İttihat ve Terakki'nin Bolşevik Teorisyeni: Parvus Efendi

DEVRİM TACİRİ

WINFRIED B. SCHARLAU
ZBYNĚK A. ZEMAN

KALKEDON

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN BOLŞEVİK TEORİSYENİ:
PARVUS EFENDİ

DEVRİM TACİRİ

Parvus-Helphand

İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN BOLŞEVİK TEORİSYENİ:
PARVUS EFENDİ

DEVRİM TACİRİ

Parvus-Helphand

Winfried B. Scharlau - Zbynêk A. Zeman

Almancadan Çeviren

Süheyla Kaya

KALKEDON

DEVRİM TACİRİ

Winfried B. Scharlau - Zbynêk A. Zeman

Orijinal Adı
Freibeuter der Revolution

Kalkedon Yayıncılık: 34
Cumhuriyet Mah. Yeni Şile Yolu Cad. No 21/2-A
Taşdelen-İstanbul
Telefon: 0216 429 68 00
İrtibat Tel: 0212 244 09 80 Faks: 0212 244 09 02

Anı-Biyografi: 1
Yayına Hazırlayan: Hakan Tanıttıran
Kapak Tasarım: Ahmet Sungur

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır

Almanca Birinci Basım
Verlag - Wissenschaft und Politik, 1964
Türkçe Birinci Basım
Kalkedon Yayınları, Eylül 2007

Copyright© Kalkedon Yayınları 2007

ISBN: 978-9944-115-18-6

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
BATIYA GİDİŞ	17
DEVRİM OZANI	43
ANA KARARGÂH SCHWABİNG	75
PETERSBURG 1905	105
ORDUSU OLMAYAN STRATEJİST	139
BAŞARININ ANAHTARI	171
BÜYÜK PLAN	193
SOSYALİSTLERLE DİPLOMATLAR ARASINDA	219
SADECE PARAYLA DEĞİL	247
BOL PARA	283
TABULA RASA	309
KİRLİ ELLER	357
WAEDENSWYL'DEN SCHWANENWERDER'E	407
SONSÖZ	439
EK: TROTZKY'NİN "9 OCAK 1905'E KADAR" ADLI BROŞÜRÜNE ÖNSÖZ	447
DR. HELPHAND'IN ANDICI	461

ÖNSÖZ

Elinizdeki biyografi, İngiliz ve Alman iki tarihçinin ortak çalışması olarak hem İngilizce hem de Almanca kaleme alınmıştır. Yazarlar, tek bir kaynak metnin tercümesi olarak değil, bağımsız çalışmalar olarak değerlendirilmesini istedikleri her iki dildeki baskının sorumluluğunu birlikte üstlenmektedirler.

Kitap, her iki yazarın da üyesi oldukları Oxford'daki St. Antony's College'in uluslararası atmosferinin sağladığı olanaklar sayesinde başarıyla hazırlanabilmiştir.

Yazarlar, St.Antony's College ile birlikte iki yıllık Oxford bursunu finanse eden Bad Godesberg'teki Deutsche Akademische Austauschdienst'e de teşekkürü borç bilirler.

St.Antony's College'in müdürü ile Deutsche Akademische Austauschdienst başkanı, kitabın yazılışı sırasında bizden anlayış ve yardımlarını bir an bile esirgemediler: Bu kitap samimi şükran duyguları içinde onlara atfedilmiştir.

Ayrıca uzun süren arşiv araştırmaları için yazarlara, Nordrhein-Westfalen (Düsseldorf) Eyalet Hükümeti ve Carnegie Foundation of Scotland tarafından sayısız yardım sağlanmıştır. Yazarlar bu yardımlar için teşekkür ederler.

Doktora tezi olarak kitabın bölümlerini dikkat ve özenle inceleyen Prof. Dr.Werner Hahlweg (Münster) ve Dr. George Katkow (Oxford) gösterdikleri sabır, eleştirel yaklaşım ve özverili ilgiyle bir sürü engel ve zorluğun aşılmasını sağladılar. Yazarlar, onlara bu kısa teşekkür yazısında ifade edebileceklerinden çok daha fazla teşekkür borçlular.

Bu çalışmaya öğüt ve yardımlarıyla katkıda bulunanlar arasında özellikle şu isimlerin altını çizmemiz gerekiyor: Profesör Sir Isaiah Berlin, Mr. David Footman, Profesör Dr. Heinz Gollwitzer, Mr. James Joll, Profesör Dr. Erich Matthias, Mr.Peter Nettl, Dr. Eberhart Pikart ve Profesör Leonard Schapiro.

Helphand'la aynı dönemde yaşamış olanların sundukları değerli ipuçları ve bilgiler içinde de teşekkür ederiz. Bunlar arasında özellikle Bayan Martha Jaedckh (New York), Dr. Moritz Bonn (Londra), Bay Arno Scholz (Berlin), Bay Bruno Schönlank jun. (Zürih) ve Bay Saffet Lütfi Tozan, O.B.E. (Istanbul) öne çıkarılmalıdır.

Londra'da Foreign Office, Bonn'da Dışişleri Bakanlığı, Koblenz'de Federal Arşiv, Berlin'de Merkez Arşiv, Amsterdam'da International Instute of Social History ve Viyana'da Saray ve Devlet Arşivleri'nin evrak memurları, bilgileri ve yardımseverlikleriyle kaynak metinlerin oluşturduğu okyanus içinde yazarların yollarını bulabilmelerine yardımcı oldular.

Hepsine yürekten teşekkürler.

Bu kitap yazılırken henüz bilinmeyen Kurt Riezler'in *Hatıra Defteri*, bizce ancak ayrıntılarda bazı eklemeler yapmayı gerektireceğinden, kitabın genel çerçevesini değiştirmeyecektir. Bitirirken, kitabın İngiliz yazarının eşi Bayan Anthea Zeman'a sık sık "Parvusistler" Fraksiyonu'nun karargâhına dönüşen evinde bizi büyük bir konukseverlikle ağırladığı ve çalışmamıza ilgisini hiç yitirmediği için teşekkür ederiz.

Winfried B. Scharlau-Zbynĕk A. Zeman

GİRİŞ

Bir zamanlar zengin tüccar ailelerinin yaşadığı Berlin Wannsee'deki küçük ve huzurlu yarımada Schwanenwerder'in tarihi, daha sonraları epeyce hareketlenmiş, ada, yüzyılın yirmili ve otuzlu yıllarında seçkin siyasi şahsiyetlerin tercih ettikleri bir yer haline gelmişti. Bugün ziyaretçiler, Joseph Göbbels'in burada uzun yıllar kaldığını olasılıkla turist rehberlerinden öğreniyorlar. Ancak nazi propaganda şefinden çok önceleri, onun ateşli konuşmalarında "Doğu Yahudileri" ve "Kasım Canileri" diye söz ettiği bazı tanınmış sosyalistlerin bu adada yaşadığını kimse bilmiyor.

Bu sosyalistlerden birinin Schwanenwerder'de ev sahipliği yaptığı yıllar, en az Göbbels'in burayı mekân tuttuğu yıllar kadar parlaktı; yaşamak için bu adayı seçmiş sosyalist milyonerin cömert konukseverliğinin keyfini çıkaranlar arasında şansölyeler, bakanlar, elçiler, profesörler ve gazeteciler bulunuyordu.

Weimar Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, cumhuriyet karşıtı gazeteler, bu küçük adadaki konuksever ev sahibi Dr. Alexander

Helphand hakkında birbiri adına şaşırtıcı haberler yayınlıyor, zenginliğini, savaş tacirliği yapmasını, evinde âlemler düzenlemesini ve sosyalist parti liderlerini yolsuzluğa yönlendirmesini dillerine dolayarak, cumhuriyete karşı nefret kampanyasında en etkili cephanelerden biri olarak kullanıyorlardı. Yüzbaşı Ehrhardt'ın liderliğini yaptığı gizli örgütünün hazırladığı ölüm listesinde, Matthias Erzberger ve Walther Rathenau[1] ile birlikte onun da adı geçiyordu.

Nefret, kıskançlık, hayranlık ve bilgisizlik, Dr. Alexander Helphand'ı tekin olmayan ve gizemli bir şahsiyet haline getiren söylenti ve iftiralarla iç içe geçmişti. Kod adı olan Parvus asıl adından daha çok bilinen bu adam gerçekte kimdi? Şimdiye kadar ulaşılabilen bilgilerin her türlü spekülasyona açık olduğu kesin. 1924 yılında ölümünün ardından söylenen ve yazılanlar göz önüne alındığında, hakkındaki düşüncelerin çeşitliliği apaçık görülüyor.

Savaştan sonraki ilk yıllarda Prusya kültür bakanı olan Konrad Haenisch, onu "İkinci Enternasyonal'in en güçlü beyni"[2] olarak tanımlar. Theodor Wolff'un *BERLINER TAGEBLATT*'ı ise "fazla öne çıkmadan önemli etkilerde bulunan, kendine özgü bilgili bir adam" diye yazmıştır[3]. Buna karşılık, muhafazakâr *KREUZ-ZEITUNG* için Helphand-Parvus, "siyaset ve ticaret vurguncusu tipe örnek gösterilebilecek, karaktersiz, ahlaki bakımdan düşük"[4] biridir. Komünist basın ikiye bölünmüştür: Savaştan önce birlikte mücadele ettikleri Clara Zetkin, Parvus'un hayatını iki döneme ayırarak 1914 öncesinde onun ilginç bir düşün adamı, samimi bir sosyalist ve devrimci olduğunu, 1914 sonrasında ise işçi sınıfına ihanet ettiğini, şövenist kampa geçtiğini, savaştan

1) E. Von Salomon: Soru Formu, 1951, S.128.

2) K. Haenisch: *Parvus- Ein Blatt der Erinnerung*, 1925, S 5.

3) 13 Aralık 1924

4) 13 Aralık 1924.

para kazanan bir vurguncu"[5] haline geldiğini ifade eder. Moskova'da yayınlanan *PRAVDA*'da yazan Karl Radek de Parvus'u hain olarak nitelendirirken, aynı zamanda "İkinci Enternasyonal döneminin en öne çıkan devrimci yazarı[6]" tanımlamasını yapar.

Yayınlanan anılarda ve ölümünden sonraki ilk yıllarda yapılan tarih çalışmalarında söylenenler, onun neredeyse bilmece haline gelen kişiliğini çözmeye yeterli değildi. Parvus-Helphand'ın hayatıyla ilgilenmek, o yıllarda Almanya'nın izlediği politikanın nazik sorunlarına açmıştı kapıyı. Dr. Helphand'ın savaş yıllarında imparatorluk hükümetiyle sıkı işbirliği içinde olduğu ve Dışişleri Bakanlığı'na, doğu politikasıyla ilgili sorunlarda danışmanlık yaptığı artık sır olmaktan çıkmıştır[7]. Imparatorluk hükümetinin onayıyla Rusya'nın devrimcileştirilmesi faaliyetine katıldığı ve Lenin'in Almanya'yı trenle geçerek Rusya'ya gitmesinde önemli rol oynadığı da artık herkes tarafından biliniyor[8]. Bu yıllarda yönetimde bulunan politikacı ve askerlerin, Alman hükümetinin Rusya'daki devrimci hareketle karmaşık ilişkisini "sözleşmişçesine suskun kalarak" unutturmaya çalışmalarına şaşmamak gerekir[9]. Betmann Hollweg, Helfferich, Nadolny, Ludendorf ve Kühlmann'ın anılarında Helphand-Parvus'tan söz etmemeye özellikle dikkat ettikleri fark ediliyor.

Nasyonal-sosyalistlerin iktidarı ele geçirmeleriyle birlikte zaten en basit tarihsel araştırma girişimleri bile son bulmuştu. Zengin bir Yahudi ve Marksist bir devrimci olarak Helphand, Rosenberg ve Göbbels gibi adamların propagandaları için ideal hedefti. Ar-

---

5) Komünist Enternasyonal, Fasikül 1, ocak 1925.

6) 14 Aralık 1924.

7) R.Fester. *1916-1918 Die politischen Kaempe um den Frieden*, 1938, S.61-76.

8) M. Harden: Gold oder Weihrauch, *Die Zukunft* [Gelecek],108. Cilt, 1920, S.2 ve devamı.

9) W. Hahlweg: *Lenins Ruckkehr ins Russland 1917*, Alman belgeleri, 1957, S.3.

tık o, Almanya'nın mezarını kazan, narodniklerin ahlakını bozan ve Avrupa'yı istila etmesi için Bolşevizm barajının kapaklarını açan Doğu-Yahudiliği'nin bayraktarı olarak lanetleniyordu.

Moskova'da Kremlin'in ileri gelenleri de, Helphand'a şükran borçları olduğu izlenimini uyandırmıyorlardı kesinlikle. Trotzky'nin tarihsel ve politik yazılarına karşı, Stalin'in emriyle açılan kampanya, Radek'in *PRAVDA*'da Parvus'la ilgili kaleme aldığı anma yazısı yayınlandıktan birkaç gün sonra başlamıştı. Yüzyılın başlarında, tamamlanmasına Helphand'ın önemli ölçüde katkıda bulunduğu *sürekli devrim teorisi* hakkındaki mahkûmiyet kararının, Rosenberg ve Göbbels'inkinden daha sürekli olduğu görülüyordu. Helphand-Parvus, tarihin bodrumuna atılan dostu Trotzky'i izledi. Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin ilk baskısında Parvus'tan sözedilirken, ikinci baskıda hakkında tek sözcük bile yoktu.

Aslında bu hızlı mistifikasyon ve efsaneleştirme Helphand'ın çok hoşuna giderdi. 1918 yılında yayınlanan kısa bir *apologia pro vita sua*da kendisiyle ilgili şu iddiada bulunmaktadır:

> *"Benim hayatım, eserlerim tarafından aynı hudut taşları gibi işaretlenmiştir: Bunlara bakarak, o dönemde hayatımı dolduran düşünsel faaliyetimin merkezi tespit edilebilir*[10]*."*

Geleceğin tarihçilerini yanıltmanın bundan daha iyi bir yolu düşünülemezdi: Helphand'ın hayatının esas ve politik bakımdan önemli unsurları yazılarında pek az görülür. Hayatını bir sır perdesiyle kuşatma, kendisinden sonraki dünyaya tarihsel gerçekler yerine efsaneler bırakma, onda adeta bir tutku haline gelmiştir. Scheidemann'ın anılarını anlattığı *ÇÖKÜŞ*'ün ilk cildi bu çabayı

10) Parvus: *Im Kamp um die Wahrheit*, 1918, S.48

belirgin biçimde gözler önüne sermektedir. Kitabın bazı kısımları Helphand'ın öğütleri ve cesaretlendirmesiyle Schwanenwerder'de kaleme alınmış ve Helphand'ın Berlin'deki yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Kitapta sosyalistlerin barış çabaları, özellikle de 1917 yazında Stokholm'de yapılan ve Parvus'un katkısının büyük olduğu Sosyalistler Konferansı anlatılmaktadır. Oysa Helphand-Parvus adı Scheidemann'ın kitabında tek bir yerde bile geçmez.

Bundan dolayı Helphand'ın kendi belgelerinin bulunmamasına da şaşmamak gerekir. Arşivinin bir kısmının 1910 yılında Türkiye'ye yerleştiğinde kaybolduğu söylentisini de kendisi yaymıştır[11]. Bu iddiaların gerçeği ifade ediyor olması kuşkulu. Zira daha soraki yıllara ilişkin belgelerin de esrarengiz biçimde "yok olduğu" biliniyor. Ölümünden sonra Schwanenwerder' deki evini arayan arkadaşları onun politik faaliyetlerini ortaya çıkarabilecek herhangi bir belge bulamamışlardır. Kişisel belgelerinden son derece küçük bir bölümü ancak son savaştan sonra ortaya çıkmış ve bunların tarihleri de henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır[12].

Helphand'ın, savaş yıllarında, 1915'ten 1918'e kadar kaldığı Kopenhag'ta bırakmış olması gereken izler bile özenle silinmiş görünmektedir. Kısa süre önce, *1917 öncesinde Kuzey'deki yeraltı faaliyetini, İskandinavya'dan geçen sosyalistlerin sevkıyat ağını* inceleyen bir İngiliz tarihçi, bölgenin, kendisi araştırmaya başlamadan çok önce özenle temizlendiği izlenimini edinmiştir[13].

---

11) Bu konuyla ilgili olarak bkz. Mektuplardan oluşan cilt *Sozial-Demokratičeskoye Dvisheniye w Rossii*'nin girişine bakınız.. Materialy Pod.red.A.N. Petresowa, B.I. Nikolajewskogo, I, 1928

12) Sözkonusu olan 1915-1918 yıllarına ait bazı ticari belgeler ve çok fazla bir şey içermeyen iki not defteridir. Bu belgelerin "Bibliothek Stein"a nasıl geldiği bugüne kadar açıklık kazanmamıştır. Bu belgeler bugün Berlin'deki Ana Arşiv'de bulunmaktadır (Bundan sonra Helphand'ın belgeleri olarak alıntılanacaktır.)

13) Dr Michael Futrell'ın sözlu anlatımı, bkz. *Northern Underground* adlı kitabı, 1963

Tarihçiler, nihayet birkaç yıl önce araştırmalara açılan Alman Dışişleri Bakanlığı'nın belgelerinde daha fazla bilgiye rastladılar. Dünya Savaşı'yla ilgili gizli belgeler, Dr. Helphand Parvus'un silinmiş izlerine işaret etmekteydi. İmparatorluk hükümetinin Rusya'daki ayaklanmada parmağı olduğu zaten tahmin ediliyordu; bu tahmin ancak şimdi belgelerle kanıtlanabilmektedir. Rus sosyal-demokrasisi, özellikle de Bolşevik Parti'yle konspiratif ilişkiler konusunda Parvus'un baş aktör olarak görev aldığı görülüyor. Bolşevik Parti'nin, Alman hükümetinden önemli miktarlarda para aldığını belgelere dayandırarak ilk kanıtlayan George Katkov, Rusya ile ilişkilerde önemli aracılardan birinin "kötü şöhretli" Parvus-Helphand olduğunu söylemektedir[14]. Aynı yıl içinde Stefan T.Possony, sosyalist teorisyen Parvus'a dikkat çekmiştir[15]. 1957'de Lenin'in Rusya'ya dönüşü üzerine bir dokümantasyon yayınlayan Werner Hahlweg, yapıya bir taş daha koydu: Burada da Parvus'un Berlin'de yapılan teknik ve politik hazırlıkların merkezinde bulunduğu görülüyor[16].

Z.A.B. Zeman 1958 yılında, Alman hükümetiyle Rusya'daki devrimci hareket arasındaki işbirliğiyle ilgili önemli belgelerden oluşan bir seçki yayınladı[17]. Zeman'ın yayınladığı belgeler, Almanya'nın, Rusya'daki devrimci hareketi teşvik etme politikasını Parvus'un organize ettiğini hiçbir kuşkuya yer vermeyecek biçimde gözler önüne sermektedir. 1961'de ise, Almanya'nın izlediği savaş politikası üzerine araştırma yapan Fritz Fischer tarafından, Parvus hakkında başka belgeler ortaya çıkarıldı[18].

Son yıllarda elde edilen bilgiler şaşırtıcı ve sansasyonel olma-

14) *International Affairs*, XXXII,1956,S. 181-189.

15) *Jahrhundert des Aufruhrs. Die kommunistische Technik der Weltrevolution*, 1956, S. 34 ve devamı.

16) W. Hahlweg: a.g.y., S.13 ve devamı.

17) *Germany and the Revolution in Russia 1915-1918*, 1958

18) *Griff nach der Weltmacht*, 1961.

larına rağmen, Parvus'un amaçları ve kişiliğinin açıklık kazanması konusunda yetersiz kalmışlardır. Yukarıda sözünü ettiğimiz bütün çalışmalar, Parvus'un Almanya'nın doğu politikasına katkısını, hedefledikleri tarihsel araştırmanın tali bir yanı olarak ele almışlardır. Heinz Schurer'in edebi eserlere dayanarak kaleme aldığı denemesini bir yana bırakırsak, Parvus'un kişiliği üzerine bir araştırma bugüne kadar yayınlanmamıştır[19].

Helphand'ın hayatı ve gizli siyasi aksiyonlarıyla ilgilenmemeleri için, tarihçilerin cesaretini kırma çabası neredeyse otuz yıl boyunca başarılı oldu. Bu biyografinin yazarları da, sık sık Helphand tarafından yanlış sokaklara sevk edilmiş, dolambaçlı yollara sokulmuş, sabır ve dayanıklıkları ağır bir sınavdan geçirilmiş, ancak uzun süre yanlış yönlerde yürüdükten sonra Parvus'un sonsuza kadar mezara götürdüğü o sırrın bir bölümünü çözmeyi başarmışlardır.

19) *Russian Review*, Ekim 1959.

BATIYA GİDİŞ

Helphand'ın doğduğu 1867 yılında Avrupa hâlâ uygar dünyanın güçlü merkeziydi. Tarihin tekerleği, yavaş da olsa dönmeye devam ediyordu. Otomobil henüz yoktu ama demiryolu ağı büyük bir hızla genişliyordu. Kentler gaz lambalarıyla aydınlatılıyor, kent ulaşımı at arabalarıyla sağlanıyordu. Kaba görünümlü bir daktilo ilk kez kamuoyuna sunulmuştu. Alfred Nobel yeni bir buluşun patentini almıştı: Dinamit. Viyana'da Johann Strauss yeni vals bestesi "*Mavi Tuna'nın Kenarında*"yı kutluyordu. Aynı yıl Karl Marx, Londra'da temel eseri "*Kapital*"in ilk cildini bitirmişti.

Ulusal birlik hareketinin sonlarını yaşayan Avrupa Kıtası'nın önderliğini Prusyalı Otto von Bismarck üstlenmişti. Almanya ve İtalya'nın gerisine itilmiş Habsburg Hanedanlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığının sallanmaya başladığı Balkanlar'a dikmişti gözünü. Gerek Avusturya, gerekse de Rusya oluşan boşluğu kendi çıkarları doğrultusunda doldurmaya kararlılardı. Balkanlar'ı sonraki on yıllar için Avrupa'nın en fırtınalı coğrafyası haline getirecek ilk kasırga bulutları toplanmaya başlamıştı.

Helphand'ın doğduğu ülke Rusya'da ise devlet, ellili yıllarda yaşanan Kırım Savaşı'nın açtığı yaraları sarmakla meşguldü. Ön planda iç politika sorunları vardı. II. Aleksander'in gerçekleştirdiği reformlar -1861'de serfliğin kaldırılması, üç yıl sonra yerel idari makamların reorganizasyonu- beklenilen sonuçları vermemişti. Yerine getirilmesi gereken devasa görevler vardı ama bunları gerçekleştirmek için gerekli olanaklar son derece dar, muhaliflerin sayısı ise fazlaydı. Buna karşılık reformlar Çar'ın iktidarını hiç etkilememişti. Rusya, batılı komşularının anayasa deneyimlerini dikkate bile almıyor, anayasası olmayan, halkın temsil edilmediği, otokrasiyle yönetilen bir devlet olarak eskiden neyse öyle kalmak için direniyordu. İç güvenlik, yolsuzluğun diz boyu olduğu polis gücüne emanet edilmiş, idari cihaz köhnemiş bürokrasinin eline bırakılmıştı. Rusya'da yolsuzluğun egemenliği, Çar'ın egemenliği kadar sınırsızdı. Reformlara rağmen Kurtarıcı-Çar II. Aleksander'e kimse şükran duygusu beslemiyordu. Nisan 1866'da Karakosov'un II. Aleksander'i öldürmesiyle reformlar çağı beklenen sonuna ulaşmış oldu.

Yukarıdan gerçekleştirilmeye çalışılan reformlar başarısızlıkla sonuçlanırken, devrimci hareket önemli bir metamorfoza uğramıştı. Ellili yıllarda ve altmışlı yılların başlarında hüküm süren umutlu atmosferin etkisiyle Aleksander Herzen ve onun kuşağı, sorunların terör ve şiddete başvurmadan çözülebileceğini düşünüyorlardı. Daha sonraları terör ve şiddet silahlarının da kullanılabileceği görüşü yerleşti. Devrim henüz çok uzaklarda, beli belirsiz bir hedef olarak dururken -sadece Bakunin devrimi gözünde canlandırabiliyordu-, çarlık hükümetine karşı mücadele büyük bir öfkeyle yürütülmekteydi. Her şeyi göze almış teröristlerin sayıları az, eylemlerinin etkisi ise olağanüstü büyüktü. Terör, kurbanlarını almış ve böylece ilk şehitlerini de yaratmıştı. Hareket, 1881 yılında II. Aleksander'in öldürülmesiyle zirveye ulaştı. Öldürülen Çar'ın yerine geçen III. Aleksander, geriye, son on yılların liberalleşme çabalarına bakarken büyük öfke duy-

maktaydı. En önemli danışmanı olan ruhani meclis vekili Pobedonoszev, bütün reform projelerinin durdurulmasını sağlamış, polisin yetkileri genişletilmiş, sansür ağırlaştırılmış, 1863'te uygulanmaya başlanan liberal üniversite tüzüğü derhal kaldırılmıştı. Buna rağmen radikal devrimci öğretilerin genç Rus aydınları üzerinde etkisi hızla büyüyordu.

Aydınlarla birlikte mevcut düzene yabancılaşan bir başka grup da Rus Yahudileriydi. II. Aleksander suikastına kadar Yahudiler, Rusya'nın batısı ve güney-batısındaki sınırlı yerleşim bölgelerinde nispeten özgür ve sakin yaşıyorlardı. Yahudilere karşı baskı ve eziyet politikası 1881 yılında uygulanmaya başlandı. Petersburg'taki merkezi hükümet, Yahudileri bir süre sonra zulm dalgasına dönüşecek olan ayrımcı bir hukuk statüsüne tabi kılmıştı. Çarlık makamları Yahudilere karşı yapılan zorbalıklara göz yumuyor, hatta teşvik ediyordu. Amaç, dikkatleri halktaki hoşnutsuzluğun gerçek nedenlerinden başka yöne çekmekti. *Pogrom* sözcüğü öyle dolgun bir içerik kazanmıştı ki 20. yüzyılın başlarında Batı Avrupa dillerine bile girdi. Bu sözcüğün seksenli ve doksanlı yılların Rusya'sında anlamı herkeste dehşet uyandırıyordu. Yahudilere karşı zorbalıklar özellikle 1881'den 1883'e kadar ve 1903'ten 1906'a kadar olmak üzere iki dönemde vahim bir hal aldı. Yahudi pogromları hep aynı seyri izliyordu: Önce yerel taşkınlıklar başlıyor ve dalga dalga yayılıyordu her yere. Yahudi dükkânlarının bulunduğu bütün caddeler, istisnasız hepsi ayaktakımının saldırısına uğruyor, çalınması ya da sökülmesi mümkün olmayan şeyler hemen oracıkta yakılıp yıkılıyordu.

Darkafalı ayaktakımının bir tür devrimci hareketi olan bu pogromların sonucunda çok sayıda Yahudi Rusya'yı terketmişti. Batıya, Londra'da East End'e, New York'ta Bronx'a ve Filistin'e göç, Rusya'da Yahudilere karşı ilk şiddet eylemlerinden sonra başladı. Rusya' da kalan genç Yahudi aydınlar ise devrimci harekete katıldılar Çarlığın göz yumduğu pogromlar, sosyal devrime taraftar devşiriyordu adeta.

Aleksander Helphand'ın ilk çocukluk yıllarını geçirdiği Beyaz Rusya vilayeti Minsk'teki Beresina kenti Vilna'nın yaklaşık 140 kilometre doğusunda, Yahudilere ayrılan yerleşim bölgesinin kuzey kısmında bulunuyordu. Burada nüfusun yaklaşık yüzde 50'sini Yahudiler, geri kalan kısmını ise Ruslar, Litvanyalılar, Ukraynalılar ve Polonyalılar oluşturuyorlardı[20].

Kendi içine kapanmış birimler olan Yahudi cemaatlerinin üyeleri çoğunlukla tüccarlar ve zanaatçılardı. Zaten siyasetin ya da akademik mesleklerin kapısı onlara genel olarak kapatılmıştı. Yahudi olmayanlarla fazla temas etmeden, yalıtılmış olarak, kendi hallerinde yaşıyorlardı. Yazı dilleri İbraniceydi, pek azı Rusça biliyordu. Rusya'daki siyasal gelişmelerden çok Yahudilik tarihi ve en az onun kadar kutsal saydıkları geleneksel dinsel ritüellerle ilgiliydiler.

27 Ağustos 1867'de, Yahudi bir küçük-burjuva ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Helphand'a, İsrael adını vermişler, Rus geleneklerine uyarak bir de Lasareviç ismini eklemişlerdi. Daha sonra batıya gelince Aleksander ön ismini de aldı. Avrupa polisi bir süre sonra Aleksander Israel Helphand ismini yakından tanıyacaktı.

Anne ve babasının nereden geldikleri, çocukluğu ve ilk gençlik yılları hakkında bugüne kadar çok az şey öğrenilebilmiştir. Babasının, büyük ihtimalle demircilik veya tesfiyecilik üzerine bir işliği vardı. Helphand'ın ilk çocukluk anıları, yaşadıkları kentteki bir yangınla ilgilidir.

> *"Rus kasabalarından birinde yaşadığımız mahalle bir akşam yanmıştı. Henüz küçük bir çocuk olduğum için hiçbir şeyin farkında olmadan odanın bir köşesinde kaygısız oyun oynuyordum. Pencere camlarının ki-*

20) 1897'de yapılan nüfus sayımı Minsk vilayetinde şu rakamları ortaya çıkarmıştır. Toplam nüfus 90.879, Yahudi nüfus 49.957

zıla boyanmış gibi parladığını görünce çok sevindiğimi hatırlıyorum. Tam o sırada kapı açılıyor ve içeri dalan annemin allak bullak olmuş yüzünü görüyorum. Koşarak yanıma gelip tek sözcük söylemeden kolumdan tutarak dışarı çıkarıyor beni... Etrafıma bakmak istiyorum fakat hızla oradan uzaklaştırıldığım için bu mümkün değil. Sonra geniş bir alana geliyoruz, burada iki sıra halinde bir sürü eşya, mobilyalar, yataklar vs. var. Bizim eşyalarımız da bir köşede duruyor. Yatak ve yastıklardan hazırlanan derme çatma bir yere oturtuluyorum. Buradan hiç bir yere ayrılmamam tembihleniyor sıkı sıkı... Uzanıyorum; kısa süre sonra bütün bir kasabanın başına gelen bu felaketin farkında olmadan uykuya dalıyorum[21]".

Helphand ailesi Beresina'dan güneyde liman kenti Odessa'ya taşınmaya bu yangından sonra karar vermiş olmalı. Aile, Odesa'ya ulaşabilmek için kuzeyden, güneye Karadeniz kıyısına kadar bütün Ukrayna'yı katetmek zorunda kalmıştır. Güneye taşınma kararını, atalarının memleketine geri döndükleri için kolay vermişlerdir herhalde. Helphand daha sonraları arkadaş çevresine, atalarının, Odesa Limanı'nın, beden güçleri bakımından ünlü hamallarından olduğunu gururla anlatmıştır[22].

İmtiyazlı serbest limanıyla Odesa kenti o yıllarda hızlı bir ekonomik gelişme içindeydi. 17. yüzyıldaki mütevazı durumundan sıyrılarak Rus İmparatorluğu'nun en önemli ticaret merkezlerinden birine dönüşmüştü. Ukrayna'da üretilen tahıl dünya pazarlarına buradan gönderiliyordu. Nüfusu Ruslar, Ermeniler, Yahudiler, Türkler, Tatarlar ve İranlılardan oluşan Odesa'nın merkezi ve kıyı kesimi zengin tahıl tüccarlarının ihtişamlı beyaz köşkleriyle

21) C. Lehmann ve Parvus: *Das hungernde Rusland*. 1900, S. 172/173.

22) Benedikt Kautsky'nin yazarlara 16 Eylül 1957 tarihli mektubu

doluydu. Akdeniz'in liman kentlerine benzeyen bu kentte Rus ve Batı Avrupa kültür etkileri alışılmadık bir bütünlük sergiliyordu. Buradaki Yahudilerin yaşam tarzı, Kuzey Ukrayna'da kendi hallerinde kapalı bir cemaat olarak yaşayan Yahudilerden çok farklıydı. Ortak dilleri yidişti, ama içlerinden azımsanmayacak bir bölümü Rusça ve Ukraynaca da biliyordu. Dinsel ritüeller liberal bir yaklaşımla büyük kentin tarzına uyumlandırılmıştı.

Karadeniz kıyısındaki bu kentin atmosferi ve hareketli yaşamı Aleksander Helphand'ın üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Daha sonraki yıllarda, Helphand'ın fizik görüntüsü ve yaşam tarzının, Isaac Babel'in, öykülerinde göz kamaştırıcı biçimde anlattığı, Odesa'da yaşayan canlı ve çabuk ateş alan Yahudi karakterleri andırdığı görülmektedir. Para kazanırken yaşadıkları tatmin duygusunun aynısını, ticaretin rizikolu ve güvensiz sularında yüzerken de hisseden Odesa'daki gösterişli tahıl tüccarlarına benziyordu o. Yaşamayı sevdikleri için yaşam tarafından da sevilen tiplerdi bunlar. Nasıl kazanıyorlarsa öyle de harcıyorlardı: İhtişam içinde ve geleceği fazla düşünmeden. Onlar için hayat bir piyango, bir şans oyunuydu ve bu oyunda masaya yüksek miza koyan kazanabilirdi ancak.

Odesa'da Yahudiler, pogromlardan muaf tutulmuş olmasalar da, Helphand'ın, bu kentte geçirdiği gençlik yıllarında mutlu olduğu anlaşılıyor. Yetmişli yılların sonunda liseye devam etmiş, üniversite eğitimine hazırlık için özel matematik ve hümanizm dersleri almaya başlamıştır. Ancak gelişiminde, biçimsel eğitimden çok; okul dışında, çağdaş edebiyatla ilişki kurması önemli olmuştur; Helphand'ın bu yıllara ilişkin kendi anlattıkları kısa ve çok anlamlıdır:

> *"Gözlerimi Ukrayna'nın yıldızlı gökyüzüne dikip, Karadeniz kıyılarına vuran dalgaların sesine kulak verirken, anılarımda, Ukrayna şarkılarıyla, her yaz Orta Rusya'dan babamın yanma gelen işçi ustaların an-*

lattıkları masal ve öyküler dolanıp duruyordu. Sınıf mücadelesi düşüncesini bana ilk öğreten Şevşenko olmuştu. 'Haidamaki'ye hayran kalmıştım. Mihalovski, Şçedrin ve Uspenski sonraki gelişimime yön verdiler. Politik ekonomi üzerine okuduğum ilk kitap Çernişevski'nin notlarıyla John Mill'in kitabıydı[23]*."*

Rus liselerinde Çernişevski veya Mihailovski okutulmadığı için, bir çok yaşıtı gibi bu yazarlara kendi çabasıyla ulaşmak zorunda kalan Helphand'ın, gençliğinde okuduğu yazarları sayarken, kendisini, sınıf mücadelesiyle, Ukraynalı milliyetçi özgürlük şairi Şevçenko'nun tanıştırdığını söylemesi çok şaşırtıcıdır. Helphand için sınıf mücadelesi kavramının tamamen romantik bir anlamı olduğu kesin, zira sınıf mücadelesini, 18. yüzyılda Dinyeper bölgesinde, Polonya hakimiyetine karşı harekete geçen köylüler ve kazakların isyanı "Haidamaki" ile birleştirdiği anlaşılmaktadır. "Haidamaki"ye duyduğu hayranlık, genç Helphand'ın Ukrayna geleneğine ödediği haraçtı adeta.

Sözünü ettiği diğerler yazarlar Rusya'da bütün bir devrimci kuşağın rehberi olmuşlardı. Mihailovski, gazeteci ve etkin bir sosyolojik eğitim yöneliminin kurucusu, Uspenski, küçük-burjuvazinin en sevdiği yazar ve gizli terör örgütü NARODNAJA VOLYA'nın kurucularından, Çernişevski ise "*Ne yapmalı?*" adlı romanın yazarı, bütün romantik devrimcilerin peygamberi ve modeliydi.

Helphand'ın devrimci muhalefete yönelmesi, büyük ihtimalle, okuduğu bu kitaplar sayesinde olmuştur. Ancak Yahudi kökeninin de bu kararı vermesinde önemli katkısı olduğu kabul edilmelidir. Yaşıtlarının birçoğu gibi o da, Rusya'da Yahudilerin eşit haklara kavuşmasının ancak çarlığın yıkılmasıyla mümkün olacağını düşünüyordu.

---

23) Bkz. Basel Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne kayıt nedeniyle kaleme aldığı kısa yaşam öyküsü (Basel Üniversitesi Kitaplığı)

Gerçi gelişiminin bu safhasında, amacının net olması, mücadele yöntemi konusunda da netlik içinde olduğu anlamına gelmiyordu. NARODNAYA VOLYA'nın izinden giderek terör örgütüne mi katılmalıydı? Ancak bu grup seksenli yılların başlangıcından itibaren parçalanmaya başlamış, grubun birçok üyesi, mevcut rejime karşı bireysel olarak gerçekleştirdikleri kahramanca mücadelenin sonuçları nedeniyle düşkırıklığına uğramış, terörün yarattığı etkiden kuşku duyulmaya başlanması devrimci hareketi ciddi bir krize sokmuştu. Genç Helphand terör yöntemine kuşkuyla bakıyordu; NARODNAYA VOLYA'nın savunduğu o eski düşünce, yani okuma yazma bilmeyen köylü kitleleri aydınlatmak, onları eğitmek için "halka gitmek" düşüncesi onu çok heyecanlandırmasına rağmen, tamamen sezgisel olarak, şekilsiz köylü kitleleri müttefik olarak kazanmaya çalışmak yerine işçileri muhatap almak gerektiğini düşünmeye başlamıştı.

Uyanmakta olan işçi sınıfının, devrime tutucu köylülerden daha yakın olması gerektiğini hissediyordu. Okul bittikten sonra, Şargorodski isimli bir arkadaşıyla birlikte 1885 yılı boyunca meslek öğrenmek ve işçilerin mantalitesini tanımak amacıyla Odesa'nın demirci ve tesfiyeci atölyelerinde dolaştı. Ancak bu yılın onun açısından çok da memnuniyet verici geçmediği görülüyor. Siyasi konulara duyduğu açlığı işçiler arasında doyuramamıştı. Arkadaşı Şargorodski ile paylaştıkları yaşam ise, ihtiyaç hissettiği düşünsel gelişime en ufak bir katkıda bulunmuyordu. Şargorodski darkafalı, kıt anlayışlı, yontulmamış, politik görüşlerinden çok işgüdüleriyle hareket eden mujik-isyancı denebilecek biriydi. Karakterlerindeki derin karşıtlıkları ancak gençlikleriyle örtebilen iki arkadaşın yolları bir süre sonra ayrıldı: İleriki yıllarda köylü sosyal-devrimcilere katılarak taşra örgütünde canla başla çalışan Şargorodski'nin hayatını daha sonraları politikadan çok alkolün kemirdiği söylenebilir[24].

24) Bkz. F Konn: *Sa Pyatdesyat Let*, Cilt 3, 1936, S 254.

Helphand bu düşünsel olgunlaşma sürecini yaşarken, 1886 yılında İsviçre'ye seyahat etme olanağı bulmuş, bu olanağa politik kuşkularını çözmek için heyecanla sarılmıştı. Aynı zamanda İsviçre'den işçiler arasında yaptığı ajitasyon çalışmalarında kullanmak istediği bazı kitaplar da almak niyetindeydi. Zurih'te yaşayan büyük bir koloni tarafından hemen kabul edilen genç devrimci, Aleksander Herzen'den buyana Avrupa'da yayınlanmış illegal yayınları incelemeye koyuldu.

Helphand etkilenmişti ama tatmin olduğu söylenemezdi. Rus işçileri arasında yaşadığı deneyim, bu yayınların, işçiler arasında yapılacak ajitasyon çalışması için kullanılabilirliğini sorgulamasına neden olmuştu. Sadece iki küçük broşürü uygun buldu. Bunlardan biri "Hünerli Mekanizma" adlı halkçı bir propaganda yazısı, diğeri ise Polonyalı sosyalist S. Dickstein'ın "Kim Kimin Sırtından Yaşıyor" adlı son derece basitleştirilmiş, didaktik bir bilinçlendirme broşürüydü.

Yaptığı incelemelerden pek fazla sonuç alamamıştı. Net politik bir program bulmak bir yana şimdi yanıtını bilmediği taktik ve politik sorunların oluşturduğu ormanın derinliklerine daha fazla dalmış hissediyordu kendisini. O dönemde Rus dostlarının da gelecek yıllar için kullanılabilir bir reçete bulmaktan hayli uzak olduklarını, seksenli yılların başlangıcında Rus marksistlerle Narodnikler arasında patlak veren amansız tartışmalar göstermektedir.

Narodnaya Volya Grubu'nun taraftarları, Rusya'nın bir feodal köylü devleti olduğu ve tabandan başlayarak, köylü kitlelerin yardımıyla reorganize edilebileceği tezini savunmaya devam ediyorlardı. Karl Marx'ın öldüğü yıl olan 1883'te "Emeğin Kurtuluşu Grubu" adıyla bir araştırma çevresi kuran bir grup Rus marksisti ise bu teze karşı çıkmaktaydı.

Georgi Plehanov, Pavel Akselrod, Vera Zasuliç ve Leo Deutsch'un başını çektiği bu grup, ileriki yıllarda bütün Rus sosyalist partilerinin üreme hücreleri olacaktı. Karl Marks'ın Rus öğrencileri, çarlığın tarım reformuyla iyileştirilebileceğine inanmı-

yorlardı. Marksist öğretilerin ilk incelenmesi sonrasında 1884 yılında, Cenevre'de yayınladığı "*Görüş Ayrılıklarımız*" adlı iddialı kitabında Plehanov, yanlış anlaşılmaya yer vermeyecek ifadelerle Rusya'da da devrime giden yolun ancak sanayileşme ve kapitalizm üzerinden geçebileceğini ve bu devrimi sonuna götürecek tek gücün, köylülük değil, sermaye tarafından yaratılan proletarya olduğunu dile getiriyordu. Bir yıl sonra yayınlanan "*Rus Sosyal-demokrasisinin Program Taslağı*"nda bu düşünceler, işçilerin kurtuluşunun sadece işçilerin kendi eseri olabileceği söylenerek daha açık ifade edilmiştir. Taslak, Rus köylüsünün devrimci potansiyelini ağır sözcüklerle reddediyor, köylülerin de proletaryanın inisiyatifiyle kurtulabileceğini belirtiyordu[25].

EMEĞİN KURTULUŞU GRUBU'nun düşüncelerini Helphand, akla yakın ve ikna edici bulmuştu. Plehanov'un Marks yorumuyla tamamen hemfikir olmasa da bu inceleme çevresine üye oldu.

> *"Rusya ile ilgili olarak Plehanovcu programın köylülüğe yer vermemesi beni huzursuz etmekteydi; zira Rusya, sorunu ne kadar evirip çevirseniz de, esas itibariyle bir köylü ülkesidir. Bunun dışında bir sürü sorun vardı kafamda: İşçiler iktidara nasıl gelebileceklerdi ve sosyalizmin ekonomik devrimi nasıl gerçekleşecekti?*
>
> *Rusya'ya geri dönmüştüm, ancak uyanan düşünceler beni rahat bırakmıyordu. Sosyal-demokrasi hakkında konuşurken söylediklerimin dinlenmesine rağmen, işçilere, kendimi tatmin edecek yanıtlar verememek canımı acıtıyordu.*
>
> *Sosyal devrimin sorunları içinde derinlere daldıkça daha çok soru üşüşüyordu beynime"*[26].

25) Daha fazla ayrıntı için: Gruppa Osvoboshdeniye Truda, is Arhivov G.V. Plehanova. V.Zasuliça i L.G.Deyça, Pod red.L..G Deyç, *Sbornik* 1-6. 1928.

26) Parvus: *Im Kamp um die Wahrheit*, S.6.

1886 yılının sonlarında Helphand İsviçre'den Odesa'ya geri döndü. Siyasi polisle ilk tanışıklığı Rus sınırında olmuş, bavulu illegal yayın bulmak amacıyla didik didik aranmış, sınırdan geçtikten sonra da sivil polislerin peşinde olduğu izlenimini edinmişti. Rus gizli polisinin, Zürih'teki faaliyetiyle ilgili olarak bilgilendirildiği açıktı[27].

Odesa'da yaşamak artık Helphand'a zor gelmeye başlamıştı. Polisin gözü sürekli üzerindeydi, nereye gitse ensesinde hissediyordu nefesini. İsviçre'de yaşadığı özgürlükçü atmosferden sonra, Yahudi aydınlarına karşı ayrımcılığa ve bunun kendisinin hırsını sınırlamasına dayanamaz olmuştu. İkinci sınıf vatandaş statüsüyle yetinebilecek bir karaktere sahip olmayan Helphand, özgürlük, eşitlik ve adalet hakkından vazgeçmek yerine Rusya'dan vazgeçecekti.

Rusya'daki yaşama bir yıldan az bir süre dayanabildi. 1887 yazında üniversiteye kaydolmak amacıyla İsviçre'ye dönmek için yeniden bavullarını hazırladı. Çarlık Rusyası onun kök salabilmesi için uygun toprak değildi. Duygusallık ve pişmanlıktan uzak koyuldu yola. Rusya, konuştuğu dil ve içinde büyüdüğü kültürle arasında pek de güçlü olmayan hissi bağlar mevcuttu. Daha sonraki yıllarda hatırlamaya değer bulduğu şeylerin yalnızca Ukrayna halk türküleri ve Odesa'daki gençlik anıları olması ilginçtir.

Rusya'ya karşı hissettiği antipatiye rağmen aslında bu ülke onu, 1887'de oradan ayrılırken ayrımında olduğundan çok daha derinden biçimlendirmişti. Özellikle gençliğini geçirdiği Odesa, bir daha hiç kurtulamayacağı etkiler bırakmıştı üzerinde. Dünya görüşünün ve hayattan beklediklerinin kaynağı bu zengin ve canlı ticaret metropolüydü. Zenginlik ve sosyal itibar anlayışı Odesalı tüccarlarınkine benzeyen Helphand'ın, daha sonraları onun bütün düşünce sistemine egemen olacak paranın

27) *Das hungernde Russland*, S.12

mucizevi gücüne duyduğu inancın kökleri, Karadeniz kıyısındaki tahıl tüccarlarının ticari pratiklerine dayanıyordu. Politik dünya görüşü de gençlik yılları tarafından çizilmişti. Dünyanın o dönemde merkezi olan Rusya, Balkanlar ve Orta Avrupa'yı tanımış, politik güçlerin denge oyunları arasında yolunu bulmayı öğrenmişti. Buna karşılık İngiltere, Amerika ve Uzak Doğu, daha sonraki yıllarda aynı matematikte bilinmezlerle yapılan işlemler gibi, kullandığı soyut kavramlar olarak kaldılar.

Hayatında sadece bir kez kıta Avrupası'nı terkederek İngiltere'ye gitti. Doksanlı yıllarda geliştirdiği kapitalist dünya pazarı teorisi, zor algılanabilen soyut olarak işlenmiş bir konsepsiyondu. Onun dünyası, kendi görüşünden hareketle bilebildiği kara Avrupası'ydı; Zürih, Berlin, Petersburg ve Odesa arasında kalan o eski dünya.

Bilinç altında Rusya'ya derin bağlarla bağlı olduğu için, İsviçre'ye geldikten sonra, Rusya'nın kendisine bıraktığı mirastan kurtulmak için büyük çaba sarfetti. Örneğin bilinçli bir tehcihte bulunarak büyük mülteci kolonilerinden birine katılmadı. Almanca konuşan üniversite kenti Basel, onu Zürih ve Cenevre'den daha fazla çekmişti. Mültecilerin geçiş yollarının uzağında Batı Avrupa tarihini incelemek, sanayi devrimini ve sosyalist işçi hareketini araştırmak istiyordu.

Ancak şimdi, İsviçre'ye ikinci gelişinde Rusya ile Batı Avrupa arasındaki farkı iyice anlamıştı. Batıdaki politik gelişmeye duyduğu hayranlık Rusya'ya acı duyarak bakmasına neden oluyor, çarlık ona her zamankinden daha despot, daha geri görünüyordu. Asyatik despotizmden başka ne sunabilirdi Rusya? Buna karşılık Batı Avrupa harekete geçmişti, burada esaslı analiz edilmeye değer yeni politik güçler çıkmıştı ortaya. Helphand yeniden hayata gelmiş gibiydi; Rusya ile ilgili anılarından kabustan kaçarcasına uzaklaşmıştı. Kişiliğindeki bu değişimin ne anlama geldiğini, uzun yıllar mülteci hayatı yaşamasına rağmen ulusal gururunu yitirmemiş olan Georgi Plehanov ile bir karşılaşması

anlatmaktadır. Helphand anılarında yer verecek kadar önemsemiştir bu karşılaşmayı.

> *"O yıllarda bir kez G.V. Plehanov ile karşılaştım. Bana 'Belinski hakkında yazmak istemez misiniz?' diye sordu. Ama ben o sıralar işçi yasaları, devlet tekelleri vs. sorunlarıyla ilgileniyordum. Dolayısıyla ortaya attığı düşüncenin benim o sıralarda ilgilendiğim konularla ne kadar ters olduğuna dikkatini çektim. Beni 'yazık', diye yanıtladıktan sonra 'biliyor musunuz?'dedi 'insanın en çok kendi memleketinin yazınına saygı duyması gerekir'"*[28].

Helphand Basel Üniversitesi'ne kaydolmuş, 1888 sonbaharından beri ekonomi politik, fizik ve mineroloji öğrenimi görmeye başlamıştı. Seçtiği bu üniversitenin o yıllarda alışılmadık bir itibarı vardı. Yetmişli yıllarda burada ekonomi politik ve istatistik dersleri vermeye başlayan Alphons Thun, Rus aydınlarla karşılaşmasından büyülenerek mültecilerle birlikte Rusya'daki devrimci hareketin tarihini yazmaya koyulmuştu[29]. Thun'un yanısıra filozof ve tarihçi Jacob Burckhard, üstün insan hayalini gören Friedrich Nietsche ve germanist Andreas Heusler Basel Üniversitesi profesörleri arasından öne çıkanlardandı.

Ancak Helphand için bu isimler en ufak bir şey ifade etmiyordu. Onun ilgi alanı ekonomi politik, etkisi altında kaldığı tek kişi ise Karl Bücher'di. Liberal eğilimli *FRANKFURTER ZEITUNG*'da gazeteci olarak yazmaya başlayan Bücher, 1881 yılında Münih'te doçentlik sınavını verdikten sonra önce Dorpat Üniversi-

---

28) *Im Kamp um die Wahrheit*, S.7 (Belinski 19. yüzyılda Rus edebiyat eleştirisi klasiklerinden)

29) A.Thun *Geschichte der revolutionaeren Bewegung im Russland*. 1883 Bu kitaba katkıda bulunanlar arasında Leo Deutsch da bulunmaktadır

te'sinde çalışmış, 1883 yılında ise Basel Üniversitesi'ne geçmişti. İsviçreli öğrenciler üzerinde pek etkisi yoktu, zira o yıllarda ekonomi politik henüz tam olarak kabul görmüş akademik bir disiplin değildi. Bu dalla uğraşmak "hukuksal düşünceyi sekteye uğratır"[30] diyorlardı muhafazakârlar. Buna karşılık İsviçreli öğrencilere kuşkulu görünen şeyler, genç Rus aydınlarının ilgisini daha çok çekiyordu. Genç Rus aydınları, Bücher'in, ekonomi politik teorisiyle ilgili klasiklerin yanısıra, güncel ekonomik sorunları, özellikle kapitalizmin ve sosyalizmin sorunlarını ele almasını, basının işlev ve çalışma tarzını, kendi gazetecilik deneyimlerine dayandırarak anlatmasını takdirle karşılıyorlardı. Bücher'in dersleri geleceğin siyasetçileri ve gazetecileri için düşünülebilecek en iyi hazırlıktı.

Kısa süre sonra Helphand Bücher'in en iyi öğrencilerinden biri olmuştu. Hocanın çalışma tarzı kendi araştırmaları için örnek teşkil ediyordu. Bücher'den, bilgiyi önceden tasarlanmış teoriden çıkarmak yerine, istatistiklere ve ekonomik gerçeklerin doğru analizine dayandırmayı öğrenmişti. Onun bu esas ilkesi Karl Marks ile ilişkisini de belirleyecekti. Marks onun için bir otorite değil, bir hoca ve rehberdi. Marksizm, öncelikle bir bilimsel araştırma metodu, daha sonra dogmatik bir düşünce yapısıydı.

Basel'daki öğrenimi sağlam bir teorik ve pratik eğitim alma düşüncesine uygundu. Alman üniversitelerinde sıkça rastlanan akademik seyyahlıktan hoşlanmadığı için Basel'dan ancak bir kez, başkent Bern'de bir sömestr öğrenim görmek için ayrıldı ve başka yerlere uğramadan hemen Bücher'in derslerine döndü. Öğrencilik yılları sorumsuz ve kaygısız yıllar değildi kesinlikle. Genç yaşta polisle, pogromlarla, terörist gruplarla tanışma onu ve Rus arkadaşlarını naif bir öğrenci saltanatı sürmekten alıkoyuyordu. Onlar bir meslek sahibi olmak için değil, mücadele için, devrime hazırlanmak için okuyorlardı. İsviçreli öğrenciler

30) K.Bucher. *Lebenserinnerungen*, 1847-1890, cilt 1, 1919, S.325

"para ve evlilik sorunları"yla boğuşurken Rus mülteciler, bilim ve politika alanında büyük "dünya sorunları"nı tartışıyorlardı[31]. Bu tarihlerde, ayak sesleri, kendi halindeki küçük-burjuvalara uykusuz geceler geçirtmeye başlayan devrimin kurmay heyeti, İsviçre evlerinin çatı katlarında barınıyordu.

Helphand, Zürih'ten Rusya'ya dönerken yanına aldığı kuşku ve sorulara, Basel'da, sosyalist literatürü ayrıntılı biçimde inceleyerek artık kesin çözüm ve yanıtlar bulmuştu. Kazakların "Haidamaki"lerine hayranlık duyan bu romantik genç, Karl Marks'ın düşüncelerinin etkisi altında rasyonal ve moda sözcükle söylenecek olursa "bilimsel" sosyaliste dönüşmüştü. Net ve kapsamlı bir dünya görüşüne Marks'ın yardımıyla ulaştığı kesindi. Tarihin büyük sırları basit sosyolojik vecizelere dönüşmüşlerdi. Sınıf mücadelesi düşüncesi, hem geçmişin hem geleceğin bilinmezlerini çözüyordu. Eski Narodnaja Wolya taraftarının kuşkuculuğu artık misyonerce bir gayretkeşlikle birleşen marksist bir özgüvene dönüşmüştü. Basel'da okuduğu dönem, marksist Helphand'ın doğuşu oldu.

Bu yeni edinilmiş özgüven onun akademik çalışmalarında da görülecekti. 1890/91 kış sömestrinde, Karl Bücher'in teşvikiyle başladığı iş bölümü sorunu üzerine doktora tezi, ona, elindeki marksist aracı bilimsel araştırmada deneme olanağı verdi. Düşüncelerini kâğıda dökmek için altı ay yetmişti. Doktora tezinin tarihle ilgili kısmında, iş bölümü sorununa ilişkin ekonomi politik klasiklerinin duruşlarını ele almış, Smith, Wakefield, Say ve John Stuart Mill'i biraz daha ayrıntılı sunarken, en geniş yeri Karl Marx'ın düşüncelerine ayırmıştı.

Zaten seçtiği işbölümü kavramı, ekonomi politikçilerden kime en yakın durduğunu kuşkuya yer bırakmayacak biçimde gösteriyordu.

---

31) Bkz. F. Brupbacher. *60 yıl Ketzer*, 1935, S.53; bkz. F. Stepun: *Vergangenes und Unvergaengliches*, Cilt 1, 1947, S.135

> *"İş bölümünün esasını kitlelerin baskı altında tutulması ya da yeni zamanların sert fakat isabetli kavramıyla söylenecek olursa sömürülmesi oluşturur[32]."*

Genç doktora öğrencisi, Marx'ın düşüncelerinden giderek ilerlemekte olan işbölümünü ortadan kaldıracağını söylediği pratik bir çözüm önerisi de çıkarmıştı.

> *"Bu zararlı etkilere son derece özel durumlar karşı koymaktadır...- esas olarak işçi sınıfının örgütü ve uyanmakta olan sınıf bilinci[33]."*

Helphand'ın çalışmasını bitirdiği 1891 yazında önemli bir değişiklik meydana gelmiş. Karlsruhe'den aldığı çağrıya uyan Karl Bücher kürsüsünü, daha önce Zürih Politeknik Üniversitesi'nde doçentlik yapmış olan Kozak'a bırakmıştı[34]. Kozak Helphand'ın marksist argümanlarına hiç anlayış göstermedi, öyle ki taslağı, ancak Helphand birkaç kez düzeltme yaptıktan sonra kabul etmesi için fakülteye sundu. Bu durum dikkate alındığında sözlü sınavın Helphand açısından son derece elverişsiz bir zeminde geçmiş olması gerekir. Öğrenim gördüğü yan dallar madencilik ve fizikte de pek iyi olmadığı için 8 Temmuz 1891'de not olarak "orta" verilmişti kendisine. Helphand, Basel Üniversite'sinin sosyalist değil bilimsel niteliğini, hatta proleter olmayan sınıf bilincine sahip olduğunu görmüştü nihayet.

Felsefe doktoru Aleksander Helphand bundan sonra marksist çalışmalarını herhangi bir akademik kurula sunmayacaktı. Bun-

---

32) I.Helphand: *Technische Organisation der Arbeit* ("Cooperation und Arbeitsteilung teilung")-Eine kritische Studie-Felsefe alanında doktora çalışması. Basel 1891. S.50

33) Agy. S.72

34) Bücher, Karlsruhe üzerinden nihayet Leipzig Üniversitesi kürsüsüne ulaşabildi Burada öğrencileri arasında Friedrich Stampfer, Hermann ve Kaethe Duncker vardı.

dan sonra onun yazdıklarını sadece Avrupa proletaryası okuyacak ve İsviçre'deki burjuva profesörlerden çok daha fazla takdir edecekti.

Helphand 23 yaşında öğrenimini tamamladığında hayatının en önemli kararlarından birini vermesi gerekti. Rusya'ya geri dönüp orada proletaryanın örgütlenmesine mi çalışmalıydı? Yoksa İsviçre'de kalıp devrimci mülteciler çevresine mi katılmalıydı? Belki de en iyisi Ruslardan tamamen uzaklaşıp Batı Avrupa'nın işçi partilerinden birine üye olmaktı?

Rusya'ya geri dönmeyi hiç istemiyordu. Devrimci yeraltı onun zorlandığı bir alandı. İsviçre'deki üniversite yıllarında bundan sonra yerinin doğuda değil batıda olması gerektiğine kesin biçimde ikna olmuştu

Mülteci çevrede faaliyet olanağı da kabul edilebilir bir çözüm olarak görünmüyordu gözüne. Helphand mülteci kolonisinde, gerçekliğin yerini teorinin, eylemin yerini lafın aldığı hayali bir dünyadaymış gibi hissediyordu kendisini. Proleter kitlelerden kopuk Rus aydınlarına karşı duyduğu güvensizlik hayatının sonuna kadar sürecekti. Daha sonraki yıllarda güçlü bir kibirle karışacak olan bu duygusal antipatiyi 1918 yılında kaleme aldığı şu ifadeler bütün açıklığıyla gözler önüne serer.

> *"Eğer anavatanım Rusya'ya vefasızlık ettiğim bir dönem varsa işte o bu dönemdir (1891-yazarların notu); bu tutum aynı zamanda içinden çıktığım sınıfa, yani burjuvaziye vefasızlıktır. Rus aydınlarından kopuşumun nüveleri de bu dönemde atılmıştır... Sosyalist Rus aydınlarını, işçi hareketiyle bağlarının bulunmaması nedeniyle sık sık suçluyordum. Rus aydınları istedikleri kadar sosyal-demokrasi üzerine akıllı şeyler yazsınlar, bütün bunlar kitabi bilgiler olmaktan öteye geçemiyordu; işçi kitleler canlılıklarını kaybediyor, istatistik rakamlara dönüşüyorlardı; sosyalizm, aydınların, uğ-*

runa işçi sınıfı da dahil bütün dünyayı kurban etmeye hazır oldukları soyut bir prensibin gerçekleşmesine dönüşmüştü. Rus aydın kitlesi için sosyalizmin kendisi devrim için bir araçtı[35]."

Geriye tek bir seçenek kalıyordu. Batı Avrupa işçi partilerinden birinin saflarına katılarak hem sosyalizme hizmet edecek hem de geçimini sağlayacaktı. Artık Helphand batıda evinde gibi hissediyordu kendisini. Burada kalma kararı kuşkusuz öncelikle kişisel nedenlerden kaynaklanıyordu, ama o, bu karar için ideolojik nedenler de ileri sürebileceği kanısındaydı. Batı Avrupa'daki devrimci mücadele ile Rusya'daki devrimci mücadele arasında ona göre niteliksel bir fark vardı. Rusya'daki devrim, ülkeye burjuva özgürlükler ve halk tarafından seçilmiş bir parlamento verecek demokratik bir anayasayı hedefliyordu. Oysa Avrupa bu gelişim aşamasını 1848'de ya da en geç 1871'de tamamlamıştı. Batıdaki işçiler sosyalist hedefler için, kapitalizmi yıkarak sosyalist bir ekonomik düzen kurmak için mücadele ediyorlardı. Bu sosyalist sınıf mücadelesi Almanya'da zirveye ulaşmıştı. Alman-ya'dakine benzer güçlü ve disiplinli işçi örgütleri hiçbir yerde yoktu. Helphand, bundan ötürü bütün ülkelerdeki proletaryayı kurtaracak olan dünya devriminin Almanya'da karara bağlanması gerektiği sonucunu çıkarıyordu. Dolayısıyla Berlin'deki sınıf mücadelesi, Rusya'daki çarlık rejimine karşı neredeyse anakronik muhalefetle kıyaslanmayacak kadar önemliydi.

Batı Avrupa'da işçi partilerinden birine tamamen katılma kararını ilk alan Aleksander Helphand olmuş ve böylece dünya savaşı öncesi yıllarda Batı Avrupa işçi partileri içinde isim yapmış çok sayıda Rus ve Polonyalı ünlünün de başını çekmişti. Almanya'da Rosa Luxemburg, Julian Marhelevski ve Karl Radek, Fran-

35) *Im Kampf um die Wahrheit*, S.8.

sa'da Charles Rappoport ve İtalya'da Angelica Balabanoff bunlardan bazılarıydı, fakat hiç biri katıldıkları batılı partiye Helphand kadar adapte olmadılar. 1891 yazında Almanya'ya yerleşmesini anlattığı aşağıdaki bölüm yeni "vatanı" için duyduğu misyoner coşkusunu açıkça gözler önüne sermektedir.

> *"1887'de yeniden yurtdışına çıktığımda, işçi hareketini, kapitalist dünya düzeninin politik gelişimini ve Batı Avrupa'nın politik tarihini iyice inceleme kararı aldım.*
>
> *Bu yöndeki bilimsel çalışmalarım, Avrupa'da sosyalizmin görevlerini öne çıkarmama, Rusya'da parlamentarizm için mücadeleyi geri plana itmeme neden oldu.*
>
> *Bir sosyalist olarak, Avrupa proletaryasının, gözlerimin önünde cereyan eden mücadelesini seyretmekle yetinemezdim. Kendim de farkına varmadan hareketin içine çekilmiştim, kısa süre sonra da hareketle tamamen bütünleştim...*
>
> *Alman sosyal-demokrasisi benim yeni vatanım olmuştu. Çeyrek yüzyıl boyunca bütün düşünsel faaliyetim, bütün düşlerim ve umutlarım Alman sosyal-demokrasisiyle içiçe geçti; onunla coşuyor, onunla yıkılıyordu düşlerim. Aramızda anlaşmazlıklar, görüş ayrılıkları oldu, bazen haklıydım, bazen yanılan bendim, gün geldi kızdım, öfkelendim, eleştirdim ve eleştirmeye de devam ediyorum, sadece bir tek şey yapmam olanaksızdı: Sosyal-demokrasinin dışına çıkmak...*
>
> *Rusya'da meydana gelen olaylar eskiden olduğu gibi yine ilgimi çekiyordu, ancak bu olaylara artık sadece Alman sosyal-demokrasisi açısından, yani Batı Avrupa'nın politik gelişimine, daha doğru söylendiğinde sosyal devrimin hızlandırılmasına muhtemel etkileri bakımından yöneltiyordum dikkatimi[36]."*

36) Agy. S. 7 ve devamı.

Öte yandan Rus partisinden kopuşu, Helphand'ın 1918 yazında hayatının kısa kronolojisini kaleme alırken tasarladığından çok daha yumuşak olmuştu. 1900'e kadar Rus partisinin örgütlenme çalışmalarında doğrudan bir etkisi olmasa da, İsviçre'deki öğrencilik yıllarında kurduğu kişisel ilişkiler nedeniyle Rusya'da gelişen olaylarla sürekli bağlantı içindeydi. Mültecilerin politik etkide bulunma olanaklarını küçümsese de, mülteci liderlerin şahsiyetlerine saygı göstermemezlik edemezdi.

Plehanov fazla akademik, fazla "klasik" ve mağrurdu. Oysa genç Rus devrimci kuşağının baba-dost gibi gördüğü Pavel Borissoviç Akselrod'un rahat, titiz fakat özverili tavrından çok etkilenmişti. Narodnaya Volya'nın romantik kahramanı, eksantrik ama anaç bohem kişiliğiyle Vera Zasuliç'e de güven ve hayranlık duygusuyla bağlıydı. Çarlık rejiminin hapisanelerinden kaçma uzmanı olarak Leo Deutsch ise her duruma çare üretebilen, iyimserliği ve azmiyle ünlü eylem listesi kabarık bir devrimci Ülis olarak nam salmıştı.

Helphand, eski kuşak liderlerin yanısıra, daha sonraki yıllarda gerek Rus-Polonya, gerekse de Alman işçi hareketi üzerinde önemli etkilerde bulunacak bir grup Polonyalı öğrenciyle birlikteydi. Julian Marhelevski, Rosa Luxemburg, Leo Jogich ve Adolf Warzaxski-Warza bu yıllarda, Julius Wolf'un ekonomi politik dersi verdiği Zürih Üniversitesi'nde ekonomi politik okuyorlardı. Bunlar arasında özellikle, daha sonraları Karski kod ismini kullanacak olan Dr. Julian Marhelevski ve felsefe doktoru Rosa Luxemburg Helphand'ın hayatında önemli rol oynayacaklardı. Daha sonraki yıllarda sosyalist mücadelede içinde bir araya gelecek olan bu ateşli sosyalistlerin birliktelikleri, İsviçre'nin burjuva kentlerindeki ünlü üniversitelerde akademik öğrenim gördükleri sırada öğrenci arkadaşlığıyla başlamıştı.

Nihayet 1891 yazında Almanya'ya gitmeyi göze alabilen Helphand, ilk durağı olan Stuttgart'ta, o yıllarda Alman işçi hareketi içinde özel bir yere sahip olan parti örgütü tarafından büyük bir

ilgiyle karşılandı. İmparator Wilhelm'in Almanya'sında sosyalist kariyere başlamak için Stuttgart iyi bir başlangıçtı. Yerel örgütün içinde ağırlıkları farklı iki şahsiyet egemendi: Karl Kautsky ve Clara Zetkin.

Günümüz tarihi Kautsky hakkında genel olarak pek iyi şeyler söylemez. Friedrich Engels ile birlikte Avrupa sosyalizminin önde gelen ideoloğu olan o zamanlar otuz yedi yaşındaki Kautsky, Engels'in ölümünden sonra öğrencisi, dostu ve mirasçısı olarak, sonradan pek az sosyalistin ulaşabildiği manevi otorite edinmişti. Herkes tarafından sosyalizmin adeta papası, gelmekte olan dünya devriminin politik kâhini ve gerçek marksizmin sürdürücüsü, yorumcusu ve bekçisi olarak görülmekteydi. Bugün onu eleştirenler, haklı olarak, Kautsky'nin ilginç bir düşün adamı değil, bir eklektik ve taklitçi olduğunu, teoriyi popülarize ettiğini söylemektedirler. Yazıları da heyecansız, akademik, kuru, didaktik bulunmakta ve yine son derece haklı olarak bir nebze olsun diyalektiğin bulunmadığı sosyal-Darvinist nitelikleri nedeniyle eleştirilmektedir. Yazar ve politikacı Kautsky, Wilhelmci bir küçük-burjuvanın bütün özelliklerine sahip, sakallı, erken yaşlanmış, kılıkırk yaran, ruhsuz bir aile babasıydı.

Ancak buna rağmen, popüler yazıları nedeniyle proleter okurlardan sanki bir düşün sihirbazıymış gibi saygı gören Kautsky'nin, yetişmekte olan sosyalist aydınlar üzerinde kıyas kabul etmez etkisi de gözden kaçırılmamalıdır. Partinin teorik yayın organı *DIE NEUE ZEIT*'ın yazı işleri müdürü olarak, gazetecilik alanındaki her yeteneğe sevgi ve hoşgörüyle yaklaşması, Avrupa'daki bütün bir yazar ve teorisyen kuşağının düşünsel-manevi babası, teşfikçisi ve geliştiricisi olarak görülmesine yolaçmıştı. Kautsky'nin evi, yazışleri, üniversite, gazetecilik okulu, bir şeyler öğrenmek ve tartışmak isteyen bütün sosyalistlerin buluşma yeriydi.

Helphand da Alman partisinin yayın organında Kautsky sayesinde yazmaya başlamıştı. *NEUE ZEIT*'ın yeni yetenekler peşin-

de olan yazılışları müdürü, bu yeni yeteneğin gerek ekonomi gerekse de politika alanında gördüğü öğrenimi takdir etmekten çekinmedi ve aynı yılın sonunda Helphand'ın I.H. ya da Ignatjeff imzalı ilk yazıları *NEUE ZEIT*'da yayınlanmaya başladı: Bir kitap eleştirisi, Viyanalı iktisatçı Böhm-Bawerk'in birikim teorisi üzerine bir deneme ve Rusya'da Yahudi işçilerin durumu üzerine bir araştırma[37].

Stuttgart parti örgütü içinde Kautsky'nin dışında bir başka ünlü şahsiyet daha vardı: Clara Zetkin. O da sosyalist kadın birliklerinin lideri olarak *EŞİTLİK* adında bir dergi çıkarıyor, bu derginin hem yazılışları müdürlüğünü yapıyor hem de yazılarının büyük çoğunluğunu kaleme alıyordu. Sert sosyalist sufrejet Zetkin, Helphand'a Kautsky gibi son derece olumlu yaklaşmış, Rusya'dan gelen bu genç mültecinin çalışmalarını dergisinde yayınlamasına olanak sağlamıştı. Fakat yazılarının karşılığında aldığı ücret mütevazı bir hayat sürdürmesine ancak yetiyordu.

Mütevazı denilen hayat aslında epeyce yoksul bir hayattı. Giysisi ve ayakkabısı yırtıktı, başında her zaman işçi kasketi olurdu. Yoksulluk hiç peşini bırakmıyor, kazandığı paralar ancak asgari günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yetiyordu. Helphand için başarıya giden yol, gerçekten de toplumsal merdivenin en alt basamağından başlamıştı.

Bu yoksul dış görünüşüne rağmen Helphand'ın, Alman yoldaşları üzerinde derin bir etki bıraktığı kesin. Eskimiş giysilerinin içinde olağanüstü geniş omuzları ve iri yapısı dikkat çekiyordu. Bacak boyu biraz kısa, kafası büyüktü. Saçları dökülmeye başladığı için iyice genişleyen alın ve kısa, bakımsız sakalıyla yabanıl ve tekin olmayan bir görüntü sergileyen bu adam, Michelangelo'nun eserlerini andırmaktaydı. Kautsky'nin çocuklarının Helphand yerine Dr. Fil demeleri, şekil bakımından son de-

37) Bkz Neue Zeit, 1891/92, Cilt 1, S.334 ve devamı ve S.524 ve devamı, 1892/93, Cilt 1, S.175 ve devamı

rece isabetlidir. Daha sonraları Viktor Naumann, Helphand'ı tarif ederken başının Sokrates'a benzediğini, vücudunun ise bir fili andırdığını söyler[38]. Vera Zasuliç ise sevgiyle "fok balığı" benzetmesini yapar. Rosa Luxemburg'un hitap şekli "şişman"dır. Trotzky 1915'te bu tanımlara yenisini eklemiştir "Falstaff" [Verdi'nin 1893'te bestelediği komik operanın kahramanı] Böyle birinin orta sınıftan insanların kenti olan Stuttgart'ta ekzotik bir masal kahramanı olarak hayretle izlenmesi çok normal ve anlaşılırdır.

1891 yılının sonunda artık Stuttgart Helphand'a dar gelmeye başlamış, Almanya politikası ve ekonomisinin beyni olan Berlin'e dikmişti gözünü. Başkentte işlerini daha kolay yoluna koyabilmesi için Karl Kautsky gerekli referansları vermişti ama maddi bakımdan ayakta kalabilmek için kendisinin bir şeyler yapması gerekiyordu.

Berlin'in kuzeyinde, işçi banliyölerinden birinde ucuz bir öğrenci odası bulup yerleşti. İşte artık sosyal hayatın merkezinde yaşıyordu, ama maddi durumunda herhangi bir iyileşme olmamıştı. Partinin merkez yayın organı *VORWAERTS* ve bir grup genç radikalin çıkardığı *BERLINER VOLKSTRIBÜNE* için yazdığı makaleleri posta parası bile bulamadığı için kendisi götürüyordu.

Ancak başarılı gazetecilik kariyeri için ilk adımları atmıştı. Bazen isminin baş harflerini kullanarak, bazen takma isimle kaleme aldığı yazıları partinin en önemli gazeteleriyle dergilerinde yayınlanıyordu. Başarı çok uzakta değildi artık. 1892'nın ortalarında *VORWAERTS* yazıişleri, Helphand'ı, o günlerde Rusya'da yaşanan açlık üzerine ayrıntılı bir analiz kaleme almakla görevlendirdi. Helphand'ın çalışması, yazıişlerinin görüşü olarak dört makaleden oluşan bir yazı dizisi biçiminde yayınlandı[39].

---

38) *Dokumente und Argumente*, 1928, S.212.

39) *Vorwaerts*, 17-20 Haziran 1892.

Helphand 'Rusya'da Durum" adlı yazı dizisinde, Rusya'daki açlığı bir "rastantı" değil, "uzun süreli kronik bir hastalık" olarak tanımlıyordu. Ona göre, seksenli yıllarda köylülerin serflikten kurtulması Rusya'yı meta üreten bir ülke haline getirmişti ve şimdi basit meta üretiminden daha karmaşık meta üretimine geçiş yaşanıyordu. Proleterleşmiş köylü kitlesi, modern bir sanayinin inşa edilmesi için gerekli olan işgücü rezervini hızla sunacaktı. Şimdiye kadar çarlığın payandası olan yoksullaşmış köylülerin yerini gelecekte ekonomik gelişme nedeniyle mutlakıyetçi bir hükümet biçimini de kabul edebilecek liberal burjuvazi alacaktı. O nedenle Rusya'da burjuvazinin politik devrim yapmasını beklemek hayaldi ibaretti. Gerçek özgürlüklere ihtiyacı olan ve bunu mücadeleyle elde edebilecek tek sınıf proletaryaydı.

Böylece Helphand, Rusya'daki açlıkla ilgili çalışmalar yapmış Friedrich Engels ve Georgi Plehanov ile aynı sonuca varmış oluyordu. Fakat yaptığı bu teşhisten çıkardığı sonuç

bakımından ikisinden de öteye geçmişti. Engels, Rusya'nın güçsüzleşmesinin yıllar içinde Avrupa'da barışın güvencesi olacağına işaret etmekle yetinmişti[40]. Plehanov ise açlığın, Rusya'da işçi hareketinin hızla yükselişinin ekonomik "önsözü" olduğunu söylemişti[41].

Oysa Helpland daha büyük boyutlarda, on yıllar ve kıtalar çerçevesinde düşünüyordu.

Onun öngörüsüne göre Rusya "on ya da on beş yıl içinde... 'gelişen', elbete kapitalist anlamda 'gelişen' bir ülke olacak"tı. Avrupa, Amerika ve Rusya cephelerinin arasında kalacak ve bu iki ülke yaşlı kıtanın dünya pazarındaki hegemonyasını tartışılır kılacaklardı. Bunun sonucunda ortaya çıkacak olan ekonomik rekabet savaş Almanya'ya tahıl fiyatlarının yükselmesi olarak

40) Fr Engels: *La carestina in Russia sue vere cause e suo significato*, Critica Sociale, 1 Nisan 1892

41) G. Plechanov:*Sadacah Sozialistow v borbe s golodom v Rossiyi*, 1892

yansıyacaktı. Avrupa proletaryası, gelecekte daha şiddetli ücret mücadelelerine hazır olmalıydı.

Helphand'ın Rusya'yı konu alan yazıları, kurduğu teorik yapının köşe taşlarını oluşturacak iki önemli noktayı henüz nüve halinde içermektedir:

Amerika ve Rusya'nın endüstriyel gelişimi, bu iki yeni kapitalist büyük devlet arasında kalacak olan Avrupa'nın konumu ve Rus burjuvazisinin devrimci potansiyelinin küçümsenmesi.

Berlin'de yaşamaya başladığı ilk yıllarda yazdığı makaleler arasında Rusya'daki devrimci hareketi konu alan ikinci bir makalenin altı çizilmelidir. Alman yoldaşlarına, artık Rusya'da devrimci mücadelenin önderi olarak narodnikleri değil, marksistleri görmeleri gerektiğini ilk söyleyen Helphand olmuştur. O zamana kadar *VORWAERTS*, Cenevre'deki EMEĞİN KURTULUŞU GRUBU'nu dikkate bile almamış, ama daha 1892'de narodniklerin liderleri N.S. Rusanov ve P.L.Lawrow'a politik programlarını Alman okurlarına anlatma olanağı tanımışlardı[42].

Alman yoldaşlarına, narodniklerin, Rusya'da devrimin öncelikle bir köylü hareketi olması gerektiği yanılgısından hareket ettiklerini anlatmaya çalışan Helphand, oysa Marks'ın yazılarında, Rusya'da da işçilerin kurtuluşunun ancak işçi sınıfının eseri olabileceğini ifade ettiğini söylüyordu. Çarlık Rusya'sında gelişmeleri gözleyenler, işçilerin uzun süreden beri hareket halinde olduklarını bilirdi. İşçi sınıfını muhatap alıp onları yüreklendiren narodnikler değil, "*bilginin ışığıyla*" yüzlerini proletaryaya dönen marksist çevrelerdi. Alman partisi bu "*tarihsel gerçeği*" daha uzun süre görmezden gelip Rus marksistlerine hak ettikleri desteği vermekten imtina edemezdi[43].

---

42) *Vorwaerts*, 19 Temmuz 1982

43) Makale anonim olarak "Rusya'da Sosyal-demokrasi" adıyla yayınlandı (*Vorwaerts*, 23 Eylül 1892) Eser sahibinin Helphand olduğunun kanıtı için bkz. Perepiska G.V. Plehanova, i.P.B. Akselroda, 1925, S. 231

Bu müdahale başarılı oldu. Üç ay sonra, Aralık 1892'de Alman partisi Cenevre'deki Georgi Plehanov ile ilk kez resmi temasta bulundu. Helphand Alman ve Rus işçi hareketi arasında etkili bir aracı olduğunu göstermişti.

Alman yoldaşları arasında Helphand'ın adı yeni duyulmaya başlamıştı ki Prusya polisinin de dikkati bu genç mülteciye yöneldi. İçişleri Bakanlığı yazdığı makaleyi itinayla kaydettirmiş ve dosyaya koymuştu. Daha 1893 yılının başlarında Helphand'ın Berlin'de kalması tehlikeli bulunduğundan, "*rahatsız edici yabancı*" olarak Berlin'den çıkardılar.

Üstelik Prusya bu adamdan kurtulmak isteyen tek eyalet de olmayacaktı.

DEVRİM OZANI

Berlin'den çıkarılması Helphand'ı, iki yıl boyunca gezgin bir sosyalist öğrenci haline getirmişti. Sabit ikametgâhı olmaksızın Dresden, Leipzig ve Stuttgart arasında gidip geliyor, Almanya'da yaşananlarla çok ilgilenen Polonyalı arkadaşları Karski ve Luxsemburg'un bulunduğu Münih ve Zürih arasında mekik dokuyordu.

Yerleşik olmamasına rağmen politik konumu oldukca umut vericiydi: Son derece iyi ekonomi politik öğrenimi görmüş olması, Alman partisi içinde epeyce iyi puan kazandıran yurtdışı tecrübesine sahip bir gazeteci olarak tanınması, en önemli politik yayınları yazıldıkları dilde inceleyebilmesi, çok dil bilmesi nedeniyle, kaleme aldığı yazıların sosyalist basında yayınlanması için büyük çaba sarfetmesi gerekmiyordu. Zor da olsa hayatını idame ettirebiliyordu. *NEUE ZEIT*'daki teorik araştırmaları, günlük gazetelerde zaman zaman yayınlanan çalışmaları kadar ilgi görüyordu. Bu arada Karl Kautsky henüz 26 yaşındaki Helphand'tan öylesine etkilenmişti ki, onu, Viyana'da yayınlanan iş-

çi gazetesine yazması için Avusturyalı arkadaşlarına tavsiye etmişti. Eski bir doktor olan son derece akıllı ve sempatik, sosyalist Viktor Adler'e yazdığı bir mektupta Helphand'ı şöyle değerlendirir:

> *"Burada 6 yıldır Almanya'da yaşayan, son derece akıllı...Almanya'daki koşulları yakından izleyen ve mükemmel değerlendirebilen Dr. Helphand isimli bir Rus var.. Berlin'den çıkardıkları için Stuttgart'ta yaşıyor. Onun asıl istediği, harekete açıktan katılabilmek için Avusturya vatandaşlığına kabul edilmek. Almanya'da vatandaşlık alabilmesi mümkün değil, çünkü Berlin'den çıkarıldı. Parti, Helphand'ın kişiliğinde mükemmel, çok iyi eğitilmiş bir güç kazanmış olacak. Avusturya'da vatandaşlığa kabul edilmesini mümkün görüyor musun?*[44]"

Helphand'ın karşı karşıya bulunduğu en büyük sorun, Almanya'dan veya Avusturya'dan vatandaşlık alabilmesiydi. Kautsky böylece bu sorununa parmak basmış oluyordu. Onun için Prusya'nın,Württemberg'in, Bavyera'nın veya Avusturya'nın vatandaşı olması pek de önemli değildi. Daha İsviçre'de bulunduğu günlerde, yani Stuttgart'a gitmeden önce, *VORWAERTS*'in yazıişleri müdürü Wilhelm Liebknecht'e şöyle yazmıştı:"Kendime bir vatan arıyorum, nerede ucuza bir vatan bulabilirim?[45]" Alman sosyal-demokrasisine duyduğu hayranlık nedeniyle Berlin'deki parti yönetiminin nüfuzunu fazla abartması sonucunda beklentisi boşa çıkmış, Prusya'dan vatandaşlık alamamış, hatta sınırdışı edilmişti. Görüşmeler, Viktor Adler'e rağmen Avusturya'da da sonuçsuz kaldı. 1896'da Württemberg'ten vatandaşlık

---

44) V.Adler: *August Bebel ve Karl Kautsky ile yazışmalar*, 1954, S. 182

45) Parvus: *Im Kamp um die Wahrheit* S.7

alma girişimi de sonuç vermemiş ve Helphand Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar Alman polisinin peşinde olduğu savunmasız bir av olarak dolaşmıştı ortalıkta; o, her an yakalanıp Rus makamlarına teslim edilme tehlikesiyle karşı karşıya olan bir mülteci, bir kaçaktı. İleriki yıllarda, 1916'da Prusya tarafından vatandaşlığa kabul edilmesi doksanlı yılların genç devrimcisi için henüz hayal bile edemeyeceği koşullarda gerçekleşti.

Ancak hukuki durumunun güvensizliği nedeniyle Almanya'daki politik tartışmalarda geride durduğu veya dikkatli davrandığı söylenemezdi. Daha sonraki yıllarda, onun hem cesur, hem de bağımsız bir şahsiyete sahip olduğunu gösteren daha sert ve özgüvenli bir üslupla konuşmaya devam etmesi, Alman partisini epeyce şaşırtmış olmalı.

Alman yoldaşları Helphand'ın ne kadar inatçı olduğunu ilk kez Ekim 1893'te *NEUE ZEIT*'da Prusya eyalet seçimlerine ilişkin tartışmalarda gördüler. Adil olmayan üç sınıflı seçim hakkını protesto için sosyal-demokrasi her zamanki yönteme başvurup Prusya'daki seçimlere katılmama kararı almıştı. Bu uygulama daha önce de uzun yıllar boyunca uygulanmış ve kimse itiraz etmemişti. İlk kez 1893'teki seçimlerde, sorunları içtenlikle araştıran, kendi düşüncelerini dogmalardan üstün tutan ünlü bir isim bu uygulamaya hayır dedi. Yaşlı Engels ve Karl Kautsky ile birlikte bir tür üçlü ideolojik önderlik oluşturan ve Londra'da sürgünde yaşayan Bernstein, *NEUE ZEIT*'da, alışılmış tavra karşı çıkarak Prusya seçimlerine katılmayı önermişti. Bir törel gösteri olarak oy vermemenin etkili bir silah olmadığını söylüyordu. Parti, Bismarck'ın deyişiyle "seçim sistemlerinin içinde en sefili" olan bu seçim sistemine karşı tereddütlerini bir yana bırakıp seçimlere katılma kararı almalıydı. "Üç sınıflı seçim sisteminin anlamsızlığını eylemle ortaya koymak[46]" bütün protestolardan daha etkili olacaktı.

46) E. Bernstein: "Prusya Eyalet Seçimleri ve Sosyal-demokrasi" Tartışmaya sunulan bir önerı *Neue Zeit*, 1892/93, Cilt 2, S.772-778

Bernstein'ın iyi niyetle yaptığı bu öneri Almanya'da pek dostça karşılanmadı.

Eski savaşçılar törel gösterileri seviyorlardı. "Olsaydı iyi olurdu ama olması mümkün değil" diyordu *NEUE ZEIT*, *VORWAERTS* ise "vahim bir hata"dan sözediyordu[47]. Sadece Helphand bu politik duygusallıklarla ikna edilecek gibi değildi. "Unus" takma ismiyle yazdığı *NEUE ZEIT*'da son derece açık ifadelerle Bernstein'ın önerisini desteklemişti[48]. Kaleme aldığı makale, başka şeylerin yanısıra adalet ve maliye işleri üzerinde kontrolü bulunan Prusya eyalet seçimlerinin önemi hakkında adeta ders niteliğindeydi. Ona göre böylesine etkin bir kurum sadece gerici partilerin eline bırakılamazdı. Sosyalist fraksiyonun gücü sınırlı da kalsa eyalet meclisinin kürsüsünden bir ajitasyon mahalli olarak yararlanmak çok önemliydi.

> *"Kitlelerin bilinçlendirilmesi pratikle, politik faaliyetle, toplumsal mücadeleyle gerçekleşir..."*[49]

Helphand'a göre oy kullanmamak ve hareketsizlik sosyalist sınıf mücadelesi ilkelerine uygun değildi.

Kısa süre sonra herkes *NEUE ZEIT*'daki "Unus"un kim olduğunu sormaya başlamıştı. Parti bu konuda net ve kesin kararını verdikten sonra, kutsal bir tabuya karşı gelerek günah işleyen Bernstein'ın kafirliğini savunan bu küstah kimdi? Daha takma ismin kime ait olduğu tam olarak ortaya çıkmamıştı ki, Helphand bu kez ikinci kez saldırdı, ama kez ters tarafaydı salvosu.

1884 yılının yazında Bavyera Eyalet Meclisi'nde, Georg von Vollmar liderliğindeki sosyalist fraksiyon, hükümet bütçesine, ayrıntılarıyla ilgili sert eleştirilerde bulunmasına rağmen, son oylama da evet oyu verme kararı almıştı. Alman partisinin kutsal

47) *Vorwaerts*, 24 Eylül 1893.

48) Unus: "Prusya Eyalet Seçimleri", *Neue Zeit*, 1893/94, cilt 1, S.37-46.

49) Unus agy. S.44.

gelenekleri bir kez daha tehlikedeydi. Çünkü bütçeye evet oyu vermemek mevcut düzenin demonstratif reddi olarak değerlendirilmekteydi.

Helphand, için bu olay yeterince önemli olduğundan, Bavyeralı yoldaşlarını yaylım ateşine tutmak için bir an bile beklemedi. Makalesini bu kez 'küçük' anlamına gelen ve fizik görüntüsüyle tuhaf çağrışımlar uyandıran Parvus takma ismiyle imzalamıştı. Bundan sonra Parvus ismi onu ölesiye kadar bırakmayacak; övülürken de, yerilirken de, hayran olunurken de, karşı çıkılırken de Parvus denecekti ona. Parvus ismiyle imzaladığı bu ilk makaleden sonra Alman partisi için açık olan tek şey vardır. Artık bu ismi görmezden gelemezdi.

Parvus'un *NEUE ZEIT*'da Bavyera'da yapılan bütçe oylamasıyla ilgili sözleri gerçekten de partiyi ürkütecek nitelikteydi. Mesele, bu rejimin muhafaza edilmesi için gerekli olan paranın onaylanması olduğundan "tek adam yok, tek kuruş yok" diyordu.

> *"Bütçenin onaylanması egemen politik düzenin onaylanmasıyla aynı şeydir, çünkü bütçeye evet oyu vererek düzenin muhafazası sağlanmaktadır[50]."*

Helphand'a göre bütçeyi reddetmek, muhalefetini ifade etmek için partinin elindeki en güçlü "parlamenter mücadele aracı"ydı. Bütçenin onaylanmasının teorik olarak yanlış, pratik olarak ise doğru olduğunu ise anlamadığını ekliyordu.

> *"O nedenle eğer teoriyle pratik birbiriyle bağdaştırılamıyor, pratik teoriyle açıklanamıyor, teorik önermeler pratiğe geçirilemiyorsa, bu durum ya bir tarafta, ya da öteki tarafta bir şeylerin yanlış olduğunun göstergesidir[51]."*

---

50) Parvus: "Keinen Mann und keinen Groschen. Einige Betrachtungen über das bayrische Budget". *Neue Zeit*, 1894/95, Cilt 1,S.80-87

51) Agy. S.86

Parvus bu makaleyle birinci savaş başlayasıya kadar partiye rahat ve huzur vermeyecek olan bir tartışmayı başlatmış oluyordu. Bütçeye evet oyu vermek -karşılığında esaslı imtiyazlar alınsa bile- mevcut düzene intibak etmek anlamına mı gelir, yoksa sadece bir alışveriş midir? Oportünizm midir, yoksa politik bilgelik midir? SPD bu soruya bütün bölge örgütleri için kabul edilebilir bir yanıt bulamadı. Parvus bir daha iyileşmeyecek olan bir yara açmıştı partinin bünyesinde. 1894 yılında Frankfurt'ta yapılan bir sonraki parti kongresinde bu sorunla ilgili ilk esas tartışma yaşandı. Sonuç vermeyen, herhangi bir karar alınamayan bir nutuk savaşıydı yaşanan.

Parvus'un vekâleti yoktu; Georg von Vollmar'a karşı kendisi saldırıya geçemeyeceği için, onun adına, seçim bölgesi Halle delegesi Fritz Kunder söz almıştı. Ancak, delegelerin çoğunluğu tarafsız kalmayı tercih ettiği için tartışma sonuçsuz kaldı. Parvus zafer elde edememişti fakat bir kez daha muhalefet etmekten çekinmeyen bir teorisyen olarak ünlenmiş oluyordu[52].

Helphand'ın seçime katılma tartışmalarında evet, bütçe tartışmalarında hayır oyunu savunması ilk anda kafa karıştırıcı ve çelişkili gelebilir. Fakat gerçekte Parvus, daha sonra açıkca görüleceği gibi, ileriki yıllarda netlik kazanacak olan teorik bir yapının iki temel direğini yıkmıştı.

Parvus'un *NEUE ZEIT*'daki makalesi, yetenekli genç gazetecilerle ilgilenen Leipzigli sosyalist bir başyazarın dikkatini çekti. Sanatsal eğilimleri olan ve eksantrik kişilere büyük bir anlayışla yaklaşan Bruno Schönlank, Parvus'un üstün yeteneğinin kokusunu almıştı. Gazetesi *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'un tam da şimdi böyle bir yeteneğe ihtiyacı vardı. Zira Schönlank'ın Leipzig'te yapmaya başladığı şey yayıncılık açısından devrim gibiydi. Schönlank, sıkıcı bir ajitason broşürü olan gazetesini günlük

52) Bkz. Frankfurt Parti Kongresi Tutanağı, 1894, S.110 ve devamı

olaylar hakkında hızlı, ilginç ve kapsamlı haberler verecek modern bir günlük gazeteye dönüştürmeye cesaret etmişti. Burjuva gazetelerle rekabeti göze alan böyle bir girişim Alman partisinde inanılmaz bir sansasyon olarak değerlendirildi. Ancak, yıllar sonra, Schönlank'ın deneyi başarılı olunca başka sosyalist gazeteler de aynı adımı atmayı göze alabildiler.

1895 başlarında Parvus'un bu girişime mükemmel katkılar sunabileceğini gören Schönlank, onu Leipzig'e davet etti; *VOLKSZEITUNG*'da çalışmasını istiyordu. Yazar olarak gazete dünyasında ilk kez sabit bir yeri olacağı için Parvus bu teklifi hemen kabul etti; evet güvenceyi seçmişti, ama aynı zamanda *VOLKSZEITUNG* sayesinde, Almanya'da sosyal-demokrasinin izlediği güncel politika üzerinde etkide bulunabilme olanağının da iştahını açtığı söylenebilir.

Schönlank'ın beklentileri boşa çıkmadı. Rusya'dan gelen genç mülteci kısa süre içinde sivri kalemini herkese tehlikeli biçimde batırabileceğini gösterdi. Tadı tuzu yerinde makalelerdi bunlar; yaptığı politik analizler kısmen fazla dolambaçlı, ilkesel düşüncelerle dolu olsa da temellendirilmiş ve üzerinde düşünülmüş analizlerdi. Schönlank'ın önceleri yeni çalışma arkadaşıyla ilişkisi son derece iyiydi. Akşamları yazılışlerinde yaptıkları sonu gelmez tartışmalara, geceleri Thüringer Hof'ta şarap eşliğinde devam ediyorlardı. Helphand'ın çalışma gücünün sınırları yoktu sanki. Bütün geceyi içki içerek geçirdikten sonra sabahleyin, herhangi bir yorgunluk veya bitkinlik belirtisi olmadan masasında oturuyordu. 1895'in ilk yılları, yazın bitimine doğru Schönlank ile Helphand arasında neredeyse beklenmedik biçimde bir görüş ayrılığı çıkıncaya kadar huzur içinde geçti.

Bruno Schönlank ve Georg Vollmar, 1894'deki son parti kongresinde, gelecek yıl kırsal kesimde yapılacak ajitasyonun belirlenebilmesi için tarım programı taslağı hazırlayacak bir komisyon kurulması için önerge vermişlerdi. Önerge sahipleri, sosyal-demokrasinin, kırsal nüfusu da partiye kazanmak için az

topraklı köylülerle ilgilenmesi gerektiğini düşünüyorlardı[53].

Parti kongresi tarafından kurulan ve Schönlank ile Bebel'in de katıldığı komisyon çalışmalarına henüz başlamıştı ki, Friedrich Engels *NEUE ZEIT*'da bir yazı yayınlayarak tarım sorununda ideolojik bir hataya düşülmemesi uyarısında bulundu. Engels, gerek endüstri alanında ve kırsal da özel mülkiyette yoğunlaşmanın artması, gerekse de büyük işletmelerin gelişmesi sonucunda az topraklı köylülerin zorunlu olarak ortadan kalkacağını hatırlatıyordu. Ancak marksizmin Londra'daki bekçisinin partinin taktik çizgisine ilişkin bir karar vermekten özenle kaçındığı görülüyordu. Kaleme aldığı makalede, küçük köylüleri ne korumak, ne de yokoluşlarını hızlandırmak gerekir diyerek bu zor durumdan zarif bir biçimde sıyırmıştı kendisini[54].

Oysa Almanya'daki genç nesil teorisyenlerin, düşüncelerini, altını çizerek ifade etmek konusunda fazla çekinceleri yoktu. Karl Kautsky ve Viktor Adler *NEUE ZEIT*'da köylülerin korunmasına kesinlikle karşı olduklarını açıkladılar. Rhein'daki şarap bölgesinden eski bir öğretmen olan Eduard David, içinde sağlıklı bir küçük köylülüğün de yer alması gereken konstrüktif bir tarım programını savunuyordu. Komisyonda da görüşler farklıydı. Sonunda her iki tarafı da memnun etmeyen bir uzlaşmayla taslak hazırlandı. Ortodoks görüşü fazla da ısrarcı olmadan savunan Bebel, Kautsky'e programın "piçleştirildiği"nden yakınarak, ondan, hazırlanmasına partinin ileri gelenlerinin katıldığını dikkate almaksızın taslağı "iyice inceleyecek ve üzerinde çalışacak"[55] bir eleştirmen bulmasını istemişti.

Daha Kautsky Bebel'in söylediklerıyle ilgilenemeden Leipzig'de Parvus programı acımasızca eleştirme görevini üstlenmiş-

---

53) *Agy.* S.135-137.

54) Fr. Engels: "Die Bauernfrage in Frankreich und in Deutschland", *Neue Zeit*, 1894/95, Cilt 1, S.207-306.

55) August Bebel'in Kautsky'e 11 Temmuz 1895 tarihli mektubu, *Kautsky-Archiv, International Institut of Social History*, Amsterdam.

ti bile. Schönlank taslağın kabul edilmesini tavsiye etmekten yana olsa da, Helphand'ın *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'ta eleştirel bir analiz yayınlamasını kabul etme hoşgörüsünü göstermiş, ancak bu teklife çok sevinen Parvus, Schönlank kendisine böylesine cömert davrandı diye bir adım bile geri çekilmemişti.

Helphand'ın konuyla ilgili yayınladığı yazı dizisi komisyon taslağını değersiz bir kağıt parçası gibi paramparça etmişti[56]. Eğer parti önüne mevcut düzeni iyileştirme görevini koymak niyetindeyse, diyordu "o zaman sosyal devrimci mücadelenin amacı ne"?

> *"Kapitalist toplumda köylüleri, sadece köylü olmaktan çıktıkları zaman, yani özel mülkiyet sahibi ve meta üreticisi olarak değil, yurttaş ve vergi verenler olarak koruyabiliriz[57]."*

Partinin hedefi "küçük reformlar" değil, sosyal devrimdi. Program taslağı üzerine özet değerlendirmesi şöyleydi:

> *"Program taslağında en çok eleştirdiğimiz şey fazla pratik olması değil, tamamıyla pratik olmamasıdır. Pratik değildir, çünkü çok az sosyal devrimcidir[58]."*

Helphand'ın eleştirisi 1895 yılında Breslau'da yapılan ve üç gün süren ateşli tartışmalardan sonra program taslağının reddedildiği kongredeki çoğunluğun düşüncelerine uygundu. Ancak Breslau'da alınan bu net karar da Leipzig'deki genç kavgacıyı hoşnut etmeye yetmemişti. *VOLKSZEITUNG* ve *NEUE ZEIT*'da yayınladığı saldırgan yazılar bir türlü bitmek bilmiyordu. Bu ka-

56) 18 Temmuz'dan 2 Ağustos 1895'e kadar *Leipziger Volkszeitung*.

57) *Leipziger Volkszeitung*, 19 Temmuz 1895.

58) 2 Ağustos 1895.

dar fanatizm liberal Schönlank'a bile fazla gelmiş. Helphand'ın işine son vererek tiratlara şiddetli bir nokta koymuştu[59].

Eğer Dresden'deki yoldaşları güçsüz finans gazetesi *SAECHSISCHE ARBEITER-ZEITUNG*'a yeni bir şef aramıyor olsalardı, işten çıkarılması Helphand için ağır sonuçlar doğurabilirdi. Parvus tam Dresden'dekilerin aradığı adamdı: Hareketli, inisiyatif sahibi ve bu taşra gazetesini ayağa kaldırabilmek için yeterli hayalgücüne sahip biri. İşi kabul etti. Leipzig'te işten atılması Dresden'de teklif edilen şeflik göreviyle telafi edilmişti.

SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG 1896 ilkbaharına kadar, daha sonra Berlin'e *VORWAERTS*'e giden Georg Gradnauer tarafından yönetilmişti. Fischer, Heinrich Ströbel ve 1918 devrimi sırasında Berlin emniyet müdürü olan Emil Eichhorn'da bu gazetenin yazarlarındandı. Parvus yazılışleri müdürü olunca beraberinde, İsviçre'deyken tanıştığı Polonyalı mülteci Dr. Julius Marchelewski'yi de getirmiş, aynı zamanda genç Rosa Luxemburg'tan da yazacağına dair söz almıştı; böylece Rosa Luxemburg, Parvus'un *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'unda yazarak Alman parti basınında ilk kez söz almış oluyordu.

Dresden'de çalışma önceleri oldukça iyi gitti. Helphand'ın ilk gözünü diktiği yer mali durumdu; gazeteyi rantabl hale getirmek amacıyla yayınevi için bir matbaa satın almayı düşünmüş, ancak bu yöndeki önerileri, merkezden kredi açması istendiği

---

59) "Rusya'dan gelmiş öğrenci"ye kızgınlık had safhadaydı. Daha bir yıl önce, Mayıs 1894'te Helphand'ın hal ve hareketlerinden şikayetler Londra'ya yaşlı Friedrich Engels'in kulağına kadar gitmişti. Kautsky ve Bernstein Londraya yaptıkları bir ziyaret sırasında Engels'e her şeyi anlatmışlardı. Dediklerine göre Helphand "çok dürüst değil"di; her şeye atılıyordu, ama kötü niyetinden değil, daha çok istemeyerek. Ancak Engels müdahale etmeye gerek görmemişti. Ancak iki öğrencisinin değerlendirmelerine fazla güvenmediği görülüyor. 22 Mayıs1894 tarihli mektubunda Plehanov'dan kendisine bu hususla ilgili gizlice başka bilgiler vermesini rica ediyor. Plehanov'un yanıtı ne yazık ki bilinmiyor. Bkz. *Gruppe Osvoboshdeniye Truda, is arhivov G.V. Plehanova, V.I Zasulıça L.G. Deyça*, Sbornik, Cilt 2, S.325

için Berlin'deki parti yönetiminde hoş karşılanmamıştı. Parti yönetimi yerel basının kendi olanaklarıyla işleri yürütmesi ve parti kasasından gelecek desteğe umut bağlamaması gerektiğini ileri sürüyordu. *VORWAERTS* hâlâ tekel konumundaydı ve başyazar olarak Wilhelm Liebknecht, bu konumunu gelecekte de korumak için yeterince güçlü hissediyordu kendisini.

Ancak Parvus hedefine ulaşmak için başka yollar biliyordu. Parti yönetimi tarafından reddedilen destekten daha fazlasını sendikalar sunmuştu kendisine. Meslek örgütlerinin açtığı kredi ve özel bağışlarla gerçekten de gazetenin basılacağı bir matbaa satın almayı başardı. Başarısını herkes görmüştü. Parvus'un hesabı doğru çıkmış, gazetenin mali durumu kısa süre içinde düzelmiş, hatta küçük de olsa kara bile geçmişti[60].

Gazetenin redaksiyonel yönetimi ve görüntüsü hususunda ise başarılı olduğu söylenemezdi. Dizginlenemez hareketliliği ve sert karakteri gazete yazarlarıyla çalışmasını hassas bir sorun haline getirmişti. Yazışlerindeki çatışmalar bazen yaka-paça kavgalara kadar varıyordu. Durum giderek o kadar dayanılmaz bir hal aldı ki, evini yeniden Stuttgart'a taşıyan Helphand, gazetesinin sadece genel çizgisiyle ilgilenmeye başladı.

Gazetenin görünüşü bile başyazarının karakterini yansıtmaktaydı. Parvus, Schönlank'tan modern bir gazetenin nasıl olması gerektiği hususunda öğrendiği herşeyi Dresten'de unutmuştu sanki. Okurlarına kısa ve net bilgiler, son derece kısa yorumların eşlik ettiği aktüel haberler vermek yerine, çoğu kez baş sayfanın tamamını dolduran, bazen diğer sayfalara da taşan bitmez tükenmez yazı dizileriyle hırpalıyordu herkesi; öyle ki bu makaleler çoğu kez bir broşür kadar kapsamlıydı. *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*, sanki Helphand'ın sonu gelmez üretkenliğini göstermek için kurulmuş özel yayıneviydi. Ona gazetecilikte hu-

60) Bkz. Parvus. "Die deutsche Sozial-demokratie. Die Hochburg des Sozialismus": *Glocke*, 1. Yıl, 1915, S.30

susunda hocalık etmiş olan Schönlank, şoke olmuş vaziyette Dresden'deki "anarşi"den sözediyor, Helphand'ın yazınsal üretimini saygıyla izleyen Rosa Luxemburg bile *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'u "*başıboş gazete*"[61] olarak adlandırıyordu.

Meslektaşları sergilediği eksantriklik ve ölçüsüzlük nedeniyle onu bol bol iğneleyip uyarsalar da, proleter okurlar, daha çok da partinin genç aydınları, bu yazıları coşkuyla takip ediyorlardı. *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG* politik tartışmalara şimşek gibi giriyor, savcı kovuşturma başlatır korkusuyla dile getirilemeyen şeyler apaçık ifade ediliyor, başyazarı marksist konuları, en kıt kavrayışlı işçilerin bile anlayabileceği bir üslupla yayınlıyor, gazete artık bütün imparatorlukta biliniyor ve Saksonya örgütünün sesi yeterince gür biçimde duyuruluyordu; gazeteciliğin esasları kimsenin umurunda değildi. Dresden'de herkes, Saksonya diyalektinde adını "Dr. Barfuss" ("*Yalınayak*") diye söyledikleri "*Rus*"tan saygıyla sözediyordu.

Yerel örgütün tam desteğini arkasına alan Parvus, Alman partisi içinde iki yıl boyunca, karınca kararınca düşünce oluşturmaya katkıda bulundu. İki yıl boyunca parti yönetimini ve parti kongresini tasarı ve tekliflere, eleştirilere ve polemiklere boğdu. Çılgınlar gibi devrim propagandası yapıyor, kendini beğenmişliğe, miskinliğe ve hareketsizliğe karşı tek başına mücadele ediyor, tarım tartışmasından kanıtlar ileri sürerek sosyalist teoriyle pratiğin arasının açılabileceği tehlikesine dikkat çekiyordu. Günün sorusu şuydu: Köylülerin devrime kazanılmasında başarılı olabilecek bir politika, sadece marksist dogma küçük işletmelerin çökeceğini söylüyor diye reddedilmeli miydi? Parvus, marksist gelişim yasalarının temiz kalması ve ihlal edilmemesinden

61) Rosa Luxemburg, Helphand'ın gazetedeki çalışmasını Ausgust Bebel'e yazdığı 7 Kasım 1898 tarihli bir mektupta eleştirmektedir. Bkz Rosa Luxemburg'un bazı mektupları ve diğer belgeler, *Bulletin of the International Institute of Social History*, 1952, Cilt 7 Nr.1, S.17 ve devamı

yanaydı. Ona göre teori değil pratik kurcalanmalıydı. O nedenle, Alman yoldaşlarına, marksizmin sınırları *içinde* yeniden aktif bir politika izlemenin zorunlu olduğunu, Avrupa sosyalizminin kendinden memnun bir halde kapitalizmin kendi kendine son bulacağını beklememesi gerektiğini, durmanın gerileme anlamına geldiğini ve Alman partisinin gücünü kapitalizmin kalelerine bir bir saldırmak için kullanması gerektiğini göstermeyi amaç edinmişti.

Alman kamuoyu, Parvus'un saldırı taktiğinden ne anladığını, Dresden'de göreve başladığı ilk aylarda öğrenecekti. İmparatorlukta genel seçim hakkının kaldırılması için gerici bir hükümet darbesi yapılabileceği söylentileri üzerine, *NEUE ZEIT*'da, kitlesel politik grevin etkisini ve uygulanabilirliğini incelemeye karar verdi. "Hükümet Darbesi ve Politik Kitlesel Grev"[62] yazı dizisi, Engels'in de söylediği gibi[63], modern silahlarla donanmış bir orduya karşı artık barikatlarda savaşılamayacağına, ama devletin iktidar araçlarına karşı kesinlikle savunmasız olunmadığına partiyi inandırmak istiyordu. Hükümet darbesine karşı döneme uygun mücadele aracı proleter kitle eylemiydi. Parvus önceleri bu grevin, ayağını meşru zemine basan bir güç gösterisi olarak savunmaya dönük olacağını düşünüyordu. Ancak genel grevi mucize silah gibi gören sendikalistlerin darbeci düşünceleriyle kendi düşünceleri arasına sınır çizgisi çekmek için, ancak politik bilince sahip sıkı örgütlenmiş bir proletaryanın politik grev riskini göze alabileceğinin altını çizmişti. Genel grev sözcüğünü kullanmamasının önemli nedenlerinden biri de buydu. Onun tasar-

62) *Neue Zeit*'daki makale daha sonra, *Wohin führt die politische Massregelung der Sozialdemokratie? Kritik der politischen Reaktion in Deutschland* başlığıyla bir broşür olarak yayınlandı, 1897

63) Fr. Engels, K. Marks'ın "*Fransa'da Sınıf Mucadeleleri 1848-1850*" adlı eserine yazdığı önsözde, artık barikat savaşlarının etkisi konusunda kuşkularını dile getirmektedir. K. Marks, Friedrich Engels, *Toplu Eserler*, Cilt 7, 1960

ladığı grev, savunma amaçlı, devlet cihazının işleyişini, öncelikle ulaşım ve haberleşme alanlarını felce uğratarak durdurmak için idare ve kontrol edilebilen bir deorganize etme grevi olacaktı. Yaptığı kısa tespitte kitlesel grevin, "önemli bir politik faktör olduğu"nu "ama her şeye kadir bir politik mücadele aracı olmadığı"nı[64] söylüyordu.

Böylece Parvus, beş yıl önce *NEUE ZEIT*'ta grev sözcüğünü kullanan Bernstein ile birlikte, bütçe sorununda olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı başlayasıya kadar parti kongrelerini uğraştıracak bir taktik tartışmanın başlama işaretini vermiş oluyordu. Ancak daha sonraları özellikle Karl Kautsky, Henriette Roland-Holst ve Rosa Luxemburg'un katıldığı sert tartışmalarla pek fazla ilgilenmediği anlaşılıyor[65]. Zira bu sorunu ilişkin son sözünü, parti içindeki tartışmalar zirveye ulaşmadan önce Ağustos 1904'te, grevin sadece bir savunma silahı olarak değil, aynı zamanda bir saldırı silahı olarak da kullanılması gerektiği tespiti yaparak söylemişti. Grevin devlet içinde yarattığı anarşi, partiyi, "esaslı bir çözüm" için, iktidarı ele geçirmek için açık savaşa geçmeye zorlayacaktı. Böyle bir grev artık -Jean Jaures'in dediği gibi- "umutsuzluğun taktiği" olmaktan çıkacak, bir "devrim yöntemi"ne dönüşecekti[66]. Parvus, Alman partisi içindeki yetkili yöneticilerin her şeyden önce legaliteye öncelik vermeleri ve politik grevi "genel saçmalık"[67] olarak adlandırmalarına kayıtsız kalmıştı. Çünkü, politik gelişimin, eninde sonunda Avrupa proletaryasının aklını başına getireceğini umuyordu.

Kitlesel grevin analizi, Helphand'ı, mücadelenin daha aktif hale getirilmesi için son derece önemli bulduğu başka bir noktaya

---

64) *Wohin führt die politische Massregelung der Sozial-demokratie?* S. 45.

65) Bkz. Rosa Luxemburg:*Massenstreik, Partei und Gewerkschaften*, 1906; H. Roland-Holst: *Generalstreik und Sozial-demokratie*, 1905.

66) J. Jaures: "Aus Theorie und Praxis". *Sozialistische Studien*, 1902. S.154.

67) 1893 Köln Parti Kongresinde Wilhelm Liebknecht'in sözleri. *Tutanaklar*. S. 175 ve devamı.

götürmüştü. Dediğine göre, proletarya topyekün ve daha sıkı örgütlenmeliydi. İşçilerin sosyalizme sadece sempati duymalarını veya sadece partiye üye olmalarını yeterli bulmuyordu. Politik örgütlenmenin yanısıra bütün işçilere maddi ve öz çıkarları bakımından hitap edebilen meslek örgütlenmeleri, yani sendikal örgütlenmeler gerekliydi. Berlin'deki parti yönetiminin sendikalar meselesinde onun kadar iyimser olmaması da Helphand'ı fazla ilgilendirmiyordu. Bebel'in 1893'teki Köln'de yapılan parti kongresinde, "son derece doğal ve anlaşılabilir nedenlerle... sendikaların hayat damarlarının bir bir kesileceği"[68] iddiasını kısaca gereksiz bir "çocukluk"[69] olarak adlandırıyor ve bu iddiaya karşı şu saptamayı yapıyordu: "Almanya'da yakın gelecek sendikaların olacaktır." Her sendikal mücadele sınıf mücadelesiydi ve her sınıf mücadelesi politik mücadeleydi. Sendikalar, partinin politik çalışmasını tamamlayan ve kolaylaştıran "proleter mücadele örgütleri" olarak değerlendirilmeliydi[70].

Parvus, örgütsel gevşekliğe ve parti yönetiminin doğrudan partiye bağlı olmayan bir sendikal harekete karşı küçük-burjuva güvensizliğine karşı çıkarken, eleştirisini bir dizi pratik öneriyle tamamlıyordu. Yayınladığı bir dizi makale ve broşürde sosyaldemokrasinin artık gücünü kullanmayı ve bu güçten yararlanmayı öğrenmesi gerektiğini söylüyordu[71]. Proleter kitleler sade-

---

68) Agy. S.201; Hannover delegesi Paul tartışmayı "Sendikal Hareketin Giyotini" olarak tanımlıyordu. S.203.

69) *Leipziger Volkszeitung*, 20 Haziran 1895.

70) Parvus: *Die Gewerkschaften und Sozial-demokratie*. Alman İşçi Hareketinin Durumu ve Acil Görevleri, 1896, S.36; Franz Mehring *Geschichte der deutschen Sozial-demokratie* (4 Cilt, 7. baskı 1919) adlı kitabında esas olarak Parvus'un broşürüne dayanmaktadır. Helphand'ın sendikalara ovgusunu "kalıcı değeri olan tarihsel bir düşünce" (Cilt 4, S.348) olarak adlandırır.

71) *Wohin führt die politische Massregelung der Sozial-demokratie* 1897; *Deniz Kuvvetlerinin Talepleri, Somurge Politikası ve İşçi Çıkarları*, 1898; *Die Gewerkschaften und die Sozialdemokratie*, 1896.

ce gelecekteki devrim beklentisiyle hareket halinde tutulamazdı. Güçlerini ölçebilmek için cazip günlük şiarlar ve somut hedefler bekliyorlardı. Helphand'ın kafasında başarı vadeden ilk saldırı hedefi çalışma saatlerinin kısaltılmasıydı. 1889'da 2. Enternasyonal Kuruluş Kongresi'nde ortaya atılan sekiz saatlik işgününün derhal uygulanması şiarı, Parvus'a göre, kitlelerin mücadele azmini kamçılayacak sihirli bir sözcüktü.

Dresden'den, 1896'da Gotha'da yapılan parti kongresine, partiyi, sekiz saatlik işgünü için eyleme geçme yükümlülüğüne sokacak iki önerge verilmesini sağlamıştı[72]. Kongrede, parti adına konuşanların, Parvus'un düşüncelerinin "ilginç" ama "ütopik" olduğunu ve "ulaşılamaz olan dilekleri önerge biçiminde sunmamak"[73] gerektiğini söylemeleri Parvus'un cesaretini kırmadı. Hemen bir yıl sonra 1897'de Hamburg'ta yapılan kongrede, gelecek seçim kampanyasını ülke sathında sekiz saatlik işgünü şiarı altında yürütme önergesini verdi[74]. Bundan da bir sonuç çıkmayınca, 1901'de kaleme aldığı ve partinin parlamento grubu tarafından parlamentoya aynen sunulmasını istediği bir yasa tasarısıyla sürpriz yapmaya çalıştı[75]. Ancak Bebel, Helphand'ın yasa yapma yeteneğinden fazla etkilenmemişti. Dresden'de 1903'te yapılan parti kongresinde kendisinin de işgünü süresinin yasalarla tespit edilmesinden yana olduğunu, ancak bu konuyla ilgili yasal hususlar çok karmaşık olduğu için, yasa tasarısını, konunun uzmanlarına, "Prusyalı müşavirlere" hazırlatmayı tercih ettiğini söyledi[76].

Parvus'un sabrı taşmıştı artık. Devlet makamlarına riayet ko-

---

72) *Gotha Parti Kongresi Tutanağı*, 1896 Karar No. 79 ve 80, S. 17-19

73) Agv. S.159

74) *Hamburg Parti Kongresi Tutanağı*, 1897, S. 100

75) Parvus: *Handelskrisis und die Gewerkschaften*.Ek: Sekiz Saatlik Normal İşgünü için Yasa Tasarısı, 1901

76) *Dresden Parti Kongresi Tutanağı*, 1903, S. 306

nusunda bu kadar titizlenmeyi, alçakgönüllülüğü ve politik inisiyatif kullanma korkusunu anlaması mümkün değildi. Zaptedilemez bir öfkeyle Bebel'i uyardı. Böyle bir tutum "bütün parlamenter inisiyatif sorunlarında tam bir geri çekilme..." anlamına gelecekti. "Geriye sadece saf muhalefet kalıyor"du. "Yönetmeye karşıtlık parti taktiğine yol gösterir hale gelmiş"ti[77].

Parvus, sosyal-demokrasinin, 1891'de baskı yasalarının zincirlerinden kurtulduğundan beri geliştirdiği ve Bebel'in aşağıdaki sözlerinde örnek ifadesini bulan ilerlemeciliğe karşı boş yere mücadele ediyordu:

> *"Burjuva toplumu kendi mezarını öyle güçlü bir biçimde kazıyor ki, bizim yapmamız gereken tek şey onun ellerinden düşmekte olan iktidarı alacağımız zamanı beklemektir[78]".*

Bu *Kladderadatsch* [1848-1944 yılları arasında Berlin'de yayınlanan politik mizah dergisi] hayalinin, Parvus'un çiçeklenmekte olan devrimci saldırı taktiğinin olgunlaşmasından yana olmaması doğaldı. Parvus'un, Berlin'e kurulmuş olan parti yönetimine dokundurmalarının sosyalist politikanın canlanmasına yolaçmadığı görülüyordu. Hatta, o Dresden'den, devrimin, bekleyerek değil savaşarak gerçekleşebileceğini haykırırken, devrimi beklemenin bile fazla uzun sürdüğünü söyleyenler çıkmıştı ortaya.

Eduard Bernstein, 1897/98 kışında *NEUE ZEIT*'da, partinin sevilen bazı düşüncelerinin şiddetle eleştirildiği "Sosyalizmin Sorunları" adlı bir yazı dizisi yayınladı[79]. Bernstein'a göre, kapitalizm yakın gelecekte yıkılmayacaktı. Son yıllardaki ekonomik gelişme, Marks tarafından bütün açıklığıyla anlatılan periyodik

---

77) Parvus: *Nutzloser Streit: Aus der Weltpolitik*, 5 Yıl Sayı 33, 31. Agustos 1903.

78) *Erfurt Parti Kongresi Tutanağı*, 1891, S 172

79) E. Bernstein: *Probleme des Sozialismus*. Kendisinin kaleme aldığı ve çeviri yazıları. *Neue Zeit*'da 1896/97, Cilt 1 ve 2, özellikle S. 100-142

krizlerin korkunçluklarını yitirdiklerini ve mevcut düzeni çok zorlamadıklarını açıkça gösteriyordu. Ona göre, sosyalist partinin bu yeni kapitalist gerçekliği görmesi ve buradan sonuçlar çıkarması gerekliydi. Parti çöküşün sonucu gerçekleşecek devrimi beklemek yerine, pratik çalışmaya başlama ve "işçi sınıfını kalkındıracak ve devleti demokrasi anlamında dönüştürebilecek reformlar için mücadele etme" kararı vermeliydi[80].

Bernstein dogmaya ilişkin kuşkusunu öylesine bir dikkatle dile getirmişti ki, Alman partisi, onun hangi temel unsurları tartışmaya açtığını pek kavrayamamıştı. Hem *VORWAERTS* hem de *LEIPZIGER VOKSZEITUNG* Bernstein'ın yazılarını, şurada burada yanlış anlamalara neden olabilecek "ilginç değerlendirmeler"[81] olarak tezahüratla karşıladı. Bernstein'ın yazısını "son derece sempatik" bulan Kautsky'nin bile basireti bağlanmış gibiydi[82].

Oysa Dresden'de Parvus farklı düşünüyordu! Gerek tarım tartışmalarından beri marksist dogmayı revize etme girişimine hazır olduğu, hatta böyle bir girişimi beklediği, gerekse de Bernstein'ın yazılarını başkalarından daha dikkatli okuduğu için marksizmin köklerinin baltalandığını hemen görmüştü. Ona göre Alman partisi, ya şimdi ne olduğunu gösterecek, ya da hiç gösteremeyecekti. Sosyal devrimin gerçekliğine ve kapıda olduğuna duyduğu büyük inançla alarm çanını çalmaya başladı. Revizyonizme ve oportünizme karşı perdeleme ateşi için *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'un neredeyse bütün sayfaları kullanılıyordu[83]. Hiciv ya da yumuşak polemikle yetinmiyordu artık. Bernstein'ın yorumunun kabul ve takdir edilmesi, diye gümbür-

---

80) E. Bernstein: *Die Zusammenbruchs-Teori und die Kolonialpolitik*. Neue Zeit, 1897/98, Cilt 1, S 556.

81) P. Fröhlich'ten alıntı. R. Luxemburg. *Toplu Eserleri*, Cilt III, S. 17.

82) F Meiner: *Die Volkswirtschaftslehre der Gegenwart in Selstdarstellungen*, Leipzig 1924, S.19.

83) Parvus: *E. Bernsteins Umwaelzung des Sozialismus*, 28 Ocak 1898- 6 Mart 1898 *Saechsische Arbeiterzeitung*.

duyordu hiç lafı dolandırmadan "sosyalizmi yoketmenin" ta kendisidir. Bernstein'ın, kapitalizmin çökeceğinden, ekonomik krizlerin öldürücü etkisinden kuşku duyması, onun bilimsel düşünme ve araştırma becerisinden yoksun olduğunun kanıtıydı. Onun bütün tezlerini dayandırdığı istatistikler henüz "ham malzeme" idi ve bütün bu malzeme içinden kapitalist gelişmenin "genel eğilimi"nin çıkarılması gerekiyordu. Zamanın belirtilerini anlama becerisini gösterenler, sosyal devrimin sadece bir gereklilik değil, ekonomik gelişmenin "prodüktif bir zorunluluğu" haline geldiğini kolayca anlayacaktı. Alman proletaryası, Bernstein'ın, zamanından önce patlak verecek bir devrimin partinin "son derece ağır yenilgisi"yle sonuçlanacağı yönündeki teşhisini ciddiye almamalıydı. Helphand savaş senfonisini son bir darbeyli bitiriyordu: "*İktidarı altı aylığına bize verin, kapitalist toplum tarihe gömülür*[84]".

SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG'un bu polemik yazısı gerçekten de alarm etkisi yapmıştı. Diğer sosyalist gazeteler de tereddütsüz aynı yolu izlediler. Ancak parti içindeki ünlü isimlerden hiç biri açıkca karşı çıkmayı göze alamamıştı. 1891'den buyana parti içinde zaman zaman görüş ayrılıkları yaşanmasına, özellikle de *SAECHSISCHEARBEITERZEITUNG*'un şefinin bu tavırlarına alışılmış gibiydi.

Bernstein da Dresden'den gelen eleştirel sesi hafif bir polemik darbesiyle bertaraf edebileceğine inanmaktaydı. *NEUE ZEIT*'da verdiği yanıtda, Helphand'ın açtığı top ateşinin, kendisini çürütmek için ileri sürdüğü istatiksel verilerin ve sergilediği devrimci coşkunun, karacahiller için ucuz bir ses bombası etkisi yapmaktan başka hiçbir işe yaramadığını söylüyordu.

> "*Aradan elli yıl geçtikten sonra, hâlâ 'Komünist Manifesto'nun, günümüzde yaşadıklarımızdan çok başka politik ve sosyal durumlara uygun olan argümanlarını*

84) 6 Mart 1898.

ileri sürmek çok gülünç... Modern işçi hareketinde önemli olan sansasyonel muharebeler değil, sürekli ve inatçı mücadeleyle basamak basamak çıkılan pozisyonlardır[85]."

Artık Parvus'u tutmak mümkün değildi. Eleştirisi şiddetlenmiş, hiddetlenmiş, ifadeleri çirkinleşmiş, üstenci ve ezici olmuştu; Bernstein'ın kişiliğini gözetmek için herhangi bir neden görmüyordu çünkü. "Ede"yi şahsen tanımıyor, Kautsky, Bebel, Liebknecht ve partinin diğer ileri gelenlerinden farklı olarak ona karşı ne arkadaşlık, ne de sosyalist dostluk hatırı gözetmek zorunda hissediyordu kendisini. Yılların otoritesine saygı, hatta Friedrich Engels'in bir zamanlar en sevdiği öğrencisi olan birine bağlılık duygusu *SAECHSISCHE ARBERTERZEITUNG*'un şefine, en az iktidar isteğinin parti yönetimine yabancı olduğu kadar, yabancıydı. Parti yönetimindekiler, Parvus'un engizisyon yargıçlığına soyunmasını, Bernstein'ı veba mikrobu gibi lanetlemesini, arkadaşları "Ede"yi anti-sosyalist, hain ve devrim sabotajcısı olarak damgalamasını, Bernstein'ı savunan herkesi makaraya sararak susturmasını ve gerçeğin tek koruyucusunun kendisi olduğunu ileri sürmesini hoşnutsuzluk, can sıkıntısı ve öfkeyle izliyorlardı[86].

Parvus'un, 1898'de Stuttgart'ta yapılacak olan kongrede Bernstein'a karşı resmen saldırı yolunu açmayı amaçladığı görülüyor. Zira Dresden Seçim Bölgesi'nin, mevcut devletin sınıfsal niteliğinin reformlarla değil, devrimle ortadan kaldırılacağını kesin bir dille ifade eden bir karar tasarısı sunmasını sağlamıştı.

Ancak bundan sonra parti yöneticileri Helphand'ın çok olduğu kanaatine vardılar.

Daha parti kongresi başlamadan önce Bebel, Dresden'deki

85) E. Bernstein: "Kritisches Zwischenspiel", *Neue Zeit*, 1897/98, Cilt 1, S.750.

86) Bkz. Parvus: *E. Bernsteins Herumwaelzung: Saechsische Arbeiterzeitung*, 9 Mart 1898 ve E. Bernstein als "armer Toms" 11 Mart 1898.

genç mültecinin tek başına açtığı saldırı ateşi hakkında düşüncelerini Kautsky'e mektupla iletmişti.

> *"Adamın kendisini yiyip bitiren hırsın pençesinde kıvrandığı açık, hazırladığı karar taslağı ise bizim içinde bulunduğumuz koşullardan bihaber olduğunu gösteriyor. Tek eksiğimiz kongrenin, onun sosyal devrimi amaçladığını resmen karar altına alması!*[87]."

Yedi yıl önce Alman partisinde ilk kez yer edindiği Stutgart'taki görüşmeler esnasında Parvus salvo ateşine tutuldu. Bernstein da, yüksek sesle kınanmış ve tezleri oportünizm olarak reddedilmişti, fakat ona karşı merhametli bir tutum takınıldığı açıktı: Sadece uyarılmış, hatta düşüncelerini bir kez daha gözden geçirip kitap biçiminde sunması istenmişti[88]. Ama Helphand'ın mücadele tarzına kimse hoşgörü göstermedi: Peşpeşe kürsüye gelen konuşmacılar tarafından, kendisinin de kullanmakta sakınca görmediği ağır bir üslupla eleştiri bombardımanına tutuldu. Heine, Auer, Frohme, Stadthagen, Bebel ve Liebknecht gibi konuşmacılar, Parvus'a haddini bildirmekle yükümlü hissediyorlardı kendilerini. Helphand'ın üslubunun okul müdürlerini andırdığını, küstahça olduğunu, emektar bir yoldaş için sarfettiği sözlerle haddini aştığını, eleştirilerinde kısmen haklı olsa da, eleştirilerini ölçüsüzce ve münasebetsizce ifade ettiğini söylediler. Sadece Clara Zetkin hakkında birkaç iyi sözcük söylemeye, onu mazur göstermeye çalışmış, fakat kongrenin çoğunluğunu ikna edememişti[89].

Delegeler karşısında kendisini son derece beceriksizce savunan Parvus -vekaleti bulunmayan biri olarak, sorunun önemi gözönüne alınarak ona da söz hakkı verilmişti-, düşkırıklığına uğramıştı, acı duyuyordu, küçümsenmişti, ama kesinlikle cesa-

87) Rosa Luxemburg'un Bazı Mektupları ve Diğer Belgeler, agy, S. 20

88) *Stutgart Parti Kongresi Tutanağı*, 1898, S.70 ve devamı

89) Agy, S.95-130

reti kırılmamış ve Bernstein ile daha derinlemesine bir tartışmaya girmenin anlamsızlığına ikna olmamıştı. *SAECHSICHE ARBEITERZEITUNG*'daki yazıları Bernstein'a vereceği yanıtın ilk adımlarından başka bir şey değildi. Parti içindeki genel tartışma kişisel çatışmalara dönüşüp parti önderlerinden bir çoğu olayı küçümseme çabası içine girerken, Parvus, hiç zaman kaybetmeden Bernstein tarafından ortaya atılan ilkesel sorunların gerçek içeriklerini incelemeye başladı.

İlk iş olarak Bernstein'ın kapitalist krizin ölümcüllüğüyle ilgili kuşkusunu ele aldı.

Yine bir dizi makale ve broşürlerde dile getirdiği tespitlere göre, günümüzde krizler, gerçekten de Marks'ın tespitlerine benzemiyordu. Olguyu Bernstein kesinlikle doğru görmüştü. Marks'ın keşfettiği söylenen on yıllık kriz devreleri aşılmıştı. Bunun nedenini 19. yüzyıl ortalarında kapitalist gelişimin hızını belirleyen bileşenlerle bugünkü bileşenlerin farklı olmasında aramak gerekirdi. Ekonomik gelişim, ulusal devletin sınırlarını parçalamış ve kriz devresinin ayarının düzenleyicisi olan bütünlüklü bir yapıyı, yani dünya pazarını oluşturmuştu. Konjonktür ve krizler dünya pazarının o anki durumunu yansıtıyorlardı; ürün arzı fazlalaşmış dünya pazarı daralmışsa, bu durum ifadesini krizde buluyordu; dünya pazarının, gerek Rusya ve Amerika'nın katılımıyla, gerekse de Afrika ve Doğu Asya'nın sömürgeleştirilmesiyle ani bir genişleme yaşaması ise konjonktürün uzun süre devam etmesi demekti. Ancak bütün bunlara rağmen Bernstein'ın tezlerine yanıt şuydu: Bütün bunlara rağmen değişen olayın özü değil tezahürüdür. Hatta Parvus, süreç içinde kapitalist ekonominin krizlerinin, Karl Marks'ın kırk yıl önce düşünebileceğinden çok daha ağır olacağını söyleme cesaretinde bulunmuştu[90].

Mali krizler, ticaret krizleri, toprak rantı ve dünya pazarının

90) Parvus: *Die Handelskrisis und die Gewerkschaften*, S. 27 ve devamı; Kautsky, Helphand'ın çalışmasını "marksist kriz teorisine değerli bir katkı" olarak tanımlar.

yasalarını incelerken Helphand, bir yandan zihnini dinlendiriyor, bir yandan da güçleniyordu. Düşünceleri yaşadığı dönemin çok önündeydi; ekonomik gelişimin ulusal devletin sınırlarını parçaladığı, ülke ekonomilerinin dünya pazarı içinde bütünleştiği, Avrupa'nın, ekonomik ve politik olarak yeni gelişen Amerika ve Rusya gibi iki büyük devletin arasında kaldığı yönündeki tespitler bugün bize son derece doğal gelebilir. Ancak 19. yüzyılın sonlarında Parvus'un Alman yoldaşları için bu açılımlar anlaşılır gibi değildi. 1900'lerde parlamentoda, korumalı gümrük veya serbest ticarete evet mi hayır mı tartışmaları yapılırken parti yönetimi, bu sorunun burjuvazinin iç sorunu olduğunu ilan etmişti; Alman sosyal-demokrasisi bu soruna "yabancı"ydı. Bebel ve Liebknecht gibi parlamento pratisyenlerinin, ekonomiyle ilgili bu politik tartışmalarda yeterli olmadıkları açıktı Helphand'ın, proletaryanın da yararına olacak serbest dünya pazarının gerekliliğine ilişkin argümanları, Alman sosyal-demokrasisi içinde doğru dürüst takdir edilmemişti[91]. Kendi ülkesinde kabul görmeyen bir kahin olarak Parvus henüz 1900 yılında, elli yıl sonra somut biçimler almaya başlayacak olan bir gelişmeyi öngörmekteydi:

> *"Dünya pazarı büyük engellenmelere rağmen devasa bir gelişme göstermiştir. Bunun sonucu olarak Avrupanın sanayi devletlerinin kendi aralarında rekabetinin yerine kıtalararası rekabet gündeme gelmiştir. Batı Avrupa'nın bu muazzam yarışta başarılı olmasının kaçınılmaz koşulu serbest ticarettir. Fakat Avrupa sermayesi, işçi sınıfına karşı sergilediği dar kafalı tutumun aynısını ticaret politikasında da gözler önüne seriyor. Kendi kendini kemirerek ufak ve anlık çıkarlarının*

91) Parvus, "Die Industriezölle und der Weltmarkt", Neue Zeit, 1900/01, Cilt 1, S.708-716, 772-784

peşinde koşuyor. Buna bir de politik kavgaların eklendiğini düşünün. Avrupa bugün küçük devletçilik anlayışından her zamankinden daha çok mağdurdur. Zira devletlerin büyüdüğü oranda tarihsel değer ölçüsü de büyümüştür. Bu politik geleneğin lanetidir. Ancak Bu durumu serbest ticaret ortadan kaldıracak, büyük ulusal kompleksler yaratacak, bu olgu Avrupa Birleşik Devletleri'nin oluşmasına yol açacaktır. Ve belki de bu politik lanetin Avrupa'daki en güçlü engeli budur[92].

Almanya'dakilerin bu hayalleri görecek zamanları yoktu. Parvus'un revizyonizm tartışmasının hemen arkasından geliştirdiği taktik önerileri, alayla karşılanan ekonomik teorilerinden daha büyük bir direnişle karşılaştı. Taktik sorunlar üzerine en son adama kadar bütün partinin söyleyecek sözü vardı çünkü. Devrimi herkes istiyordu; ancak devrim için savaşmak yerine devrimin gerçekleşmesini umuyorlardı. Zaten rejim kendiliğinden çökmeyecek miydi? O nedenle proleterlerin ilk görevi sabır ve sükûnet içinde olmaktı ("provokasyona gelmemek!") Özellikle konuşmalarıyla partililer üzerinde neredeyse sihirli bir güce sahip olan Bebel, kapitalizmin yaklaşmakta olan çöküşüyle, büyük yıkımla ilgili fantastik hayaller içindeydi. Bu, Eduard David'in dile getirdiği gibi "anası marksist kriz teorisi, babası ise Engels'in yaklaşmakta olan savaş inancı"[93] olan hayalin aynısıydı.

Parvus da Bebel gibi devrimin bir an önce gerçekleşmesini istiyordu. Ancak kapitalizmin saldırganlığı ve sosyalist kitle partilerinin görevleri hakkında farklı düşünüyordu. Hiçbir şey yapmadan beklemek uygun bir taktik değildi. Bu hususta Bernstein ile aynı fikirdeydi. O, devrimle evrimin, nihai hedefle hareketin,

92) Agy, S.783 ve devamı (orijinal metinde italikle yazılmıştır).

93) E. David: "Die Eroberung der politischen Macht", *Sozialistische Monatshefte*, 1904. Cilt 1

iktidarı harekete geçirmek için gündelik çalışmayla nihai savaşa hazırlığın kombinasyonundan yanaydı. Hatta sonuçta taktik düşüncelerinin Bernstein'ınkilerden çok da farklı olmadığını söylemek zorunda kalmıştı. Devrim nihai amaçtı, en ufak kuşkuya izin vermezdi bu hususta. Sınıflı devletleri ancak devrimler ortadan kaldırabilirdi. Ancak eğer Bernstein o nihai ana kadar partiyi bir şeyler yapmak için harekete geçirmek istiyorsa kendisinin tam desteğini hesaba katabilirdi.

Daha sonraki yıllarda Parvus ile Bernstein arasıda taktik bir işbirliği açığa çıktığında, ya o, ya bu kategorileriyle yaşamaya alışmış olan Alman partisinin şaşkınlıktan dili tutulmuştu.

1899'da Bavyera'da Georg von Vollmar, Münih Eyalet Meclisi'nde sosyalist vekillerin sayısının artacağını umduğu için -ki ortaya çıktığı gibi haksız da sayılmazdı- merkezle süreli bir seçim ittifakı anlaşması yapmıştı. Ancak bu sınıf düşmanıyla işbirliğine engel olmak için Rosa Luxemburg derhal alarm borusu çaldı[94].

Ama bu kez Parvus, Rosa Luxemburg'un eleştirisine karşı çıkmıştı; bütün revizyonistler şaşkınlık içindeydi. Dostu Rosa Luxemburg, yanlış kavradığı ilkelere bağlı olduğu için farklı düşünse de Eyalet Meclisi'nde beş yerine on milletvekilinin olması daha iyiydi. Önemli olan iktidar ve iktidarı kullanma olanağıydı[95].

Ve hemen, aslında Parvus'un düşünüldüğü gibi radikal bir marksist olmadığı konuşulmaya başlandı. Vollmar Bernstein'ın borazanlığını yapmıyor muydu, oportünizmin vitrindeki uygulayıcısı değil miydi? Oysa Parvus farklı düşünüyordu: Mevcut düzene genel muhalefeti ve nihai devrim hedefini tehlikeye düşürmediği sürece partiyi ilerletecek her şey kabuluydu. Ne de-

94) Rosa Luxemburg: *Toplu Eserleri*, Cilt III, S.408-430.

95) *Agy*, S.423 ve devamı.

mek istediği 1903'te patlak veren başkan yardımcılığı tartışmasında daha iyi anlaşıldı.

Sosyal-demokrasi seçimlerin yapılacağı o yıl parlamentoda ikinci büyük parti durumuna gelmişti. Böylece başkan yardımcısı bu partiden seçilebilecekti. Eduard Bernstein hemen bu görevi kabul etmeyi önermiş, buna kızan Bebel öneriyi reddetmişti: Sosyalist bir başkan yardımcısı saraya gitmek ve monarşist protokole tabi olmak zorundaydı. Hiçbir sosyalistten bunu yapması beklenemezdi[96]. Parvus'un düşüncesi yine farklıydı. Saray seremonisi tabii ki acı bir ilaçtı, ama partinin, başkan yardımcılığı koltuğunu elde ederek parlamentoda kazanacağı güçle kıyaslandığında hiçbir şey demekti. Parvus, sosyal-demokrasinin parlamentodaki bu etkin görevi kullanmasını istediği için Bernstein'ın önerisini "o Bernstein olmasına rağmen"[97] onaylıyordu.

Helphand'ın gerek dostlarının, gerekse de düşmanlarının nefesleri kesilmişti. Henüz hiç kimse bu görünür zikzakın arkasında, içinde hem devrime, hem de evrime yer veren mantıksal bir sistemin yattığını anlayabilecek durumda değildi. Bebel, 1903'te Dresden'de yapılan parti kongresinde Helphand hakkındaki yargısına şu sözlerle bezerken bilgeliğinin sonuna gelmişti:

> *"Kısa süre önce herkesin gerçek bir radikal olduğuna yemin ettiği Parvus da sırada (gülüşmeler). Ve bu gurur sütunu da...yıkıldı...Elbette eski bir radikal olarak, bir revizyonistin yıkılışından farklı oldu bu yıkılış, ama sonuç olarak yıkıldı*[98]."

Taktik düşüncelerinin, bu düşünceleri partili arkadaşları için anlaşılabilir kılmakta zorlanacağı bir noktaya geldiğini Parvus da

96) Bkz.E Bernstein: "Was folgt aus dem Ergebnis der Reichstagswahlen?", *Sozialistische Monatshefte*, 1903, Cilt 2, S. 478-86; A. Bebel: Açıklama, *Neue Zeit*, 1902/03, Cilt 2, S.449

97) Parvus: "Nutzloser Streit", *Aus der Weltpolitik*, 5. Yıl Sayı 35, 31 Ağustos 1903.

98) *Dresden Parti Kongresi Tutanağı*, 1903, S.311

hissetmişti. Devrim ve günlük çalışma gibi kavramlar, düşüncelerini isabetli biçimde yansıtmaktan uzak, fazla genel ya da içi boş kavramlardı. İşçi sınıfı tarihinden örnekler aramaya koyuldu ve buldu da. Ferdinand Lassalle örneğiyle derdini anlatabileceğini düşünüyordu. Partili arkadaşlarından birine yazdığı mektupta Lassalle'in, 1848 devriminden sonra, proletaryanın, devletin dışında kalmamak, mevcut düzen içinde elde edeceği her pozisyondan yararlanmayı bilmek zorunda olduğunun ayrımına vardığını söylüyordu. Bu öğreti şöyle uygulanmalıydı:

> *"Proletaryanın, politik mücadeleyi yürütürken genel siyasal yaşamın dışında durmaması gerektiğini defalarca yazdım. Tersine köşe bucak her yere girmeli ve sınıf çıkarları karşıtlığından yararlanmalıdır; fakat pratikte parlamenter muhalefet kolayca burjuva demokrasisine benzeyebiliyor[99]."*

Parvus, Lasselle'i örnek göstererek örneğin Vollmar'ın Merkez ile seçim ittifakı sorununda ortaya çıkan burjuva muhalefet partilerine ilişkin düşüncesini de açıklamaktaydı.

Lasselle, işçileri burjuvaziden ayırıp bağımsız bir parti içinde toplayarak büyük bir hizmette bulunmuştu. Fakat aynı Lassalle, hedeflerinin proletaryanın hedefleriyle uyuştuğu noktalarda liberal ve ilerici grupları desteklemiş, iki sınıfın çıkarlarının ayrıştığı noktalarda ise burjuvaziye saldırarak onu ileriye itmişti. Alman partisi de Lassalle gibi, ilerici liberalleri kendi yararı için desteklemeli, fakat aynı zamanda hükümete ve liberallere karşı iki cepheli bir savaş yürütmeye hazır olmalıydı[100].

O günlerde bu düşüncelerin parti yönetimi tarafından pek anlaşılmadığı görülüyor. Öte yandan, 1902 yılının ortalarında Lü-

99) Parvus'un P.B. Axelrod'a yazdığı 18 Ocak 1904 tarihli mektup. *Sozial-Demokratičeskoye Dvisheniye, v Rossiyi*, S. 109.

100) Agy. S.109.

beck'te yapılacak parti kongresinden kısa süre önce, Bernstein ve yandaşlarıyla son hesaplaşmasını yapmaya karar veren Parvus'un, parti tarafından anlaşılmamak için neredeyse her şeyi yaptığı söylenebilir. Bu kez girişiği polemik 1898'dekinden daha da sertti

Parvus, *NEUE ZEIT*'da, o sıralarda yaz tatilinde bulunan Karl Kautsky'den habersiz "Pratikte Oportünizm[101]" üzerine bir yazı dizisi yayınladı. Bernstein'ın yanısıra tecrübeli pratisyen ve sevgi dolu bir patriark olan Ignaz Auer ve Georg von Vollmar'ı hedef almıştı. Auer'in "oportünizmin koruyucu kalkanı" olduğunu söylüyor, onun "praktisizmi"nin, kendisini, bütün teorik kuşkuların üzerinde hissettiğini ifade ediyordu. Ancak bir "safkan Alman olarak", genellikle sanıldığı kadar "akıllı" olmadığı kesindi. Bernstein'ın oportünizmi ise, şimdi Marks ve Engels'e maledilmek istenen eski burjuva düşüncelerden oluşan bir "yamalı bohça"ydı.

> *"Partimizin ilkeleri ancak sola revize edilebilir.... Politik faaliyetin genişletilmesi...sosyal-devrimci enerjinin artırılması...korkakça geri çekilme değil, cesur bir çaba ve irade sergileme anlamında[102]."*

Bernstein buncâ zamandır biriktirilmiş olan devrimci sermayeyi bozuk para gibi harcarken burjuva sosyal reformcular "*onun kahramanlıkları hakkında koro*" oluşturmuşlardı. Kapitalizme karşı ancak sosyal devrim bakış açısıyla mücadele edilebilirdi. "*Proletarya, ya sermayenin mezar kazıcısı ya da kölesi olabilir[103].*"

Parvus'un revizyonistlere karşı yeniden saldırıya geçmesinin iki nedeni vardı.

Kişisel nedenlerden dolayı kendisini eleştirenleri "*kurbağa gö-*

---

101) Parvus: "Der Opportunismus in der Praxis": *Neue Zeit*, 1900/01, Cilt 2, S.609-794
102) Agy., S. 46.
103) Agy., S.746.

letinde kırbaç darbeleriyle" iyi bir yanıt vermek için zamanın geldiği düşüncesindeydi. İfadelerinin bu kadar sert olmasının nedeni ise politik düşünceleriydi. Tartışmalar sırasında kullandığı üsluba karşı revizyonistlerin beklenen eleştirileri, Parvus'un yandaşlarına, karşı saldırıya geçmeleri için gerekli koruyucu kalkanı sağlayacaktı. Kautsky'e yazdığı bir mektupta bunu şöyle açıklamaktadır:

> "*Şimdi artık onlar, benim hakarete varan sözlerimi eleştirerek ve böylece ellerinde kendileri için belli bir ihtiyat tutarak, ortak düşüncemizi çok daha acımasızca savunabilirler; yani giriştikleri mücadelede önlerinde bir koruma kalkanı var. Bu kalkan olmasaydı, bu mücadeleyi aynı cesaretle sürdürürler miydi, bundan kuşkuluyum*[104]."

August Bebel, içgüdüsel olarak Lübeck'te bir felaket yaşanacağını hissetmişti.

Kendisi *NEUE ZEIT*'daki yazıları kesinlikle "tahkir edici" bulmuyor, "her zaman doğru olmasa da nesnel eleştiri" olarak değerlendiriyordu. Fakat o Kautsky'e yazdığı gibi Parvus'tan "*hiç hoşlanmayan, duygusal tipler*"in "*artık sabırlarının taşacağı*"ndan korkuyordu.

> "*Parti içinde Parvus ve Rosa'ya karşı*" diye bitiriyordu mektubunu "*oluşan husumetin boyutuna inanamazsın. Gerçi ben bu önyargının dikkate alınması gerektiğini düşünmüyorum, ama görmezden gelmek de olmaz*[105]."

---

104) Rosa Luxemburg'un Bazı Mektupları ve Başka Belgeler, agy., S.27
105) Agy., S.26

Lübeck'te yapılan parti kongresinde yaşananlar, Bebel'in olmasından korktuğu en kötü şeyleri bile aşmıştı. Parvus'la birlikte Fransız yoldaşlara, özellikle de Millerand'ın, Dreyfus Olayı sırasında Paris Hükümetine katılmasını ağır biçimde eleştiren Rosa, tam bir eleştiri bombardımanına uğradılar. Havayı daha fazla ısıtmak istemeyen Bebel, ihtiyatlı davranarak geride durmuştu. Ona göre "*seçkin partili yoldaşları, bir anlamda çıplak göstermek için epeyce bir zevksizlik gerekiyor*[106]"du. Buna karşılık Helphand ve Luxemburg'un açık hasımları hoşnutsuzluklarını dizginlemek niyetinde değillerdi. Richard Fischer "edebi kavgacılar" diye nitelemişti onları; Ludwigshafen delegesi Erhardt, doğudan gelen mültecilere duyduğu antipatiyi dile getirmişti: "doğudan gelen erkek ve kadınlar parti basınına hiç de hoş olmayan bir üslup taşıdılar[107]" diyordu. Berlinli avukat ve Bernstein grubunun tanınmış temsilcilerinden Wolfgang Heine daha da ileriye giderek Helphand ve Luxemburg'un sözlerini Almanya'da yükselmekte olan anti-semitizme bağlayacak kadar gözünü kararttı. Parola söylenmişti artık; kongrenin Heine'nin düşüncelerini resmen kabul etmemesi de pek işe yaramadı[108].

Delegelerin öfkeli saldırıları Parvus'un üzerinde en ufak bir etki yapmamıştı. İfadelerinden tek bir sözcüğü bile geri almak niyetinde değildi. Üslubunun sertliği özür dilemesini gerektirmiyordu, en fazla bir açıklama gerekebilirdi. Kongreden sonra Kautsky'e şunları yazdı:

> "*Proletaryanın olguları da kişileri de aynı sertlikte eleştiren açık, net, korkusuz söze her zamankinden daha çok ihtiyacı var. Böyle bir sözün genel onay görmesi beklenemez.*
>
> *Bu söz farklı düşünenleri öfkelendirecek, yalpala-*

106) *Lübeck Parti Kongresi Tutanağı*, 1901, S. 165.
107) *Agy* S. 189.
108) *Agy*., S. 195.

yanları yaralayacak, yumuşak huyluları kızdıracaktır. Ama eğer bu gerçek bir sözse, gelecekte, bugün karşı çıkıldığından ve reddedildiğinden çok daha büyük zaferler elde edecektir[109].

Bir başka yerde düşüncesini açırlarken de şöyle diyordu: "*Devrimci ruhun dili her zaman serttir.*" Ve Martin Luther'e atıfta bulunuyordu:

> *"Öfke ve gayretten daha iyi bir aracım yok; şiir ve yazı yazmak, dua etmek ve vazetmek istiyorsam öfkeli olmak zorundayım*[110]."

Parti basınında "nazik üslup" kullanma tartışmasını şöyle noktalıyordu: "*Bir ikiyüzlülüğe bin kabalığı yeğlerim*[111]."

Lübeck'te Parvus hakkında karar verildiğinde artık o çoktandır Dresden'de *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'un maddi bakımdan güvencede bulunan şefi değildi.

Revizyonizm tartışmasını bağıntılı ele alabilmek için epeyce hızlı gittik. Oysa Parvus 1898 sonunda arkadaşı Marhelevski-Karski ile birlikte, ikisinin radikalleştirici etkisine daha fazla gözyummak istemeyen polis tarafından Dresden ve Saksonya'dan çıkarılmıştı. Parvus önceleri, yakınlarda bulunan Reuss Prensliği'ndeki Gera'dan *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'un genel çizgisini belirlemeyi denedi. Kendisini gizlemek için yerine Rosa Luxemburg'un geçip izlediği çizgiyi devam ettirmesini sağlamıştı[112].

---

109) Kautsky- Arşivi'nden tarihsiz mektup, *International Institute of Social History*, Amsterdam.

110) Parvus: "Der Opportunismus und der gute Ton": *Aus der Weltpolitik*, 6. yıl Sayı, 48, 31 Aralık 1904.

111) *Der Opportunismus und der gute Ton III Halali*, agy 7 yıl, sayı 50, 5 Ocak 1905.

112) Rosa Luxemburg'un Bazı Mektupları ve Başka Belgeler, agy., S. 11 ve devamı.

Ancak bu düzenleme kısa bir süre devam etti. Birkaç ay sonra Parvus ve Karski Gera'dan da çıkarıldılar. Artık daha güvenli bir ikametgâh arayan iki arkadaş için Almanya'daki birçok eyalet seçenek olmaktan çıkmıştı. Seçenekler içinde en çok Bavyera'yı uygun buldular; eski hasımları Vollmar ikametgâh izni almalarına yardımcı olacağını söylemişti.

Münih'e taşınmakla Parvus, Almanya'da parti çalışmasının merkezinden uzaklaşmış oluyordu. Zaten konum ve etkinlik hususunda kaybedecek fazla bir şeyi de yoktu. Bernstein'a karşı yürüttüğü polemik nedeniyle, parti yönetiminin kendisine duyduğu sempatinin son kırıntıları da ortadan kalkmıştı. Artık sosyalist yayıncılar Parvus'un broşürlerine ilgi göstermiyorlardı. Hatta Karl Kautsky, Lübeck'teki kongreden sonra *NEUE ZEIT*'da Parvus'un makalelerinin yayınlanmamasını gerekli görmüştü. 1901'den 1906'ya kadar Alman sosyal-demokrasinin merkezi yayın organında Parvus'un tek bir yazısı bile çıkmadı.

Ancak Alman partisinin Parvus'tan esirgediği olanakların çok daha fazlası Münih'te Rus yoldaşları tarafından sağlandı. Gerek Plehanov, gerekse de daha genç önderler Martow, Potresow ve Lenin, Helphand'ın Bernstein ile mücadelesini hayranlıkla izlemişlerdi. Bebel ile Kautsky, Dresden'deki edebi kavgacıyı susturduklarına sevinirken Parvus, Rus partisinde büyük itibar görmeye başlamıştı. Helphand'a sempati duymayan Plehanov bile *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'daki makaleleri için açıkca teşekkür etmişti[113]. Hatta Martow *NEUE ZEIT*'da yayınlanan küçük düşürücü "Pratikte Oportünizm" adlı makaleyi Rusçaya çevirtmiş ve parti dergisi "*Sarya*" da yayınlanan yazılarında "*mükemmel analizler*" olarak kutlamıştı[114].

Artık Parvus'un yuvaya, Rus sosyal-demokrasisine geri döneceği düşünülmekteydi.

---

113) G. Plehanov: "Erörterungen über Taktik. Wofur sollen wir ihm dankbar sein?" Karl Kautsky'e Açık Mektup, *Sacchsische Arbeiterzeitung*'un Eki, 2. ve 3 Kasım 1898.

114) Sarya (Sabah Kızıllığı) Sayı 2-3, 1901 S. 418.

ANA KARARGÂH SCHWABİNG

1900 başlarında Parvus'un Rus sosyal-demokrasisinin çalışmalarına büyük ilgi göstermeye başlaması rastlantı değildi. Zaten mültecilik döneminde Ruslarla temasını hiç kesmemiş, Rus partisi içinde, Plehanov ve Akselrod gibi önderlere kıyasla daha iyi ilişkiler içinde olduğu, yavaş yavaş öne çıkmaya başlayan kendi jenerasyonundan genç liderler, Parvus'un bu tutumunda özellikle etkili olmuşlardı. Bu genç liderlerden biri olan Aleksander Potresov'la 1895 yılının yaz aylarında Karl Kautsky'nin evinde tanıştırıldı. Olumlu geçen görüşmeden iki tarafta memnun kalmıştı. Potresow İsviçre'ye geri dönerken Rus partisinin, Helphand çapında bir adamı gözden çıkarmaması gerektiğini düşünüyor, partiye sırt çevirmiş olan bu adamın yeniden yuvaya dönmesini sağlamanın yolunu bulduğuna inanıyordu. Plehanov'la görüşerek yakında Londra'da yapılacak olan II. Enternasyonal Kongresi için Helphand'a bir Rus vekâleti verilmesini önerdi ve biraz zor da olsa, bu hususta kararsız davranan Rus marksizminin babasından onay almayı başardı[115].

115) Bkz *Sozial-Demokratičeskoye Dvisheniye v Rossiyi*, 1928, S.350.

Parvus'un Almanya'dan gönderdiği mesaj olumluydu. Coşkulu değil, hazımlı ve kendinden emindi. Rus vekâletini kabul etmeye hazır olduğunu bildiriyor, ancak Almanlardan da vekâlet almayı umduğu için, Rus yoldaşlarından, Londra'da kendisinden bütün talimatlara uymasını beklememelerini ve çalışmalarını daha çok Alman delegasyonu içinde sürdürmesine izin vermelerini istiyordu. Plehanov'un, Parvus'un ileri sürdüğü bu koşullara tepki göstermesi çok doğal. Ancak Ruslarla görüşmeler kesilmeden önce, düşüncesini değiştiren Parvus, Alman vekaleti alma umudu suya düştüğü için Rus vekaletini koşulsuz kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi[116].

Başlangıçta bazı zorluklar yaşanmasına rağmen Parvus'un, Londra'da Rus delegasyonuna gayet iyi uyum sağladığı görülüyor. Genel Kurul toplantılarında söz alması elbette olanaksızdı, ama Rus yoldaşları, katılımcı grupların yaptıkları toplantılara başkanlık etmesini sağlayarak, Plehanov ve Zasuliç'in iyi niyetini göstermişlerdi.

Ancak Rusların yaptığı bu ilk reklamın başarısı sürekli olamadı. Almanya'ya dönen Helphand'ın, Dresden'de yayınlanan gazetenin başyazarı olarak işi başından aşkın olduğu için, Rus partisiyle etkin biçimde ilgilenmesi olanaksızdı. 1899 yazına kadar Almanya'ya demir atmasının bir başka nedeni ise, Bernstein'a karşı giriştiği polemikti. Ancak Saksonya'dan çıkarıldıktan sonra Münih'e taşınınca yeniden Rus yoldaşlarıyla ilişkiye geçebildi.

Rusya'ya ilgisinin yeniden canlanmasının bazı kişisel nedenleri de vardı. Çarlık için yüzyıl fırtınalı olaylarla sona ermiş, 1899 yılının ilk aylarında sanayi sektöründe meydana gelen bir dizi grevler nedeniyle ekonomi ağır biçimde sarsılmıştı. Proletaryanın uyanması sosyalist önderlere çalışmalarının boşuna olmayacağı güvencesini veriyordu. Petersburg'taki resmi makamlar da durumun ciddiyetinin farkına varmışlardı. Moskova'daki bir po-

116) *Perepiska Plehanova i Akselroda*, 1925, S. 141-143

lis müdürünün o yıllarda kaleme aldığı durum raporunda şöyle denmektedir:

> *"Grevler işçilerin eğitiminde bir ilkokul işlevi gördükleri için devletin üzerinde etkileri son derece tehlikeli ve derin olmaktadır. Bu grevler kitlelerin kendi gücüne güvenini artırmakta, onlara mücadelenin pratik yöntemlerini öğretmekte, özel yeteneklere sahip tecrübeli genç önderlerin sivrilmesini sağlamaktadır... Şu anki durum öyle kaygı verici, devrimci ajitatörlerin faaliyetleri öyle yoğun ki, hareketi durdurmak için bütün ilgili makamların birlikte hareket etmesi zorunludur[117]."*

Aynı yılda meydana gelen öğrenci huzursuzluklarının da grevlerden daha az tehlikeli olmadığı görüldü. Şubat'ta Petersburglu öğrencilerle polis arasında şiddetin kullanıldığı bir çatışma olmuş, akademik protesto dalgası bütün ülkeye yayılmış, hareket ancak bütün yüksek öğrenim kurumlarının geçici olarak kapatılmasıyla durdurulabilmişti. Bu olayların arka planında güney Volga bölgesinde hüküm süren açlık felaketi bulunduğundan durum iki kat daha tehlikeliydi. 1898/99 yıllarında başgösteren kıtlık, Helphand'ın Berlin'de *VORWAERTS*'e yazdığı yazı dizisinin konusu olan 1892'deki kıtlıktan çok daha şiddetli vurmuştu Rusya'yı. Hükümet acil önlem olarak ulusal bütçeden derhal 35 milyar ayırdı, ancak ne Petersburg makamlarının, ne de Uluslararası Kızıl Haç Örgütü"nün çabaları halkın açlık çekmesini önleyebiliyordu.

Rusya'da başgösteren bu ekonomik ve politik kriz, Parvus'u, Rusya'da devrimin gerçekleşebileceğine inandırmıştı. Bu kez açlık üzerine yazı yazmakla yetinmek niyetinde değildi. Durumu

---

117) *Annual Register 1899*, S. 301.

kendi gözleriyle görmek, devrimci havanın varlığına kanaat getirmek ve bu havayı solumak istiyordu. Rusya'ya illegal yolculuk macerası, bu maceranın özgürlüğüne malolabileceği korkusundan daha çekici geliyordu.

Münih'ten arkadaşı Dr. Carl Lehmann ile birlikte, 1899 Mayıs'ında Rusya'ya hareket için hazırlıklara başladı. Masrafların büyük bölümünü karşılayan Dr. Lehmann kıtlık uzmanı sıfatıyla gidiyordu Rusya'ya; bu sıfatın yanısıra özverili ve zengin bir sosyal-demokrat olması bu girişimi daha keyifli kılmıştı.

1871-73 yılları sosyalizminin idealist ruhunu yansıtan romantik kişiliğiyle Carl Lehmann, seksenli yılların başlarında, sepicilik yapan Ofenbachlı zengin bir ailenin oğlu olarak illegal sosyal-demokrasiyle buluştuktan sonra, önce Hamburg'ta ajitasyon malzemesinin basımı ve dağıtımı işinde faaliyet göstermiş daha sonraki yıllarda Strassburg'da tıp öğrenimi görmüştü. İlerleyen yıllarda Münih'te doktorluk yapmasına rağmen işçi hareketine ilgisini kaybetmeyen Carl Lehmann'ın, savaş gönüllüsü olarak gittiği Batı Cephesi'nde, 1915 ilkbaharında kan zehirlenmesi sonucu ölümü de idealist duruşuna uygun olmuştu.

Lehmann ile birlikte çıktıkları Rusya yolculuğu heyecan verici bir macera olacağa benziyordu. Gerçek olmayan Çek vatandaşı August Pen adına düzenlenmiş sahte pasaportla yolculuk eden Parvus sıkça, kimliğinin, sınır kontrollerinde açığa çıkabileceğini ve yolculuğun Volga bölgesi yerine Sibirya'da sürgünde noktalanabileceğini düşünmekteydi. Ancak yolculuk esnasında herhangi bir aksilik çıkmadı. On iki yıl sonra ilk kez ayak basıyordu Rusya topraklarına; Moskova ve Petersburg'a da uğradılar.

Bu iki kenti iyice inceledikten sonra kıtlığın hüküm sürdüğü bölgelere geçtiler. Önce doğuya Nişni Novgorod'a, oradan Volga'yı aşağıya doğru takip ederek Kazan'a, ulaşıp Kama nehri kenarından Menşelinski'ye vardılar; güney eyaleti Samara'dan sonra Transsibirya hattını izleyerek Simbirsk'in kuzeyinden, Moskova ve Varşova'ya geldiler. Oradan da Almanya'ya geri döndü-

ler. İki maceracı dört ay sonra yeniden Münih'telerdi. 1899 yılının geri kalanını Rusya'da kıtlıkla ilgili olayları ve yaşadıklarını anlattıkları bir kitap yazmakla geçirdiler.

Lehmann günlük tutmuştu. Yolculuk ve tıpla ilgili bölümleri Lehmann kaleme almış, kitabın büyük bölümünü kendisi için ayıran Parvus, Rusya'daki ekonomik, politik ve sosyolojik sorunları ele almıştı. Çok sayıda fotoğrafın da yer aldığı bu kapsamlı çalışmayı 1900 yılında Stuttgart'taki Dietz Verlag'a gönderdi. Kitap yazın bitimine doğru "*Aç Rusya, Yolculuk İzlenimleri, Gözlemler ve İncelemeler*" adıyla yayınlandı.

Önemli ve güvenilir bir bilgi kaynağı olmasına rağmen, propaganda amacı güttüğü açık olan kitabın, Parvus'un Fransız yoldaşları tarafından, Paris Borsa'sında Çarlık istikrazlarına karşı hava yaratmak için kullanılması tesadüf değildir. İki yazar kitabın önsözünde amaçlarını şöyle anlatmışlardı:

> *"Paris Uluslararası Fuarı...Rus hükümetine defalarca mükemmel reklam yapma olanağı vermiştir. Mükemmel bir düzenleme sayesinde izleyenlere zenginlik ve bolluk görüntüsü sunulması, 'yanlış olgulara dayanan kandırma' becerisinden başka nedir ki? Asıl şaşırtıcı olan, her zaman doğal zenginliklere sahip bir ülke olan Rusya'nın, bu doğal zenginliklerden yararlanmayı bilememesi, zenginlik içindeki yoksulluk yaşamasıdır. Şimdi durum farklı olabilir mi? Bu kitap madalyonun öteki yüzünü gösteriyor: Resmi Rusya, Çarlık Rusya'sı, kendisini zenginliğin Rusya'sı olarak gösteriyor- bu kitap açlık çeken Rusya'yı anlatmaktadır*[118]."

Kitapta insanların kıtlık nedeniyle yaşadıkları sefalet, kıtlığın nedenlerinin politik ekonomik analizinden çok daha az gözler

118) *Das hungernde Russland*, S.1

önüne serilmişti. Parvus'a göre kronik tarım krizinin nedenleri -daha 1892'de söylediği gibi-, Rusya'nın tarım ekonomisinden kapitalist meta üretimine geçişinde yatmaktaydı. Ona göre tarım, kapitalist gelişmenin, aynı zamanda da kapitalizmin yeterli ölçüde gelişmemesinin sıkıntısını yaşıyordu.

> *"1898'deki kıtlık atlatıldı. Kıtlık şimdi kemikten ibaret eliyle çarlığın kapısını bir kez daha çalıyor*[119]*."*

Kitap bazı yanlarıyla da ilginçtir. Parvus, neredeyse hiç otobiyografik not düşmemiş, örneğin Odesa'da yaşayan ailesinden tek sözcükle sözetmemiştir, oysa onlarla temas kurmaya çalışmış olması kuvvetle muhtemel. Aynı şekilde Helphand'ın devrimci çevrelerle görüşmeye çalışmasından da bahsedilmemiştir. Sadece bir yerde Moskova'nın banliyölerinden birinde ziyaret ettiği "tanıdıklar"dan sözedilir. Oysa başka taşra kentlerinde önemli politik çalışmalar yapmıştır. Örneğin Vyatka'da, daha sonra *Iskra* adıyla ün kazanacak olan yeni bir dergi kurmaya çalışan Alexander Potresov ile buluşmuştur.

O sıralarda Ruslar, yurtdışında basılıp Rusya'ya illegal yollardan sokulacak bir dergi çıkarmayı amaçlıyorlardı. Almanya'da son derece iyi ilişkilere sahip olduğundan, bu konuda büyük katkı sunabilecek Parvus'un derginin kuruluşunda sunacağı yardım, büyük olasılıkla Vyatka'da Potresov ile yaptıkları görüşmede konuşulmuştu. Parvus, derginin yazılışlerinin, Alman partisinin özel yardımını alabileceği Münih'te bulunması gerektiğini düşünüyordu[120].

Rusların genç kuşak önderlerinden Lenin, Potresov ve Martov üçlüsü, derginin Münih'te basılmasını kabul ettiler. Gerçi Plehanov ile Akselrod yazılışlerini İsviçre'ye çekmeye çalışmışlar, an-

---

119) Agv, S. 336.

120) Parvus: *Im Kampf um die Wahrheit*, S. 8.

cak sert tartışmalardan sonra *ISKRA* (Kıvılcım) adını alacak olan derginin Almanya'da hazırlanıp basılmasını kabul etmek zorunda kalmışlardı. Derginin ilk sayısı Aralık 1900'de Rusya'ya gönderildi.

Parvus, gerek Alman partisinin, gerekse de kendisinin yardımda bulunacağı vaadinde bulunurken abartmamıştı. Leipzig'teki parti matbaası teknik olanakları temin etmiş, dergi, Rusya'ya illegal nakliyesi kolay olsun diye özellikle ince bir kâğıda dar ve küçük harflerle basılmıştı. Parvus, Schwabing'teki evinde küçük bir matbaa kurulmasını sağlamış ve 1901 yılında sekiz sayı burada hazırlanmıştı. Elle çalıştırılan matbaa makinesi öyle düzenlenmişti ki, herhangi bir arama sırasında sadece bir düğmeye basılarak hazırlanmış matrisler imha edilebilecekti[121].

ISKRA'da yayınlanacak yazılar, Krupskaya'nın -Lenin'in karısı ve en önemli mesai arkadaşı- anılarında anlattığına göre "Dr. Leman" adına sahte bir adrese gönderiliyordu; kastedilen Helphand'ın Münihli arkadaşı Dr. Carl Lehmann[122] olmalı. Parvus ve Lehmann'ın yanısıra *ISKRA*'nın basımıyla Stuttgartlı yayıncı Heinrich Dietz, Clara Zetkin ve sosyalist yazar Adolf Braun ilgileniyorlardı.

Ancak Parvus'un bu dönemde, yeni dergi için elinden gelen her türlü yardımı yaptığı, adeta bir danışman işlevi gördüğü, hatta fırsat buldukça bilfiil çalıştığı görülüyor. Ama o bununla yetinmemiş iyicil ama patriark bir eleştirmen, huzur kaçırıcı bir uyarıcı olmayı da sürdürmüştür. İsviçre'de öğrenim gördüğü yıllardan beri koşulların dayatması sonucunda kitlelerden tecrit edilmiş olarak yaşamak zorunda kalan mültecilerin mantalitesini ürkütücü buluyor, kılı kırk yarma alışkanlıklarını, aralarındaki çatışma ve entrikaları, gereklilikleri yürütülüş biçimlerindeki sertlikle ters orantılı dogmatik politik tartışmalarını bir türlü an-

121) Bkz. *Alman İşçi Hareketinin Tarihine İlişkin Arşiv Araştırmaları*, Yayınlayan I.Stern, 1954, Cilt 2/II, S. 42 ve devamı

122) N. Krupskaya: *Vospominaniya o Lenine*, 1957, S.48

layamıyordu. Her şeyin başına eylemi değil sözü koyan parti içindeki entellektüellere acıyordu. Rus dostlarını yeniden proleter'kitlelerle buluşturmayı kendine görev edinmişti.

> *"Ben, derginin aydınlardan oluşan yazılışlerini, Alman sosyal-demokrasisinin kitlesel-işçi hareketiyle temasa geçirmek amacını güdüyordum... 'Iskra'nın son sayıları, Rusya'da işçi hareketi içindeki aydınların oynadıkları rolün son bulduğunu, Rus aydınlarının işçilere politik düşünmeyi ve örgütlenmeyi öğreterek misyonlarını sonlandırdıklarını anlattığım yazılarla son bulmuştu*[123]".

Bu eleştirinin Münih'teki mültecilerin hiç hoşuna gitmediği açıktır. Yazılışlerinde defalarca sert tartışmalar yapılmasına rağmen, *ISKRA* yazılışleri Parvus'tan vazgeçmek istemiyordu, çünkü hiçbiri Almanya'daki politika hakkında onun kadar bilgili değildi, hiç kimse onun yetenekli bir finans uzmanı olduğuna itiraz edemezdi[124]. Parvus'un Rusya devlet bütçesiyle ilgili yaptığı analiz, sosyalist yayınların en parlak ürünlerinin arasında sayılıyordu. Ve yine hiç kimse son on yıllarda Avrupa'nın dış politikasıyla onun kadar yoğun ilgilenmemişti.

Helphand'ın dost ve eleştirmen olarak aldığı ikili konum, özellikle Lenin'le ilişkisinde apaçık görülmektedir. Rus devriminin gelecekteki lideriyle ilk kez Münih'te karşılaşmıştı. Oysa ondan üç yaş daha genç olan Lenin'in, Parvus'un adını çok daha önce duyduğunu biliyoruz. Mart 1899'da Helphand, kronik tarım krizlerini konu alan çalışmasıyla ilgili bir kitap eleştirisi yayınlamıştı. Bu eleştiride Parvus, "yetenekli Alman yazar"[125] olarak ta-

---

123) *Im Kampf um die Wahrheit*, S.8/9

124) Bkz. *Sarya*'nın 1901'de yayınlanan ilk fasikulunde. Lenin, Helphand'ın Rus maliyesi hakkındaki raporuna dikkat çekmiştir. *Soçineniye*, 5. baskı, Cilt 4, S.421.

125) Lenin *Soçineniye*, Cilt 4, S.60.

mmlanıyordu. Birkaç ay içinde Helphand'ın bu polemiği, Lenin'in sürgünde bulunduğu Sibirya'ya kadar ulaşmış, yazının Alman partisi içinde yarattığı tartışma nedeniyle Lenin, annesinden *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'daki bu makaleyi kendisine göndermesini istemişti[125].

Karısı Krupskaya ile birlikte Münih'e taşınan Lenin Schwabing bölgesinde, Helphand'ın evine çok yakın bir yerde ev tuttu. Ancak illegal yaşadığı ve acil durumlar için Dobruca'dan genç ve zengin sosyalist Christo Rakovski'nin temin ettiği bir Bulgaristan pasaportu taşıdığından Alman yoldaşlarla doğrudan temas halinde bulunmamaya özen gösteriyordu. Krupskaya'nın söylediğine göre, Lenin'in bu dönemde sürekli görüştüğü tek "Alman yoldaş" Parvus idi[127].

Lenin, Rosa Luxemburg ile de ilk kez Helphand'ın Schwabing'teki evinde buluşmuştu. İkisinin birbirlerine duydukları saygı, daha sonraki yıllarda çoğu kez son derece sert geçen sayısız tartışmalara rağmen hiç azalmayacaktı.

Lenin, Martov ve Potresov'la kişisel ilişkileri iyi olmasına rağmen Parvus, Rus önderlerin, Alman sosyal-demokrasisinin izlediği politikayla bağdaşmalarını sağlayamamış, Bavyera sosyal-demokrasisine yeni bir devrimci ruh kazandırma çabası sonuç vermemişti. Münih'te yüksek öğrenim gören Rus ve Doğu Avrupalı öğrenciler arasında ajitasyon yürütme görevi bile neredeyse sadece ona bırakılmıştı. Bu görevi *ISKRA* yazılışlerinin işbirliği olmaksızın elinden geldiğince yerine getirmeye çalışıyordu. Her zamanki gibi onu bu çalışmasında sadece Marhelevski-Karski desteklemekteydi. Öğrenci birlikleri için propaganda broşürleri kaleme alıp basıyorlar, Rus işçi sınıfı için sempati gösterileri düzenliyor ve yönetiyorlardı. Bu arada Münih polisinin çoktandır peşlerinde olduğunu farketmemişlerdi. Hatta Helphand'ın evin-

126) *The letters of Lenin*, ed. by E.Hill and D.Mudie, 1936, S. 96

127) N. Krupskaya: agy., S. 55.

deki illegal baskı makinesinden bile haberi vardı polisin. 30 Ağustos 1905 tarihli bir polis raporunda, Helphand'ın politik faaliyetleri şöyle anlatılmaktadır:

> *"Helphand'ın genel olarak buradaki Rus öğrencilerle ve özel olarak da Rus ve Polonyalı öğrenci dernekleriyle sıkı bir temas içinde olduğu, gerek kendi çabaları, gerekse de söz konusu derneklerin eğilimleri gözönüne alındığında tabii ve can sıkıcıdır... Bütün bu çevrelerde Helphand ve Marhelevski itibar ve nüfuza sahiplerdir...Rusya'da devrimci mücadeleler için açık sempati gösterileri, çok yoğun ve sürekli niteliktedir; aynı zamanda sosyalistler tarafından da, çıkarların aynı olduğu her fırsatta vurgulanmaktadır. Helphand'ın yaptığı gibi kararlı propagandayla, sadece buradaki sosyal-demokrasinin ve yenilerde bazı başarıları gözlenen anarko-sosyalist hareketin, yabancı sosyal-devrimci unsurlarla daha sıkı bağ kurması ve yabancıların harekete giderek egemen olması tehlikesi değil, aynı zamanda buradaki işçi şölenlerinin de şimdiye kadarki barışçıl niteliklerinin olumsuz bir değişikliğe uğraması tehlikesi giderek artmaktadır*[128]".

1902 ilkbaharında *ISKRA* yazılışları için Almanya tehlikeli olmaya başlamıştı. İngiltere'de atmosferin illegal bir Rus dergisi çıkarmaya daha uygun olduğu görülüyordu. *ISKRA*'nın Londra'ya taşınmasıyla Parvus'un *ISKRA* ile ilişkisi de gevşedi. Fakat buna rağmen sonraki iki yıl süresince, genel örgütsel sorunlarda adının geçmesinin nedeni, Rus sosyal-demokrasisinin, 1903 yazında Londra'da toplanan 2. Kongresi'nde alınan ve sonuçları son

128) *Alman İşçi Hareketi'nin Tarihine İlişkin Arşiv Araştırmaları*, Cilt 2/11. Yayınlayan Leo Stern, 1956,S.40-42.

derece ağır olan kararında yatmaktadır. Lenin, kongre öncesinde, *ISKRA*'nın illegal dağıtım ağını yeni bir gizli parti örgütünün iskeleti olarak inşa etmek için aylarca çalışmıştı. Yeni tip bir parti -bilinçli profesyonel devrimciler örgütü- kurmak için pratik hazırlıkların teorik temeli, Şubat 1902 yılında "*Ne Yapmalı?*" adlı bir broşürde atıldı[129]. Bu broşürde Lenin, proleter kitlelerin kendi kendilerine bırakıldıklarında sadece sendikal bilinç geliştirebileceğini söylüyordu. İktidarı ele geçirme, devrimci dönüşüm ve mevcut düzene karşı politik mücadele iradesi işçi sınıfına "dışarıdan" verilmeliydi. O nedenle önemli olan sosyalist bir kitle partisi değil, proletaryanın öncüsü olacak profesyonel devrimcilerden oluşan bir örgüt kurmaktı.

İşte bu merkezi ve sıkı örgütlenmiş bir elit parti kurma fikri Londra Kongresi'nde bölünmeye yolaçmıştı. Martov, Batı Avrupa modelinde, gevşek örgütlenmiş bir kitle partisi kurulmasından yanaydı. Lenin ise seçkinci düşüncesinde ısar ediyor, uzlaşmaya yanaşmıyordu. Sonunda Rus partisi, birisi Lenin'in grubu Bolşevikler (Çoğunluk), diğeri Martov'un grubu Menşevikler (Azınlık) olmak üzere iki fraksiyona bölündü. Londra Kongresi nihayetinde iki bağımsız sosyalist partinin kurulmasına yolaçacak olan derin bir çatlak meydana getirmişti.

Londra'da meydana gelen bölünme ilk haftalarda "sessizlik kalkanı" ile çevrelendi[130]. Avrupa sosyal-demokrasisi Londra'da olanlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Kongreye katılmayanlar arasında bu felaketten haberi olan az sayıdaki kişiden biriydi Parvus. Olaylardan onu bir mektupla Aleksander Potresov haberdar etmişti. Potresov mektubunda Rus partisinin tamamını timarhaneye kapatmak gerektiğini yazıyordu[131]. Bu bilgi, fırtına sonrası suskunluğu bozmak için yetmişti. Kasım'ın sonlarında,

129) Lenin: "Çto dyelaty?": *Soçinenıye*, 5 Baskı, Cilt 6, S.3-192.

130) D.Geyer: *International Review of Social History*, Cilt 3, 1958, Bölüm 2, S.200.

131) Potresov-Arşivi, *International Institute of Social History*, Amsterdam

Kongre'den dört ay sonra, Parvus, "Sonun Başlangıcı?" adlı bir makalede aşağıdaki dikkatli ifadeleri kaleme aldı:

> *"Örgüt...kitlelerin içine atılan ölü bir ilmik değil, kitlelerin içine onların arasında canlı bir doku üretebilmek için bırakılan bir mayadır. Petersburg veya Cenevre olması farketmez belli bir noktadan işçilere kumanda etmek için bütün ipleri elinde toplamak gerektiğine inananlar, sosyal-demokrasinin, kitleleri, Rus mutlakiyetinin bile yönetemediği gibi yönetebileceği gibi çılgın bir fikrin peşinden gitmektedirler*[132]".

İlk önceleri Lenin'e karşı açıkça tavır almayı uygun bulmamıştı. Ateşe benzin dökmek yerine iki grubu mümkün olduğunca hızlı birleştirmeyi doğru görüyordu. Lenin bu tavrı ödüllendirmeyi bilecek kadar akıllıydı. Münih'teki eleştirmenine verdiği açık yanıtta, ondan, önce resmi tutanağın yayınlanmasını beklemesini ve "her parti dedikodusuna inanmaması"nı[133] rica etti.

Fakat Parvus uzun süre beklemek niyetinde değildi. Axelrod, Martov, Lenin ve Potresov'a bir dizi özel mektup yazarak ortak hedefi gözetip birliği yeniden sağlamaları için baskı yaptı. Onlara ricalar etti, önlerinde diz çöktü ya da çoğu kez yaptığı gibi, kitlelerin önemi ve aydın kılı kırk yarmacılığının yararsızlığı üzerine pedelani uzun mektuplar yazdı. Rus partisinin "regülatörsüz makine, volansız motor"[134] gibi çalıştığını söyleyerek uyarıyordu onları. Ancak kendisini Ruslarla özdeşleştirmekten özenle kaçınmaktaydı. Kendisini Alman partisinin temsilcisi olarak hissettiğinden, anlaşmazlığı sık sık "kavgamız" diye ifade ediyor ve kendisinin bu kavgada dürüst bir aracı olmaktan başka bir niyet taşımadığını söylüyordu.

---

132) *Aus der Weltpolitik*'te 5. Yıl, 30 Kasım 1903 tarihli 48. sayı.

133) Lenin, "*Iskra*Yazışleri'nden Neden Ayrıldım", *Soçineniye*, Cilt 8, S 101/102.

134) Parvus'tan Potresov'a, Eylül 1904, *Sozial-Demokratiçeskoye Dvisheniye w Rossiyi*.

Ocak 1904'te Akselrod'a yazdığı bir mektupta yeniden birleşme için ilk pratik adımları attı. Lenin'in tezinin işçileri aydınların vesayeti altına sokmak anlamına geldiği için kendisinin de eleştiriye katıldığını, ancak onunla temasın koparılmaması gerektiğini bildirdi[135].

Aynı zamanda Potresov ve Martov'u, Bolşevik lider kendi kontrolü altında bulunan Merkez Komitesi'ne bir Menşevik temsilci almaya yanaşmayacak olsa da, Lenin'i herhangi bir koşul ileri sürmeden yeniden *ISKRA* yazılışlerine almaları için zorluyordu. Potresov'un Lenin'le çalışmanın imkansızlığını ileri sürerek itiraz etmesine karşı çıkıyordu. Verdiği yanıtta, "leninizmin" şu an her iki tarafı da etkisi altına aldığını yazdı. Bu, mücadeleyi sadece kitlelerin zaferle sonuçlandırabileceğini kabul etmek istemeyen aydınların kibrinden başka bir şey değildi[136].

Birkaç hafta sonra Potresov Akselrod'a şu endişeli satırları yazdı:

> *"Asıl sorun, Lenin'in nasıl altedileceği. Ben, öncelikle Kautsky (biz harekete geçirdik bile), Rosa Luxemburg ve Parvus gibi otoriteleri üstüne salmamız gerektiğini düşünüyorum*[137].

Bu kez Parvus, *ISKRA* Yazılışleri'ne dönmesi yönündeki teklifi doğrudan reddeten Lenin'le hesaplaşmaya gerçekten hazırdı. Bolşeviklere karşı giriştiği 1905 ortalarına kadar süren polemik artık şiddetlenmeye başlamıştı[138]. Alman partisi içinde edindiği tecrübelerden sonra, proleter kitlelere yer vermeyen Bolşeviklerin örgüt tüzüğünü "fiziksel antipati"[139] ile değerlendiriyordu.

---

135) *Parvus'tan Akselrod'a*, 18 Ocak 1904 agy. S.110.

136) *Parvus'tan Potresov'a*, 29 Şubat 1904, agy. S.112 ve S 143.

137) *Potresov'dan Akselrod'a*, Mayıs 1904, agy. S. 124 ve devamı.

138) Helphand'ın bu dönemde yazdığı yazılar 1906 yılında *Rossiya i Revolyuziya* adıyla yayınlandı. Lenin'e karşı en ağır itham "Nerede Ayrılıyoruz. Lenin'e Yanıt" adlı bir bildiride yeralmaktadır. *Rossiya i Revolyuziya*'da yayınlanmıştır.

139) D. Geyer: Agy., S. 205.

Partili aydınlar proletaryanın vasisi olduklarını iddia etmemeliler, diye devam ediyordu dersine. Gerçi aydınlar, sosyal mayalanma sürecinde belli bir süre hizmet edecekti, fakat işlevlerini tamamladıklarında, yani işçiler kendileri adına konuşmayı öğrendiklerinde dışarı atılacaklardı.

Kautsky ve Luxemburg'un aynı pozisyonu aldığını söylemeye bile gerek yok. Luxemburg'un, Lenin'i "ultra merkeziyetçi" ve "bekçilik ruhu"na sahip olmakla suçlayan eleştirisi, ifadelerinin sertliği bakımından Helphand'ın makalesini aşıyordu[140].

Rus mültecilerin bir çoğu polemik ve entrikalarla uğraşır, arabuluculuk çabasından kimsenin hoşnut olmadığı Parvus, boşuna iki grubu arasını bulmaya çalışırken, çarlık hükümeti Japonya ile savaşa tutuşmuştu. Parvus, partide birliğin yeniden sağlanmasının zorunlu olduğu yönündeki görüşünü dayandırabileceği gerekçeyi nihayet bulmuştu. *ISKRA*'da "Savaş ve Devrim"[141] başlığıyla yayınladığı bir yazı dizisine şu kehanet cümlesiyle başlıyordu.

"Rus-Japon Savaşı, yaklaşmakta olan büyük olayların kanlı şafağıdır."

Parvus'un tezine göre ulusal birlik savaşlarının sona ermesinden sonra başlayan Avrupa'nın barış dönemi Rus-Japon Savaşı ile sona eriyor ve böylece yeni bir kriz devresi başlıyordu. Ekonomiyi incelerken kriz teorisinde anlattığı gibi, şimdi de ulusal devletin rolünün tamamlandığının altını çiziyordu. Gelecekte tarihsel gelişmeyi ulusal karşıtlıklar değil, dünya pazarına egemen olmak için bir ölüm kalım savaşı başlatmış olan modern endüstri devletlerinin ekonomik çıkarları arasındaki karşıtlıklar belirleyecekti. Henüz işlenmeye açılmamış hammadde kaynakları ve

140) R. Luxemburg: "Organisationsfragen der russischen Sozial-demokratie", *Neue Zeit*.1903/4, Cilt 2, S.492-529

141) Parvus: "Voina i Revolyuziya": *Iskra*, 1904 Sayı 59, 61, 79. *Rossiya i Revolyuziya*'dan alıntılanmıştır, S.88.

deniz ötesi pazarlar için rekabet Avrupa devletlerini "kaçınılmaz olarak dünya savaşına yol açacak olan"[142] çatışmalara sokacaktı.

Yalıtılmış güç alanları olarak ulusal devletlerin önemsizleştiği kapitalist emperyalizmin bu yeni savaş çağının eşiğinden, Rus-Japon Savaşı'yla atlanmıştı..

Ancak Parvus, bu gelişim içinde Rusya'nın özel bir konuma sahip olduğunun, savaşı Japonya, İngiltere ve Almanya gibi ekonomik nedenlerle değil, içteki baskıyı dışta elde edilen zaferlerle dengelemek ve askeri gücünü göstererek Avrupa borsalarında kredibilitesini yeniden kurmak için körüklediğinin altını çiziyordu.

Mevcut savaşın ve Rusya'da yaşanan krizin, sorunu reformla aşma yeteneğine sahip olmayan otokrasinin sonunu hazırlayacağından emindi.

> *"Savaş patlak verdi ve sonucu ne olursa olsun tarih, otokrasiyi de yıkıntıların altında bırakacaktır...Sadece devrim ülkenin güçlerini yenileyebilir*[143]*."*

Buna karşılık Parvus, çarlığın bir tarihsel zorunluluk olarak beklenen çöküşünü, sadece Rusya'nın ulusal krizi olarak değil, ekonomik ve politik dünya sisteminin birliğine inandığı için, bütün bir kapitalist devlet düzeninin sarsılması olarak değerlendiriyordu[144]."

Dünya savaşının kıvılcımı ve kapitalizmin krizi Rusya'da çaktığına göre, Parvus'un Rus devriminin perspektifinin uluslararası sosyalizmin perspektifi olduğundan kuşkusu yoktu.

> *"Kapitalist gelişmenin dünya çapında yaşanan süreci, Rusya'da politik devrime yolaçmaktadır -bu devrim,*

142) Agv. S.95.
143) Agv..S.108.
144) Agv..S.95.

> *bütün dünyanın kapitalist ülkelerinin politik gelişimlerini kapsamak zorundadır. Rus devrimi kapitalist dünyanın politik temellerini sarsmaktadır ve Rus proletaryası, sosyalist devrimin öncüsü rolünü alabilir. Biz, Rusya'da proletaryanın politik mücadelesini izleyerek, uluslararası sosyalizmin dünya çapındaki perspektiflerine ulaşıyoruz*[145]."

Rus yoldaşlarına seslenerek, bu durumda bütün sosyalist grupların eylem cephesini oluşturmanın en acil görev olduğunu söylüyordu. Aksi takdirde,

> *"kapitalist düzenin sürmesinin sorumluluğu sosyaldemokrasinin omuzlarında olacaktır. Elbette olayları yapmak imkansızdır, fakat gelişme geciktirilebilir. Devrimci düşünce buna karşıdır. Devrimci düşünce, politik gelişmeyi yavaşlatan politik aptallık, her türlü belirsizlik, korkaklık ve kararsızlıkla mücadele eder. Devrimci düşünce bağımsız bir faktör değildir, fakat tarihin yolunu açar*[146].

"Savaş ve Devrim" üzerine makaleler, çalışmaları, yayınlanan sosyalizm üzerine yazıların genel seviyesinin epey üzerinde olan Parvus'un son derece ilginç ve keskin zekalı bir teorisyen olduğunu göstermektedir. Parvus'un yoldaşları Rusya ve Almanya'da örgütsel kavgalarla birbirlerini yer veya içi boş devrim safsatalarıyla yetinirken o, bir sismolog gibi yaklaşmakta olan felaketin ilk belirtilerini kaydediyordu. Ulusal devletin önemini kaybetmesi, dünya pazarında kapitalizmin politik ve ekonomik olarak içiçe geçmesi üzerine düşünceleri uzak görüşlü ve gerçekçi dü-

145) Agv., S.133
146) Agv., S. 132.

şüncelerdi. Ona göre Rus-Japon Savaşı'yla girilen savaş döneminde kapitalizm en tehlikeli krizini yaşayacak, emperyalist savaş sosyal devrimin ebesi olacaktı.

Parvus, Lev Davidoviç Trotzky ile ilk kez bu etkileyici entelektüel faaliyetin zirvesindeyken karşılaştı. Helphand'ın evine sığınan -ki bunları Münih polisi dikkatle kaydediyordu- Rus devrimcilerden sadece biri olan Trotzky'e Münih'te sunulan sadece konukseverlik değildi. Parvus'la kısa ama yoğun dostluğunun, Trotzky'nin fırtınalı yaşamında önemli olaylardan biri olduğu görülmektedir[147]. Elbette bu dostluk, politik birlikteliğin diğer her şeyin üzerini örttüğü iki devrimcinin dostluğuydu. Fakat Trotzky, daha sonraki yıllarda ikisinin yolları ayrılmasına, Parvus'un adı etrafında dönen onca olay ve skandala, bir sürü şeyin açığa çıkmasına rağmen, eski dostu ve hocası için övücü sözler söylemek zorunda hissetmişti kendisini. Eski dostlar yolları ayrıldıktan sonra da birbirlerinin geçmiş hizmetlerine saygı duymayı sürdürdüler. 1904 ilkbaharında Münih'te karşılaşmışlardı. Helphand'tan on iki yaş küçük olan Trotzky'nin hayatı Helphand'ınkine çok benziyordu. Rusya'nın güneyinde Yahudi bir köylü ailenin oğlu olarak gelmişti dünyaya. O da Parvus gibi, üniversite öğrenimine başlama fırsatı bulasıya kadar bir süre Odesa'da okula gitmiş ve devrimci çevrelerde faaliyet göstermişti. 1902 sonbaharında Batı Avrupa'da mültecilerle karşılaştığında, Rusya'da devrimci yeraltı çalışması konusunda son derece bilgili, polis ve hapishaneler konusunda yeterli deneyime sahipti.

Mülteciliğinin ilk aylarını Londra'da Lenin'in koruması altında geçirmiş, devrimci coşkusu ve yeteneklerinden etkilenmiş olan Lenin onu *ISKRA* Yazılışleri'ne almıştı.

Trotzky'nin Lenin'le anlaşmazlığı Bolşevik Menşevik ayrışmasıyla sonuçlanan 2. Kongre'den sonra meydana çıktı. Lenin'in

147) I. Deutscher'ın Trotzki Biyografisi (*The Prophet Armed*, 1954), bu dostluğa tam bir bölüm ayırmıştır. Bkz. S.98 ve devamı "An intellectual Partnership"

planlarına şiddetle karşı çıkan Trotzky'nin, Bolşevik liderin soğuk, hesapçı ve geniş açılı planlara dayanan politikasıyla uyuşması olanaksızdı. İkisinin karakterlerindeki bu farklılık Rus devrimci hareketinin tarihini derinden etkileyecekti. Politik mücadelede Trotzky, her zaman fanatik, ateşli bir demogog ve etkileyici bir komutandı. Kitleleri harekete geçirebilecek coşkulu sıcaklıktan uzak olan Lenin ise büyük jestlerle tatmin olmak için fazla soğukkanlı, fazla akılcı ve gerçekçiydi: hiçbir zaman netliğini kaybetmeyen, inatçı bir direnişle amacına yürüyen daha sebatlı, daha kararlı ve her şeyi hesaplayan bir stratejistti o. Bu kadar farklı kişiliklere sahip bu iki adamın politik kanaat oluşturma sürecinde sık sık karşı karşıya gelmesi doğaldı.

Lenin'le Trotzky ilk kez Londra'da karşı karşıya geldiler. Trotzky, Parti kongresinden kısa süre sonra Cenevre'deki Menşevik merkeze katılmak için İngiltere'den ayrılmıştı. Ancak orada da uzun süre kalamadı. Bu genç fanatiğe karşı duyduğu antipatiyi hiç saklama gereği duymayan Plehanov'la kişisel anlaşmazlığı nedeniyle kalmak için yeni bir yer arıyordu kendisine. Politik çatışmalardan iyice bunalmış Menşeviklerin etkin beyinleri Theodor Dan ve Vera Zazuliç, Petersburg'taki liberal güçlerle taktik ittifak için hararetli bir kampanya yürütüyorlardı. Oysa Trotzky, burjuvaziyle ittifak konusunda daha fazla ve tabii olumsuz tecrübelere sahip olduğu kanaatindeydi. O nedenle Cenevre'den ayrılıp Münih'e giderken sıkkın ve öfkeliydi.

Parvus, Trotzky'i büyük bir dostlukla karşılamış, destek ve yardımlarını esirgememişti. Parvus'la şahsen ilk kez karşılaşıyor olsa da, politik düşüncelerinin yabancısı değildi. Daha Londra'dayken Helphand'ın en önemli yazılarını okumuş, *ISKRA*'da yeni yayınlanan "Savaş ve Devrim" adlı yazı dizisi, politik düşüncelerini netleştirmek için uygun akıl hocasının Parvus olabileceğine inanmasına neden olmuştu.

Trotzky Helphand'ın evinde öyle rahattı ki, İsviçre'deki eşi Sedova'yı da yanına çağırmıştı. Parvus'la ortak çalışmaları, 1904

yılında yaz başlarından kış aylarına kadar olmak üzere yaklaşık altı ay sürdü. Ancak Helphand'ın Trotzky'nin zihinsel gelişimi üzerindeki etkisi öyle derin olmuştur ki, izlerini bütün ömrü boyunca taşımıştır. Trotzky, daha sonraları bu aylar içinde Parvus'tan öğrendiklerini otobiyografisinde şu sözlerle anlatmıştır:

> *"Kuşkusuz Parvus, geçtiğimiz yüzyıl sonu ve bu yüzyıl başında marksistler arasında sivrilmiş bir şahsiyetti. Marksist metodolojiye bütünüyle hâkimdi, uzak görüşlüydü, dünyada olup biten önemli her şeyden haberdardı ve bu onu, olağanüstü cesur düşünceleri ve güçlü erkeksi stiliyle gerçekten mükemmel bir yazar yapmıştı. Parvus'un eski çalışmalarından sosyal devrimin sorunlarını öğrendim ve böylece kafamda proletaryanın iktidarı ele geçirişi, astronomik ve 'nihai hedef' olmaktan çıkıp günümüzün pratik görevine dönüştü*[148]*."*

Parvus'un Trotzky üzerindeki etkisi titizlikle analiz edildiğinde, daha sonra 'troçkizm'olarak adlandırılacak sistemin başlıca köşetaşları ortaya çıkar. Helphand'ın kapitalizmin bir dünya sistemine dönüştüğü, burjuva toplumunun devrim için ne kadar olgunlaştığının bir bütün olarak sadece dünya pazarı çerçevesinde ölçülebileceği ve bu nedenle sosyalist sınıf mücadelesinin de ulusal devletlerin kategorileri ve sınırlamalarını aştığı yönündeki tezleri, Trotzky tarafından koşulsuz devralınmıştır ve o zamandan beri de Trotzky'nin politik düşüncesinin temellerini oluşturur.

Ancak kendisini en çok Parvus'un, yakınlaşmakta olan devrimin patlama noktası olarak politik genel grev düşüncesine yakın bulan Trotzky'nin hayalinde bu soyut grev düşüncesi son derece gerçek bir görüntüye bürünmüş, 1904 sonbaharında kaleme

---

148) L.Trotzky. *Hayatım- Bir Otobiyografi Denemesi*, 1930, S. 159

aldığı bir broşurde, devrimci genel grevi çok canlı biçimde anlatmıştı. Rusya böyle bir grevi ancak bir yıl sonra yaşayabildi[149].

Fakat bu iki adamın Münih'te yaşadıkları süreci belirleyen sadece "entellektüel ortaklık" olmamış, Parvus, hoşsohbet ve iyi vakit geçirilen bir arkadaş olduğunu da göstermişti. Münih'in sosyal ve sanatsal yaşamını tanımak için Schwabing doğru yerdi.

"Mavi Süvari" adıyla bilinen sanatçı çevresinin, iki arkadaşın dikkatini çekmesi olası görünmüyor, ancak Trotzky otobiyografisinde, SIMPLIZISM akımının bu karikatürist ve eleştirmenlerine büyük bir keyifle katıldıklarını anlatır. Daha sonraları Trotzky'nin haklı olarak dünyanın herhangi bir yerini kendine yurt edinebilecek bir kozmopolit, sanatsal ambiyansa sahip bir devrimci, Viyana cafelerinde de Kızıl Ordu'nun siperlerinde de yabancı durmayan inanmış bir enternasyonalist olarak anılmasına neden olan karakterinin bu yanı, Münih'te kaldığı sürede ilk ve kalıcı biçimlerini almıştır.

Ancak bu arkadaşlıkta Trotzky sadece çırak ve ast rolünde değildi. Ev sahibi ve destekçisine duyduğu hayranlığa rağmen, Parvus'un labil karakteri ve sallantılı durumunu görmezden gelmedi. Kendi ifadesiyle "buldoğu andırır etli kafasında" zengin olma düşüncesinin sosyal devrimle içiçe geçtiği Helphand'ın kişiliğindeki çelişkileri güvensizlikle gözlüyordu[150]. Parvus'un zevk ve sefa içinde yaşama düşkünlüğünden hafifmeşrepliğinden, düşünsel kararsızlığından ve yeteneklerini tam olarak geliştirebilmek için yeterince çalışmamasından şikayetçiydi. Tam da bu özellikler, daha sonraki yıllarda Helphand'ın hayatını trajik biçimde belirlemiştir. Bu *reservatio mentalis*in de etkisiyle öğrenci rolünden kurtulmayı başaran Trotzky, Helphand'ın en temel politik düşüncelerini organik olarak geliştirecek ve kendi sistemini kurarken bunlardan tuğla olarak yararlanacak, hatta daha

149) L.Trotzky: "Do Devyatogo Yanvarya", *S Predisloviyem Parvusa*, 1905

150) L.Troçki , *Hayatım*, S 160

sonra ayrıntılı biçimde ele alınacak olan sürekli devrim teorisinde[151] olduğu gibi Parvus'un kesinlikle kabul etmeyeceği sonuçlara varacaktı.

İkisinin ortak çalışmasının merkezinde, yakın bir gelecekte kapıyı çalacak olan devrimin incelenmesi bulunuyordu. Parti hangi taktiği benimsemeliydi? Önüne hangi sınıfsal hedefleri koymalıydı? Son olarak: Devrim, 1848'de Avrupa'daki devrim gibi bir burjuva devrimi miydi, yoksa sosyalist devrimin ilk aşaması mıydı?

Tartışmanın sonucunu, iki bildiride kaleme aldılar. Bu bildirilerde Parvus'un daha çok politik taktik yanla ilgilendiği, Trotzky'nin ise devrimin izleyeceği asıl rotayı çizdiği görülmektedir. Helphand'ın taktikle ilgili önerileri açık biçimde burjuvaziye karşıydı. Lenin'e yazdığı bir açık mektupta[152], proletaryanın, liberalizmin yardımcı kıtası olmaktan sakınması gerektiğini söylüyordu. Proletarya, Lassalle'in öğrettiği gibi, kendi ayakları üzerinde duran bağımsız bir savaş kıtası olarak kalmalı, eğer burjuvazi ihanet ederse çarlığa karşı ortak muhalefet cephesinden derhal ayrılmalı ve hem hükümete, hem de liberalizme karşı sınıf mücadelesini sürdürmeye hazırlıklı olmalıydı. Helphand'ın hedefi, çarlığa karşı genel muhalefeti, otokrasiye olduğu kadar liberalizme de karşı olan bir sosyalist mücadele hareketine sevketmekti. Önerdiği taktik sadece demokrasinin zaferini değil, aynı zamanda sınıf mücadelesinin genişlemesini, sadece mevcut devletin reorganizasyonunu değil, sosyalist organizasyonların durdurulamaz etkisini hedefliyordu.

Proleter taktiğin politik yanıyla ilgilenen Parvus'u Trotzky, proleter mücadele süreciyle ilgili düşünce ve anlatımlarla desteklemekteydi. Düşüncelerini, Münih'ten ayrılmadan kısa süre

151) Bkz. W. Scharlau; "Parvus ve Trotzky: 1904-1914." Sürekli Devrim Teorisi için yazı.: *Doğu Avrupa Tarihi*, Almanak 1962, S.349-380.

152) Parvus: "Pismo k N. Leninu": *Rossiya i Revolyuziya*, S. 177-181.

önce kaleme aldığı ve Cenevre'deki Menşeviklere yayınlamaları için önerdiği bir broşürde açıklamıştı. Ancak broşürün yayını Rus burjuvazisine karşı polemik içerdiği için Menşevikler tarafından önceleri geciktirildi[153]. Tabii ki Trotzky, Rus liberalizminin devrimci eylem yeteneğini eleştirme bakımından Parvus'un çok ötesine geçmişti. Liberallerin muhalif mücadele güçlerini, sosyalist yeraltı çalışmasında kazanılmış ölçülerle değerlendirmeye çalışması, liberallere en sert saldırılarda bulunmasına ve burjuvazinin politik potansiyelini *Quantite negligeable* benzetmesine yolaçmıştı. Alay, küçümseme ve horgörüyle kaleme aldığı eleştiri, politik faktör olarak burjuvazinin, yaklaşmakta olan devrim seferberliğinden silinebileceği sonucuna varmasını sağlamıştı. Ona göre bu durumda geriye sadece savaşın asıl yükünü taşıyacak olan proletarya kalıyordu. Proletaryanın politik genel grevle bütün hasımlarını nasıl yendiğine ilişkin hayali bir anlatım Trotzky'nin bu çalışmasının zirvesini ve mantıki sonucunu oluşturur.

Parvus ve Trotzky yaklaşmakta olan devrime kendilerini iyice hazırlamışlardı. 1904 sonlarında henüz anlamsız bir spekülasyon gibi görünen şey birkaç hafta sonra kanlı bir gerçeğe dönüştü. Öngörülerinin gerçekleştiğini görmek için uzun süre beklemeleri gerekmemişti.

Rus partisi içinde gelişen olayları birbirinden kopuk anlatmamak için biraz hızlı yol aldık. Bugüne kadar Helphand'ın Münih'te yaşadığı dönemle ilgili olarak onun ticari transaksiyonları ve fırtınalı özel aile hayatı hakkında pek konuşulmamıştır. Alman partisi içinde eski nüfuzunu kaybettiğinden bu yana artık politika hayatını doldurmaya yetmiyordu. Zengin olma, gazetelerden ve sosyalist yayıncılardan alacağı paraya bağlı olmadan yaşama düşüncesinin saplantı haline gelmesi bu yıllara rastlar. Her hususta olduğu gibi bu hususta da büyük düşünüyordu.

153) L.Trotzky: *Do Devyatogo Yanvarya* S. 20 ve devamı

Düşlediği güvenli bir maaş değil "sermaye"ydi; endişe duymadan yaşamasına, seyahat etmesine, bütün zevkleri tatmasına, aynı zamanda da sosyalist bir hami ve yardımsever olarak faaliyet göstermesine olanak sağlayacak önemli bir servetti aklından geçen. Lübeck'teki kongreden buyana Alman parti basını kendisine ancak sınırlı biçimde yer verdiği için kendi gazetesini kurmak istiyordu. Trotzky'e söylediğine göre çıkarmak istediği radikal günlük gazete Avrupa'da üç dilde yayınlanacaktı[154]. Helphand bu dileğini ancak 20 yıl sonra, o da kısmen yerine getirebilecek duruma geldi; ancak bu devrimci yayın organı değil, makul, yapıcı bir ekonomi gazetesiydi ve sosyalist değil, daha çok liberal diye adlandırılabilirdi.

Her zaman sürüsüne bereket olan projelerinden o günlerde gerçekleştirebildikleri oldukca mütevazıydı. Dresden'den çıkarıldıktan sonra Marhelevski-Karkski ile birlikte bir Gazete- Haberleşme Merkezi'ni kurmuş sosyalist taşra basınına haftalık makale ve yorumlar gönderiyordu. Oldukca zahmetli bir işin altına girmişti. *DÜNYA POLİTİKASI* adıyla yayınladığı son derece iddialı ama bu iddiayı hakeden makalelerini alan gazete sayısı azdı. Oysa taşra basınının dünya politikasının ana sorunlarına ilişkin ciddi ve nesnel yorumların yeraldığı bu yazıların daha sık yayınlamasına ihtiyacı vardı. Fakat Alman partisi henüz etrafı "Çin Seddi'yle çevrilmiş eylem bölgesi"nin sadece iç politika sorunlarıyla uğraşmaktaydı. Dış politika yıllar boyu -Birinci Dünya Savaşı'na kadar- tartışmasız burjuva partilerinin malı olarak kaldı. Savaş sonrası Weimar Cumhuriyeti'nde de durum değişmedi.

Helphand'ın yazıları, Alman sosyal-demokrasisinin bu tek taraflı yönelimini pek değiştirememiş, çabalarının politik etkisi yok denecek kadar az olmuştu. Ama bu ticari muhabirlikten az da olsa gelir sağlamayı başardı.

Ama o daha fazla para kazanmak istiyordu ve bunun için bir

154) L.Trotzy: *Hayatım*, S. 160.

proje geliştirmişti. Kendi yayınlarından edindiği tecrübelere dayanarak, Rusya'nın, telif haklarıyla ilgili Bern Konvansiyonu'nu imzalamadığını öğrenmişti. Pratikte bu hukuksal boşluk, gerek yabancı yazarların eserlerinin Rusya'da, gerekse de Rus yazarların eserlerinin yurtdışında telifsiz tercüme edilip basılabilmesi olanağını sunmaktaydı. Bu durumun karlı bir iş olacağını düşünen Parvus, kendi yayınevini kurarak -VERLAG SLAVISCHER UND NORDISCHER LITERATUR- Rus ve Avrupalı yazarlarla, tekil anlaşmalar yapmayı tasarlıyordu.

1896'dan beri birlikte çalıştıkları, öğrencilik döneminden arkadaşı Dr. Julian Marhelevski-Karski'yle ortak olmuşlardı. 1867 yılında Polonya'da doğmuş olan Karski, Helphand'ın sallantılı, taşkın, labil karakterinin ideal tamamlayıcısıydı. Doğuştan diplomat olan Karski, Polonya parti örgütleri içinde patlak veren sayısız anlaşmazlıkta başarıyla hakemlik ve aracılık etmişti. Parvus her an düşünce ve planlar üretirken, Karski'nin gücü sakin, titiz ve sabırlı çalışmasından kaynaklanıyordu. Fantastik düşüncelerle havalanan arkadaşının ayaklarını yeniden yere basmasını sağlamak onun işiydi; yayıncılık işlerinin ve ticari girişimlerin sadece başlaması değil, sonuna kadar götürülmesini de sağlıyordu. O hem dost, hem mali ortak, hem de idari müdürdü.

Münih'teki yayınevi işinde de pratik çalışmanın esas yükü ve sorumluluk Karski'nin omuzlarındaydı. Kanuni bakımdan sorumlu ortak ve temsilci oydu. Parvus ise arka planda bir simyacı gibi ekonomik büyü formüllerinin üzerinde kuluçkaya yatmakla yetiniyordu. Ancak Helphand bu kez gerçekten de, ticari girişimlerine umut dolu bir başlangıç fırsatı sağlayacak uygulanabilir bir fikir bulmuştu. Daha 1902'de iki ortak sansasyonel bir başarıya imza attılar: Batı Avrupa'ya Rusya'nın ilk proleter edebiyatçısı Maksim Gorki'nin eserlerini sunacaklardı. 1902 yazında Gorki'yle buluşmak üzere Rusya'ya illegal yolculuk yapmayı göze alan Parvus, Rus edebiyatçıyla Karadeniz kıyısındaki Sivastopol istasyonunda buluştu. Yapılan anlaşmaya göre kur-

duklan yayınevi Gorki'nin Avrupa'da basılacak bütün kitaplarının telif haklarını devralmıştı. Sağlanacak gelirlerden yüzde 20'si yayınevine kalacak, kalan miktarın dörtte birini Gorki alacak, kalan dörtte üç ise Rus sosyal demokrasisinin parti kasasına bırakılacaktı. Sözleşmeyi, Münih yayınevi adına Helphand, Gorki adına ise, Gorki'nin Rusya'daki telif haklarının sahibi Snaniye isimli ajans imzalamıştı[155].

Sözleşme doğru zamanda yapılmıştı. Gorki'nin en son draması olan "Ayaktakımı Arasında" adlı oyun birkaç hafta içinde Almanya'da olağanüstü bir başarı elde etti. Max Reinhardt tarafından sadece Berlin'de 500 kez oynanan eser, neredeyse Almanya'nın bütün taşra tiyatrolarında perde açmıştı. Parvus gerçekten bir altın damarı yakaladığına inanıyordu. Ancak bir yıl sonra, 1904 sonbaharında Gorki'yle elde edilen başarının raslantı olduğu ortaya çıktı. Yayınladıkları diğer eserlerden sadece kâr etmemekle kalmayıp, epeyce de zarara uğradılar. Yayınevi, Parvus'un sözleriyle "ticari konjonktür uygun olmadığı" için[156], ciddi ödeme güçlükleri yaşamaya başladı. Hiç beklenmedik bir anda kazanılan para, Helphand'ın, İtalya ve Fransa'ya yaptığı özel seyahatlerde har vurup harman savurmasının da etkisiyle eridiği için birikmiş borçları ödemeye yetmiyordu. Kötü tablo açık biçimde belirince bu işi yürütme şevkini kaybeden Parvus'un, yayınevi sorumluluğundan sıyrılmak ve en ufak bir kaygı duymadan Petersburg'a dönmek için bahanesi hazırdı: Rusya'da patlak veren Ekim grevleri. Parvus tarafından yarı yolda bırakılan Karski, sorumlu ortak olarak, yayınevinin tasfiyesiyle tek başına uğraşmak zorundaydı.

Helphand'ın sorumsuz ve dostluğa sığmayan bu davranışı, karakterindeki, sebatsızlık, dostları ve iş arkadaşlarına karşı vefasızlık, saygısızlık gibi ağır defoları yıldırım hızıyla açığa çıkar-

155) Yayınevi olayıyla ilgili en ön önemli kaynak Gorki'nin anılarıdır *Sobraniye Soçineniye*, 1952, Cilt 7, S.7 ve devamı

156) Parvus "Philister uber mich", *Glocke*, 5 Yıl, 1919, Cilt 2, S.1333.

mıştı. Marhelevski'yle dostluğunu, hiç tereddüt etmeden, kendi çıkarına kurban etmişti. Onun için insani bağlar, bu bağlar yarar sağladığı ölçüde ve sürece değerliydi. Önemsediği tek şey başarıydı. Parvus'un bu tutumunu açıklarken kibirli bir ulvileştirme içine girmesi, çizilen karakter tablosuna tam olarak oturmaktadır. Ticaretle politika karşı karşıya geldiğinde hayatında her zaman, bir an bile tereddüt etmeden politikaya öncelik verdiğini söylemekte, buna kendini inandırmaya çalışmaktadır.

Karski ise Parvus'un hayatını gerçekte nelerin belirlediğini çok daha iyi biliyordu. İlişkileri öylesine bozuldu ki bir daha onarmak mümkün olamadı. Yayınevinin kötü sonu iki arkadaşın 15 yıldan fazla süren dostluklarının da sonu olmuştu. İki adam yaşadıkları sürece bir daha hiç barışmadılar[157].

Parvus gibi bir kişiliğin sadece dostlarıyla değil, ailesiyle de sık sık sürtüşmeler yaşaması doğaldı. Helphand oldukça erken, büyük ihtimalle Almanya'ya geldikten kısa süre sonra evlenmişti. Württembergli eski sosyalist muharip Wilhelm Keil ise anılarında, genç mültecinin Stuttgart'ta birlikte yaşadığı bir ebeden sözeder.[158] Helphand'ın kendi anlatımlarından, on yıldan fazla bir süre birlikte yaşadığı bu kadının Rus kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Helphand anılarında kadının, Prusya ve Saksonya'dan çıkarılması da dâhil, kendisiyle huzursuz bir hayatı paylaştığını söylemektedir. Söz konusu kadınla ilişkisi bir tür bohem-arkadaşlık diye nitelendirilebilir, zira Helphand'ın tekeşli bir aile hayatına meyilli olmadığı görülüyor. Biçimsiz iri cüssesi, neredeyse çirkin denebilecek fizyonomisine rağmen kadınların kalbini hızla kazanmasını biliyordu. Kadınlarla ilgili skandallar, gayri

157) Karski savaş sürecinde Spartakistlerin çalışmalarına katıldı ve savaştan sonra 1919'da Lenin ile Pilsudski'ye aracılık etti. 1920 yazında Kızıl Ordu'nun Polonya'ya girişinde Dşersinski ve Feliks Kon ile birlikte Bolşevik karşı hükümeti kurdu. Sovyetler Birliği'nde yüksek politik ve diplomatik görevlerde bulundu ve 1925'te İtalya'da öldü.

158) W. Keil, *Erlebnisse eines Sozial-demokraten*, Cilt 2, 1948, S. 202.

meşru çocuklar, terkedilmiş sevgililer hakkında dedikodular, polisin sınırdışı kararları gibi, bir türlü bırakmıyordu peşini. Olup bitenleri şaşkınlık içinde izleyen Alman yoldaşları için ideal skandallar dizisi! Dr. Lehmann'la Rusya'ya hareket etmeden kısa süre önce karısı Tanya'dan, bir oğlan çocuğu olmuş, aile içinde Yevgeni veya Diminutiv Shenya diye çağırdıkları çocuğa Lazarus adını vermişlerdi. 1899 sonbaharında geri döndüğünde karısı oğluyla birlikte onu Schwabing'teki evinde bekliyordu. Helphand, sonraki iki yıl, yani 1902'ye kadar ilk kez yerleşik ve huzurlu bir aile hayatı sürdü. Hatta hayatının son günlerini iyi geçirmesi için Odesa'dan annesini bile getirtmiş, ama kadın kısa süre sonra şuurunu kaybederek ölmüştü. Helphand, bu dönemde Kautsky'e yazdığı mektuplarda sık sık ailevi meselelere değinir. Tanya Helphand ile dostluk kurmuş olan Kautsky'nin karısı Luise'in, bu ailevi meselelerle yakından ilgilendiği görülüyor[159]. Bu dönemde Schwabing'deki eve, Lenin, Krupskaya ve Rosa Luxemburg da sık sık gelmektedir..

Ancak Parvus bu huzur ortamına daha fazla dayanamaz. 1905'te Tanya ile evliliği aniden bitmiştir. Karısına oğlu için kısa bir süre ayda 200 Mark yollar fakat daha sonra bu sorumluluktan da çekilir. Son derece zor koşullarda yaşayan Tanya'ya Karl Kautsky ve karısı Luise yardımda bulunur, ama bundan hiç kimseye sözetmezler. Tanya'ya her ay 50 Mark gönderen Kautsky, bu sırrı 18 yıl saklamış, ancak 1919'da giriştikleri bir polemik sırasında, Parvus'un özel hayatını kamuoyu önünde eleştirmenin zamanı geldiğini düşünerek durumu açıklamıştı.

Uğruna ailesini terkettiği kadın ise, hassas yapılı Tanya'dan farklıydı. Resmen evlenme talebinde bulunmaksızın Parvus'un "sürekli refakatçi"si olmak yetiyordu ona. Helphand kadını, kendisinden hiçbir talepte bulunmayan sağlam yapılı bir kadın olarak tarif etmektedir. Onun tek isteği Helphand'tan bir çocuk

159) Kautsky-Archive, *International Institute of Social History*, Amsterdam

doğurmaktı[160]. Parvus ve hayat arkadaşı Ekim 1905'te Petersburg'a gitmişler, ancak buradaki olaylar nedeniyle huzurlu bir birliktelik yaşayamamışlardı. 1905 devrimi patlak verdiğinde ikisi de hapishaneye düşmüş, kadın burada Parvus'un ikinci oğlunu doğurmuştu. Daha sonraları ayrı ayrı Almanya'ya döndüler ve beraberlikleri de böylece son buldu. Helphand yine herhangi bir sorumluluk duymadan ortadan kaybolmuştu.

Helphand'ın iki oğlunun daha sonraki hayatları hakkında sağlıklı bir bilgi yok. Her iki çocuğun da Rusya'da büyüdükleri ve Sovyet rejiminde kariyer sahibi oldukları söylentisi yaygın. Parvus'un kendisi 1920 yılında oğullarından sadece birinin Rusya'da yaşadığını ama kendisiyle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığını söylemiştir. Gerçekten de otuzlu yıllarda, Helphand'ın oğulları olduğu söylenen Sovyet diplomatları Batıda iki kez görev aldılar. Bunlardan biri olan Leon Helphand, 1939/40 yılında Roma'daki Sovyet elçiliğinde maslahatgüzardı. Moskova'ya geri çağrılınca Amerika'ya kaçmaya karar vermiş ve orada ticarete atılarak önemli bir servetin sahibi olmuştur. Leon Helphad'ın birkaç yıl önce New York'ta öldüğü biliniyor[161].

Helphand'ın oğlu olduğu sanılan ikinci kişi ise, Hitler rejiminin ilk yıllarında Berlin'deki Sovyet Elçiliği'nde Basın Ateşesi olan Sovyet diplomatı Yevgeni Gnedin'dir.

Ön ismi Yevgeni Helphand'ın Münih'te doğmuş olan oğlunun adıyla aynıdır. Ehrenburg'un anılarına inanılacak olursa Yevgeni

160) Philister über mich, Glocke S. 1330 ve devamı.

161) "Graf Ciano'nun Gumcesi'nden notlar:"14 Temmuz 1940. Birkaç aydır Sovyet maslahatgüzarı olan Helphand'ın Moskova'ya geri dönmesi gerekiyor, ancak burnuna idam mangasının kesif kokusu geldiği için Amerika'ya kaçmak için benden yardım istedi, ailesini Amerika'ya göturmek istiyor, bana kalırsa kendisi de orada kalmak niyetinde. Burjuva medeniyetiyle uzun yıllar süren ilişkisi sonucunda tamamen burjuvalaşmış nazik ve aydın bir adam Helphand. Başına geleceğinden korktuğu felâketin tesiri altında Yahudi kökenini yeniden öne çıkarmış oldu. Çok ihtiyatlı davranıyor. El etek öpmüyor ancak ailesini kurtarma arzusu çok ağır basıyor. Özellikle kızına çok bağlı. Kendi ölümünden çok ailesinin sürgüne gönderilmesinden endişe ediyor. Bu çok insanı ve güzel bir duygu." Bkz. *Ciano's Diary*, ed by. *Malcolm Muggeridge*, 1947, S. 276.

Gnedin, terör dönemi diye bilinen Stalin'in iktidarını atlatmış bugün hâlâ Sovyetler Birliği'nde yaşamaktadır[162].

Ancak Leon Helphand ve Yevgeni Gnedin'in Helphand'ın oğulları oldukları sadece tahminden ibarettir. Bu hususta güvenilir bilgilerin yokluğu, çocuklarının, kendilerini babalarının maceracı hayatıyla özdeşleştirme eğiliminde olmadıklarının kesin işareti olarak değerlendirilebilir.

Helphand'ın ailevi meselelerle ilgili düşüncesine gelince, -Karski meselesinde olduğu gibi- yine mükemmel bir mazereti ileri sürmesi şaşırtıcı değildir. Dediğine göre, mümkün olduğu sürece ailesine bakmış, ancak politik yükümlülükleri her şeyin önüne geçmek zorunda kalmıştır.

> *"Yakınlarıma fırsat bulduğumda, fırsat bulduğum sürece baktım, ancak maddi kaygıların ve aileyi gözetme duygusunun düşünsel çalışmalarımı ve politik faaliyetimi sınırlamasına izin vermedim, gerektiğinde kendi hayatım ve yakınlarımın varlığı dahil her şeyi riske etmekten çekinmedim*[163]."

Kendisini, oğullarının sorumluluğunu, en azından teorik olarak kabul etmek zorunda hissettiğinde, burjuva evlilik kurumuyla alay etmiştir. Evlilik kurumunu, adına en kötü suçların işlendiği bir "haydut yuvası" olarak adlandırıyordu. İnsanların hakkında ne düşündükleri onu ilgilendirmezdi. Kendi "hissetme biçimi" "ailenin dar halkasını" kırdığı için suçlanabilir miydi? Ahlak dersi veren küçük burjuvalarla arasında "karakter ve yaşam biçimi bakımından bir fark" vardı ki bu farkı ne gizlemesi, ne de ortadan kaldırması mümkündü.

---

162) Walter Laqueur'un mektupla yaptığı açıklaması, aynı zamanda bkz. *Gnedin in Survey A Journal of Soviet And East European Studies*, Sayı 49, 1963, S. 129.

163) Parvus: *Philister über mich*, Agy, S.1336.

Sosyal-demokrasi de dahil Alman küçük burjuvalar hakkında bu alaylı dokundurmalar çok da haksız sayılmazdı. Parvus'un yaşam tarzındaki aşırılıkları, hayatı sevmek, keyif sahibi olmak ve maceraseverlikle açıklamanın mümkün olmadığı düşünülse bile, Alman partisinin hoşgörü ve anlayış konusunda yeterli olduğu kesinlikle söylenemez. Ferdinand Lassalle'in hayattan zevk almak için istediği şeyleri Bebel ve Kautsky, ne kendileri için talep ediyor, ne de başkalarının bu tür taleplerileri ileri sürmelerine izin veriyorlardı. Markizmin Alman işçi hareketine nüfuz etmesiyle GENEL ALMAN İŞÇİ BİRLİĞİ'nin kurucusu, gerek teorik, gerekse de "ahlaki" olarak aşılmıştı. Lassalle, kadınlarla ilgili hadiselerin epeyce yer tuttuğu fantastik özel yaşamıyla değil, politik ve örgütsel eserleriyle azizlik mertebesine yükseltilmişti. 1875 yılında Gotha'da yapılan ve marksistlerle Lassallecilerin birleştiği kongreden beri, Alman partisinin pratik hayatına yeni bir ahlaki ilke, bir küçük-burjuva püritenciliği egemen olmaya başlamıştı; bu ilke, sadece serbest aşk ve kürtaj hakkında coşku ve hararetle yürütülen tartışmalar sayesinde teoride devrimci olduğu iddiasındaydı. Gerçekte ise küçük-burjuvazinin çitle çevrilmiş küçük bostanından bir adım bile dışarı çıkılmasına izin vermiyordu. O nedenle Parvus'un Alman yoldaşlarının bir çoğunun, Helphand'ın eksantrik yaşamını anlayışla karşıladığını gösteren tek sözcük etmemeleri şaşırtıcı değildir.

Ancak Parvus bu tür yargıları önemsemeyecek kadar emindi kendisinden. Evlilik, aile, çocuk onu ne ilgilendirirdi ki! O, insani sorunları anlamaya çalışma girişiminde bile bulunmazdı. Onun için duyguyla duygusallık, altruizmle egoizm arasında hiçbir fark yoktu.

Hayatını tereddütsüz yaşıyordu. Sadece yazılarında, politik planlarında ve ticari transaksiyonlarında kişisel angajmandan sözedilebilirdi. Yeteneklerini sonuna kadar kullanmak istiyordu. Hayatı doyasıya yaşama hırsı, hangi türden olursa olsun tek bir maceradan bile kaçınmaması sonucunu doğurmuştu.

PETERSBURG 1905

Rusya'da politik gelişmeler 1905 yılının ilk haftalarında dramatik bir değişim gösterdi. Ancak olaylar, Rus sosyal-demokrasisini de en az "burjuva" dünya kamuoyunu şaşırttığı kadar şaşırtmıştı. 22 Ocak Pazar günü, başını papaz Georgi Gapon'un çektiği yüzbin kişilik bir işçi kitlesi, Çar'dan anayasa ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini talep etmek için saraya yürüdü. Bu yürüyüş politik gösteriden çok kiliseye giden ayin alayına benziyordu; göstericiler kırmızı bayraklar yerine aziz tasvirleri ve Çar Nikolay'ın resimlerini taşıyor, enternasyonal yerine ilahiler ve milli şarkılar söylüyorlardı. Buna rağmen kışlık sarayın önüne geldiklerinde onları bekleyen katliam oldu. Çar Nikolay başkenti panik halinde terketmişti. Çar'dan yardım istemeye gelen göstericileri Kışlık Saray'da Çar'ın amcası grandük Vladimir tepeden tırnağa silahlı bir kazak birliğiyle beklemekteydi. Gapon hazırladıkları dilekçeyi okumaya bile fırsat bulamadan askerler kalabalığı dağıtmaya çalıştılar. Kalabalık dağılmamıştı; bu kez silahsız göstericilerin üzerine ateş açtılar. Atlı Kazaklar ise işi bi-

tirdiler. Panik halinde kaçışan savunmasız kalabalık saldırganların kırbaç ve kurşunlarına teslim olmuştu. Bu "kızıl pazar"ın kurbanlarının sayısı 200-1500 arası tahmin edilmektedir. Petersburglu işçiler bir daha hiç unutmayacakları bir politik ders almışlardı.

Katliamın doğrudan sonucu neredeyse bütün Rusya'da yankı bulan genel grevdi.

Bu, nefret ve öfkeden kaynaklanan kendiliğinden, örgütlenmemiş bir karşı çıkıştı. Ülkenin politik havası tamamen değişmişti. O zamana kadar yeraltında faaliyet gösteren bir avuç sosyalist ajitatör ilk kez açığa çıkmayı göze almışlardı. Rusya için yeni dönemin kapısını bizzat Çar aralamıştı.

Rusya'dan gelen haberler Batı Avrupa'daki mülteci kolonileri arasında beklenmedik bir zafer havası yarattı. Haber adeta ilaç etkisi yapmış ilgisizlik ve depresyon, hummalı bir faaliyete dönüşmüştü. Fakat her şeyin üzerini örten bu hava bile, Rus partisinin, Rusya'da politik yaşamda meydana gelen böyle bir patlamaya hazır olmadığı gerçeğini saklayamazdı. Lenin'in 1902'deki program tartışmaları sırasında ifade ettiği Rusya'da kapitalizmin egemen olmaya başladığı, proletaryanın liberalizme ve otokrasiye karşı iki cephede savaşmaya hazır olması gerektiği ve proletarya diktatörlüğü şiarının güncel bir şiar olduğu tezleri soyut olarak tasarlanmış ve geleceğe ertelenmiş bir devrimin retorik program maddelerinden daha fazlası değildi[164]. Örgütün bölünmesi de liderlerin birleşik reaksiyon göstermesini ve duruma intibak etmelerini zorlaştırmıştı.

Oysa birkaç yıldır böyle bir olayın meydana gelebileceğini düşünen Parvus ve Trotzky cephesinde durum farklıydı. "Devrimin güncelliği"nin altını çizen ve partinin birlik olması ve pratik hazırlık yapması için zorlayan ikisi olmuştu. Politik planlama konusunda diğerlerine göre ne kadar öngörülü oldukları ancak şimdi görülmüştü.

164) Bkz. L.Şapiro: *The Communist Party of the Soviet Union*, 1960, S. 44 ve devamı.

Petersburg'tan Avrupa'ya ilk haberler gelmeye başladığında Trotzky Cenevre'deydi.

Partinin en genç ve en hareketli liderlerinden biri olarak derhal Rusya'ya dönmeye karar verdi. Ancak daha önce Petersburg'taki durumu ve sosyal-demokrasinin alması gereken taktik önlemleri Parvus'la konuşmak üzere Münih'e uğramak istiyordu.

Dostu Parvus son derece iyimser ve gururluydu. Rusya'da yaşanan olayların kendi teorik öngörülerini doğruladığını düşünüyordu haklı olarak. Proletaryanın en etkili silahı politik grev sayısal bakımdan azınlıkta olan işçileri hareketin başına geçiren devrimin kılıcı haline gelmemiş miydi? Trotzky bu görüşe tamamen katılıyordu. Menşeviklerin hâlâ basmadıkları liberalizm üzerine broşüründe, o da aynı sonuca ulaşmıştı.

Parvus broşürü henüz görmemişti; okuduğunda nasıl etkilendiğini Trotzky şöyle anlatmaktadır:

> *"1904'te yurtdışına dönmüş olan karımla Münih'e gittik. Burada Parvus'un evinde kaldık. 9 Ocak olaylarına kadarki süreçle ilgili yazımı okudu ve keyifle şöyle dedi.*
>
> *'Olaylar prognozu tamamen doğruladı. Artık hiç kimse genel grevin temel mücadele yöntemi olduğunu inkar edemeyecek. 9. Ocak grevi, papaz kisvesi altında da olsa ilk politik grevdir. Ancak Rusya'da devrimin, demokratik bir işçi hükümetini iktidara getireceği söylenmelidir.'[165]."*

Parvus tarafından ifade edilen çıkarsamalar son derece yeterliydi. Rus işçi sınıfı tarihinde ilk kez Rus proleterlerin doğrudan iktidarı ele almaları, devrimi sırtlarında taşıyanlar olarak geçici hükümeti kurmaları gerektiği tezi ilk kez ifade edilmekteydi.

---

165) *Mein Leben*, S. 139.

Bunun neden ve nasıl olması gerektiği hususunda ne Parvus, ne de Trotzky tam bir netlik içindeydi.

Bir geçici işçi hükümeti talebi, devrimci *pencees de coeur*dan çok mantıksal argümanlarla açıklanabilecek sezgisel bir kavrayıştan çıkmıştı. Buna rağmen onlara mutlak bir açıklık sağlayan dâhiyane bir görüştü bu.

Artık Trotzky, bu düşünceyi sistemleştirmek için yeniden teorik çalışmaya gömülme kararı veremezdi. Rusya'da grev hareketi onu mıknatıs gibi kendisine çekiyor, eylem dürtüsü yolculuğun bir dakika bile ertelenmesine izin vermiyordu. Dostunu daha fazla Münih'te tutamayan Parvus, Trotzky'nin broşürüne son tartışmalarının sonucunu önsöz olarak yazma sözü vermişti. Artık İsviçre'deki menşeviklerden broşürü derhal basmalarını isteyecek kadar güçlü hissediyordu kendisini.

Ocak ayının sonunda Parvus önsözü yazmayı bitirdi. Bir geçici işçi hükümeti kurma zorunluluğunun coşkulu gerekçesi olan bu önsöz, Trotzky'nin broşürüyle birlikte Cenevre'de özel bir menşevik dizide yayınlandı. Pek az manifesto Rus parti tarihine "9 Ocak'a Kadar"[166] adıyla yayınlanan bu broşür gibi ürkütücü etki yapmıştır. Helphand'ın eylem önerileri, adeta birinci devrimin "Nisan Tezleri"ydi.

Parvus öncelikle Rusya'da liberal burjuvazinin güçsüzlüğünü açıklamak için iki argüman sunuyordu. Çarlık, politik olarak aktif bir burjuvazinin üzerinde gelişebileceği verimli toprakları yaratabilecek kendi içinde bağımsız ilçe merkezleri ortaya çıkarmamıştı. Petersburg'taki devlet mekanizmasının örgütsel merkeziyetçiliği altında sadece atıl ve steril bir memurlar hiyerarşisi oluşmuştu ki, bu kesimin politik ağırlığı, 1848'de Avrupa'da olduğu gibi, liberal profesörler, doktorlar, ve teknisyenler gibi aydın ara kesimlerle sınıfsal bir birlik oluşturmadığı için, yok denecek ka-

166) Leo Trotzky. Do Devyatogo Yanvarya. S Predisloviyem Parvusa. Cenevre. 1905. Parvus'un önsözünün Almanca tercümesini bu kitabın arkasında bulabilirsiniz.

dar azdı. Öte yandan, Rusya, toplumun sınıfsal yapısının belirmesini sağlayacak bir parlamentoya sahip olmadığı için liberal sınıf oluşumunun başlaması bile mümkün olmamıştı.

Helphand'ın analizi, Rus köylülüğünün de politik ağırlığa sahip olmadığı sonucuna varıyordu. Örgütlenmemiş bir kitle olarak köylülük, anarşiyi artırabilirdi ama politik mücadelede bağımsız bir rol oynayamazdı.

Sonuçta bu öncüllerin mantıki sonucu olarak, devrimin önderliğini sadece proletaryanın alabileceği tezini atıyordu ortaya.

> *"Rusya'da devrimci dönüşümü ancak işçiler tamamlayabilirler. Rusya'da devrimci geçici hükümet işçi demokrasisinin hükümeti olacaktır. Eğer Rus proletaryasının devrimci hareketinin başında sosyal-demokrasi olursa, bu hükümet sosyal-demokratik olacaktır. Eğer sosyal-demokrasi devrimci inisiyatifinde proletaryadan uzaklaşırsa önemsiz bir cemaat haline gelecektir*[167]".

Geçici iktidar gibi yüksek bir hedefe, liberalizm ve otokrasiye karşı iki cepheli savaşa hazırlıklı radikal bir taktik uygun düşmekteydi. Çarlık yıkılasıya kadar kaçınılmaz olan burjuvaziyle ortak muhalefet, Helphand'a göre, sadece amaca ulaşmak için geçici bir ittifak olarak değerlendirilmeliydi. 1848 Avrupa Devrimi'ni örnek göstererek burjuvazinin er ya da geç otokrasiyle uzlaşacağını ve işçilere verdikleri devrimci mücadelenin hesabını soracağını söylüyordu. O nedenle işçilere, zaferden sonra da silahlarını bırakmamaları ve olası bir "iç savaşa" hazırlanmaları çağrısı yapıyordu.

Taktik esasları şöyle ifade etmekteydi:

"*1. Örgütleri birleştirmemek. Ayrı yürüyüp birlikte vurmak.*

---

167) *Do Devyatogo Yanvarya*, S.XI.

2. *Kendi politik taleplerinden vazgeçmemek.*
3. *Çıkarların farklılığını gizlememek.*
4. *Düşmanları kadar müttefiklerine de dikkat etmek.*
5. *Müttefiklerini elde tutmaktan çok mücadeleyle yaratılmış durumdan yararlanmaya dikkat etmek*[168].

Geriye, proletaryanın geçici hükümetle birlikte gerçekleştirebileceği hedefleri sınırlamak kalmıştı. Burada görüldü ki Parvus'un düşündüğü kesinlikle sosyalist devrim değildi. Israrla altını çizerek Rusya'nın bir burjuva devrim yaşadığını, ama bu devrimin liberalizm değil de proletarya tarafından gerçekleştirilmesi gibi bir paradoksa sahip olduğunu ifade ediyordu. O nedenle devrimin hedefi kesinlikle sosyalizmin uygulanması olmamalıydı.

Bu devrim sayesinde en fazla işçi demokrasisinin temelleri atılabilirdi. Onun işçi demokrasisinden anladığı, genel yurttaş haklarının yanısıra, sekiz saatlik işgünü, toplanma özgürlüğü ve daha ileri sosyal yasalar gibi özel sınıfsal taleplerin yer aldığı demokratik bir anayasaydı. Rusya'da kapitalizmin gelişmesini tarihsel bir zorunluluk olarak kabul eder, bu kapitalizmi sosyal hakların getirilmesiyle gemlemek ve durdurmak isterken göz önüne aldığı Alman sosyal-demokrasisiydi. Rus proletaryasının, Batı Avrupa'da sosyalizmin, onlarca yıllık mücadele sonucunda, kısmen de olsa elde ettiği, sosyalist kitle örgütlerinin gelişmesi için gerekli olan yaşam alanını, kazandığı zaferin ödülü olarak talep edebileceğine inanıyordu Parvus[169]. İşçi demokrasisi düşüncesi, bir iktisadi ve toplumsal biçim olarak sosyalizmle değil, sosyalist örgütlerin varlık hakkı ve gelişme olanaklarıyla ilgiliydi.

Helphand'ın sadece on iki sayfa olan önsözü gerek açıklığı, gerekse de ifade ettiği düşüncelerin sertliği bakımından bir politik

168) Agy., S.VIII.

169) Franz Mehring de Neue Zeit'da aynı sonuca ulaşmıştı. Bu gazetede yayınlanan beş yazısı programatik bir başlık taşıyordu. "Devrimin Sürekliliği". 1905/06, Cilt 1, S.169 ve devamı.

planlama şaheseriydi. Onun, radikal çıkarsamalardan korkmayan orijinal bir düşünür ve öngörülü bir politikacı olduğu bu önsözde görülmektedir. Rus yoldaşları arasında hiç kimse onun kadar ileriye gitmeyi göze alamamıştı. Geçici işçi hükümeti ve işçi demokrasisi talebi Rus partisi için inanılmaz bir meydan okumaydı. Parvus, iktidar sorununu atmıştı ortaya ve artık parti bu sorunla yüzleşmekten başka bir şey yapamazdı.

Daha kısa süre önce Parvus'un "otorite"sini Bolşeviklere karşı kullanmanın önemli olduğunu düşünen menşeviklerin Parvus'u hiç anlamadığı görülüyordu. Geçici işçi hükümeti şiarını kabul etmeye kimse yanaşmıyordu. Cenevre'deki genel kanı Helphand'ın fazla ileri gittiği yönündeydi; fantazisi sonuçta eleştiri yeteneğine galebe çalmıştı. Parvus'un kendisi Rusya'nın burjuva devrimi yaşadığını kabul etmek zorunda kalmamış mıydı? Dolayısıyla devrimde öncülüğü burjuvazi almak zorundaydı. Proletarya herhangi bir sınıfsal talep ileri sürmemeli, liberal muhalefeti desteklemek için her şeyi yapmalıydı[170].

Menşevikler Marx ve Engels'in sözlerinden alıntılar yaparak pozisyon alırken[171] Parvus, marksist taktikte temel düşüncenin, her tarihsel gelişim aşamasında sosyal devrim yönünde mümkün en büyük değişimi elde etmek olduğuna dikkat çekiyordu. Kendisini eleştirenlerin önüne şu pratik seçeneği koyuyordu:

> *"Devrimden proletaryanın çıkarları için yararlanmak mı istiyorsunuz, yoksa Bay Struve gibi, devrim için işçilerden mi yararlanmak istiyorsunuz*[172]*."*

---

170) Bkz. örneğin F.Dan· "V Vodovorote Revolyuzii", : *Iskra*, 1905, No.86

171) Menşevikler Engels'ten şu alıntıyı yapıyorlardı sık sık: "Radikal bir partinin liderinin başına gelebilecek en kötü şey, hareketin temsil ettiği sınıfın egemenliği ve bu sınıfın egemenliğinin gerektirdiği önlemleri almak için henüz olgunlaşmadığı bir safhada hükümeti devralmak zorunda kalmasıdır." F. Engels: *Die deutsche Bauernkrieg*, 1908, S.105.

172) Parvus'tan Akselrod'a: *Sozial-Demokratiçeskoye Dvisheniye v Rossiji*, S 155.

Helphand'ın kışkırtıcı şiarı Bolşeviklerin de tüylerini ürpertmişti. Sanki uzun yıllardan buyana korunmuş bir parti sırrı ifşa edilmişcesine tepki gösterdiler. Geçici de olsa proletaryanın derhal iktidarı ele geçirmesi düşüncesini Lenin öyle tehlikeli bulmuştu ki, hiç vakit kaybetmeden itirazda bulunmak için söz aldı. Mart 1905 ortalarında *VPERYOD* adlı gazetesinde şunları yazdı:

> *"Eğer düşünülen raslantısal, geçici bir epizod değil de, bir ölçüde sürekli olabilecek, tarihe bazı izler bırakabilecek bir devrimci diktatörlükse, bu olamaz. Bu olamaz çünkü, ancak halkın büyük çoğunluğuna dayanan bir devrimci diktatörlük bir ölçüde sürekli (elbette mutlak değil, göreceli) olabilir. Oysa Rus proletaryası şu an Rusya'da halkın azınlığını oluşturmaktadır*[173]."

Lenin'in itiraz ettiği aslında Helphand'ın politik programı olmayan iktidarın ele geçirilmesi talebiydi. "Devrimci demokrasi" kavramıyla anlattığı kendi planları gerçekte Helphand'ınkilerle neredeyse aynıydı. Lenin de sınıfsal hedefleri gerçekleştirmek istiyordu; o da, sekiz saatlik işgünü, basın ve toplantı özgürlüğü gibi özel işçi taleplerinin anayasada yer aldığını görmek istiyordu. Ancak onun aklını karıştıran son derece küçük bir azınlık olan Rus proletaryasının tek başına iktidarı ele geçirmesi gerektiği düşüncesiydi. O nedenle proleter köylüler ve küçük-burjuvazinin sol kesimiyle ittifak üzerinde çalışmaktaydı. Lenin'e göre gelecekte kurulacak olan geçici hükümette "*devrimci demokrasinin bir sürü rengi ağır basacak*"tı. Bu hükümet içinde sosyal-demokrasi de temsil edilecekti, ama çoğunluk değil, azınlık olarak[174].

---

173) Lenin : *Sochineniye*, Cilt 10, S.18.

174) *Agy*., S. 18

1905 yazı sonu gelmez polemikler ve kılı kırk yaran tartışmalarla geçmişti. Ancak Rusya'da hareket gerçek ilerlemeler kaydediyordu. Çar 6 Ağustos'ta, muhalefet hareketine ilk ilkesel tavizi verme kararı aldı. Çarlık tarafından bir danışma meclisi kurulacağı açıklandı. Rusya'da adına Duma denilen meclisin üyeleri bir sınıflı seçim sistemiyle seçilecekti. Fakat Çar, Duma'yı feshetme hakkını saklı tutmuştu.

Düşün babası olan Bakan Bulygin'in adıyla anılan Bulygin Duması'na karşı tutum sorunu mülteci kolonisini yeni bir teorik kavgaya itti. Lenin sınıflı seçimlere katılmayı şiddetle reddediyordu. Menşevikler ise boykot düşüncesine karşı çıkıyor, en azından seçim ajitasyonuna katılmayı talep ediyorlardı[175]. Parvus bir kez daha kendini tutamayıp tartışmaya müdahale etti. Beklendiği gibi iki tarafa da karşı tutum almıştı. Ve her şeye rağmen -1894'te Prusya'da yaptığı gibi- seçimlere katılma tavsiyesinde bulundu[176]. Her pozisyondan ve olanaktan yararlanma onun taktiğinin belitiydi; Almanya'da parlamentoya katılma konusunda ikircimli davranan herkese onlarca yıldır hep katılmak ve bir kez daha katılmak diye vazetmişti. Ancak Rus liderlere yaptığı seçime katılmaları yönündeki çağrı politik birlik çağrısı kadar etkisiz oldu.

Fakat Menşevikler ve Bolşeviklere karşı yürüttüğü polemiğin Rusya'da uygun bir yankı bulmaya başladığının ilk belirtileri görülmeye başlamıştı. Zira devrimci yeraltında bizzat çalışan ve aydınlar arasında patlak veren bu kavgayı bir türlü anlayamamış olan ajitatörlere Parvus gibi bir adam çıkıp, kendisinin ne Menşevik ne de Bolşevik olmak istediğini; devrimci bir sosyal-demokrat olmasının kendisine yettiğini etkili bir alçakgönüllülükle söylüyordu. Artık onun adı bir politik düşüncenin adı olmuştu. 29 Mart 1905'te Bolşevik yayın organı *VPERYOD*, Peters-

175) Bkz. *Iskra* Sayı 106 ve 108. Lenin'in seçim boykotu savunması. *Proletari* Sayı 15.
176) Parvus: "Sozialdemoktratiya i Gossudarstvennaya Duma". *Iskra* Sayı 120

burg'ta Menşevik fraksiyonun periferisinde, üyelerinin kendilerini "Parvusistler" diye adlandırdıkları yeni bir çevre oluştuğunu yazıyordu. Marx'ın yazıları konusunda uzman ve daha sonra Moskova Marx-Engels-Lenin-Enstitüsü Başkanı olan David Ryazanov ve dünya savaşı sırasında uluslararası Menşeviklerin saflarına geçen Ermanski bu çevrenin liderliğini yapıyorlardı. VPERYOD'un bildirdiğine göre Parvusist-Grup'un, kısa süre içinde Menşevik kanattan resmen ayrılması beklenmekteydi[177]. İlerleyen haftalarda "Parvusistler" bağımsız bir örgüt kurmadılar ama bu olaylar Parvus'un Rusya'da önemli bir birikim yaptığını göstermişti. Ancak taraftarları bulundukları yerin "efendileri" olmadıkları için Parvus'un, partiyi içeriden dönüştürmesine olanak yoktu. Rusya'dan gelen onaylayıcı ifadeler sadece gelecek için bir senet, savaşan birliğin ona duyduğu güvenin kanıtı, parti disiplini ve emir-komuta zincirini dikkate almadan doğrudan işçilere gitmek için çıkarılan bir davetti. Parvus gelecek aylarda Petersburg'ta etkisini, bu, tek dayanağı kitlelerin kendiliğinden desteği olan politikacı pozisyonuyla genişletecekti.

Bu arada Rusya'da politik durum vahimleşmişti. Ekim başlarında matbaa işçilerinin grevi neredeyse beklenmedik biçimde, binlerce işçiyi sokaklara döken kitlesel bir greve dönüştü. 13 Ekim'de, İşçi Sovyeti kuruldu ve ayaklanmanın yönetimini ele aldı. Trotzky zamanında gelmişti. Önce Kiev'de daha sonrada Finlandiya'da yeraltında yaşadıktan sonra Ekim ortalarında, hareketi yönetmek için Petersburg'a geldi.

Ekim Grevi'nin başlamasıyla Parvus da kararını vermişti, derhal Rusya'ya gidecekti. Bebel ve Franz Mehring'in bu gidişin Sibirya'da son bulabileceği yönündeki uyarılarını horgörüyle bir yana itmişti[178]. Tehlikeler ve zorluklar ona vızgelirdi. Şansına ve dostlarının yardımına güveniyordu. İhtiyacı olan tek şey acil

177) *Vperyod*, 16/29 Mart 1905, bkz. *Pisma Akselroda i martova*, Cilt 1, 1929, s. 138.
178) Parvus: *Im Kamp um die Wahrheit*, S.9.

maddi destekti, zira St. Petersburg'a gitmek için bilet alacak parası bile yoktu.

20 Ekim dolaylarında hiç beklenmediği *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'un yazışlerine gitti. Gazetenin başyazarı Paul Lensch ve gazetenin en önemli çalışanlarından olan Konrad Haenisch gözlerine inanamamışlardı. Parvus, yasağa rağmen Saksonya'ya dönmüştü. Konrad Haenisch bu sürpriz buluşmayı şöyle anlatmaktadır:

> *"'Siz misiniz gerçekten? Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?'*
>
> *'Münih'ten tabii ki! Canavarın sırtı yere geldi!'*
>
> *'Gerçekten geldi mi? Gerçekten geldi mi o an? Artık dönmenizde herhangi bir tehlike...?'*
>
> *Bu küçük-burjuva korkaklığına yanıt olarak kocaman hüzünlü gözleriyle yokedici bir bakış fırlattı ve küçümseyerek omuzlarını silkti.*
>
> *'Yolculuk için para?'*
>
> *'Orada yaşadıklarımı yazacağım bir kitap için avans istiyorum. Orada bir şeyler yaşayacağımdan emin olabilirsiniz!'*
>
> *'Ya yayınevi ne olacak?'*
>
> *'Yayınevinin canı cehenneme!*
>
> *O aptal yayınevinden bana ne? Marchelevski baksın çaresine. Şimdi devrim zamanı sevgili dostum!'*
>
> *Bunları söylerken ağır yumruğuyla sallamıştı beni ileri geri*[179]*"*.

Aldığı avansla ancak Petersburg'a ulaşabilmişti. Yine sahte pasaportla yapılan illegal yolculuk sonunda Ekim'in son günlerinde Rusya'nın başkentine ulaştı. Parvus ve Trotzky gibi kararlı, iş-

179) K. Haenisch: *Parvus: Ein Blatt der Erinnerung*, 1924, S. 21

bitirici iki politikacının Petersburg'a erken ulaşması politik kariyerlerini de son derece olumlu biçimde etkilemişti. Henüz hiçbir fraksiyon lideri Rusya'ya dönme cesareti göstermemiş, ancak Çar, kamuoyunun baskısıyla 30 Ekim'de af ilan edip, genel yurttaşlık haklarını içeren demokratik bir anayasa vaadettikten sonra Batı Avrupa'daki mülteciler Rusya'ya dönmek için yola çıkmışlardı. Martov, Lenin ve Vera Zasuliç Kasım'ın başlarında Petersburg'a ulaştılar. Hasta olduğu için Akselrod yola çıkamamış, Georg Plehanov ise teorik çalışmalara gömüldüğü için dönüş için hazırlığı bile yapmamıştı.

Petersburg'ta kitleler, kendi liderlerini, gereken yerde, gereken zamanda olan ve sosyalistlere olduğu kadar sosyalist olmayanlara da hitap edebilen adamları arıyorlardı. Parvus ve Trotzky bu durumdan kararlılıkla yararlanmayı bildiler. Petersburg'a ilk gelen onlar olmuştu; parçalanmış fraksiyonlar arasında bağımsız konumlarını korumuşlar, partinin birliği için gösterdikleri çaba nedeniyle Rus proletaryasının güvenini kazanmışlardı. İkisi de hiç tereddüt etmeden Sovyet üyesi olmuştu. Hele Trotzky daha sovyetin ilk oturumunda seçilmişti üyeliğe. Yani Petersburg'taki devrimci kitlenin onların sözünü dinlemesi, şiarlarını izlemesi raslantı değildir. Bu önderlik konumlarını daha da geliştirmek için enerji ve beceriyle çaba harcayan Parvus ve Trotzky, o zamana kadar önemsiz bir liberal gazete olan *RUSKAYA GAZETA*'yı ele geçirerek dahiyane bir iş başarmışlardı. Böylece sosyalist hareket ilk bulvar gazetesine sahip olmuştu. Ancak şimdi Parvus'un Bruno Schönlank'ın yanında boşuna dirsek çürütmediği görüldü. Ruhsuz, liberal *RUSKAYA GAZETA* kısa süre içinde, kitlelere ulaşabilen sosyalist bir fanfar haline gelmişti: Popüler, herkes tarafından anlaşılır ve herkesin alabileceği kadar ucuz (sadece 1 kapik). Kısa süre içinde gazetenin tirajı yarım milyona ulaştı. Bolşevik gazete *NOVAYA SHISN* ise sadece 50.000 basıyordu. Parvus ve Trotzky yayıncılıkta herkesten rol çalmışlardı.

Partinin diğer liderleri nihayet Petersburg'a ulaştıklarında, ya-

ratılmış olan durumu kabul etmek zorunda kaldılar. Kitle hareketi içinde örgütsel parçalanma yok denecek kadar azdı. Sovyet, politik görüşleri ne olursa olsun bütün grupları temsil etmekteydi. Hatta aleni olarak sosyalist bir programla ortaya çıkmayı reddetmiş ve bu durum başlangıçta Lenin'in büyük güvensizliğine yolaçmış, ancak uzun tereddütler sonucunda sovyete onay vermeyi kabul etmişti. Parvus ve Trotzky'nin sovyetteki egemen rolünü artık Lenin de değiştiremezdi.

Taktik bakımdan Bolşeviklerden daha akıllı davranan Menşeviklerin önde gelen liderlerinden Martov ve Potresov yeni duruma uyum sağlamaya çaba gösteriyorladı. Parvus ve Trotzky'i, illegal *ISKRA*'nın yerine yayınlanacak *NAÇALO* (Başlangıç) adlı yeni bir gazetenin kuruluşuna katılmaya davet ettiler. Bu teklifi ilke olarak kabul eden iki arkadaş koşul olarak yazılarının yazıişlerinin sansürüne tabi olmamasını ileri sürmüşlerdi; görüşlerini parti grubunun politik çizgisini dikkate almadan savunmak istiyorlardı. Bu koşulu kabul etmeyi uygun gören Martov ve Petrosov, ikilinin eline nasıl bir koz verdiklerinin ayrımına çok sonra vardılar. Gerek Parvus, gerekse de Trotzky görüşlerini yazışlerinin sansürü olmaksızın temsil etme hakkını öyle sınırsız kullandılar ki bir süre sonra *NAÇALO* anti-liberalizmin en militan yayın organlarından biri haline geldi. Burjuvaziyle ittifak politikası izleyen Menşevikler, kendi görüşlerine tamamen ters "oldukca tehlikeli bir düşünce için propaganda"ya rıza göstermek gibi kötü bir duruma düşmüşlerdi[180].

Farklı yetenekleri nedeniyle Trotzky Sovyet'in idaresine yoğunlaşırken Parvus yayın işinin yönetimini ele almıştı. Birbirlerini mükemmel tamamlıyorlardı. Trotzky'nin belagat yeteneği, coşkusu ve ikna kaabiliyeti, Sovyet'i onun politikasının itaatkâr bir aracı haline getirmişti. Sovyet'i yöneten, Sovyet'in, kendi becerisinden çok raslantı olarak öne çıkmış, politik bakımdan

180) *Pisma Akselroda i Martova*, 1929, Cilt 1, S.145.

renksiz bir avukat olan Hrustalev-Nosar adlı başkanı değil, 26 yaşında kitlelerin sevgilisi olmuş Trotzky'ydi. Parvus geri planda kalmayı tercih etmişti; ancak programatik açıklamalarla politik gelişimin rotasını belirleyen o oluyordu. Devrimi neredeyse yönlendirmek istediğini *NAÇALO*'nun ilk sayısında kapsamlı bir başyazıyla anlatmıştı[181].

Menşeviklerle Bolşeviklerin daha önceki eleştirilerini dikkate almadan, geçici bir işçi hükümetinin kurulması ve işçi demokrasisinin uygulanması tezlerini tekrar etti. Devrimin önderi olarak proletaryanın, önüne kendi sınıfsal hedeflerini koyma ve bunları gerçekleştirme hakkı vardı. Proleter taktiğin arşimed noktası olarak sekiz saatlik işgününün yasalaşmasını görüyor ve ancak şimdi Rus devrimini, Batı Avrupa'daki sınıf mücadelesinden ayrı değerlendirmediğini söylüyordu. Düşünce sistemi şuydu: Rusya, sanayi bakımından gelişmemiş olsa da, dünya pazarının bir parçasıydı ve bir bütün olarak sosyalizm için olgunlaşmıştı. Kapitalizm global bir bütünlük oluşturduğu için Rusya'da devrim zorunlu olarak bütün dünyada gösterecekti etkisini. O nedenle Petersburg proletaryası sosyal dünya devriminin öncüsü olabilirdi. Sekiz saatlik işgünü talebiyle, Avrupa'da yangını başlatacak kıvılcım sıçramış olacaktı. Özellikle on yıldan fazla bir süredir sekiz saatlik normal işgünü için yoğun bir ajitasyon yürüten Alman partisine, bu konuda Rus işçilerinin zafer elde etmesi ayaklanmanın işaretini vermeliydi. Aynı zamanda otokrasiye ve liberalizme de yönelen sekiz saatlik işgünü için mücadele, Parvus açısından, gerçek proleter sınıf politikasının kriteri ve sosyalist dünya devrimine doğru atılmış ilk adımdı.

Daha sonraları, 1905'teki devrim günlerinde güttüğü amacı son derece isabetli biçimde şöyle anlatmıştır:

---

181) Parvus: "Naşi Sadaçi"; *Naçala* Sayı 1, 13/26 Kasım 1905; Almanca çevirisi *Neue Zeit*, 1905/06, Cilt 1, S. 451-458.

*"Rusya'da 1905 devrimi sırasında izlediğim taktiği şu hareket noktası belirliyordu: Batı'da proletaryanın devrimci enerjisini güçlendirmek için Rusya'da devrimci proletaryanın yolunu açmak. Gerçi Rusya'da sosyalizmin o dönemde gerçekleştirilemeyeceğini biliyordum, fakat işçi kitlelere dayanan muzaffer bir devrimin, iktidarı proletaryayı bırakmak zorunda kalacağı kesindi ve ben, proletaryanın iktidarı, **işçi demokrasisini** uygulamak için kullanmasını talep ediyordum.*

Eğer Rusya'da sadece burjuva parlamentarizmi kurulacaksa, diyordum Rus dostlarıma, ben, parlamentarizmin oldukca uzun bir geçmişe sahip olduğu Almanya'da kalabilirdim[182]*."*

Kasım başlarında Petersburg'taki manzara proletaryanın gerçekten de belirleyici politik çıkış yapabileceğini göstermekteydi. Çar önce, sovyet yoluyla girişilen her türlü açık iktidar denemesini bertaraf etmeye çalışmıştı. Burjuvazi, politik olarak aktifleştiği oranda, proletaryanın demokrasi ve hukuk talebini destekliyordu. Hatta Petersburg'taki girişimcilerin bir bölümü grevdeki işçilerine, daha uzun süre direnebilmeleri için ücretlerini ödemeye devam edecek kadar ileri gitmişlerdi. Sovyetlerin talimatı üzerine gazetelerin yazılışleri, gazetelerini, çarlığın sansür kuruluna göndermiyorlardı. Rusya'nın bütün tarihi boyunca ilk kez yaşadığı demokratik özgürlüklerin balayıydı adeta.

Sosyalist önderler, hiç beklemedikleri bir zamanda ellerine gelen iktidarın keyfini çıkarıyorlardı. O zamana kadar sürgün edilmiş ve kanun dışı sayılmış olanlara birkaç haftalığına, kendilerini kamuoyuna yeni Rusya'nın önderleri olarak sunma izni verilmişti.

Ancak herkes için kolay olmamıştı bu. Yeraltının illegalitesini bırakıp açığa çıkmak Lenin'e zor gelirken, Parvus ve Trotzky ise

182) Parvus: *Im Kampf um di Wahrheit*, S. 9/10

özlerine dönmüş gibiydiler. Sovyet toplantılarından çıkıp gazete bürolarına, ilgi odağı oldukları politik salonlarda yapılan parti toplantılarına koşuyorlardı. Kitlenin içinde iyice sivrilmişlerdi. Yazılışleri bürolarında artık sadece önemli şahsiyetlerle görüşüyorlardı. İkisi de günün adamı olmuştu; herkes isimlerini biliyor, gittikleri her yerde saygılı bir tezahüratla karşılanıyorlardı

Özgürlük günleri Parvus'un başını döndürmüş, içi onu sınırsız bir aktivite için teşvik eden zafer inancıyla dolmuştu. Politik faaliyetin yanısıra Rusya başkentinin kültürel hayatına katılmak için bile zaman bulabiliyordu. Her zamanki gibi yine herşeyi abartarak yapıyordu. Satirik bir tiyatro oyunu çok hoşuna gidince dostları için elli bilet birden almış fakat bu biletleri dağıtacak zaman bulamamıştı. Polisin, tutuklanmasından sonra ele geçirdiği bu tuhaf ganimete bir anlam verememesi doğal. Bu hikâyeyi anlatan Trotzky şunu eklemektedir: "Polis, Parvus'un her şeyi coşum duygusuyla yaptığını bilmiyordu[183]".

Petersburg'a geldikten hemen sonra aynı enerjiyle teorik yazılarının toplu basımı için de kolları sıvadı. Böyle bir girişim Rus işçi hareketi içindeki konumunu iyice sağlamlaştıracaktı. Ayrıca mevcut politik koşullar altında iyi para getireceğe de benziyordu. Kısa süre sonra da bu iş için N. Glagoyev isimli bir yayıncı bulmuştu bile. Ancak, uzun yıllar önce bir sürü Alman gazete ve dergilerinde yayınlanmış yazıların toplanması son derece zordu. Bunun da çözümü bulundu. Seksenli yıllarda İsviçre'den Almanya'ya illegal yayın getirme işinin örgütleyicisi olduğu için "*kızıl postacı*" onurlu lakabıyla anılan Alman partisinin babalarından Georg Motteler, Parvus'un yazdığı rica mektubu üzerine yazıları toplayıp Petersburg'taki yayıncıya yollamaya razı olmuştu[184]. Partinin bütün teorisyenleri arasında sadece Parvus, bir sonraki yıl eserlerinden oluşan iki ciltlik bir seçki yayınlayabil-

183) L. Trotzky: *Mein Leben*, S. 170.

184) Parvus'tan G.Motteler'e, 14 Agustos 1906, Küçük Yazışmalar. *International Institute of Social History*, Amsterdam

mişti. Ciltlerden biri "Rusya ve Devrim" adını taşıyor ve *ISKRA*'da yayınlanan önemli makaleleri içeriyordu. "Alman Sosyaldemokrasisi Saflarında" adını verdiği diğer ciltte ise, *SAECHSICHE ARBEITERZEITUNG* ve *NEUE ZEIT*'daki çalışmalarına yer vermişti. Bu makaleler yazarının, teorik orijinalite ve sezgisel işbilirliğini gözler önüne sermektedir[185].

Ancak devrim, kitap yayınlanmadan önce talihsiz sonuna ulaşmıştı. Krizde Parvus ve Trotzky tarafından force edilen sekiz saatlik işgünü talebinin de etkisi az değildi. Ancak sekiz saatlik işgünü için mücadelenin onlar tarafından provoke edilmediği söylenmelidir. Daha Mayıs'ın ortalarında bu hedefin gerçekleştirilmesi için ilk büyük grev ilan edilmişti.

1905'te işçileri en çok etkileyen slogan sekiz saatlik işgününün yasallaşması sloganıydı. 8 Kasım'da Petersburg'taki bazı semtler kendi başlarına sekiz saatlik işgününü uygulamaya çalıştılar. İki gün sonra başkentin bütün metal işçileri greve katılmışlardı. Başlangıçta elde edilen bu başarıların ardından, işçi eyleminin Sovyet tarafından özel bir savunmayla teyit edilmesi gerekmiyordu. Sovyet Genel Kurulu tarafından "par acclamation" kabul edilen bütün meslekler için sekiz saatlik işgünü kararnamesi yayınlandı[186].

Sekiz saatlik işgünü mücadelesinde mücadeleyi ilk başlatan Parvus ve Trotzky değildi; onlar daha çok bu mücadelenin teorisyeni ve savunucusu oldular. Menşeviklerin karşı çıkmasını ve proletaryanın sayıca az olmasını dikkate almadan, işçi sınıfının liberal muhalefetten ayrılması ve bir mücadele aracı olarak greve dayanarak geçici iktidarı ele geçirmesi için çaba sarfediyorlardı. Burjuvazinin tepki göstermesi uzun sürmedi.

---

185) *Rossiya i Revolyuziya*, 1906 ve V. Ryadah Germanskol Sozialdemokrati, 1906.

186) Birinci Rus Devrimi'nde Sekiz Saatlik İşgünü İzin Mücadele, bkz. *Istoriya Sovyeta Rabocih Deputatov Goroda S. Petersburga*, 1906, S.99 ve S.242 ve devamı ve L. Trotzky: *Devrimde Rusya*, 1909, S. 242.

İşçilerin sekiz saatlik işgününü kendi başlarına uygulamaları, liberal burjuvaziyle proleter hareketi karşı karşıya getirmişti; bu karşıtlığın aşılması da mümkün değildi. İşçi Sovyeti, Büyük Kasım Grevi kırıldıktan sonra, ayın 20'sinde patronların, 100.000 işçiye lokavt uygulayarak yanıt vermesini hazmetmek zorunda kaldı. Sovyet'in, hükümet ve burjuvaziye karşı özgül proleter talepleri gerçekleştirmek amacıyla yürüttüğü mücadele 1905 Devrimi'ni kritik bir aşamaya getirmişti. Gerek Menşevikler, gerekse de Bolşevikler, kaygı içinde, proletaryanın tecrit edilmesini önlemek için politik hedeflerin ılımlılaştırılmasını tartışıyorlardı.

Oysa Parvus ve Trotzky için liberalizmin, Sovyet'in izlediği politikaya karşı artan baskısı, burjuvazinin devrime ihanet ettiğinin ve karşı-devrim saflarına geçtiğinin işaretiydi.

Ancak bu durumu kendi güçleri oranında esnek karşılama yerine ikisi de sınıf mücadelesinin daha fazla force edilmesi için zorluyorlardı. Liberal gazete *RUS*'un Sovyet'in ve demokratik parti temsilcilerinin yeralacağı devrimci bir hükümet kurma önerisini şiddetle reddetmişlerdi[187]. İkisi de "proletaryanın, bütün ülkede üretimi durdurmak için burjuvazinin desteğine muhtaç olmadığı"nı, o nedenle de burjuvaziyle ittifaktan vazgeçebileceğine emindiler. Devrimin bu aşamasında politik işbirliği olanağının kalmadığı inancındaydılar. Onlara göre zafer geriye çekilerek değil, ileriye koşarak elde edilebilirdi. Akıllarında, Rusya'yı örnek alarak Rus proletaryasını "en yakın hedefle nihai hedef arasında kesintisiz bir devrimci zincir çekmek"[188] durumunda bırakacak Avrupa'nın kitle partileri vardı..

Oysa 1905 Aralık ayının ilk haftalarında, Parvus ve Trotzky'nin, hem Avrupa'nın devrim için olgunlaştığı, hem de

187) Parvus: "Chód Revolyuzi", *Naçola*, 25 Kasım /8 Aralık 1905, *Rossiya i Revolyuziya*'da basılmıştır, S. 207-211.

188) L.Trotzky: *Naçola*, 1905, Sayı 10, O Martov'un *Rus Demokrasisi Tarihi*'nden alıntılanmıştır, S.1926, S.164.

burjuvaziyle çarlık ittifakının politik güçsüzlüğü konusunda yanlış değerlendirme yaptıkları ortaya çıktı. Rus kasabalarının önemsizliğinin ve mujiklerin dargörüşlülüğünün devrim için sadece avantaj olmadığını gözden kaçırmışlardı. Genel grev üzerine teorik düşünceler geliştirirken, kendi halkının üzerine, yabancı saldırganlara ateş ediyormuşcasına ateş eden köylü ordusunu hesap etmemişlerdi. Petersburg Rusya demek değildi, Moskova'nın ve daha bir dizi sanayi kentinin verdiği desteğe rağmen, devrimci hareketin gücü, çarlığın merkezi devlet cihazını durdurmaya yetmemişti.

Kasım sonlarına gelindiğinde özgürlük günlerinin artık sayılı olduğu hissediliyordu. Hükümet 5 Aralık'ta, Sovyet başkanı Krustalev-Nosar ve Yürütme Komitesi'nin bazı üyelerini tutuklayarak ayaklanan işçilere karşı ilk güç denemesini göze aldı. Trotzky'i başkan seçen Sovyet, şiddete şiddetle karşılık verebilecek durumda olmadığını görmüştü. Kitlesel grev, artık kolayca kullanılmayacak kadar gevşemişti. Sovyet'e göre, hükümeti yatıştıracak pasif direniş yöntemi daha uygundu.

Bütün Rusya Köylü Birliği'nden bu yönde bir teklif yapılmıştı bile; Birlik, işçileri, vergi boykotu ve bankadaki paraların çekilmesi için çağrı yapan bir kararı desteklemeye çağırmaktaydı. Köylü Birliği'nin önerisinin, hükümete karşı genel bir protestoya evrilmesini isteyen Sovyet, bu kararı, İşçi Sovyeti'nin eski bildirileriyle birleştirerek büyük bir finans manifestosuna dönüştürmek için kendi komisyonunu kurmuştu. Rusya'nın finans politikasını en iyi bilen kişi olarak tasarıyı hazırlama işi Parvus'a düşmüştü. Komisyonda görüşüldükten sonra manifesto 14 Aralık'ta Petersburg basınına verildi.

Helhand'ın elinden çıktığı hemen belli olan popüler bir dille yazılmış manifesto, Çarlık Rusyası'ndaki mali olumsuzlukları gözler önüne sermekteydi. Devletin denetiminden korktuğu için Çar, Kurucu Meclis'in çağrılmasını engelliyordu. Sahte bilançolar ve yabancı borsalara istikraz yoluyla hükümet halkı soyuyor,

ticaretin, endüstrinin ve ulaşımın gelişimini engelliyordu. Bu kötü ekonomiden çıkış yolu tekti:

Hükümetin elinden mali gelirleri almak ve çarlığı yıkmak. Manifesto doğrudan mücadele önlemleri olarak şunları belirtmekteydi:

> *"Liberasyon ödemeleri yapılmayacak, devlete verilen vergiler ödenmeyecek. Her türlü ticari işlemin, işçi ücretlerinin ve maaşlarının altınla ödenmesi talep edilecek, beş rublenin altındaki miktarlar ise nakit parayla ödenecek.*
>
> *Bankalardan ve devlet bankasından paralar çekilecek, ödemelerin altınla yapılması talep edilecek.*
>
> *Hükümet hiçbir zaman halkın güvenini kazanmamış ve yetkisini halktan almamıştır. Şu an hükümet, kendi ülkesinde fethedilmiş bir bölgede hükümet ediyormuşcasına istediği gibi davranmaktadır.*
>
> *O nedenle hükümetin halka karşı giriştiği bu açık ve gizlenmemiş savaşta yaptığı bütün istikrazlardan kaynaklanan borçların ödenmemesi gerektiği kararını almış bulunuyoruz*[189]*."*

15 Aralık'ta manifesto Petersburg'taki bütün önemli sosyalist ve sol liberal gazetelerde yayınlandı. Böylece hükümete, saldırmak için işaret verilmiş oluyordu.

Finans manifestosunu basan bütün gazetelere el kondu. Bir gün sonra 16 Aralık'ta Polis, İşçi Konseyi'ni -elbette ele geçirebildiklerini- tutukladı. Sovyetin son toplantısı beklendiği gibi Peter-Paul Kalesi'nin hücrelerinde son bulmuştu.

Parvus, son toplantıya katılmadığı için tesadüfen tutuklanmaktan kurtulmuştu.

---

189) Trotzky: *Rusya'da Devrim*, S. 204.

Karşı karşıya bulunduğu durum karışıktı ama teslim olmayı gerektirmiyordu. Öncelikle yapılması gereken, işçilerin mücadelesini akıllı biçimde koordine edebilecek yeni bir yönetim cihazı oluşturmaktı. Epeyce zorlanarak da olsa yeni bir İşçi Sovyeti, bir tür emprovize bir yedek İşçi Sovyeti[190] kurmayı başarmıştı. Eski Sovyet 400 ve daha fazla üyeye sahipken yeni Sovyet'in 200 üyesi vardı ve sadece bir kez tam sayıyla toplanabilmişti. Asıl işi, Viktor Semenan, Boris Goldman, Timofei Smirnov ve Evgeni Frenkel gibi önde gelen şahsiyetlerin üye olduğu Yürütme Komitesi yapmaktaydı. Yeni Sovyet'in başkanlığına Parvus seçilmişti.

Ancak bu kez ilk Sovyet'in kuruluşunda tanık olunan büyük gösteriler ve duyulan yeni devrimci şarkılara olanak verilmemişti. Çarlık hükümeti devrimin can çekişmesini daha fazla uzatmak niyetinde değildi. O nedenle Sovyet faaliyetlerini yeraltına kaydırmak zorunda kalmıştı. Yerine getirilmesi gereken görevler çok büyük, olanaklar ise son derece azdı. Yürütme Komitesi, öncelikle işçilerle kopmuş olan bağı yeniden kurabilmek için sosyalist yayınları yeniden harekete geçirmeye çalışıyordu. Sovyet'in şimdiye kadarki yayın organı *IZVESTİYA* iki kez daha yayınlanabilmiş ve halka yeni Sovyetin kurulduğunu haber verebilmişti[191]. Gazeteler yeniden yayınlanmaya başlamıştı ama sonucun başarılı olduğu söylenemezdi. *NAÇOLA* ve *NOVAYA SHISN*'in ortak halefi *SEVERNY GOLOS* sadece iki sayı yayınlandıktan sonra gazete toplatıldı. *NAŞ GOLOS* da aynı kaderi paylaştı. İşçi kitlelerle ilişkinin durumu ne kadar kötüyse mali durum da o kadar kötüydü. Kasalar boştu; tükenmiş proletaryadan daha fazla fedakârlık beklenemezdi. Son çare olarak Yürütme Komitesi yabancı partilerden yardım isteme kararı aldı. Zindanlardan firar etmesiyle adeta efsaneleşmiş, ünü Batı Avrupa'ya ka-

190) İkinci Sovyet'in bileşimiyle ilgili ayrıntıları 8 Temmuz 1906 tarihli polis raporunda bulabilirsiniz. 1905 God w Petersburga. *Sovyet Raboçih Duputatov*. 1925. S. 159-161

191) Bks. *Izvestiya*, 9. ve 10. sayı.

dar ulaşmış olan Leo Deutsch, Avrupa başkentlerine giderek yardım toplayabileceğini önerdi. Ancak kısa süre sonra, daha Berlin'deyken, Petersburg'taki grevci işçiler için bütün yardımların geç olduğu haberini alarak topladığı "birkaç bin rubleyle" tevekkül içinde geri döndü[192].

Bütün zorluklara rağmen, yeni kurulan Yürütme Komitesi, Rusya'nın bütün işçilerine eski Sovyet'in tutuklanmasını protesto için 20 Aralık'ta grev yapma çağrısında bulunmaya kararlıydı. "Bütün Halka" başlığını taşıyan bir grev bildirisinde kararlılıkla şöyle denmektedir:

> *"Yurttaşlar, özgürlük mü, kölelik mi, halk tarafından yönetilen bir Rusya mı yoksa haydutlar çetesi tarafından yönetilen bir Rusya mı. İşte soru budur... Köle olarak ölmek yerine, mücadele ederek ölmek daha iyidir[193]."*

21 Aralık grevi başlarken büyük umutlar yeşertmişti. Petersburg'ta 80.000'den fazla işçi işi bırakmış, onu Moskova izlemiş, taşrada 32 kent greve katılmıştı. Ancak başarı her zamankinden daha uzaktı. İşçiler bitkin ve grev yorgunuydu. Dokuz hafta içinde yaptıkları üç grev güçlerini tüketmişti. Hükümetin askeri gücüne karşı tek başına ekonomik önlemler işe yaramıyordu. Durum, devleti ele geçirmek için silahlı ayaklanmayı, acımasız bir iç savaşı gerektiriyordu.

Grev 25 Aralık'ta kentlerin çoğunda sona ermiş, Moskova'da işçiler Bolşeviklerin önderliğinde ilk kanlı sokak çatışmalarına girişmişken Petersburg'ta Yürütme Komitesi devrimde bundan sonra izlenecek taktik konusunda şiddetli bir tartışmaya başlamıştı.

Parvus ısarla silahlı ayaklanmayı ve barikat savaşlarını savunuyordu. Elde silah yoktu ama o fantastik planlar kuruyordu. Polis-

192) L. Deutsch: *Viermal entflohen*, 1907, S. 117.

193) 1905 *God v Petersburga. Sozialdemokraçeskiye Listovki*, Cilt 1, 1925, S 369-371

leri su tabancalarıyla silahsızlandırmak mümkündü; orduya ise askerlerin işçilerin safında yeralması için propaganda yapılacaktı. Gerçekleşmesi mümkün olmayan hayaller içinde yolunu şaşıran Parvus, yapılabilir olanla ilgili her türlü ölçüyü ve daha da kötüsü Yürütme Komitesi'ndeki otoritesini yitirmişti. Kendi öğrencisi Trotzky'nin yönetimdeki boşluğunu doldurmakta yetersiz kaldığı açıktı. Yürütme Komitesi üyeleri onu aklı karışmış bir teorisyen, kafayı yemiş bir idealist ve çaresiz bir entelektüel olarak görüyorlardı. Ne kimseyi inandırabiliyor, ne de peşinden sürükleyebiliyordu. Sadece özgüven değil, aynı zamanda güven ve inanırlık ışığı saçan büyük önderlerin karizması yoktu onda[194].

Uzun tartışmalar sonucunda Parvus, Yürütme Komitesi'nin prensipte silahlı ayaklanmayı onayladığını açıklamasını sağlayabilmiş, ancak Komite şu an silahlı ayaklanmayı imkansız gördüğünü belirtmişti. Grev de 1 Ocak'ta bitirilmeliydi. İşçilere hitaben kaleme alman bildiride, Yürütme Komitesi, ekonomiyi dezorganize etmek için başvurulan grevin, devrimin gelinen aşamasında yeterli olmadığını açıklıyor, proletaryadan daha sonraki savaşlar için donanımını tamamlaması ve hazırlıklar yapması isteniyordu[195].

Bu kararı protesto etmeden kabullenmek -ki barikat savaşları Moskova'da hâlâ devam ederken- istenmeyen Parvus, başkanlıktan istifa etme kararı aldı. İster Rusya'nın politik gerçekliğini yeterince kavrayamadığı için, ister asıl yerinin politik bir organın başkanlık koltuğu değil, gazetelerin yazılışleri masası olduğuna inandığı için olsun pratik politikadan geri çekilerek yeni bir gazete kurmak için kolları sıvadı. Ancak görevinden uygun bir zamanda istifa etmişti, zira ikinci Yürütme Komitesi de 16 Ocak'ta polis tarafından tutuklandı. Parvus bir kez daha rastlantı eseri polisin elinden kurtulmuştu.

194) İkinci Sovyet'te Helphand'ın oynadığı rolle ilgili bkz. P. Gorin. *Ocerki Po Istorit Sovyetov Raboçih Deputatov v 1905g.*, 2. baskı, 1930, S. 374 ve cL. Deutsch agy. S. 116.
195) V.I. Voitinski Gody Pobed i Porashemi 1923 S.379.

Ancak ikinci Yürütme Komitesi'nin tutuklanması esnasında güvenlik güçlerinin eline önemli belgeler geçtiğinden haberi yoktu. Polis artık İşçi Konseyi'nde oynadığı rolü bütün ayrıntısına kadar biliyordu. Tabii ki adı derhal arananlar listesine konmuş ve L. Deutsch da Berlin'den döndüğü gibi tutuklanmıştı. Ele geçen belgelerden Deutsch'un misyonu da açığa çıkmıştı.

Yine de Parvus 1906'nın Nisan başlarına kadar Petersburg'ta gizlenmeyi başardı.

Açık faaliyet yürütemiyordu ama illegal yazılar yayınlama olanağı hâlâ mevcuttu. Bu haftalarda kaleme aldığı "*Mevcut Politik Durum ve Gelecek İçin İmkânlar*"[196] adlı küçük bir broşürde arkada bırakılan devrim haftalarının bilançosunu çıkarmaya çalışmıştı.

Parvus bu broşürde, biri sekiz saatlik işgünü sorunu, diğeri ise Sovyet'in önemi sorunu olan iki husus üzerinde özellikle duruyordu. Sekiz saatlik işgünü talebiyle yapılan ajitasyon devrimi çıkmaza götürdüğü için[197], ileride Trotzky'ye birlikte sorumlu tutulacağını düşünen Parvus, bu eleştirileri önceden yanıtlamak amacıyla, er ya da geç otokrasiyle silahlı çatışmanın kaçınılmaz olduğunun altını çizmişti. Tempoyu bizzat işçilerin belirlediğini ve Sovyet'in hareketin başına geçmekten başka bir çaresi olmadığını yazarken tespitleri isabetliydi:

> *"Biz, devrim fırtınasının çaldığı harpin tellerinden başka bir şey değildik... bazen abartmış, yolumuzu şaşırmış ve hatalar yapmış olabiliriz veya olmayabiliriz ancak şurası kesin: Hükümetin bize karşı saldırısı varsayılan veya gerçek yanlışlarımızdan değil, gösterdiğimiz güç ve kararlılıktan kaynaklandı*[198]".

---

196) Bkz Rossiya i Revolyuziya S. 212-225 Alm. Çev: Neue Zeit, 1905/06, Cilt 2, S. 113.

197 Martov: *Rus Sosyal-demokrasisi Tarihi* S. 167 ve devamı ve A.Çerevanın *Proletarya ve Rus Devrimi*, 1908, S. 74 ve devamı.

198) Parvus, *Neue Zeit*, 1905/06, Cilt 2 S.114.

Bunları söyledikten sonra İşçi Sovyeti'ne övgüler düzmektedir. Sovyet'in sosyalist bir programa ve hele de bir parti grubu programına bağlı olmaması Parvus için özellikle dikkate değerdi. Sovyet, bütün proletaryayı ajitasyonla değil pratik çalışmayla birleştirmiş ve onu sosyalizmin hedefleriyle tanıştırmıştı. Gelecekte de İşçi Sovyetleri bu temel üzerinde geliştirilmeliydi.

> *"Petersburg'ta İşçi Delegeleri Sovyeti'nde, ilk kez, sadece yıkıcı değil yapıcı etkiler gösteren bir organizasyon yürürlükteydi. Burada devleti reorganize edebilecek bir gücün ortaya çıktığı ve geliştiği hissedilmekteydi*[199]*."*

Bu ifadede onbir yıl sonra Lenin tarafından gerçekleştirilen bir gelişme olanağı anlatılmaktadır. Ama bu kez sovyetler sadece devleti reorganize etmekle kalmamış tamamen eski örgütlenme biçiminin yerini almıştı. Ancak Parvus, sovyet sistemi için ulusal meclisten vazgeçmek istemiyordu. Onun gelecek konsepsiyonu işçi demokrasisi artı sovyetti. Lenin, sovyetler düşüncesini iktidarın ihtiyaçlarına uyarlamıştı; yeni Rusya'nın mimarı Parvus değil Lenin oldu.

Polisin izini ancak 3 Nisan 1906'da bulabildiği Parvus, saklandığı yerde yakalanarak Sovyet'in diğer önderlerinin kaldığı hapishaneye gönderildi. Tutuklanmalar veya Sibirya'ya sürgün bütün bir Rus devrimci kuşağı için neredeyse kaçınılmaz bir deneyimdi. Hapishaneler Rus devrimcilerin okulu, üniversitesi, hatta bazen istirahat ettikleri yerlerdi. Rus hapishaneleri son derece ilkel, sağlıksız ve moral bozucu olsalar da totaliter devletlerin örgütlü zorbalığının yarattığı kurumlarla kesinlikle kıyas kabul etmezdi. Stalin'in hapishaneleri ve toplama kamplarıyla -Hitler'inkilerden söz bile etmiyoruz- karşılaştırıldığında çarlık hapisha-

199) *Agy.*, S. 111.

neleri liberal eğitim kurumlarına benziyorlardı. Trotzky çarlığa karşı en ağır ithamları hapishanede kaleme aldı; Lenin, Sibirya'da sürgündeyken ördek avından sözediyordu coşkuyla; Leo Deutsch ise her defasında kaçmak için bir fırsat buluyordu.

Daha sonraları Parvus, Leo Deutsch ve Trotzky ile çektirdikleri bir fotoğrafı sürekli yanında taşır. Bu fotoğraf, St. Petersburg'ta o zamanlar moda olan bir fotoğraf atölyesinde çekilmiş olabilirdi. Üçü de son derece şık siyah takım elbise giymiş, kravat takmıştır, beyaz gömleklerinin yakaları kolalıdır; yüzlerinden özgüven, hoşnutluk ve politik önemlerinin gururu okunmaktadır. Oysa bu fotoğraf çarlık hapishanelerinden birinde çekilmiştir; olasılıkla gardiyanlardan biri tarafından.

Parvus hapishaneye götürülürken ilginç bir olay yaşanır. Hapishaneye "üçüncü sınıf cenazeler için" kullanılan külüstür bir arabayla götürülmüş ve kendisine tek bir asker refakat etmişti. İstese kesinlikle kaçabilirdi. Nöbetçiyi ekarte edebilir, gerektiğinde öldürebilirdi. Helphand'ın hapishaneye götürülürken kafasından bu düşünceler geçmiş, ama o kendisinin katil değil yazar olduğunu hatırlayarak kovmuştu kafasından bu düşünceleri. Kendisini şöyle uyarmıştı: "*Dikkat et: Bu, kaleme aldığın bir gazete makalesi değil, bir insan hayatıdır*[200]."

Hapishanede Parvus 902 numaralı hücreye konur. Isıtma ve aydınlatma tesisatıyla bu oda taşradaki herhangi bir mütevazı otel odasına benziyordu. Kantinde istenilen her şey satılıyordu. Parvus üç hafta boyunca sıcak hücresinde huzur ve güvenliğin keyfini çıkardı. Hatta "*düşüncelerin seyrini rotasyon makinesinin işleyişine uydurma*"[201] zorunluluğunda olmamanın rahatını yaşıyordu.

İlk sorgusu kimlik tespitiyle ilgiliydi. Hakkında resmi bir iddia henüz yoktu. Parvus, Karl Wawerk adına düzenlenmiş pasa-

200) Parvus: *In der russischen Bastille waehrend der Revolution*, 1907, S. 12.
201) *Agy*., S. 26.

portunu sunmuştu. Ama polis işin aslını biliyordu: Ajan raporları ve İşçi Sovyeti'nin el konulan belgeleri, soruşturma makamı için, ağa takılan balığın doğru balık olduğu konusunda kuşku bırakmıyordu.

1906 yılında, paskalyadan kısa süre sonra Parvus ve Trotzky kötü ün yapmış Peter-Paul-Kalesi'ne götürüldü. Burada geldikleri hapishanenin nisbi konforundan eser bile yoktu. Hücreler çıplak, kötü havalandırılmış, nemli ve karanlık denecek kadar az aydınlatılmıştı. Parvus ilk kez mahkûm giysisi giymek zorunda kaldı. Kale boşuna çarlığın en sıkı hapishanelerinden biri olarak ün yapmamıştı. 1747 yılında yapılan kalenin yönetimi ordunun elindeydi ve askerler buradaki tutsaklara en ufak bir sempati beslemiyorlardı. Çernişevski ve Bakunin gibi devrimciler de kalmışlardı burada. Ancak tutuklulara şiddet uygulama ve insanlık dışı davranma yine de istisnaydı. Peter-Paul-Kalesi'nin sıkılığı daha çok tutukluların tek kişilik hücrelerde tutulması ve aralarında temas olmamasından kaynaklanıyordu. Trotzky gibi öz disipline sahip, dengeli ve çile çekmeye eğilimli kişiler bu tecrite kolayca uyum sağlayabilmişlerdi. Trotzky'e neredeyse "*mantarla kapatılmış*" olan tek kişilik hücre düşüncelerini toplaması, yoğunlaşması için iyi gelmişti. Daha sonraları kaleden ayrılırken "*hafif bir esef*" bile duymuştu: "*Orası öyle sessiz, öyle monoton, öyle sakindi ki, düşünsel çalışma için idealdi*[202]". Trotzky'nin hücresi ortaçağdaki bir çalışma odasına benziyordu, her yer kitap ve kağıtlarla doluydu. Sürekli devrim teorisinin ilk taslaklarını Trotzky Newa Adası'ndaki bu Peter-Paul-Kalesi'nde kaleme aldı.

Tek kişilik hücre hapsi hareketli yaşamının en eziyetli deneyimlerinden biri olan Parvus için ise durum çok farklıydı. Çıplak dört duvar arasına tıkılmış, dostlarından tecrit edilmiş ve kendi başına bırakılmış olarak kendine acıyor, melankolik bir ruh hali içinde hayaller kuruyordu. Kendisini çarlık zorbalığının

202) L.Trotzky: *Mein Leben*, S. 180.

dışlanmış, çaresiz bir kurbanı olarak görüyor, serbest av sahasında yakalanmış yırtıcı bir hayvan gibi hücresini huzursuz adımlarla arşınlıyordu. Dakikaları, saatleri sayıyor, sık sık yaşayan insanlara dönüş anlamına gelecek bir affın hayalini kuruyor, kendi kendini tahlil ederken kaderine küsüyordu.

Avrupa'da oradan oraya son hızla dolaşması, zevkler, macera ve hummalı faaliyet onu öylesine derin biçimlendirmişti ki artık kendi kendine yetemiyordu. Yalnızlık onun cehennemi olmuştu. Bu süreyi okumakla çalışmakla geçirmek yerine bütün düşünce ve duygularını not ettiği dokunaklı bir günce tuttu. Hayat, Maximilian Harden'ın isabetli biçimde "Parvus-Merkezli"[203] olarak tanımladığı yeni bir perspektifle çıkıyordu ortaya?

Kendisini tanımlamayı tercih ettiği gibi "düşünce devrimcisi", başka bir şey daha olduğunu kanıtlıyordu: *Edip!*

Neredeyse üç ay süren tek kişilik hücre hapsinden sonra koşullar belirgin biçimde yumuşamıştı. Haftada üç kez kütüphaneden kitap alabiliyorlardı; posta da serbestti ve her gün 20 dakika süreyle kalenin bahçesinde havalandırmaya çıkıyorlardı. Bu ayrıcalıklar Parvus'un çalışmak için yeniden cesaretini toplamasına yetmişti. Son haftalarda yaşadığı kriz kesin olarak son bulmuştu. Büyük bir enerjiyle mahkemede yapacağı savunma için hazırlıklara başladı. Sovyet liderlerinin açık bir mahkemede yargılanacaklarını düşündüğü için yargıçlardan çok dinleyicilere, halka seslenen uzun bir savunma hazırladı. Devrimci hareketin tarihinde birçok kez olduğu gibi bu kez de mahkeme salonu çarlığa karşı itham kürsüsü olmalıydı.

Parvus konuşmasında, Martov'un talimatlarını dikkate almayarak Sovyet'in silahlı ayaklanma için hazırlık yaptığını inkâr etmeyen Trotzky'den çok daha dikkatli biçimde şiddet yoluyla iktidarı devirme suçlamasını ele almıştı[204]. Meşruluk zeminini

203 M. Harden: "Gold oder Weihrauch": *Die Zukunft*, 108. Cilt, 1920, S. 6

204) Trotzky'nin savunması için bkz. I. Deutscher: *The Prophet Armed*, S. 146 ve devamı. Parvus'un konuşması: *In der russischen Bastille wachrend der Revolution*, S. 120 ve devamı.

Çar'ın Rus halkına demokratik hakları verdiği 31 Ekim 1905 manifestosuna dayandırıyordu.

İşçilerin Witte hükümetine güven duymaları mümkün olmadığından, kendileri "devrimin bekçiliği"ni yapan, gericiliğin zorbalığını engelleyen ve Çar'ın manifestosunu gerçekleştirmek isteyen İşçi Sovyeti adıyla bir organ oluşturmuşlardı. Parvus, genel olarak bir devlet düzeninin varlığını reddederek devrimin planlandığı şüphesini ortadan kaldırdığına inanıyordu. "*30 Ekim 1905'ten sonra artık bir hükümet değil, sadece kötü birer hükümet taklidi*"[205] vardı. Finans boykotunu da bu çerçevede savunuyordu. Çar'ın söz vermesine rağmen bugüne kadar hiçbir Duma finans denetimi hakkını kullanamamıştı. Halkın isteği bu olmamasına rağmen bütçe açığı yabancı borçlarla karşılanmaya devam etmişti. "*Rus parlamentarizminin tarihi hükümetin hukuk ihlaliyle başlamıştır.*" Finans boykotunun tek amacı hükümeti hukuk zeminine dönmeye zorlamaktı.

İşçilerin silahlanması hususunda Parvus, karşı saldırıya bile geçebileceğine inanıyordu. Şiddet kullanma suçunu işçiler değil, hükümet işlemişti. "*Halk öldürerek değil özgürlük için ölerek zafere ulaşır*"dı[206]. Daha önce geliştirdiği şiddete ve hukuk ihlallerine karşı bir savunma aracı olarak kitlesel grev anlayışına uygun olarak, burada da işçilerin silahlanmasını, "*Kara-Yüzler, işçi düşmanları, Kazaklar, polis ve kısmen de askerler tarafından hayatları tehdit edildiğinden kesinlikle zorunlu olan bir meşru müdafaa*"[207] olarak savunuyordu.

Buna karşılık, kendisinin Sovyet içinde başarısızlıkla sonuçlanmış Aralık Grevi'ni silahlı ayaklanmaya dönüştürmek için nasıl uğraştığından hiç söz etmiyordu. Mahkeme önünde silahlı ayaklanma için hazırlık yapıldığını ilke olarak reddetmeyi uygun

205) *In der russischen Bastille*, S.112
206) Agv., S. 109
207) Agv., S. 119

bulmuştu; açık bir aldatmacaydı bu, ancak polis işçilerin silah depolarını ortaya çıkaramadığı için inandırıcı olmaktaydı.

> *"Şimdi size bu silahların nerede olduğunu söyleyeceğim: Silahlar kışlalarda, askerlerin elindeydi.*
>
> *Gerici hükümetin yanında silahlar vardı, işçiler ise silahlara hükmeden beyinleri kazanma istiyorlardı...*
>
> *Petersburg'ta silahlı ayaklanma olmadı. Ama eğer olsaydı, halkın en önemli politik hakkını -politik talepleri uğruna grev yapma hakkını- korumak için olurdu"*[208].

Hak ve şiddet kavramlarını hukuk felsefesi çerçevesinde analiz etmeyi planladığı konuşmasının ikinci bölümü, Parvus tarafından bitirilmemiştir. Sovyet liderleri hiç beklemedikleri bir anda 1906 yılının Temmuz sonunda Peter-Paul-Kalesi'nden sivil tutukevine götürüldüler. Parvus, yazılarını tutukevine gizlice sokmayı başarmış olsa da bu tutukevinin oldukça hareketli atmosferi onun sürekli çalışmasını olanaksız kılmıştı.

Ayrıca dostlarla yeniden görüşmek mahkemeyle ilgili kaygıları şimdilik arka plana itmişti.

Leo Deutsch toplu firar için ilk projelerini geliştirmeye başlamıştı bile. Ancak firar denemesi gerçekleşemeden bir dikkatsizlik sonucu tutukevi yönetiminin dikkati üzerlerine çekilmiş[209] ama bu durum bile tutukluların keyiflerini kaçırmamıştı. Hücrelerin kapısı sadece geceleri kilitleniyordu. Gündüzleri tutukevi içinde hareket herhangi bir biçimde sınırlandırılmıyordu. Bazen konuk bile olurdu: Varşova ayaklanmasına katılmış ve kendisi de cezaevinden yeni çıkmış olan Rosa Luxemburg, arkadaşlarının nasıl olduklarını bizzat görmek istemişti. Hapishaneden

208) Agy., S. 128 ve devamı.

209) Agy., S.143 ve devamı ve L. Trotzky: *Mein Leben*, S. 181.

ayrılırken gördüklerinden hoşnuttu. Ziyareti üzerine Kautsky'e yazdıkları kesinlikle zoraki iyimserlik olarak adlandırılamazdı: "*Şişko zayıflamış, ama çok enerjik ve çok keyifli*"[210].

Parvus'un, savunmasını bitirmediği için pişman olması gerekmiyordu. Zira sadece birinci Sovyet'in yöneticileri açık ve büyük kalabalıklar tarafından izlenen mahkemeyle "ödüllendirilmişler"di. Parvus ve ikinci Sovyet'teki yardımcıları ise duruşma, savunma ve itiraz olanağı olmaksızın idari yolla almışlardı hükmü. İdari bir kararla Kuzey Sibirya'da Yenisseisk eyaletinin ıssız yerlerinden biri olan Turuchansk'ta üç yıl sürgün cezasına çarptırılan Parvus, birkaç yıl önce Martov'un da sürgün cezasını çektiği bu bölgeye gidecekti.

Üç yıl sürgün cezası, cezalandırılanlar için hem bir ferahlama hem de düşkırıklığı yaratmıştı. En azından Parvus, Sibirya'da üç yıl sürgün cezasının devrime sunduğu katkının politik önemine uygun olmadığına inanıyordu. Çarlık hükümetinin bu ılımlılığı, onun belirtmeyi tercih ettiği sözcükle söylenecek olursa bilgisizliği, sonraki yıllarda aldığı cezanın miktarından sözetmemesine yolaçmıştı.

4 Eylül 1906'da Sibirya'ya maceralı yolculuk başladı. O sabah asker eşliğinde Petersburg'tan yola çıkan karma bir topluluktu. Az sayıdaki "siyasi" içinde Parvus'un dışında Leo Deutsch da vardı, diğerleri ise yaklaşık 50 kişiden oluşan adli suçlulardı. Deutsch aynı kafile içinde bulunması Parvus için rahatlatıcı olmuş olmalı. Kaçmak için ondan daha iyi bir yol arkadaşı bulamazdı. Gerçekten de ikisinde de gerekli bütün araçlar vardı. Giysi denklerinin içinde cam kesiciler, sahte pasaportlar, temas kurabilecekleri kişilerin adresleri ve hepsinden önemlisi yeterli miktarda nakit para bulunuyordu. Bir an önce gruptan ayrılmak niyetindelerdi.

İlk durakları Krasnoyarsk'ta konakladılar. Bundan sonra yol-

210) Rosa Luxemburg Karl Kautsky'e, 13 Ağustos 1906: *Karl ve Luis Kautsky'e Mektuplar*

culuğa buharlı bir gemiyle Yenissei üzerinde devam edeceklerdi. Deutsch için firar etmenin zamanı gelmişti. Alışverişe gittiği kentten bir daha geri dönmedi. Parvus tek başına kalmıştı, ama o fırsatlardan yararlanmayı biliyordu. Günler sonra, Kuzey'e doğru epeyce yol almış olan grup Yenisseisk kentinden geçerken firar edebildi. Önce bol bol içki ısmarlayarak başındaki nöbetçiyi bertaraf etmiş, daha sonra Sibiryalı bir köylünün eşliğinde diğer bazı "siyasiler"le birlikte ıssız taygayı aşmıştı. Firar ettikten sonra Yenisseisk'ten yine Transsibirya Demiryolunun en yakın istasyonu olan Krasnoyarsk'a döndü. Burada her zaman son derece sıkı kontroller olurdu.

Mujik kılığında Sibiryalıların arasına karışmış üçüncü sınıf bir vagonda yolculuk ediyordu. Köylüler arasında kendisini güvende hissediyordu ama rahat değildi. Uzun yolculuk sırasında köylüler sadece votkalarını paylaşmamışlar, aynı zamanda kir ve haşaratlarını da sunmuşlardı Parvus'a. Halkla yakın temas onun için ilham kaynağı değildi. En sıkı kontrolleri atlattıktan sonra yolculuğa ara verip dostlarında üstünü değiştirdi[211].

Artık köylü kılığında değil medeni bir yurttaş olarak, Moskova üzerinden Petersburg'a ikinci sınıf vagonda yolculuk ediyordu. Güvenlik nedeniyle yolculuk için daha fazla beklemiş olan Leo Deutsch'la yolda karşılaştı. Eski firar uzmanı, yeniden tutuklanma tehlikesinin hâlâ mevcut olduğunu entellektüel Parvus'tan daha iyi biliyordu. Rus polisinden çekinmesinin nedeni yaşadığı deneyimlerdi.

Kendisine saklanabileceği özel bir barınak bulmak yerine Parvus, sahte isimle Petersburg'taki bir otele yerleşti. Birkaç gün geçmeden polis yine bulmuştu izini. Zamanında uyarıldığı için kılpayı kurtuldu tutuklanmaktan. Eşyaları bile otelde kalmıştı. Artık Rusya kendisi için tehlikeli olmaya başlamıştı. Yanında

211) Firarın ayrıntılı anlatımı: *In der russischen Bastille waehrend der Revolution*. S. 154 ve devamı.

sadece ağzına kadar elyazması dolu bir evrak çantası olduğu halde Kasım başlarında Almanya sınırını geçti.

Bir daha ülkesine hiç dönmeyecekti.

ORDUSU OLMAYAN STRATEJİST

Birçok sosyalistin, özellikle Petersburg'ta devrime doğrudan kaulanların beklentilerinin aksine, Rus devriminin dalgası Almanya'ya kadar ulaşmamıştı. Doğu'da başlayan gök gürültüsü, korku ya da umut yaratmıştı ama devrimci aksiyona yol açmamıştı. 1906/07 kışında Almanya'da devrim yerine seçim kampanyası vardı. Fakat bu parlamenter kasırga bile, sosyal-demokrasinin her geçen gün artan etkisine karşı saldırgan bir manevraya dönüşmemişti. Burjuva blok içinde aile kavgası, sömürge politikası üzerine sonu gelmez tartışmalar ve şansölye Bernhard von Bülow ile Katolik Merkez arasında güç savaşıydı yaşanan.

Bu seçim kampanyasında sosyal-demokrasiye biçilen rol son derece verimsizdi. Partinin, Bülow'la ya da burjuva merkezle ittifak kurması olanaksızdı ve zaten bunu da yapmak istemiyordu; burjuvazinin içinde, sömürge politikasının yöntemleri üzerine başlayan kardeş kavgası, partinin önüne, marksist ideolojinin yardımıyla açık bir çözüme kavuşturulması olanaksız politik sorunlar koymuştu. Prensip olarak her türlü sömürge politikası-

na karşı çıkmalı mıydı? Afrika'yı medenileştirme yönünde atılan her adım gerici bir maceradan mı ibaretti? Sosyalizm, sınıf mücadelesinin gereklerine uygun bir seçenek sunabiliyor muydu?

Parti yönetimi bu sorulara açık yanıtlar veremiyordu. Şimdiye kadar olduğu gibi, dış politikayla ilgili bütün büyük sorunlar hakkında herhangi bir karar üretmekten itinayla kaçınarak iç politika argümanlarıyla ajitasyon yürütüyordu. Bu da zorunlu olarak hedef tespitinde güvensizlik ve kafa karışıklığına yol açmıştı. Seçim çevrelerinde yoldaşlar, koşullar elverdiği ölçüde, kendi başlarına mücadele ediyorlardı.

Parvus Almanya'ya doğru zamanda dönmüştü. Ülkenin içinde bulunduğu durum, net ve temellendirilmiş bir politik çizgi hazırlayabilecek cesur bir teorisyenin kalemi eline almasını gerektiriyordu. Seçim mücadelesi onun elementlerinden biriydi. Prusya polisini hiç dikkate almadan, hemen, arkadaşı Konrad Haenisch'in, Almanya'nın batısında yürütülen mücadelenin bütün yükünü omuzlayan *DORTMUNDER ARBEITERZEITUNG*'u çıkardığı Ruhr Havzası'na gitti.

Ünlü bir Prusyalı memur aileden gelen Haenisch, sosyalist hareketle daha öğrenciyken tanışmış, politik faaliyetleri nedeniyle okuldan atılınca ailesi onu bir tımarhaneye kapattırmıştı. Tımarhaneden çıkınca önce *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'un sevkiyatına yardım etmiş, daha sonra yazılışlerinde gönüllü stajyer olarak çalışmıştı. İşi Paul Lensch, Rosa Luxemburg ve Franz Mehring gibi ustalardan öğrenen Haenisch, doksanlı yılların başında, parti içinde tarım tartışması bütün hızıyla sürerken ilk kez Parvus'la karşılaştı. Haenisch'in Parvus'a bağlılığı öyle bir boyuttaydı ki Leipzigli yoldaşları onu "Parvulus" lakabıyla çağırıyorlardı. Yüzyıl sonunda, 1910'a kadar işçi gazetesini çıkardığı Dortmund'a taşınan Haenisch, bu takma adı hayatının sonuna kadar gururla taşıdı.

Alman partisi içinde Parvus ve Rosa Luxemburg çevresinde toplanmış sol kanadın militan temsilcisi olarak bilinmesine rağ-

men bu çizgiyi kendi tarzında savunuyordu: Bol miktarda devrimci romantizm ve dramatik bir üslup. Burjuvazinin dışarı attığı biri olarak, burjuvaziyi proletaryayla tehdit etmekten büyük zevk alan Haenisch'in, coşkulu yapısı ve anti-liberal heyecanları Parvus'a hayranlıkla gözünü dikmesine neden olmuştu. Ağır, iri vücudu, alev almış hissi veren kızıl sakalı ve fizik canlılığıyla hayranlık duyduğu kişiyi adeta bütünlüyordu. Aralık 1906 ortalarında şu mektubu aldı:

> *"Sevgili Haenisch! Önümüzdeki günlerde sizi ziyaret edeceğim. Eğer oraya Peter Klein adına mektup gelirse, o benim...Ama şerefiniz üzerine lütfen gizlilik!"*[212]

Haenisch'in bu Peter Klein'ın kim olduğu konusunda hiç kuşkusu yoktu.Bir kaç gün sonra Dortmund'a gelen Parvus, lafı hiç dolandırmadan dostuna, seçim kampanyası çalışmalarına katılmaya hazır olduğunu söyledi; ihtiyacı olan tek şey, polis tarafından denetlenmeyen kalabileceği bir yerdi. Bundan iyisinin can sağlığı olduğunu düşünen Haenisch, hemen bir çare buldu. Onu kendi evine yerleştirerek, sadece "ruberrimus" yani kıpkızıl diye çağrılan Ernst Heilmann ve yerel yöneticilerden, daha sonraları hükümet başkanlığı bile yapacak olan Max König gibi en yakın arkadaşlarına bilgi verdi.

Parvus'un adı hiç geçmiyor, işçi gazetesi, onun yazılarını isimsiz basıyordu. Sekiz hafta boyunca dış ve iç politika sorunlarıyla ilgili yazılar yazdı. Bülow ve özellikle Katolik Rheinland Westfalen'da yüksek popülariteye sahip Merkez kendi silahlarıyla yenilgiye uğratılmalıydılar. "Hotantular Seçimleri" üzerine düşüncelerini broşür olarak kaleme alabilmek için birkaç haftalığına Düsseldorf yakınlarında bir pansiyona yerleşti. Bu çalışması

212) *Haenisch: Parvus- Ein Blatt der Erinnerung*, 1925, S. 24

1906 başlarında baskıya girdi. Reichstag Seçimleri ve İşçi Sınıfı" adıyla yayınlanan broşür, geç basıldığından ajitasyon çalışmalarında beklenen etkiyi yaratmamıştı. Parti için seçim sonuçları ağır bir düşkırıklığı oldu; seçmenlerinin sayısı belirgin miktarda artmış olmasına rağmen, seçim çevreleri dağılımının elverişsizliği yüzünden parlamentodaki sandalye sayısı 81'den 43'e düşmüştü. Proletarya açısından bir pirus zaferiydi bu: Oyları çoğalmış, ama etkisi azalmıştı.

Ortaya atılmış olan sömürge politikası sorunu, Parvus için, seçimlerden sonra da esaslı incelemeyi gerektirecek kadar önemliydi. Seçim broşürleri, Gardasee'ye iki haftalık bir iş seyahati yapmasına olanak tanıyacak kadar para kazandırmıştı. Yukarı İtalya'nın ilkbahar atmosferinde çalışması hızla ilerliyordu. Rusya'da yaşadığı heyecanlı aylardan sonra, odasında sessizlik ve huzur içinde, telaş ve baskıdan uzak, düşüncelerini kağıda dökmenin keyfini çıkarıyordu. Eylem halinde bir politikacıyken yaşayamadığı tatmin duygusunu sosyalist yazar olarak tatmıştı sonunda.

Helphand'ın sömürge politikasına duyduğu ilgi doksanlı yıllarda başladı. Yönetim Kurulu'nun dış politikayla ilgili talimatları onu hiçbir zaman tatmin etmemişti. Partiyi defalarca sömürgeci genişlemenin önemini gözardı etmek ve ilgisizliğiyle hükümete tehlikeli bir faaliyet özgürlüğü tanımakla suçlamıştı[213]. Sömürgelerin gerek dünya pazarının gelişmesi, gerekse de konjonktür devrelerinin seyrini nasıl etkilediklerini ilk kez 1896'da ayrıntılı biçimde gözler önüne serdi[214]. Şimdi, işte bu temeller üzerine kuruyordu çalışmasını. Amacı, dünya pazarına bir kuşbakışı sunmak ve aynı zamanda partinin önüne sosyalist bir dış politika taslağı koymaktı.

---

213) Bkz. Parvus: Das vorsichtige aber zielbewuste Einlenken des "*Vorwaerts*" in die Kolonialpolitik S.M.Kaiser Wilhelms II: *Saechsische Arbeiterzeitung* 13 ve 16 Ocak 1898.

214) Parvus: "Die Gewerkschaften und die Sozialdemokratie", 1896; *Marinenforderungen, Kolonialpolitik und Arbeiterinteressen.*

1907 sonunda "Sömürge Politikası ve Çöküş" başlığıyla yayınlanan inceleme yazısı, modern emperyalizmin anlaşılabilmesi için kılavuz olabilecek bilgiler içermekteydi. Ancak bu çalışma, Rudolf Hilferding ve Rosa Luxemburg'un daha sonraki çalışmalarında ele aldıkları finanspolitikasıyla ilgili değildi[215]. Bu iki teorisyen emperyalist kapitalizmin ekonomik analizine eğilirlerken Parvus, öncelikle sömürgeci genişlemenin politik sonuçlarını incelemişti. Parvus'un düşüncelerinin özünü, güçler arasındaki askeri çatışmaya, sömürge politikasını zorunlu kılan kapitalizme içkin çelişkilerin değil, bu sömürge politikasından kaynaklanan dış politika kapsamındaki çatışma konularının yolaçabileceği oluşturmaktaydı. Parvus, kapitalist dış politikanın en tehlikeli unsuru olarak koruma gümrüğü ve sömürgeciliği görüyordu.

> *"Sömürgelere duyulan arzu, sermayenin kendi korumacılık sisteminden kaçışıdır, ancak kendisi de bu korumacılık sistemini sömürgelere taşır. Bu emperyalizmdir.*
>
> *Gümrük duvarıyla birlikte dünyanın geri kalanından ayrılmış bir sanayi devleti ve ayrıca bir sömürge imparatorluğu[216]."*

Ancak bu emperyalizm, Parvus'a göre, kapitalist ekonomik düzenin kaçınılmaz sonucu değildi. Koruma gümrüğü, kapitalizmin gönüllü seçilmiş zinciri olarak, burjuvazinin politik körlüğünü elle tutulur biçimde gözler önüne seren "gerilemenin

---

215) R. Hilferding: *Das Finanzkapital. Eine Studie uber die jüngste Entwicklung des Kapitalismus*, 1910; R. Luxemburg: *Die akkumulation des Kapitals. Ein Beitrag zur ökonomischen Erklaerungen des Imperialismus.*

216) Parvus: "Die Kolonialpolitik und der Zusammenbruch", 1907, S.97.

mükafatı" olarak değerlendirilmeliydi. Dünya pazarının birliğinin, rekabet halindeki sömürge imparatorlukları tarafından tahrip edilmesi bütün ulusların zararına olacaktı. "*Ticaret politikasının yerine sömürge politikasının konmak istenmesi politik çöküşün yoludur*"[217].

Almanya'nın dünya pazarındaki konumuna gelince, Parvus, büyük bir kaygıyla, Berlin hükümetinin, Afrika ve Asya'ya yayılarak İngiltere ve Japonya'nın düşmanlığını kazanmış olduğunu kaydediyordu. Terazinin diğer kefesinde ise sadece çarlıkla yaptığı ittifak vardı. Parvus, Alman hükümetinin izlediği "Rus rotası"na karşı ağır eleştiriler yöneltiyordu.

Zira "bütün Avrupa'daki monarşist iktidarların kilit taşı olan" Rusya iç politik baskıya dayanamayarak yakın bir gelecekte çökecekti. Bundan sonra emperyalistler arası çıkacak bir çatışmada Almanya'nın uğursuz bir yalnızlık içinde kalacağı açıktı. Gelecekte yaşanacak olayları bir kâhin öngörüsüyle değerlendiren Parvus için, bu durumda Almanya'nın en tehlikeli düşmanı İngiltere'ydi.

Ne kapitalizmin, ne de sosyalizmin işine yarayacak olan bu felaket politikasına alternatif olarak Parvus, dünya pazarını bütün uluslara açık tutan serbest ticareti önermekteydi. Gelecekte sosyal-demokrasi ajitasyonunu "demokrasi, Avrupa'nın birliği, serbest ticaret" şiarlarıyla yürütmeliydi[218]. Böylece sosyal-demokrasinin, atak dış politika için bir programı olmuş olacaktı..

Parvus, bu çıkarsamayla eski görevine dönmüş oluyordu. O hâlâ partiyi kamçılayarak hücuma kaldırmak isteyen öfkeli bir devrimciydi. Fakat Parvus'un gerekçeleri son derece inandırıcı, tezleri ikna edici ve yüreklendirici olmasına, parti içinde bu konuda canla başla polemik yürütmesine rağmen partiyi eski ko-

217) Agv., S. 147.

218) Agv., S.30.

numundan çıkarmayı başaramamıştı. Sosyal-demokrasinin üstüne ölü toprağı serpilmişti adeta; bir türlü harekete geçirilemiyordu. Parvus, emirlerine itaat etmeyen bir ordunun komutanı gibiydi. Bir kez daha tek başına kalmıştı; gözüne sokarcasına eski yerine geri itilen etkisiz bir teorisyendi artık.

Fakat Parvus, düşkırıklıklarına henüz pek duyarlı değil, tevekkülden de epeyce uzaktı. Dış yaşam koşullarında belli bir konjonktürün varlığı onu önceleri dengede tutmuş, Gardasee'de yaptığı tatil de cabası olmuştu. Dinlenmek için o sıralarda Gardasee'ye gelen Rosa Luxemburg'la yeniden karşılaştılar. Petersburg Hapisanesi'ndeki görüşmelerinden bu yana çok şey değişmişti. Devrim günlerinin arkadaşları bir kez daha politik tecrit ve yalnızlığa itilmişlerdi. İkisi de parti bürokrasisi konusunda yeterli deneyime sahip oldukları için Almanya'da kendilerini neyin beklediğini biliyorlardı, fakat mücadeleden vazgeçmemeye kararlıydılar. Kitleleri harekete geçirmek istiyorlardı; mecbur kalırlarsa parti yönetiminin iradesine rağmen yapacaklardı bunu. Taktik ayrıntılarda zaman zaman farklı görüşleri savunsalar da çizgileri aynıydı. Özel yaşantılarında da benzer sorunlar yaşıyorlardı. İkinci karısıyla oğlunu Rusya'da bırakmış olan Parvus'un, canlı, alaycı, fakat son derece duyarlı ve kadınsı Rosa Luxemburg ile arkadaşlığı geçmişi kolayca unutmasını sağlamıştı. Rosa Luxemburg da sırtını dayayabileceği birini bulduğu için Parvus'a minnettardı.

Leo Jogisch ile birlikteliği Varşova'da devrim günlerinin ardından kırılmıştı. Parvus'la ilişkisi Jogisch'le ilişkisinden daha mesafeli olmasına rağmen, içinde bulunduğu ruhsal çöküntü sırasında Parvus'un arkadaşlığı kafasını dağıtmasına yardımcı oluyordu.

İkisi de birbirlerine duydukları sempatiyi fazla abartmamışlardı. Gizli bir anlaşma, dile getirilmeyen hoşlanma duygusu, zerafet ve gizlilikle içlerinde tuttukları düşünsel bir direnme ittifakıydı bu.

Romantik sevgili değil, birbirini anlayan ve birbirine güvenen

iki dosttu onlar[219].

Parvus, ilkbaharda yeniden Almanya'ya döndüğünde, Petersburg'ta devrim günlerinde oynağı rolün kendisine önemli bir popülarite sağladığını keyifle farketti. Nihayetinde o, Almanya'da ancak romantik şarkılarda sözü edilen ama aslında herkesin gerçekleşmesinden ürktüğü kitlesel grevler, ordu içinde ayaklanmalar ve silahlı çatışmalarla dolu bir devrime bizzat katılmış biriydi. Devrime katılanlar her zaman, başka ülkelerde devrimi körükleme olanakları elden geldiğince kısıtlanan ve o ölçüde de şiddetli bir tezahüratla kutlanan kahramanlar olurlardı. Ancak Alman partisinin Parvus'a karşı sevecen tutumu sadece dar kafalılara mahsus meraktan ya da duygusal hayranlıktan kaynaklanmıyordu. Alman sosyal-demokrasisi, Avrupa'daki proleter örgütler arasında, dayanışma konusunda hem hızlı hareket etmesi, hem de cömert davranmasıyla ünlüydü. Berlin'de parti yönetimi kendini beğenmiş, ihtiyatlı ve inisiyatifsiz olsa da, kesinlikle kesinlikle elisıkı değildi.

Parvus, Alman işçi hareketine neden büyük hayranlık beslediğini bu süreçte çok daha iyi anladı. Parti, her zaman özenli davranmamış olabilirdi ama onu bir kez bile yarı yolda bırakmamıştı. 1907 yazında Parvus'a dayanışmanın ne anlama geldiği gösterildi. Revizyonizm tartışmaları sırasındaki ihtilaflar bir kenara bırakılmış, kayıp çocuk Parvus, sosyalist yayıncılığa geri dönmüştü. Karl Kautsky, 1902'den beri tek yazısının yayınlanmadığı *NEUE ZEIT*'da yeniden yazmasını önermiş, 90'lı yılların ortalarından beri sürekli kavgalı olduğu *VORWAERTS* bile sayfalarını açmıştı kendisine. Yazı isteyen başka gazeteler de vardı tabii.

---

219) Parvus'la Rosa Luxemburg yıllarca mektuplaştılar. Karl Kautsky, 1919 yılında Parvus'a karşı yürütulen bir kampanya esnasında, Luxemburg'un otoritesinden de yararlandığında, Parvus, Rosa'nın kendisine yazdığı mektupları yayınlamayı düşündüğünü bildirdi. Oldukca zengin olduğu düşünülen bu mektuplar Helphand'ın ölümünden sonra bulunamamıştır, mektupların akıbeti bugüne kadar bilinmemektedir.

Geçmiş tamamen unutulmuştu; en azından kısa bir süre için.

Rusya'dan yeterince yazıyla dönen Parvus, bu durumdan elbette yararlanacaktı. Nasılsa ne *NEUE ZEIT* ne de *VORWAERTS* bu üretkenlikten şikayetçi değildi. Bu arada 1905 sonunda sessiz sedasız sahneden çekilen gazete haberleşme merkezini de yeniden faaliyete geçirdi. Rusya'da yaşadıkları üzerine yazdığı kitabın başarısı ise gerçekten büyük oldu. "*In der russischen Bastille waehrend der Revolution*" [Devrim Sırasında Rus Bastille'inde ç.n.] adıyla 1907 ortalarında Dresden'de yayınlanan kitabın adı içeriğine çok uygundu. Sadece geçerken değinilen 1905 yılının politik olayları, kahraman Parvus'un yaşadığı maceraların arka planını oluşturuyordu sadece. Büyük bir vicdan rahatlığı içinde kendisini aziz mertebesine yükselten Parvus, hapishanede yaşadıklarını sosyalist darkafalıların dehşet tahayyüllerine hitap eden bir üslupla anlatıyordu. Sibirya'dan kaçışını anlattığı bölüm ise zirveydi. Karl May bile hikâyelerini daha heyecanlı anlatamazdı. Sonuç olarak Parvus, dikkate değer üslup ustalığıyla hem kitabın iyi satmasını, hem de çarlığa karşı politik ajitasyonda kullanılmasını sağlayarak iki hedefe de ulaşmıştı. Zaten onun tarihçi olmak gibi bir isteği de yoktu.

1907 yazında önce Rus Parti kongresine katılan Trotzky, Berlin ve Dresden'e geldiğinde dostunu keyifli bir halde buldu. Yeniden görüşmeleri şerefine birlikte tatil yapma kararı aldılar. Parvus, Dresden'deki yayıncısı Kaden'in, Trotzky'nin devrim anılarını da basmasını sağladığından[220] bu tatili yapabileceklerdi. Trotzky'nin karısı Natalie Sedova'nın da katıldığı grup, Dresden'den yola çıkıp Saksonya İsviçresi'ni geçerek Bohemya sınırına kadar gittiler. Eğer o sıralarda Berlin'de bulunan temkinli Rosa, Bohemya'ya gelmesi için ısrar eden Parvus'un bu teklifini fazla tutkulu bulup reddetmeseydi, seyahat gerçek bir aile gezisi olacaktı.

220) L. Trotzky: *Russland in der Revolution*, 1910; birlikte yapılan tatille ilgili anlatımlar için bkz. *Hayatım*, S 195

Güz başlarında Natalie Sedova oğlunu almak için Rusya'ya giderken Parvus ve Trotzky Almanya'ya geri dönmüşlerdi. Parvus arkadaşını Alman işçi hareketiyle tanıştırmak için büyük çaba sarfediyordu. Kabul gördüğünün göstergesi olarak Karl Kautsky'nin evine davet edilen Trotzky'nin, kısa süre sonra *VORWAERTS* ve *NEUE ZEIT*'ta da yazmaya başlaması Lenin'i epeyce öfkelendirmişti. Trotzky, Alman yoldaşlarının kendisine gösterdikleri bu iyi niyetin değerini biliyordu; ama Berlin'de bir türlü rahat hissetmiyordu kendisini. Buranın küçük-burjuva, bunaltıcı ve dar havasını sevmemişti. Onun gözünde Kautsky saygı duyulması zorunlu marksist bir otoriteydi, ama aynı zamanda hiç kimseyi coşturamayan, son derece kuru ve can sıkıcı bir yazardı. Gözüne batan küçük şeyler toplayınca oldukça olumsuz ve kocaman bir tablo oluşturuyordu. 1907 yılında Petersburg'tan gelen konukların, Alman partisi hakkında izlenimleri Gorki'nin anılarında yer almıştır:

> *"Yaşadığım düş kırıklığı, sosyal-demokrasinin neredeyse bütün önemli liderleriyle karşılaştığım, oldukca şişman Singer'le başka önemli şahsiyetlerin de bulunduğu bir ortamda August Bebel'le öğlen yemeği yediğim Berlin'de başladı..*
>
> *Öğlen yemeğini, üzerleri son derece temiz işlemeli bezlerle örtülü kanarya kafeslerinin bulunduğu, koltuk arkalıklarına, yemek yerken enselerimizle kirletmeyelim diye yine işlemeli bezlerin serildiği geniş bir evde yedik. Etraftaki herşey sağlam ve değişmez görünüyor, herkes törensellik içinde yemek yiyor ve törensellikle birbirlerine 'Mahlzeit' [afiyet olsun ç.n.] diyorlardı.*
>
> *Bu sözcüğü hiç duymamıştım ama Fransızca 'mal' sözcüğünün 'kötü' anlamına geldiğini biliyordum. İki sözcüğü biraraya getirince 'kötü zaman' demek oluyordu.*

Singer Kautsky'e iki defa 'Romantik'im' demişti. Kartal gagasına benzeyen burnuyla Bebel, biraz kendini beğenmiş biri izlenimi yarattı bende. Rhein şarabı ve bira içiliyordu. Şarap ekşimsi, bira ise iyiydi; Rus devrimi ve Rus sosyal-demokrat partisi hakkında da ekşimsi ve küçümseyici sözler söylendi, ama kendi partileri hakkında hep iyi şeyler konuştular! Genel olarak hepsinin kendilerinden çok hoşnut oldukları açıktı, hatta sandalyelerin bile, üzerlerinde önderlerin saygıdeğer kıçları bulunduğu için hoşnut oldukları hissediliyordu[221]".

Parvus, arkadaşına Alman işçi hareketinin iyi yanlarını da göstermek için çaba harcamış, ancak fazla başarılı olamamıştı. Polis 1907 sonunda oturma izni konusunda zorluk çıkarınca, hiç üzüntü duymadan Viyana'ya taşındı. İki arkadaş bu günlerde, yollarının bir kez daha ayrılacağını hissetmiş olmalılar. Devrimden sonra yeniden görüştüklerinde Münih'te geçirdikleri o eski günlerin samimi havası yoktu. Trotzky olgunlaşmış ve bağımsızlaşmıştı. Parvus'a duyduğu saygıdan bir şey yitirmemişti, ama kendi düşüncelerinin farklı yönde geliştiğini de arkadaşından gizlemedi.

Çatışmanın merkezinde, Trotzky'nin esaslarını ilk kez Peter-Paul-Kalesi'ndeki hücrede kaleme aldığı daha sonra ün kazanmış sürekli devrim teorisi vardı. Aynı dönemde Parvus Bastille ile ilgili popüler kitabı üzerinde çalışmaktaydı. Bu teorinin yapı taşları neredeyse tamamen arkadaşı Parvus'tan alınmıştı. Trotzky'nin yazısı "Görüşler ve Perspektifler"[222], önce Helphand'ın "Savaş ve Devrim" adlı yazı dizisiyle "9 Ocak'a Kadar" adlı broşürün önsözünü özetlemekteydi: Rus liberalizminin güç-

221) M. Gorki: *Erinnerungen an Zeitgenossen*, 1962, S. 171 ve devamı.

222) L. Trotzky: "Itogi i Perspektivy": *Naşa Revolyuziya*, 1906, S. 224-286.

süzlüğünün sosyolojik ve politik nedenleri, proletaryanın önderlik rolünün zorunluluğu, global ekonomik birlik konsepti ve dünya devrimi için Rus proletaryasının öncü işlevine inanç.

Parvus bu öncüllerden, "işçi demokrasisi" düşüncesini geliştirmişti; bu, modern bir ifadeyle söylenecek olursa, sosyal hukuk devletinin bir safhası olarak kavranabilecek, ılımlı kapitalist bir safhaydı. Ona göre devrim kesinlikle sosyalizmi kurmamalı, bu adım ancak Rusya'nın endüstrisi geliştiğinde ve proletarya çoğunluğa sahip olduğunda göze alınmalıydı.

Trotzky ise aynı öncüllerden artık son derece farklı bir sonuca varmıştı. Trotzky'e göre, proletarya, geçici iktidarı ele aldıktan sonra, devrimin iç baskısı sonucu gerek burjuva-demokrasisinin, gerekse de işçi-demokrasisinin sınırlarını aşmak ve kapitalist mülkiyet ilişkilerine derin bir müdahalede bulunmak zorunda kalacaktı. Ona göre bir asc_tisme de classe, köylülerin ve burjuvazinin gerici politikasına karşı yeterli olamayacaktı. Rusya'da işçi sınıfı, devrimci tabanı daraltarak değil, Rusya'da ve Avrupa'da sosyalist proletaryanın birleşmesi ve yardımlaşmasıyla genişleterek iktidarı savunabilir ve hatta sosyalizme doğru ilk adımları atmayı göze alabilirdi.

> *"Avrupa proletaryasının doğrudan politik yardımı olmadan Rusya'da işçi sınıfı iktidarı elinde tutamayacak ve geçici egemenliğini sürekli bir sosyalist diktatörlüğe dönüştüremeyecektir*[223]*."*

Parvus böyle bir devrim düşüncesini kabul etmeyi kesin bir dille reddetti. O, muzaffer proletaryanın, sadece burjuva devrimini tamamlaması gerektiğini, "işçi demokrasisi"nin sınıfsal hedeflerinin ancak liberal gelişim aşamasında gerçekleşebileceğini düşünüyordu. Örnek olarak, küçük-burjuvaziyle ittifak halinde,

223) Agy., S.245.

burjuva demokrasisinin sınırlarını ihlal etmeden iktidarını uygulayan Avusturya işçi sınıfını gösteriyordu. Ona göre Rusya, sosyalizmi uygulamaya başlamadan önce endüstriyel gelişimini tamamlamalıydı.[224]

Öncüllerinden daha radikal sonuçlar çıkarmamasının nedeni cesaret ve öngörü yoksunluğu değildi elbette. Daha çok, Batı Avrupa proletaryasının kendiliğinden bir devrime hazır olmadığı düşüncesindeydi. Trotzky, dışarıdan gelecek yardıma fazla bel bağlıyordu. Gerek Rosa Luxemburg, gerekse de Parvus açısından, Alman parti yönetiminin bu hususlarda son derece rahat ve gevşek olduğu tecrübeyle sabitti. O nedenle Parvus'un, Rus proletaryasının izleyeceği politikayı, kayıtsız koşulsuz sosyalizmin Batı Avrupa'daki başarısına bağlamanın tehlikesinden sözetmesi için yeterli neden mevcuttu. Öncelikle devrimci eylemi düşünen Trotzky'nin aksine, sosyalist ekonomik düzenin başarıyla kurulması için gerekli olan teknik ve ekonomik koşullarla da ilgilenen Parvus için sosyalizm, dönüştürmekti, sanayi toplumu kurmak değil. Gerçi kapitalizmin uluslararası içiçe geçmişliğinin altını çizen kendisi olmuştu, fakat onun düşündüğü sosyalizmi kurabilecek bir işçi partisi, Rusya'daki elitist devrimciler partisinden çok farklıydı. Geleceğin örgütünü Parvus, Alman işçi hareketini örnek alarak tasarlamaktaydı: Sendikalarda ve kooperatiflerdeki yardımcı birlikleriyle disiplinli, sıkı örgütlenmiş bir kitle partisi. Rusya'nın geriliğinin politik bir avantaj olduğuna kesinlikle inanmıyordu.

Parvus'un gelecekten beklediği, halkın çoğunluğunun isteklerine uygun demokratik sosyalizmdi. Ona göre Rus proletaryası ne çoğunluktu, ne de ekonomik ve politik koşullar, sosyalizme geçmek için olgunlaşmıştı. O nedenle Trotzky'nin ileri sürdüğü düşünce Rusya'nın geleceğini tehlikeye atabilecek olan bir kumardı.

Parvus ve Trotzky'nin entellektüel ortaklığının sonunu sürek-

224) Bkz L. Trotzky. *Eine Biographie*. 1952, S.554.

li devrim teorisine ilişkin politik farklılıklar belirlemişti. Ancak başlarda her ikisi de görüş ayrılıklarını özellikle sivriltmemeye çalıştılar. İki Rus fraksiyonundan bağımsız davrandıkları için, kamuoyu önünde yapılacak zamansız bir tartışmanın ikisi için de iyi olmayacağı ortadaydı.

Yılın sonunda Trotzky'nin Viyana'ya gitmesiyle ertelenen ama unutulmayan kavga, ancak on sene sonra sonuçlandı. Ancak bu son, yollarını 1907'de ayıran iki arkadaşın o günlerde tahmin edemeyecekleri biçimde gerçekleşecekti.

Alman partisi tarafından büyük bir sempatiyle karşılanan Parvus'un Avrupa sosyal-demokrasisi içindeki yeri kesinleşmişti. Trotzky gibi Rus örgütünde faaliyet sürdürmeyi yararsız bir çaba olarak görüyordu. Tarihin tekerleği Rusya'da durmuş gibi görünse de, batıda dönmeye devam ediyordu. İlk başlarda olduğu gibi mülteci çevrelere karşı şiddetli bir antipati duymaya başlamıştı. Rus gazete ve dergilerinden gelen teklifleri kibir ve horgörüyle reddediyordu. Ülkede taşları yerine oturtacak kitle hareketi gelişmezse Rus aydınlarının yine anlaşmazlıklara düşeceklerinden emindi. Yeni kurulan *GOLOS SOZIALDEMOKRATA*'nın menşevik yazılışlerini, Rusya'da faaliyetlerini legalleştirmek için kararlılıkla yürütülecek sınıf mücadelesini reddetmekle suçlamıştı. O nedenle bu yayın organında yazması olanaksızdı. Gücünü bütünüyle Alman sosyal-demokrasisine vakfetmek isteyen "izleyici rolü" ona yetecekti[225].

Alman partisi içindeki yerini korumakta ısrarlı olan Parvus'un, kolay yolu seçtiği için bu kararı aldığını söylemek doğru olmaz. Rusya'dan döndükten sonraki ilk aylar onun hayatında istisnaydı. Zaten kısa süre sonra da parti içindeki eski konumuna gerilemişti.

1907-1914 yıllarında Almanya sosyalist mülteciler için cennetten başka her şeydi. Rusya'yla ilişkilerini iyice bozmamak

225) Parvus'tan Martov'a, Şubat 1908: Sozial-Demokratiçeskoye Dvishenıye v Rossiyi. S. 178 ve devamı

için iltica etmiş devrimcileri sıkı bir göz hapsinde tutuyordu.

Prusya polisi Helphand Dortmund'a gelmeden kısa süre önce, iki mülteciyi Rus makamlara iade etmişti. Reichstag'daki sosyalist grubun protestosuna şansölye von Bülov'un verdiği yanıt, Alman dış politikasının sırtında taşınması olanaksız bir yük oluşturduklarını söylediği bu "asalak ve komplocular"a karşı savaş ilanı gibiydi. Parvus'a gerekli uyarılar önceden yapılmıştı. Prusya'da "sınır ihlali" nedeniyle yakalanırsa büyük olasılıkla ikinci kez Sibirya'ya gönderilecekti. Ancak orada kalmayı yeğledi; yıllardır Alman polisiyle oynadığı köşe kapmaca sonucunda deneyim sahibi olduğu için bu kez de polisin eline geçmeyeceğinden emindi.

1908'den 1910'a kadar Almanya'da çeşitli kentler arasında mekik dokuyarak bir gezgin gibi yaşadı. Bir süre de *CHEMNITZER VOLKSZEITUNG*'da çalışmıştı. Prusya ve Saksonya'da illegal kalıyor, daha sonra Stuttgart ve Münih'e geçerek orada huzurlu haftalar geçiriyordu. Geçinmek için parayı yeniden oluşturduğu Gazete Haberleşme Merkezi'nden, *VORWAERTS* ve *NEUE ZEIT* için düzenli olarak yazdığı yazılardan kazanıyordu. Hiç durmadan oradan oraya taşınmasına rağmen bu dönem, hayatının en verimli dönemlerindendi. Düşüncelerini uzun yıllar boyunca genellikle makale ve kısa broşür biçiminde yayınlamıştı, artık daha boyutlu bir çalışma yapma zamanının geldiğini düşünüyordu. Artık şimdiye kadar yayınladığı çalışmalarının bilançosunu çıkarması ve gelecekte sosyal-demokrasinin önüne çıkacak görevler konusunda netleşmesi gerekiyordu

Çalışmayı tam iki yılda bitirebilmişti. 1910 yazında yayıncısına iki ciltlin elyazmasını sundu. Kitaplar birkaç ay sonra "*Der Staat, die Industrie und der Sosyalizm*" (1910) [Devlet, Sanayi ve Sosyalizm ç.n.] ve "*Der Klassenkamp des Proletariats*"(1911) [Proletaryanın Sınıf Mücadelesi ç.n.] adıyla piyasaya çıktı. Ancak iki ciltlin de bazı bölümleri daha önce 1909'da ayrı broşürler olarak yayınlanmıştı.

Alman işçi hareketinin tarihini değerlendirirken, öncelikle parti içindeki tartışmalara yaptığı katkıları özetliyor, politik kitlesel grev, sendikalar, revizyonizm, ticaret krizleri, dünya pazarı, koruma gumrükleri ve sömürgecilik gibi sorunlarla ilgili olarak düşüncelerini kısaca açıklıyordu. Yaptığı tespitlere göre, parti, kafa karışıklıklarına yol açarak ve ahlayıp puflayarak da olsa teorik cephanesini önemli ölçüde genişletebilmişti. Sınıf mücadelesi başarısız olmamıştı. Fakat sadece sosyalizmin değil, kapitalizmin de çeşitli alanlarda hissedilir biçimde sağlamlaştığı görmezden gelinemezdi. Taraflarin güçlerini değerlendirdiğinde şu sonuca varıyordu: Güçlü bir ordu tarafından desteklenen, tekeller ve karteller tarafından yönetilen kapitalist ekonomik düzenin, dış etki olmadan çökmesi olanaksızdı. Lafı hiç dolandırmadan, çoğu yoldaşın hâlâ özenle beslediği çöküş teorisinin, yanlış olduğunu söylüyordu. Kapitalizm henüz, sonsuza kadar olmasa da, yaşama gücüne sahipti. Sistem için en büyük tehlike, zaman zaman patlak veren ekonomik krizler değil, emperyalist devletler arasında gerçekleşecek silahlı çatışmaydı. Dünya pazarındaki rekabet ve bu rekabetin yarattığı erperyalist güç politikaları savaş nedeni olabilirdi. Bu durumda devletin, hem dış saldırgana karşı, hem de içteki sınıf düşmanına karşı iki cephede savaş yürütmek zorunda kalması, ona göre, nihai çöküşü getirecekti. Savaş ve devrimi gelecekte artık birbirinden ayırmak olanaksızlaşacaktı.

> *"Savaş kapitalizmin bütün çelişkilerini keskinleştirir. Bir dünya savaşı sadece ve sadece bir dünya devrimiyle son bulabilir[226]."*

Parvus, kapitalizmin doğası gereği zorunlu olarak çökeceği tezine nasıl şiddetle karşı çıkıyorsa, sosyal-demokrasinin kendili-

226) Parvus: *Der Klassenkamp des Proletariats*, 1911, S.147.

ginden zafere ulaşacağı tezini de aynı şiddetle reddediyordu. Aslında bugün görünen, iktidar araçlarını elinde bulunduran burjuvazinin değil, şimdiye kadarki mücadele yöntemlerinde ısrar eden işçi sınıfının verimliliğinin sınırlarına ulaştığıydı. Ekonominin kartelleşmesi, sendikaların karşısında bir karşı güç oluşturmuştu; sosyal-demokrasinin parlamenter etkisi, parlamentarizmin giderek zayıflaması yüzünden bu karşı gücü dengeleyemeyecekti. O nedenle proletarya yeni taktik geliştirmek zorundaydı. Helphand'a göre, bu yeni taktik "birleşik silahlar"ın kullanılmasından oluşmak zorundaydı[227]. 19. yüzyıl tekil mücadelelerin çağı olmuştu; proletarya geçen zaman içinde farklı mücadele araçları geliştirmiş ve bunları denemişti. 20. yüzyılda ise, proletaryanın, depodaki silahların hepsini kullanabilmesi için devrimci bir stratejiye ihtiyaç vardı.

> *"Özgül devrimci bir mücadele aracı yoktur. Devrim, bütün politik mücadele araçlarından yararlanır... Zira devrim özel bir mücadele metodu değil, tarihsel bir süreçtir[228]".*

Parvus, mevcut bütün mücadele araçlarının stratejik bütünlüğünü ileri sürerek zamana uygun bir devrim taktiği geliştirmek için temel taşı oluşturmuştu. Bu birleşik mücadele araçları düşüncesi, günümüze kadar, Moskova'da da, Pekin'de de öğretilen devrimci metodolojinin bilinen gerçeği olmuştur.

Peki ama bu birleşik silahlar ne zaman kullanılacaktı? Böylece Parvus Alman sosyal-demokrasisinin en duyarlı sinirine dokunmuş oluyordu. 1908'de parti yönetimi içinde amansız bir tartışma yaşanmıştı. Tartışma konusu şuydu: Proletaryayı sokağa dökmek ve gericiliği, politik genel grevle geri adım atmaya zorlamak için o an gelmiş miydi?

---

227) *Agy.*, S.109.

228) Parvus: *Die russische Revolution: Leipziger Volkszeitung*, 13 Kasım 1906

Kapitalist devlet cihazı yeterli ölçüde saldırı noktası sunmaktaydı. İlk öneri, kitlesel grevin savaş çıkması durumunda kullanılmasıydı. Genel grevin Prusya'da genel ve eşit oy hakkı için kullanılmasını isteyen ikinci öneri de aynı yönü işaret ediyordu ve ilkinden daha şiddetli tartışmalara gebeydi. Parti bu hususta üç gruba ayrılmıştı: Revizyonist sağ kanat ısrarla politik bir maceraya girilmemesi uyarısında bulunuyordu. Başını Rosa Luxemburg, ölen Wilhelm Liebknecht'in oğlu Karl Liebknecht ve Hollandalı Pannekoek'in çektiği sol kanat ise devrimci eylem için baskı yapıyordu. Sol kanada göre, işçiler savaşa hazırdı; o nedenle büyük bir meydan savaşını göze almanın zamanı gelmişti. Rosa Luxemburg bu yönde ateşli ajitasyon yapıyordu. Partinin kongrelerinden birinde, Rosa'nın, devrimde zor kullanmayı savunan bir konuşmasından sonra, August Bebel, kendisini, ayak bileklerine kadar kan denizinde görür gibi olmuştu. Uzun yıllar süren sıkı dostluğun ardından, artık farklı bir yönde yürümeye başlayan kararsız Kautsky'i hakarete varan alaylı sözlerle şöyle eziyordu:

> *"Frene basmak için Kautsky yoldaş, size ihtiyacımız yok!*[229]".

Ancak, parti yönetiminde çoğunluğu temsil eden Bebel ve Kautsky etrafında kümelenmiş, kendilerini Merkez olarak nitelendiren üçüncü grubun parti içinde ağırlığı vardı. Kautsky'nin *NEUE ZEIT*'ta defalarca belirttiği gibi, parti yönetimi, prensip olarak genel grevin de kullanıldığı bir saldırı için hazırdı, fakat henüz o anın gelmediği kanısındaydı, çünkü proletarya nihai savaş için henüz yeterince güçlü değildi. O nedenle şiar öncelikle şu olmalıydı:

---

229) R. Luxemburg: "Ermattung oder Kampf". *Neue Zeit*, 1909/10, Cilt 2, S 305.

"Ne ne pahasına olursa olsun devrim, ne de ne pahasına olursa olsun yasallık"[230].

Parvus, yeni bir strateji geliştirmekle uğraşırken parti içindeki cepheler hemen hemen böyleydi. Sağ kanadın reformist politikacılarıyla birlikte yürüyemeyeceği ortadaydı, fakat kendisini Rosa Luxemburg'un çevresindeki sol kanada da, Kautsky'nin etrafındaki Merkezcilere de yakın bulmuyordu. Rosa Luxemburg'un sürekli saldırı politikası "devrimizm" veya "devrimcilik yapmak"tı. Kitlelerin coşkusunu kırbaçlamak ve sonra bütün enerjiyi tek bir noktaya yöneltmek son derece tehlikeli sonuçlara yol açabilirdi. Bu hususla ilgili olarak Kautsky'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"Devrimden kitlesel grev, kitlesel grevden gösteri grevi ve politik iktidar mücadelesinden Prusya'da seçim hakkı için mücadele"[231].

Belirleyici hata tam da buradaydı işte. Kendisi ise, saldırı alanlarının daraltılması değil genişletilmesi gerektiğini düşünüyordu. En son ileri sürülecek talebi en başta ifade ederek savaşa başlamak yerine, hedefler, mücadele, organik bir yükselme kaydedecek biçimde belirlenmeliydi. Oysa Rosa Luxemburg tek bir hedefe kilitlenerek politik ve ekonomik durumun bütününü unutuyordu.

Kautsky'e, Rosa Luxemburg'a karşı kullanılacak polemik cephanesi sunmak niyetinde olmayan Parvus, Rosa'nın savunduğu taktikten daha az anlayışla karşıladığı Kautsky'nin taktiğini de eleştirel analize tabi tutuyordu. *NEUE ZEIT*'ın editörünü, Rosa Luxemburg'u yularından yakalayarak grev tartışmasını durdur-

230) K. Kautsky: *Der Weg zur macht*, 1909, S.41 ve devamı.

231) Parvus'tan Kauksky'e: 14 Haziran 1910, Kautsky-Archiv, *International Institute of Social History*, Amsterdam.

maya çalışmakla eleştiriyordu. İddiasına göre Kautsky, günlerden bir gün, kapitalizmin canına ot tıkayacak dramatik bir genel meydan savaşının çocuksu düşünü görmekteydi. Bu savaşın ardından mükemmel bir sosyalist barış dönemi gelecekti. Proleterya o zamana kadar sabretmek ve donanımını tamamlamak zorundaydı. Oysa Parvus bu tavsiyeyi farklı yorumluyordu: Kautsky, sonuçlarını felaket olarak değerlendirdiği yenilgiden korktuğu için, sukunet ve ılımlılıktan yanaydı. O nedenle önerdiği taktik genel bir durgunlukla sonuçlanacaktı. Gelecekte gerçekleşecek nihai savaşın hayali insanları hiç bir şey yapmamaya mahkûm ediyordu. Aslında son hesaplaşma anının ne zaman geleceğine kafa yoran Kautsky'e acımak lazımdı. Zira Kautsky, sürekli, o anı yanlış hesaplayarak "dünya tarihinin devrimin işini bozmak" gibi son derece büyük bir korkusuyla yaşamaktaydı.[232]

Parvus, kendi düşüncesini geliştirmeye ancak şimdi başlamıştı. Devrimin, günün birinde gerçekleşecek genel meydan savaşı anlamında anlık bir aksiyon değil, daha çok başarı ve başarısızlıkların içiçe geçtiği uzunca bir zincirden oluşan diyalektik bir süreç olarak anlaşılması gerektiğini bıkmadan usanmadan tekrarlıyordu. Gerçeklik hemen zafer veya korkunç bir yenilgi kabul etmezdi. Devrimin seyri ekonomik kriz devrelerine benziyordu. Bir durgunluk devrinin ardında, tarihin kapısı, her zaman, toplumsal patlamalara, yani "*tarihsel olarak hazırlandığı için, kendisi de tek bir eylem olarak değil tarihsel bir süreç olarak gelişme gösteren*"[233] devrim dönemine açılıyordu.

Devrim dönemlerinde elbette saldırı stratejisine ihtiyaç vardı. Parvus, diyalektik özünü anlayamadığı için devrimci marksizmi, "sosyalist nihai hedefe ulaşmayı amaçlayan 'doğal' bir gelişmenin tanımlanması"na indirgeyen Kautskyci durgunluktan çıkmak is-

232) Parvus: *Klassenkamp des Proletariats*, S. 137.

233) Agy., S.136.

tiyordu[234]. Hedeflediği şey, dinamik, diyalektik bir mücadele metodu, bütün cephelerde sınıf mücadelesi, eldeki bütün silahların planlı biçimde kullanılması, olası bütün yenilgilere rağmen süreklilikti.

Paul Frölich, Helphand'ın düşüncelerini, soğukkanlı politik ve ekonomik durum analizini "irade tarafından iktidara yönlendirilen aktiviteyle birleştiren"[235] son derece isabetli "devrimci realizm" olarak adlandırmaktaydı. Bu tanımın ne anlama geldiğini en iyi anlatan Parvus'un kendisidir:

> *"Sosyal devrimin görevi sosyalizmi zorla uygulamak değildir. Tam tersine proletarya, gelişimini engelleyen zorun çekim alanının dışına çıkmalıdır... Ve bu ancak proletarya, yenilgilere göğüs gerebilecek kadar güçlenirse mümkün olabilir. Devleti siper almış, zor silahlarıyla donanmış kapitalizm, sadece bir muharebeyle yenilgiye uğratılamaz... Süvari hücumu artık devrimde de önemini yitirmiştir... Modern savaşlar her şeyden önce bilimsel yönetilmeyi, koşulların iyi bilinmesini, güç ve olanakların iyi değerlendirilmesini, tedbirli ve dikkatli davranmayı, soğukkanlılığı, sabrı ve her zamanki gibi yine büyük bir özveriyi gerektirmektedir... Eski zamanların barikat savaşçısı güzel bir figürdü ama artık günümüz için yeterli değildir. Bugün gerekli olan, askerlerin üzerimize yönelmiş tüfeklerinin gölgesinde, sükünetimizi bozmadan direnmek, tek tek ve kitlesel olarak, önderlik olsa da olmasa da, büyük bir kararlılık içinde son nefesimizi veresiye kadar hedeften vazgeçmemektir[236]."*

---

234) E.Matthias: Kautsky und Kautskyanismus. *Die Funktion der Ideologie in der deutschen Sozialdemokratie vor dem ersten Weltkriege: Marxismusstudien*, Ikinci Seri, 1957, S. 160

235) P. Frölich: Schattenrisse III. *Parvus: Rote Fahne*, 21 Ocak 1923.

236) Parvus: *Klassenkampf des Proletariats*, S. 149.

Parvus'un teorisyen yanının ilginçliği şimdi iyice görünmektedir. Düşünceleri dikkatle yorumlanırsa, onun radikal ya da revizyonist değil, hem radikal hem de revizyonist olduğu anlaşılır. Solda ya da sağda yer almadan iki tarafla da ilişki içindeydi. Devrimci eylemin, partinin bütün eğilimlerini kendi içinde birleştirmiş, karmaşık ama mantıklı teorisyeniydi o. Bir Parvusistti, hem de tek Parvusist.

Ancak teorik çalışmalarının başka bir özelliği daha vardır: Bu çalışmalar ideolojik gelişmeyi takip etmiyor, gelişmenin öncülüğünü yapıyorlardı. Bazen çağdaşlarının o kadar önündeydi ki, çoklukla hayalperest, ütopist olarak değerlendiriliyordu. Bir yoruma göre annesi zihin bulanıklığından ölmüştü, Parvus'un devrimci hayalciliğinin nedeni buydu. Avrupalı sosyalistler, vizyonu karşısında dehşete düşmemek için alay etmeyi yeğlemişlerdi. Bunun ilk örneği 1905'te Rus partisi, Parvus'un geçici işçi hükümeti şiarını deli saçması bir ütopya olarak reddederek vermişti. Beş yıl sonra yayınladığı iki ciltlik kitabını bitirdiğinde de Alman yoldaşları aynı değerlendirmeyi yaptılar. Özellikle "*Devlet, Sanayi ve Sosyalizm*" adlı cilt, Helphand'ın akıl sağlığı konusunda epeyce kaygı yaratmıştı. Ama kaygılarında haklı oldukları kesinlikle söylenemezdi.

Ticaret krizleri, tekeller ve sendikal sorunlarla ilgilenirken sadece geçmişe ve bugüne bakmanın yeterli olmadığını farketmişti. Kapitalizm yeterince analiz edilmiş, incelenmişti; işçiler hangi silahları kullanabileceklerini, mevcut devlete nasıl saldırmak zorunda olduklarını öğrenmişlerdi. Ancak gelecekteki görevlere, devrimden *bir sonraki* gün sosyal-demokrasinin önünde bulacağı politik ve ekonomik sorunlara ilişkin en ufak bir netlik yoktu. Gerçekte sosyalizm ne demekti? Sosyalizmi inşa etmeye nereden başlanmalıydı? Sistem nasıl işleyecekti?

Böylece Parvus, hiç de tekin olmayan bir kapıyı açmış oluyordu. Partinin ideologları şimdiye kadar bu sorunu ısrarla susarak geçiştirmişlerdi, çünkü Marx ve Engels'in, sosyalist toplumun

örgütlenmesi üzerine söyledikleri belirsiz imalardan ibaretti; gelecekte kurulacak devletin karşılaşacağı sorunlar üzerine samimi bir tartışmada ütopizme ve bilimdışı düşüncelere kolaylıkla düşülebilirdi. 1910'a kadar Alman partisi içinde geleceğin devleti üzerine yazılar, bu devletin yapısının nasıl olacağıyla ilgili somut düşünceler üretmek yerine, böyle bir devleti kurmanın olanaklı olduğunu savunmakla sınırlı kalmıştı[237]. Tarihin mantığına duyulan inançla sosyalistler, gelecekteki devletin yüz yüze kalacağı sorunları arka plana itmiş, nasıl aşılabileceğini düşünmeden çözümünü gelecek onyıllara bırakabileceklerini sanmışlardı. Gerek partinin başarıya ulaşabilmesi, gerekse de önüne net hedefler koyabilmesi için son derece belirleyici olan bu sorunda, Kurt Schumacher'in deyişiyle, "ütopik olmayan gerçeklik tercih edilmiş, örgütsel güçsüzlük yüzünden, geleceğin toplumu, herkesin istediği gibi yorumlayabileceği yamalı bohçaya dönüşmüştü[238]."

Revizyonizm tartışmalarında Eduard Bernstein, devrimin kısa süre içinde gerçekleşmesi halinde karşı karşıya kalınabilecek zorluklara dikkat çekince, Bebel, Hannover'de yapılan parti kongresinde bu kaygıyı "zaferden korkmak" diye tanımladı.

Bernstein'ın "işin içine yapay zorluklar sokarak zaferin olanaklı olduğuna duyulan inancı sarstığı"nı söylüyordu. Parti yönetiminin bu güçlü ifadesinin ardında yatan bilgisizlik ve teorik karışıklıktan başka bir şey değildi. Deve kuşu misali kafasını kuma gömen Bebel, Bernstein'ın, vicdanının sesini dinleyerek ortaya attığı sosyalizmin öz yasalarıyla ilgili soruya verdiği yanıtta, bir pratisyen ve tecrübeli bir parlamenter olarak kendisini hiçbir biçimde kaygılandırmayan tamamen önemsiz sorunlar üzerine kaygılanmak isteyen entellektüellerle dalga geçiyordu. 1898'deki parti kongresinde delegelere şöyle seslenmişti:

"Eğer onlara doğru dürüst davranır, daha iyi maaş

237) Bkz. örnek: J. Stern: *Der Zukunftsstaat*, 1906.

238) K. Schumacher: Der Kampf um den Staatsgedanken in der deutschen Sozialdemokratie. Hukuki Doktora tezi. Münster 1926, S. 21.

vadedersek, memurların, teknisyenlerin, mühendislerin vs. greve gideceklerini, bizimle işbirliği yapmak istemeyeceklerini mi sanıyorsunuz? (Gülüşmeler ve alkışlar). Size şunu söyleyebilirim ki, bu durumda imparatorun özel danışmanları, hatta belki bakanlar bile saflarımıza geleceklerdir[239]."

Parvus'un, Bebel'in aksine, Prusyalı bakanlar ve özel danışmanlarla işi yoktu.

Tirpitz, Posadowski-Wehner ve Bernhard von Bülow'un yer aldığı bir bakanlar kurulunun hayalini kurmayı parti önderlerine bırakıyordu. Ona göre, partinin, imparatorluk özel danışmanlarına değil, gelecekte karşılaşacağı sorunları aşmasına yardımcı olabilecek insanlara ihtiyacı vardı. Aklından kimlerin geçtiğini "*Der Klassenkamp des Proletariats*" [Proletaryanın Sınıf Mücadelesi ç.n] adlı kitabının önsözünde okurlarına lafı hiç dolandırmadan şöyle anlatıyordu.

"Şu an, kitle eylemleri dönemine geçiş aşamasındayız. Kitle eylemleri, sosyal-demokrasinin politik problemler yelpazesini genişletir; kapitalist devrimin eleştirisinin yerini, kapitalizm altında tamamlanması gereken devrim düşünceleri alır. Bu noktada yolumuzun, bir kez daha, Charles Fourier, Saint-Simon, Robert Owen gibi büyük 'ütopist"lerle çakıştığını görürüz. Ancak, proletaryayı devrimin sahibi ilan ederek ütopist düşünceyi düzelten marksizm, bize de, kapitalist gelişme içinden, sosyal devrimi biçimlendirmek için, bilimsel olarak anahtar ve metotları üretme olanağı sunmaktadır. Bu bilimsel sorunu modern kapitalizmin

239) *Hannover Parti Kongresi Tutanakları*, 1898, S. 127.

analojisi temelinde çözmek, yaşayan kuşağın önündeki en önemli teorik sorundur[240]".

Kendisinin de ütopist olarak damgalanma tehlikesine karşı ekonomide sosyalizme geçiş için şöyle bir program geliştirmişti: Ekonomik düzeni dönüştürmeye başlamak için ilk önce bankalar devletleştirilecekti. Para ve sermaye piyasasının kontrolünü bir kez ele geçirdikten sonra sosyalist hükümet ekonominin tamamını istediği gibi yönetebilecekti. Bankalar zaten bu koşulları yaratmış bulunuyordu. Konuya açıklık getirmek için Parvus, Walter Rathenau'un söylediği "kıtanın ekonomik kaderi"ni ellerinde tutan 300 kişilik oligarşi lafını tekrarlar. Parvus buradan şu sonucu çıkarmaktadır:

> "*Ekonomi, sosyal olarak birleşmiştir, bu örgüt toplum tarafından devralınabilir. Görülüyor ki sadece 300 'gaspçı' kişisel iradeleriyle toplumsal amaçlara, kültürün gelişimine ve halk kitlelerinin çıkarlarına karşı tutum almaktadır*[241]."

Üretim araçlarında her türlü özel mülkiyetin derhal kaldırılması talebi ise Parvus'a göre gerçekçi değildi. Sosyalizmin kuruluşu da organik bir süreç olarak düşünülmeliydi. Ancak bankaların devletleştirilmesiyle temel atılmış olacaktı; bu temelden hareketle tedrici bir gelişme başlayabilirdi. Bu yolla ekonomi kontrol altına alınacak; üretim maksada uygun planlanabilecek, devlet ve belediyeler, özel girişimi tedricen sınırlayabilecek duruma getirilebilecekti.

Parvus'un anlattığı sosyalist ekonomi sisteminin, insanı etkileyen çok huzurlu bir tablo çizdiği ve gerçekdışı olduğu hemen

240) Parvus: *Klassenkampf des Proletariats*, S. 4.

241) Parvus: *Der Staat, die Industrie und der Sozialismus*, S. 98.

farkediliyor. Devlet bürokrasisinin ataletini, özellikle genel bir planlama yapmanın ne kadar zor bir sorun olduğunu dikkate almamış olan Parvus, her şeye rağmen, partinin ileriye bakmasını sağlamak için, bir kez daha ilk adımı atmıştı. Bu sorunla ilgili önünde değerlendirebileceği herhangi bir deneyim olmadığı için, sorunu basitleştirmesi ve keşfettiğini sandığı bir ekonomi cenneti tablosu sunması son derece anlaşılırdır. Yine de Parvus'un, geleceğin vadedilmiş ülkesine yaptığı bu gezintiden sadece hayallerle dönmemesi şaşırtıcıdır. Bir dizi önemli yapısal problem keşfetmişti. Örneğin; tek başına üretim araçları devletleştirildiğinde, sadece "*kapitalist egemenliğin biçimini*"ni[242] değiştiği dikkatini çekmişti. Ancak sınıfsız toplumda ortadan kalkacak olan devlet, şimdi eskisinden daha büyük iktidar yetkileriyle donanmış olacaktı ve halkın çoğunluğunu temsil eden proletaryanın aracı olsa bile olası suistimallere açık durumdaydı. Parvus biraz şaşırarak, ekonominin devletin elinde yoğunlaşmasının, sadece avantajlarını değil, dezavantajlarını da farketmişti aniden. Herhangi bir dengeleyici unsur olmazsa tek tek vatandaşlar devlet cihazının korkunç gücüne teslim edilmiş olacaktı. O nedenle devlet organlarını etkin bir kontrole tabi tutacak önlemler alınmalıydı.

Parvus, proleter örgütlerin amaç olmadıkları yönündeki eski tezi için en son dayanağı da şimdi keşfetmişti. İktidarın ele geçirilmesi için gerekli olan bu örgütlere sosyalist toplum düzenini inşa etmek için de ihtiyaç vardı. Zira birey haklarını sadece bu örgütler koruyabilirdi; sadece bu örgütler, tehlikeli biçimde güçlenmiş devlet cihazını denetim altında tutabilecek ve ekonomi yönetimi üzerinde doğrudan bir kontrol kurabileceklerdi. O nedenle sosyalizm, sadece kapitalizmin dönüştürülmediği aynı zamanda proleter örgütlenme biçimlerinin daha da geliştirildiği bir aşama olacaktı. Böylece Parvus, sosyalist teorinin en önemli,

242) Agv., S. 143.

en yaratıcı özüne dokunmuş oluyordu.

> *"Artık bizim için sadece devletin demokratikleştirilmesi ve belediyelerin özerkleşmesi yeterli değildir.. Biz, işçi örgütlerini, sendikaları, sosyal-demokrasiyi, kooperatifleri, yeni devlet biçiminin entegre parçaları olarak düşünüyoruz. Üretimin toplumsallaştırılmasını sadece devletleştirme olarak değil, karmaşık bir politik sistemle içiçe geçecek çeşitli ekonomik örgütlenmeler sistemi olarak düşünüyoruz. Bize göre proletarya diktatörlüğü, giderek daha uygun koşullar altında yürüteceği politik faaliyetini yürütürken bu örgütlenmeler içinde eriyecektir*[243]*."*

Geriye, yaşanmışlara baktığımızda, Helphand'ın, ekonominin bütün dalları üzerinde egemen bir devlet cihazı karşısında insan haklarının güvence altına alınması için sarfettiği çabanın ne kadar önemli olduğunu görürüz. Rusya'da devrimin gelişimi, komünist önderlerin, birey özgürlüklerini dikkate almadan, devletin egemenliğini sınırsız kullanabilmek için, Parvus tarafından önerilen demokratik hakların güvence altına alınmasına engel olduklarını göstermiştir. Muhalefet partilerin yasaklanması, sendikaların güçsüzleştirilerek işbirliğine yöneltilmeleri, Rus devriminin demokrasiden diktatörlüğe giden yolunu belirlemektedir.

Yine de Helphand'ın örgütsel projeleri, Bolşevik diktatörlüğe karşı erken bir uyarı olarak değerlendirilemez. Zira partinin, ele geçirdiği iktidarı, halkın çoğunluğuna karşı kullanabileceği, 1910 yılında sosyalist teorisyenlerin akıllarından bile geçmiyordu. Ancak Parvus'un bu yıllarda, demokratik sosyalizm teorisinde henüz tam olarak farkedilmeyen, ancak 1917'de Rusya'da bir azınlığın diktatörlüğüyle açığa çıkan olası bir gelişme modeli

---

243) Agv., S.163.

olarak sosyalist devletin mutlak egemenliğine karşı çıkması dikkate değerdir. Ancak Parvus bu kurgusuyla öyle ileri gitmişti ki, artık geridekilerle her türlü bağı kaybetmişti.

Alman partisindeki yoldaşları, Parvus'un eleştiri yeteneğinin tamamen hayal gücünün istilasına uğradığına kesin kanaat getirmişlerdi. Kehanetleri başka bir yıldızdan gelen mesaj gibiydi. *NEUE ZEIT* eleştirmenlerinden biri, Parvus'un artık *sosyalist* bir devlet yapısından söz etmediğini yazmıştı. Sanki Parvus bu spekülasyonlarıyla Alman hükümetine bankaları devletleştirme tavsiyesinde bulunuyor gibiydi[244]. Fakat Rosa Luxemburg'un değerlendirmesi hepsinin üzerindeydi. Bir arkadaşına "*şişman güzel bir kitap yazdı, ama sanırım giderek deliriyor*" diye yazmıştı.

Parvus'a gelince aklını falan yitirdiği yoktu. Sadece parti içinde neler olup bittiğini çok açık görüyordu. Uyarılarının hiçbir sonuç vermeyeceğini hissetmişti.

Eğer kimse onu ciddiye almıyor, hatta anlamıyorsa, iki yeni kitap yazmasının kendisine ve işçi hareketine ne yararı olabilirdi ki? İki yıl boyunca bütün gücüyle bu kitaplar üzerinde çalışmıştı. Eline geçen para da harcadığı emeği karşılamaktan çok uzaktı. Yayıncısının kitaplar için ödediği sadaka gibi 2.000 Mark kitaplar bitmeden önce çoktan suyunu çekmişti. Gelecek ona ne verebilirdi ki? Partinin devrimci vicdanını temsil eden bir gazeteci olarak tamamen başarısız olmuştu. Düşünceleri fazla karmaşık, fazla entelektüel, kitle ajitasyonunda kullanılamayacak kadar ağırdı. Ne revizyonistlere, ne de radikallere -parti yönetiminin etrafındaki Merkezciler'den söz bile etmiyoruz- hitap ediyordu. Aslında ihtiyaç duyduğu şey, yeterli nüfuza sahip, onun politik önerilerine hüküm kazandırabilecek bir taraftar grubu, kendisine ait bir hanedanlıktı. Şu anki güçsüz konumundan biraz da kendisinin sorumlu olduğu görmezden gelinmemelidir. Çok az dostu vardı. Büyük olasılıkla Rosa Luxemburg bile, po-

244) O. Bien: *Neue Zeit*, 1910/11, Cilt 1, S. 455. Buna rağmen kitabı bir "ekonomik tesvir örneği olarak tanımlar

litik düşünceleri nedeniyle değil, çaresizliği ve samimi coşkusu yüreğine dokunduğu için değer veriyordu ona. Konrad Haenisch yararlı bir hayran ve yardımsever bir arkadaştı, ama Parvus yanlılarından oluşan bir grubun liderliğini yapacak niteliklere sahip değildi.

Diğerleri, Bebel'den Bernstein'a kadar herkes, zamanın birinde, Parvus'un kaleminden akan zehiri kendi bedenlerinde hissettikleri için, kayıtsız, hatta düşmanca tavır içindeydiler. Herkes kendi deneyiminden Parvus'la barış içinde geçinmenin olanaksızlığını biliyordu. Schönlank ve Karski'nin yaşadıkları herkes için uyarı olmuştu. Parvus, Alman sosyal-demokrasisini anavatanı olarak gördüğünü söylese de, içinde, düşünce ve duygularında onu yalnızlığa ve tecrite mahkûm eden müthiş bir şey kalmıştı. Parvus bir doğa felaketi gibi, püskürtüleri hem şaşırtıcı, hem de yokedici de olan güçlü bir yanardağa benziyordu

Alman yoldaşların onunla fazla yakınlaşmamalarına, parti içindeki nüfuzunu sınırlamalarına şaşırmamak gerekir. Parvus'un Almanya'da geçirdiği -kesintilerle de olsa- 19 yıl boyunca kendisine tek bir resmi parti görevi verilmemiş, hiçbir parti kongresine oy hakkı olan delege sıfatıyla katılamamıştır. Zaten Rus vatandaşı olduğu için Reichstag milletvekili olması mümkün değildi. Geriye kalan, öfkesinin dizginlerini koyverdiği birkaç gazeteyle dergiydi. Aslında kendisi bu hayalde ısrar etse de, Alman partisi ona hiçbir zaman vatan olmamıştı.

Parvus dağarcığındakileri tüketmişti. Rusya'da devrim günlerindeki deneyimleri sonucunda, eylem içinde bir savaşçı, bir kitle hareketi önderi olamayacağını görmüştü. Şimdi de yazar ve gazeteci olarak kayda değer bir yeteneği olduğunu, ancak tek başına yazılarının onu güç ve nüfuz sahibi kılamayacağının ayrımına varmış bulunuyordu.

Bu koşullar altında mücadeleye devam etmesinin bir anlamı var mıydı gerçekten?

Hayatının başka bir yön olması gerekiyordu ama Parvus bu

yönün ne olacağı konusunda henüz net bir fikre sahip değildi. Bu kararı gecikmeden almak zorundaydı. Hızlı hareket etmesini zorunlu kılan dış etkenler de gündeme gelmişti.

1905 sonbaharından beri Helphand'ın başının üzerinde, yavaş ama kaçınılmaz biçimde kara bulutlar toplanmaya başlamıştı. Bunun nedeni, Münih'teki yayınevinin hızla tasviye edilmesiydi. Devrim haftalarında Petersburg'taki sosyalist çevrelerde, Parvus'un, Gorki'ye ve Bolşevik Parti'ye verilmesi gereken paraları zimmetine geçirdiği dedikoduları dolaşmaya başlamıştı. Fakat Gorki'nin devrimden sonra Berlin'e giderek, parti yönetimine Helphand'ı şikâyet etmesi üzerine olay skandala dönüştü. Gorki'nin hesabına göre "Ayaktakımı Arasında" adlı oyunundan 100.000 Mark kazanması gerekiyordu. Ancak kendisine tek kuruş bile gönderilmemişti. İddiasına göre, yazdığı bir mektuba Parvus, paranın İtalya'ya yapılan yolculuklar için harcandığı yönünde "iyi niyetli" bir yanıt vermişti. Tepesi atan yazar, parti yönetiminden Parvus'un "kulağını çekmeleri"ni[245] istiyordu..

Bu suçlamaların ne kadarının doğru olduğu kesin olarak açıklığa kavuşturulamadı. Parvus sık sık, tasfiye görüşmeleri sürerken Karski'nin Gorki'yle sulhen anlaştığı tezini savunuyordu. Kendisinin suçlanması "dedikodu"dan ve iftiradan ibaretti. Bu yayınevi skandalı savaş yıllarında yeniden ortaya sürülüp Parvus'a karşı yürütülen karalama kampanyasında kullanılınca, Parvus, hesapları bir kez daha birlikte gözden geçirmeyi ve eğer kendisinin borçlu olduğu belirlenirse, saptanan miktarı ödeyeceğini söyledi. Ancak bu arada Gorki, hiç hoşlanmadığı bu skandaldan kazanç sağlama isteğinden vazgeçmişti. Yine de, Parvus'a karşı düzenlenen bu sürek avında Burzew ve Elexinski gibi adamların, olayları "çok doğru anlatmadıkları"nı belirtti.

> *"Ancak ben anlatılanları tamamlamayı ve düzeltmeyi gerekli görüyorum*[246]*."*

245) M. Gorki: Agy. S. 172/173.

246) *Birsheviye Vedomosti*, 12/ 25 Ekim 1915.

Gorki'nin on yıl sonra Leninle ilgili söylevinde aynı konuya dönmesi çok şaşırtıcıdır. Gorki'nin bu olayın üstüne gitmekteki ısrarı, savunması pek inandırıcı duyulmayan Parvus için artı puan değildir elbette. Haenisch bile, Parvus'la ilgili anılarında, arkadaşının, "parasal işlerde olağanüstü 'cömert'" olduğunu anlatmaktadır. Alacak ve verecekleri hakkında hiçbir zaman net bilgiye sahip olmadığı söyler. "Savaş yıllarında işleri milyonlar kazandırdığında da bana sık sık şöyle derdi: "Benim defter-i kebirim beynimdir[247]."

Elbette bu boyutta bir parasal skandal için, muhasebenin özensizliği mazaret olamaz. Helphand'ın "cömertliği" kendi eliyle boynuna geçirdiği tehlikeli bir ilmikti. İster yaratacağı sonuçları tahmin etmediği, isterse de kendisini burjuva mülkiyet ilişkilerine bağlı hissetmediği için olsun, Alman yoldaşları Parvus'un bu yanlışını hafife almadılar. Onların gözünde uçsuz bucaksız aptallık ve düşünsel ilkelliğe kıyasla parasal konularda dürüst olmamanın, burjuva mülkiyet ilişkilerini ihlal etmenin cezası çok daha ağırdı. Gorki'nin parti yönetimine şikâyette bulunması Parvus'u kaçınılmaz olarak parti adaletinin öğütücü taşları arasına sokmuştu. Bebel, Kautsky ve Clara Zetkin'den oluşan bir araştırma komisyonu 1908 ve 1909 yıllarında bu karmaşık sorunu ele aldı. Oturumlar son derece gizli yapıldığı için parti üyelerinin hiçbir şeyden haberi olmadı.

Komisyonun çalışmaları üzerine şimdiye kadar bilinenler, davanın Parvus açısından mutlu sonla bitmediğini göstermektedir. Bir söylentiye göre parti tarafından uyarılmış ve kendisine bir süreliğine sosyalist yayınlardan uzak durması tavsiye edilmişti[248].

---

247) K. Haenisch Parvus- *Ein Blatt der Erinnerung*, S. 18.

248) Friedrich Adler'in yayıncıya 7 Temmuz 1957 tarihli mektubu; Gorki, agy. S. 8 ve devamı. Özellikle D. Shub; *Lenin i Wilhelm II Novoye o Germano-Bolşevistkom Sagovore 1917* g..: Novy Shurnal, New York, Haziran 1959, S. 241, Helphand'ın karşı anlatımı *Im Kampf um die Wahrheit*, S. 23 ve: "Philister über mich" *Glocke*, 5. yıl 1919, S.16

Bu skandalın sonucu, hem tuhaftır, hem de tatmin edici değildir. Olasılıkla söylentiyle gerçek ayrılmaz biçimde içiçe geçmişti. Ancak Parvus'un bilerek, ya da bilmeden kendisini çok kötü duruma düşürdüğü kesin. Almanya'da oluşan havanın yarattığı baskı cesaretini kırmış olmalı. Ağır bir krizden geçiyordu. Önce, biraz uzaklaşmak ve geleceği hakkında karar verebilmek için bir süreliğine Almanya'dan ayrılmaya karar verip 1910 yazında Avusturya'nın başkenti Viyana'ya taşındı. Aslında geçici bir "hava değişikliği" olarak düşündüğü şey hayatının dönüm noktası olmuştu.

BAŞARININ ANAHTARI

Zorunlu tatildeydi adeta; Viyana, Almanya'nın politik hayatına katılmak için fazla uzaktı ama bu uzaklık, yayınevi skandalının yarattığı kötü ünün gölgesinden kurtulmasına yetmiyordu. Kötü durumdaydı. 1914 öncesi Viyana'sının, küçük-burjuva duyarlılığıyla aristokratik dekadansın karışımından oluşan atmosferi, üzerinde özel bir izlenim bırakmamıştı. Avusturyalı sosyalistler, kısa süre önce anlaşmazlığa düştüğü Alman partisinin dümen suyunda yol alıyorlardı. Eski mücadele arkadaşı ve öğrencisi Leo Trotzky, Rus kolonisi içinde epeyce etkindi, ancak sürekli devrim konusunda henüz sonuca bağlayamadıkları görüş ayrılıkları nedeniyle artık mesafeli bir ilişki vardı aralarında.1910 yılının sessiz geçen haftalarında Parvus, politik kariyerindeki artı ve eksilerin eleştirel bir değerlendirmesini yapmış olmalı. Geçen 20 yıl içinde üne kavuşmuş ama herhangi bir yetki verilmemişti kendisine. Berlinde, partinin en saygın şahsiyetleri tarafından hoşgörüyle karşılanan yaramaz çocuktu o. 1891'de Almanya'ya geldiği günlerdeki beklentileriyle elde ettik-

lerini karşılaştırmış ve kendi başarısının Avrupa sosyalizminin başarısından daha buyuk olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştı. Avrupa sosyalizmi gibi Parvus da, kısa sürede bir çıkış yapmaktan 20 yıl öncesi kadar uzaktı.

Fakat Almanya'da yaşadığı yıllar tamamen yararsız da olmamış, Parvus'a, geleceğe dümdüz yürümesini sağlayan açık ve kapsamlı bir dünya görüşü kazandırmıştı. Gerek politika, gerekse de kendisi hakkında öyle çok şey öğrenmişti ki bir daha kesinlikle aynı yanlışları yapmazdı. Ve son olarak: son yirmi yılda meydana gelen politik gelişmeleri dikkatle izleyerek politik patlamalar için sismografik bir reaksiyon becerisi geliştirmişti.

Viyana'dan bir beklentisi yoktu. Duyduğunu sandığı gökgurultüsü, Avusturya'dan değil, güneydoğu Avrupa'dan, bir türlü istikrara kavuşamayan Balkanlar'dan geliyordu. Avrupa'nın bu husursuz köşesinde her an her şey olabilirdi. Türkiye'de gelişen olayları özel bir ilgiyle izleyen Parvus, 1908'de büyük devrimci coşkuyla iktidara gelmiş olan Jön-Türk rejiminin iyice incelenmesi gerektiğini düşünüyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun sağlığına kavuşması ve rejimin ıslahı, ne zamandır Boğaz'daki Hasta Adam'ın cenaze törenini bekleyen Avrupa'nın büyük devletleriyle çatışmaya yol açacaktı kaçınılmaz olarak? Bütün devrimler, her zaman tehlikeli patlayıcı maddelerin ortaya çıkmasına neden olurlardı. Parvus, Balkanlar'da barut fıçısı patladığında orada bulunmaya kararlıydı.

Ancak Balkanlar'a gitmeyi çekici kılan bir ikinci neden daha vardı: Yeni iş olanakları. Zengin olma hayalini en sonunda gerçekleştirmek isteyen Parvus, Türkiye'de uygun koşulların var olduğu inancındaydı. Bab-ı Ali, *Kapitülasyonlar* diye adlandırılan son derece karmaşık hukuksal sözleşmelerle Avrupalı büyük devletlere bağlanmıştı: Hukuksal ve ekonomik ilişkiler ne kadar karmaşık, ne kadar zor olursa, Parvus gibi "bilimsel" yöntemle faaliyet sürdüren bir işadamı için o kadar yararlıydı.

İstanbul'a yapılacak bir yolculuğa değerdi. 1910 yılının Eylül

ayı ortalarında Parvus, beklenmedik biçimde Alman sosyalistlerinin Magdeburg'ta yapılan kongresine geldi.

Amacı, kongrede bulunan sosyalist yayıncılarla, Balkanlar'da kaleme alacağı gezi notları ve yazışmaların basılmasıyla ilgili genel anlaşmalar yapmaktı. Ayrıca avansa ihtiyacı olduğu da açıktı. Bütün başarılı işler bol miktarda borçla başlardı. Parvus da bu kurala uydu.

Vedalaşırken arkadaşlarına geziyi üç ay olarak planladığını söylemişti ama üç ay beş yıla uzayacaktı.

Viyana'da Trotzky, Helphand'ın göndereceği yazıların, Kiev'de çıkan popüler liberal gazete *KIEVSKYA MYSL* tarafından alınmasına aracılık etmişti. Parvus adres olarak Çek vatandaşı Albrecht Dvorak takma adını ve Bab-ı Ali'deki Avusturya-Macaristan posta idaresini vermişti.

İlk yazılarında ayrıntılı biçimde anlattığı Sofya ve Bükreş'te[249] bir süre kaldıktan sonra 1910 yılının Kasım ayı başlarında Türk başkentine ulaştı. İstanbul'da oldukça iyi tanınıyor olması çok mutlu etmişti Parvus'u. Broşür ve kitaplarından çoğu, imparatorluk içinde konuşulan çeşitli dillere çevrilmiş, bu alandaki başarısı, Marx, Engels, ve Bebel'in kitaplarını geçmişti[250]. "Parvus yoldaş" sözcüğünün buradaki anlamı, Batı Avrupa'nın aksine son derece olumluydu.

Yerel koşullara daha çabuk alışabilmek için, zaman zaman İstanbul'da yaşayan Romen sosyalist Dr. Christo Rakowski'nin yanında kalmaya başlamış, ikisinin arasında kısa süre içinde, bir zamanlar Münih'te Leo Trotzky'le ilişkisine benzeyen sıkı bir

---

249) Bu elyazmalarının bir kopyası Helphand'ın evrakları arasında bulunmaktadır. Berlin Ana Arşivi.

250) Sırp-Hırvatça çeviriler listesinde Parvus 52 adet yayınla, 68 adet yayınlanan Kautsky'nin ve 58 adet yayınlanan Pannekoek'in hemen arkasından gelmektedir. Bu listede Bebel'in 24, Marx'ın 23 ve Engels'in 22 yayını bulunmaktadır. Bkz. W. Blumenberg: *Karl Kautskys literarisches Werk*. 1960, S. 16

dostluk ilişkisi doğmuştu. Parvus, 3 Nisan 1911'de Karl Kautsky'e şöyle yazıyordu:

> *"Rakowski arkadaşı karşıma tanrı çıkardı. Artık ayrılmaz bir ikili olduk- aynı Trotzky'le Petersburg'ta yaşadığımız o güzel günleri hatırlatıyor bu bana... Keşke burada o sayıları yüz bini bulan Petersburglu işçiler olsaydı!"*[251]

Bulgaristan'da Dobrice'de doğan Christo Rakowski, bölge Bükreş hükümeti tarafından ilhak edildikten sonra Romanya vatandaşı olmuştu. Fransız üniversitelerinde tıp ve hukuk okumuş, kısa süre kalmak için geldiği Almanya'dan doksanlı yılların ortalarında -Parvus gibi- sınır dışı edilmiş, 1905'te de Romanya'ya geri dönmüştü.

Dış görünüşü bile, onu, Balkan sosyalistleri arasında sıradışı kılıyordu. Sinekkaydı tıraşı, savruk şıklığıyla, bütün Avrupa ülkelerinde ve dillerinde kendisini evinde hisseden bir kozmopolit olduğu daha ilk bakışta anlaşılıyordu. Sıcakkanlı, güven verici ve çekiciydi. Brest-Litovsk'tan sonra Rusya'nın Berlin Büyükelçiliği'nde görev yapan Rakowski, sonraları uzun yıllar Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti'nde başbakanlık görevini yürüttü. Stalin'in düzenlediği 1938'deki büyük temizlik sırasında onu bekleyen de onur kırıcı bir sondu. Hümanist görüşlere sahip bu sosyalist, gösterimelik bir davanın ardından trotzkist ve hain damgası yiyerek Lubyanka zindanlarında kurşuna dizilerek öldürüldü.

Parvus'un, Rakowski'nin yanında yerel politikaya doğru ilk adımlarını atmaya başladığı görülüyor. Örneğin 1 Mayıs 1911'de birkaç yüz liman işçisini, işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını kutlamak için sokağa çıkarmayı başarmıştı. Bu eylemin sosyalizm için değil, sendikal talepler ve yerli proletaryay-

---

251 Kautsky-Arşivi, *International Institute of Social History*, Amsterdam

la çok sayıda yabancı işçinin maddi çıkarlarının korunması için yapıldığı açık. Parvus'un bu sendikal taban çalışmasında fazla yol katetemediği görülüyor. Bu ilk proleter örgütlenme girişimleri Türk polisinin sıkı takibi altındaydı. Ev aramaları ve tutuklanmalar ikisi için de olağan olaylar haline gelmişti. Zaten Parvus Almanya'dan bu tür muamelelere alışkındı.

Proleter politikanın Türk başkentinde hiçbir işe yaramadığını kısa sürede farketmişti. Görünür bir sonuç almaksızın liman işçileri arasında ajitasyon yürütüyor, kimsenin dikkatini çekmeden Vlahof isimli bir Bulgarla yeni bir Balkan federasyonu için yükseklerden uçan planlar yapıyordu[252]. Ancak hayat gemisinin sadece politikayla yürümesi mümkün değildi. Helphand, Istanbul'daki ilk aylarını şöyle anlatmaktadır:

> *"İstanbul'un izbe yerlerinde kamımı pide ve soğanla doyurduğum günler oldu, çoğu kez ayakkabılarımın delinmiş tabanları görülmesin diye dikkatli oturmaya çalışırdım*[253]."

Oysa Parvus'un dikkatini giderek daha çok çekmeye başlayan Balkanlar'ın ekonomik ortamı daha fazla şans sunmaktaydı. Önce durumu bilimsel bir titizlikle analiz etti: Boğaz'daki Hasta Adam, Avrupa sermayesinin ağları içinde tutsak edilmişti. Türkiye bu aşağılayıcı kapitülasyon sözleşmelerinden kurtulmalı ve imtiyazların yerini ticaret almalıydı. Helphand'ın bütçe analizleri dikkatli okurlar bulmuştu. Gerek Türk Maliye Bakanlığı, gerekse de Berlin'deki Deutsche Bank'ın müdürleri bu analizlerden etkilenmişe benziyorlardı. 1912'de Jön-Türk liderleri Almanya'dan gelen ve memnuniyetle karşıladıkları bu finans uzmanı-

252) Bkz. Helphand'ın Kautsky'e mektubu . Kautsky-Arşivi, *Internationale Institute of Social History*, Amsterdam.

253) Parvus "Philister über mich", *Glocke*, 1919, S. 1334.

na yarı resmi bir görev verdiler. Günlük çıkan *TÜRK YURDU* gazetesinin ticaret editörü olarak artık Bab-ı Ali'nin en nüfuzlu mali danışmanları arasında sayılıyordu Parvus.

Parvus'un kendisini atın sırtına atabilmesi için bir ayağını üzengiye geçirmesi yeterdi. Ve çok geçmeden ticari yazılar yazmakla yetinmeyip, iş adamı olarak sahneye çıkacağı an gelmişti. Daha sonra anılarında belirttiği gibi, mali sorunlar hakkında makaleler yazarken, bir yandan da bankalar kuruyordu. "*Ticaretten elde ettiğim ilk kazancımı bir tarafa koydum, yükselmem için bu para manivela görevi yapacaktı*[254]."

Ancak bu "yükselme"nin nasıl gerçekleştiği, Parvus'un hangi yöntemler ve aracılarla çalıştığı son derece iyi korunan bir giz olarak kalmıştır. Kendi ifadesiyle milyonerler safına kuyruklu yıldız hızıyla yükselişinin reçetesi çok basittir. Ona göre başarının anahtarı "sermaye ve ilişkiler" olmuştu. Ve yine kendi ifadesine göre, bu dönemde kendisi bu ikisine de sahipti[255].

Tarihçiler için, 1912'den 1914'e kadar Parvus'un bütün gücüyle asıldığı bu işlerin niteliği önemli değildir. Odun ve demir ticareti yapıyor, Odesa'dan tahıl, Almanya'dan makine getiriyordu. Olasılıkla o da, Basil Zaharov'un şüpheli izinden yürüyerek Türk ordusuna silah ve cephane temin etmekteydi. Balkan Savaşları becerikli tüccarlar için önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar iyi koşullar sağlamıştı. Elbette Parvus, önüne çıkan iş olanaklarını ince eleyip sık dokumak için herhangi bir neden görmemiştir. Yaptığı işin para getirmesini yeterli bulan Parvus yoldaş, iki yıl içinde hayatının en büyük dileğini yerine getirmiş zengin ve hali vakti yerinde biri haline gelmişti; hâlâ saygın bir konuma ulaşamamış olsa da hayatını mali bakımdan sağlam kazığa bağlamıştı.

Okur, Helphand'ın kişiliğinin özüne, onun yaptığı işlerin nite-

---

254) Agv. S.133+.

255) Parvus. *Im Kampf um die Wahrheit*, S.24.

liğini değerlendirerek değil, iş yapma yöntemlerini ve kullandığı araçları izleyerek ulaşacaktır. İşlerinin gelişmesini sağlayan başlangıç sermayesi ve "ilişkiler"den söz ederken, büyük ölçüde Türkiye'deki politik çevrelerle kurduğu yakın ilişkileri kastetmektedir. Ancak Parvus'un koruyucuları -hatta ortakları- politik iktidar çevrelerinden kimlerdi? Enver Paşa mı, Talat Paşa mı, daha sonra maliye bakanı olan Cavit Bey mi? Bunu kimse bilmiyor, zaten bu bilginin herhangi bir önemi de yok. Önemli olan Parvus'un iktidarın güçlü isimleriyle kurduğu yakın ilişkilerden yararlanmış olmasıydı. Bir devletin koruması altında bulunma ayrıcalığının tadını almış, nüfuz ve güç sahibi olunca, hedeflerin daha kolay gerçekleştirildiğini görmüştü. Doğru: O, sadece yarı resmi bir danışmandı, başrol oyuncularına sufle vermekten başka bir işlevi yoktu, ama eski durumuyla karşılaştırıldığında her şey çok farklıydı. Eskiden, bir ajitatör, bir muhalif, herkesi ürküten bir devlet düşmanıyken, artık iktidar sahiplerine telkinlerde bulunan bir danışman, gücün kokusunu alan bir pragmatist ve oportünist olmuştu. Parvus'un mevcut durum ve kendi konumundan çıkardığı sonuç son derece açıktır: Güç ve nüfuz sahibiysen sadece para kazanmakla kalmaz, başka alanlarda da etkin bir rol oynarsın. Acaba, mevcut toplumsal düzeni değiştirmek için kullanmak amacıyla bu gücün hareket ettirici koluna kadar ulaşabilecek miydi? Güç sahibi olmak, muhalefet etmek ve ajitasyon yapmaktan daha yararlıydı. O zamana kadar iktidarla ilgili teoriler kuran Parvus, aniden bir politikacıya, bir pratisyene dönüşmüştü. Amacı aynıydı, sadece metotlar ve araçlar değişmişti.

Çıkardığı ikinci ders paranın yarattığı etkiyle ilgiliydi. Beş parasız bir gazetecinin yüzüne kapanan bütün kapılar, zengin iş adamlarına açıktı. Güç para demekti belki de, ama paranın güç anlamına geldiği kesindi. Artık düşünce ve planlarının propagandasını yapabilecek duruma gelmiş olan Parvus, aldığı hizmetlerin -bunların içinde politik hizmetler de vardı- karşılığını da ödeye-

bilecekti. Herkesin bir bedeli vardı, özellikle de politikada.

Başarı için "sermaye ve ilişkiler"in gerektiğinin ayrımına varması Parvus'u çok etkilemiş, evet hatta kişiliğini değiştirmişti. Türkiye'deki büyük tüccar, amaca ulaşmak için her şeyi mübah gören, acımasız yöntemlere sahip bir politikacıya dönüşmüştü. Balkanlar'da milyoner olmuş, dünyanın politika sahnesine, arka kapılardan geçerek ulaşmayı da orada öğrenmişti. Parvus bu sinik dersi kavradığı sırada, 1914 yazında, hayatının şansı denebilecek olaylar patlak verdi.

Avusturya arşidükü Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da, Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi Avrupa'daki politik gerilimi iyice artırmıştı. Büyük devletler, politik çelişkilerini askeri araçlarla çözmek için güçlerini mobilize ediyorlardı. Avrupa vatanseverlik ve şovenizm dalgasına teslim olmuştu.

İkinci Enternasyonal partileri önceleri bütün güçleriyle yaklaşan felakete karşı direndiler. Uluslararası dayanışma ilkesi, işçilerin vatanperver duygularla birbirlerine ateş etmek zorunda kalacakları ulusal savaşları reddediyordu. Avrupalı sosyalistlerin, barışın korunması için gösteri yaptıkları Temmuz ayının sonlarında, uluslararası proletaryanın birliği tehlikedeydi.

Olayların merkezinden oldukça uzakta bulunan Türkiye'de Parvus, Avrupa başkentlerinde gelişen baş döndürücü olayları dikkatle izliyordu. Ama kaleminden İkinci Enternasyonal'in barış kampanyasına katkıda bulunacak tek bir çağrı, tek bir makale çıkmadı. Çoktandır bekliyordu bu savaşı; dünya pazarı ve sömürge politikası üzerine yaptığı incelemeler, Parvus'u, kapitalizmin, tarihsel bir zorunluluk olarak askeri çatışmalar dönemine girmesi gerektiğine inandırmıştı. Sosyalizme giden yol, statükonun korunmasına değil, burjuva ulusal devletin can çekişmesine açılıyordu. Son yıllarda Almanya'da hüküm süren ve sınıfsal mücadele şiarıyla kutlanan Mayıs gösterilerini küçük-burjuva barış şenliğine dönüştüren pasifizm hakkında aşağılayıcı sözler etmişti. Marx gibi o da, savaşların dünya tarihinin lokomotifi ol-

duğu tezini savunuyordu.

Parvus, barış için propaganda yapmak yerine, Avrupa'da patlak verecek bir savaşın olası sonuçları üzerine kafa yormayı yeğlemişti. İlk iş olarak Türk halkını, ulusal özgürlük ve onur mücadelesine çağıran bir makale kaleme aldı. 22 Temmuz tarihli *TASVİRİ EFKAR* gazetesinde çıkan ve çok dikkat çeken makalede Parvus, savaş durumuna beceriyle uyum sağlayarak Avrupalılarla imzalanmış kapitülasyon sözleşmelerini ortadan kaldırma olanağını işliyordu[256].

Aynı dönemde, savaştan Merkezi Devletler'in, ya da Antant Devletleri'nin zaferle çıkmasının Türkler açısından doğuracağı sonuçları anlatan bir dizi broşür yayınlamıştı. Parvus Almanya'dan yana olduğunu saklamıyor, eğer zafer Merkezi Devletler'in olursa Türkiye'nin çok büyük politik yararlar elde edeceğini dikkatli cümlelerle ifade ediyordu[257].

Savaşın 4 Ağustos'ta patlak vermesiyle Parvus nihayet ortaya çıkmaya karar verdi. Olayların merkezinden uzak Türkiye'de sosyalist tarafsızlık pozisyonunu kolayca koruyabileceğini -ki Trotzky bundan dolayı ona imreniyordu[258]- bir an bile düşünmemişti. O olaylara katkıda bulunmak, olayların içinde olmak istiyordu; dünyayı değiştirecek gelişmelere uzaktan bakmak yerine bu olayların seyrini değiştirmek için bir şeyler yapmalıydı.

Posta kesildiği için düşüncelerini Alman parti basınında açıklayamamıştı; şimdilik savaşla ilgili tutumunu ancak Bulgar ve Romen gazetelerinde yayınlamakla yetinmek zorundaydı. Bükreş'te çıkan *ZAPTA* ve Sofya'da çıkan *RABOTNIÇESKİ*'de "De-

256) Parvus: "Almanya Kazanırsa Buyük Zaferin Sonucu", (Turkçe), 1914

257) "Almanya Kazanırsa Büyük Zaferin Sonucu", (Türkçe), 1914; "Türkiye'nın Atardamarları ve Osmanlı Imparatorluğu'nun Borçları" (Türkçe), 1914

258) Savaşın başında Trotzky, Parvus'un savaşın dışında kalacağını ve devrime kadar bekleyeceğini düşünüyordu. "vet er kumen auf alem fartikn in Petersburg" Bkz. R. Abromoviç: *Tsvei Revoliutsies* (Yıdiş), Cilt I, 1944, S.373

mokrasiden yana-Çarlığa karşı" adıyla yayınladığı makalede Parvus, Alman savaş politikasının gür sesli savunuculuğuna soyunmuştu[259].

"Bu savaş" diyordu, "kapitalizmin büyüttüğü emperyalizm tarafından yaratılmıştır." Ona göre, dünya pazarındaki rekabet zorunlu olarak askeri çatışmaya dönüşmüştü. Savaş onlarca yıldır "olgunlaştırılmış" ve planlı biçimde hazırlanmıştı. Zaten emperyalizm, endüstri devletlerinin askeri araçlarla sürdürdükleri ekonomik rekabet mücadelesiydi.

Savaşın ekonomik nedenlerini gözler önüne sererek, kimin suçlu olduğu sorusunu yanıtlamaktan da kurtulmuş oluyordu. Saldırı veya savunma gibi kavramlar, "tamamen biçimsel nitelikte"ydi. Savaşın nedenlerini diplomatik entrikalarda aramaya ve buradan hareketle kimin ne kadar suçlu olduğunu ölçmeye kalkanlar "sosyalist düşünce"den hiçbir şey öğrenmemişler demekti[260].

Savaşı değerlendirirken devletlerarası hukuk ilkeleri de, uygun kriterler değildi. Önemli olan tek şey proletaryanın çıkarlarıydı. Sosyalizmin tek ve öncelikli görevi, kapitalizmin iç yasası olan krizi sosyal devrime dönüştürmekti. Parvus savaşı, ezeli kapitalist uyumun onarılabilir kırılması olarak değil, sosyalizmin aracı olarak değerlendiriyordu.

Ancak savaştan yararlanmak için öncelikle katılmak ve tutum almak gerekiyordu. Fakat sosyalistler hangi tarafta, Antant Devletleri'nin mi, yoksa Merkezi Devletler'in saflarında mı katılacaklardı savaşa? Parvus, son derece güçlü işçi örgütleriyle Almanya'nın ilerlemeyi, Antant'ın ise gericiliği temsil ettiğine herkesi ikna edebileceğine inanmak istiyordu. Rus otokrasisinin batılı devletlerin yanında yer alması sosyalizmin düşmanlarının nerede aranması gerektiğini gösteriyordu. O nedenle Parvus, An-

259) Almanca tercümesi *Glocke*, 5. Yıl, 1919, S.77-85.

260) *Agy.*, S.79.

tant'ın zaferini çarlığın zaferi olarak değerlendiriyor ve bu zafer sayesinde çarlığın Petersburg'ta devrimin önünü kesebileceğini, aynı zamanda bütün Avrupa için "yeni bir sınırsız kapitalist sömürü dönemi açacağı"nı[261] düşünüyordu. Bütün dünyanın işçi partileri, Rus gericiliğinin dünyaya egemen olmasını engellemek için çarlığa karşı birleşmeliydiler.

> *"Çarlığın bu savaşta yenilgiye uğraması arkasından devrimi getirmeyecek mi ve böylece bu politik sistem nihayet ortadan kalkmayacak mı, demokrasinin önü açılmayacak mı? Evet mi, hayır mı?... Ancak savaşırsak kazanabiliriz. Şimdi gerekli olan, bir kapitalist devlet içinde, uzun uğraşlar sonucunda elde ettiğimiz mevziyi, yani demokrasiyi savunmamızdır. Çünkü bu demokrasi bugün çarlığın tehditi altındadır! O nedenle şiar çarlığa karşı mücadele olmalıdır![262]"*

Helphand'ın savaşla ilgili tutumu sosyalist geçmişinden kopması anlamına mı geliyordu? Uluslararası dayanışma ilkesine ihanet miydi, yoksa devrimci bir politika mıydı?

Sosyalistlerin, savaşı sadece burjuvaziye bırakmak için, taraf-sız tutum almamaları gerektiği düşüncesi, onun devrimci taktiğinin en önemli unsurlarından biriydi. Proletarya kendisini yalıtıp tarihin dışına çıkamazdı, çıkmamalı, kapitalist devletin içine sızmak ve onu devrimin aracı haline dönüştürmek için önüne gelen her şanstan yararlanmalıydı; bu düşüncesini özellikle Almanya'da seçim hakkı sorunu tartışılırken açık biçimde kanıtlamaya çalışmıştı. Savaşla ilgili izlediği politika, bu taktik ilkenin dev bir çerçeve içinde uygulanmasından başka bir şey değildi. 1915 yazında uluslararası grup "Naşe Slovo"yu uyardığı gibi,

261) *Agy.*, S.83.
262) *Agy.*, S.85

şimdi de Avrupa sosyal-demokrasisine, "devrimci kretinizme" geri çekilmemesi uyarısında bulunuyordu. Şu an dünyanın içinde bulunduğu felaketin nasıl bir seyir izleyeceğini ve sonuçlarını görmezden gelmeye çalışmak körlükten başka bir şey olmayacaktı. Gelecekteki devrimin propagandasını yapmak "bizi, olaylara katılma ve bu olayların seyrini etkilemeye çalışma zorunluluğundan kurtarmıyor"du[263].

Taktik ilke açık ve ikna ediciydi. Ancak Helphand, neden Merkezi Devletler'den yana tavır aldığını açıklarken daha az ikna edicidir, ileri sürdüğü kanıtlar daha zayıftır. Savaşa katılan devletler arasında en güçlü işçi örgütlerinin Almanya'da kök saldığı, Almanya'nın, sosyalizmin kalesi olduğu, sosyalistlerin, çarlığın saldırılarına karşı bu mevziyi korumaları gerektiğini söylerken haklıydı, fakat Almanya'nın, sosyal-demokrasiye rağmen, kesinlikle ilerici veya demokratik olarak nitelendirilemeyecek yarı-otokratik askeri bir devlet olduğunu gözden kaçırıyordu.

Parvus, bu çapanoğlunu, gerekçelerini sadece Rus otokrasisi tehlikesi üzerine kurarak gizlemekteydi. Aslında çarlıktan nefret ettiği için Almanyadan yana olmuş, Rus fobisi onu Alman imparatorluğunun kucağına itmişti.

Bu paradokslara bir anlam kazandırabilmek için, tarihsel perspektifleri kısaltması gerekiyordu. Savaşın yakın hedefi sosyalist dünya devrimi değil, Rusya'da devrimin gerçekleşmesiydi. Rusya ezici bir yenilgi alacaktı. Bu yenilginin sonuçları -1905'te olduğu gibi- demokrasinin yolunu açacak bir devrimi başlatacak, böylece Avrupa da çarlık boyunduruğundan kurtulmuş olacaktı.

Parvus'un gerekçelerini, tek yanlı ve kısaltılmış olarak Rus devrimine yöneltmesi, tutumunu, ilk bakışta mantıklı ve gerçekçi kılıyordu. Ancak tarihsel perspektifler, Rus devriminin X noktasının ötesine uzatıldığında, gerçek problemler çıkıyordu ortaya. Zafer kazanmış Alman imparatorluğun bir sonraki savaş he-

263) Paris'te yayınlanan "*Naşe Slove*" adlı gazeteye açık mektup: *Glocke*, 1915, S.156

defi ne olacaktı? Yenilmiş Rusya'dan hangi toprakları talep edecekti? Zafer, Almanya'daki gerici güçlerin yıllarca üstünlüğü anlamına gelmeyecek miydi? Ve Almanya'nın zaferi aynı zamanda Fransız ve İngiliz demokrasisinin sonu demek değil miydi?

Sonraki yıllar, Parvus'un, bütün bu konularda ağır tavizler vereceğini, ağır uzlaşmalara gireceğini gösterecekti. İçine işlemiş olan Rus fobisi, büyük devlet olarak Almanya'yı Rusya'yı perişan etmesi ve topraklarını parçalaması için cesaretlendirmesine neden olmuştu. Berlin hükümetinden yana tavır alarak, Batı Avrupa'da Alman hegemonyasının tellalı haline gelmişti. Temel kaygısı Almanya'nın zaferi olduğu için, Almanya'daki devrimci hareketlere karşı da amansız mücadele ediyordu. Çarlığın yok edilmesi için ne kadar yüksek olursa olsun bütün bedelleri ödemeye hazırdı. Savaşın hedefi Rusya'nın yenilgiye uğratılması ve Petersburg'ta devrimin gerçekleşmesiydi. Almanya'da sosyal devrim o zamana kadar geri çekilmeliydi.

Ancak Parvus, sosyalizm mücadelesinden kesinlikle vazgeçmemişti. Kendisini dönek veya "düşünceleri değişmiş"olarak hissetmekten çok uzaktı. Sadece sosyalist sınıf politikasını çarlığa karşı mücadeleye tabi kılmıştı, o kadar. Tarihin *yakın hedefi* otokrasinin yıkılması, *uzak hedefi* ise dünya devrimiydi. Parvus bu iki hedef arasında bir bağ kurabildiğine inanıyordu: Çarlığın yıkılması, Almanya'daki gericiliği de büyük ölçüde zayıflatacak böylece sosyalist devrimin gelişmesine hız kazandırmış olacaktı[264].

Önüne net bir hedef koyan Parvus, düşüncelerini gerçekleştirmeye başladı.

Ajitatör ve teorisyen Parvus, artık Almanya'nın zaferine katkıda bulunmak için elini taşın altına sokan eylem adamı olmuştu.

Türkiye'nin Almanya'nın müttefiki olması gerektiğini söylüyordu, ancak savaşa girmeden önce ekonomik hazırlıklarını bitirmeliydi. Türkiye'nin ekonomisini mümkün olduğunca hızla

264) Parvus: "Für die Demokratie-gegen den Zarismus". Agy. S.84.

inşa etmek için bizzat yardım önerdi.

Politikayla ticaret iç içe geçmişti; bu konuda uzman olan Parvus, savaş politikasına hizmet ediyor, bu arada da konjonktürden yararlanıyordu. Balkanlar'daki ortam hakkında çok az şey bilmesine rağmen, başarılı olmak için hangi araçları kullanması gerektiğini öğrenmişti. Özellikle Türkiye'nin başkenti için tahıl temin edilmesi ve demiryollarının yenilenmesi işlerine yoğunlaştığını görüyoruz. İstanbul için, uzun hazırlıklar yapmadan ve son derece hızlı hareket ederek Anadolu ve Bulgaristan'dan tahıl temin ediyor, Almanya ve Avusturya'dan değirmen endüstrisi için yedek parça, odun ve demiryolu donanımı getirtiyordu.[265]

İzlediği savaş politikasının, Parvus'u, dikkate değer bir başarıya taşıdığını görüyoruz. Türkiye'nin daha 1914 sonunda savaşa katılmasında katkısının büyük olduğu, bu süre içinde servetini, daha sonraki yıllarda neredeyse bütün Merkezi Devletler'in silah ticaretlerine önemli oranlarda katılabilecek kadar büyüttüğü biliniyor. Türkiye'yle ticari işlerini bitirdikten hemen sonra Bulgaristan'a geçerek bu ülkenin ekonomik mobilizasyonuyla ilgilendiği, Haenisch'in söylediğine göre, "benzer faaliyetlerde bulunarak" servetine servet kattığı da[266] artık sır olmaktan çıkmış durumda.

Türkiye'nin savaşa hazırlanmasından sonra sıra Rus çarlığına karşı mücadele için ilk doğrudan adımı atmaya gelmişti.

Parvus'un savaşla ilgili tutumu, Lemberg ve Viyana'da, Ukrayna'nın ulusal bağımsızlığını savunan "Ukrayna'nın Kurtuluşu İçin Birlik" adlı bir örgütün kurulmasına katkıda bulunmuş bir grup Ukraynalı sosyalistin dikkatini çekmişti. Rus imparatorluğunu zayıflatacak her türlü girişimi desteklemeye hazır Avusturya ve Almanya hükümetleri, bu örgüte önemli maddi destek

265) Parvus: "Meine Entfernung aus der Schweiz" *Glocke*, 1919, S. 1488; Haenisch Agy., S.34.

266) K. Haenisch: Agy., S.34

sağlıyorlardı. Burjuva milliyetçileri ve devrimci sosyalistlerden oluşan Birlik, Avusturya Dışişleri Bakanlığı'nın emri altında faaliyet gösteriyordu. Birlik üyeleri, ilk iş olarak bir basın kampanyasıyla Ukrayna'nın bağımsızlığı için propagandaya başlayıp bu propagandayı Rus esirlerin tutulduğu esir kampına taşıdılar. Eylül 1914 sonunda ise, Ukrayna topraklarına bir askeri birlik sızdırarak cephe gerisinde isyan çıkartma düşüncesi oluştu. Bu olanağı yakından incelemek için Marian Basok-Melenewski ve Dr. Leo Hankiewicz, Sofya ve İstanbul'a gönderilmişti. Viyana, Pera ve Sofya'daki temsilciliklerine, Birlik'in planlarını "gereği halinde mümkün olduğunca destekleme"[267] talimatı vermişti.

Ancak Basok-Melenewski, İstanbul'da, Avusturya Büyükelçisi Palavici'den çok kimin yardım edebileceğini hissetmişti. Hemen *ISKRA* zamanından beri tanışığı Parvus'la görüştü[268]. Gerçekten de Parvus, Birlik'e hizmette bulunmaya hazırdı. Rusya'yı askeri olarak zaafa uğratmak için Ukrayna'da patlak verecek bir ayaklanma ona da düşünülmeye değer bir mücadele yöntemi olarak görünmüştü.

Parvus, Basok-Melenewski'yi, eline verdiği özel tavsiye mektuplarıyla, İstanbul'da yayınlanan tanınmış gazetelere gönderdi. Parvus'un basınla kurduğu ilişkiler, başarısının anahtarıydı. Birkaç gün sonra Birlik'in ilk bildirileri *TASVİRİ EFKAR* gazetesinde yayınlandı.

Ülkelerinin bağımsızlığı savunan Ermeni ve Gürcü sosyalistler de, Basok-Melenewski'yle neredeyse aynı zamanda Parvus'a başvurmuşlardı. Onları da dinleyen Parvus'un evi, Rusya'ya karşı hareket geçmek isteyen milliyetçi komploculann politik buluşma yeri olmuştu adeta[269].

Rusya'daki azınlık gruplarla ilişkiye geçtikten sonra, sosyal

267) Avusturya Dışişleri Bakanı Berchtold'un Palavicini ve Baron von Mittag'a, 19 Eylül 1914 tarihli telgrafı, HhuStA Viyana, PA. Krieg 8b, 902

268) Parvus: "Ein Verleumdungswerk", *Glocke*, 1915, S. 123-130.

269) Parvus: Agy., S. 124 ve devamı

devrimlerle ulusal devrimleri birleştirme olanağıyla daha çok ilgilenmeye başladı. Rusya'nın dağılması ve parçalanması düşüncesine yabancı değildi, ancak şimdiye kadar özerklik konusuna eylem programı içinde yer vermemişti.

Ekim 1914'te Basok-Melenewski, "Demokrasi için Çarlığa karşı" yazısının Ukraynaca çevirisini yayınlamak için izin istediğinde, bu fırsattan yararlanarak, kaleme aldığı önsözde ulusal devrim sorununa ilişkin düşüncelerini açıkladı[270].

Bu önsözde, otokrasinin en büyük güç kaynağının, Rus imparatorluğunun sıkı merkeziyetçiliğinde yattığını 1905 yılında yaşanan tecrübelerin açıkca gösterdiğini belirtiyordu. Ona göre sosyalist muhalefet, ancak ulusal azınlıklarla birleşirse başarılı olabilirdi. Merkezi Rus devletinin yerini, demokrasi için "büyük imparatorluğun bütün uluslarının gönüllü birliği" almalıydı. Nasıl ki Marx'ın öğretisine göre, sosyalizm, kapitalist devlet cihazını olduğu gibi devralmayacaksa, "devlet sınırlarını" da olduğu gibi muhafaza etmemeliydi.

> *"Ulusların bağımsızlığı ve uluslararası birliği- sosyalizmin devletle ilgili gelecek düşüncesi budur işte*[271]*."*

Böylece Parvus, milliyetler programına iki kat daha fazla önem vermiş oluyordu: Birincisi, Rus otokrasisinin, imparatorluğun birliği ve merkeziyetçiliği sürdükçe yıkılamayacağını açıklamıştı. Dolayısıyla, demokrasinin yolunu açmak ve Avrupa'yı doğudaki gerici devden kurtarmak için, Rusya hem *toprak bakımından*, hem de *örgütsel olarak* zayıflatılmalıydı.

Ikincisi, Rusya'da ulusal bağımsızlık hareketlerinin sosyalist

270) Ukraynaca baskısı Aralık 1914'te İstanbul'da "Na oboronu demokratii-protiv zarizmu!" adıyla yayınlandı. Ekim 1915'te *Glocke* "Savaşa Karşı Tutumum" başlığıyla bu önsözün almanca metnini Yayınladı S. 148-155.

271) Parvus: "Meine Stellungnahme zum Krieg". Agy., S.155

partilerin doğal müttefikleri olduğunu ilan etmişti. Dolayısıyla, Rus gericiliğini yenilgiye uğratmak için ulusal ve sosyal devrim birlikte hareket etmeliydi.

Parvus'un bu konuyla ilgili yazdıkları dikkate alınacak olursa, gerek Ukraynalı, gerekse de Gürcü ve Ermeni kurtuluş hareketlerine tam destek vadetmesi son derece mantıklıydı. Ama bu hareketlerin liderlerine, mülteci olarak bulundukları *yabancı* ülkelerde örgütlenmenin yararlı olmadığını söylüyordu. Rusya *içinde* yapılan çalışmalar belirleyici olacaktı. Ayaklanma hareketi yurtdışından yönetilemezdi. Uygulama ve yönetim yerel örgütlerin ellerine bırakılmalıydı[272].

Birlik'in, Rusya Hinterland'ına sızma düşüncesinin, Parvus'un görüşlerine tamamen uygun olduğu ortaya çıkmıştı. Artık Melenevski, Eylül 1914'den beri, gerek Avusturya'nın, gerekse de Almanya'nın İstanbul büyükelçiliklerinin talimatıyla Ukrayna milliyetçilerinin çalışmalarını koordine eden Dr. Zimmer'le Parvus'u, bir an bile tereddüt etmeden buluşturabilirdi.

Dr.Zimmer de, Parvus gibi, Balkanlar'daki koşulların yabancısı değildi. Mannheim'lı bir sanayicinin oğlu olan Zimmer, 1909'da Karadeniz'e yerleşmiş, burada çiftlik kurarak ulusal azınlıklar arasındaki gerilimleri dikkatle izlemeye başlamıştı. Eylül 1914'de, Alman Büyükelçiliği'nin hizmetine girince, Alman ve Avusturya hükümetleri tarafından teşvik edilen devrimci hareketlerin denetimi kendisine verilmişti[273].

Parvus'la Zimmer'in ortak çabalarının, Birlik'in çalışmalarına

272) Parvus: Agy. S. 148.

273) Max Zimmer'in kişiliğiyle ilgili yetersiz bilgi Orta-elçi Wangenheim'ın şansöyle Berthmann Hollweg'e yazdığı 20 Ocak 1915 tarihli mektubu vermektedir (Alman Dışişleri Bakanlığı belgeleri,WK 11 d). Bu bilgilere göre Zimmer 1 Mart 1872 yılında doğmuştur ve Eylül ortalarından beri "bu görevdedir".- Bkz. E. Zechlin: Barış Çabaları ve Devrim Girişimleri, *Das Parlament* adlı haftalık dergide yayınlanmıştır, 21 Haziran 1961, S.348-353- Zimmer 1915 sonuna kadar Helphand'ın devrimci faaliyetleriyle bağlantı içinde olmuştur. Daha sonrakı kaderi bilinmemektedir.

gözle görülür bir canlılık kazandırdığı anlaşılıyor. Avusturya Büyükelçisi Palavicini, 2 Aralık 1914'de, Basok-Melenewski'nin üstlendiği misyonun şaşırtıcı biçimde başarılı olduğunu belirtiyordu. Melenewski'nin son derece değerli "sosyalist ilişkileri" sayesinde Rus sosyal-demokrasisinin liderleriyle görüşme olanağı bulunmuş ve Birlik'i desteklemeleri sağlanabilmişti[274].

Avusturya'nın Sofya elçisi Graf Tarnowski de 31 Kasım'da, her eğilimden politikacı ve gazeteciyle ilişki içinde bulunan, aynı zamanda, savaşa ve Rus hükümetine karşı ajitasyon yürüten Parvus ve Lenin'le de "belli bir gizli ilişki" yürüten Birlik'in, Sofya'daki temsilcisi Dr. Hankiewicz'in çalışmaları hakkında son derece iyimser görünmektedir[275].

Bu arada Zimmer'le Parvus, İstanbul'da, Ukrayna'ya sızdırılacak sefer birliğinin çekirdeğini oluşturmuşlardı. Öncelikle Çerkezleri ve Don Kazaklarını ayaklandırmak için Rus Hinterland'ına sızacak bir grup Ukraynalı ve Kafkasyalı hazır bekliyordu.

Büyük umutlarla başlamış olan proje, birkaç gün sonra acıklı biçimde sona erecekti. Rus mülteci basını, daha Kasım başlarında, Ukrayna Birliği'nin komplocu faaliyetlerinden söz etmeye başlamıştı; komploya katılan hükümetler şaşkındı. Alınan güvenlik önlemlerinin ne kadar yetersiz olduğu görülmüştü. Çok sayıda gönüllü toplayabilmek için, Birlik, önüne gelen her maceracı, her spekülatör, her politik dolandırıcıyla anlaşmış, bu niteliksiz kişiler, hırslarına egemen olamayarak övünürken bu gizli sefer görevini ifşa etmişlerdi[276].

---

274) Palavicini'den Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na 2 Aralık 1914 tarihli ve 898 sayılı telgraf, HhuStA, PA. Krieg 8b,902

275) Graf Tarnowski'den Viyana'da konsolos Urban'a 30 Kasım 1914 ve 1256 sayılı telgraf, HhuStA, PA. Krieg 8b. 902.

276) Bu dönemde İstanbul'da Elçilik mensubu olan Richard von Kühlmann anılarında bu türden devrim girişimleriyle sadece alay etmektedir. Ona göre bir çok Alman Karl May'i boşuna okumamıştı. Bu türden "seferler" için "uçsuz bucaksız araçlar.. emre amade" bulunuyordu. Bkz. *Erinnerungen* 1948, S. 463; bkz. R. Nadolny: *Mein beitrag* 1955, S.42

Enver Paşa stratejik nedenlerden dolayı sefere itiraz edince girişim tamamen durduruldu. Türk ordusunda görev yapan Alman general Liman von Sanders'in de desteğini alan Enver, Karadeniz'de Türkiye'nin tam egemenliği sağlanasıya kadar Rusya'ya karşı bu tür harekatlara girilmemesi gerektiğini ileri sürüyordu[277].

Birlik, bu konuyla ilgili propaganda safhasında kalmıştı.

Fakat Parvus, ilk başarısızlıkta cesareti kırılacak adamlardan değildi. Yıllardan beri. Rusya'daki merkezkaç güçler ve sosyal çelişkiler üzerine yaptığı gözlemler sonucunda, çarlığın yıkılışının, Rus muhalefet gruplarının desteklenmesi ve teşvik edilmesiyle hızlandırılabileceği sonucuna varmıştı. Ukrayna Birliği'yle ilgili düşüncenin doğru olduğu görülmüştü; sadece uygulamada eksiklikler ve acemilikler yapıldığını düşünüyordu. Rusya'yı içten çökertmek için, çarlığa karşı mücadeleye hazır bütün grupların işbirliği ve merkezileşmesi gerekiyordu. Eğer bu başarılırsa, devrim, elle tutulabilecek kadar yakınlaşacaktı.

Parvus, Aralık ayının son günlerinde, çarlığın yenilgiye uğratılması için, Merkezi Devletler'in Rus devrimcilerle eylem birliği yapmaları gerektiğini ileri sürdü. Merkezi Devletler'in izlediği savaş politikasıyla Rus devrimcilerininki esastan farklı gerekçelere dayansa da, tarafların yakın taktik hedefi aynıydı: Çarlığın yıkılması. Parvus artık başarının reçetesini bulduğu kanısındaydı. Bu ittifakı bir tür tarihsel zorunluluğa dayandırabilmek için, bir kez daha tarihsel perspektifleri kısaltmak zorunda kalması onu hiç rahatsız etmiyordu. İki tarafın ancak devrime kadar işbirliği yapabileceklerini görmek niyetinde değildi; çıkar benzerliğinin sadece görünürde olduğunu, Almanya'da yarı-otokratik rejim varlığını korurken Rusya'da devrimin sınırlı kalabileceği gerçeğini anlamak istemiyordu. Son derece net, elle tutulabile-

277) Palavicini'den Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na 17.11.1914 tarihli ve 837 sayılı telgraf. HHuStA. PA. Krieg 8b. 902.

cek kadar yakın hedefin varlığı yetiyordu. Gelecekte ortaya çıkacak zorlukları ileri sürerek, bugün yararlı olacak bir amaç ittifakını reddetmenin âlemi yoktu.

Avusturya ve Almanya'nın, devrimci hareketleri, maddi bakımdan desteklemeye hazır olmasından da kuşku duyması gerekmiyordu, çünkü Balkanlar'daki Büyükelçiler, Merkezi Devletler'in propagandasını yapmak isteyen, çeşitli komplolar için işbirliğine hazır olduğunu açıklayan bütün politik projecilere, maceracılara gerçekten yağmur gibi para yağdırıyorlardı.

Onu asıl kaygılandıran konu başkaydı: Acaba Rus devrimcileri, Merkezi Devletler'le amaç ittifakı yapmayı kabul edecekler miydi? Önce Berlin ve Viyana hükümetlerinin onayını alabilirse, belkide onları gafil avlayabilirdi. Aklından Rus mültecilerine görmezden gelemeyecekleri maddi bir teklif sunmak geçiyordu.

Ocak başlarında, Dr. Zimmer aracılığıyla, Alman Büyükelçisi baron Wangenheim'la özel görüşme talebi kabul edilmiş 7 veya 8 Ocak'ta Berlin hükümetinin temsilcisine eylem planını anlatma olanağı bulmuştu[278].

"*Alman hükümetinin çıkarları Rus devrimcilerinin çıkarlarıyla aynı*" ydı. Rus demokrasisi ancak çarlığın yıkılması ve Rusya'nın küçük devletlere bölünmesiyle hedefine ulaşabilecekti.

Aynı şey Alman hükümeti için de geçerliydi. "*Eğer Rusya'da büyük bir devrim patlak vermezse*" Almanya başarılı olamayacaktı. "*Rus imparatorluğu parçalanmadığı sürece, Rusya, savaş bittikten sonra da Almanya için tehlike olmaya devam edecek*"ti.

O nedenle Parvus, Alman hükümetinin Rus devrimcilerle bir amaç ittifakı yapmasına çalışıyordu.

Alman hükümetinden, ayaklanmanın "*geniş tabanlı*" örgütle-

278) Konuşma, Wangenheim'ın Dışişleri Bakanlığı'na 8 Ocak 1915 tarihli ve 70 sayılı telgrafla bildirdiği raporuna dayanılarak yeniden canlandırılmıştır. Avusturya Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11 c sec, İngilizce tercumesi Z.A. Zeman tarafından yayınlanmıştır Agy., S 1/2

nebilmesi için "*büyük miktarda para*" beklediğini söyledi. Ayrıca Berlin hükümeti, sosyal-demokrasinin güvensizliğini, cömert bir politik jestle gidermeye çalışmalıydı. Parvus, Alman büyükelçisine şunları söylemişti:

> *"Eminim, bir imparatorluk kararnamesiyle, Alman sosyal-demokrasisine, sergilediği yurtsever tutum karşılığında ödül olarak, halk eğitiminde reform ve normal işgünü sözü verilmesi, sadece ülkedeki Alman sosyalistler üzerinde değil, Rus sosyalistler üzerinde de önemli bir etki sağlayacaktır".*

Almanya'nın zaferinin, aynı zamanda sosyalizmin zaferi olacağı yönündeki argümanına ancak böyle ikna gücü kazandırabileceğine inanıyordu. Rus devrimcilerle ilgili olarak, "*çalışmaya hazır*" oldukları inanıyordu.

> *"Ancak daha önce çeşitli faktörlerin biraraya gelmesi gerekiyor"du. Sosyalist Azınlık Partisi faaliyete başlamış bulunan Çoğunluk Partisi'ne henüz katılmamış"tı. "Birliği sağlayarak ayaklanmayı geniş tabanda örgütleme görevinin yerine getirilmesi zorunlu"ydu. "Bunun için önce mesela Cenevre'de bir kongre yapılmalı"ydı*[279].

Görüşmenin sonunda Parvus, büyükelçiyi, bu önerilerin hayata geçirilmesi için aceleye ihtiyaç duyulduğu yönünde uyardı. Silâhaltına alınacak Rusların cepheye gönderilmeden önce "aşılanması"na dikkat edilmeliydi. Planını, yetkili makamlara anlatabilmek için Berlin'e gidebileceğini söyledi.

Helphand'ın kişiliği ve düşünceleri hakkında olumlu izlenim

279) Z.A. Zenan: Agy., S.2.

edinmiş olan Alman büyükelçi, görüşmeyi Berlin Dışişleri Bakanlığı'na rapor ederken, Parvus'un son haftalarda İstanbul'da gösterdiği "yararlılıkların" altını özellikle çizmişti. Parvus'un tutumunun "*kesinlikle dostça*" olduğundan da şüphesi yoktu. Raporunun sonunda büyükelçi Parvus'un Sofya ve Bükreş üzerinden Berlin'e yola çıktığını bildiriyordu. Berlin'de, görüşmek için Dışişleri Bakanlığı'nın talimatını bekleyecekti.

Parvus, Alman Büyükelçiliği'nde yaptığı bu görüşmeyle büyük ölçekli politikaya ilk adımını atmıştı. "*Prusya süngüsüyle Rus işçininin yumruğunu*" birleştirecek ikili bir ittifakın mimarı olarak çıkmıştı ortaya.[280] Çarlığın yıkılması ve Petersburg'ta devrimin gerçekleşmesi için ödenecek hiç bir bedel yeterince yüksek, hiç bir araç yeterince tehlikeli değildi. 20 yıl boyunca peşine polis takmış Berlin hükümeti bile artık onu yararlı bir müttefik gibi görünüyordu. Rusya'yı kötü ruhlardan şeytanın ta kendisi kurtaracaktı.

280) K. Haenisch: Agy., S.31

BÜYÜK PLAN

Alman büyükelçisi Wangenheim'la yaptığı görüşme Parvus'a, Berlin'de çok iyi karşılanacağı yönünde ipuçları vermişti. O nedenle, Dışişleri Bakanlığı'nın yanıtını bile beklemeden 8 Ocak'ta hemen yola koyuldu. Bükreş, Sofya, Budapeşte ve Viyana'da sosyalist partilerin ve Rus mülteci çevrelerinin, Almanların izledikleri savaş politikası hakkında ne düşündükleri öğrenmek için erken çıkmıştı yola.

İlk durağı 9 Ocak'ta geldiği Bükreş oldu. Zaten Christo Rakowski sayesinde buradaki sosyal-demokratlarla, savaştan önce ilişki kurmuştu. Bükreş'teki iki mükemmel örgütçü Dimitru Marinescu ve Dobrogeanu-Gherea yıllardan beri en yakın mücadele arkadaşları arasında bulunuyordu.

Ancak Bükreş'e gelir gelmez, kendisine dostça davranan Romen sosyalistlerin, savaştan beri çok farklı bir politik konum içinde bulunduklarını görmüştü. Bükreş'teki parti liderleri, sıkı bir tarafsızlıkla politikası izleyerek Romanya'yı savaşın dışında tutmaya kararlılardı.

Ancak geleneksel olarak Fransa'ya yakın duran bir ülkede, tarafsızlığın, Almanya' dan yana olmak anlamına da gelmediğini öğrenmek için, Parvus'un çok beklemesi gerekmedi. Romen sosyal-demokrasisini Almanya'yla ittifak için kazanma umudu yoktu, en çok, tarafsızlığın korunması yönünde güvence verilmesi beklenebilirdi.

Marinescu ve Dobrogeanu-Gherea'yla bu çizgide anlaşma sağlanmış görünüyor. Daha fazlasını talep veya rica etmek beraberinde önemli riskler getirebilirdi. Bir önceki yılın sonbahar aylarında Romen partisi, Alman sosyalist Südekum'un aracılığıyla, Berlin hükümetinden para yardımı almakla suçlanışti[281]. Daha yeni unutulmaya başlayan bu skandal, Parvus için uyarıcı olmuş bu kez daha ustaca hareket etmesini sağlamıştı.

Sadece, sır saklayacağından, güvenilirliğinden emin olduğu Christo Rakowski'yle açık konuşmuştu. Bütün veriler, Rakowski'nin bu görüşmede Parvus'a, Romanya parti basını için para yardımını kabul etmeye hazır olduğunu açıkladığını gösteriyor. Yine anlaşılıyor ki, Rakowski Helphand tarafından geliştirilen Alman hükümetiyle eylem ittifakı yapma planını da onaylamıştır. Görüşmenin büyük bir gizlilik içinde yapıldığını belirtmek gerekmiyor sanırım; ancak bu sayede Rakowski, kimsenin kuşkulanmadığı biri olarak Parvus'la Rus sosyal-demokrasisi arasında aracılık edebilmişti[282].

Romanyalı sosyalistlerle görüştükten sonra Parvus, daha sonraları Dışişleri Bakanlığı müşteşarlığına getirilen Alman elçisi

---

281) Südekum savaş başladıktan sonra Dışişleri Bakanlığı'nın rızasıyla, o ülkelerdeki sosyalistleri Almanya adına etki altına almak için İtalya ve Romanya'ya gitmişti. Bu başarısız misyonun ayrıntıları için bkz.: *Südekum'un Evrakı Metrukesi*, Koblenz Federal Arşivi

282) Rakowski'nin Alman hükümeti için çalıştığı, Bussches'in Grünau'a gönderdiği şu telgraftan açıkça anlaşılmaktadır. "Bulgaristan'da doğmuş Romanyalı sosyalist Dr. Christo Rakowski Stockholm'de bir Rus sosyalisi gazeteyi yönetmektedir. Eskiden Romanya'da bizimle temas halindeydi ve bizim için çalışmıştı." 16 Kasım 1917 tarihli ve 1904 sayılı telgraf. Dışişleri Belgeleri, WK 2 geh.

von dem Bussche- Haddenhausen'ı ziyaret etti. Sosyalist devrimcilerle Alman hükümeti arasında kurulacak ittifakın organizatörü olarak, sadece partili yoldaşları değil, Almanya'nın diplomatik temsilcilerini de ziyaret etmeyi görev bildiği anlaşılıyor. Hızlı karar verme yeteneğine sahip, pratik ve dünyaya açık bir diplomat olan von dem Bussche'nin desteğini sağlayabilirdi. Ukrayna Birliği'nin faaliyetleriyle gevşek bağları olan Bussche de, Parvus gibi, politikada doğaçlamaların başarılı olamayacağı, uygulanması planlanan devrimci programın, birleşik bir yönetimin emrine verilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Parvus, Bussche'ye, Rakowski'nin şahsıyla ilgili fazla ayrıntı vermeden Romanyalı sosyalistlerle yaptığı konuşmalardan söz ederek, ileriki günlerde, Bulgaristan partisiyle temasa geçmek için Sofya'ya gideceğini açıkladı[283].

10 Ocak'ta Sofya'ya gelen Parvus, sosyalist çevrelerde iyi tanınıyordu. "Geniş" sosyalistlere kıyasla küçük-burjuvaziye karşı daha uzlaşmasız bir politika izlemeyi savunan "dar" sosyalistler arasında, su katılmamış radikal marksizmin bayraktarı ve revizyonizme karşı mücadelenin sözcüsü olarak büyük bir itibara sahipti.

Fakat "dar" sosyalistlerin liderleri Dimitar Blagoev ve Georgi Kirkov, savaşa karşı Romanyalı sosyalistlere benzer bir tutum içindeydiler. Rusya'yla Almanya arasında taraf tutmak istemiyorlar, politik tarafsızlıkta ısrar ediyorlardı. Ekim 1914'te Plehanov'un, Bulgaristan partisini, Almanya'ya karşı Rusya'nın yanında yer almaya davet eden çağrısı, Sofya'da şiddetle reddedilmişti[284].

Parti yöneticileri, Helphand'ın Almanya'yla ittifak için propaganda yapmasını da hiç hoş karşılamadılar. Ama Blagoev ve Kirkov, eski mücadele arkadaşları Parvus'a, politik düşüncelerini kamuoyu önünde ifade etme şansını vermek gerektiği düşünce-

283) Dışişleri Bakanlığı'na Bussche'nin 13 Ocak 1915 tarihli ve 42 sayılı telgrafı, Dışişleri Belgeleri, WK 2 geh.

284) Bkz. D. Blagoev: *Izbrany Proisvedeniy v dva Toma*, 1951, Cilt 2, S.665

sindeydiler. Ertesi gün Parvus, "dar" kanadın düzenlediği büyük bir kitle gösterisinde kürsüye konuşmacı olarak davet edildi.

Sofyada Parvus'un ismi hâlâ eski ününü koruyordu. 11 Ocak 1915'te kentin en büyük tiyatro salonu "Neu Amerika"da yaklaşık 4.000 kişi toplanmıştı. Kalabalık, Helphand salona girerken, onu "şiddetli alkışlarla" selamladı.

Ancak konuşma başlayınca salondaki coşkudan eser bile kalmamıştı. Çarlığın Avrupa'da demokrasiyi tehdit ettiğini, sosyalizmin on yıllardan beri elde ettiği zaferlerin, Rus ordusunun saldırısı yüzünden ağır bir tehdit altında olduğunu söyledi. Moskova otokrasisine karşı mücadelenin ana yükü Almanya'nın omuzlarındaydı. Almanya'nın davası uluslararası sosyalizmin davası sayılmalıydı.

Kürsüde, Alman sosyal-demokrasisinin, 4 Ağustos 1914'te aldığı kararı, tutkuyla savundu. Alman partisi, Çar'ın, savaşın galibi olarak Berlin'e girmesine izin veremezdi. Sosyalizmin çıkarlarını esas alanların, Rus rejimini savunan Plehanov'u, ya da Almanya'nın, düşmanlarına karşı kendisini savunmasına engel olmak isteyen Liebknecht ve Luxemburg'u desteklemeleri olanaksızdı.

Almanya'nın zaferi veya yenilgisi, sosyalizmin gelişimini yıllarca belirleyecekti.

Almanya'nın sosyalizmin kalesi olarak kalması gerekiyordu. Gerek halkın, gerekse de savaşan ordunun çoğunluğunu temsil eden tek parti Alman partisiydi. Kendisini gururla *Alman* partisininin temsilcisi ve *Alman* sosyalisti olarak tanımlamıştı[285].

Bulgaristan'ı, Almanya'nın yanında savaşa girmeye çağıran Parvus'a göre, Almanya' nın zaferi, sadece sosyalizmin çıkarları için değil, aynı zamanda Balkan Devletleri'nin normal gelişimi, Ukraynalıların, Kafkasyalıların ve Polonyalıların özgürlüğü için de gerekliydi.

Salondaki kalabalık, Helphand'ın konuşmasını, adeta donmuş

285) D. Blagoev: Agy., S.670.

gibi büyük bir sessizlik içinde dinlemişti. Tek bir destek konuşması bile yapılmadı. Bulgaristan partisi tarafsızlığını bırakmak niyetinde görünmüyordu.

Blagoev'in yanıtı, birkaç gün sonra, partinin yayın organı *NOVE VREME*'de ağır bir eleştiri olarak geldi. Parvus da Plehanov gibi vatansever ve şövenistti. Parti yönetimi, 4 Ağustos'ta Berlin'de Alman işçilerine ihanet etmişti. Blagoev, Alman proletaryasının artık, parti yönetimi veya Parvus tarafından değil, savaşa karşı açık tutum alarak, savaşın uzamasından Alman emperyalizmini sorumlu tutan Liebknecht, Luxemburg ve Mehring tarafından temsil edildiğini söylerken, politik bir gerçekliği ifade etmekten çok temennisini dile getiriyordu[286].

Sosyalist eleştirmenlerle birlikte, Antant'ın zaferini isteyen ve Avrupa için çarlığın değil, Alman emperyalizminin büyük tehlike oluşturduğunu düşünen Rus dostları da saldırıya geçmişlerdi. Sadece Helphand'ın *politik tezlerine* saldırmakla kalmıyorlar, dürüstlüğünü ve şerefini de tartışmaya açarak, onu *insani* bakımdan da vurmaya çalışıyorlardı. Onların gözünde Parvus, satın alınabilir, rüşvetçi bir işbirlikçi, sosyalizme ihanet eden biri, servetini karanlık işlerden kazanmış ve savaş tacirliğine devam etmek istediği için Alman hükümetini destekleyen, karanlık bir tüccardı[287].

Parvus, basında kendisine karşı başlatılan kampanyanın Rus elçiliği tarafından yönlendirildiğini iddia ediyor, elinde bu hususta kanıtlar bulunduğunu söylüyordu. İddiaları arasında, Rus elçi Savitzki'nin doğrudan Radoslavov'a başvurduğu da vardı; bu bilgiyi kendisi de daha sonra öğrenmişti. Ancak Bulgar hükümeti harekete geçmeyi reddetmiş, bunun üzerine Savitzki, Parvus'un Alman hükümeti için ajanlık yaptığını kanıtlamak için sahte mektuplar ve belgeler düzenlemişti.[288].

---

286) D. Slagoev: Agy.,S.673.

287) K. Haenisch: Agy., S. 32-33

288) Parvus: "Ein Verleumdungswerk" *Glocke*, 1915, S. 123/124; *Im Kampf um die Wahrheit*, S.17

Sofya'da yaptığı konuşmanın yankıları sonucunda, belki de ilk kez, izlediği savaş politikasının, kendisi için derin bir değişikliğe yolaçacağının bilincine varmıştı. Misyonu için ödeyeceği bedel az olmayacaktı. Devrimci ve sosyalist Parvus, Almanya'nın zaferi için propaganda yapan adam suretiyle dolaşıyordu şimdi. Bu yeni durum duygularını ve dünyaya bakışını büyük ölçüde etkilemişti. Politik hasımlarına karşı sergilediği hor görü, tahammülsüzlük, öfke ve sinizm, artık kontrolden çıkmıştı. Parvus, kişiliğine yönelen saldırıları küçük-burjuvaların karacahilliği olarak değerlendiriyor, bu kişileri, savaşın hedefiyle metotlarını birbirinden ayırma yeteneğinden yoksun olmakla suçluyordu. Kendisine karşı çıkan sosyalistleri, tarafsız kalarak "masumiyet"lerini korumaya çalışan; politik argümanlarının ne kadar zayıf kaldığını farkettirmemek için kendisine ait özel alanlara giren; modern ordulara karşı kalemle mücadele yürüten ve moral açıdan haklı bir öfkeyle büyük politika yaptıklarına inanan kişiler olarak değerlendiriyordu. Politikasını gizli yürütmek zorunda olduğu için, politik aktör olarak sahneye çıkması gerekmiyordu; bundan sonra politik nüfuzunu, kulislerin loş ışıkları altında kullanacaktı. Artık anonimdi, psikolojik olarak kirpi konumuna geçmişti; ama bu konumdan da dünyayı aynı soğukkanlılık ve horgörüyle izliyordu.

Sofya'da kaldığı sürede, kalabalıklar önüne fazla çıkmış, ama her hangi bir politik başarı elde edememişti. Ne Bulgaristan partisini, ne de ziyaret ettiği son derece renksiz ve çekingen bir diplomat olan Alman elçisi Michahelles'i projesine inandırabilmişti. Ocak sonunda düş kırıklığına uğramış olarak Bükreş'e geri döndü. Orada bir kez daha von dem Bussche'yi ziyaret ettikten sonra Şubat başında Budapeşte ve Viyana'ya gitmek için harekete geçti.

Parvus, yaklaşık beş yıl önce, günü gününe yaşayan parasız pulsuz bir gazeteci olarak, yeni iş olanakları bulmak ve biraz da macera yaşamak için Viyana'dan doğuya gitmişti. Ancak Avru-

pa'ya dönüşü farklı oldu. Türkiye'de, kendi halinde bir teorisyen ve dünyadan elini eteğini çekmiş bir yazar olmadığını göstermiş, Alman ve Avusturyalı yoldaşlarının karşısına özgüven sahibi, kendi yeteneklerine güvenen bir eylem adamı olarak çıkmıştı.

Yolculuğa Viyana'da ara vermesinin nedeni sadece Avusturyalı arkadaşlarını ve yoldaşlarını yeniden görmek istemesi değildi. Yaptığı politik planlar, Rus sosyal-demokrasisiyle yeniden ilişki kurmasını gerektirmişti. Ancak bir zamanların büyük mülteci kolonisinden geriye sadece birkaç küçük grubun kaldığını, Rusların çoğunun "düşman yabancılar" olarak İsviçre sınırına bırakıldıklarını öğrendi. Viyana'da kalan bir avuç Rus mülteci arasında, Marx uzmanı olarak, gerek Avusturya, gerekse de Alman partisi içinde çok sevilen D. Ryasanov öne çıkıyordu.

Ryasanov, Parvus'un eski dostu ve yol arkadaşıydı. Seksenli yıllarda Odesa'da aynı liseye gitmişlerdi. Yüzyıl sonunda Ryasanov, Almanya'ya sürgüne gittiğinde, onu Alman parti yöneticileriyle tanıştırarak *NEUE ZEIT*'ta yazmasını sağlayan Parvus olmuştu. Aralarındaki dostluk, hem karakterlerinde, hem de dünya görüşlerinde bazı ortak özelliklere dayanıyordu. İkisi de 1903 Londra Parti Kongresi'nden beri Rus parti örgütünü şiddetle eleştiriyor, Batı Avrupa'nın kitle hareketleriyle karşılaştırıldığında, Rus sosyal-demokrasisini, tecrit edilmiş ve doktriner buluyorlardı. İkisi de Bolşevik ve Menşevik fraksiyonlar arasında bağımsız konumlarını korumuşlardı. Başarılı yöneticiler olmak için hem fazla eleştirellerdi, hem de kendilerine fazla güveniyorlardı; onlar sadece kendilerine karşı sorumlu politikacılardı. 1905'te bağımsız "Parvusistler"den oluşan bir parti grubu kurmayı denemişler, ancak bu grup hiçbir eğirlik kazanamamıştı. Devrimden sonra Ryasanov, tamamen tarihsel-filolojik çalışmalara vermişti kendisini. Burnunun dikine giden, inatçı Marx araştırıcısıyla Türkiye'den gelen sosyalist tüccarın paylaşabilecekleri bir şey kalmamıştı artık. Ancak ikisi arasında hâlâ devam eden ortak yön, entellektüel vasatlığı küçümsemeleri, kendi ça-

lışmalarını ise orijinal ve önemli bulmalarıydı[289].

Savaş değerlendirmeleri çok farklı sonuçlara götürmüştü ikisini. Ryasanov savaşı olumlamıyordu; savaş karşısındaki tutumu Trotzky, Martov ve Paris'te çıkan *NAŞE SLOVA* gazetesi çevresindeki enternasyonalistlere benziyordu. Helphand'ın Almanya'ya egemenlik tanıyan düşüncesine katılmıyor, ancak Parvus'un, sosyalizme, iyi niyet ve samimiyetle kendi tarzınca hizmet etmek istediğine inanıyordu. O nedenle eski dostunu kalması için kendi evine davet etmekte bir sakınca görmemişti.

Parvus için Ryasanov'un evinde kalmak çok önemliydi. Rus sosyal-demokrasisinin ruh hali hakkında bilgiye ihtiyacı vardı; bu bilgiyi ona evsahibinden daha iyi kim verebilirdi? Viyana'daki legal illegal neredeyse bütün yayınları elinde bulunduran Ryasanov, daha birkaç ay önce, Bern'e geçerken uğrayan Lenin'i konuk etmişti evinde; Viktor Adler'le birlikte Lenin'in Krakau'dan kurtulması için çok uğraşmışlardı[290]. Rus partisi içinde gruplaşmalar ve politik aksiyonlar hakkında edineceği bilgiler, Parvus için, en az Ryasanov'un sağlayabileceği doğrudan bağlantılar ve gizli kanallar kadar önemliydi.

Mevcut belgelerde, Ryasanov'un, Parvus'un devrimci planları doğrultusunda çalıştığını gösteren herhangi bir kanıt yok. Ancak -gerçek anlamda ajan veya komplocu olduğu için değil- eski dostluklarının hatırına kişisel yardım ve desteğini sunmuş olabilir[291]. Ryasanov, uzlaşmalardan ve taktik tavizlerden korkacak küçük vicdan sızlamalarının adamı değildi. Avusturya başken-

---

289) Ryasanov'un gerçek ismi Davit Goldendach'tır. 1917 devriminden sonra Rusya'ya geri dönmüş ve Marx-Engels-Enstitüsü'nü kurarak müdürlüğünü yapmıştır. 1930'da Stalin yönetimi sırasında gözden düşmüş ve taşraya sürgüne gönderilmiştir. Resmi Sovyet verilerine göre 1938 yılında ölmüştür.

290) Abramoviç: Agy., Cilt 1, S.372 ve devamı.

291) Bu tahmini doğrulayacak kesin kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak Helphand'ın belgeleri içinde (Rep.92, Ana Arşiv Berlin) 1915 yıllarına ait ticari belgeler arasında Ryasanov'un adına 5.000 Mark tutarında havale belgesi vardır.

tindeki ilişkileri ve bağlantıları sosyal-demokrat partiden üniversite çevrelerine, hatta Dış İlişkiler İstihbarat Şefi Schober'e kadar uzanıyordu[292]. Ryasanov'un haksız kazanç sahibi dostlar edinme hususundaki pratik tutumu, amaca ulaşmak bütün araçların kullanılabileceğini düşünen Parvus'un tutumuna benziyordu.

Viyana'da kaldığı süreyi çeşitli politik gruplarla temas kurarak değerlendirmiş, Ryasanov'un aracılığıyla buluştuğu Yahudi Bund'un liderlerinden Menşevik Merkez Komite üyesi Abramoviç'i, onu etkilemiş olmasına rağmen, ikna edememişti[293].

Parvus'un buluştuğu bir başka isim de, İtalya'nın savaşa girmeyeceği teminatını veren İtalyan *AVANTI* gazetesinin başyazarı Geaccinto Serrati'ydi. Ayrıca Parvus Almanya'nın diplomatik temsilciliğini ziyaret ederek Büyükelçi Çirksky'i Serrati'yle görüşmesi hakkında bilgilendirmişti.

Böylece hazırlık ve araştırmalarını tamamlamış oluyordu. Nihai kararı verme ve pratik çalışmaya başlama zamanı gelmişti. Bu arada Berlin de somut görüşmeler için hazırdı.

Müsteşar von Jagov, İstanbul Büyükelçisi'nin telgrafından birkaç gün sonra, Parvus'u Dışişleri Bakanlığı'na çağırdı. Parvus'la görüşmek için, Ana Karargâh'tan Dr.Kurt Riezler, elinde ayrıntılı talimatlar olduğu halde Berlin'e gönderilmişti. Parvus'la aynı zamanda Berlin'e gelen Dr. Max Zimmer ise, gizlilik konusunda uyarıldıktan sonra, bu görüşmeye davet edildi.

Eldeki belgelerden, Dışişleri Bakanlığı'ndaki bu görüşmenin ne zaman yapıldığını anlamak olanaksız. Ancak 28 Şubat'tan önce olmalı, çünkü Helphand'la görüşüldüğü Bükreş elçisine bu tarihte bildirilmiştir[294].

Dışişleri Bakanlığı'na ait belgelerde bu önemli görüşmenin tutanağına da yok. Sadece, Parvus'un 9 Mart 1915 tarihinde Wil-

292) Abramoviç Agy., S.372

293) Agy., S.34.

294) Dışişleri Bakanlığı müsteşarı'ndan von dem Bussche'ye 28 Şubat 1915 tarihli ve 266 sayılı telgraf: Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Romanya No. 10, "Romanya Basını".

helmstrasse'ye verdiği andıç günümüze kadar korunmuştur. 23 sayfalık bu andıca dayanılarak Şubat sonlarında gerçekleşmiş olması gereken görüşmenin içeriğini yeniden kurabiliriz.

9 Mart tarihli andıç[295] iki bölümden oluşmaktadır. İstanbul'ca kaleme alındığı ve Parvus'la Büyükelçi von Wangenheim'ın görüşmesine temel oluşturduğu sanılan "Rusya'da Politik Genel Grevin Hazırlanması" başlıklı ana bölümde devrim programı anlatılır. Parvus'un, Bükreş, Sofya ve Viyana'da yaptığı görüşme ve müzakerelerden söz ettiği Andıç'ın beş sayfalık ikinci bölümü olasılıkla Berlin'de eklenmiştir.

Andıç, Rusya'da iki büyük muhalif grubun varlığından hareket ediyordu. Bu gruplardan ilki *ulusal* azınlıklardı. Çokuluslu bir devlet olan Rusya'da kenar devletler, bağımsızlık istiyorlardı. Ulusal kriz dönemlerinde, ayrılma çabalarının, her zamankinden daha yıkıcı olması doğaldı. Almanya'yla savaş koşullarında, Rus imparatorluğunun birliği, merkezkaç güçlerin ağır tehditi altındaydı.

İkinci muhalefet grubu ise *sosyalist* proletaryaydı. İşçi sınıfı gerici çarlık rejimini devirmek için uygun fırsat kollamaktaydı. Rusya her an yine proleter bir ayaklanmayla sarsılabilirdi.

Bu zaaf kıstaslarından hareket eden Parvus, Almanya'nın, Rusya'nın yıkılışını hızlandırabilecek üç olanağı kullanabileceği sonucuna varıyordu.

1. Ulusal baskı altında yaşayan ulus topluluklarının ve özerklik veya ayrılmak isteyen kenar devletlerin desteklenmesi.

2. Amaçları sosyal devrim yapmak ve çarlığı ortadan kaldırmak olan bütün grup ve partilerin teşvik edilmesi ve maddi olarak desteklenmesi.

3. Propaganda faaliyetinin Rusya'ya sızması ve gericiliğin kalesi olan çarlığa karşı uluslararası basın çalışmasının sürdürülmesi.

---

295) Bu memorandumun şimdiye sadece ingilizce tercümesi yayınlanmıştır. Bkz Z A Zeman: Agy. S 140-152; o nedenle memorandumun Almanca tercümesi bu kitabın ekine konmuştur. Bkz Ek.

Bu üç öneri şöyle temellendirilmekteydi:

1. Çokuluslu Rusya'da sadece milliyetler arasındaki gerilime işaret etmekle kalmayan Parvus, kişisel deneyimlerine dayanarak, hangi grupların muhatap alınabileceğini, en iyi hangi ulus topluluklarından yararlanılabileceğini ve hangi politik şiarlarla çalışılması gerektiğini somut olarak belirtmekteydi.

Ona göre kenar devletler arasında Ukrayna kilit konuma sahipti; Ukrayna Birliği'nin faaliyetlerine katıldığı için, devrimci hareketin durumunu yakından biliyordu. Az topraklı köylülerle Rus büyük toprak sahipleri arasındaki ekonomik çıkar çatışması -ülkenin, onu çocukluğundan beri etkilemiş olan devrimci geleneğiyle bağlantılı olarak- öylesine güçlüydü ki, Ukrayna hareketini, çarlık sistemini çökertmek için manivela olarak kullanmayı önermişti.

Finlandiya'da da başarı şansının yüksek olduğunu iddia ediyordu. 1905'te Rus egemenliğine karşı ayaklanan Finlandiya, bugün de Rusya'dan ayrılmak için savaşmaya hazırdı. O nedenle Parvus, Finlandiyalıları, İsveç hükümetiyle politik görüşmeler yapmak için harekete geçirmeyi ve onlara, kendi kaderini tayin hakkı güvencesi vermeyi tavsiye ediyordu. Aynı zamanda Finlileri, Rusya'ya karşı silahlı ayaklanmaya hazırlamak için, Berlin'le Helsinki arasında temas sağlanması gerekirdi. Bu temaslar, şimdi yani devrimden önce de istihbarat ve nakliye hizmetleri için büyük öneme sahipti, zira Rusya'nın başkentine silah ve patlayıcı madde sevkiyatı, en kolay Finlandiya sınırı üzerinden yapılabilirdi.

Buna karşılık Parvus, bir çok ulus topluluğunun yaşadığı Kafkasya'nın devrimcileştirilmesi ve ayaklandırılmasının son derece zor olduğu düşüncesindeydi. Burada ayrılıkçı hareket, ulusal gruplar çok küçük parçalara bölünmüş olduğundan, çok güçsüzdü. Bu konuyla ilgili olarak İstanbul hükümetiyle görüşülmesini tavsiye ediyordu; Türk hükümeti, Kafkasya'daki Müslümanları, Rusya'ya karşı yürütecekleri kutsal savaşı, ancak Hıris-

tiyan halkla sıkı bir ilişki içinde olurlarsa kazanabileceklerine ikna edebilirdi. Kafkasya'da en güçlü inisiyatifi, Ermeni ve Gürcülerden bekliyordu. Ukrayna kurtuluş hareketinin açtığı kanallar sayesinde, Kuban Kazakları arasında yapılacak ajitasyon faaliyetinin Türkiye'den yürütülmesi olanaklıydı.

2. Rusya'nın parçalanması halinde başarının kesin olduğunu söyleyen Parvus, bunu, çarlığın ülke içindeki mutlak egemenliğinin yıkılmasıyla gerekçelendiriyordu. 1904'te tarih bize, otokrasinin, halkın yükselen huzursuzluğu ve öfkesini yatıştırabilmek için hızlı ve prapaganda açısından etkili zaferlere ihtiyacı olduğunu göstermişti. Ancak savaşın bugünkü seyri bu yöndeki umutları yok ettiği için, artık imparatorluk içindeki merkezkaç güçler istediklerini gerçekleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda sosyal devrim hareketiyle bütünleşeceklerdi. 1905'te olup bitenlere bakarak Rusya'da büyük bir sosyal devrimin patlak vereceği öngörülebilirdi. Almanya'nın çıkarı, bu gelişmeyi hızlandırmasını ve çarlığa karşı sosyal muhalefeti maddi olarak desteklemesini gerektiriyordu.

Bu hedefe ulaşmak için Rusya'daki grev komiteleriyle bağ kurmak zorunluydu. Güney Rusya'da, Don Havzası'nda, Bakü çevresinde ve Karadeniz'deki petrol merkezlerinde grev komitelerine etkin destek verilmeliydi. Türkiye'den, Karadeniz'deki denizcilerin örgütüyle temasa geçmek olanaklıydı. Ayrıca Bakü civarındaki nafta kaynaklarını ateşe verecek bu işe uygun ajanlar görevlendirilebilirdi. Don Havzası'nda bir madenci grevinin patlak vermesi çok olanaklı görünüyordu.

Politik sürgünlerin yaşadığı Sibirya'nın bazı bölgelerindeki devrimci olanaklara ısrarla vurgu yapan Parvus, Sibirya'da konuşlandırılmış askeri güçler çok zayıf olduğu için, politik ve askeri faaliyetler yürütecek farklı merkezlerin örgütlenebileceğini söylüyordu. Aynı zamanda bu bölgelere sürgün edilmiş devrimcilerin, Avrupa- Rusya'sına kaçmalarını sağlamak amacıyla hazırlıklar yapılmalıydı. Böylece Petersburg "binlerce çalışkan aji-

tatör" kazanmış olacaktı.

Gelecek yıl ilkbaharda örgütlenecek politik genel grev, işte bu kısmi ve yerel hareketler üzerinde yükselecekti. Grev, "özgürlük ve barış" sloganı altında yürütülmeliydi.

Ayaklanmanın merkezi, Petersburg'taki Putilov, Obuhovş ve Baltık fabrikaları olacaktı. Bu grevin demiryolu işçilerini de kapsaması büyük öneme sahipti.

> *"Grev, Petersburg-Varşova, Moskova-Varşova ve Güney-Batı-Demiryolu hatlarını kapsamalıdır. Demiryolu grevi, özellikle işçi sayısının fazla olduğu büyük merkezlerde, demiryolu atölyelerinde vs. gerçekleştirilecektir. Grevin genelleşmesi amacıyla mümkün olan her yerde, 1904/05 grev hareketinde olduğu gibi demiryolu köprüleri uçurulacaktır."*

Parvus, Alman diplomatlarına, bu politik genel grevin, ancak Rus sosyal-demokrasisi tarafından örgütlenebileceğini ısrarla belirtiyor, sosyalist partiyi, gerek Ukrayna'da, gerekse de Kafkasya ve Finlandiya'da ayaklanmanın yönetimini ele alabilecek tek önemli örgüt olarak öne çıkarıyordu. Özellikle önümüzdeki ilkbaharda yapılması planlanan kitlesel grev, zorunlu olarak Rus sosyal-demokrasisinin önderliğinde yürütülecekti. Rus partisinin, Lenin'in liderliğindeki radikal kanadına işaret eden Parvus, son derece etkin olan bu grubun çarlığa karşı mücadeleye daha şimdiden başladığına dikkat çekiyordu. Fakat Almanya'nın desteklediği bütün sosyalist grupların birleşmesi kaçınılmazdı ve tabii ki birleşmenin önkoşulu parti liderlerinin birleşmesiydi. Sosyalist cephedeki bölünmüşlüğü aşmak için, İsviçre veya tarafsız başka bir ülkede birlik kongresi adı altında bir kongre toplanmasını öneriyordu. İlk adım Menşeviklerle Bolşeviklerin birleşmesi olmalıydı.

Koordinasyonun ikinci aşamasında şu partilerin temsil edile-

ceği genel kongre toplantıya çağrılacaktı: Bolşevikler, Menşevikler, Yahudi Birliği, Polonya Sosyal-demokrat Partisi, Sosyal-demokrat Polonya Partisi, Litvanya Sosyal-demokrat Partisi ve Finlandiya Sosyal-demokrat Partisi .

3. Üçüncü olarak, gerek Rusya içinde, gerekse de dışında yürütülecek, belli amaçlara yönelmiş basın-yayın kampanyası çok önemliydi. İsviçre'de Rusça basılacak bildiri ve broşürlerle Rusya içindeki tartışmayı etkileyebileceğine inanan Parvus, aynı zamanda yıkıcı propaganda yapan Rus mülteci basınının da desteklenmesi gerektiğinin altını çiziyordu. Somut örnek olarak, Paris'te yayınlanan, uluslararası Menşeviklerin etkisiyle savaşla ilgili "son derece objektif konum"unu koruyan *GOLOS* gazetesini (*Naşe Slova*)[296] göstermişti.

O, Rus halkının savaşma azmini çökerten ve dünya savaşının çaresi olarak sosyal devrimi öneren bütün yayınları yararlı buluyordu.

Rusya'nın barış söylemiyle sarsılmasından sonra bu faaliyet, bütün Avrupa'da ve Amerika'da düzenlenecek basın kampanyasıyla tamamlanmalıydı. Diplomatik ve sosyalist kanallar aracılığıyla İtalya, Romanya, Bulgaristan, Hollanda, Danimarka, İsveç, Amerika ve İsviçre gazetelerine, çarlık karşıtı eğilim verilebilirdi. Rusya'ya karşı yürütülecek böyle bir kampanya İngiltere ve Fransa kamuoyunda derin etkiler bırakacaktı. Bu kampanyayla çarlığın yüzü açığa çıkarılarak Antant'ın itibarı sarsılacak ve Avrupa sosyalizminin Almanya'nın zaferini amaçladığı ilan edilmiş olacaktı. Parvus, Alman ve Avusturya sosyal-demokrasisi içinden birkaç iyi konuşmacının, Almanya'nın lehinde propaganda yapmak için Amerika'ya gönderilmesini öneriyordu.

Çarlığa karşı yürütülen uluslararası basın kampanyası tarafından desteklenen ulusal devrimle sosyal devrimin ilişkilendirilmesi, Mart 1917'ye kadar Parvusçu politikanın esasını oluştur-

296) *Naşe Slova*, *Golos* gazetisinin halefiydi. Ancak politik çizgisi değişmemişti.

muştur. Sonraki aylarda ise, düşüncenin esasının değil, teknik planlama ve uygulanacak metodun değiştiğini görüyoruz. Devrimcileştirme programının teknik ayrıntılarının, daha şimdiden, hem de Parvus'un Wangenheim'ın huzuruna kabul edildiği tarihle Dışişleri Bakanlığı'nda gerçekleşen görüşme arasında geçen birkaç hafta içinde ne ölçüde değişmiş olduğunu, andıcım eki gözler önüne sermektedir.

Parvus bu ekte, Bükreş, Sofya ve Viyana'da yaptığı görüşmelerin sonuçlarını değerlendirir. Bu görüşmelerin son derece başarılı geçtiğini söyleyerek Romanya ve Bulgaristan basınında Almanya'nın lehine bir hava yaratıldığını iddia eder.

> *"Bulgaristan basını artık tamamen Almanya'nın yanındadır, Romanya'da bir şeylerin değiştiği görülüyor. Tarafımızdan alınan önlemler bundan sonra daha büyük sonuçlar sağlayacak."*

Ayrıca söylediğine göre, Sofya'da bulunduğu sırada Odesa'daki denizci örgütleriyle ilk bağlantılar kurulmuştu. Bundan sonra da kendisinin, Amsterdam'daki kanallar vasıtasıyla bu bağlantıları koruyabileceğini umuyordu.

Son olarak, hazırladığı onbir maddelik program, Helphand'ın, önerdiği önlemlerin aciliyeti ve başarı şansı hakkında neler düşündüğünü gözler önüne serer. Eylem programının 1. maddesinde şöyle denmektedir:

> *"Çarlık hükümetine karşı mücadeleyi bütün araçlarla sürdüren Çoğunluk Fraksiyonu'nun desteklenmesi. Bu fraksiyonun liderleri İsviçre'de ziyaret edilecekler-dir*[297]*."*

297) "Çoğunluk Fraksiyonu" kavramıyla elbette Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Parti kastedilmektedir

Buna karşılık, sosyalist birleşme kongresi, artık 8. sıraya gerilemişti. Ayrıca 1. madde, Parvus'un çizdiği devrim planında, Bolşeviklerin kilit rol aldığını da göstermektedir . Lenin'in profesyonel devrimcilerden oluşan tecrübeli grubu, ayaklanmanın hızla başarıya ulaşmasının en büyük güvencesiydi.

İkinci maddede Odesa ve Nikolayev'de grev olanaklarından sözediliyordu. Parvus, güney Rusya'yla ilk bağlantıları, büyük olasılıkla Bükreş'teyken kurmuştu. Daha sonra ki bölümlerde görüleceği gibi, Ocak 1916'daki grev hareketinin politik etki bakımından en güçlü olduğu yer Nikolayev'di.

Abromoviç sayesinde hakkında bilgi edindiği YAHUDİ BİRLİĞİ'nin de desteklenmesi gerekiyordu. Parvus'un eylem programında "savaş sırasında çarlığa karşı mücadelenin sürdürülmesinden yana olan devrimci yazarlar"la -bunların temsilcisi olarak Ryasanov gösterilebilirdi- işbirliğinin ön plana çıktığı, fakat İtalya, İsviçre, Danimarka ve İsveç'te dağınık biçimde yaşayan bağımsız devrimci grupları da çarlığa karşı kazanma hedefinin unutulmadığı görülüyor. O nedenle, birlik kongresi önerisini yeniden gündeme getirdi. Öte yandan, Sibirya'ya düzenlenecek bir seferle önemli demiryolu hatlarının, hem hızlı, hem de başarılı biçimde havaya uçurulması fikrinin giderek ağırlık kazandığı da belirtilmelidir. Bu seferle bağlantılı olarak, güvenilir belgeler ve kolay kullanılabilecek patlayıcıların temin edilmesi gibi teknik hazırlıklara derhal başlanması gerektiğini düşünüyordu.

Böylece Parvus, kapsamlı ve gerçekleşebilir bir aksiyon programı sunmuş oluyordu Alman diplomatlara. Rusya'yı devrimcileştirmek için Alman Dışişleri Bakanlığı'yla irtibata geçen ilk kişi Parvus değildi. Daha önce Berlin, Este Keskula'nın düşüncelerini tartışmış[298], hatta savaşın ilk günlerinde Ukrayna Birliği hizmete hazır olduğunu bildirmişti. Ancak Helphand'ın planı ilginç

298) Keskula ile ilgili bilgi için bkz. M.Futrell'in mükemmel kitabı *Northern Underground*, 1963, S. 119-151 "The Ingenious Estonian"

ve farklıydı. Parvus, ulusal devrimle sosyal devrimin *birleştirildiği* bir düşünceyle ortaya çıkmış[299], önerdiği planda hem sosyalist devrimcilere, hem de milliyetçilere yer vermişti. Tekil girişimlerden oluşan eylem planı, aynı zamanda bütünlüklü bir çerçeve sunuyor, çarlığın yıkılması olarak saptanan *yakın hedef* etrafında toplanacak bütün grupları eylem cephesinde birleştirmeyi öngörüyordu. Helphand'ın planı, fanatik bir komplocunun gözüpek hayali değil, olanaklı görünen bütün araçları kullanarak Antant zincirinin en zayıf halkasını koparmayı amaçlayan, gerçekleşebilir, global bir devrim stratejisiydi.

Parvus'un planının bir başka üstünlüğü de Rusya'daki gelişmelerin olası seyrini tam ve somut yansıtmasıydı. Öngörülerini 1905 Devrimi'nde edinilen deneyimlere dayandırıyordu. Devrimin itici güçleri aynıydı, sadece politik arka plan değişmiş, sınırlı Rus-Japon savaşının yerini, dünya savaşı panaroması almıştı. Bu panaromanın önünde Rusya'nın gelişimi bir öncekinden farklı olmayacaktı ama bu kez daha da hızlı gerçekleşeceği kesindi.

Ne var ki 1905 devriminin 1915'lerin dünyasına aktarılması, bu planın hem gücünü, hem de zaafını oluşturuyordu: Çünkü tarih tekerrür etmez. Sonraki yıllarda gelişen olaylar, 1914-1917 yılları arasında Finlilerin, 1905'te sergiledikleri mücadele azminden çok şey yitirdiklerini gösterdi. 1918'de ise Fin sosyaldemokrasisinin değil, yurtsever aydınların ve burjuvazinin önderliğinde silaha sarıldılar[300].

Parvus aynı kayıtsızlıkla Rusya'da devrimci durumun 1905'teki gibi olgunlaştığını varsaymaktaydı. Çünkü ona göre devrim "yapmak" olanaksızdı. O, proleter kitlelerin devrimci inisiyatifine inanıyordu; daha 1903'te, Lenin'in, devrimi, kitleler için hazırlayan elitler partisi tezini kesin biçimde reddetmişti. O neden-

299) Bkz. F.Fischer, *Griff nach der Weltmacht*, 1961, S. 169.

300) Ayrıntılar için bkz. M.Futrell: Agy. S. 112 ve S. 120.

le andıcında "devrimin organizasyonu"ndan değil, "politik kitlesel grevin hazırlanması"ndan sözetmesi anlamlıdır. Ona göre devrim gizliydi; akut enerjiye dönüşmek için itme gerektiren *potansiyel enerjiye* benziyordu. İşte henüz eksik olan bu dönüşümü başlatacak olan itme hareketiydi. 1916 ilkbaharında örgütlemek istediği kitlesel grev, ilk ateşleme işlevi görüyordu. Rusya'nın bu greve 1905'tekine benzer bir tepki vereceğini varsayan Parvus, bir yıl sonra dersini alacaktı.

Mart Andıcı'nın en büyük zaafı, konulan yakın hedefin tek yanlı olması ve tarihsel perspektiflerin keyfi kısaltılmasıydı. "Hükümetin devrilmesi ve derhal barış yapılması" şiarı, çarlık yıkıldıktan sonra kurulacak devrimci hükümetin karşılaşacağı politik sorunsalın üstünü örtüyordu. Parvus, Rus devriminin, Alman yardımı için ödemek zorunda kalacağı bedelin adını koymaktan kaçınıyordu ısrarla. O nedenle devrimden sonra gelişecek olayları kısa anlatımlarla geçiştiriyor, nereye çeksen gidebilecek sözcükler kullanıyordu.

> *"Eğer devrimci hareket daha büyük bir genişleme sağlarsa, çarlık hükümeti, Petersburg'ta iktidarı elinde tutuyor olsa bile, ateşkes ve barış sorununu gündeme getirebilecek ve hatta bunun da ötesinde diplomatik görüşmelere başlayacak bir geçici hükümet kurulacaktır*[301]."

"Diplomatik görüşmeler" ifadesinin gerçek soruna yan çizdiği belliydi. Parvus, politik kuşkular yaratarak çarlığa karşı mücadele azmini zayıflatmamak için gerçeği bulanıklaştırmayı yeğlemişti. Aslında bu sorunların farkında olduğu, andıcın bir yerinde, Rus sosyal-demokrasisinin, Rusya'nın toprak bütünlüğünün parçalanmasına muhalefet edebileceğinin hesaba katılması gerekti-

301) Bkz. Dr Helphand'ın Memorandumu: Kitabın ekinde S. 372

gini söylemesinden anlaşılmaktadır. Sanki daha 1915'te Brest Litovsk'u öngörmüştü. Andıçta, Rus sosyal-demokrasisinin de "halk kitlelerinin çıkar ve düşüncelerinin ifadesi" olabileceğini ve "örneğin hiçbir zaman Ukraynalılar veya Finliler gibi, imparatorluğa karşı düşmanca tutum alamayabileceği"ni söylüyordu.

Buna karşılık, zorlukların doğal bir çözüme kavuşturulacağına dönük belli belirsiz umut içinde olan Parvus'un inancına göre, Rusya'da gerçekleşecek bir devrim, yarı-otokratik Prusya rejiminin son desteğini de ortadan kaldırarak Almanya'da da demokrasiye ve sosyalizme giden yolu açacaktı. İzlediği politikayı şu sözlerle anlatıyordu:

> *"Böylece, birleşik ordular ve Rusya'daki devrimci hareket sayesinde, dünya barışı için çarlık varlığını sürdürdüğü müddetçe her zaman tehdit oluşturacak o dev merkezi politik yapı parçalanacak ve Avrupa'da politik gericiliğin kalesi yıkılmış olacaktır."*

Parvus önüne görev olarak "Avrupa'da politik gericiliğin kalesini yıkma"yı koyarken, çarlığın yıkılması sonucunda, Avrupa'da hangi gerici devletlerin moral ve politik dayanaklarının ortadan kalkacağıyla ilgili çeşitli spekülasyonlar yapmak için yeterli zemin yaratmış oluyordu. Yeni, sosyalist Almanya Rusya'yla kolayca anlaşabilirdi.

Parvus'un, sosyalizmi, Almanya'nın yardımıyla Avrupa'nın önder gücü yapma hedefini dolaylı olarak da ifade etmesi, onun Berlin hükümetiyle, vatansever veya Lenin'in deyimiyle şövenist olduğu için işbirliği yapmadığını gösterir[302]. Helphand'ın çarlığı

---

302) H.Schurer'in Parvus'un bir Alman yurtseveri haline geldiği yönündeki tezinin dayanağı yoktur. Ancak Parvus'un savunduğu geleneksel olmayan yöntemlerin kullanılması kolayca sosyalist hedeflerin reddine yolaçmıştı. Bkz. *Russian Review*, 1959, S. 313-331

yıkma planı, her şeyi göze almış bir devrimcinin içinde büyük riskler barındıran iyi hesaplanmış, rafine planıydı. Durumdan yararlanmak istiyordu; kapitalizmin kendi mezarını kazmasını sağlamak niyetindeydi. Berlin hükümetiyle Rus devrimcileri arasında oynadığı rolün tanımı kesinlikle Alman ajanlığı değildi. Ona yol gösteren, Almanya'nın izlediği savaş politikasında içerili hedeflerle kendi politik ihtiraslarının zorunlu olmaktan çok raslantısal çakışmasıydı. Tek sorumlu kendisiydi; imparatorluk hükümeti *için* değil, onunla *birlikte* çalışıyordu. Alman hükümetinden, bu faaliyetlerinin karşılığında para aldığı söylenemez, zaten buna ihtiyacı da yoktu. O, devrimin başarısı için gerekli gördüğü olanakları, 20. yüzyılın koşullarına bağlı olarak, binbir uğraşla gizlenmiş patlayıcı madde paketleri veya illegal yayınlarla dolaşmak yerine, iktidarın dümen kolunu tutarak güncelleştiren yeni tip devrimciyi temsil ediyordu. Parvus nereden gelirse gelsin bütün yardımları, Avrupa'da sosyalizme hizmet ettiğine inanarak alıyordu.

Mart-Andıcı, alt metninde dikkat çeken sosyalist yönelime rağmen, sosyalist bakış açısıyla değerlendirildiğinde, duyulan bazı kuşkuların haksız olmadığı izlenimi yaratmaktadır. Almanya'nın olası zaferiyle bağlantılı olarak gericiliğin daha da gelişebileceği olasılığı, sosyalizmin batı Avrupa'da hızla kendini göstereceği cümlesiyle ifade edilen problemli bir umutla dengeleniyordu.

Parvus ise, bu tehlikeyi göze almak gerektiğini söyleyerek savunuyordu kendisini. Sosyalizme giden yol -kesin inancı buydu- çarlığın yıkıntılarından geçecekti. Ne pahasına olursa olsun çarlık yıkılmalıydı.

Bunun dışında eylem planının olumlu ve olumsuz yanları Helphand'ın kişiliğinin güçlü ve güçsüz yanlarına uygundu. Pratik anlayışla hazırlanan plan, eylem ve iktidar isteğini kanıtlıyor, ama aynı zamanda Parvus'un politik hırsını ve paranın tılsımlı gücüne duyduğu saf inancı gözler önüne seriyordu.

Sosyalistleri bir araya getirecek birleşme kongresi önerisinde bu hırs, özellikle göze çarpar. Büyük olasılıkla aklından, sınırsız maddi olanakları kullanarak Rus partisini reorganize etmek. Rus partisini etkisi altına alarak onu sektlere bölünmüş bir komplocular kliği olmaktan çıkarıp devrimci bir iktidar cihazına dönüştürmek geçiyordu; sahnede kendisini reformcu ve kurtarıcı olarak görüyor, bütün sosyalist grupları ortak eylemde birleştirecek bir devrimin şefi ve stratejisti olmak istiyordu. Kişisel hırsı ve kendini beğenmişliği, savaşın hiçbir anında gerçekleşme şansı olmayan bir hayale kapılmasına yol açmıştı.

Paranın sınırsız gücüne duyduğu inanç Türkiye'deki deneyimlerinden kaynaklanıyordu; her türlü problemi parayla çözebileceğine inanmıştı. İnsanları satın alınabilirliklerine göre değerlendirmeyi alışkanlık edinmiş bir *commis voyageur*, rüşvet alıp vermekten çekinmeyen politik-lobici gibi yapıyordu hesaplarını.

Hırsı ve parayla kurduğu ilkel-burjuva ilişki, daha sonraki yıllarda Parvus'un politikacı olarak da, insan olarak da itibarının sarsılmasına yolaçmıştı. Sonraki yıllar, diplomasinin kibar-orospuluk âleminde yaşadığı ilişkilerin, onun sosyalist dünya görüşünü epeyce aşındırdığı görülmektedir; verdiği tavizler, aldığı imtiyazlar yüzünden egemen rejimle özdeşleştirilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı; bu sürecin sonucunda kendi savaş hedeflerinin giderek Almanya'nın çıkarları doğrultusuna girmesi kaçınılmazdı. Parvus, diplomatik danışmanlığa terfi ederek belli çevrelerin takdirini kazanmıştı; sosyalist dürüstlüğünü yitirme pahasına.

Ancak Mart 1915'te henüz bu tehlikenin farkında olmadığı görülüyor. Bütün yaptıkları sosyalizm içindi; ancak savaş sona erdiğinde savunduğu sosyalizm, 4 Ağustos 1914'ten önce inandığı sosyalizme hiç benzemiyordu.

Bugüne kadar Helphand'ın hazırladığı Mart Andıç'ına ilişkin Dışişleri Bakanlığı'nın tutumunu açıklayan herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Kesin olan, Dışişleri Bakanlığı'nın bu planları

onayladığı ve 1917 yılının Mart sonlarında, Rusya'da devrimin desteklenmesi için bir milyon Mark verdiğidir[303]. Alman politikacıların gerekçeleri hakkında çeşitli spükülasyonlar yapılabilir. Almanya için savaşın -18 Kasım 1914'te Falkenhayn'ın Almanya şansölyesine bildirdiği gibi- artık kolay olmayacağı kesinleşmişti. Marn Savaşı'nın başarısızlıkla sonuçlanması, askeri liderleri, hızla zafere ulaşma fırsatının kaçırıldığını itiraf etmek zorunda bıraktı. Almanya, güç tüketen, uzun sürecek bir savaşta düşmanlarına yenik düşme tehlikesiyle karşı karsıya bulunuyordu. O nedenle Falkenhayn ve Tirpitz, Alman başbakanından, Antant çemberini politik araçlarla kırmak için gerekli diplomatik adımları atmasını istemişlerdi[304].

İngiltere, Almanya'nın baş düşmanı olmayı sürdürüyordu. İmparatorluk, 1914 sonundan beri, Fransa veya Rusya ile ayrı barış imzalamanın, kazandığı bu mevziden haraketle İngiltere'yi köşeye sıkıştırmanın hesabı içindeydi. Ancak Paris'e uzatılan barış antenleri pek umutlu sinyaller vermiyordu[305]. Batı'da barış imzalama umudu azaldıkca Rus çarlığıyla anlaşma yapma beklentisi yükselmişti. Tirpitz ve Falkenhayn, doğuda barış fikrini destekliyor, bizzat veliaht Wilhelm, Petersburg Sarayı'yla yeni bağlar kurmaya çabalıyordu. 6. Şubat 1915 tarihli mektupta, Hessen grandükûne şunları yazmıştı:

> *"Ben, Rusya'yla ayrı bir barış anlaşması yapmanın çok gerekli olduğu düşüncesindeyim. Birincisi, İngiltere bulanık suda balık avlarken bizim birbirimizi yememiz son derece aptalca. İkincisi, Fransızları temizlemek için*

303) Maliye Bakanlığı'nda Fröhlich'in Dışişleri Bakanlığı elçisi von Bergen'e 16 Mart 1913 tarihli Dışişleri Bakanlığı belgeleri, WK 11c sec.

304) Bkz.E.Zechlin: "Friedensbstrebungen und Revolutionierungsversuche", *Parlament*'in eki, 17 Mayıs 1961, s.173-177

305) E.Zechlin: Agy. 13 Mayıs 1963, S.23-26.

bütün birliklerimizi buraya geri çağırmalıyız, zira bu sürgit mevzi savaşı fazla kurban almakta ve birlikleri kötü etkilemektedir. Niki'yle bağlantıya geçip ona(!) bizimle anlaşmasını öğütleyemez misin?, Rusya'da barışa büyük ihtiyaç duyulduğu söyleniyor, ancak Niki'nin önce Nikola Nikoloyeviç denen hayvandan kurtulması gerekir...[306].

Oysa Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Arthur Zimmermann'ın, Ruslarla imzalanacak olası barışla ilgili büyük kuşkuları vardı. 27 Kasım 1914 tarihli ardıcında, Rusya'nın, en az İngiltere kadar Almanya'nın düşmanı olduğununu ileri sürüyordu.

"Ruslar bizim dostumuz değil... Rusya'nın nihai hedefi, Balkanlar ve Avusturya-Macaristan'daki bütün Slavları, hükümdarlığı altında toplamaktır...Bana göre biz, her şeyden önce kendimizi korumak için, Rusya'nın bu tür yayılma arzularına bütün gücümüzle karşı koymalıyız. Bugün doğu komşumuzun hesabını görmezsek, yeni zorluklarla karşılaşacağımız kesin; ilkinden belki birkaç ay sonra ikinci kez savaşmak zorunda kalacağız[307]*."*

Zimmermann'ın muhalefetine rağmen imparatorluk yönetimi, barış antenlerini Rusya'ya çevirmekte kararlıydı. Sondaj çalışmaları, Hamburg-Amerika Hattı'nın genel müdürü Albert Balin ve Danimarkalı armatör Andersen tarafından yürütülmekteydi. En azından 1915 yılının Haziran sonlarında, Kayser Almanya'sı, çarlıkla ayrı barış yapılabileceğine inanıyordu[308].

306) E.Zechlin'den alıntı: Agy., 15 Mayıs 1963, S.5+.

307) Agy. 17 Mayıs 1961, S.188.

308) Ayrıntılar için bkz. E.Zechlin: Agy., 22 Mayıs 1963, S.3-24 ve F.Fischer: Agy., S.223-230.

Mart Andıç'ı, imparatorluğun, dış politikayla ilgili bu konseptine son derece uygundu. Alman diplomatlarının, Rusya'daki monarşiyi ortadan kaldırarak Rusya'da sosyalizmin yolunu açmayı hedeflemedikleri kesin. Çünkü barış imzalatmak istedikleri Çar'ın kendisinden başkası değildi. İçişleri Bakanlığı tek amacı vardı: Rusya'da karışıklıklar çıkararak Petersburg hükümetini Almanya'yla ayrı barış imzalamaya zorlamak. Rus muhalefet gruplarına maddi destek sağlayarak çarlığı köşeye sıkıştıracak, başka çaresi kalmayan Çar bir an önce diplomatik görüşmelere başlayacaktı.

Parvus'la Alman hükümetinin çıkarlarının farklı oluşu, aralarında meydana gelebilecek olası sürtüşmelerin habercisiydi. Helphand'ın tek amacı Rusya'da devrimin gerçekleşmesiydi. Oysa, Çar'la yapılacak ayrı bir anlaşma -ki bu konuda diplomatları bıkmadan usanmadan uyarıyordu- izlediği savaş politikasını yerle bir edecekti. Çar Almanya'yla barış imzalarsa, devrimi, aynı 1905'te olduğu gibi şiddetle bastıracaktı.

Parvus'la Alman hükümetinin politik çıkar birlikteliğinin yüzeysel ve biçimsel olduğu ortaya çıkmıştı. Dışişleri Bakanlığı barış, Parvus ise devrim istiyordu. Bu koşullar altında iki tarafın işbirliğinin, ancak geçici olabileceği ve kesinlikle çatışmayla son bulacağı öngörülebilirdi

Fakat, Parvus'un gerçekleşmesi için uğraştığı sosyalizm hedefinin, Alman diplomatları fazla kaygılandırmadığı anlaşılıyor. Sadece Kopenhag elçisi Brockdorf-Rantzau, Ağustos 1915'te, Helphand'ı desteklemenin riskli olduğuna dikkat çekmişti. Müsteşar Zimmermann'a yazdığı bir mektupta şunları söylüyordu:

> *"Belki de Helphand'ın arkasındaki güçleri kullanmak cesaret ister, fakat yönetememe kaygısıyla bu güçlerden vazgeçmek aczin itirafı anlamına gelecektir[309]."*

309) 14 Ağustos 1915 tarihli mektup , Dışişleri Bakanlığı belgeleri WK 11c sec.. Z.A Zeman: Agy., S.5

Brockdorf-Rantzau gibi, Wilhelmstrasse'dekiler de, kaçınılmaz tehlikeyi göze almışlardı. Çar Nikola'yla barış imzalandıktan sonra, sosyalist yoldaşlardan kurtulmak zor olmasa gerekti. Eğer barış antenleri olumlu sinyal vermezse, Petersburg'ta rejim değişikliğini gerçekleştirmek için Rus devrimcilerin yardımına ihtiyaç duyulacaktı. Dışişleri Bakanlığı ve Parvus, gerektiği anda karşı tarafla başa çıkabilecek güçte hissediyorlardı kendilerini.

Parvus, sonuçlardan bir hayli memnundu; Mart ayı sonlarına doğru, söz verilen paranın bir milyon Mark tutarındaki bölümü, serbestçe kullanması için kendisine tahsis edildi. Ricası üzerine para, "önemli kambiyo zararıyla" Bükreş, Zürih ve Kopenhag'a havale edilmişti[310]. Prusya İçişleri Bakanlığı'nın, 1893'te hakkında aldığı sınırdışı etme kararı Dışişleri Bakanlığının girişimiyle 12 Mart'ta iptal edilen Parvus'a, düşman yabancılar için geçerli olan bütün sınırlamalardan muaf bir polis kimliği verildi.

Parvus, çarlığa karşı düzenlenen komployu hayata geçirmek için, Bükreş, Zürih ve Kopenhag'da düğmeye bastı.

310) Frohlich'ten von Bergen'e, 26 Mart 1915. Dışişleri Bakanlığı belgeleri WK 11c sec

SOSYALİSTLERLE DİPLOMATLAR ARASINDA

1915 yılının Mart ayı ortalarından itibaren Parvus, Rusya'nın devrimcileştirilmesi konusunda, Alman hükümetinin en yetkili adamı olmuştu. Görevi, Avrupa sosyalizmini, çarlığa karşı ortak savunma cephesinde harekete geçirmek ve Rusya'daki parti örgütlerini, yıkıcı propaganda çalışmaları, grevler ve sabotajlarla Rusya'nın çöküşünü hızlandırabilecekleri duruma getirmekti.

Yeni görevine başlarken, önünde aşması gereken büyük zorluklar bulunduğu ortaya çıktı. Yaklaşık beş yıldır Avrupa sosyalizminin içinde değildi, bu süre içinde zaman zaman sadece gazetecilik faaliyeti yürütmüştü. On dokuzuncu yüzyıl son bulurken Alman partisinin önderleri olan dostları, ya ölmüşlerdi, ya da yerlerini gençler almıştı. Bebel, Auer ve Singer artık hayatta değildi; parti merkezinden ayrılan Karl Kautsky, eski rakiplerinden reformist Eduard Bernstein'la birlikte *NEUE ZEIT*'ı, 4 Ağustos politikasının tehlikeli rotasına sokmuştu; Rosa Luxemburg ve Franz Mehring partiyle ilişkilerini tamemen kesmiş ve savaş kredilerine karşı olduklarını açıkca ilan etmişlerdi. Savaştan ön-

ce tanışmadığı Hugo Haase, Friedrich Ebert ve Philipp Scheidemann gibi, burjuva kriterlere sahip, pratik reform politikaları izleyen partinin yeni liderleri, Parvus'un teorik çalışmalarını da hiç okumamışlardı

Almanya'dan uzakta geçirdiği beş yıl, ne skandalları unuttur-muştu, ne de adı etrafında dönen söylentileri. Daha yaşlı kuşağın hafızasında Gorki skandalı hâlâ tazeliğini koruyordu. Savaşın ilk aylarında Balkanlar'dan Berlin'e sızan haber ve dedikodular, hakkındaki kuşkuları derinleştirmişti. Serveti hakkında fısıltı gazetesinin yaydığı efsaneyi söylentiler ve sosyalist gazetelerde, Ukrayna Birliği'nin çalışmalarına katıldığı için, ilk eleştiri yazılarının yayınlanması, Parvus'la ilgili tartışmaları yeniden canlandırmış, henüz unutulmamış hınç duygularını uyandırmıştı.

Berlin'deki eski dostlarını ziyareti esnasında, parti içinde kendisine karşı duyulan kuşku ve güvensizliğin iyice arttığını farketmişti. Eduard David, Wolfgang Heine ve Südekum gibi Alman hükümetine çok yaklaşmış olanlar için Parvus, "kuşkulu bir kişi olmaktan daha öte biri", Türk ajanı, spekülatör ve dolandırıcıydı. Parvus'un ziyareti ona duyulan antipatiyi giderememişti. Hatta parti başkanı Haase'nin, Parvus'la ilişki kurulmaması yönünde ısrarlı uyarılar yaptığı, Parvus'un Rus ajanı olabileceğinden kuşkulandığını ifade ettiği söyleniyordu[311]. Eduard David'in 28 Şubat 1915'te Parvus'un ziyaretinden sonra güncesine yazdığı şu sözler partinin ileri gelenlerinin düşüncesini son derece iyi yansımaktadır:

> *"İşte mükemmel bir örnek daha; ultraradikal bir devrimci; Rus ajanı;ahlaksız ve dolandırıcı (Gorki olayı!); bugün Türk ajanı ve spekülatör"*[312]*."*

311) *Südekum'un Evrakı Metrukesi*, Nr. 161, Federal Arşiv Koblenz.

312) Eduard David: *Kriegstagebuch* [Savaş Güncesi], Federal Arşiv Koblenz.

Sosyal-demokratların merkezi yayın organı *VORWAERTS*'in yazı işlerinde ise incitici bir ironiyle karşılanmıştı. Heinrich Ströbel o günkü izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

> *"Bugün yazıişlerine Parvus geldi... Savaş sırasında İstanbul'da ne kadar önemli bir rol oynadığını anlattı gururla... Ve Almanya'nın çok şey borçlu olduğu bu adam, Berlin tarafından yeterince takdir edilmiyor. Evet, Südekum gibi kusursuz geçmişe sahip bir revizyonist, bir centilmen olsaydı! Ama Parvus'un üzerine radikal geçmişinden kalan hain kokusu sinmiş. Eğer kukla gibi oynatabilecekleri bir Lensch, bir Haenisch olsaydı! Fakat Falstaf göbekli ve kocaman kafalı biri. Bizim bürokratlarımız için, bilginleri kıskandıracak bilgi birikimine ve kulağıkesik bir borsa spekülatörünün iş yapma enerjisine sahip bu maceracı adam, hiç tekin değildir. Biraz politika zemininde faaliyet gösteren paralı asker komutanı, biraz sanayi kaptanı karışımı bir adam Doğu Avrupa'da uygun bulunabilir; Berlin ise, bir Helfferich'in varlığına rağmen, henüz buna hazır değildir. Parvus, Prusya'nın kendisine vatandaşlık hakkı tanımamasından yakındı. Ona bazı tavsiyelerde bulundum: Bu kadar özgüven ve yetenek sergilemek yerine, akıllı uslu oturup örneğin Haenisch gibi 'vatan' makaleleri yazmalıydı, o zaman kendisine fahri vatandaşlık hakkı bile verilirdi*[313]."

Bir zamanlar birlikte mücadele ettiği partinin sol kanadına mensup yoldaşlarına yakınlaşma çabaları, çok aşağılayıcı ve cesaret kırıcıydı. Yirmi yıldan fazla bir süredir yakın arkadaşı olan Rosa Luxemburg, konuşma fırsatı ile vermeden kapıyı göster-

313) H. Ströbel: Parvus-Helphand. *Die Weltbühne*, 15. yıl Aralık 1919, S.713/714.

miş, tutuklanmasından kısa süre sonra, sol muhalefetle temasa geçmek için, bir kez daha gittiği bu evde Karl Liebknecht, Leo Jogisch ve Clara Zetkin tarafından açıkca aşağılanmıştı. Stuttgart Kongresi'nde, Bernstein ile hesaplaşırken eleştirinin dozunu kaçıran Parvus'u tek başına savunmayı göze alan Clara Zetkin için artık o, sosyalist düşüncelerini Alman hükümetine satmış "emperyalizmin pezevengi"ydi. Kesin bir kopuştu bu. Artık yolları ayrılmıştı. Eski dostlar uzlaşma sağlamak için kıllarını bile kıpırdatmıyorlardı[314].

Eski arkadaşlarından sadece biri, "Parvulus" ismini gururla taşıyan ve 1905 devriminin ardından Parvus'un Alman partisine geri dönmesini sağlayan, savaş patlak verdiğinde ise büyük bir dönüşüm yaşayan Konrad Haenisch, bu havadan etkilenmemişti. Esas olarak burjuva kökenine karşı psikolojik bir tepki olarak geliştirdiği radikalizmi, Almanya'da yaşanan yurtseverlik coşkusuna direnememiş, duyduğu ulusal gururu dile getiren coşkulu sözlerle hükümetin yanında yer almıştı. Parvus'un -nedenleri farklı olsa da- aynı politik kararı verdiğine çok sevinmiş, radikal soldan partinin sağ kanadına geçme kararının ne kadar doğru olduğuna bir kez daha inanmıştı.

Parvus'u, Türkiye'den dönüşünde coşkuyla karşılayan az sayıdaki Almandan biri olan Haenisch'in dikkatli propagandası ve arabuluculuğu sayesinde, daha sonraki aylarda partinin, Lensch ve David'in etrafında kümelenmiş sağ kanadının kendisine duyduğu güvensizliği yıkabilmiş ve Alman partisinin milliyetçi sağ kanadının liderleri Ebert ve Scheidemann'la doğrudan temasa geçebilmişti.

Rusya'nın devrimcileştirilmesi, ancak Rus Sosyal-demokrasisi, Batı Avrupa sosyal-demokrasisiyle işbirliği yaparsa, başarılı olabilirdi. Parvus'un düşüncelerinin doğru olduğundan kimsenin

314) Bkz. Cl. Zetkin: *Helphand-Parvus. Die kommunistische Internationale*, Cilt 1 1925, S.90.

kuşkusu yoktu, ancak bu düşünceleri gerçekleştirmek için uygun kişi acaba o muydu? Berlin'de buz gibi karşılanmasından sonra bu konu kuşkulu bir hal almıştı. Alman partisi tarafından soğuk ve mesafeli karşılanmıştı; coşkulu işbirliğinden söz bile edilemezdi. Parvus, mülteci çevrelerden sadece moral destek değil, aktif işbirliği ve yardım isteyeceği İsviçre'de kendisini neyin beklediği az çok tahmin ediyordu.

Ancak Rus partisiyle önemli bir buluşma için İsviçre'ye gitmeden önce, Nisan ortalarında, evini kapatmak ve Kuzey Avrupa'ya taşınma hazırlığı yapmak için bir kez daha İstanbul'a döndü. Daha önce Bükreş'e de uğramış, burada Alman elçisi von dem Bussche ve Christo Rekovski ile görüşmüştü.

Berlin'de kullanımına tahsis edilen bir milyon Mark'ın bir bölümü, ısrarlı ricası sonucunda Bükreş'teki bir hesaba havale edilmişti. Parvus parayı, Trotzky'nin eski yakın dostu Rakowski aracılığıyla, yıkıcı gazete *NAŞE SLOVA*'yı çıkaran Trotzky, Martov ve Lunaçarski çevresinde kümelenmiş Parisli sosyalist gruba yönlendirmek istiyordu. Bu işlemin gerçekleştiğini gösteren doğrudan bir kanıt yok elimizde. Ama, *NAŞE SLOVE* gazetesinin esas olarak Rakovski'nin paralarıyla finanse edildiğine Trotzky tanıklık etmektedir[315].

Parvus'un -Alman diplomasisi için çalışıyor olsa da oynadığı ikili politik oyun açığa çıkmamış olan- Rakovski'den yararlanması, Rusya'nın devrimcileştirilmesi için işbirliği çağrısının mülteci kolonisinde yankı bulacağını gösteriyordu. Dolaylı para desteğiyle uygun düşünce oluşturulabilir, ama devrim yapılamazdı. Parvus'un ortaya çıkıp, Rusya'da devrimin hazırlanması ve örgütlenmesi için bütün fraksiyonların yardımını istediğini açık bir dille ifade etmesi gerekiyordu.

Mart Andıcı'nda planladığı gibi, kendi yönetimi altında bütün

315) Bkz. D.Shub: *Lenin i Wilhelm II. Novoye o Germano-Bolşevistkom Sagavore 1917 g.*, Novy Shumal, New York 1959, S. 226/267.

fraksiyonların eylem birliğini sağlayabilecek miydi? Rus parti liderlerini Alman emperyalistleri için çalışmadığına, amaçladığı tek şeyin, Rusya'da devrimin başarıya ulaşması olduğuna inandırabilecek kadar güven verici olabilecek miydi?

1915 ilkbahar aylarına kadar mülteci kolonisi içinde Parvus hakkında bilinenler, Rus dostlarının anlattıklarından ibaretti, ancak bu tarihten sonra ortaya başka bir portre çıkmaya başladı. Olasılıkla Rakovski aracılığıyla maddi destek almış olan *NAŞE SLOVE* gazetesi, Şubat 1915 başlarında, Parvus'la ilgili uyarıcı bir yayına başladı. Eski öğrencisi ve dostu Trotzky de aralarına açıkça mesafe koymuştu. "Yaşayan Bir Dostu Anma Söylevi" nde, 1914 öncesi "eski" radikal Parvus'la, "politik Falstaff" ve şövenist olarak nitelendirdiği 1914 sonrası Parvus arasına keskin bir ayrım çizgisi çeken Trotzky, savaş öncesi dönemin Parvus'unu, tarihsel bir şahsiyet olarak nesnelleştirirken, minnettar bir öğrenci ve bir dost olarak, kendisine "basit şeyleri basit sözcüklerle ifade etmeyi" öğreten ve düşünsel gelişimine 2. Enternasyonal'in bütün diğer liderlerinden daha fazla katkıda bulunan tarihsel Parvus'un değerini kabul ediyordu.

4 Ağustos 1914'ten sonra Trotzky için Parvus yoktu artık.

> *"O, yıllardır dost dediğimiz ve şimdi artık politik olarak ölmüş olanların listesine kaydetmek zorunda kaldığımız Parvus'tur*[316]".

Trotzky, Parvus'la yollarını kesin ve bir daha asla çakışmayacak biçimde ayırmıştı. Eski dostlar yaşadıkları sürece birbirlerini bir daha hiç görmediler. Bolşevik tarihte, Trotzky'nin ifade ettiği "eski" ve "yeni" Parvus günümüze kadar geçerliliğini korumuştur. Sosyalist teorisyen Parvus, hakettiği takdiri görmekte, savaş politikacısı Parvus ise, şövenist ve vurguncu olarak, 2 En-

316) *Naşe Slovo*, 14 Şubat 1916

ternasyonal'in çöküşüne korkutucu bir örnek olarak gösterilmektedir.

Paris'te çıkan *NAŞE SLOVO*'da Trotzky'nin makalesi yayınlandığı dönemde, Karl Radek de Helphand'ın kişiliğiyle ilgili yazılar kaleme almış, bu yazılar İsviçre'deki mülteci çevrelerde son derece verimli ve ilginç tartışmalar yapılmasına neden olmuştu.

Polonyalı mülteci Radek, Alman sosyal-demokrasisiyle savaştan önce tanışmış, önce Rosa Luxemburg'un yakın dostu, daha sonraları ise hasmı olarak partinin sol kanadı içinde önemli rol oynamış, gerek gazetecilik yeteneği, gerekse de sinizmiyle isim yapmıştı. Gazeteciliği ve sarsıcı mizah gücüyle takdir toplayan bu parlak yazarın, zaman zaman devrimci-palyaçoluğa soyunduğu da görülüyordu, ama tutarlı çizgiye sahip yaratıcı bir politikacı olduğu söylenemezdi. Dağınık saçları, hiç sönmeyen piposu, cepleri kitap dolu eski pardösüsüyle yolunu şaşırarak politika sokaklarına girmiş serserilere benziyordu. Ancak bu dikenli kabuğun içinde, alay ve iğneleyici sözlerin arkasına gizlenmiş son derece duygusal ve kolay incinir bir kişilik saklıydı.

Savaş başlayınca, Avusturya ordusunda askerlik yapmak istemediği için[317], İsviçre'ye geçmiş ve Helphand'ın izlediği 4 Ağustos politikasına karşı kampanya yürütmesine rağmen, onun gizli hayranı olmuştu. Helphand'ın hayalleri ve inisiyatifinden çok etkilendiği açıktı; bu adamın hayatında, kendisinin en gizli arzu ve düşlerinin, hiç olmazsa kısmen gerçekleşmiş olduğunu hissediyordu. Bern kafelerinde, Parvusla ilgili politik anekdot anlatıyordu fırsat buldukça. Parvus'un, Melenevski ve Ukrayna Birliği'yle çalışmalarından bahsederken, bu bilgileri Alman generallerden, Avusturyalı bakanlarından aldığını belirtmeyi de ihmal etmezdi[318]. Karıştığı yolsuzluklar, kadın hikâyeleri ve akçeli iş-

317) Radek Avusturya vatandaşı olan Galiçyalı bir Yahudiydi

318) Ancak Alman belgelerinde bu iddia için herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Büyük ihtimalle Parvus'un gerisinde kalmamak için bu hikayeyi kendisi uydurmuştur

lerde dürüst olmadığı için onu eleştirirken bile, hayranlığını gizleyemezdi. Radek'i dinleyenler, Parvus'un kişiliğinde takdir ettiği özelliklerden bazılarının onun hamurunda da bulunduğunu görüp Radek'in içinde aslında bir "hipş ştik" yaşadığını hissederlerdi haklı olarak[319].

Parvus, Mayıs 1915 ortalarında Bükreş'ten gelirken Zürih'e uğramış, Rus mülteciler üzerinde, Radek'in neşeli hikâyelerinin yarattığından daha güçlü bir etki bırakmıştı. Ekonomik olarak zar zor ayakta duran, politik kovuşturmaya uğrayan, sürgün edilen ve idealleri uğruna açlık çeken aydınların, gündelik işlerde çalışarak hayatlarını idame ettirmeye çalıştıkları sosyalist mülteciler Parvus'u, servetini, adeta herkesin gözüne sokarak onlara meydan okuyan şarklı bir paşaya benzetmişlerdi. Çoğu onu, küçük bir gazeteci maaşıyla geçinmeye çalıştığı birinci devrim zamanından tanıyordu; o zamanlar eski ve yıpranmış giysiler içinde dış görünüş bakımından da kendilerine benzeyen Parvus'un fili çağrıştıran ağır, dev cüssesi şimdi iyice şişmiş ve yağlanmıştı. Geniş alınlı, küçük burunlu ve bakımlı sakalının yer aldığı büyük suratının altında kabarmış gerdanı boynu hiç yokmuş izlenimi veriyordu. Küçük hareketli gözlerinin çukurları derindi. Kısa bacakları adeta un çuvalı taşıyor, yürürken, sanki denge sağlaması gerekiyormuş gibi, kollarını sürekli sallıyordu. Her zaman etrafında, kendi görüntüsüyle tuhaf bir karşıtlık oluşturan tombul, şarışın kadınlar vardı. Mayıs 1915'te lüks otellerden biri olan "Baur au Lac"a yerleşerek prensler gibi yaşamaya başlamıştı. Ağır ve pahalı purolara, daha öğlen olmadan bir şişenin dibini gördüğü şampanyalara düşkünlüğü her yerde anlatılır olmuştu[320].

Daha önceleri Petersburg'ta "Dalga" ismiyle gizli faaliyet sürdürmüş olan Ekaterina Groman, birkaç ay boyunca Parvus'un

319) A. Luvak: Geklibene Schriftin (Yıdış), 1945, S.354

320) Bkz. A. Siefeld: "Bakunski Raboçi", 1 Şubat 1924 tarihli 24. sayı ve J. Flesch *The Story of a Doctor*, 1947, S. 143.

yanından hiç ayrılmadı: görevi, arkadaşının Zürih'e geldiğinden sosyalist çevreleri haberdar etmekti. Groman aracılığıyla ihtiyacı olan mültecilere büyük miktarlarda para yardımında bulunan Parvus'un serveti hakkındaki söylentiler, böylece inanılmaz boyutlara ulaşmıştı.

Parvus'un İsviçre'de önüne koyduğu ilk ve en acil görev Lenin'le buluşmak ve onu Rusya'da devrimin, Almanya'nın yardımlarıyla gerçekleştirilmesi için ikna etmekti. Bütün fraksiyonlar arasında en iyi ve en tecrübeli yeraltı teşkilatına sahip olan Bolşeviklerin lideri Lenin, savaşın Rusya'nın zaferiyle sonuçlanmasını istemediğini açık ve kesin bir dille ilan etmişti. Devrimi hemen gerçekleşmeliydi; asıl amacı, savaşan bütün ülkelerde patlak verecek enternasyonal bir devrimdi ama ne olursa olsun devrim olmalıydı. Parvus, eğer Lenin'le anlaşamazsa, başka fraksiyonları ikna etme şansı olmadığının farkındaydı. Kurguladığı devrim programının başarılı olması için kilit isim Lenin'di.

Lenin'le Parvus'un buluşması hakkında bugüne kadar pek az şey açığa çıkmıştır.

Birbirleriyle örtüşen Parvus'un[321] ve Estonyalı sosyal-demokrat Arthur Siefeldt'in[322] anılarından anlaşıldığına göre buluşma şöyle gerçekleşmiştir:

Parvus, 1915 Mayıs ayı sonlarında, öğle yemeği saatlerinde, yanında Groman olduğu halde Rus restorantlarından birine gelerek Lenin'i görmek istediğini, önemli bir mesele hakkında konuşmaları gerektiğini söyler. Lenin, aynı saatlerde Krupskaya, Inessa Armand ve Kasparov'la birlikte aynı yerde öğle yemeği yemektedir. Parvus'u Lenin'in masasına götürürler. Bir süre sonra Lenin ve Krupskaya Parvus'la birlikte restorantan çıkıp, evlerine giderler. Parvus'un anlattığına göre görüşme şöyle olmuştur:

---

321) Parvus *Im Kampf um die Wahrheit*, S.50.

322) A. Siefeld: Agy.; bkz. M. Futrell *Northern Underground*, S. 230. Siefeld'in hem Lenin'le hem de Keskula'yla sıkı ilişkileri vardı.

> *"Ona, savaşın sosyal-devrim bakımından sonuçları hakkında görüşlerimi açıkladım ve savaş sürdüğü müddetçe Almanya'da devrimin gerçekleşemeyeceğine, bu süre içinde devrimin sadece Rusya'da hayata geçirilebileceğine, bunun için de savaştan Almanya'nın zaferle çıkması gerektiğine dikkatini çektim. Ancak Lenin, sosyalist bir dergi çıkarmanın hayalini kuruyor, bu dergiyle Avrupa proletaryasını derhal siperlerden çıkarıp devrime götürebileceğine inanıyordu*[323]."

Lenin tarafından buluşmadan hemen sonra görüşmenin içeriği hakkında bilgilendirilen Siefeld'in anlattığına göre, Parvus'un konuşmasını bitirmesine bile fırsat vermeyen Lenin, onu, Scheidemann'ın ajanlığını yapmak ve Alman şövenisti olmakla suçlamış, kendisinden uzak durmasını söyleyerek, konuğuna, bir daha görüşmemek dileğiyle kapıyı göstermişti.

İki kaynaktan gelen bilgiler örtüşüyor: Parvus ve Lenin arasında anlaşma sağlanamamıştır. Fakat görüş ayrılığının boyutu ve Lenin'in bu öneriyi neden reddettiği hakkında netlik olduğu söylenemez.

Birbirlerine karşı duydukları, ta Münih yıllarına uzanan antipatinin de görüşmeyi gölgelediğini söylemek mümkün. Lenin'i, dar dogmatik düşünceleri ve örgütsel hesapçılığından dolayı defalarca eleştiren Parvus, 1903'te Londra'da yapılan parti kongresinden itibaren kendisini fraksiyonlar üstü ilan etmiş, parti otoritesine tabi olmadığını açıklamıştı. Lenin ise, Almanya'nın girdisini çıktısını bildiğini iddia ederek, Rus partisine doğruları gösterecek öğretmen rolüne soyunmak isteyen Parvus'un kendini beğenmiş ve patriarkal tavrından hiç hoşlanmıyordu. Karakterlerinin, yaşam biçimlerinin ve politik üsluplarının farklılığı, bu buluşmayı büyük ölçüde etkilemiş olmalı.

Lenin, Parvus'un devrimin önderliği için kendisine rakip ola-

323) Parvus: *Im Kampf um die Wahrheit*, S.50.

bileceğinden kaygı duymuş da olabilir. Peki Lenin bu kaygısında haksız mıydı? Bu adamın, eğer çizdiği program başarılı olursa, bütün sosyalist parti örgütlerini ele geçirmeyeceğinden, sahip olduğu büyük para gücü ve kimsenin reddetmediği entelektüel yetenekleri sayesinde, partinin şimdiki liderlerini safdışı bırakmayacağından kim emin olabilirdi? Gerçekten de Parvus'un planında bu konunun düşünülmüş olduğu, Mart Andıcı'nın sunumunda görülmektedir.

Lenin kendisine sunulan teklifi kesin biçimde mi reddetmiştir, yoksa açık bir kapı bırakmış mıdır, bu konuda herhangi bir açıklık yok. Öte yandan Parvus'la görüşmesinden hiç bahsetmemesi dikkat çekici. Helphand'ın teklifini neden açıklamamıştır? İleride yararlanabileceği bir köprüyü yıkmak istememiş olabilir mi? Acaba Lenin, Almanya'nın yardımını ilkesel nedenlerle mi reddetmişti, yoksa zaman ve aracı kişiyi mi uygun görmemişti?

Lenin'in, Mart 1917'den sonra Almanya'dan yardım almaya hazır olduğunu biliyoruz; bu konuya daha sonraki bölümlerde döneceğiz. O nedenle, Parvus'un önerisini reddetmesi ilkesel değil, koşullara bağlı dönemsel bir tutum olmalı. Bütün veriler - şimdiye kadar aksi kanıtlanmamıştır- Bolşevik liderin, devrim patlak verene, yani Mart 1917'ye kadar Almanya'dan yardım almayı reddettiğini gösteriyor[324]. Mart 1917'de ortaya çıkan yeni durum, Lenin'in de değişmesini, koşullara daha uyumlu hale gelmesini sağlamıştır.

Aldığı red cevabıyla, Lenin'in, dolayısıyla da Bolşevik Parti'nin işbirliğini hesaba katamayacağını anlayan Parvus'un, Mart ayında geliştirdiği devrimi destekleme programının temel direği yıkılmıştı. Rus sosyal-demokrasisi içinde Rusya'nın yenilgisini *ehvenişer* olarak değerlendiren en güçlü grup olan Bolşeviklerin lideri işbirliğine yanaşmadığına göre, diğer sosyalist liderlerin, devrim programı çerçevesinde birlikte çalışmayı kabul etmeleri olanaksızdı. Planı boşa çıkmıştı.

---

324) Lenin 1917 öncesi Keskula ve Siefeld eliyle Alman kaynaklardan yardım almış olsa da, bu yardımların kaynağını kesinlikle bilmiyordu. Bkz. M. Futrell: Agy., S. 146.

Önünde iki yol vardı: İsviçre'deki misyonunun başarısız olduğunu Dışişleri Bakanlığı'na derhal bildirebilir ve Alman diplomatlarıyla anlaşarak, Batı Avrupa'da sosyalist propaganda aksiyonları yürütmekle yetinebilirdi. Ya da, Rusya'da devrimi, İsviçre'deki parti merkezlerinin yardımı olmadan örgütleyebilecek ölçüde yetkin ve etkili başka bir örgüt kurmaya çalışabilirdi. Bu durumda planının hedefi değil, sadece metotlar ve uygulayıcı organlar değişecekti.

Parvus, yeni bir ordunun sadece komutanı değil, aynı zamanda yaratıcısı olacak kadar güçlü hissediyordu kendisini. Bütün sorunları para, örgüt ve anlık olarak geliştirebileceği uygulamalarla çözebileceğine duyduğu sarsılmaz inanç, kararında bir kez daha belirleyici olmuştu. Ekonomik başarılarını da bu reçeteyle elde etmemiş miydi? Neden aynı yöntem politikada da kullanılmasındı?

Ne var ki, sadece kendi emirlerine uyacak bu bağımsız örgütü, İsviçre'de, parti liderlerinin gözü önünde kuramazdı. Politik "hava değişimi"ne ihtiyacı vardı. Önce şu yayın alanındaki sürek avının dışına çıkması gerekiyordu. Ukrayna Birliği etrafında patlak veren skandaldan sonra, yeni karargâhını Balkanlar'a da kuramayacağı için gözünü, kuzeye İskandinavya'ya dikti; "kuzeydeki yeraltı", Alexander Herzens zamanından beri, haber alışverişi ve Rusya'ya illegal yayınların sokulması için kullanılıyordu.

İsviçre'de halletmesi gereken bir iş daha kalmıştı: Yeni planı için kendisiyle çalışmaya hazır mülteciler bulmak. Ekaterina Groman aracılığıyla Kopenhag'ta kuracağı bir araştırma enstitüsü için, sadece bilimsel istatistik alanında çalışmalar yapacak yazarlar grubu oluşturmak istediği söylentisini yaydı[325].

325) İsviçre'de mülteciler arasında bu iş için adam kazanma çalışmasının nasıl yapıldığı esas olarak Alexinski'nin (*Die Internationale Ober-Provokation*, 29 Haziran 1915 tarihli Rossiya i Svoboda) Anlatımlarına dayanmaktadır. Aslında Alexinski güvenilir bir bilgi kaynağı değildir. Ancak Müdür Steinwachs'ın von Bergen'e yazdığı 24 Aralık 1915 tarihli yazı, onun bu konuda anlattıklarının gerçeğe çok yakın olduğunu gösterir. "Parvus'a yapılan saldırılar, İsviçre'dekilerin, onun bütün faaliyeti hakkında doğru bilgi sahibi olduklarını göstermektedir." Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c secr

Bilimsel enstitü kurma fikri, Parvus'un, legal, açık ve töhmet altında bulunmayan bir girişimle, gizli başka bir amacı birleştirmek için geliştirdiği tipik düşüncelerinden biriydi. Enstitüyü kurması gerekiyordu, çünkü kendisiyle çalışacak birilerini bulmak için böyle masum bir nedene ihtiyaç vardı. Enstitüde çalışmak için gelenlerden sadece bilimsel çalışma yapmakta ısrarlı olanları araştırma enstitüsünde çalıştırabilir, kendisi için politik ve konspiratif faaliyet yürütmek isteyenlerle amaçlarını gerçekleştirmek için yola çıkabilirdi. Bu durumda bilimsel enstitü, devrimin çıkarlarının gerisinde kalmış olurdu.

Bu kalkana rağmen, kendisi için çalışacak birilerini bulmakta zorlandığı görülüyor. Almanya'da değil, tarafsız Danimarka'da çalışabilme güvencesine rağmen, talebin sınırlı kalmasının nedeni, mültecilerin, Helphand'ın bu girişiminin Alman hükümetinin çıkarları doğrultusunda planlandığı yönünde hiç de haksız sayılmayan kuşkularıydı. Parvus'un kendisiyle çalışacak olanlara, Almanya'da geçerken legal pasaport verileceğini vadetmesi, bu türden kuşkuların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Alman konsolosluğundan vize almak için, daha sonraları, yurtsever Rus basınına, yaptığı aracılıkla ilgili gönüllü bilgi veren yaşlı İsviçreli sosyal-demokrat Herman Greulich araya sokulunca, mülteciler, Parvus'un amacının ne olduğunu iyice anladılar.

Haziran 1915 başlarında Zürih'ten Kopenhag'a giderken Parvus'un yanında bilim enstitüsünde çalışmayı kabul etmiş dört Rus sosyal-demokrat vardı: Daha önce sözünü ettiğimiz Ekaterina Petrovna Groman'ın yanı sıra Vladimir Davidoviç Perasiç, Trotzky taraftarı enternasyonalist Gregori Çudnovski ve İkinci Duma üyesi olarak isim yapmış Ermeni menşevik Arshak Gerasimoviç Surabov. Bolşevik mültecilerden hiç kimse Helphand'ın teklifini kabul etmemişti.

Yazarlardan oluşan grubun yola çıkması Parvus'u bir kez daha tartışmaların odak noktasına getirmişti. Birkaç hafta geçmeden, Rusya'nın önde gelen yurtsever gazeteleri, Parvus'un Almanların

hizmetinde çalıştığını, enstitüde çalışmak için gidenlerin de Alman ajanı olarak faaliyet yürüteceklerini iddia etmeye başladılar. 10 Temmuz 1915'te Martov, Semkovski'ye yazdığı bir mektupta, bütün iyiniyetiyle, Parvus'un, Alman hükümetinin doğrudan casusu olmadığını, ancak Südekum'un rolünü oynadığını düşünse bile, Parvus tarafından angaje edilen yazarların tutumunu "münasebetsiz" bulduğunu ifade ederken, mültecilerin büyük çoğunluğunun düşüncesini yansıtıyordu[326].

Avrupa'nın kuzeyi Parvus'un planladığı yeni örgütlenme için önemli avantajlar sunmaktaydı. Gerek Stokholm, gerekse de Kopenhag, savaşın başlangıcından beri spekülatörlerin, gazetecilerin, tüccarların ve savaşan bütün ülkelerde ajanlara sahip çeşitli yeraltı şebekelerini İskandinavya'da birbirine bağlayan gizli servislerin merkezi haline gelmişti. Ayrıca Danimarka ve İsveç'te işsizlik oranının çok yüksek olması, politik faaliyette bulunacak birilerini bulmak için son derece uygun zemin yaratıyordu.

Yazıları çevrildiği için kuzeyde yıllardır sosyalist teorisyen olarak bilinen Parvus'un, Stokholm'de değilde, Kopenhag'da karar kılmasının nedeni, Danimarkalıların yaşam tarzını özellikle hoş ve liberal bulmasını sağlayan tamamen öznel duygu momentleri olmalı.

Küçük-burjuva yaşam tarzının yanı sıra bohem yaşam tarzının da geçerli olduğu Kopenhag, kişisel özgürlüğü bakımından Stokholm'den daha fazla olanak sunacağa benziyordu.

İskandinavya'da geçirdiği ilk haftalar boyunca, Rus ve Polonyalı mültecilerle ilişki kurmuş, Rusya'da devrimin desteklenmesine katılım sağlamaya çalışmıştı. Sonuç, başarılı da sayılmazdı, başarısız da; işler dengede gidiyordu. Kesin olan, bu çalışmaya kitlesel bir yönelimden söz bile edilemeyeceğiydi. Fakat Parvus, bazı etkin ve yeraltı çalışmasında deneyimli sosyalistleri kendisine bağlamayı başarmış, bunlar Parvus'un yönetiminde çalış-

326) *Pisma Akselroda i Martova*, S.344.

maya hazır olduklarını bildirmişlerdi. Yine yem olarak, bilimsel amaçlarla kurulan bir enstitüde iş teklifi kullanılıyordu.

Yıldızı, Ekim Devrimi'nden sonra parlamaya başlayan Nikolay İvanoviç Buharin de teklife sıcak yaklaşanlardandı. 1915 yazında İsviçre'den İskandinavya'ya gelmiş, Parvus'un enstitüde çalışma teklifini ancak Lenin'in müdahalesinden sonra reddetmişti[327].

Parvus'un teklifini reddedenler arasında, Parvus'un yazılarını üç yıl önce İsveç diline çeviren İsveç sosyal-demokrasisinin sol kanat lideri Zeth Höglund da vardı; derin teorik görüş ayrılıklarının nedeniyle enstitüde çalışmak üzere iş sözleşmesi imzalayamayacağını söylemişti[328].

Savaşa Almanya'dayken yakalanan Moissei Uritzki'nin, Larin ve Alexandra Kollontay'la birlikte Stokholm'e geldiğinde Parvus'un teklifini kabul ettiği biliniyor. Eski bir Menşevik olan Uritzki, 1910 dolaylarında Trotzky'e yaklaşarak Viyana'da çıkan *PRAVDA*'nın sevk işlerini, onun adına organize etmişti. Rus devriminde Bolşevik Merkez Komitesi'nin etkin üyelerinden olan Uritzki, Ocak 1918'de, özel komiser olarak, kurucu meclisi dağıtmakla görevlendirilmiş ve aynı yıl, bir sosyal-devrimci tarafından öldürülmüştür.

1915 yazında, kendisini Kopenhag'a gitmesi için ikna etmeye çalışan Parvus'u, bilimsel çalışma yapmak istemediğini söyleyerek reddetmiş olmasına rağmen, aralarında uygun bir anlaşma sağlanmıştı: Uritzki, o tarihten itibaren Parvus'la ilişki içinde olmuştur; zaman zaman kurye olarak Petersburg'a gidiyor ve götürdüklerini Danimarkalı gazeteci Alfred Kruse'ye teslim ediyordu. Uritzki'nin, Parvus'un bütün faaliyetlerini antipatik bulmadığı, tartışma ve konuşmalarda onu her zaman saygın, güvenilir ve yardımsever (!) bir devrimci ve yoldaş olarak savunmasından anlaşılmaktadır.

---

327) *LchihskySbornik*, Cilt XXXVI, 1959, S. 19.

328) Z. Höglund: *Fran Branting till lenin*, 1953, S. 156 ve devamı

Uritzki'nin Bilimsel Enstitü zokasını yuttuğu görülüyor.

Polonya sosyal-demokrat çevrelerden gelen Petersburglu avukat Koslovski de Parvus'la işbirliğine istekliydi. Devrimden sonra Petersburg Sovyeti Yürütme Komitesi üyeliği yapmış, Adalet Bakanlığı'nda ve Polonya gizli polisi bünyesinde çalışmış olan Koslovski'nin, savaş yıllarında yürüttüğü faaliyetler hakkında kanıtlanabilir bilgi yok denecek kadar azdır. Ancak çağdaşları tarafından kaleme alınan anıların hemen hepsinde, Koslovski'nin gizli görevle çeşitli defalar Petersburg'la Stokholm arasında gidip geldiğinden söz edilmektedir. Bu seyahatlerin, Parvus'un, Rusya'da devrimin desteklenmesi planıyla doğrudan ilişkisi bulunduğu, ancak Temmuz 1917'de, Koslovski'nin de, Lenin, Zinovyev ve başkalarıyla birlikte, Almanlardan aldıkları parayı Bolşevik parti kasasına aktarmakla suçlanmasıyla açığa çıkmıştır. Koslovski'nin, 1915 yazından beri, Helphand'ın en önemli ajanlarından olduğu söylenebilir.

Aynı dönemde Parvus, Lenin'in yakın arkadaşı başka bir Polonyalı sosyalistin -büyük olasılıkla Bolşevik parti liderinin bilgisi dahilinde- hizmetine girmesini garanti altına almıştı. 1879 yılında Varşova'da doğan Jacob Fürstenberg -daha çok Hanecki ve Kuba kod isimleriyle tanınır-, Bolşeviklerin, yeraltında faaliyet gösteren hem deneyimli, hem de yaratıcı ajanlarındandı. Berlin, Heidelberg ve Zürih'te geçirdiği öğrencilik yıllarından sonra bütün enerjisini partiye vermişti. Özellikle sevkiyat uzmanı ve kaçakçı olarak büyük yararlılıklar göstermiş, 1912'den 1914'e kadar Lenin'le birlikte Krakau yakınlarında Poronio'da yaşadıktan sonra, kısa bir süre İsviçre'de kalmış, 1915 ortalarında da İskandinavya'da ortaya çıkmıştı. Buharin gibi bir teorisyen, bir entelektüel olmayan Hanecki, Şlyapnikov gibi idealist, onurlu, rüşvet kabul etmez bir parti emekçisi de değildi. Ne kendisi, ne de çalışmaları hakkında ağzını açıp tek sözcük etmez, yasal veya amaca uygun olup olmadığına bakmadan Lenin'in talimatıyla en sakıncalı, en olağandışı görevleri üslenir.

gerektiğinde aynı anda iki, üç rolü birden oynardı. Kısaca söylendiğinde, gözüpek ve bağımsız bir pratisyen olarak kişiliğinde koşum atıyla parti tilkisinin özelliklerini birleştirmişti.

Parvus, bu işbirliğini, Lenin'in Hanecki'ye duyduğu büyük güven nedeniyle çok önemsiyordu. Bolşevik parti lideri, pratik yetenekleri, mutlak güvenirliliği, dikkati ve suskunluğu nedeniyle takdir ettiği Hanecki'yi, Parvus'la iş yapmaması için uyarma gereği duymamıştı; Parvus'un örgütü içinde, kendisine yakın, güvendiği birinin bulunması fena olmazdı. Lenin Parvus için ve Parvus'la çalışmayı reddetmişti, fakat kendisine sunulan teklifi ifşa etmekten de kaçınmıştı. Şimdi Hanecki'nin Parvus'la işbirliği yapmasına izin vermesi iki tarafın da işine geliyordu: Lenin, İskandinavya'daki çalışmalar hakkında sürekli bilgilenmiş olacak, Parvus ise, Hanecki aracılığıyla Bolşevik parti karargâhıyla bağ kurma olanağına kavuşacaktı ki bu olanağın ne kadar önemli olduğu 1917'de görüldü.

Ancak bu işi gizli tutmak için bazı önlemler almak gerekiyordu. O nedenle Lenin, İskandinavya'daki ikinci güvenilir adamı olan dürüst Şlyapnikov'u Hanecki'yle ilişki kurmaması için uyardı. Şlyapnikov anılarında, konuyla ilgili şunları söyler: "*Beni, bizzat Lenin, parti çalışmasıyla iş ilişkilerini birbirine karıştıran Fürstenberg ve diğerleriyle ilişki kurmamam yönünde uyardı.*" Söz konusu olan aynı Fürstenberg'ti; Lenin'in 1917 ilkbaharında "akıllı ve güvenilir bir genç" dediği Jacob Fürstenberg-Hanecki[329].

Parvus'un, başka kimlerle ilişki de olduğu mevcut belgelerden anlaşılmamaktadır. Ancak Hanecki, Koslovski ve Uritzki'nin, harekete öylesine katılmış, isimleri bilinmeyen çok sayıda devrimci, maceraperest ve Osmanlı temsilcisiyle çalıştığı kesindir. Belgelerde zaman zaman rastladığımız takma adlar veya önadların güvenilir ipuçları sunduğu söylenemez.

329) Bkz. A. Şlyapnikov: *Kanun semnadzatoga goda*, IV. 1923, S. 297/298; Lenin: Seçme Eserleri 3 baskı, Cilt 20, S.55.

Peki Parvus ve arkadaşlarının, Rusya'da devrimi örgütlemek için kurmak istedikleri organizasyon nasıl bir şeydi? Çizilen planda bilimsel bir kuruluş nasıl rol oynayabilirdi? Devrimin, esas olarak Bolşeviklerin kalıtımıyla sosyalist birleşik cepheyi örgütleyerek gerçekleştirilemeyeceği, Lenin'in Parvus'la çalışmayı reddetmesiyle kesinleşmişti. Oysa Parvus'un -daha önce de söylendiği gibi- Dışişleri Bakanlığı'nı İsviçre'deki görüşmelerin başarısız sonuçlandığı hakkında bilgilendirmediğini biliyoruz. Bakanlığın onay verdiği programı, Alman diplomatlarına haber vermeden değiştirecek, yeni programı kendi gücü ve güvendiği adamlarla hayata geçirecekti.

Alman arşivlerinde bu yeni planlamayla ilgili herhangi bir belgenin bulunmayışı buradan kaynaklanıyor olabilir. Alman diplomatları, Parvus'un uygulanacak taktikte değişiklik yaptığını, ancak yeni organizasyonun kuruluşu tamamlanıp, harekete geçme zamanı yaklaşınca öğrendiler. Ağustos 1915 başlarında, Dışişleri Bakanlığı'nın talimatıyla Dr. Zimmer, Helphand'ın faaliyetlerini denetlemek için Kopenhag'a geldi.

Parvus ve arkadaşlarının Kopenhag'ta nasıl bir devrim cihazı oluşturdukları, Dr. Zimmer'in raporundan[330], en azından temel hatlarıyla, anlaşılmaktadır. Rus mülteci basınında yer alan, bu enstitünün, konspiratif karargâh olduğu yönündeki spekulasyonların yanlış olduğu ortadaydı. Parvus gerçekten de böyle bir enstitü kurmuştu ama -sonraki bölümde anlatılacağı gibi- bu enstitü, çok farklı amaçlara hizmet eden tamamen politika dışı bir kuruluştu; Rusya'nın devrimcileştirilmesi faaliyetinde sadece ilgili kişilerle temas kurmak için masum bir bahane oluşturuyor ve Parvus'un, sosyalist mültecilerin politik işbirliğine ne kadar yakın olduklarını ölçebilmesine olanak sağlıyordu.

Peki Rusya'yı devrimcileştirmek isteyen bu örgüt nasıl bir ör-

330) "Bay Dr. Helphand'ın Çalışmalarının durumu Üzerine Rapor. Berlin 6 Ağustos 1915." Kopenhag Alman Elçiliğinin belgeleri, "Helphand".

güttü? Dr. Zimmer'in raporundan anlaşıldığı üzere, Helphand Kopenhag'ta, ticareti kullanarak politika, politikayı kullanarak ticaret yapan ticari bir müessese kurmuştu. Konspiratif ana karargah, Rusya'da kendi acenta ağına sahip bir İthalat-İhracat Bürosu'ydu. Rusya içinde bu ticaret bürosu adına yolculuk yapan temsilciler, hem ticari temsilcilik işlevi görüyor, hem de çeşitli yeraltı merkezleri ve grev komiteleriyle temas halinde bulunarak bunları birleşik bir hareket içinde koordine ediyorlardı.

Dr. Zimmer'in raporu bu organizasyonun çalışma biçimini şöyle anlatır:

> *"Bay Dr. Parvus tarafından kurulan organizasyonun şu an Kopenhag'ta 8 ve Rusya içinde dolaşan yaklaşık 10 çalışanı var. Bu çalışma Rusya'daki çeşitli şahsiyetlerle ilişki kurmaya hizmet ediyor, zira Rusya'da faaliyet gösteren çeşitli hareketleri biraraya getirmek zorunludur. Kopenhag'taki merkez, temsilcilerin oluşturduğu ilişkiler sayesinde, sürekli yazışmalar yapmaktadır. Bay Dr. Parvus, idari masraflar için kullanılmak üzere, organizasyona belli bir miktar para ayırmıştır; bu parayla işler yürütülmektedir. Şimdiye kadar bu faaliyet öyle gizli tutulabilmiştir ki, organizasyon içinde üst mevkilerde çalışanlar bile bu işin arkasında hükümetimizin olduğunu anlayamamışlardır. P.'nin partinin amaçları için çok fazla para harcaması dikkat çekmektedir. Bu durum, Büro'yla bağlantılı bir ihracat şirketi üzerinden bazı ticari işler gerçekleştirerek dikkat çekici olmaktan çıkarılabilir. Dr. Helphand'la bu hususla ilgili çeşitli önerileri konuştuk."*

Dr. Zimmer daha sonra organizasyonun Bolşevik Parti'den tamamen bağımsız çalıştığını teyit etmekte, ayrıca Lenin'in uzak durduğunu ve "parasızlık" nedeniyle çok fazla bir şey yapama-

yacağını söylemektedir. "*Parvus onu ancak mevcut gerilim giderildikten sonra destekleyebilir.*"

Ancak iyimser havasına rağmen raporda, devrimcileştirme çalışmasının başlangıcında karşılaşılan büyük zorluklar da ifade edilmiştir. Örneğin Parvus'u -Dr. Zimmer' in sözleriyle- Antant ülkelerindeki sosyalist basın ve Rus mülteci çevrelerinde kendisine karşı yürütülen ve dozu giderek artan kampanyanın çok kaygılandırdığı belirtilmektedir. Suçlamalar öyle ağırlaşmıştır ki, çalışanlardan ikisi işlerini bırakmak zorunda hissetmişlerdir kendilerini. Parvus'a göre ya Berlin'de bakanlıklarla yaptığı görüşmeler izlenmişti ya da Berlin'de gizlilik kurallarına yeterince uyulmuyordu. Parvus'un Dışişleri Bakanlığı'ndan ısrarlı bir isteği vardı: Kendisine yöneltilen suçlamalara karşı "Türkiye'yle ilgili ekonomik sorunlar nedeniyle görüşüldüğü"nü açıklamalıydı. Bu hususla ilgili ayrıntılı yanıt, ancak kendisiyle Kopenhag'a temas sağlandıktan sonra verilebilirdi.

Dr. Zimmer'in raporundan, Parvus'un bazı kararları Lenin'le görüştükten sonra aldığı anlaşılmaktadır; şimdiye kadar bu kararlar hakkında sadece bazı varsayımlarda bulunulabiliyordu.

Yeraltı ağı ticari işlerle bağlantılı olduğu için, ana karargâh için en uygun yer İskandinav ülkeleriydi. Gerek Danimarka, gerekse de İsveç başkentleri, savaş patlak verdiğinden beri legal ve illegal savaş ticareti, özellikle Rusya'yla yapılan ithalat ve ihracat işleri için tercih edilen aktarma merkezleri haline gelmişti. Rusya tarafında ticarette henüz sınırlamalar yoktu; Almanya'dan özel izin alma konusunda Parvus'un herhangi bir zorlukla karşılaşmayacağı kesin olduğundan bu yol, Rusya'da faaliyet gösterecek bir organizasyonunun kurulması için en kolay yoldu.

Ticaretin devrimci politikayla kurduğu bu alışılmadık bağın da pratik bir nedeni vardı. Parvus önüne, Rusya'da mevcut devrimci merkezlerin koordine edilmesi ve bu merkezlerin maddi olarak desteklenmesi görevini koymuştu. Ülkeyi karış karış dolaşan ticari temsilciler, şüphe çekmeyen temas noktaları olarak

son derece yaygın bir yeraltı ağı kurabilirlerdi. Ayrıca Ticaret Bürosu tarafından yürütülen ticari işler sayesinde kontrol edilmesi zor para kanalları oluşturabilir ve Alman parası, bu kanallarla Rusya'ya pompalanarak orada dağıtılabilirdi. İhracat Bürosu, Rusya'ya mal satarak legal biçimde kazandığı parayı, büyük risklere girmeden kolayca politik paraya dönüştürüyor ve devrimci amaçlar için kullanıyordu. Parvus, batı ülkelerinden hükümetin parasıyla aldığı malları Rusya'ya satarak politik paraları olağan ticari kazanca dönüştürüyor, ancak bu kazanç batıya dönmüyor, Rusya'da devrim için harcanıyordu. Rusya'ya yapılan ihracat, devrimci harekete para yardımı yapmanın aracıydı. Rusya'dan yapılan ithalat ise, Alman savaş sanayii için, kısmen bu işi yapanların cebine akan, kısmen de yine destek olarak Rusya'ya pompalanan yağlı kazançtı[331].

Alman diplomatları bu çareyi, konspiratif bir şaheser olarak değerlendirmişlerdi. Hatta Dr. Zimmer, Parvus'un görevini "dahiyane biçimde"ele aldığını söylüyordu. Raporunu, kendisinin, Helphand'ın çeşitli aksiyonlarını, Kopenhag'daki Alman elçisi Kont Brockdorff Rantzau ile de görüştüğünü söyleyerek bitiriyordu.

> *"Kont Rantzau çalışmalara çok önem veriyor ve P. ile daha önce yaptığı bir görüşmeye dayanarak, onun görevini dahiyane biçimde ele aldığı izlenimini edinmiş.*
>
> *Yaptığım iki günlük görüşmelere dayanarak, Parvus'un bütün gücüyle İstanbul ve Berlin'de konuşulan yönde hareket ettiğine ve bu çalışmaların amaçlanan sonuca götüreceğine kanaat getirdim. Kont Rantzau, sağolsun, bu sorumluluk isteyen çalışmaya, özellikle bütün ipler Kopenhag'da birleştiği için, katılmaya hazır olduğunu bildirmiştir."*

331) İhracat Bürosu'nun çalışma biçimi hakkında ayrıntılar Avusturya Dışişleri Bakanlığı'nın, Kasım 1957'de Helga grebing tarafından yayınlanan bir raporunda görülmektedir Bkz. *Politische Studien*, 8. Yıl. Fasikül 91. S. 232/234.

Raporda sözü edilen Alman elçisi Kont Brockdorff-Rantzau'un, daha sonraki yıllarda Helphand'ın devrimcileştirme programıyla sıkı ilişki içinde anılacaktı. Olasılıkla Parvus'a, Kopenhag'a giderken, Dışişleri Bakanlığı tarafından, orada görev yapan Alman elçisine yazılmış bir tavsiye mektubu verilmiştir. İlk karşılaşmaları Temmuz'un son günlerinde olmalı, çünkü Kont Brockdorff-Rantzau, Parvus'tan ilk kez, Dışişleri Bakanlığı'na Ağustos başında yazdığı bir raporda söz etmektedir. Helphand'ın elçinin üzerinde derin ve kalıcı bir etki bıraktığı anlaşılıyor. 1 Ağustos tarihli raporunda elçi, Helphand'ın "ziyadesiyle çekingen ve kesinlikle Alman dostu bir izlenim" bıraktığını belirtmektedir. O nedenle "kişisel güvene dayalı ilişkiyi" sürdürmenin ve bu ilişkiyi "gelecekte faydalı kılmanın"[332] kendisi için çok önemli olduğunu ifade eder.

Daha ilk konuşmalarda ikisi de birbirlerine güven duymuşlardı. 10 Ağustos'ta Elçi Dışişleri Bakanlığı'na şu telgrafı çekti:

> *"Helphand'ı, Rusya'yı ve Balkanlar'ın tümünü son derece iyi bilen biri olarak değil, aynı zamanda, onu elimizde, tarafımızda tuttuğumuz müddetçe öğütlerinden mutlaka yararlanabileceğimiz özgüvene sahip, geniş ufuklu bir politikacı olarak değerlendiriyorum*[333]*."*

Dört gün sonra müsteşar Zimmermann'a yazdığı gizli mektupta ise şu değerlendirmeleri ekler:

> *"Dr. Helphand'ı artık daha yakından tanıdım ve onun tartışmasız çok önemli bir adam olduğunu düşü-*

---

332) Brockdorf-Rantzau'dan şansölye Holweg'e. 1 Ağustos 1915 tarihli rapor. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri Europa-Generalis Nr.82, Nr.1, Cilt 26

333) Brockdorf-Rantzau Dışişleri Bakanlığı'na, 10 Ağustos 1915 tarihli ve 1306 sayılı telgraf Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK Nr.2

nüyorum. Bana sorarsanız onun mükemmel gücünden -düşünceleriyle içsel bir uyum sağlansın ya da sağlanmasın- savaş süresince mutlaka, eğer mümkün olursa daha sonra da, yararlanmalıyız[334]."

Brockdorff'la Parvus'un bu kadar kısa sürede anlaşması, ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir; çünkü bu iki adamın en ufak bir benzerliği yoktu. Yahudi kökenli mülteci, teorisyen Parvus, iri vücudu, hafif meşrep karakteri, bohem yaşam tarzıyla dikkat çeken bir sosyalist ve aynı zamanda kapitalistti. Oysa hassas, özgüven sahibi ve geleneklerine bağlı bir aristokrat olan Brockdorff-Rantzau, sosyalist Parvus'tan dış görünüş bakımından da farklıydı; zühdi-zayıf vücudunun üzerinde, ortadan ayırarak dümdüz taradığı saçlarıyla kafası, kartal başını andırıyordu. Törensel nezaketle uçarı ironiyi kişiliğinde birleştiren elçi, günün koşullarına ayak uydurmuş derebeyine benziyordu.

Diplomasi merdivenlerini nispeten hızlı tırmanmış, çeşitli yabancı ülkelerde görev aldıktan sonra -ki bu ülkeler arasında 1897'den 1901'e kadar görev yaptığı çarlık onu çok etkilemiş ve Rusya'nın gelişimine özel bir ilgi duymasına yol açmıştı- 1912'de kırküç yaşında Kopenhag'da elçilik görevini üstlenmişti; Alman diplomasisi geleneğinde bu, bir sonraki görevin St. Petersburg büyükelçiliği olacağı anlamına geliyordu. Başarılı kariyerine rağmen Brockdorff-Rantzau, Wilhelm Almanya'sının geleneksel diplomatlarına hiç benzemiyordu; ailesi ne Prusyalıydı, ne de büyük toprak sahibiydi. Holstein'da, Danimarka sarayıyla son derece iyi ilişkileri olan eski bir kont sülalesinden gelen Brockdorff-Rantzau, Prusyalı olmamasından kaynaklanan atıl değil sağlıklı muhafazakârlığın yanı sıra güçlü liberal unsurlar içeren politik dünya görüşüne sahipti. Bütün sınıf ve tabakaları bütünleştirmesi gereken ulusal devlet anlayışından hareket eden

334) 14 Ağustos 1915 tarihli mektup, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c sec.

Brockdorff-Rantzau, savaş sırasında sosyal sorunlar hakkında eleştirel değerlendirmeler yaparak Alman sosyal-demokrasisine olumlu yaklaşım geliştirmişti.

Belli politik hedeflere ulaşmak gerektiğinde önyargı bilmeyen elçi, hırsı ve diplomatik aklı sayesinde, politik girişimleri planlar ve uygularken sınıf bilinci ve sosyal kibiri bir yana bırakıyordu. Planlarını gerçekleştirmek için gerektiğinde şeytanla bile ittifak yapabilirdi.

İnsanlardan uzak, yalnız yaşamayı sevdiği için kişisel ve insani ilişkiler kurmakta zorlandığı anlaşılıyor. Ancak akşamları ya da gecenin ilerlemiş saatlerinde kabul etiği ziyaretçileriyle sadece politika konuşuyor, bu gece kabullerinde, konuklarını şaşırtıcı bir içtenlikle avucunun içine alan uyumlu ve psikolojik kıvraklığa sahip bir diplomat olduğunu gösteriyordu. Özellikle, ağır ve popüler ifadeler kullanarak Kayzer'in danışmanlarına saldırdığı konuşmalarıyla kendi çevresinden gelmeyen insanları etkiliyordu.

Parvus'la ilişkisine gelince, iki adamın neden bu kadar çabuk anlaştığını söylemek zor. İkisinde de Rusya'yı yenilgiye uğratarak Almanya'nın zaferini garantileme, fikri sabit olmuştu. Zafer için en emin yol, Rusya'da sosyal ayaklanmayı ateşlemekti. İzledikleri politikanın nedenleri farklıydı, ama yakın hedefleri aynıydı. Brockdorff-Rantzau, deneyimli devrim uzmanı olarak gördüğü Parvus'un tavsiyelerini isteyerek yerine getiriyordu. Elçinin, politik ve insani önyargılardan uzak tavrı, Parvus'un uzlaşmacılığı, köken ve dünya görüşü farklılıkların aşılmasına neden olan çelebi ve geniş ufuklu yaşam tarzıyla buluşmuştu.

Ayrıca, Helphand'ın sınır tanımayan yaşam tarzı, hafifmeşrep-bohem varoluşu ve zevkperestliği, başarılı elçinin, kendi benliğinde bastırarak gerilere ittiği bir tarafına da hitap ediyordu. Parvus, Brockdorff-Rantzau için, sadece tutkulu bir politikacı ve devrimci değil, aynı zamanda, esprili ve şakacı kişiliği, edebiyat ve sanata duyduğu ilgi nedeniyle keyif veren iyi bir arkadaştı.

Aralarındaki işbirliği politik işbirliğinin biçimsel çerçevesini aşsa da ikilinin dostluğundan söz etmek doğru olmaz. İlişkileri, öncelikle ve esas olarak, içeriği Rusya'nın yenilgiye uğratılması olan bir çıkar ortaklığından ibaretti. Ancak bu çıkar ortaklığı, çalışmalarını her türlü kişisel sürtüşme ve gerilimden koruyan, güven, mesafeli sempati duygusu ve karşılıklı hoşlanmaya dayanıyordu. İkisi de burjuva gelenekleriyle değerlendirilemeyeceklerini hissetmiş olmalılar. Birbirlerine karşı, ortak çalışmanın başarısı için gerekli olan hoşgörüyle yaklaşıyorlardı.

Çok değer verdiği için Helphand'ın politik önerilerini genellikle Dışişleri Bakanlığı'na ayrıntılı biçimde bildirmeyi ihmal etmeyen Brockdorff-Rantzau'ın diplomatik raporları, Helphand'ın düşünce dünyasını ve Almanya'nın izlediği doğu politikasına doğrudan nüfuz etme çabalarını çok canlı biçimde yansıtmaktadır.

Alman elçisiyle, 1915 yılının Temmuz ayı sonlarında yaptığı ilk görüşmelerde, Parvus'un öncelikli hedefi, izlediği politikanın, Almanya'nın çarlıkla ayrı barış imzalaması yönündeki çabalar sonucunda olumsuz yönde etkilenmemesini sağlamak olmuştu. Rusya'yla imzalanacak ayrı barış anlaşması, kendi politikasının dayandığı temelleri ortadan kaldıracaktı. Bu durumda çarlığın askeri yenilgi alması engellenecek, dolayısıyla Çar ülke içindeki karışıklıkları kontrol altına alabilecekti. Bu tehlike hâlâ gündemdeydi; Parvus, Dışişleri Bakanlığı'nın Çar'la ayrı barış yapma düşüncesini hâlâ terketmediğini canı sıkılarak farketti. Gerçekten de aynı günlerde, armatör Andersen'den, Rusya'nın savaşan ülkeler zincirinden koparılması için, çarlık sarayında barış için sondaj yapması istenmişti.

Parvus'un, kendisi için felaket anlamına gelecek bu gelişmeyi engellemeye çalışması gerekiyordu. O nedenle 10 Ağustos'ta Brockdorff-Rantzau aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na, Rusya'da devrimin "kaçınılmaz" olduğunu düşündüğünü bildirdi. Aldığı son duyumlara göre bütün Rusya kaynayan kazan haline gelmiş ve bu hal ordu içine ve cephane fabrikalarında çalışan işçiler ara-

sına da yayılmıştı. Çar'ın durumu çok zayıflamıştı; Almanya'yla barış yapabilmek için yeterli otoriteye sahip değildi. Alman diplomatlarına yaptığı bu açıklamayı, Almanya'nın doğuda toprak kazanabileceğinden söz ederek kabul edilebilir kılmaya çalışan Parvus, Almanya'nın zaferinin ardından Polonya'nın Rusya'dan ayrılmasının Almanya-Rusya ilişkilerini sürgit gölgelemeyeceğini vurguluyordu. Ancak Baltık Denizi vilayetleriyle ilgili olarak Almanya'nın ılımlı tutum alması gerekiyordu, zira "Rusya Baltık Denizi'nden kesilmeyi içine sindiremeyecek"ti.

Genel kurmayın askeri stratejisiyle kendi devrim planını koordine etmek için girişimde bulunan Parvus açıklamasında, Almanya'nın ne pahasına olursa olsun Çanakkale Boğazı'nın Rusya'nın eline geçmesini engellemesi gerektiğini söylüyordu. Böyle bir başarının çarlık hükümetine kazandıracağı prestij iyi düşünülmeliydi. "Çanakkale Boğazı düşerse, savaş bizim açımızdan, eğer, -askeri olarak zafer kazanmış olsak bile- politik olarak kaybedilmiş sayılır"dı. Alman orduları güçlerini Almanya'nın güneyinde yoğunlaştırmalı ve hemen ardından Sırbistan'a saldırarak Türkiye'yi askeri olarak hafifletmeliydiler. Saldırının bir ucu mutlaka Don Havzası'na yönelmeli ve bu endüstri merkezi ele geçirilerek Rusya'nın hayat damarı kesilmeliydi[335].

Ağustos başlarına gelindiğinde, Brockdorff-Rantzau'la verimli işbirliği sayesinde Parvus, Kopenhag'a devrimci bir ana karargah kurarak izlediği savaş politikasında epeyce mesafe almıştı. Rusya içinde örgütsel hazırlıklar Dışişleri Bakanlığı'nın rızasıyla derhal başlayabilirdi. Ancak eksik olan şey, Parvus'un Mart-Aralık'ında büyük önem verdiği Avrupa sosyal-demokrasisinin yayın faaliyetiydi. Yönlendirilmiş bir basın kampanyası, Avrupalı sosyalistlerin çarlık Rusyası'na duydukları geleneksel antipatiden yararlanmalı ve savaşı Rusya'ya karşı demokratik haçlı seferi olarak değerlendirmeliydi. Bunun için Parvus'un kamuoyuna doğ-

335) Brockdorff-Rantzau, müsteşar Zimmermann'a, 18 Ağustos 1915, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c sec.

rudan seslenebileceği etkin bir ajitasyon aracına ihtiyacı vardı.

Dr. Zimmer denetim için Kopenhag'a gelince, bu eksiklikten ona da söz ederek, ajitasyona başlayabilmek için "gerekli zemin"den yoksun olduğunu açıkladı; adı "*Die Glocke*"[Çan] olacak kendisine ait sosyal-bilimsel bir gazete çıkarmak istiyordu. Dr. Zimmer'in raporunda bu konuya da değinilmiştir.

> *"Parvus, açık ajitasyondan çok şey bekliyor. Dediğine göre bu durumda, farklı akımlar birleşebileceklerinden hareket ilerleme kaydedecekmiş."*

Brockdorff-Rantzau bu proje için Helphand'a tam destek vaadinde bulunmuştu.

13 Ağustos'ta Almanya'ya giderken elçi, müsteşar Zimmermann'a telgraf çekerek, bir değerlendirme toplantısı yapmak için Parvus'un Dışişleri Bakanlığı'na davet edilmesinin iyi olacağını bildirdi. Telgraftan bir gün sonra gönderdiği gizli mektupta ise, şimdiye kadar Parvus'un planının sadece ilk bölümünün gerçekleştiğinin altını çiziyordu. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerini tehlikeye atmamak için Dışişleri Bakanlığı'nın bu yayın projesinin önündeki bütün engelleri ortadan kaldırması gerekiyordu.

> *"Aksi halde"* diye yazıyordu elçi, *"aklımdan geçen büyük hedefe ulaşamayız. Umut ediyorum ki bu savaştan sadece en büyük devlet olarak zaferle çıkmakla kalmayız, aynı zamanda,'kötü adam'- teşbihte hata olmaz!- diye bilinen işçi sınıfının, bu mükemmel sınavdan başarıyla geçmesinin ardından, devlete uzak duran ve güvenilir görünmeyen unsurları da taht etrafında birleştirmeyi başarabiliriz"*[336].

Görüldüğü gibi Brockdorff-Rantzau, Parvus'un Dışişleri Bakanlığı'nda iyi karşılanması için gerekli ortamı hazırlamıştı. Öte

336) Brockdorff-Rantzau, müsteşar Zimmermann'a, 14 Ağustos 1915, WK 11c sec.

yandan son haftalarda meydana gelen askeri ve politik olaylar, Rusya'da devrimi destekleme girişiminin ne kadar önemli olduğunu göstermişti. Danimarkalı Andersen'in barış misyonu, 3 Ağustos'ta kesin olarak başarısızlıkla sonuçlanmış, böylece Rusya'yla ayrı barış imzalama umudu ortadan kalkmıştı. Şansölye Bethmann Hollweg, 11 Ağustos'ta imparatora sunduğu raporda, Almanya'nın izlediği doğu politikasının altını bir kez daha çiziyordu: "Rusya'nın, batıdaki toprakları ele geçirilerek doğuya itilmesi"[337]. 5 Ağustos'ta Varşova'nın alınması, çarlığın kısa süre içinde yıkılacağına dönük umutların yeniden canlanmasına neden olmuştu.

13 Ağustos'ta Dışişleri Bakanlığı'na davet edilen Parvus'un, müsteşar Zimmermann'la yaptığı görüşme, ne yazık ki tutanaklara geçmemiştir. Ancak Brockdorff-Rantzau'ın yazışmalarından anlaşıldığı üzere -Parvus, elçiye görüşmenin nasıl sonuçlandığını derhal bildirmişti-, gerek Dışişleri Bakanlığı, gerekse de genelkurmay derginin yayınlanmasına onay vermiş, sadece İçişleri Bakanlığı, sosyalist bir derginin hükümet tarafından desteklenmesini kuşkuyla karşılamıştı. Bunun üzerine Kopenhag elçisi, İçişleri Bakanlığı'nın bu tavrını "tek yanlılık" ve "uzak görüşten yoksunluk" diye nitelendirerek, bu kuşkuların dikkate alınmamasını istedi.

Böylece Parvus'a, Avrupa kamuoyunun önüne çıkması için yeşil ışık yakılmış oluyordu. Dergisinin resmi makamlarca desteklenmesi, Rusya'nın devrimcileştirilmesi programının ikinci aşamasını başlatmıştı. Parvus'un bundan sonraki görevi, Avrupa sosyal-demokrasisini çarlığa karşı harekete geçirmek ve Rusya'da politik kitlesel grevin hazırlıklarına başlamaktı. Grevin, dolayısıyla da devrimin başlangıcı olarak 22 Ocak 1916 tarihini vermişti. Bu dev amaca ulaşmak için önünde sadece beş ay vardı.

337) F.Fischer: A.g.y., S.238.

SADECE PARAYLA DEĞİL

Parvus'un en büyük hayali, her zaman, kendisine ait bir sosyalist dergi çıkarmak olmuştu. Revizyonizm tartışmalarından hemen sonra, sosyalist yayıncı ve editörlerin, yazılarını basmak için bin dereden su getirdikleri o günlerde, kafasında hep aynı plan vardı: Parti önderliğinin politik itirazlarını dikkate almadan düşüncelerini aktarabileceği bir dergi çıkarmak. Artık, yeterli maddi olanaklara sahip olduğu bugün, bedeli ne olursa olsun, bu hayalini gerçekleştirmeliydi.

Ağustos 1915'ten itibaren, bütün çabasını, adını "Die Glocke"[338] olarak tasarladığı dergiyi çıkarmaya yöneltti. Bu kadar acele etmesinin nedeni vardı: Karl Liebknecht'in çevresinde kümelenmiş sol kanat, Kasım 1914'ten sonra, parti üyelerinin aidatlarını ödemek için toplandığı gecelerde, düşman saldırısını engelleyen Almanya'nın, artık savaşı fetih amaçlı sürdürdüğü te-

338) Parvus, Alexander Herzen'in ünlü dergisinin adına bağlanmak istiyordu. "*Kolokol*" (Çan) 1857-1867 arası Londra'da ve daha sonra ise Cenevre'de yayınlandı.

zini işlemeye başlamıştı. Brockdorff-Rantzau'ın Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiği gibi, Parvus, Alman partisi içindeki bu "duygusal yönelimi", Rusya'yı şimdiden yenilmiş göstererek proleter kitlelerin savaş azmini azalttığı için çok tehlikeli buluyordu[339]. Parvus gibi Brockdorff-Rantzau da, Alman hükümetinin savaşı sürdürme nedenlerini geniş kitlelere anlatacak yeni bir sosyalist derginin, "bu güzsüzleştirici unsurları paralize etmek için" en iyi çare olduğunu düşünüyordu.

Ayrıca Parvus, yayıncılık bakımından da derginin derhal çıkması gerektiğini düşünüyordu. Karl Kautsky'nin savaş karşıtlarının safına geçmesiyle, o zamana kadar Alman sosyal-demokrasisinin önder teorik organı olarak *NEUE ZEIT*'ın işgal ettiği yer boş kalmıştı. *NEUE ZEIT*'ın yerine geçebilecek *SOZIALISTISCHEN MONATSHEFTE*, partinin geneli açısından hâlâ revizyonizm damgasından kurtulamamış, savaş ortamına rağmen entelektüel çevrelerin dışına çıkamamıştı. Önemli günlük gazetelerden *VORWAERTS* ve *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG* ise Kautsky'nin çizgisini izliyordu, dolayısıyla parti yönetimi, 1914 sonuna kadar çok fazla öne çıkmayan taşra gazetesi *HAMBURGER ECHO* ve *CHEMNITZER VOLKSSTIMME*'ye dayanmak zorunda kalmıştı.

DIE GLOCKE bir an önce yayınlanabilirse, Alman sosyal-demokrasisi içindeki bu boşluğu doldurabilirdi. Teknik hazırlıklara, Dışişleri Bakanlığı'na dergi çıkarma düşüncesiyle ilgili resmen bilgi vermeden çok önce başlamıştı. Dergiyi yayınlamak için en uygun yer Münih olabilirdi, zira Bavyera'da askeri sansür, diğer eyaletlerle kıyaslandığında, biraz daha yumuşak uygulanmaktaydı. Ayrıca yüzyıl sonundan beri arkadaş olduğu *MÜNCHENER POST*'un başyazarı Adolf Müller'in yardımını alabilirdi.

---

339) Dışişleri Bakanlığı'na, 7 Aralık 1915 ve 2032 sayılı telgraf. Kopenhag Elçiliği belgeleri. 124

Rhein'lı, burjuva kokenli Katolik bir aileden gelen Adolf Müller, tıp ve ekonomi politik öğrenimini tamamladıktan sonra 1890 dolaylarında Alman sosyal-demokrasisine katılmış ve bizzat Christo Rakovski'nin tavsiyesiyle, daha 1893'te *MÜNCHENER POST*'un başına getirilmişti.

Pratik politikaya doğuştan gelen yatkınlığı, uzlaştırıcı doğası, nazik kişiliğiyle Müller, dogmatik ve teorik tartışmalar başladığından beri, kişisel ilişkilerini koparma noktasına getirmeden ya da Georg von Vollmar gibi radikal sol kanadın hedef tahtası haline gelmeden, Berlin parti yönetimine karşı eleştirel tutumunu sürdürüyordu. Ufkunu Almanya'yla sınırlamayan, bütün Avrupa'nın yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşünen Müller, savaş başladığından beri, savaşı Almanya'nın kazanması gerektiğini ifade ederek Parvus'a yakın bir pozisyon almıştı, ancak Müller'e göre doğudaki gelişmelerden çok batıdaki gelişmeler önemliydi ve daha fazla ilgiyi hakediyordu.

Parvus, daha Mayıs 1915'te Müller kanalıyla *MÜNCHENER POST*'un yayınevi ve matbaasıyla ilişki kurarak elverişli bir basım sözleşmesi yapabilmek için, bu gazetenin pazarlama şirketinin büyük hissesini almıştı[340]. Ancak Parvus, dergisini basacak yayınevini kendisi yönetmek istiyordu, o nedenle de Temmuz başlarında Sosyal Bilimler Yayınevi'ni kurdu ve yönetimini Münih'teki sözleşmeli matbaanın müdürü Louis Cohn'a devretti.

İlk fasikülle, Kopenhag'ta olduğu için pek ilgilenememişti; metinler yazı kurulunca gerçek anlamda gözden geçirilmeden basılmış ve derginin mizanpajını yayınevi yöneticisi Cohn yapmıştı. Parvus başlangıçtaki bu zorlukların derginin maddi temelini güçlü kılarak aşabileceğini düşünüyordu; paraya kıyabilir ve ilk sayıları, ticari kaygılar gütmeksizin, kendi istediği gibi biçimlendirebilirdi. Ticari nedenler ileri sürerek derginin adında politik angajmandan söz edilmesini istemeyen yayınevi yöneticisi

340) Helphand'ın Belgeleri, Rep.92, No.7 Berlin Ana Arşivi.

Cohn'un aksine, Parvus, *GLOCKE*'nin alt başlığına "On beş günlük sosyalist dergi" yazılmasında ısrarlıydı.

1915 başında Cohn'a "boykottan korkmuyorum" diye yazmıştı. "Bu, o kadar da kötü olmayacak. Ne olursa olsun geri adım atmayacağım[341]."

Derginin ilk sayısında, derginin amaçlarını anlattığı özel bir yazı kaleme almıştı.

"*GLOCKE*'nin okunması gerekiyor", diye yazıyordu kendinden emin üslubuyla, fakat aradığı "*okuyucunun teveccühü değil*"di. Derginin görevi, savaş yüzünden ortaya çıkmış olan politik ve sosyal sorunları tartışmak ve savaş sonrası yeniden şekillenme süreci için yeni yollar aramaktı. Proleter kitlelerin düşünsel ilgisini uyandırmayı, onları ulusun kültürel hayatıyla bütünleştirmeyi de derginin önemli görevleri arasında sayıyordu. Derginin düzeyini, yayın hayatı 1925 başlarında son bulasıya kadar, sosyalist işçiler için kültür misyonu yerine getirme bilinci belirlemişti. *GLOCKE*'nin parti içinde bilinçlendirme faaliyeti yürütenlerle ilkokul öğretmenlerine özel önem vermesi rastlantı değildi.

İlk sayısı, Parvus'un zorlamalarına rağmen, Ağustos ortalarında değil, ancak Eylülün başında çıkabilen dergide sadece editörünün yazılarına yer verilmişti. Sosyal-demokrasinin tarihi ve bugünkü politik durumunun anlatıldığı uzunca bir yazıdan başka, Rusya'nın sosyal koşulları ve savaşın getireceklerinin irdelendiği daha kısa bir yazı da yer alıyordu. "Alman Sosyal-demokrasisi- Sosyalizmin Kalesi" başlıklı başyazı ise, bazı sınırlamalarla Helphand'ın düşüncesi olarak değerlendirilebilir. Brockdorff-Rantzau'ın Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiği gibi, Parvus;

> *"taktik ve pratik nedenlerle...sosyalistlere, gerçekte onaylamadığı bazı tavizler vermiştir, kendisi, bu kritik*

341) Parvus'tan Louis Cohn'a, 12 Ağustos 1915: Helphand'ın Belgeleri, Rep.92, Nr.7. Berlin Merkez Arşivi.

anda gerekli otoriteyi sağlayabilmek ve daha sonra tamamen özel ve bağımsız bir programla ortaya çıkabilmek için, partinin geniş kitleleri üzerinde ancak bu yolla etkili olunabileceğini düşünmektedir.

Helphand bana uygun işaretleri alırsa değişikliklere hazır olduğunu açıkladı[342]."

Peki bu durumda Parvus, Alman hükümetine satılmış olmuyor mu? Bu soru haklı olarak sorulabilir. Verdiği bu yeni taviz, onun sosyalist dürüstlüğü hakkında yeni kuşkular yaratmayacak mıdır? Acele hüküm vermeden önce, söz konusu tavizlerin, önceleri ve öncelikle pratik nedenleri olduğu dikkate alınmalıdır. Parvus, Dışişleri Bakanlığı'nın kendisi hakkındaki iyi düşüncelerinin devam etmesini istiyordu, çünkü *GLOCKE*, Rusya'nın devrimcileştirilmesi programının bir parçasıydı. Ayrıca askeri sansüre karşı direnebilmek için diplomatların yardımına ihtiyacı vardı. Bu koşullar altında, kendisinden, kaleme aldığı metinlerin Münih'e diplomatik postayla gönderme gibi bir ayrıcalıktan - sonraki haftalar bu defalarca gerçekleşmiştir- vazgeçmesi beklenebilir miydi?

GLOCKE'nin ilk sayısının gösterdiği gibi, hükümete tanınan söz hakkı pratik olmaktan çok teorik niteliktedir. Parvus'un kaleme aldığı yazıda Alman sosyal-demokrasisi üzerine söyledikleri, yurtsever, ya da ulusalcı bir çağrıdan, hatta proleter mücadelenin ve devrimin reddedilmesinden başka her şeydi. Aslında bu yazının, uluslararası işçi hareketinin modeli olarak Alman partisinin bir apoteozu olduğu, Almanya'da yapılan çalışmanın artı ve eksilerine eleştirel bir bakış sunduğu söylenebilir. Tarihsel özet diye nitelendirilebilecek yazı, Parvus'un devrimci dünya görüşünün esaslarını, politik düşüncelerinin manifestosunu

342) Brockdorff-Rantzau'dan müsteşar Zimmermann'a, 14 Ağustos 1915. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri. WK 11secr.

açıklıyor, "Itogi i Perspektivy" adlı troçkist makale gibi, şimdiye kadarki teorik çalışmalarının toplamını çıkarıyordu. Yazının, gelecekte yerine getirilmesi gereken devrimci görevlerle ilgili yeni bir bilinç oluşturma ve savaş bittikten sonra Alman partisinin karşılaşacağı sosyal sorunlara genel bir bakış sunma çabası içinde olduğu görülüyordu[343].

Hiç kuşkusuz *GLOCKE*'nin ilk sayısında Alman partisi de ağır biçimde eleştirilmekteydi, fakat eleştiriler bir döneğin kaleminden çıkmışa benzemiyordu. Parvus partiyi yeterli devrimci inisiyatif sergilemediği, taktik durgunluğu ve politik verimsizliği nedeniyle hedef almıştı. Partinin 1891'den 1914'e kadarki tarihini eleştirel bir yaklaşımla irdelediği çalışmasında, savaştan önceki yazılarında söz etmediği tek bir argümana rastlamak mümkün değildi. Tek fark şuydu: Geçmişte bu eleştiriyi somut olaylarla ilgili yapmıştı, şimdi ise eleştirisini genelleştirmiş, tarım tartışmasından beri partinin camdan kalesine attığı taşları toplayarak büyük bir mozaik tablo meydana getirmişti.

Marx'ın devrimci düşüncesi Almanya'da bulandırılmıştı. Bunun başlıca suçlusu vulgarizatör ve teorisyen Kautsky'ydi.

> *"K. Kautsky, Marx'ı düzelterek yeniden yazarsa geliştirebileceğini düşünüyordu... Düşünceler Marx'ın, üslup Kautsky'nin ve herşey, yayımcı J.H.W. Dietz, halkı aydınlatmaya ne kadar ihtiyacı varsa ancak o kadarına indirgenmiş olarak. Fakat bu arada özü ve gücü yitmiştir. Kautsky, Marxçı mayalı hamurdan Maza yapmıştır*[344]*."*

Sosyalistler Yasası kaldırıldıktan sonra örgütler muazzam ölçüde genişlemişler, ancak taktik netlik ve kararlılıklarını yitir-

---

343) Bkz. Parvus: "Die deutsche Sozialdemokratie. Die hochburg des Sozialismus". *Glocke*, 1.Yıl, S.4-52.

344) A.g.y., S.20.

mişlerdi. 1891 Erfurt Programı'nda ise, bütün somut içeriği boşaltılmış "aynı karaciğer ezmesi sucuğu gibi" bir devrimden söz ediliyordu. Ekonomik sorun, yani kapitalist üretim ve bölüşüm sisteminin sosyalist sisteme nasıl dönüştürüleceği sorunu, hiçbir şey ifade etmeyen "toplumsallaştırma" kavramıyla sadeleştirilmiş ve tehlikesiz gösterilmeye çalışılmıştı.

> *"Bu program yükselen proletaryanın değil, kapitalizmi, onun mezar kazıcısı proletaryayla tehdit eden öfkeli küçük-burjuvazininin programıdır...Sosyalizm, hiçbir şey anlatmayan toplumsallaştırma kavramına dayandırılmış, devrimin nasıl gerçekleştirileceği hususunda hiçbir şey söylenmemiştir*[345]*."*

Devrim, ekonomik içerikten yoksun olduğu için salt iktidarı ele geçirme sorunu haline gelmişti. Erfurt Programı, proletaryanın, kapitalist toplum içinde yükselme çalışmalarına yer vermemişti; oysa sosyalist değişim için örgütsel temeller ancak böyle atılabilirdi.

Sol kanatla sağ kanadın çatışmasının gündeme geldiği yüzyıl sonunda ise, Bebel ve Kautsky'nin düşünsel etkisi altında bulunan parti, devrimi, gökten gelecek bir armağan gibi beklemeye başlamış, dolayısıyla da her türlü doğrudan mücadeleden kaçınarak atalet politikası izlemişti. Oysa kendisinin taktiği - ki artık Parvus bunu kesinlikle kanıtlayabilirdi- gerek savaşı sadece savaşmak için isteyen ve derhal genel meydan muharebesine soyunan "şatamacılar"ın devrimciliğine, gerekse de devrimci nihai hedefi reddeden ve sadece gündelik çalışmalarla yetinen sığ reformizme karşıydı. Eğer önerileri kabul edilseydi, parti kitleleri etkili güncel şiarlarla sürekli hareket halinde tutmuş olacak, böylelikle sosyal-demokrasi, modern "salam taktiğiyle" kapita-

345) A.g.y., S.32.

lizmin mevzilerini tek tek ele geçirerek hareketle nihai hedefi birleştirecekti.

Bebel'in, kapitalizmin kendiliğinden çökeceğiyle ilgili Kladderadatsch* hayaline dayanan savunma taktiğiyle Parti, ne devrimi zorlayabilmiş, ne de savaşı engelleyebilmişti. Bunun "politik günahını da vebalini de" Alman sosyal-demokrasisi taşıyordu.

> *"Ancak sadece bugünü, sadece bir oylamayı suçlamak doğru olmazdı, yirmibeş yıl boyunca uygulanan ve gerektiği anda değiştirilemeyen yanlış taktik suçlanmalıydı*[346]."

Bu eleştiride Trotzky'nın 1915 ilkbaharında artık öldüğünü ilan ettiği "eski" Parvus, o daima ileriye iten, huzursuzluk yaratan devrimci ve teorisyen Parvus'un ruhu yaşıyordu. Peki ama, eğer varsa tabii, "yeni" Parvus'un durumu neydi? Hangi politikayı izliyor? Savaş yılları ve savaş sonrası dönem için partiye hangi yolları öneriyordu?

4 Ağustos kararını koşulsuz savunduğu; çarlığa karşı savaşta Alman genelkurmayını proleter çıkarların temsilcisi olarak gördüğü; hükümetin savaş politikasını, partinin, başını Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un çektiği sol kanadına karşı şiddetle savunduğu doğrudur. Fakat bunu yaparken sosyalizmin çıkarlarını ve Alman işçi hareketinin geleceğini bir an bile unutmamıştır. Yazısının hemen başında, Alman partisinin Avrupa sosyalizminin "kalesi" olduğunu belirtmektedir. Eğer bu kale düşerse sosyalizmin de düşeceğini söyler. Eğer sosyalizm Almanya'da muzaffer olursa, Avrupa'daki muharebenin tamamı kazanılmış demekti. O nedenle zafere giden yol, Almanya'nın ve bu ülkedeki işçi örgütlerinin çarlık tehlikesine karşı askeri bakımdan savunulma-

---

*1848-1944 arası yayınlanan karikatür dergisi

346) A.g.y., S.41

sından geçmekteydi. Bu savaşta proletaryanın savaşı reddetmesi ve pasif tutum takınması ona hiçbir şey kazandırmayacaktı.

> *"Savaş ve savaşın yol açtığı politik durumdan, proletaryanın politik durumunu güçlendirmek için yararlanmak gerekir. Sosyal-demokrasi bu savaştan daha öncekinden daha birlik ve bütünlük içinde çıkmalıdır*[347]*."*

Parvus savaşı "hemşire bakış açısıyla" değerlendirmeye şiddetle karşı çıkıyordu. "*Dökülen bunca kan, çekilen bunca acı boşuna olmamalıdır.*" Artık Parti, "eski kayıtsızlığı"ndan, savaşa son veremedikleri halde barış gösterisi yapan Eduard Bernstein ve Karl Kautsky "budalalığı"ndan sıyrılmalıydı. Parvus, Alman işçisini redçilikten, yalıtılmışlıktan, hareketsizlikten ve ataletten kurtarmak istiyordu.

> *"Artık eski güçsüzlüğümüze dönmek istemiyoruz. Biz bir güç olmak istiyoruz*[348]*."*

Burjuvazi, sosyal-demokrasi tehlikesinin savaşın patlak vermesiyle birlikte arkada kaldığı hayaline kapılmamalıydı. Aksine: İşçiler siperlerden daha büyük bir mücadele azmiyle geri döneceklerdi. Savaş onlara "cesur" olmayı, inisiyatif kullanmayı ve atak kararlar almayı öğretmişti; oysa bu özellikleri parlamento pratiğinde edinmeleri olanaksızdı.

Gerçekten gelecek için, savaş sonrası yıllar için, fırtına yelkenini açan; daha şimdiden savaş sonrası iç barışın sona ereceğini ilan eden ve Prusya'da seçim hakkı üzerine daha fazla tartışmayı reddeden bu adam "yeni" Parvus muydu;

---

347) Agy., S.48.

348) Agy., S.52.

"İşçi kitlelerin politik hakları üzerindeki bütün sınırlamalar kaldırılmalıdır ya da bu sınırlamalar, beraberinde daha bir çok şeyi götürecek olan bir fırtına tarafından yokedilecektir[349]."

Alman hükümeti, *GLOCKE*'nin ilk sayısını sevinçle karşılamış olamaz. Ancak yayımcı, Dışişleri Bakanlığı tarafından uyarılmamıştır. Belki de bu yayın organında Almanya'nın savaş politikasının sosyalist propagandası yapıldığı için ses çıkarmamışlardı. Parvus ise etkisiz veya çekingen kalma niyetinde değildi. Daha ikinci sayıda, Balkanlar'dayken kaleme aldığı, "Demokrasi için-Çarlığa karşı" adlı yazısını bastı; bu yazıda savaş karşısındaki tutumunu anlatmıştı. Savaş, çarlık otokrasisine karşı savunma savaşıydı, sosyalizmin ve proletaryanın çıkarına olduğu reddedilemezdi.

Alman-Rus ilişkilerinin tartışılması onu bir kez daha eski savaş hedeflerine geri götürmüştü. Rusya, uygarlaşmak için eğitim ve özgürlüğe ihtiyaç duyan bir "yeni Amerika"ydı. Zaman Rusya'nın lehine işliyordu; gelecekte büyük bir güç haline gelecek, fakat ademi merkezileştirilip demokratikleştirilmezse "dünyanın başına bela" olacaktı. O nedenle en güvenli çözüm, çarlık imparatorluğunun "Amerikan modeline göre" federasyona dönüştürülmesiydi. Eğer Rusya ademimerkezileştirilemezse -olasılıkla Parti parçalama sözcüğünü fazla sert bulmuştu- önümüzdeki yıllarda "dünyanın şimdiye kadar gördüğü, en kötü militarizmi"[350] doğuracaktı.

Üçüncü sayıda ise hasımlarının kendisine karşı saldırı ve iftiralarına yanıt veriyordu[351]. Helphand'ın, gerek kendisini savunma,

---

349) Agy., S.51

350) Parvus: "Yeni Rusya", *Glocke* 1. yıl, 1913, S.181.

351) Parvus: "*Naşe Slovo*" gazetesine açık mektup ve Ein Verleumdungswerk. Agy., S. 132, 155-162.

gerekse de polemik amaçlı ifadelerine örnek olarak, onun tanıtlama yöntemini aydınlığa kavuşturmak gerekir. Suçlamaların esasını Alman ajanı olması ve Almanya'yla aynı savaş politikasını izlemesi oluşturuyordu. Oysa o yanıt yazısında bu suçlamayı görmezden gelerek Almanya hükümetiyle ilişkilerinden söz etmek yerine, hasımlarının yan-gerçek (ne de olsa yarı-gerçek) suçlamalarını ve hakkında öğrendikleri eksik bilgileri öne çıkartmış, bunları kısmi kanıtlarla çürüterek suçlamaların bütünlüklü yapısını çökertmeye çalışmıştı. Savunması gerçekle yalan arasında bir yerdeydi. Yalan söylemiyor ama meselenin özüne değinmeden etrafında dolanıyor, tali ve önemsiz şeylerin altını çizerek, suçlamalar gibi çarpıtılmış bir savunma tablosu sunuyordu.

Parvus, Jön-Türkler'in hizmetinde bulunduğu yönündeki iddiayı "alçakca rezil bir iftira" olarak nitelendiriyordu. Öte yandan Ukrayna Birliği'yle ilgili olarak Marian Melenevski ile dostluğunu kabul ederken Birlik'le "hiçbir bağının bulunmadığı"nı savunuyor, Alexinski'nin, Parvus'un *Türk ve Avusturya* genelkurmaylarından aldığı para karşılığında Rusya'da devrimi ateşlemek için çalıştığı iddiasını ise, "kokarcanın salgılarını bırakması" gibi doğal buluyordu ama bu suçlamayı büyük bir vicdan rahatlığıyla yalanlayabilirdi.

Avusturya'nın hizmetinde miydi? Hayır! Peki Rusya'nın devrimcileştirilmesi meselesi? Böylece Parvus *GLOCKE*'yi devrimcileştirme politikasının borazanı haline getirmesi gereken noktaya ulaşmış bulunuyordu. Alexinski'nin meydan okumasını kabul etmiş, amaç ve planlarını açıkça savunma yolunu seçmişti. Yerine getirmesi gereken bir misyondan söz ediyordu coşkuyla.

> *"Bu misyon, silahlı Almanlarla devrimci Rus proletaryası arasında düşünsel bir bağ kurmaktır*[352]*."*

Misyonunu örtülü biçimde kabul etmişti: "Düşünsel bağ" eki,

352) Agy., S.130.

aslında kendisinin Alman *hükümetiyle* Rusya'daki devrimci harekete aracılık ettiği gerçeğini gizlemeye yarayan propaganda amaçlı bir uydurmacaydı. Ama arif olan neyin kastedildiğini anlıyordu. Zaten çalışmalarını tehlikeye atmadan bundan daha açık olması beklenemezdi.

Ancak bu yayın salvosundan sonra Parvus, derginin yönetimini bağımsız yazılışlerine bırakmayı kabul etti. Derginin başyazarlığını, 1915 Ekim ayı başlarından beri, ilk sayıda Helphand'ın program yazısını coşkuyla karşılayan Konrad Haenisch yapmaya başlamıştı[353]. Haenisch'in etrafında, aralarında Paul Lensch, Eduard David, Heinrich Cunow, Ernst Heilmann ve Wilhelm Jansson gibi isimlerin bulunduğu, vatansever, milliyetçi ve reformist kişiler toplanmıştı. Böylece Parvus 4 Ağustos politikasını en aktif ve ve etkili biçimde savunacak yazarları dergiye toplamış oluyordu.

Haenisch gibi partinin radikal sol kanadına mensup Paul Lensch, *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'un redaktörü kimliğiyle, parlak ve gayretli bir yazar olarak Franz Mehring geleneğini sürdürüyordu. Ağustos 1914'te, "savaş kredileri" oylaması sırasında kısa süre yalpaladıktan sonra, burjuva pasifizminin yerine savaşın devrimcileştiren etkisini koymak isteyen "düşünce değiştirenler"in safına geçmişti bayrağını dalgalandırarak.

Rheinland'ta, kuru ve "yapmacık" öğretmen tavrıyla germanistik ve tarih dersleri veren Eduard David, mizacı gereği, yüzyıl sonundan beri Alman partisinin revizyonist kanadına dahildi. Derin ve bağımsız düşünce tarzı *GLOCKE*'de ve sosyal-demokrat parti yönetiminde etkin bir konum edinmesini sağlamıştı, dok-

353) Bkz. örneğin Haenisch'en Parvus'a 11 Eylül 1915 tarihli mektubu: "Bizim için, yani yaşlı/eski solcular için sizin müdahaleniz son derece değerli...Benim bazı dıygusal momentleri sizden daha güçlü vurgulamamı, özellikle Alman hissiyatını anlarsınız." Helphand'ın Belgeleri, Rep.92, Nr.7 – Haenisch daha 1915 sonunda yazışlerini Münih'ten Berlin'e taşıdı. İkinci yılla birlikte *Glocke* haftalık dergi olarak yayınlanmaya başladı.

sanlı yıllardan buyana Alman sosyal-demokrasisi içinde etnolog ve ekonomi bilimcisi olarak ün yapan Heinrich Cunow, onlarca yıldır *NEUE ZEIT*'ın etkin yazarlarındandı. Hayalcilikten uzak soğukkanlı bir politikacı olarak Ağustos 1914 sonrası, *NEUE ZEIT*'da yazdığı yazılarla, parti yönetimini, Karl Kautsky'nin çizgisinden uzaklaştırmaya çalışmış, ancak yararsız bir sürü polemiğin ardından, Parvus'un yayın organında yazma kararı almıştı.

Heilmann ve Jansson, daha çok sosyalist politikanın pratik tarafını temsil ediyorlardı.

Radikal kanaat oluşturucu olarak Heilmann, Saksonya'da saygın bir üne sahipti[354], ama savaş patlak verdiğinde bu ismin gereğini yerine getiremedi. En çok önemsenen sosyalist vatanseverlerden biri olarak, tamamen ve koşulsuz Alman hükümetinin savaş politikasının peşine takılmıştı. *GLOCKE*'nin Alman sendikal hareketiyle bağlantı halkasını ise Wilhelm Jansson oluşturuyordu. İsveç'te doğan Jansson, tamamen Alman partisine adapte olmuş ve Avrupa'da Almanyanın sosyalist egemenliğini savunmaktaydı.

Daha sonraki yıllarda *GLOCKE*'nin yönetimi, zaman zaman derginin Kopenhag'taki sahibinin fikirlerine ters düşen bir çizgi izledi. Paul Lensch'in yürüttüğü İngiltere karşıtı kampanyayı ve savaşı "İngiltere ve Almanya arasındaki büyük tarihsel çatışma" olarak yorumlamasını Parvus onaylamamıştı. 19 Ekim 1915 tarihli bir mektupta yazılışlerine bu konuyla ilgili şunları yazdı:

> *"Lensch'in İngiltere'ye karşı dile getirdiği son derece sert yargılara katılmıyorum ama savunduğu düşünceler sağlıklı ve güçlü; bu bana yeter*[355]*."*

354) Weimar Cumhuriyeti yıllarında Heilmann Prusya parlamentosunda "Saksonya'nın Kızıl Kralı" olarak anılmaktaydı.

355) Helphand'ın Belgeleri, Rep.92, Nr.7.

Konrad Haenisch'in ulusal coşkusundan da fazla mutlu olduğu söylenemezdi.

Ama bütün bu görüş ayrılıklarına rağmen *GLOCKE*'nin yönetimini serbest bırakmıştı, çünkü elinin altında, gerektiğinde fikir tartışmalarına müdahale edebileceği bir kürsünün olmasını istiyordu. Ayrıca, artık o kadar çok parası vardı ki, düşüncelerini olmasa bile adını dünyayı duyuran bir dergi çıkarabilirdi. *GLOCKE*'nin bir başka işlevi de, Parvus'un, Rusya'da devrimi ateşlemek ve çarlığa karşı uluslararası bir propaganda dalgası örgütlemek için yürüttüğü faaliyetin yazı ayağı ve görünen yüzü olmasıydı.

Dergiyle ilişkisi 1918 yazında kendisi tarafından son derece isabetli biçimde şöyle ifa edilmişti:

> *"GLOCKE'yi 1915'te serbest sosyalist kürsü olarak kurdum. Dergi, Haenisch ve bir komite tarafından tamamen bağımsız yönetilmektedir. Ben sadece yayıncıyım. Gazeteyi kurarken savaşın bu kadar uzun süreceğini tahmin etmediğim için savaştan sonra gerçekleştirilmesi gereken ekonomik dönüşümleri gündeme taşıma gibi bir niyetim vardı. Ne var ki savaş uzun sürdü, bunun sonucu olarak da üzerinde durduğum konuya duyulan ilgi geri plana itildi.*
>
> *Gelişen olaylar savaş sorunlarıyla ilgilenmeyi zorunlu kılmıştı. Aslında bu dergi genel eğilimi bakımından, benim baştan beri savunduğum savaş Almanya'nın zaferiyle bitmeli tezine ters düşmüyordu; ancak bazı yazarların görüşlerini temellendirirken, savaşın sosyalist çevrelerde yarattığı kafa karışıklığından etkilenmeleri de kaçınılmazdı. .Eğer gazetenin redaktörü ben olsaydım, ulusalcılığı abartan yazarları dizginlerdim*[356]."

356) *Im Kampf um die Wahrheit*, S.19

Fazla ses çıkarmasına rağmen *GLOCKE*, savaş yıllarında Alman yayın hayatında tek başına ve outsider olarak kaldı. İngiltere karşıtı kampanyanın parti yönetimi üzerinde etkisi görmezden gelinemese bile, fazla değildi. Genel olarak bakıldığında *GLOCKE*'ye kimse dokunmuyor, zaman zaman, Lensch ve Heilmann emperyalist çığırtkanlığı abarttıklarında, parti yöneticileri rahatlarını bozup hafif bir uyarıda bulunuyorlardı.

Ebert, 1917 Würzburg Parti Kongresi'nde, herhangi bir isim vermeden, sağ kanadın "densizlikleriyle partiyi defalarca zor durumda bıraktığı" saptamasını yapmıştı[357].

GLOCKE'ye bir başka sert eleştiride, yayın hayatına başladıktan hemen sonra sosyalist savaş karşıtlarından geldi. Karl Kauksky küçümseyici bir üslupla "Falstaff'ın küçük çancıları"ndan söz ediyor, Franz Mehring, dergiyi, Parvus-Helphand'ın döktüğü ve Parvulus-Haenisch'in çaldığı "Zavallı günahkarların küçük çanı"[358] diye nitelendiriyordu.

Rosa Luxemburg'un Kasım 1915 tarihli *Spartakus*'teki tepkisi daha nesnel ve aydınlatıcıydı. Yazdıklarından, *GLOCKE*'nin Rusya'da devrim propagandasına hizmet ettiğini anladığı görülüyordu; hem de şaşılası bir berraklıkla. Eleştirilerini, Parvus'un sözlerine dayanarak doğrudan bu sorunla ilgili dile getirmişti. Fakat, Luxemburg'un Prusya devletine karşı duyduğu büyük antipati, Almanya'nın kazanacağı zaferin Rusya üzerinde yaratacağı devrimci etkiyi kavramasına mani olmuştu. Cevaben, "*öyle ya da böyle*" diye yazıyordu; "*savaş yüzünden Rusya'da devrimin engelenmesinden endişe duymak gerekir.*"

Parvus'un, partinin 1914 öncesi taktiğine dönük eleştirisini, "burnunun ucunu göremeyen darkafalı" birinin "Parvusvari sabuklaması" diye adlandırıyordu. Parvus, silahlı Almanlarla devrimci Rus proletaryası arasında düşünsel bağ kurarak bir misyon

357) Würzburg Parti Kongresi tutanakları, 1917, S. 309 ve devamı.

358) *Neue Zeit*, 1915/16, Cilt 2, S.700 ve 1916/17, Cilt 2, S.504.

yerine getirdiğini -gerçekte her türlü tehlikeden uzak Danimarka'da servetine servet katmaktadır- söylemesine rağmen, kendisi "bir devrimcinin bu yüce rolünü anlamadığı"nı itiraf ediyordu.

Lenin de Parvus'la ilgili açık tavır alma gereği hissetmişti. *SOSYAL-DEMOKRAT*'ın 20 Kasım 1915 tarihli 48. sayısında "Bay Parvus'un" dergisini, "içinde tek bir dürüst düşüncenin, tek bir ciddi argümanın, tek bir samimi makalenin" bulunmadığı "dönekliğin ve kirli uşaklığın yayın organı", "kısaca Alman şovenizminin lağımı" olarak adlandırıyordu.

Helphand'ın Rusya'daki devrim için bir misyon yerine getirdiği yönündeki açıklamasını Lenin, "Rus işçisinin alay malzemesi" olan "bir soytarının safsataları" olarak nitelendiriyordu.

Lenin'in *GLOCKE*'ye karşı kaleme aldığı bu makale, daha sonraki yıllarda, Rus gazetelerine, Parvus'la Bolşevik Parti arasında her hangi bir ilişkinin prensip itibariyle olamayacağının kanıtı olarak hizmet ettiğini biliyoruz. Ancak, bu makalede de Lenin, Parvus'un Alman ajanı olduğunu açıklamaktan kaçındığı; Mayıs ayında Parvus'la yaptığı görüşmeden tek söz bile etmediği unutulmamalıdır. Böylece gerektiğinde Parvus'un ve arkasındakilerin yardımından yararlanma olanağı korunmuş oluyordu. Görünen o ki, Lenin kamuoyu önünde Parvus'la arasına mesafe koymayı gerekli görmüş, fakat bütün köprüleri atmayı ve onu Alman hükümetinin ajanı olarak ifşa etmeyi doğru bulmamıştı. Hanecki'nin, Parvus'un iş arkadaşı ve Lenin'in temsilcisi olarak ikili rolüyle ilgili yapılan centilmenlik anlaşması, Lenin'in *GLOCKE*'ye yönelttiği eleştiriye rağmen sürüyordu.

Parvus'un devrim hazırlıklarını kesinlikle küçümsemeyen Lenin yanılmıyordu. Parvus, Ağustos ve Eylül aylarında bütün gücünü esas olarak *GLOCKE*'nin çıkmasına yoğunlaştırmış, ancak bu arada Rusya'daki gelişmelere de gözünü kapamamıştı. Brockdorff-Rantzau'la yaptığı düzenli tartışmalar nedeniyle politik düşünceleri doğrudan şansölyeye veya Berlin'de Dışişleri Bakanlığı'nın önemli adamlarına kadar ulaşıyordu. *GLOCKE*'yi sakin

sulara taşıdıktan hemen sonra, Rusya'da ilkbahar için planlanan genel grevin hazırlıklarına başladı.

7 Eylül 1915 tarihinde Alman elçisiyle yaptığı görüşmede Rusya'da huzursuzluğun "ordu içinde bile" çok yükseldiğini ifade ederek, bu huzursuzluğun "mutlaka bir felakete yol açacağı" güvencesini vermişti. Eğer Almanya, Rus sınırındaki askeri pozisyonunu tutmayı başarırsa, gelişme "kendiliğinden açık devrime doğru gidecek"ti. Fakat onu kaygılandıran bazı askeri çevrelerin doğu ordusunun taarruz ucunu Petersburg'a yöneltme ve Rus başkentini işgal etme çabalarıydı; bu gerçekleşirse devrimin ateş alması gecikebilirdi. Petersburg'un işgal edilmesi halkın ruh halini değiştirecek ve "kesinlikle başlaması an meselesi olan devrimi durduracak"tı. Oysa Alman taarruzunun hızla Güney Rusya ve Don Havzası'na yönelmesi durumunda, Rusya'ya ölüm azabını azaltmak için bir merhamet darbesi vurulabilirdi. Bu demir ve kömür havzasının ele geçirilmesi Rus demiryolları ve cephane fabrikalarının kapasitesinin önemli ölçüde düşmesi demekti.

Parvus'un ileri sürdüğü argümanlardan çok etkilenen Brockdorf-Rantzau, Dışişleri Bakanlığı'na, "radikal bir çözüm öneren Helphand'ın büyük düşünülmüş planını ciddiyetle değerlendirme"yi ve bu planın özellikle tarafsız Balkan devletleri üzerinde yaratacağı olumlu etkiyi göz önünde bulundurmayı tavsiye ediyordu[359].

Bu haftalar içinde Parvus, Rusya'da yürüttüğü yeraltı çalışmasının seyri hakkında hiç konuşmaz. Ancak 21 Kasım'da, Petersburg'tan yeni gelmiş olan temsilciden aldığı bilgileri Rantsau'a aktarmak için yeniden elçiliğe gelir. Parvus elçiye, komutayı Çar eline aldıktan sonra[360] subayları da saran Rus ordusu içindeki

359) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na 7 Eylül 1915 tarihli ve 1532 sayılı telgraf, Kopenhag Alman Elçiliği Belgeleri, "Helphand"

360) 1915 Eylül başında Çar Nikola, Grandük Nikolay Nikolayeviç'ten ordunun komutasını aldı.

sıkıntılı havadan söz eder. Ordunun devrime hazır olduğunu söyler; elbette savaş bittikten sonra. Ancak Rusya'da durumun daha da kötüleşmesi beklenmeliydi, çünkü önümüzdeki kış Moskova ve Petersburg'ta açlık baş gösterecekti[361].

Ne var ki bu haber Brockdorff-Rantzau'u, Parvus kadar sevindirmedi, çünkü Rus ordusunun ancak savaştan sonra devrimci bir faktör olarak göz önüne alınabileceği ortaya çıkmıştı. Elçinin itirazını, ordunun içinde şimdiden çok sayıda isyan çıktığını söyleyerek yanıtlayan Parvus, ordudan bağımsız olarak oluşan proletaryanın "devrimci örgütleri"nin çok daha önemli olduğunu belirtti. Bu örgütler daha şimdiden o kadar güçlenmişlerdi ki düşüncesinde ısrarlıydı "devrim kaçınılmaz"dı.

Ancak elçinin itirazı, Parvus'un sözünü ettiği "devrimci örgütleri" daha yakından anlatmasını gerektirmişti. Brockdorff-Rantzau'a, üzerinde "çok gizli!" ibaresini taşıyan bir not yollayarak Petersburg'ta yapılacak bir grev için 24 saat içinde "kesin 100.000 kişi"nin harekete geçirilebileceğini bildirdi. Sekiz gün önce bütün örgütlü işçilerin temsilcileri toplanmış ve genel greve gidilmesi durumunda eldeki güçlerin genel bir değerlendirmesini yapabilmek için tatbikat niteliğinde üç günlük grev kararı alınmıştı. Parvus bir kez daha devrimin, 1905'teki "Kızıl Pazar"ın yıldönümü olan 22 Ocak'ta patlak vereceğinin altını çiziyordu. Ancak o zamana kadar çeşitli merkezler arasında koordinasyon iyice sağlanmalı, özellikle ordu ve subaylarla ilişki sağlamlaştırılmalıydı[362].

Bu yanıt Alman elçisini tatmin etmiş olabilir, ancak tarihçiler için kesinlikle yeterli değildir. Çünkü tarihçiler, Parvus'un Petersburg'ta ilişkiye geçtiği örgütün nasıl oluştuğu, Aralık 1915'te

361) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na 21 Kasım 1915 tarih ve 1932 sayılı telgraf. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c. Sec.

362) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na 1932 sayılı telgrafı takiben 1943 sayılı telgraf. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c. Sec.

politik kitlesel grev için 100.000 kişiyi harekete geçirebilecek kadar güçlü olan bu örgütün hangi devrimci gruplardan meydana geldiği sorularına yanıt aramaktadırlar.

Mevcut az sayıdaki belgeden öğrendiğimize göre, 1915/16 kışında İskandinavya'da yaşayan ünlü Rus devrimcilerden sadece Çudnovski, Uritzki, Surabov, Koslovski ve Hanecki Parvus'la ilişkiye geçmişlerdi. 1915 sonunda Buharin'i de kendi yanına çekmek için yaptığı hamlenin mutlu sona ulaşmadığını biliyoruz. Buharin ona gösterişli bir *apage satanas* fırlatmış, o zamandan beri Parvus'a karşı doğrudan bir ajan avı sahneye konulmuştu. "Birkaç bin ruble" harcamak pahasına çıkarmayı planladığı yeni dergi için Petersburg'ta yaşayan devrimci gazeteci Gureviç Smirnov'a, o sıralarda yine Petersburg'a bulunan Koslovski aracılığıyla sunduğu teklif, gerek teklifin getiriliş biçimindeki tuhaflık, gerekse de ortada yüksek meblağlarda paranın dönüyor olması nedeniyle işin içinde Almanya'nın olabileceğinden kuşkulanan Smirnov tarafından "zaman yokluğu" bahanesiyle reddedilmişti[363].

Parvus, Petersburg'a kanal açmak için Uritzki ve Kruse adlı Danimarkalı bir gazeteciyle birlikte bir girişimde daha bulundu. Kruse, Rus Ticaret Bakanlığı'nda yönetici mevkide bulunan Buhspan diye biriyle görüşecekti. Fakat Kruse'den öğrendiğimize göre bu temas gerçekleşmemiştir[364].

Elbette İthalat-İhracat Bürosuyla bağlantılı yer altı organizasyonu da Temmuz'dan Aralık ayına kadar boş durmamıştı. Fakat Rusya'da faaliyet gösteren muhalif gruplardan hangisinin muhatap alındığı ve desteklendiği sorusu yine yanıtsız kalmaktadır. Bolşevikler olumsuz tavır almışlardı. Ayrıca bu çevreler savaşın yol açtığı olaylar nedeniyle öyle güçsüzleşmişlerdi ki etkin eylemlerde bulunabilecek durumda değillerdi. 1920'de anılarını

363) Bkz: P.S.Melgunov: *Solotoy Nemetzki Kivuç*, 1940, S. 37.

364) M. Futrell: Agy., S.173 ve devamı

kaleme alırken karamsar olmak için hiçbir nedeni bulunmayan Şlyapnikov, Bolşeviklerin Petersburg Komitesi'nde üye sayısının sekiz-on civarında olduğu ve etkilerinin de ağır polis baskısı ve savaş yanlısı Menşeviklerin düşmanlıkları nedeniyle olağanüstü darlaştığını yazmaktadır[365]. O nedenle Rusya'daki Bolşevik çevrelerin -Lenin'in bilgisi dışında- Parvus'la ilişkiye geçmiş ve onun adına politik genel grevi örgütlemiş olmaları imkansız görünüyor. Lenin'in talimatıyla Rusya'daki çalışmayı denetleyen Alexander Şlyapnikov da, bu hususta her türlü kuşkuyu şiddetle reddetmiştir. Öte yandan, eğer Bolşeviklerin işbirliği söz konusu olsaydı, Parvus'tan maddi destek almış olmaları gerekirdi. Oysa ne İsviçre'deki Merkez Komite, ne de Petersburg Bürosu, Şlyapnikov'un sözleriyle "*savaşın yarattığı karamsarlık ve kayıtsızlık*"tan kurtulmak için gerekli maddi imkânlara sahipti. Helphand'ın Rusya'da faaliyetini yoğunlaştırdığı 8-13 Aralık 1915 tarihleri arasında Lenin, İskandinavya' daki Alexsandra Kollontay'a şöyle yazar: "*Para yok. Elimizde para yok! Başlıca zorluk bu*[366]."

Parvus'un aklından hangi örgütler geçmiş olabilir? Bu soruya ancak varsayımda bulunarak yanıt verilebilir. Kopenhag'da kurduğu organizasyonu kullanarak lokal grev komitelerini, fabrika temsilciliklerinde ve sendikalarda yer alan bağımsız devrimci çevreleri veya her şeye hazır olduklarını söyleyen şahısları muhatap almış olabilir. Petersburg'ta Rayon temsilcilerinin oluşturdukları sosyalist bir grup olan Meshrayonzy ile temasa geçmiş olması da mümkündür. Politik olarak Bolşeviklerle Menşevikler arasında bulunan Meshrayonzy grubunun, savaş sırasında her iki fraksiyonun yılgın unsurlarıyla işbirliği yaptığı bilinmektedir. Bu grupla gevşek bağları bulunan Uritzki, Kopenhag Bürosu'yla grup arasında temas sağlamış olabilir. Ancak bu yönde herhan-

365) A. Şlyapnikov: Agy., II, S. 25 ve S. 100.

366) Gankin Fischer: *The Bolsheviks anr the World War*, 1940, S. 280.

gi bir kanıt yoktur[367].

Parvus'un sözünü ettiği Petersburg'ta harekete geçmeyi bekleyen 100.000 kişilik örgütün Helphand'ın hayalinde yaşadığını, Alman hükümeti tarafından ödenen paraların Rusya'da devrimin ateşlenmesi yerine çok başka başka amaçlar için harcandığını iddia etmemiz için henüz erken olduğunu düşünüyoruz. Kaynakların son derece yetersiz olması acele karar vermememiz gerektiğini gösteriyor. İleride, Ocak Grevi için yapılan büyük hazırlıklar anlatıldığında ve Ocak 1916'da gerçekten de yaşanan devrimci olaylarla Helphand'ın iddia ve beklentileri karşılaştırıldığında daha açık bir tablo görebileceğiz.

Parvus, 30 Kasım 1915'te Kopenhag'taki Alman elçisine Rusya'yla barış olanaklarını inceleyen ve Rus devrimi için üç maddeli bir plan içeren yedi sayfalık yazısını sundu[368]. Bu andıçta Helphand, kendisiyle Dışişleri Bakanlığı arasındaki çıkar çatışmasına değinmekteydi. Yaptıkları işbirliğinin sonucu ne olacaktı: Çar'la yapılacak ayrı bir barış anlaşması mı, yoksa Petersburg'ta devrim mi?

Rus işçilerine genel grev çağrısı yapmadan önce Çar'la yapılacak barışın kendi devrimci planlarıyla kesişmemesini garantiye almak isteyen Parvus, Alman hükümetini Rusya'daki bugünkü sistemle herhangi bir anlaşma yapmaması için ısrarla uyarıyordu. Çar, artık ülkenin bütünü adına konuşacak ve hareket edecek otoriteyi sahip değildi. Eğer Nikola Berlin'le barış imzalarsa, daha gerici yeni bir hükümet iktidarı ele geçirecek ve "*milliyetçi yanı daha güçlü*" bu hükümet kendisini Çar'ın imzaladığı anlaş-

---

367) 1917'de döndükten sonra Meshrayonzy'ye katılan Trotzky aynı yılın temmuz ayında bu örgütleri Bolşevik partiye kattı. Ünlü üyeleri: Lunaçarski, Uritzki, Yoffe, Ryazanov, Karahan, Yerenev.

368) "Rusya'da Bir Devrim Olanağı Üzerine": Dışişleri bakanlığı Belgeleri, WK 11c secr Memorandum ne imzalanmıştır, ne de tarihlidir. Ancak Brockdorff-Rantzau'ın şansölye Bethmann Hollweg'e yazdığı 30 Kasım 1915 tarihli mektuba ektir ve bu mektupta bu fikrin Parvus'a ait olduğunun altı ısrarla çizilmiştir

madaki yükümlülüklere bağlı hissetmeyecekti. Antant'ın maddi desteğini arkasına alarak yeni imzalanan barış anlaşmasına uymamak ve anlaşmanın içini boşaltmak için her şeyi yapacaktı. Böylece Almanya "*silahla elde ettiği zaferin politik sonuçlarından yoksun bırakılacak*"tı. Rusya'nın anlaşmaya uyacağının garantisi yoktu. O nedenle Parvus, Çar'la anlaşmanın savaşı bitireceği, ancak barışı kuramayacağı kanaatine varmıştı.

> *"Rusya şimdiden politik gelişme bakımından öyle bir seviyeye ulaştı ki, bu ülkeyle barış ancak, barışı yapan hükümetin halkın güvenine sahip olmasıyla mümkündür."*

Oysa Almanya Çar'la barış imzalamazsa, barış devrimin genel sloganı olacaktı.

Parvus'a göre barışa duyulan hasret ve kıtlık devrimi başlatacak, bu koşullar altında iktidara gelmiş bir hükümetin ilk kaygısı da savaşa son verip derhal barış imzalamak olacaktı. Devrimin önderleri savaşın bütün suçunu devrilen hükümete yükleyeceklerinden, imzalanacak anlaşmada Almanya'ya esaslı tavizler vermekte zorlanmayacaklardı. Barış, halkın isteğinin yerine getirilmesi olarak algılanacak ve halk tarafından desteklenecekti. Parvus böyle bir devrimci hükümet için zamanın olgunlaşmış olduğunu düşünüyordu.

> *"Artık Rusya'da devrimci örgütler, 1905'te genel grev zamanında olduğundan daha güçlüler; eski dağınıklığı aştılar. Halk kitleleri arasında yayılan öfke, 1905'tekiyle kıyaslanamaz ölçüde büyüdü. Ordu bile hükümete karşı vaziyet almış durumda. Sıra bütün büyük kitle hareketlerinde görülen son atalet momentinden sıyrılmaya gelmiştir."*

Bu "fırtınaya gebe atmosfer", ona göre dışarıdan gelecek etkilere "son derece duyarlı"ydı. Devrimci hareketi son atalet momentinden kurtarmak için önerdiği Üç Maddeli Plan'da, ilk ve en önemli faktör olarak savaş alanlarında meydana gelen olayları öngörmekteydi. Eğer Almanya kısa süre içinde Riga ve Dünaburg'u ele geçirmeyi başarırsa, Rusya'nın son zafer umutları iyice çökecek ve bu kamuoyu üzerinde "muazzam bir etki" yaratacaktı. Gelişmeyi hızlandıracak ikinci yol, Rus para ve sermaye piyasasına karşı finansal önlemler almaktı. Nispeten düşük bir maliyetle rublenin uluslararası değerini daha da düşürerek Rus halkının rubleye güvenini yok edebileceği iddiasını ileri sürüyordu. Eğer dolaşımda aynı seri numaralı banknotların bulunduğu kanıtlanabilirse Rusya'da para paniği başgösterecek, bu da Rusya'nın dışarıdaki kredisine ağır zararlar verecekti. Üçüncü olanak ise Rus ordusunun daha güçlü bir propagandayla etki altına alınmasıydı. Fakat bu propaganda anonim bildiriler dağıtarak değil, "mevcut duruma uygun bir biçimde" yapılmalıydı. Ajitasyon, Alman sosyal-demokrasisi ve sendikalar tarafından üstlenilmeliydi. Yapılacak propaganda ulusal duyguları incitmemeli ve doğrudan teslimiyet çağrısı yapmamalıydı.

> *"Asıl mesele devrimci morali yükseltmektir. Öngörüldüğü üzere devrimci olaylar 9-22 Ocak tarihleri arasında yoğunlaşacağı için, bu hususlar hızla ele alınmalıdır."*

Brockdorff-Rantzau, Parvus'un, "*St.Petersburg'tan gelen adamının verdiği gizli bilgilere dayanarak*" kaleme aldığı andıcı, kendi yazısını da ekleyerek derhal şansölye Bethmann Hollweg'e göndermişti.

> *"Her kombinasyon gibi bu planın da mutlaka hedefe ulaşacağı garanti olmasa da"* diye yazıyordu Brock-

> dorff-Rantzau, *"Helphand'ın politik geçmişi, özellikle 1905 Devrimi'nde oynadığı rol, önerilerinin başarıya ulaşabileceğine güven duymamızı sağlayabilir; onun önerileri, Rus sorununda egemen olan belirsiz beklentilerle kıyaslandığında kesinlikle daha olumludur ve belki de sorunun çözümü için, şimdiye kadar sadece savaşta kaydedilen başarılara dayanılarak, olanaklar dahilinde bile düşünülemeyecek kadar radikal beklentiler için uygundur"*[369]

Dışişleri Bakanlığı'nın, Parvus'u, görüşmek üzere derhal Berlin'e çağırmaya karar vermesi, Brockdorff-Rantzau'ın kişisel çabasıyla gerçekleştiğini biliyoruz. Almanya'nın Kopenhag temsilcisi, Dışişleri Bakanlığı'nı çekildiği sessiz ve korunmalı köşesinden çıkarıp Parvus'un planlarına tam destek vermeye ikna etmek için bütün otoritesini, inandırıcılığını ve özel ilişkilerini kullanmış, hatta kuzeni olan gizli elçilik meclisi üyesi Langwerth aracılığıyla, Parvus'un Berlin'de şansölye tarafından kabul edilmesini sağlamaya bile çalışmıştı. Kuzenine yazdığı 8 Aralık 1915 tarihli mektupta Rantzau, Bergen'in, Parvus gibilerinin en yüksek makamlarla görüşmelerine izin verilmemesi gerektiği yönündeki düşüncesine katılmadığını ifade ediyor, Helphand'ın şansölye üzerinde olumlu "etki" bırakacağını düşünüyordu[370].

16-20 Aralık tarihleri arasında bir kaç kez Berlin'e gelerek Dışişleri Bakanlığı ve Hazine Dairesi'nin önemli memurlarıyla Üç Maddeli Plan'ını görüşen Parvus'a, Dışişleri Bakanlığı'nın destek vadederken, Hazine Dairesi müsteşarı Helferich, finans planları hakkında duyduğu kuşkuları gizlememişti. Helferich, gerek bu önlemlerin teknik uygulanabilirliklerine, gerekse de kısa süre

369) 30 Kasım 1915 tarihli ve 43 sayılı rapor. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c secr.
370) Simmern'den Baron Langwerth'e 8 Aralık 1915 tarihli mektup. Kopenhag Elçiliği Belgeleri "Rusya".

içinde ve mutlak gizlilik altında gerçekleştirilebileceklerine inanmıyordu[371]. Görüşmelerin somut sonucu, Alman hükümetinin Parvus'a, andıcın üçüncü maddesi, yani Rus ordusunu hedefleyen propaganda faaliyetleri için bir milyon ruble daha vereceğini taahhüt etmesiydi[372].

Brockdorff-Rantzau'ın amaçladığı Parvus'la şansölyenin özel görüşmesi, Aralık 1915'te gerçekleşmedi. Fakat Alman elçisinin, aynı dönemde şansölyeye yazdığı mektupta Rusya'da devrimin teşvik edilmesi için nasıl yoğun bir çaba harcadığı açıkca görülmektedir. Brockdorff-Rantzau, şansölyeye yazdığı 16 · Aralık 1915 tarihli bu mektupta hükümetin doğu politikasını doğrudan etkilemeye çalışmaktadır. Almanya'nın Kopenhag elçisi, Çar'ın "*tarih önünde korkunç bir suç işlediği ve dolayısıyla bizim tarafımızdan korunma hakkını yitirdiği*"ni yazıyordu. Romanov'larla geleneksel dostluğu bugün teraziye koymak istemek "*sonuçları çok ağır olacak bir yanılgı*"ydı[373].

Görüldüğü gibi elçi de Parvus'un Kasım-Raporu'nda belirttiği gibi çarlık hükümetiyle ayrı barış imzalama fikrine karşı çıkıyordu. İkisi de Dışişleri Bakanlığı'nın -hâlâ barış imzalanabileceğini umut ettiği için- radikal adımlar atmaktan çekindiği ve devrimcileştirme programına gereken önemi vermediği, azimle işe sarılmadığı izlenimini edinmişlerdi. Brockdorff-Rantzau, şansölye-

371) Finansal önlemler uzerine belirsiz imalar Parvus'un, salt propaganda bakımdan etkili banknot emisyonu kanıtlarının dışında daha riskli olanaklar ve yollar önerdiğini düşündürtüyor. İnsan, onlarca yıl sonra Hitler'in İngiliz parasını aynı yöntemle çökertmeye çalışması gibi, sahte ruble basmayı önermiş olabileceğinden kuşku duyuyor. En azından Colonel B.V.Nikitine (*The Fatal Years*, 1938, S. 114) 1917 Eylül Ayaklanması sırasında Kronstadt'ta devrimci çevrelerde sahte onluklar görüldüğünden söz etmektedir. Ancak bu onluk rublelerin Almanya'dan geldiğine ilişkin herhangi bir kanıt bulunmuyor.

372) Helferich'den Zimmermann'a, 26 Aralık 1915. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11 c sec.

373) Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11 c secr.

ye yazdığı ve Çar Nikola'yı "*mistik flajelanların etkisi altında hiçbir zaman kendisiyle düşman olmak istemeyen bir hasmına karşı zafer düşleri kuran zayıf ve ikiyüzlü bir imparator*" olarak nitelendirdiği mektubunda, Alman yönetiminin Rus sarayıyla dayanışma duygusunu yok etmeyi ve Rusya'ya karşı uygulanacak önlemlerin yaratabileceği kuşkuları dağıtmayı amaçlıyordu. Almanya'yı perişan olmaktan ve Antant tarafından dikte edilecek barış koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktan korumak için bütün yollar mübahtı.

> *"Fakat eğer Rusya'da devrimi zamanında ateşleyebilir ve böylece ittifakı dağıtabilirsek hem zafer, hem de zaferin bedeli olarak dünyada ilk sıra bizim olacak. Buna karşılık Rusya'nın barış imzalandıktan sonra çökmesinin bizim açımızdan fazla bir değeri yok, belki de bu bizim için kötü bile olur.*
>
> *Dr. Helphand'ın ne bir aziz, ne de insana rahatlık duygusu veren bir konuk olmadığı kesin; ancak bu adam misyonuna inanıyor. Rus-Japon Savaşı'nın ardından patlak veren devrimde de yeteneğini gösterdi. O nedenle ben, bu adamı çok geç olmadan kullanmamız ve eğer Alman ulusu, Hohenzoller'lerin yönetimi altında Rus halkıyla ebedi dostluk içinde yaşamak istiyorsa, torunlarımız tarafından geleneksel diye adlandırılacak bir politik çizgi izlememiz gerektiğini düşünüyorum.*
>
> *Çarlık, şu anki haliyle çökertilemezse bu hedefe ulaşılamayacaktır. Dr. Helphand bunun için izlenecek yolu gösterebileceğine inanıyor ve yirmi yıllık tecrübesine dayanarak son derece olumlu önerilerde bulunuyor. Bence, içinde bulunduğumuz durumu dikkate alarak bu önerileri gerçekleştirmeye cesaret etmeliyiz. Maliyetin çok yüksek, başarının ise kesin olmadığını biliyorum; atılacak böyle bir adımın ülkemize olası etkilerini*

de kesinlikle görmezden gelmiyorum. Eğer askeri olarak lehimize sonuç alabilecek durumdaysak elbette tercihim bu yönde olacaktır, aksi halde, bana göre tek çözüm kalıyor: Helphand'ın önerdiği planı hayata geçirmek, çünkü büyük devlet olarak varlığımız- belki de daha fazlası- tehlike altında."

Almanya'nın Rusya'da devrimin gerçekleştirilmesini hedefleyen doğu politikasının etki alanı ve zorluğunu o zamana kadar hiçbir Alman diplomat ve politikacı Brockdorff-Rantzau'ın bu mektupta ifade ettiği kadar açık ifade etmemişti. Elçi Almanya'nın ödeyeceği bedelin epeyce yüksek olacacağı kanısındaydı; izlenen bu politikanın Almanya'nın iç politikasına etkilerini de görmezden gelmiyordu. Zaten Rusya'yı askeri araçlarla yenilgiye uğratmayı tercih etmesinin nedeni de budur. Ancak 1915 yılının sonlarına gelindiğinde, politikanın klasik yöntemleriyle başarıya ulaşmak pek olanaklı görünmüyordu. Elçi mektubunda, hükümeti, hanedanlığın yararını gözetmeye ve bütün politik kuşkuları bir yana bırakıp büyük devlet olarak Almanya'nın varlığını, sosyal devrim de dahil her türlü yolla savunmaya çağırıyordu.

Brockdorff-Rantzau'la Parvus'un Rusya'da ateşlemeyi planladıkları devrimle ilgili farklı düşüncelere sahip oldukları çok açık. Parvus, Batı Avrupa'da sosyalizmin çıkış yapmasına yardım edecek bir sosyal patlama beklerken, Brockdorff-Rantzau'ın hedeflediği Rusya'da barış imzalamak isteyen yeni bir rejimi iktidara getirecek politik devrimdi. Barış görüşmelerinin tarafı olarak kabul ettiği iktidara gelecek ideolog ve ihtilalci sosyalist önderlerin halktan çok sınıfı temsil edeceklerini, Rus devletinden çok dünya devrimi düşüncesini savunacaklarını bilemezdi. Devrim fiili olarak başlamadan önceki süreç için son derece mantıklı ve ikna edici argümanlar sunan Rantzau, devrimden sonra kurulacak Almanya-Rusya ilişkisine ütopik ve hatta naif bir yaklaşım içindeydi. Fakat, savaş ortamı göz önüne alındığında, net ve ne istediği-

ni bilen bir politika izlemeye çalıştığı kabul edilmelidir. Oysa Dışişleri Bakanlığı ne Rusya'yla ayrı bir barış imzalamak, ne de devrimi ateşlemek için etkili herhangi bir adım atmıyordu.

Parvus'la Brockdorff-Rantzau arasında henüz açığa çıkmamış çıkar çatışmasına rağmen, elçinin tavsiyeleri, Rusya'da devrimin desteklenmesi programı için son derece yararlıydı. Zira Parvus bu andan itibaren, Çar'la yapılacak her türlü özel barışa karşı çıkan ve Petersburg'ta devrimin zorunlu olduğunu koşulsuz kabul eden Alman diplomasisinin en etkili diplomatlarından birine sırtını dayayabilirdi.

Ancak elçinin, neredeyse yetkilerini aşan bu müdahalesi de Dışişleri Bakanlığı'nın daha net bir politika izlemesini sağlayamamıştı. Berlin'den döndükten sonra Kopenhag temsilciliğine görüşmenin olumlu geçtiğini bildirir raporu, bir kaç gün sonra bakanlık müsteşarı Jagov tarafından düzeltildi. Jagov, Kopenhag elçisine, Hazine Dairesi müsteşarı Helfferich'in, "Dr. Helphand'ın fantastik finans planları"na ihtiyatla yaklaştığını, Parvus'un söylediğinin aksine bu planların kabul görmediğini bildirdi[374].

Ancak planın bakanlık tarafından reddedilmesi artık ne Brockdorff'un ne de Parvus'un iyimserliğine gölge düşürebilirdi. Mali alanda yapmayı düşündükleri aksiyon durdurulmuş olsa da, Petersburg'ta devrimi, yoğun propaganda ve örgütsel çalışmayla devrimi en kısa zamanda ateşleyebileceklerine inanıyorlardı. Parvus geri döndükten sonra, Brockdorff-Rantzau'ın aracılığıyla kendisine vadedilen bir milyon rubleyi istedi. Elçi Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı mektupta, Parvus'un devrimi tam anlamıyla örgütleyebilmesi için 20 milyon rubleye ihtiyaç duyduğunu yazmıştı: Ancak konspiratif nedenlerle bu parayı hemen dağıtması olanaksızdı. Aksiyon kısa süre sonra başlayacağı için şimdilik

374) Jagov'dan Rantzau'a 31 Aralık 1915 tarihli ve 2096 sayılı telgraf. Kopenhag Temsilciliği Belgeleri, "Helphand".

vadedilen bir milyon rublenin hemen verilmesi zorunluydu; bir süre sonra Petersburg'a gidecek olan adamlarından biri götürecekti bu parayı. 22 Ocak'tan önceki son hafta içinde çeşitli devrimci merkezlerle ilişkinin pekiştirilmesi gerekiyordu. Elçi yapılacak itirazı önceden engelemek için, Helphand'ın önerisini "acelecilik" olarak değerlendirmediğini, " nesnel düşüncelere dayandığı ve başka kişisel amaçlar gütmediği "[375]" izlenimi edindiğini yazıyordu.

21 Aralık 1915'te Alman elçisiyle yaptığı bir başka görüşmede Parvus ilk kez, dolaylı olarak, önümüzdeki Ocak ayında hayata geçirilecek aksiyondan mutlak bir kesinlikle başarı beklenmemesi gerektiğini dile getirdi. Kendisi tarafından yaratılan yüksek beklentiler, hareket başlamadan kısa süre önce, yine kendisi tarafından yavaş yavaş aşağıya çekilmişti Devrimi tam olarak örgütleyebilmek için gerekli olduğunu söylediği 20 milyon rubleye işaret etmesi Ocak'ta sadece kısmi bir başarı beklediğini göstermektedir. Gerçi Parvus hâlâ devrimci hareketin 22 Ocak'ta başlayacağı tezinde ısrarlıydı, ama "derhal bütün ülkeyi kapsamayabileceği"ni ekliyordu sözlerine. Rusya'nın devrimin başlangıcında elde edilen bu başarıdan sonra da sakinleşmeyeceğine inanmasına rağmen, Alman hükümetine, Rusya'ya karşı üçüncü bir kış seferi düzenlemek için hazırlanmasını ve Rusya'nın devrimcileştirilmesi için kendisi tarafından Üç Maddeli Plan'da önerilen önlemleri" derhal gerçekleştirmeye başlaması"nı tavsiye ediyordu.

Helphand'ın son anda girıştiği, Dışişleri Bakanlığı'nın, Petersburg'ta politik sansasyon beklentilerini politik gerçeklikle uyumlandırma çabası sonuçsuz kaldı, zira devrimin 9 Ocak'ta kesin olarak patlak vereceğine dışişlerini inandıran kendisinden başkası değildi. 24 saat içinde 100.000'den fazla insanı sokağa

375) Brockdorff-Rantzau'dan Bethmann Hollweg'e 21 Kasım 1915 tarihli ve 489 sayılı rapor. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c sec.

çıkarabilecek güçte bir örgütten söz etmemiş miydi? Devrimin kaçınılmaz olduğunu söyleyen ve tarih olarak da 1905 yılının kızıl pazarını veren o değil miydi? Şimdi kendi gölgesine karşı mücadele vermek gerektiğini görüyordu. Politik güvenirliğinin, olanaklarını abartma huyunun tehdidi altında olduğunu hissetmişti; devrimci Parvus, diplomatik danışman ve politik kanaat oluşturucu Parvus tarafından ekarte edilmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

29 Aralık 1915'te "Rusya'da devrimci hareketin geliştirilmesi" için verilen bir milyon rubleyle birlikte Ocak 1916 başında, grevin gidişatını daha iyi izleyebilmek ve adamlarının kendisine daha kolay ulaşmalarını sağlamak için kritik günlerde orada bulunmak üzere Stokholm'e gitti. 3 Ocak 1916'da Brockdorf-Rantzau'a çektiği telgrafta şöyle yazmıştı:

"*Her şey yolunda. Petrograd'tan haber bekliyorum.*"

Belki de tarih, savaş sırasında Petrograd'ta patlak veren endüstriyel grev hareketinde Almanya'nın katkısının ne olduğunu hiçbir zaman tatmin edici biçimde kanıtlayamayacaktır.

Gerek bu olaya katılan Alman makamları, gerekse de Rusya'daki devrimci merkezler bu karışık durumu büyük bir gizlilik içinde ele almış, belgelerde isim ve rakam telaffuz etmemeye özen göstermişler, Parvus'un kendisi kurduğu yeraltı örgütü hakkında somut verileri yazıya dökmekten kaçınmıştır. O nedenle Rusya'daki Ocak Grevi'nde Helphand'ın katkısını kestirebilmek için tarihçilerin yapabilecekleri tek şey tahminlerde bulunmak, işaretleri izlemek ve zaman zaman da varsayımlarda bulunmaktır.

22 Ocak 1916'da St. Petersburg'ta yaklaşık 45.000 işçi, Kızıl Pazar'ın yıldönümünde iş bıraktı. Fakat Parvus'un 100.000 işçinin katılmasını beklediği grev, umduğu gibi devrimi ateşleyecek kıvılcımı oluşturmamıştı. Moskova ve taşra kentleri hemen katılmadıkları için sınırlı kalan grev, Güney Rusya'da, özellikle 11 Ocak 1916'da "Naval"- Fabrikalarında çalışan 10.000'den fazla

işçinin greve gittiği Nikolayev'de, daha tehlikeli bir hal almıştı. Eylem için ekonomik gerekçeler ileri sürülmüş olsa da polis politik etkilerden emindi. Ücret talepleri öyle yüksekti fabrika yönetiminin işçilerin bu taleplerini yerine getirmesi olanaksızdı. Koramiral Muravev tarafından imzalanarak Petersburg hükümetine gönderilen bir polis raporunda da bu soru yanıtsız bırakılmıştır:

> *"Bu politik grev mevcut düzen düşmanlarının, yani sol partilerin eseri mi, yoksa bu işte devlet düşmanlarının (Almanya) parmağı mı var[376]."*

Grev, birkaç hafta geçtikten sonra da bir türlü bitirilmeyince, fabrika 23 Şubat 1916'da Deniz Bakanlığı tarafından kapatıldı.

"Naval"-Fabrikalarındaki grevin Parvus'un çabalarıyla gerçekleştiğini gösteren doğrudan bir kanıt yok elimizde. Ancak Mart Andıcı'nda özellikle Rusya'nın güneyindeki liman kentlerinde devrimci patlamaların beklenmesi gerektiği vurgulanmakta ve ekteki Onbir Maddelik Program'ın 2. maddesinde şöyle denmektedir: *"Bükreş ve Jassy üzerinden Odesa ve Nikolayev'deki devrimci örgütlerle doğrudan ilişki kurulmalı"*. Grevin uygulanış biçimi, komitelere, grevdeki her işçiye günlük birbuçuk Mark karşılığı para ödenmesi için bir miktar para bulundurmayı öneren Parvus'un bu işte parmağı olduğuna işaret etmektedir[377].

Parvus'un Nikolayev'deki grevi kendi başarı hanesine yazmış

---

376) M.G.Fleer: *Rabocçye Dvisheniye w Godu Voiny*, 1923, S.247

377) Dışişleri Bakanlığı'nda WK 11 s sec. Sersinde A 7122 sayılı şu nota bulunmaktadır: "Grev Rusya'da devrimin temel biçimidir...O nedenle 'Bolşevikler'in temsilcisi Lenin'le özel kişiler aracılığıyla temas kurmaya çalışmak. Alman olmayan üçüncü şahıslar aracılığıyla grevler için belli miktarda para yatırmak ve Petersburg Rayonu'nda iş bırakan her işçiye günlük birbuçuk Mark ödemek taahhüdünde bulunmak gerekir .." Bu nota olasılıkla 1915 yılının Mart ayı başlarında verilmiştir. Üsluptan kaleme alanın Parvus olduğu anlaşılmaktadır.

olabileceği varsayılsa bile, bu, Ocak Olayları'nın onun beklenti ve vaatlerinin çok gerisinde kaldığı gerçeğini değiştirmez. Hiç kuşkusuz grev hareketi büyük bir güçle yükselmiş, gerek Petersburg'taki diplomatik gözlemciler, gerekse de sosyalist mülteciler tarafından alarm işareti olarak dikkatle kaydedilmişti. Fakat hareket devrime dönüşmekten çok uzaktı. Kesküla, Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu Ocak 1916 tarihli raporda devrimin şu an ancak "ideolojik açıdan" olgunlaşmış olduğunu söylerken gerçek durumun en yakın tarifini yapmıştı. Bu potansiyel enerjiyi akut kitle hareketine dönüştürmek için son derece büyük örgütsel çabalar gerekmekteydi[378].

Parvus'un, böylesine istikrarsız devrimci havayı, eğreti biçimde kurulan, geçici ajan ve gezici ticari temsilcilerden devşirilen bir örgütle, birkaç ay içinde devrime dönüştürebileceğinden emin olması vahim bir yanılgıydı. Belli ki Rusya'daki etkinliğini ve eylem olanaklarını fazlaca abartmıştı. Zaten hiçbir zaman örgütsel çalışma konusunda iyi olmayan Parvus, kısa süre önce Balkanlar'da ticari alanda başardıklarına benzer bir sistemi, yeterli miktarda para, fantezi ve enerjiyle kurabileceğini düşünmüş olabilir. Gözden kaçırdığı şey, kısa vadeli büyük ticari işlerde zaman zaman yeterli olabilen doğaçlama olanakları ve içgüdülerin, bir kitle hareketi yönetecek ve yönlendirecek kapsamlı ve disiplinli bir örgüt yaratmak için kesinlikle yeterli olamayacağıydı. Parvus, paralı ajanlarının anlattıklarını eleştiri süzgecinden geçirmeden kabul eden, adamlarının böbürlenme meraklarını ve kasti iyimserliklerini farkedemeyen, Rusça "vranyo" sözcüğüyle anlatılan fantezi, yarı gerçek ve masal karışımı anlatımları gerçeğin kendisi olarak algılayan safdil, hatta biraz bön bir teorisyen olduğunu göstermişti. Parvus'un Dışişleri Bakanlığı'nı bilerek yanlış bilgilendirdiğini düşünmemiz olanaksız, çünkü kişisel prestiji tehlikeye düşecekti. Bu ikili oyunu bilerek isteyerek cy-

378) Z.A.Zeman Agy., S.11 ve devamı.

nadığını iddia etmek bedel olarak güvenirliğini ve otoritesini yitirmeyi göze aldığını söylemek demektir. Ayrıca durup dururken devrimin başlama tarihi olarak 22 Ocak 1916 tarihini vermiş olması da düşünülemez. Faaliyetinin elle tutulur sonuçlarını en kısa zamanda göstermek zorunluluğu gibi bir baskı altında da değildi. Politik beklenti ve umutlar sadece Parvus'tan kaynaklanmıştı, o nedenle de sadece o sorumluydu.

Stokholm'de üç hafta kaldıktan sonra Kopenhag'a dönen Parvus, Brockdorf-Rantzau'la görüşürken yenilgiyi önemsemez görünüyor, hatta iddiasını hâlâ sürdürüyordu. Bir milyon rublenin gerekli yerlere dağıtıldığını, Petersburg'taki örgütün darbe indirmek için hazır beklediğini ifade etti. İddiasına göre, adamları eylemi 22 Ocak'ta başlatma kararına karşı çıkmışlar, durumun son iki aydır büyük ölçüde değiştiğini söylemişlerdi. Çok sayıda öncü devrimcinin yalpalamaları ve Petersburg'ta yaşanan açlığın şimdilik atlatılmış olması da değişikliğe neden olan önemli etkenlerdendi. Örgütün liderleri grev hareketini erteleme ve gelişmeleri bekleme kararı almışlardı. Ayrıca bu geçici erteleme kararıyla "yeterli sayıda insanı" sokağa döktebilmeyi ve hareketi daha iyi yönetebilmeyi umuyorlardı[379].

Parvus'un yaptığı açıklamayla Rus başkentindeki gerçeklerin ne kadar örtüştüğüne karar vermek zor. Petersburg'ta gerçekten de kapsamlı bir grev hazırlığı yapıldığı, Şubat başlarında Putilov-Fabrikalarında Nikolayev'in daha sonra yaşadığına benzer bir grevin patlak vermesinden anlaşılmaktadır. Bu kez de polis, grevin arkasında politik nedenlerin bulunduğu kuşkusunu dile getirmiştir[380]. Fakat gerçekten de grevin arkasında gerektiğinde 100.000 işçiyi sokağa dökebilecek bir örgütün bulunup bulunmadığı sorusu hâlâ yanıt bulmuş değildir ve eldeki belgeler dik-

379) Brockdorff-Rantzau'ın şansolye Bethmann Hollweg'e gönderdiği , 23 Ocak 1916 tarih ve 19 sayılı Raporu, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11c secr.

380) M.G. Fleer: Agy., S.255.

kate alındığında, yanıtlanması da olanaksız görünmektedir. Parvus'un örgütünün etkinliği konusunda kuşkuya düştüğü anlaşılıyor; Ocak 1916 sonunda Brockdorff-Rantzau ile yaptığı görüşmeden sonra bir daha hiç bu örgütten sözetmemiştir. 28 Kasım 1915'te Parvus tarafından ilk kez açıklanan örgüt, Ocak sonunda hızla ve sessiz sedasız unutulmaya terkedilmişti. Parvus'un başarısızlığını gerekçelendirmek için örgütten son kez söz etmesi, prestijini ve politik güvenilirliğini kurtarmak için giriştiği çaresiz bir çaba olarak değerlendirilmelidir.

Brockdorff-Rantzau da Parvus'un raporunu böyle anlamış olmalı. Zira bu açıklamayı aynı gün şansölye Bethmann Hollweg'e iletti. Ancak bu kez o zamana kadar her rapora eklemeyi alışkanlık haline getirdiği kişisel düşünceleri yoktu.

Parvus'un açıklamasıyla ilgili Berlin'de herhangi bir yorum yapılmadı. Hatta Brockdorff-Rantzau tarafından iletilen rapor moralleri öyle bozmuştu ki, Dışişleri Bakanlığı, Kopenhag temsilcisinden daha ayrıntılı görüş ve açıklama bile istemedi. Dışişleri Bakanlığı artık, Helphand'ın 22 Ocak'ta patlak vereceğini ilan ettiği devrimin blöf olduğunu düşünüyordu. Doğaldır ki, yaşanan bu düş kırıklığından sonra imparatorluk yönetimi, Almanya'nın karmaşık doğu politikasını yeniden tartışmaya açacaktı.

Maddi destek sunulmasına rağmen, Rusya'da devrimin kısa sürede gerçekleşemeyeceği anlaşıldıktan sonra, sorumlu mevkilerdeki politikacılar, bu tehlikeli deneyden hemen vazgeçme kararı aldılar. Doğu politikasının kısmen yeniden tespit edilmesi özellikle, Rusya'nın devrimcileştirilmesi programına baştan beri kuşkuyla yaklaşan müsteşar Jagow'un düşünceleriyle uyuşmaktaydı. Eski bir Prusyalı soylu aileden gelen Gottfried von Jagow 1913 başlarında Kinderlen-Waechter'in ölümünden sonra Dışişleri Bakanlığı'nın başına getirilmişti. O zamanlar elli üç yaşında olan hassas yapılı ve eleştirel müsteşar, özgüven sahibi ve zaferden emin Alman politikacı ve diplomat çevrelerde, pek iyi olmayan sağlığı ve sınırlı enerjisiyle güçlü askerlere karşı zorlukla di-

renebilen "kuşkucu bir aydın"[381] olarak anılmaktaydı. Dış politikayla ilgili düşüncelerinin kökleri, Almanya'nın hegemonyal konumuna karşı, İngiltere'den çok ilerlemekte olan Slavizmi baş düşman olarak gören belirsiz bir milliyetçilik ideolojisine uzanıyordu. Geleneksel düşünceyi temsil eden aristokrat bir diplomat olarak, kişilikleri ve yöntemleri kendi düzen anlayışıyla uyuşmayan ajanlardan, mutemetlerden ve yetkisiz politika simsarlarından hoşlanmıyordu. Rusya'da devrimin desteklenmesini özel bir çekimserlikle izlemişti. Ne şahsen, ne de politik olarak güven duyduğu Parvus hakkında aşağılayıcı ve alaycı sözler ediyordu. Daha sonraları Brockdorff-Rantzau'ın Zimmermann'a yazdığı gibi Jagow, "sivri dili için sürtüşme alanları aramak"taydı. Ocak 1916'mın başarısızlıkla geçmesinden sonra Jagow'un güvensizliği öylesine arttı ki Parvus'un devrim için verilen paraları kendi cebine attığından kuşku duyduğunu bile ifade etti[382].

Dışişleri Bakanlığı Şubat 1916'dan itibaren Parvus'la işbirliğinden neredeyse tamamen çekilmişti. Alman belgelerinin kanıtladığı gibi, Jagov'un etkisiyle Stokholm üzerinden barış için temaslarda bulunan Kont Witte'nin eski sekreteri Kolyşko, Prens Bebutov ve banker Rubinstein'a, Kopenhag'taki devrim çabalarından daha çok önem veriliyordu artık. Rusya'da gerçekleşecek devrim konusunda uğradıkları ilk düşkırıklığından sonra Alman politikacıların cesareti kırılmıştı. Bu yöndeki bütün çabalar asgari düzeye indirilmişti. 1916 yılı içinde ne Brockdorff-Rantzau, ne de Parvus Rusya'da devrimin organize edilmesi için önemli eylemler örgütlemekle görevlendirildiler. Gelen propaganda

381) F.vom Prittwitz ve Gaffron: *Zwischen Petersburg und Washington- Ein Diplomatenleben*, 1952, S.86.

382) 15 Mart 1916'da Almanya'nın İsviçre elçisi von Romberg, 30.000 Frank karşılığında Rusya'da devrim örgütlemek isteyen Ralf isimli bir Rus'tan söz eder. Jagow bu yazıyı şu yorumla kaydetmiştir: "Helphand çok daha büyük miktarlar istedi ve hiçbir şey yapmadı. Belki de bu paraları kendi cebine atmıştır. Hiç olmazsa bu adamın ucuz olma gibi bir avantajı var." Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Wk 2 geh.

malzemeleri ve yılgınlık yaratacak yayınlar sessiz sedasız Rusya'ya gönderiliyor, ancak bu faaliyetler, Almanya'nın İsviçre elçisi Gisbert Freiherr von Romberg tarafından zaman zaman teşvik edilen Rus ve Baltık devrimcilerin münferid eylemlerinden daha büyük bir önem ve etki kazanmıyordu.

Dışişleri Bakanlığı, düşman halkasından Rusya'yı, bir yandan ulusal ve sosyal muhalif grupları destekleyerek, öte yandan da çarlık sarayıyla diplomatik temas kurmaya çalışarak koparmak istiyordu. Bu iki olanak da denenmiş, bırakılmış, yeniden ele alınmış fakat gerekli ısrarla sonuna kadar götürülmemiştir. Alman diplomasisi mucize hayaliyle bekliyordu, rutin işlerle çarkı döndürürken doğuda imzalanacak ayrı bir barışın düşünü görüyor, ancak bunun için uygun bir bedel ödeyemeyeceğini söylüyordu.

1916 ilkbaharıyla birlikte Parvus için, ancak Mart 1917'de Rusya'da devrimin patlak vermesiyle sona erecek olan politik mahrumiyet dönemi başladı. Kendi icadı olan Rusya'yı devrimcileştirme politikası kendi hatası ve Dışişleri Bakanlığı'nın kararsız tutumu nedeniyle yarım kalmıştı. Gerçi Brockdorff-Rantzau Parvus'la ilişkisini kesmemişti ama karaya oturan geminin kendi çabasıyla yeniden yüzmesi olanaksızdı.

BOL PARA

Parvus 1916 yılının başlarında, politik misyonuyla ilgili yaşadığı ciddi krize rağmen, 1891'de Almanya'ya geldiği günden beri içten içe taşıdığı bir dileği Dışişleri Bakanlığı'na iletecek kadar güçlü hissediyordu kendisini. 20 yıldan fazla bir süredir Almanya'da kalmasına zoraki göz yumulmuş, zaman zaman "rahatsız edici" yabancı muamelesi görmüş, Prusya polisi tarafından "istenmeyen kişi" sıfatıyla sınır dışı edilmiş, Berlin ve Dresden'de "yasak ihlali" nedeniyle defalarca tutuklanmış, sürekli yakalanarak çarlık polisi OHRANA'ya teslim edilme tehlikesi altında yaşamış ve çoğu kez, Almanya politikasının gündelik sorunlarına müdahale olanağının çok kısıtlandığı illegaliteye geçmek zorunda kalmıştı. Daha 1891'de Wilhelm Liebknecht aracılığıyla Alman vatandaşlığına geçmek için girişimde bulunduğunu biliyoruz; tabii ki niyeti, Alman ulusuna karşı hissettiği duygusal bağa ifade kazandırmak değil, polis baskılarından kurtulmaktı. "*Bir vatan arıyorum*" diye yazmıştı Liebknecht'e, "*nerede ucuza bir vatan bulabilirim?*" 1897'de, Stuttgart parti örgütünün yardımıy-

la Württemberg vatandaşlığı için başvurmasının nedeni de aynıydı. Bu iki girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmış, Rusya'dan atılmış "*vatansız*" biri olarak savaş yıllarına kadar oradan oraya dolaşan Parvus, sosyal-demokrasiyi "*yeni vatan*" bellemişti. Halk ve ulus kavramlarının bitmekte olan bir çağa ait olduğunu düşünüyordu. Alman kültürüne karşı önce farkına varmadan, sonraları ise bilerek geliştirdiği ilgi, onu, yıllar içinde *Alman* sosyal-demokrasisinin bilinçli bir temsilcisi haline getirmişti. Almanca düşünecek kadar içselleştirdiği Alman diliyle kurduğu ilişki sonucunda Alman kültürü ve zekâsına hayranlık duymaya başladı. Ancak Alman kültürünü takdir etmesi, çoğu Rus aydınında olduğu gibi, Alman burjuvazisinin doygunluğu ve müşkülpesentliği karşısında "*şirokaya natura*"nın kendisini üstün görme duygusuyla bağlantılı değildi. Parvus, Almanya'ya beslediği sempatiyi, bir bütün olarak halktan soyutlamayı bildiği Alman küçük-burjuvazisine karşı duyduğu antipatiyle dengeliyordu.

Savaşın başladığı yıl, Alman sosyalisti olarak mı, Rus sosyalisti olarak mı konuştuğunu soran Paris'te çıkan *NAŞE SLOVO* adlı gazeteye verdiği yanıtta kendisini, Almanya'daki düşünsel yaşamı, başka ülkelerden daha "*karmaşık ve derin*" bulan "*Cermen kültürünün taraftarı*" olarak tanımlamış ve Alman partisinin kaderiyle "*ayrılmaz bir bağ*" hissettiğini ifade etmişti[383]. Kendisini Alman sosyalisti, Avrupa'nın en gelişmiş işçi partisinin üyesi olarak sunma gayreti, daha Ocak 1915'te Sofya'da yaptığı çok tartışılan konuşmasında açıkça görülmektedir. Şimdi 1916 kışında Alman vatandaşlığı için yeniden başvurma kararı almasının üç nedeni vardı: Hukuksal güvenceye kavuşmak, Alman kültür ve düşün yaşamının temsilcisi olarak onaylanmak ve Antant Devletleri'nin savaş propagandasının Almanya'dan Hunlar ve Barbarların ülkesi olarak söz ettiği bugünlerde Alman parti-

383) "Paris'te çıkan "*Naşe Slovo*" gazetesine açık mektup": *Glocke*, 1. Yıl, 1915, S. 159 ve devamı.

siyle dayanışma içinde olduğunu ifade etmek.

1915 Aralık ortalarında müsteşar Zimmermann'la Berlin'de yaptığı görüşmede vatandaşlığa kabul edilmek istediğini ilk kez dile getiren Parvus, 2 Ocak'ta da Brockdorff-Rantzau kanalıyla "*sorunun mümkün olduğunca hızla ele alınması*"nı talep ederken, vatandaşlığa tabul edilmesi durumunda "*Alman vatandaşı olarak Rusya'ya karşı aksiyon serbestisinin daha fazla olacağı*"nı ve "*daha fazla hizmette bulunabileceği*"ni[384] ileri sürdü. Prusya vatandaşlığına değil, imparatorluğun hizmetinde olan yabancılara verilen doğrudan Alman vatandaşlığına kabul edilmesi halinde çok memnun olacağını dile getirdi[385]. Ancak bu talebe karşı İçişleri Bakanlığı tarafından"ağır kuşkular" ifade edilince, çark ederek Prusya vatandaşlığına razı olduğunu belirtti.

Prusya vatandaşı olmaktan kaçınması, Prusya'ya ve Berlin'in politik üslubuna karşı duyduğu antipatinin ne kadar derin ve canlı olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. 11 Şubat 1916'da vatandaşlığa kabul için sunduğu özgeçmişinde ifade ettiği gibi Prusyalı olarak değil, *Civis germanicus* olarak, Alman kültürünün temsilcisi, "*yıllardan bu yana bir Alman bilgini ve Alman sosyal-demokrasisinin temsilcisi sıfatıyla dünya çapında ün kazanmış biri olarak*" onaylanmak istiyordu. Bu *curriculum vitae*'de "*neredeyse bir insan ömrü boyunca*" *eğitim, mantalite ve yaşam biçimi olarak Almanya'ya ait olduğu*"nu dile getirmişti.

> "*Bugün*" diye devam ediyordu Parvus "*Alman vatandaşlığı talebimi tekrar etmemin beni Alman halkına bağlayan zihinsel bağın biçimsel olarak da onaylanmasını istemek gibi kişisel bir nedeni olmasının yanı sıra*

384) Brockdorff-Rantzau'dan Zimmermann'a, 2 Ocak 1916, Alman Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11 c secr.

385) Bu durum 22 Temmuz 1913 tarihli İmparatorluk ve Vatandaşlık Yasası Madde 34'de düzenlenmiştir. Parvus, geçici olarak, vatandaşlığa kabul edildikten sonra hemen görevi bırakacağı Kopenhag Başkonsolosluğu'nda işe alınmasını istiyordu.

politik nedenleri de var. Savaş nedeniyle halkların birbirinin boğazına sarıldığı bugün, herkesin bütün gücüyle kendini ifade etmesi önemlidir. Bu durumda ben ancak tam haklara sahip bir Alman vatandaşı olarak kendimi ifade edebilirim[386].

Parvus Şubat sonunda, çeşitli anılarda ve politik mücadeleyle ilgili literatürde sansasyon olarak tanımlanan[387] vatandaşlığa kabulü sırasında, kibirli -neredeyse küstah- başvuru sahibi olarak, kendisini Prusyalılıkla özdeşleştirmeye hiç niyetli olmadığını gösterdi. Fakat "iş *için*" veya "*imparatorluğun yararı*"na bütün tarafsız ülkelere girmesini sağlayan bir Prusya pasaportuyla da sosyal ve politik tanınmasına doğru bir adım atılmıştı. Maxmilian Harden'in daha sonraları ironik bir üslupla dediği gibi "*ünlü Alman yoldaş Parvus (şişmanın resmi adı böyleydi)*", mültecilerin nefretinden ve politik geçmişinin üstünde bıraktığı "kötü koku"dan kurtulmuştu. Her türlü hakka sahip Alman vatandaşı olarak, sosyal-demokrasinin zaferi gerçekleştiğinde devletin ve parlamentonun en yüksek yerlelerine gelebilirdi.

Parvus özel hayatında da girdiği yeni politik çevreye uyum sağlama çabasındaydı. Kopenhag'a gittiktan kısa süre sonra, kentin seçkin semtlerinden biri olan Vodrofsvej'de gösterişli bir villa kiralamış ve içini "yeni zenginler"in zevksizliği ve görgüsüzlüğüyle döşemişti. 16.000 Kronluk Adler marka lüks limuzini yolculuk için almıştı ama aynı zamanda gösteriş yapmasına da hizmet ediyordu. Çok sayıda cins köpeğin koruduğu mülkü, savaş yıllarında sahip olduğu mutlak maddi gücün sembolüydü.

---

386) Özgeçmişinden bir bölüm. "Berlin, 11 Şubat 1916 olarak tarihlenmiştir. Tiergarten-strasse 94: Alman Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 11 c secr

387) M.Beer: *Fifty Years of International Socialism*, 1937, S.195; M. Harden: Gold oder Weihrauch: Die Zukunft, 108. Cilt, 1920, S.2 ve devamı; V. Naumann: *Dokumente und Argumente*, 1928, S. 212.

Almanya'ya geldiği zaman kullanması için Berlin'de de bir evi olmasına rağmen, burada pek kalmıyor, Alman yoldaşlarıyla "Kaiserhof" otelindeki dairesinde buluşmayı ve yaşam tarzıyla onları etkilemeyi yeğliyordu.[388]. Hatta savaş yıllarında, Alman küçük-burjuvalarının beklentilerini karşılamak için, Maria Schillinger ile evlenmemesine rağmen tek eşli bir burjuva aile hayatı bile sürdürmeye başlamıştı. 1917'nin ortalarına doğru doğan, Alexander adını verdiği oğlundan gururla söz ediyordu ama aile geleneğinin güvencesi olarak gördüğü oğlu annesinin soyadını taşıyordu.

Burjuva yaşam tarzına ayak uydurması ve sergilediği konukseverlik sonucunda 1916 yılı içinde, partinin sağ kanat liderleri eski çekincelerini unutarak Parvus'la yeniden kişisel ilişki kurmaya başlamışlardı. O zamana kadar sadece mahrem özel görüşmelerle yetinen Parvus, 1916 ilkbaharından sonra yeniden sağ kanat sosyalistlerinin buluştukları kafelerde, özellikle de Südekum, Cunow, Baake, Kaliski, Haenisch, Heine, Baumeister ve Lensch'in çevresindeki insanların toplandığı Cafe Victoria'da görünmeye başladı. Bir çoğu zaten bir kaç aydır, yazarlarını dikkate değer ücretlerle sıkı sıkıya kendine bağlamış olan *GLOCKE* de yazıyordu. Belli ki Parvus başarıyla katettiği bu yolda yürümeye niyetliydi. Çevrelerinde yaşanan onca yoksulluğa rağmen hiç kimsenin reddetmeyi göze alamadığı gösterişli ziyafetler vererek Berlin'de yayın tabanını genişletme olanağı bulunup bulunmadığını araştırıyor ve *GLOCKE*'nin, aynı zamanda kısmen *MONATSHEFTE* yazarlarının katılımıyla yeni yayın projeleri gerçekleştirmeye çalışıyordu. Kafasında, aynı 1900'deki gibi, seçtiği yayınlarla partiye doğrudan etkide bulunabilecek ve kendi hanedanlığının merkezi olacak sosyalist bir yayınevi vardı. Bu kez 1904'de Gorki'yle yaşananlara benzer zorluklarlardan korkması gerekmi-

388) E.David: 1 Haziran 1916 tarihli günce kaydı: "Milyonerlere layık bir evde oturuyor." Federal Arşiv Koblenz.

yordu: "Bol dünyalık"la[389] her türlü geçici mali krizi atlatabilir, hatta yayınevini, sürekli zarar etse de, ayakta tutabilirdi.

1916 ortalarına gelindiğinde hazırlıklar tamamlanmış, Parvus Sosyalbilimler Yayınevi'ni Münih'ten Berlin'e taşıtmış ve yayınevi direktörü olarak Heinrich Cunow'un yönetiminde kendi broşürlerini ve kitap dizilerini yayınlamaya başlamıştı. Yıl sonunda aralarında Max Beer, August Winnig, Wally Zeppler, Karl Severing, Hermann Kranold'un ve *GLOCKE* çalışanlarının bulunduğu bazı yazarların parti yönetiminin politikasını destekleyen yazılarından derlenen KISA YAZILAR adıyla bir broşür yayınlandı. Ayrıca 1917 ortalarında, sendika lideri Carl Legien'in yakın arkadaşlarından biri olan Albert Baumeister tarafından savaşın başladığı yıl kurulan *INTERNATIONALE KORRESPONDENZ*'in yayın haklarını da almıştı. Yabancı basında çıkan yorumların çevirilerini yayınlayan bu derginin sosyalist taşra basını üzerinde önemli etkisi vardı[390]. Yayınevi, savaş propagandasını cephedeki orduya da yayabilmek için, *SOZIALDEMOKRATISCHE FELDPOST* isimli bir dergi de çıkarıyordu. İki haftada bir çıkan dergiden 20.000 adet, büyük kısmı ücretsiz olmak üzere, cepheye gönderiliyordu

Savaş yıllarında bu yeni yayın girişimlerinin önemli ölçüde para yatırılmadan gerçekleştirilmesi olanaksızdı. Ancak bu girişimlerin sadece mali açıdan değerlendirilmesi, kuruluşlarındaki politik amaçların -ki bu amaçlar Parvus için esastı- görülmesini engeller.

Bu yayınlara yılda 300.000 ya da 500.000 Mark akıtmak Parvus için sorun değildi; o, etkide bulunmak, düşüncelerini kitlelere taşımak, Almanya'da politik bir faktör haline gelmek ve hiç kimseye bağlı olmadan kendi grubunu oluşturmak istiyordu. Bir kez daha tecrit edilmiş ve dikkate alınmayan bir teorisyen konu-

389) Parvus'tan Haenisch'e, 16 Eylül 1915, Haenisch, agy., S.37.

390) O zamana kadar Chemnitzer Volksstimme'yi yöneten Haenisch, 1917 yılı başlarında Internationale Korrespondenz'in yönetici redaktörü oldu.

muna düşmek niyetinde değildi. Bedeli ne olursa olsun gelecegin iktidarı için uğraşıyordu.

Temmuz 1915'te Kopenhag'ta SAVAŞIN SOSYAL SONUÇLARINI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'nü[391] kurarken de aynı düşüncelerden hareket etmişti. Bu enstitünün Rusya'da devrimin desteklenmesiyle doğrudan ilişkisi olmadığı, sadece Rus mültecilerle ilişki kurularak bu iş için ikna edilmelerine hizmet ettiği daha önce de belirtilmişti. Parvus gerçekten de bilimsel ve bibliografik amaçlar gütmekteydi; bilim ve araştırma hamisi olma arzusunu tatmin etmek istiyordu. Tüzükte Enstitü'nün amacı "*savaşın bilimsel, mali ve sosyo-politik sonuçlarını bilimsel olarak aydınlatarak geleceğin toplumunun biçimlendirmesi için hazırlık yapmak*" ve bütün Avrupa ülkelerinde savaşla ilgili litaratürün derlenip ayıklanması ve böylece gelecekteki görevlerin çözümüne katkıda bulunmak olarak ifade edilmişti.

"Başkan" sıfatıyla Parvus Kopenhag'ta Enstitü'nün pratik yönetimini üstlenen Alman yanlısı profesör Karl Larsen ve sosyalist Svend Trier'in desteğini garantilemişti. Larsen ve Trier'in dışında şirkette İsviçre'den gelen mülteciler, İskandinavya adına C. Döring, Almanya adına sosyalist muhabir August Mai çalışıyordu. Oesterbrogade'deki özel büroda savaş yılları süresince, Parvus'un personel giderleri için aylık 40.000 Kron harcadığı önemli bir kitaplık oluşmuştu. Mart 1916'dan itibaren Enstitü, düzensiz aralıklarla da olsa, savaşta insan kayıpları ve savaşan ülkelerin sosyo-politik ve mali gelişimleri üzerine haberler veren bültenler yayınladı[392]. Parvus enstitüde biriken malzemeyi, 1917'de Berlin'deki Sosyal Bilimler Yayınevi'nden bastığı SAVAŞIN SOSYAL BİLANÇOSU adlı incelemesinde kullandı.

Helphand Enstitü'yü, Kopenhag'taki Alman temsilciliğini bil-

391) Danca ismi: *Selskabet for Social Forskens af Krigens Folger.*

392) Savaşın Sosyal Sonuçlarını Araştırma Enstitüsü'nün 1916'dan 1920'ye kadar toplam altı bağımsız bülteni çıktı. Bültenin ilk üç sayısı İngilizce olarak da yayınlandı.

gilendirmeden kendi inisiyatifiyle kurmuştu. 18 Eylül 1915'te Alman Belediyeler Birliği'nin sorusu üzerine şansölyeye verdiği raporda böyle bir enstitünün varlığını reddeden Brockdorff-Rantzau, ancak Aralık 1915'te, bünyesinde "bazı Yahudi gençlerin" çalıştığı böyle bir kurumun gerçekten de var olduğunu, fakat aslında bu gençlerin "yapacak pek fazla iş bulamadıkları"nı öğrenmişti[393]. Alman elçi, Helphand'ın bu kuruluşun başkanı olması nedeniyle başka "yan amaçlar" güdüldüğünden kuşkulanarak Dışişlerini uyardı. Ocak 1917'de ise şunları söylemeyi göze alabildiğini görüyoruz:

> *"İzninizle belirtmeliyim ki " Savaşın Sosyal Sonuçlarını Araştırma Enstitüsü'nün çalışmalarının kapsamı son zamanlarda çok genişlemiştir ve bu çalışmaların belli bir bilimsel değer taşıdığı da inkar edilemez[394]".*

Yirmili yılların başlarına kadar faaliyeti sürdüren Enstitü'nün yayınlarının genel olarak fazla dikkate alınmadığı anlaşılıyor. Karl Kautsky, *NEUE ZEIT*'da prensipte araştırma kurumunun kuruluşunu memnuniyetle karşılamış olsa da, kurumun istatiksel yayınlarının güvenirliliği konusunda derin kuşkularını ifade etmiş, hatta *GLOCKE*'de Heinrich Cunov bile Kautsky'nin bu kuşkularını paylaşmıştı. Fakat Parvus, savaş sonrasında Enstitü'nün verileri zaman zaman sosyal yayınlarda kullanıldığı ve uluslararası yayınlara da girdiği için beklentilerinin gerçekleştiğini düşünüyordu[395]".

Kopenhag'taki bu kurumu, tamamen kendi parasıyla finanse

---

393) Enstitüyle ilgili en önemli belgeler Almanya'nın Kopenhag Temsilciliği'nin 124a "Dışişleri Bakanlığı ve Elçilik Arasındaki Yazışmalar 1916/17" adlı belgelerinde bulunmaktadır.

394) Brockdorff-Rantzau'dan şansölye Hollweg'e 14 Ocak 1914 tarihli ve 6 sayılı rapor. agy.

395) Bkz. Örneğin E.L. Bogart: *War Costsand their Financing*, 1921 S.103

ettiği için, güvenirliliği konusundaki kuşkulara karşı çok duyarlıydı. Eski hasımlarından Alexinski'nin, Ekim 1915'te *Humanite*'de Parvus'u *ajan provokatör*, Enstitü'yü ise bilimsellik maskesi arkasına gizlenmiş casusluk örgütü olarak nitelendirmesi üzerine -bu suçlamaya Trotzky bile mesafeli durmuştur[396]- Parvus, Surabov kanalıyla Fransızların merkez yayın organında yayınlanmak üzere ağır bir yanıt vermişti. Ayrıca Bogdanov taraftarı olan eski bolşevik Alexinski hakkında da İsviçre'de parti mahkemesine başvurdu. Düelloyu kabul eden Alexinski, Belçika'da bir parti mahkemesini tercih edeceğini belirtti. Ancak mahkeme yapılmadı, çünkü Parvus Dışişleri Bakanlığı'nın tavsiyesi üzerine konuyu kapatma kararı almıştı. Kendisine karşı olan basının bu yeni tartışma nedeniyle birleşerek yeniden peşine düşmesini istemiyordu.

Bütün suçlamalara rağmen Parvus, ölesiye kadar, Kopenhag'taki enstitünün topladığı malzeme ve yaptığı yayınlarla "uluslararası ün" kazanmış tamamen bilimsel bir vakıf olduğunda ısrar etti. Aslında Enstitü'nün, harcadığı onca paraya rağmen ismini bilimlerin koruyucusu olarak yazdıramamış başarısız bir girişim olduğunu kabul etmesine gururu engeldi[397].

Bu yıllarda yayın ve bilim alanından çok ekonomik alanda başarılı olduğu görülüyor. Kopenhag'a taşınır taşınmaz İstanbul'da başladığı işlere yeniden el atmıştı. Onun baskın içgüdüsüne iş ve ticaret hayatı son derece uygundu; bu içgüdü, ekonomi politik öğrenimi ve dünya pazarının gelişim yasaları üzerine yaptığı çalışmalarla incelmiş ve mükemmelleşmişti. Hem ekonomi teorisyeni, hem de tacir olmak istiyordu. Anlık geliştirdiği fantastik işler, hem onu eyleme zorlayan kişiliğinin parçasıydı hem de insani doyum ve maddi zenginlikler sağlamaya elverişliydi.

---

396) 14 ve 19 Ekim 1915 tarihli *Humanite* Alexinski'nin Trotzky'e yanıtı. I.Kiselev: K. *Razoblaçeniyam o Parvuse*, 1915.

397) 1920'den sonra kapsamlı kitaplığın ne olduğu yoğun araştırmalara rağmen bugüne kadar öğrenilememiştir

Parvus, ekonominin gelişmeye müsait yeni dallarını, kâr getirecek işleri çok iyi görebiliyor, ticaret dünyasında yeni düşüncelerden yararlanmayı biliyor, yeni düşünceleri hayata geçirerek en kısa sürede paraya dönüştürmek için ekonomik yapı içindeki boşlukları hemen fark ediyordu. Ticari aktivitelerini politik faaliyetiyle birleştirmeyi, ticareti politikanın hizmetine sunmayı ve ekonomik işlemler için politikayı katalizatör olarak kullanmayı çok iyi başarıyordu.

1915 yazında Kopenhag'ta ilk işlerini harekete geçirmesi için birkaç hafta yetmişti. 9 Temmuz 1915'te Alman ilan sütunu sistemini arpalık haline getirecek olan bir reklam şirketi için ruhsat cebindeydi. Aynı yılın yaz sonuna doğru, Rusya'nın devrimcileştirilmesi için düşünülmüş bir kamuflaj örgütü olsa da Parvus'un kapsamlı savaş ticaretinin ana üssü olarak hizmet eden İthalat ve İhracat Bürosu'nu kurdu. Büro'nun müdürü, Rusya ve Polonya'yla ilişkileri nedeniyle doğuyla yapılacak ticaret için son derece uygun olan, daha önce sözünü ettiğimiz Jacob Fürstenberg Hanecki'ydi. Nisan 1916'da Parvus, hissesini, Georg Sklarz isimli biriyle paylaşmış ve bu kişi Alman genelkurmayının rızasıyla şirket ortağı olmuştu.

Daha sonraları Berlin- Moabit Asliye Mahkemesi'nin gördüğü "en dahi sanık" olduğu belgelenen Georg Sklarz, daha seferberliğin başlarında Alman askeri haberalma servisinin ve deniz kurmayının emrinde bulunuyordu. Bu makamların talimatıyla 1916 ilkbaharında 40.000 Markla Parvus'un şirketine ortak olmuştu[398].

Kısa boylu atletik yapısı, ağarmış kıvırcık saçları ve "yüzüne acı çeken oyuncu ifadesi" veren -çağdaşlarından biri onu böyle anlatıyordu[399]- çukura kaçmış gözleriyle Sklarz veya arkadaşları-

398) Helphand'ın Terekesi, Rep. 92, Nr.10, *Berliner Hauptarchiv*. Bkz. M. Futrell: agy. S. 152-196.

399) Sling. *Richter und Gerichtete*, 1929. S. 191.

nın dediği gibi "ufaklık", icatçı, hareketli ve tuttuğunu koparan bir tüccar olarak biliniyordu. Parvus, Sklarz'la ortaklığının ilk günlerinde biraz sıkıntı çekse de daha sonraki yıllarda hem kişisel, hem de ticari bakımdan fazla zorlanmamıştı. Her türlü görevi hızla ve fazla lafa gerek duymadan yerine getiren Sklarz, at satıcısı gibi pazarlık etmesinin yanı sıra diplomatik kurye hizmeti de görüyordu. Aynı zamanda Kopenhag şirketinin ortağı olan Sklarz da Parvus gibi tutkulu bir tacir ve iş adamı tipini temsil etmekteydi. Zihinsel ve sanatsal ilgileri farklı olsa da işle ilgili yürütmenin motoru oydu; kırk tarakta bezi vardı, herhangi bir soruna çare bulabilmek için her türlü üçkâğıtçılığı, her türlü yolu biliyordu. Brockdorff-Rantzau'ın Sklarz'a karşı çıkmaması şaşırtıcıdır. Hatta kuzeni Langwerth von Simmern'e güvenilir bir adam olarak "içtenlikle" tavsiye ettiği Sklarz'ı, "şahsen" tanıdığını ve "çok yönlü ilişkileri ve mükemmel yeteneklerini takdir etmeyi öğrendiği"ni[400] söylemiştir. Sklarz'la yaptığı etkili çalışma sayesinde Parvus, kapsamlı ticari işlerine rağmen politik arenada kalabilmiş, kendi ismini hasımlarının nişan hattının dışında tutabilmişti. Ticari işlerde de, bir *impresaryo* gibi davranmayı, sahne arkasının loş ışığında Sklarz ve Fürstenberg'e talimatlar vererek işleri yürütmeyi tercih ediyordu.

Georg Sklarz'ın arkasında, Parvus için çok değerli hizmetlerde bulunan aynı kumaştan iki kardeşi daha vardı. Waldemar Sklarz Stokholm'de zaman zaman sekreterliğini yapıyor, Heinrich Sklarz ise Almanya için ekonomik casusluk alanında gizli görevleri yerine getiriyordu. 1915 sonlarında genel kurmayın talimatıyla Kopenhag'a gönderilen Heinrich Sklarz, Antant'ın Danimarka'nın ekonomik hayatına etkisi hakkında sürekli rapor vermekle görevlendirilmişti. Romanoviç, Dogopolski, Müller ve Amatis isimli bir artistin (!) haber toplayıcı olarak faaliyet göster-

400) Brockdorff-Rantzau'dan Langwerth von Simmern'e, 23 Mayıs 1916: Kopenhag Elçiliği Belgeleri, "Helphand"

dikleri göze çarpmayan bir büroyu "Pundyk" takma ismiyle yönetiyordu. Sklarz günlük gazetelere sahte ilanlar vererek, ihraç edilmesi yasak Alman mallarının hangi kapsamda ve hangi yollarla Danimarka'ya girdiğini ve oradan nasıl Antant ülkelerine satıldığını öğrenmeye çalışıyordu[401].

Bu bilgilerin özel ekonomik değerlendirilmesi deniz kurmayının onayıyla Heinrich Sklarz'ın yakın ilişki içinde bulunduğu Parvus'un Kopenhag şirketine devredilmişti. Pundyk'in haber alma hizmetiyle işbirliği ve deniz kurmayının doğrudan desteğiyle Parvus ve Georg Sklarz'ın işleri, uygulanmalarını çok kolaylaştıran ve büyük ölçüde yüksek kâr sağlayan yarı- resmi, askeri bir nitelik kazanmıştı. Alman makamları tarafından verilen özel izinlerin -bunlar Alman savaş ekonomisinin çıkarına olsa bile- Parvus ve Sklarz'ın politik hizmetlerinin karşılığı olarak değerlendirilmesi kaçınılmazdı.

Danimarka ticaret sicilinde "*Handels-og Eksportkompagniet A/S*" ismiyle kayıtlı olan Kopenhag Ticaret Bürosu'nun ticaret hacmi, Parvus'un terekesi içinde bulunan ticaretle ilgili belgelere dayanılarak ancak kaba hatlarıyla anlatılabilir. Büro'nun ticari ilişkileri İsveç, İngiltere ve Hollanda'dan Rusya ve Birleşik Amerika'ya kadar uzanıyordu.

Çoraptan pantolon askısına, gebeliği önleyici araçlardan havyar ve konyağa, hammadde ve gıda maddelerinden ikinci el araba ve balıkçılık malzemelerine kadar her türlü mal alınıp satılıyordu. Almanya'ya bakır, kauçuk, kalay, krom, nikel ve özellikle de tahıl ve balina yağı temin ediyor, buna karşılık İskandinavya ve Rusya'ya kimyasal maddeler ve teknik aletler ihraç ediyordu. Özellikle doğu ticaretinde Büro'nun bir tür tekel konumunda bulunduğu görülüyor, ki bu da Rusya'ya ticaretin politik amaçlı olmasıyla açıklanmaktadır.

---

401) Ayrıntılar için: Kopenhag Elçiliği Belgeleri 123. "Pundyk'in Raporları". Kopenhag polisi bu gizli ekonomik casusluğu ortaya çıkarınca Heinrich Sklarz Agustos 1916'da Danimarka'dan sınırdışı edildi.

Parvus ve Sklarz, kauçuk ve bakır karşılığında, sadece bu amaçla kurulmuş ve başında Rus mülteci Witkin'in bulunduğu bir ihracat şirketi kanalıyla, Rus pazarında çok talep edilen mallardan olan aspirin, salvarsan, termometre, kurşunkalem ve tekstil gönderiyorlardı. Malların bir bölümü ihracat izni alınarak son derece legal yollardan, bir bölümü ise yanlış beyanlarla veya kaçak olarak sevk ediliyordu. Fürstenberg-Hanecki'nin, Ocak 1917'de illegal ticaret nedeniyle polis tarafından tutuklanması ve daha sonra da Danimarka'dan sınır dışı edilmesi, işin ne kadar tehlikeli olduğunu gösteriyor. Ancak kazanç tehlikeyi dengelemiş olmalı. Mallar Rus sınırını geçtikleri gibi merkezi Petersburg'ta bulunan Fabian Klingsland adlı bir şirket tarafından teslim alınıyordu; Fürstenberg'le ilişkiyi şirketin Eugenia Sumenson adlı temsilcisi sağlamaktaydı. Kopenhag Bürosu'yla Klingsland şirketi arasında Nisan 1916'da imzalanan bir sözleşmeyle Petersburg'lu ortak Kopenhag'tan gelen ilaçları Rusya'da ve Polonya'nın Alman birlikleri tarafından işgal edilmemiş bölgelerinde satmaya yetkili kılınmıştı. Satıştan elde edilen para Petersburg'taki bankalardan birinde açılmış hesaba yatırılacaktı[402].

Kopenhag'taki tedarikçi şirketle hesaplaşmanın nasıl yapıldığı iş belgelerinden anlaşılmamaktadır. Büyük olasılıkla paranın bir bölümü bu bankadan Rusya'daki çeşitli devrimci merkezlere ulaştırılmıştır. 1917 Mart Devrimi'nden sonra Parti'nin kasasına akan paraların aynı yolu izlediği görülüyor. Geçici Hükümet'in Temmuz 1917'deki iddiasına göre Parvus ve Fürstenberg'ten gelen para, Eugenia Sumenson tarafından Petersburg'taki bankadan çekilerek Bolşeviklere verilmiştir[403].

Ocak 1916'daki grev hareketinin düş kırıklığıyla sonuçlanmasından sonra, Rusya'da ajan ağına sahip Kopenhag'taki ticaret şirketinin, Bolşevik Parti örgütünün yerine geçebilecek etkin bir

402) Helphand'ın Belgeleri, Rep. 92, Berliner Hauptarchiv.

403) Ayrıntılar için bkz. bundan sonraki bölüm.

oluşum olduğu konusu tartışmalıdır. Ancak İthalat- İhracat Bürosu'nun ticari açıdan son derece kârlı bir girişim olduğu su götürmez. Danimarka'daki vergi dairesine 1916 yılı için Parvus'un beyan ettiği 540.000 Kron tutarındaki sermaye ve 41.200 Kron tutarındaki gelir beyanı elbette onun gerçek servetinin sadece bir bölümüydü. Parvus, Temmuz 1916'dan itibaren, Bulgaristan ve Türkiye'de, Alman hükümetinin desteğiyle bu ülkelerdeki tarımsal üretimi reorganize etmesi planlanan bir tarımsal faaliyet şirketine "önemli miktarda" yatırım yapmıştı[404]. Paranın bir başka bölümü de hisse senedi paketleri olarak Avrupa'nın hemen hemen bütün tarafsız ülkelerine yatırılmıştı.

Oysa bu İthalat-İhracat Bürosu, ticari faaliyetinin kapsamı ne kadar geniş olursa olsun, Parvus'un savaş yıllarında geliştirdiği ticari faaliyetlerinin sadece bir bölümünü oluşturuyordu. Diğer işleri hakkında pek fazla bir şey bilinmiyor. Bunlardan bazıları politik nitelikleri olmadığı için belgelerde geçmemektedir. Buna karşılık, Danimarka sendikasıyla işbirliği içinde gerçekleştirdiği ve en az Rusya'yla yaptığı İthalat-İhracat işi kadar politik amaçlı olan kömür tedarik sözleşmesi herkes tarafından bilinmektedir.

Helphand'ın Danimarka sendikalarıyla kömür işi yapmaya kalkışmasının esas nedeni, Alman elçisinin büyük çabasına rağmen Almanya-Danimarka ilişkisinin savaş başladığından bu yana bir türlü sıfır noktasından daha öteye geçememesiydi. Kopenhag'ta kamuoyu tarafsızlıktan epeyce uzak bulunuyordu. Buna karşılık hükümetin bazı üyeleri, özellikle de Dışişleri Bakanı Eric von Scavenius daha fazla anlayış ve kolaylık gösterme eğilimindeydiler. Fakat Danimarka'nın İngiltere'ye ekonomik bağımlılığı bu kişisel sempatilerin sonuç vermesini engelliyordu. Almanya, yıllardır Alman partisiyle dostça ilişkiler yürüten Danimarka sosyalist çevrelerinin ve sendikacıların güvenine de sahipti. Danimarka ve Almanya arasındaki sosyalist bağlar savaş

404) Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Türkiye Nr. 197 "Türkiye'de Alman Ekonomik ve Endüstriyel Girişimleri"

patlak verdikten sonra da tamamen kesilmemişti.

Parvus 1915 ilkbaharında Kopenhag'a geldiğinde biraz ihtiyatla, biraz da eleştirel bir yaklaşımla karşılanmıştı. Danimarka sosyal-demokrasisi içinde, sosyalist çevrelere girmesini sağlayacak kişisel dostları yoktu. Ancak 1915 sonlarına doğru, ticari faaliyetleri sonucunda Danimarka sendikal hareketinin önderleriyle ilişki kurabildi. Danimarka'da sendikalar, en az Alman sendikaları kadar dogmatik olmayan, pratik, girişimci birer öz-yardım kuruluşuydular. Bünyelerindeki tüketim ve satış kooperatifleriyle Danimarka'nın ekonomik hayatında derin etkilere sahiplerdi. Sendikal çalışmanın bu pratik ve kendiliğinden görünümü, yılsonunda Parvus'un etkin ve ticaretle ilgili sendika sekreteri Carl Kiefer'le görüşmesini sağlamıştı. Sendikaların pratik inisiyatifi ve girişimciliğine hayran olan Parvus, Alman makamlarıyla arasındaki ekonomik ve politik ilişkileri, Danimarka sendikaları yararına kullanabileceğini derhal görmüştü. Danimarka sendikalarına ait şirketlerin, Almanya tarafından, fazla dikkat çekmeden, tamamen ticari bakımdan desteklenmesi Parvus'a göre, Danimarka kamuoyu üzerinde dolaylı etkide bulunma ve Danimarka sosyal-demokrasisini Alman hükümetinin izlediği politikaya kazanma olanağı sağlayacaktı.

1915/16 kışında Danimarka kömür tedarikinde zorluklar yaşamış ve bu durum Danimarka sendikalarını harekete geçirmişti. Büyük ölçüde İngiltere'den ithal edilen kömürün fiyatı savaş nedeniyle giderek yükselmiş ve sadece evlerde yakıt olarak kullanılmak üzere sınırlı miktarda bulunur olmuştu. Danimarka'yı İngiltere'den gelecek kömürden bağımsız kılmak ve fiyatı düşürmek için Parvus 1916 ilkbaharında Danimarkalı sendikacılarla bir araya gelerek Almanya'dan kömür ithal etme ve sendikaların kendi satış şirketleri kanalıyla doğrudan halka satma olanağını tartıştı. Ara kesimlerin atlanması ve büyük ölçekli tedarik nedeniyle Alman kömürünü İngiliz kömüründen daha ucuza sunabileceklerini hesap etmişti.

Fırsat buldukça düşüncelerini açtığı Brockdorff-Rantzau onu koşulsuz onaylamış ve desteklemişti. 1916 Haziran ortalarında cebinde elçinin tavsiye mektubu olduğu halde, baron Langwerth von Simmern'le projenin yapılabilirliğini müzakere etmek ve Alman ihracat makamlarıyla ayrıntıları görüşmek üzere Berlin'e gitti. Başlangıçta karşılaşılan ama Kopenhagtaki Alman ticaret ateşesi Dr. Toepffer'in yardımıyla giderilen zorluklardan sonra Parvus öyle ilerlemişti ki, Danimarka sendikaları Almanya'dan kömür tedariki konusunda kesin söz almış ve bunun için gerekli olan satış şirketini -"*Arbejdernes Faellesorganisations Braendselfortning A./S.*"- 1916 Temmuz ortalarında Kopenhag'ta kurmuşlardı. Kömür şirketi, Alman ihracat makamlarıyla yapılan anlaşma uyarınca uzun süreli sözleşme yapmaksızın, Almanya'dan ayda asgari 90.000 ton kömür geleceğini hesaba katabilirdi[405].

Parvus, sendikalara danışmanlık yapsa da kömür şirketine doğrudan ortak değildi.

Şirketin başında, Danimarka sendikaları başkanı Carl E. Madsen vardı; şirketin ticari yönetimi sendika sekreterleri Carl Kiefer ve V.G.A. Walther'deydi. Teknik organizasyon için iki Alman görevlendirilmişti. Biri, ticari ataşe Dr. Toepffer'le ilişkiye sağlayan Albrecht, diğeri ise daha önce sözünü ettiğimiz Georg Sklarz'dı.

Parvus'un Danimarka kömür şirketine doğrudan ortak olması politik bakımdan akıllıca olmazdı. Alman tarafı, girişimin başarılı olması halinde, Berlin hükümetinin, kârlı kömür ticaretiyle Danimarka sendikalarına rüşvet verdiği ve sosyalistleri parayla yanına çektiği yönünde izlenim uyandıracak her türlü hareketten kaçınmak zorundaydı, kaldı ki kömür şirketi en başından

---

405) Helphand'ın Kopenhag elçisine el yazısıyla gönderdiği mektup Berlin'deki görüşmelerden ayrıntılı olarak söz etmektedir. Mektup tarihsizdir, ama 1916 Haziran sonu veya Temmuz başında yazılmış olması gerekir. Brockdorff-Rantzau'ın Belgeleri (H 231408-H 231411). Dışişleri Bakanlığı Belgeleri.

beri zaten böyle bir suçlamanın muhatabı olmaya mahkûm görünüyordu. Parvus için şirkete doğrudan ortak olmaması sorun değildi, zira kömür işini planlarken, kendisine, teknik zorluğu kadar mali getirisi de cezbedici olan bir görev biçmişti.

Danimarka'ya kömür satma işine katılamasa da, Almanya'dan Danimarka'ya gönderilen kömürün nakliye işini üstlenmekte herhangi bir sakınca görmemişti. 1916 Ekim ortasında bu amaçla nakliye şirketi "Kobenhavns Befragtnings-og Transport-Kompagniet"i kurdu. Kömürün tamamının nakliyesini üstlenen bu şirkete de sendikalar, C. Kiefer ve J.A. Hansen üzerinden ortaklardı. Parvus'un işi kolay değildi, bu işin hemen gerçekleşmesi olanaklı görünmüyordu. Alman kömür piyasasının kendisine rakip olacak bir sendika şirketini desteklemesi beklenemezdi. O zamana kadar Danimarka'ya kömür ihracatını kontrol eden Hugo Stinnes gibi sanayicilerle, örneğin Hamburg-Amerika Hattı'ndan B. Huldermann gibi denizcilik şirketi temsilcileri, proje duyulur duyulmaz Alman hükümeti nezdinde kaygı ve itirazlarını dile getirmişlerdi. Ayrıca deniz savaşları nedeniyle olağanüstü yükselmiş olan sigorta primleri, Danimarka sendikalarına, kömürü İngiltere kömüründen daha ucuza sunmalarını sağlayacak düşük navlun garanti etmiyordu.

Kömür nakliyesindeki bu organizasyon zorluğunun -tam da bu tehlike ve zorluklar nedeniyle- Parvus'u, en az beklediği kazanç kadar cezbettiğine inanmak zorundayız[406]. Aynı iki yıl önce İstanbul için tahıl tedarik etme işinde olduğu gibi, bu kez de büyük kapitalist boyutlarda anlık düşünceler geliştirme, büyük bir konserni çalıştıracak sıfırdan bir organizasyonu kısa süre içinde yaratma, sözleşmeler ve geçici tekliflerle işleri yürütme ve sermayesini tehlikeli olduğu kadar da fantastik bir işte çoğaltma vardı gündeminde.

Daha sonraları, Almanya Denizcilik Birliği'yle birliğin dışında

406) Parvus: *Im Kampf um dir Wahrheit*, S. 42 ve devamı.

bulunan denizcilik şirketleri arasındaki rekabetten nasıl yararlandığını, bazı çarter gemiler ve özel anlaşmalar sayesinde navlun oranını nasıl ayarladığını ve "kendi gösterişsiz buharlı gemi filosu"yla nasıl girişimcilik yapmayı denediğini gururla anlatmaktadır[407]. Yılsonuna doğru, taahhüt edilen ayda asgari 90.000 ton kömürü teslim etmek için kömür yüklü gemi filoları Danimarka limanlarına yanaşmaya başladı. Parvus'un inisiyatifi sayesinde kömür nakliyesi zamanında yapılabilmişti, ama Danimarka satış şirketinin Ekim ayma kadar sözleşilen kömür miktarını teslim ve satın alabilecek durumda olmadığı görüldü. Birkaç hafta sonra depolar ağzına kadar dolmuş, yeterince boşaltma yeri olmadığı için zamanında yüklerini boşaltamayan yük gemiler sözleşme kaynaklı para cezaları ödemek zorunda kalmışlardı. Yaklaşık 200.000 ton kömür stoklanmış bulunuyordu.

Bu nedenden dolayı Danimarka kömür şirketi daha başlangıçta ciddi bir krize düştü.

Sklarz'ın yeni boşaltma ve depolama yerleri bulma çabası, Danimarka kömür piyasasının ve ve girişimi ne pahasına olursa olsun engellemek isteyen İngiliz ticaret ajanlarının tepkisiyle karşılaşmıştı. Yine aynı çevreler sendikalara karşı genel bir kredi boykotu başlatınca şirket öyle bir duruma düştü ki, artık onu sadece Parvus kurtarabilirdi. Parvus, savaş bittikten beş yıl sonra geri ödenecek olan bir milyon Kron krediyle şirketin en kritik anda çöküşünü engellemişti[408].

Kömür şirketinin örgütsel güçsüzlüğü, Alman muhalifleri ve böylece Almanya'nın Kopenhag temsilciliğini bir kez daha gündeme getirdi. Hamburg-Amerika Hattı, Brockdorff-Rantzau'a, "işin bütünüyle ticari ölçüler dışında yürütüldüğü"nden ve sürekli ödenen cezaların kömürü "birkaç Kron" pahalılaştıracağından söz eden raporlar sunmuştu.

Elçiye söylenebilecek tek şey, "belki de etkisiz kalmakla suçla-

407) Parvus: "Zur Aufklaerung" *Glocke*, 1919, 5. Yıl, S. 1214

408) Helphand'ın Belgeleri, Rep.92: *Im Kampf um die Wahrheit*, S. 39.

narak yok olmamak için"[409] bir an önce bu "büyük fiyasko"yla arasına mesafe koymasıydı. Ticaret bölümünün sorumlu yöneticisi Dr. Toepffer de ciddi kuşkular ifade ediyordu. Kömür işiyle ilgili 18 Kasım 1916 tarihli bir raporda şimdiki biçimiyle bu aksiyonun "tamamen yanlış" olduğu ve büyük olasılıkla yarardan çok zarar getireceği ifade edilmekteydi. Dr. Toepffer'in aldığı bilgilere göre, Danimarkalı işçiler Almanya'dan gelen kömürün sadece küçük bir bölümünden yararlanabiliyorlardı. Kömür şirketi, içinde bulunduğu satış krizini aşabilmek için kömürün büyük bölümünü sanayi kuruluşlarına ve hükümete satarak "kömür ticareti" yapmıştı ve bu "başlangıçtaki amaca" kesinlikle uygun değildi. Ayrıca Dr. Helphand'ın nakliye şirketinin kendisi için talep ettiği iki Kronluk kâr marjı da fazla yüksekti, öyle ki Berlin'deki Savaş Bakanlığı'nın bu hususta ciddi düşünceleri hesaba katılmalıydı[410].

Fakat Brockdorff-Rantzau, Danimarka Dışişleri Bakanı Eric Scavenius'un kömür işiyle ilgili değerlendirmesini a.madan herhangi bir müdahalede bulunmak istemedi. Dr. Toepffer'in raporunu sunduğu gün, elçi Dışişleri Bakanı Scavenius'dan değerlendirme istedi. Dışişleri Bakanı "*böylesine büyük bir işte belki de kaçınılmaz (olan) tatsızlıklardan yılınmaması*"nı istiyordu ısrarla. Brockdorff-Rantzau'ın, Hugo Stinnes'in her türlü zorluğu kendi çıkarı için kullanacağı yönündeki itirazına, gerek bu nedenden dolayı, gerekse de bir İngiliz müdahalesinin güvenlik zaafı yaratacağını düşündüğünden sendikanın kömür ihhalatının devam etmesi için her türlü önlemin alınması gerektiğini söyleyerek yanıt vermişti. Bakan, "*kömür işinden hiçbir koşul altında vazgeçilmemesi*"nden yana olduğunu, söylüyordu, aksi halde elinden "*Al-*

409) Müdür B. Huldermann'dan Brockdorff-Rantzau'a, 11 Ekim 1916, Brockdorff-Rantzau'ın Belgeleri (H 231400- H 233401).

410) Dr. Toepffer'in 18 Kasım 1916 tarihli raporu, Brockdorff-Rantzau'ın Belgeleri (H 232777- H232779).

manya'yla ilişkiler açısından İngiltere karşısında bağımsız bir tutum almayı sağlayacak en önemli koz alınmış olacak"tı"[411].

Bu konuşmadan sonra Alman elçisi için artık sendikanın kömür ithalatının politik değeri hakkında en ufak bir kuşku kalmamıştı. Scavenius'un onayıyla işe devam edilmesi ve katılımcı sendikaların ıslah ve reorganize edilmesi kararını aldı. Dr. Toepffer'in önerisi üzerine, şirkete ve nakliye şirketine, kömür rezervlerini tüketmek ve teknik organizasyonu "iyileştirmek" için kömür teslimînin geçici olarak kısıtlanmasını sağladı.

Bu kısa nefes alma süresi taraf olan bütün şirketlerin, bundan sonra işin sorunsuz yürümesi için gerekli koşulları yaratmaları için yetmişti. 1917 yılı içinde bir dizi boşaltma ve depolama yeri edinmiş olan kömür şirketi buralarda savaşın sonuna doğru yaklaşık 1.000 işçi ve sözleşmeli memur çalıştırıyordu. Parvus'un yönetimindeki nakliye şirketi de, özellikle bu amaç için kurulmuş mütevazı bir taşımacılık bürosundan, yıllık sözleşmelerle navlun oranlarını saptayabilen bir denizcilik işletmesine dönüşmüştü.

Alman tarafı ise, Danimarka'nın uzun süreli sözleşmeler yapma isteği karşısında çekimserdi. Danimarka hükümetiyle sendikaları dümen suyunda tutmak ve gerektiğinde ithalatı kısarak baskı uygulamak için aylık sözleşmeler Dışişleri Bakanlığı'da daha uygun geliyordu. Aynı zamanda böylece Danimarka'nın kömür karşılığında verdiği gıda maddesi ve at miktarını Almanya'nın ihtiyacına göre ayarlamak mümkün olabiliyordu. Ancak Parvus, Brockdorff-Rantzau'un yoğun çabası sonucunda Alman makamlarını Danimarkalılarla uzun süreli sözleşmeler yapmak için harekete geçirebildi.

1917 başlarında denizaltı savaşının yoğunlaşması sonucunda Danimarka'nın çarter gemileri daha sık zarar görmeye başladığında yeni zorluklar ortaya çıktı. Ayrıca askeri makamlar kömür

411) Brockdorff-Rantzau'nun Notları, 19 Kasım 1916. Agy. (N-232773-H 232776).

işine artık ilgi göstermiyorlardı. Kömür sevkıyatının savaş sona eresiye kadar devam etmesi yönündeki sözleşme ancak Brockdorff-Rantzau'la Genel Kurmay ikinci başkanı Ludendorff arasında şiddetli bir tartışmadan sonra yenilenebilmişti.

Alman elçisi yapılan anlaşmalara uyulmasını istemekte haklıydı. Zira kömür işinin politik etkisi 1916 yılı içinde gerçekten de, Parvus'un proje oluşturulurken ifade ettiği bütün beklentilerin ötesine geçmişti. Ağustos ortalarında elçi, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda şunları ifade ediyordu: Kömür sevkiyatı, .

> *"sosyalist parti üzerinde öylesine büyük bir etki yaratmıştır ki, parti liderleri, parlamentodaki nüfuzlarını benim istediğim doğrultuda kullanacaklarını belirttiler*[412]".

Aynı gün, 12 Ağustos 1916'da Danimarkalı sosyalistlerin bu beyanı, Danimarka dışişleri bakanı Scavenius, tarafından teyit edildi. Scavenius elçiye, -Brockdorff-Rantzau'un Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda belirttiği gibi "*elbette gelişmeleri bilmeden*"- izlediği politikanın "*sosyal demokratlar nezdinde*" sadece destek değil adeta "*coşkulu bir sadakatle*" karşılanmasından büyük memnunluk duyduğunu bildiriyordu[413].

1918'de Kopenhag'ta Alman karşıtı basın, Danimarka sendikalarının yolsuzluğuyla ilgili yayınlara başladığında ve Almanya'da da kömür işiyle ilgili kuşkular yeniden ifade edilir olduğunda, Brockdorff-Rantzau, bu proje olmaksızın "*sosyal-demokrat sendikaları ve partiyi bizim safımıza çekmemiz olanaksızdı*"[414] diyecekti.

---

412) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na, 12 Ağustos 1918 tarihli ve 1190 sayılı telgraf: Dışişleri Bakanlığı Belgeleri Avrupa Genel No. 82, No.83, Cilt 3.

413) Agy

414) Brockdorff-Rantzau'dan şansölyeye, 6 Mart 1918 tarihli ve 76 sayılı telgraf. Kopenhag Alman Elçiliği Belgeleri, No. 124.

Parvus, Danimarka'da elde ettiği başarının ardından, 1917 ilkbaharında kömür işine İsveç'i de dahil etmeyi düşünmeye başlamış, bu planını önce *GLOCKE*'de de yazan İsveçli Wilhelm Jansson aracılığıyla, Almanya'nın Stokholm elçisi baron Lucius von Stoedten'e iletmişti. Ancak itinayla yaptığı sondaj çalışmalarının hiç de gerekli olmadığı görüldü. Lucius von Stoedten, personelinin uyarılarına kulak asmadan ve zaman zaman temsilcisi olduğu ileri sürülen büyük ölçekli sanayinin çıkarlarını gözetmeden bu düşünceyi coşkuyla karşılamıştı. "*Bu iş gerçekleşmeli*" diye yazıyordu dışişleri bakanlığı müsteşarına, "*Bay Boetzow veya adları her neyse o insanlar isteseler de istemeseler de*[415]."

Ancak İsveç sendikaları üzerinden yapılan kömür ticaretinin kapsamı, ne Helphand'a ait ticari belgelerden, ne de Dışişleri Bakanlığı evraklarından anlaşılmaktadır. Fakat bu konuda belgelerin azlığı, girişimin Danimarka'da olduğu kadar başarı sağlamadığını gösteriyor. Bütün tarafsız ülkelerin sosyalist organizasyonlarını aynı reçeteyle Almanya'nın etkisi altına sokabileceğine inanarak işi abartan Parvus, İsveç'te başlangıçta başarılı olmuştu. Oysa Jannson ve Vorwaerts'in eski redaktörlerinden, şimdi ise Jannson'la birlikte Parvus'un işlerini yürüten Curt Baake, Norveç'ten kesin red cevabıyla döndüler. Baake ve Jannson tekliflerini öylesine açık ve net biçimde politik koşullara bağlamışlardı ki Norveçli sendika liderleri, kamuoyu baskısıyla Parvus'la her türlü işbirliğini reddettiler[416]. İsviçre sendika örgütünü de benzer bir proje için ikna etmeye çalışan Parvus'un, *BERNER TAGWACHT*'ın etkili sosyalist redaktörü Robert Grimm tarafın-

---

415) Lucius'tan Zimmermann'a, 12 Haziran 1917: Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Dünya Savaşı 2geh

416) Brockdorff-Rantzau'ın Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 20 Aralık 1917 tarihli ve 1484 sayılı telgraf. Kopenhag Elçiliği Belgeleri 124 Danimarkalı sosyalistlerin lideri Stauning, Jannson ve Baake'den, Norveç basınının iddialarını derhal tekzip etmelerini istedi, aksi halde Danimarka sendikaları da küçük düşürülmüş olacaktı.

dan da benzer bizimde reddedildiğini biliyoruz"[417].

Norveç ve İsviçre'de yaşanan fiyasko, Danimarka'da sendika tarafından kurulan kömür şirketinin yarattığı politik etkinin, Parvus'un izlediği savaş politikasının şimdiye kadar elde ettiği en büyük başarı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Düşünce ve çabaları Danimarka'da elle tutulur, gözle görülür sonuçlar vermesine rağmen Alman politikacıları, en azından 1916 yılının sonlarında, Parvus'un Rusya'yla ilgili niyetlerini hâlâ anlayabilmiş değillerdi. 1916'da gözden düştükten sonra, kömür işinde elde ettiği başarı, kısmen de olsa itibarını yeniden kazanmasına yolaçmış, 1915 sonlarında Helfferich tarafından dile getirilen, Helphand'ın projelerinin bir ütopistin hayalleriyle bir devrimcinin düşlerinden oluştuğu yönündeki tezi, ilk kez ve ikna edici biçimde çürütülmüştü.

Karlı devlet işleriyle politik amaçları birleştirmek konusunda kimse Parvus'un eline su dökemezdi. Politikacı dostlar edinme, proleter kitleler ve mütevazı koşullar içinde yaşayan proleter önderlerin içinde maddi kazanç umudu yeşerterek işbirliği ortamı yaratma yöntemlerini çok iyi biliyordu. Gerek kömür işini planlarken, gerekse de Mart 1915 tarihli Devrim Andıç'ını kaleme alırken dayandığı düşünce esas itibariyle aynıydı: Bol parayla her türlü politik amaca ulaşabilirdi; sosyalist seçkinler de herhangi başka bir sosyal grup gibi yolsuzluğa açıklardı; dostluk, iyilik ve politik destek bedeli ödenerek satın alınabilirdi.

Sinizmi, insanlara karşı küçümseyici tavrı, politik stratejisinin malzemesi, politik deneyimlerinin özetiydi.

Öte yandan kömür işinin Danimarka sendikalarını istikrara kavuşturduğu ve mali açıdan güvence altına aldığı görmezden gelinmemelidir. Parvus "moral yüksekliği" ve organizasyonun sağlamlaşması"nı büyük bir gururla kömür şirketinin en önemli

---

[417] H. Ströbel "Parvus-Helphand": *Weltbühne*, XV. Yıl, 11 Eylül 1919, Sayı 51, S. 717. Ströbel, bu bilgiyi Temmuz 1917'de doğrudan Robert Grimm'den aldığını söylemektedir.

başarılarından biri olarak gösterir[418]. Danimarka sendikaları savaş yıllarında para, çok para kazanmış, nüfuz sahibi olmuş ve kendilerine ekonomi danışmanlığı yapan Parvus'a, minnet duygusu içinde, ölene kadar sadık kalmışlardır.

Çabaları karşılığında bol miktarda para kazandığı için Danimarka'yla yapılan komür ticaretinin politik başarısını, hiç sıkıntı duymadan Alman elçisi Brocktdorff-Rantzau'a bırakmıştı. Maximilian Harden'ın söylediği gibi, nakliye şirketi kârını *"parvo labore"* yapmamıştı, fakat devasa boyutlara ulaştığı da görülüyordu. Sendikaların ve Georg Sklarz'ın ortak olduğu şirketin yıllık gelirinin bir milyon Kron'dan fazla olduğu Helphand'a ait ticari evraklardan anlaşılmaktadır. Parvus bu başarıyı hiç bir zaman inkar etmeye çalışmamış, talep ettiği navlunun diğer denizcilik şirketlerinin fiyatlarından her zaman daha düşük olduğunu söyleyerek savunmuştur kendisini.

> *"Kapitalist kârı kişisel niteliklerle haklı çıkarmaya çalışmak niyetinde değilim" diye yazıyordu 1918'de. "Ama kapitalist sınıf tarafından biriktirilen artı-değerin bir bölümünü neden almamam gerektiğini anlamıyorum[419]."*

Kendisini, "işadamı, sanayici, kapitalist" olarak adlandıran Parvus, birikmiş olan artı-değeri, o dönemde ekonomi çevrelerinde alışıldığı üzere kişisel çıkarları için kullanmadığını söyleyerek kendini savunurken tamamen haksız sayılmazdı. Hatta paranın büyük bir bölümünü bilimsel amaçlarla Kopenhag Araştırma Enstitüsü'ne akıttığını bile söyleyebilirdi. Ayrıca kendi inisiyatifiyle Danimarka'daki Alman çocukları için bir tatil evi yaptırmıştı[420].

---

418) Parvus: *Im Kampf um die Wahrheit*, S.41.

419) Parvus: Agy., S. 43.

420) "Hulerod Badehotels pr. Droninge Molle"nin sahibiyle yapılan sözleşme evrakların içinde bulunmaktadır. Berlin'deki Ana Arşiv. Rep.92 Sayı 11, bkz. Haenisch: Agy., S.39 ve devamı.

Parvus'un, kendisini savunduğu yazılarda, 1918 sonrası yaşanan hararetli polemik ortamında bile çocuklar için yaptırdığı bu tatil evinden hiç söz etmemesi, şimdiye kadar çizilmeye çalışılan kişilik portresine tamamen uygundur. Kendisini para kazandığı için savunmayı, küçük-burjuvaların kıskançlıklarını, anlayışla karşılamayı gereksiz buluyordu. Servetinin keyfini vicdan azabı çekmeden çıkarıyor, bundan övünç payı çıkarmaksızın dostlarının da bu keyfi yaşamasını sağlıyordu. Çevresiyle kurduğu ilişkiler, bir bakıma değerden muaf, "doğal" ve etik temellendirmelerden uzaktı. Parvus yaşamak ve yaşatmak istiyordu; kalabalıkların hüküm ve önyargılarını dikkate almadan kendi yasalarını izliyordu.

Helphand'ın ticari pratikleri hakkında farklı düşünceler ileri sürülebilir, hem kendisinin, hem de ortağı Sklarz'ın düşünce ve yöntemlerinin, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri başarılı ve popüler olsa da, geleneklerine bağlı, hanseatik tüccar portresine hiç de uygun olmadığı söylenebilir. Büyük servetlerin ilk sahipleri hiçbir zaman ahlakçı olmamışlar, Hıristiyanlığın etik prensiplerini uygulamak için çaba sarfetmemişlerdir. Şirket armasının aklanması, süslenip püslenmesi, sırtlarını, kendilerine miras kalan kalan servete dayayarak ekonominin genel yasalarına kolayca uyabilen ikinci ve üçüncü kuşaklara kalmıştır. Dünyanın başka yerlerindeki başarılı büyük tüccarlar ve savaş tüccarlarıyla kıyaslandığında Parvus, daha sonraları nitelendirildiği gibi, kesinlikle vicdansız bir tacir ve vurguncu değildi. O hem sosyalist, hem kapitalist, hem oportünist ve hem de yıkmak istediği ekonomik sistemin zaaflarından yararlanmakta herhangi bir beis görmeyen tutkulu bir tacirdi. Elbette Parvus'un metodları inanmış marksistler için onur kırıcı ve alışılmadık nitelikteydi. Ama gerçekleştirdiği ticari işlerin çoğunlukla Almanya'nın politikası ve ekonomisine yarar sağladığı unutulmamalıdır[421].

421) Bu tez M. Futrell tarafından ısrarla savunulmaktadır. *Northern Underground*, S. 172.

Sosyalist Parvus'un milyoner olması gerçeğinden çok, yoğun politik çalışmaları ve gazetecilik faaliyetine rağmen, bu işler için gösterdiği azim ve enerji şaşırtıcıdır. Elli yaşına gelmiş biri olarak fiziki verimliliğinin zirvesinde değildi; ağır romatizmal şikayetleri günlerce yatağa bağlı kalmasına neden oluyordu. Fakat bu koşullar altında bile enerjisinin sınırsız olduğu görülüyor. İstanbul'la Stokholm arasındaki süreçte o güne kadar harcadığı dikkat ve enerji, 1917 ilkbaharında onu Almanya'nın doğu politikasının kilit adamı durumuna getirecek Rusya'daki olayların provası gibiydi.

TABULA RASA

Parvus, Rusya'da çoktandır hissedilen politik kaynamanın 1917 Mart başında, çarlığın devlet cihazını birkaç hafta içinde yıkan akut devrime dönüşmesini, politik umutlarının gerçekleşmesi olarak değerlendirmişti.

Elbette Rusya'da devrimin yaratıcısı veya örgütleyicisi olduğunu ileri sürmesi olanaksızdı. Ayaklanmanın ortaya çıkış biçimi, işçilerin sokağa dökülmesine devrimci bir parti örgütünün talimatının değil, açlık ve halk kitlelerin barış arzusunun yol açtığını gösteriyordu. Fakat yine de Parvus düşüncelerinin doğrulandığı kanısındaydı; bu başarının koşullarını, 1905'te olduğu gibi, askeri yenilgi oluşturmuştu; evet, silahlı Almanlarla devrimci Rus proletaryasının ortak çabası, bu yeni gelişmeye yolu açmıştı. Almanya tarafından zar zor gerçekleştirilen devrimci hazırlıklar son derece yetersiz ve kitlelerin kendiliğinden hoşnutsuzluğuyla kıyaslandığında tali öneme sahip olmasına rağmen, politik planlarının ne kadar haklı olduğunu, bu başarı gözler önüne seriyordu.

Petersburg'ta meydana gelen olayların Parvus'un büyük bir ilerleme kaydetmesini sağladığı açık. Rusya'da henüz işçi *demokrasisi* kurulmamış, ancak tarihin kapısı, demokrasi ve sosyalizm yararına aralanmıştı. Parvus, mevcut koşullar altında proletaryanın mümkün olan en fazla iktidar ve nüfuza sahip olması için çaba sarfetmeyi görevi olarak görüyordu.

Devrim, Parvus'un Rusya'yı parçalama planlarını yeniden ele alma fırsatı vermişti.

1914 sonbaharında ısrarla açıkladığı gibi, Rusya'nın bir tür federasyona dönüştürülmesi,. demokrasi ve sosyalizmin gelişimi için *zorunlu bir koşuldu*. Bugün Mart 1917'de, bu programı hayata geçirebileceği anın geldiğini düşünüyordu.

Parvus amaçlarını üç biçimde izlemekteydi: Rusya'yla barış yapılması için açık propaganda, Petersburg'taki bozguncu sosyalist gruplara destek ve Dışişleri Bakanlığı'nın politikası üzerinde doğrudan etkide bulunma.

GLOCKE'de yaptığı açıklama net ve kesindi.

> *"Sizin zaferiniz bizim zaferimizdir"* diye yazmıştı 24 Mart 1917'de. *"Demokratik Almanya demokratik Rusya'ya barış için, sosyal ve kültürel ilerlemede uyumlu bir işbirliği için elini uzatmak zorundadır*[422]*."*

Parvus'a göre devrim, Almanya'nın askeri zaferinin sonucuydu. Alman işçi sınıfı *"tarihin verdiği hükmün infazcısı"* olmuştu. Rusya'da devrim darbe değil, bir kitle hareketiydi; *"1905'in başlattığı büyük gelişmenin sonu"*ydu. Rusya'nın, iç dönüşümünü gerçekleştirebilmek için şimdi huzur ve barışa ihtiyacı vardı. Devrimin en acil görevi Almanya'yla kısa süre içinde barış imzalamak ve Kurucu Meclis'i toplamaktı.

Petersburg'taki politik dönüm noktasını selamlayan bu maka-

422) Parvus: "Der Sieg der russischen Revolution", *Glocke* 2. Yıl, S. 970.

le, hiciv türünde kaleme alınmış *Kerenski ve Ortaklarına Yanıtımdır* adlı savunma yazısı bir yana bırakılırsa, Parvus'un, Bolşevikler iktidarı ele alasıya kadar yaptığı tek açıklamadır. Kamuoyu önünde Almanya'yla Rusya arasında derhal barış anlaşması imzalanmasından yana tavır koymuştu. Alman işçilerinin Rus devrimi için besledikleri duygusal sempatiye böylece gerekli haracı ödemiş olduğuna inanıyordu.

Önde gelen Bolşeviklerle yürüttüğü mahrem mektuplaşmalar sayesinde Rusya'da devrimin nasıl gelişeceğine ilişkin *GLOCKE*'de yazdıklarından daha fazla şey biliyordu. Adolf Müller'e yazdığı 22 Mart tarihli mektupta, proletaryanın silahlanması, Çar'ın yargılanması, büyük toprak mülkiyetinin bölünmesi, sanayide sekiz saatlik işgününün uygulanması, Kurucu Meclis'in toplanması ve barış imzalanmasını uygulanmasını kabul ettirmek için uğraştığı anlaşılmaktadır. Bu program Bolşeviklerin düşüncelerinden çok farklı değildi[423].

Helphand'ın çarlığı kesin olarak parçalama niyeti, elbette sosyalist çevrelerde kamuya açık tartışmalar için uygun olmayan nazik bir sorundu. İktidar politikasıyla ilgili sorunlar -bu konuda Parvus'un hiç kuşkusu yoktu- sadece propaganda ve iknayla çözülemezdi. Almanya-Rusya ilişkilerinin biçimlendirilmesi hakkında karar verecek olanlar diplomatlar ve askeri liderlerdi. Rusya'yı parçalama planına geçerlik kazandırmak için Parvus, bu çevrelere başvurmuştu. Petersburg'tan ilk haberler Kopenhag'a ulaştığında, aşağıdaki telgrafı Berlin'e göndermesini rica etmek için Brockdorff-Rantzau'la görüştü.

> *"Devrim zafere ulaştı. Rusya felce uğratıldı. Meclis barış demektir."*

Ancak Alman elçisi, Helphand'ın "kesin bir garanti"yle sunduğu düşüncelerine karşı olağanüstü kuşkucu ve çekimser tavır al-

423) Kopenhag Elçiliği Belgeleri, "Rusya".

dı. Zira Parvus daha önce de Rusya hakkında, aynı kesinlikle, bir süre sonra abartı ve hayal olduğu ortaya çıkan hükümler vermişti. O nedenle Brockdorff-Rantzau, Helphand'ın söylediklerini doğrudan Dışişleri Bakanlığı'na değil. kuzeni Lanwerth von Simmern'e iletmiş ve bu arada kendisinin de giderek "*olayların bizim için büyük bir şans olduğu*"na inanmaya başladığını belirtmişti[424].

Mart sonlarına doğru, Brockdorff-Rantzau, Rus devriminin önemi konusunda ikna olduktan sonra 1 Nisan'da Parvus'la esaslı bir politik görüşme yaptılar. Brockdorff-Rantzau'un belgelerinde bulunan bu görüşmenin özetinden[425] Parvus'un Rusya'da amacına ulaşmak için en radikal çarelere başvurmaktan çekinmediği anlaşılmaktadır.

Parvus, elçiye, Rusya'nın savaş yorgunu olduğunu ve barış arzusunun kısa süre içinde bütün ülkeye yayılacağını ifade etmişti. O nedenle Almanya, Rusya'da "*yeni kazanılan özgürlüğü savunmak*" amacıyla vatansever bir hava yaratmamak için her türlü saldırıdan uzak durmalıydı. Rus devrimi ancak böyle "*ortaya çıkardığı çıkar çatışmalarının sonuçlarını mantıksal olarak geliştirebilir*"di.

Çıkar çatışmalarının sonuçlanması, Parvus'a göre, Rusya'yı temellerinden sarsacaktı.

Köylüler soyluların topraklarına zorla el koyacak, toprağın bölüşümünde kendi paylarını güvence altına almak için askerler kitleler halinde siperleri terk edeceklerdi. Proleter askerler ise soylu subaylarına karşı ayaklanacak, generalleri kurşuna dizeceklerdi. Ukraynalılar, Kafkasyalılar ve Litvanyalılar Rusyalılıktan kurtulacak ve merkezi devlet cihazını paramparça edeceklerdi. Ayrıca açlık tehdidi kitleleri öfkenin doruğuna taşıyacak ve

424) Broçkdorf-Rantzau'dan Langwerth von Simmern'e, 17 Mart 1917, Kopenhag Elçiliği belgeleri 123 "Denizaltı Savaşı".

425) 1 nisan 1917 tarihli stenogram: Prockdorff-Rantzau'ın Belgeleri (H 232307-H 232325).

bu koşullar altında iki üç ay içinde "*en kötü anarşi*"ye ulaşılmış olacaktı.

Parvus'a göre devrimci Rusya karşısında Almanya'nın izleyeceği politika iki yolu işaret ediyordu: Almanya, a) Rusya'yı büyük ölçüde işgal edebilir bu dev imparatorluğu parçalayabilirdi; b) Geçici Hükümet'le en kısa zamanda barış imzalayabilirdi.

Birinci yol için Parvus, Rusya'da anarşinin zirve yaptığı sırada yaklaşık üç ay içinde Güney Rusya'yı fethedecek bir askeri saldırı öneriyordu.

> *"Ancak böyle bir adım atılırsa, zaferden politik olarak büyük bir azimle yararlanmak zorunludur. Buna, Rusya'nın büyük ölçüde işgal edilmesiyle bağlantılı olarak Rus ordusunun silahsızlandırılması, kalelerin yıkılması, donanmanın yokedilmesi, top ve cephane üretiminin yasaklanması dahildir. Eğer bu yapılmazsa bu dev imparatorluk hiç kuşkusuz bir süre sonra yeni ve çok güçlü bir askeri güç olarak gelişecek ve Almanya'ya karşı düşmanlığı, şu an bedeninde açılan yaraların derinliğiyle orantılı tehlikeli olacaktır."*

Eğer Rusya sorununa böyle radikal bir çözüm getirme göze alınacaksa, bu durumda "*anarşiyi artırmak için aşırı-devrimci hareket korunmalı*"ydı.

Ama Berlin Hükümeti "*Rusya'nın işini bitirme*"ye kararlı değilse veya bu girişimi fazla tehlikeli buluyorsa "*Rusya'yla barış imzalamaya çalışmalıydı; ama bu barış iki tarafın ağzında da acı bir tat bırakmamalı*"ydı. Almanya-Rusya ilişkisi barışçıl işbirliğini garanti eden bir zemine oturtulmalıydı. Aksi halde aynı durumun tekrarlanacağını düşünüyordu Helphand.

> *"1870'de Fransa'yla ilişkimizde olan gerçekleşecektir. Aradaki tek fark Fransa'nın ekonomik ve politik*

olarak bizimle başa çıkabilecek durumda değildi, oysa Rusya Almanya'nın ülkeyle sınırlı gücünü çok aşacak bir ekonomik ve politik güç geliştirecektir."

Berlin ikinci yolu izleyip Rusya'yla en yakın zamanda barış imzalama kararı alırsa,

"bu durumda anarşi ortamı bizim işimize yaramaz. Tersine barışı sağlayabilecek bir hükümetle barış imzalamak için Rusya'daki koşulların istikrara kavuşmasına çalışmamız gerekir."

Parvus'un, Brocktdorff-Rantzau'la görüşmesi sırasında olası iki yoldan birini seçmeyi Berlin'deki politikacılara bırakan tarafsız bir danışman pozisyonu almasının, kuşkusuz taktik nedenleri vardı. Öncelikle düşüncelerini tartışmaya açmak, daha sonra üzerine bina inşa edebileceği bir temel atmak istiyordu. Kendisinin o zamana kadar hangi yolun izlenmesi gerektiği konusunda kararsız kalmış olması mümkün değil. Şimdiye kadar gerçekleşmiş olanlar Parvus'un politik beklentilerinin yarısı bile değildi. Devrim daha başlangıç aşamasındaydı; liberal burjuvazinin geçici hükümetiyle hızla bir barış imzalanması liberal burjuvazinin gelişimini hızlandırmayacak yavaşlatacaktı. O "*Tabula-rasa çözüm*"den ve "*aşırı-devrimci*" hareketle işbirliğinden yanaydı.

Radikal unsurlarla işbirliği tabii ki Lenin ve Bolşeviklerin desteklenmesi demekti. Bu sonuç Parvus için yeterince can sıkıcıydı, çünkü Lenin'in dogmatizmini ve örgütsel dik kafalılığını itici buluyordu. Fakat verili koşullar altında, "tabula-rasa" çözüm gibi radikal bir projeyi hayata geçirmek için işbirliği yapılabilecek başka bir sosyalist grup yoktu.

Durum, 1915 ilkbaharındaki duruma benziyordu. O tarihte, bir kez daha hatırlatalım Lenin, Helphand'ın yardım talebini fazla tartışmadan reddetmişti. O zaman başarısızlıkla sonuçlanmış

girişim ister istemez tekrarlanacaktı. Ancak devrimle birlikte politik durumda son derece belirleyici bir dönüm noktası ortaya çıktığı için Lenin'in bu kez Parvus ve Berlin'deki adamlarıyla görüşmeyi kabul etmesi olanaklı görünüyordu. En azından Lenin ve taraftarlarıyla yeniden görüşmeye çalışmak gerekiyordu.

Parvus, bir yandan Alman hükümetine doğu politikasıyla ilgili düşüncelerini iletirken, öte yandan da antenlerini İsviçre'deki Bolşevik önderlere uzatmıştı. Zaman çok uygundu: Lenin'in Rusya'yla ilişkisi kesilmişti; adeta "şişenin içine tıkılmış" gibi hissediyordu kendisini. Günlerdir umutsuz bir çabayla İsviçre'den Rusya'ya dönebileceği bir yol aramaktaydı. Rusya'ya dönebilmek için şeytanla bile anlaşma yapabileceğini söylüyordu herkese. Lenin'in bu arzusunu Parvus'tan başka kim yerine getirebilirdi ki?

Parvus 20 Mart dolaylarında Lenin'i İsviçre'deki tecritten kurtarmak için ilk adımları attığında Berlin'deki diplomatlar bu plandan haberdarlardı Alman hükümetine İsviçre'de yaşayan Rus mültecilerine bir jest yapmayı öneren ilk ve tek kişi Parvus değildi.

Devrim patlak verdikten hemen sonra Wilhelm Strasse'ye bu yönde bir çok öneri gelmişti. Örneğin 20 Mart'ta Elçilik Meclisi üyesi Schubert, Bern'den, şansölyeye, sosyal-devrimci Weiss'en (Zivin), kendisine, Bolşevik mültecilerin Rusya'ya geçişlerine olanak sağlamayı önerdiğini bildirmişti[426]. Anılarında ifade ettiğine göre "*Rus Devrimi'nin önemini hemen anlamış*" olan Bethmann Hollweg, Bern'deki elçiliğe "*İsviçre'de yaşayan Rus politik sürgünlerle, bizim açımızdan sakıncası olmadığı durumlarda onları ülkelerine geri göndermek için ilişki kurma ve Rusya'ya Almanya üzerinden geçebilecekleri teklifinde bulunma*" talimatını vermişti[427].

426) Schubert'ten şansölye Bettman von Hollweg'e, 20 Mart 1917: Dışişleri Belgeleri WK 11c sec.

427) Bethmann Hollweg'in Kayser Wilhelm II'ye 11 Nisan 1917 tarihli raporu. W.Hahlweg'te basılmıştır: Agy. S. 55.

Ama Dışişleri Bakanlığı'nın harekete geçmek için fazla acele etmediği görülüyordu. Hızlı karar vermek gerektiğine Parvus'tan başka inanan yoktu sanki. Diplomatlar işin olumlu ve olumsuz yanlarını, teknik ve yasal zorlukları tartışırlarken, Parvus ilk pratik adımları atmakla meşguldü. Bu kez resmi yardımcıları Wilhelmstrasse'den değil, genelkurmayın politik seksiyonundandı. Orduyla birlikte harekete geçilecekti: Gitmek isteyen bütün mülteciler için legal önlemler almak, anlaşmalar yapmak gerekiyordu. Fakat fazla zaman olmadığı için Parvus ve askerler Bolşeviklerin en önemli iki lideri Lenin ve Zinovyev için özel bir yolculuk düzenleme kararı aldılar.

Fürstenberg-Hanecki kanalıyla gevşek bir temas içinde olmaları şimdi, devrimin ilk günlerinde Parvus'un da Lenin'in de işine yaramıştı. Bu gizli bağlantıyı kullanmaktan çekinmeyen Parvus, Fürstenberg aracılığıyla Lenin'e gönderdiği haberde Rusya'ya Almanya üzerinden gidebileceğini bildirmiş, ancak yolculuğun kim tarafından örgütlendiğini açıkca ifade etmemişti. Bu esnada ortağı Georg Sklarz'ı da, Almanya'dan geçerlerken Lenin ve Zinovyev'e eşlik etmesi için, genelkurmayın izniyle Zürih'e göndermişti[428].

Lenin ve Zinovyev'in Rusya'ya diğer mültecilerden ayrı dönebileceklerini düşünmesi Parvus'un konspirasyon hususundaki naifliğine ve pratik işlerde sergilediği bilgisizliğine çok uygundu. Bolşevik önderlere, gerçekleşmesi halinde politik kariyerlerine ağır zararlar verebilecek bir tuzak kurmuştu bilmeden.

Sklarz'ın beceriksizliği ise Parvus'un bu tür işlerdeki densizliğini aşıyordu. Zürih'te Lenin'le görüşürken yolculuğun bütün giderlerinin de kendileri tarafından karşılanacağını ima etmekten kendini alamamıştı. Görüşmelere katılan Fritz Platten'ın yaz-

428) Dışişleri Bakanlığı'nın Bern Elçiliği'ne gönderdiği duyuruda, Sklarz'ın genel kurmayın desteğiyle Zürih'e gittiği ve "iki Rus devrimcisine Almanya'dan geçişlerinde eşlik edeceği" bildirilmektedir. Bkz. 27 Mart 1917 tarihli ve 353 sayılı telgraf.

dığına göre "*bu durum, yolculuğa aracılık eden kişinin Alman hükümetinin ajanı olduğunu kanıtlıyordu ve bunun üzerine Lenin görüşmeleri hemen kesti*[429]."

Lenin, Fürstenberg-Hanecki'ye çektiği telgrafta şöyle diyordu: "*Tek tek kişiler için resmi yol kabul edilemez.*" 30 Mart 1917 tarihli bir mektuptaki ifadesi ise daha açıktır: "*GLOCKE'cilerin hizmetini kabul edemezdim*[430]".

Bu arada Berlin'de -ordu ve Helphand'ın çabalarından bağımsız- Rus mültecilerin genel sevkiyatının Almanya üzerinden yapılması için ilk hazırlıklara başlanmıştı. O zamana kadar bu projeye katılmamış olan Parvus, eğer mültecilerin Almanya'dan geçişleri sırasında Lenin'le gizli bir görüşme yapmak istiyorsa, bunun için gerekli önlemleri almak amacıyla şahsen Berlin'e gidip görüşmeler yapmanın zamanının geldiğini düşünüyordu. Helphand'ın Berlin'e gideceğini öğrenen Brockdorff-Rantzau, 1916'da Jagow'un yerine gelen müsteşar Arthur Zimmermann'a bu haberi bildirmişti.

Brockdorff-Rantzau, Zimmermann'ın, Helphand'ın kişiliği ve izlediği politika hakkında Jagow'dan daha olumlu düşüncelere sahnip olacağından emindi, çünkü Zimmermann, Rusya'nın güçlü konumunu sarsmayacak her türlü politikanın karşısında olduğu için Helphand'ın "*Tabula-rasa Planı*"na olumlu bakacağına inanıyordu. Von Jagov'un tersine Zimmermann, politikanın yönteminden çok sonuçlarıyla ilgilenen enerjik ve azimli bir politikacıydı.

Zimmermann'la yıllara dayanan dostluğu olan Brockdorff-Rantzau, müsteşara yazdığı 2 Nisan 1917 tarihli bir mektupta "Helphand'ı iyi karşılaması"nı istemişti. Elçi şunları ifade ediyordu mektubunda:

---

429) F.Platten: *Die Reise Lenins durch deutschland im plombierten Wagen*, 1924, S. 40.

430) Bkz. *Leninsky Sbornik*, XIII S.259 *und Solşıneniya*, 3. baskı, cilt XX, S. 52.

"Helphand'ın karakteri hakkında, çağdaşlarının pek sağlam yargılara sahip olmadıklarını ve özellikle sizden önce bu görevde bulunan kişinin sivri dilini kullanmak için onunla sürtüşme noktaları aramayı sevdiğini biliyorum; ancak ben Helphand'ın politik olarak son derece olumlu hizmetlerde bulunduğunu ve Rusya'da bugün elde edilen başarıya sessiz sedasız emek vermiş olanların başında geldiğini söyleyebilirim; eğer Jagow iki yıl önce onun önerilerini kulak ardı etmeseydi bazı şeyler, belki de her şey başka olurdu!

Bana göre Helphand'ın Rusya'yla ilişkileri bugün durumun gelişimi açısından belirleyici olabilir; ayrıca Alman, Avusturya ve İskandinav sosyal-demokrasisiyle yakın teması sayesinde gerektiğinde buralarda etkide bulunmasını sağlayabiliriz. Kendisi, son derece tehlikeli bir dönemde Alman vatandaşlığına alınmasına onay verdiğinizi bildiği için ekselanslarına karşı samimi minnet duyguları beslemektedir. Rusya'da, ona itibarını geri verecek devrim gerçekleşmiş olmasına rağmen bugün kendisini Rus değil Alman olarak hissetmektedir. Doğru yönetilirse, sadece uluslararası sorunlarda değil, imparatorluğun iç sorunlarında da büyük yararlar sağlayacağına inandığım için Helphand'ı dinlemenizi rica ediyorum.

Bu arada bütün düşünceleriyle her zaman hemfikir olmadığımı özellikle belirtmeme gerek yok sanırım; ancak böyle bir gücü, ihtiyacımız olabilecek yerlerde kullanmamız gerektiğini düşünüyorum[431]".

Brockdorff-Rantzau'un bu çabasına rağmen, Zimmermann-Parvus görüşmesi gerçekleşmedi, çünkü Dışişleri Bakanlığı'ndan

431) Brockdorff-Rantzau'dan Zimmermann'a, 2 Nisan 1917. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri WK 2 c geh. Zeman:A.g.y. S.30/33.

resmi davet geldiğinde Parvus Berlin'den ayrılmıştı. Fakat elçi von Bergen'le, konusu mültecilerin yolculuğunun teknik biçimleri olan bir görüşme yaptı. Helphand'ın önerisi üzerine planlanan yolculukta Alman-İsveç sendikacı Wilhelm Jannson'ın, taraflar arasında temas sağlayacak kişi olarak bulunması kararlaştırılmıştı. Jannson, Rusların politik görüşmelere ne kadar hazır olduklarını ve onlara nasıl yaklaşılabileceğini tespit edecekti.

Parvus Berlin'deyken Alman sosyal-demokrasisinin çoğunluk grubunun liderleriyle de görüştü[432]. 4 Nisan 1917'de Wilhelm Jannson'la birlikte, Petersburg'taki yeni gelişmeler hakkında parti önderliğine bilgi vermişti. 1916 sonbaharından beri partinin başında bulunan Friedrich Ebert ve Philipp Scheidemann, henüz Rusya'daki politik devrimin önemini kavramamışlardı. Almanya'nın izlediği doğu politikasında bağımsız adımlar atabilmek için Petersburg'taki olaylar hakkında da yeterince bilgi sahibi değillerdi. Tek yaptıkları devrim hakkında birkaç laf etmekten öteye geçmemişti. Ebert'in muhalefetine rağmen Petersburg Sovyeti başkanıyla Scheidemann'ın tasarladığı eski parlamento Duma'ya iki kutlama telgrafı gönderilebilmişti. Partinin Başbakanlık müsteşarı Wahnschaffe'nin bu hususta partiyi desteklenmesi bile Ebert'in güvensizliğini gidermeye yetmemişti[433].

Ancak Parvus ve Jannson 4 Nisan'da parti liderlerine bilgi verdikten sonra Rusya'da gelişen olaylar üzerine esaslı bir müzakere yapılabilmişti. Rusya'da genel politik durumu açıkladıktan sonra heyecanlandırıcı bir haber de vermişlerdi: Danimarkalı sosyalist Borgbjerg önümüzdeki günlerde Petersburg'a gidecek,

---

432) "Çoğunluk" ve "Azınlık" kavramları Alman sosyal-demokrasisinin bölünmesiyle ilgilidir. Hukumetin savaş için yem bütçe talebine karşı çıkan Partideki "Azınlık" grubu önce parlamentoda "Sosyaldemokratik Emek Birliği" adıyla bir grup fraksiyon kurdular Daha sonra bu emek birliği 1917 Paskalya'sında "Almanya Bağımsız Sosyal-demokrtık Partisi"ne dönüştu (USPD).

433) Ph. Scheidemann: Memoiren eines Sozialdemokraten, Cilt 1, 1928, S. 421 ve devamı.

Sovyet liderleriyle barış olanaklarını görüşmeye çalışacaktı. Parvus ve Jannson, parti yönetiminden bir temsilcinin, Petersburg'ta yapacağı görüşmeler için Borgbjerg'e talimat vermek üzere derhal Kopenhag'a gitmesi gerektiğini söylediler. Ancak bu konuda hemen karar vermek gerekiyordu. Zira Danimarkalı sosyalist, İsveç sosyal-demokrasisinin Antant yanlısı lideri Branting'ten önce Rus başkentine varmakta kesin kararlı olduğu için, önümüzdeki günlerde Kopenhag'tan ayrılacaktı.

Berlin'de parti yönetimi aynı gün Ebert, Scheidemann ve sendika sekreteri Gustav Bauer'i Kopenhag'a yollamaya karar verdi. Dışişleri Bakanlığı'ndan pasaportların derhal temin edilmesi istendi. Müsteşar Zimmermann yola çıkacak olan sosyalistlere sadece pasaport değil, politik kimlikler verilmesi için konuyla bizzat ilgilenmişti. Zimmermann, Ebert ve Scheidemann'a şu tembihte bulundu: Petersburg'a gidecek olan Danimarkalı sosyalist, Ruslarla görüşmesinde Almanya'nın barış arzusunu ısrarla dile getirmeli, Almanya'nın Narew'de bazı "sınır düzeltmeleri" arzu ediyor olsa da Polonya sınırında barış çabalarının sonuçsuz kalmayacağının altını çizmeliydi.[434]

Alman liderler 6 Nisan'da Kopenhag'a gitmek için hazırlardı. Ebert, Scheidemann ve Bauer'den oluşan ekibe Parvus da katılmıştı; zira ekip, Parvus'un Danimarka sosyal-demokrasisiyle ilişkilerinin görmezden gelinemeyeceği kanısındaydı. Bir "dünya adamı" olarak yolculuğa komuta edecek olan Parvus ise, üstlendiği özel refakatçi, ev sahibi ve teknik organizatör rolünden çok memnundu. *GLOCKE*'nin yazarlarıyla yaşadığı deneyimden sonra, son derece mütevazı koşullarda yaşayan yoldaşlarına, parası sayesinde dikkat çekmeyen, sessiz sedasız hizmetler sunarak, parti politikası üzerinde etkisini güçlendirmeyi ve liderlere yakınlaşmasını sağlayacak insani ve politik ilişkiler kurmayı öğrenmişti.

---

434) Ph. Scheidemann. Agy. S. 421.

Parvus'un bu Kopenhag yolculuğuna kadar Ebert ve Scheidemann'la pek yakın ilişkileri olmadığı, ancak Borgbjerg misyonu sonrasında Alman liderlerle arasında bir güven ilişkisi kurulduğu anlaşılıyor

Yolculuk hazırlığı sürerken Parvus'un ekibe alınmasının ne kadar yararlı olduğu görüldü: Trende yerleri ayrılmış, Kopenhag'ta "Central" otelde oda rezervasyonu yapılmıştı. Vodrofsvej'deki villasında Alman delegasyonuna verdiği ziyafet, bu tür şeylere alışkın olmayan delegasyon üzerinde derin bir etki bırakmıştı. Aynı gün akşam yemeğinden sonra Alman konuklara tanıştırılan Danimarkalı sosyalist parti liderlerinin hemen güvenini kazandı. Parlamento üyesi ve Kopenhag'ta yayınlanan *SOCIALDEMOCRAT*'ın redaktörü olan Borgbjerg, Almanya'ya duyduğu özel sempatiyle tanınıyordu. Eduard David onu, Alman delegasyonunun kolaylıkla anlaşabildiği "Kuzey Cermenlerin mükemmel örneği" diye tanımlamıştı[435].

Bu görüşmede Ebert ve Scheidemann, Zimmermann'ın verdiği görevi yerine getirdiler. Aldıkları talimatlara uygun olarak Almanya'nın ilhaksız bir barış istediğini belirttiler. Sınır düzeltmeleri için "*kolayca anlaşabilirler*"di. Ancak Balkanlar'da durumun daha zor olduğunu, çünkü orada "ilhak yok" kavramının her şeyi anlatmadığını vurgulayan Alman liderler, iyi niyetli çabalar sonucunda burada da çözüm bulabileceklerini ifade ettiler. Sonuç olarak Borgbjerg Ruslara, Almanya'nın doğu sınırında herhangi bir saldırıda bulunmayacağı güvencesini verebilirdi[436].

Bu görüşmede şaşırtıcı olan, Ebert ve Scheidemann'ın, Rus ve Alman partileri arasında doğrudan işbirliği olanağından tek sözcükle bile söz etmemiş olmalarıdır. Mültecilerin geri dönüş hazırlıkları sırasında da, kendisini, Rus yoldaşlarının kaderinden sorumlu hissetmesi gereken Alman partisinin bu yönde tek bir

435) 4 Kasım 1917 tarihli günce kayıtları

436) Ph. Scheidemann, Agy. 424.

adım atmadığı dikkat çekmişti. Alman partisinin liderleri, büyük devlet politikasının sözde ortakları olarak oynadıkları role, savaşın en belirleyici anlarından birinde uluslararası sosyalizmin çıkarlarına gözlerini kapayacak kadar tutsak olmuşlardı. Yolculuk hazırlıkları sırasında olduğu gibi Borgbjerg'le görüşmede de, Rusya'daki yeni durumun sosyalist bakış açısından hareketle altını çizmek ve Avrupa sosyalizminin gelişimine dikkat çekmek Parvus'a kalmıştı.

Parvus Borgbjerg'e, Rus yoldaşlara, savaş sürdüğü müddetçe Almanya'da devrimin gerçekleşemeyeceğini söylemesini rica etti. Petersburg'ta meydana gelen olayların Almanya'da da patlak vermesi beklenmemeliydi. Rus devrimi "devlet biçimi"ni değiştirmişti; bu görev, Alman devriminin çözmek zorunda olduğu sorunlarla kıyaslandığında adeta çocuk oyuncağı kalırdı. Rusya'nın yaşadığı *burjuva* devrimdi; Almanya'nın önünde ise *sosyalist* devrim vardı. Bugünkü koşullar altında Almanya'da sosyalist devrim beklenemezdi. O nedenle Rus yoldaşlar, "*Almanya'da özgürlüğün nasıl yaratılacağı*"yla ilgili planlar yapmak yerine, sosyalist askerlerin parti örgütlerine geri dönmelerini sağlamak için barışı gerçekleştirmeye çalışmaları gerekirdi[437].

Borgbjerg'in Petersburg'a götüreceği somut görüşme teklifi değil genel barış sloganıydı, ama yine de bir başlangıç yapılmış, Alman sosyal-demokrasisi ilk kez aktif biçimde uluslararası diplomasi içine girmişti.

Somut politik görüşmeler için Parvus, mültecilerin İsviçre'den gelmelerini bekliyordu. 9 Nisan'da Berlin Dışişleri Bakanlığı'na, Brockdorff-Rantzau aracılığıyla, mültecilerin İsviçre'den ne zaman ayrılacaklarını sordurttu. Ayrıca Wilhelmstrasse'ye Malmö'ye geldiklerinde onlarla buluşmayı düşündüğünü bildirdi[438]. Aynı zamanda Alman parti liderlerine ilk kez, Lenin ve Ra-

437) Ph. Scheidemann: Agy. S. 425.

438) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na, 9 Nisan 1917 tarih ve 560 sayılı telgraf; Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 2 geh

dek'in 40 mülteciyle birlikte İsviçre'den Malmö ve Stokholm'e geleceği bilgisini verdi. Parvus -Berlin'e geri dönmek isteyen- Ebert ve Scheidemann'ı ikisinden birinin Stokholm'de kalması için zorluyordu. Eğer Ruslar Alman sosyalistlerinin Çoğunluk Grubu'yla görüşmeyi kabul ederlerse, Alman temsilci talep üzerine Malmö'ye gidebilirdi[439].

Berlin'deki parti liderleri için bu haber tamamen sürpriz oldu. Savaş başladığından beri İsviçre'deki Rus sosyalistleriyle herhangi bir bağlantı kurmamışlar, Parvus tarafından da Rusya'da devrimin desteklenmesi politikasıyla ilgili bilgilendirilmemişlerdi. Yıllardan beri, Alman diplomasisinin gizli diplomatik faaliyetleri ve devrimci aksiyonları hakkında hiçbir şey bilmeden büyük politik sorunlara ilişkin tavır almak gibi kötü bir durumla karşı karşıya bulunuyorlardı. Dış politika alanında öyle saflardı ki, Rus mültecilerin Rusya'ya dönüş yolculuğunu, herhangi bir başarısızlık halinde partiyi olayların dışında tutabilmek için Alman sosyal demokrasisinin bilgisi dışında "*Dr. Helphand'ın düzenlediği*" bir aksiyon olarak görüyorlardı[440].

Parvus parti önderliğinin manevra kabiliyeti ve kararlılığını çok abartmıştı. Bolşevik ve menşevik temsilcilerle görüşme olanağı için bir temsilcinin Stokholm'de kalması yönündeki öneriyi sevinçle kabul etmek yerine Ebert, Kopenhag'ta daha fazla kalamayacaklarını, buna zaman olmadığını ileri sürdü(!). Ayrıca Rusların Alman sosyal-demokrasisiyle görüşmeyi reddetmeleri de mümkündü. Scheidemann'ın, barış imzalama şansını kaçırmama kaygısına rağmen Alman delegasyonu, mültecilerin gelişini bekleme kararlılığını gösterememiş, Parvus'a, "*bütün gelişmelerden haberdar olduğu*" için, ülkelerine dönen Rus mültecilerle parti yönetimi adına görüşme yapma yetkisi verip Berlin'e dönmüştü.

---

439) Ph. Scheidemann: Agy. S. 427.

440) Agy. S. 427

Parvus'un bundan şikayet etmesi için bir neden yoktu. Alman parti liderlerinin kararsızlıkları ve ürkeklikleri sonucunda hayatında ilk kez Alman sosyal-demokrasisi adına konuşabilecekti; bir zamanların vatansız mültecisi şimdi bir sosyalist kitle partisinin temsilcisi olarak kardeş Rus partisiyle görüşmeler yapabilecekti. Resmi görevlendirmeler için nihayet kapı aralanmış gibi görünüyordu.

Scheidemann'ın söylediklerine inanılacak olursa, Parvus, Alman delegasyonuna ülkelerine dönen mültecilerle temas kurma önerisinde bulunurken "Rus sosyalistlerinden" sözetmiştir. Fakat gerçekte amacı bütün fraksiyonlarla değil, radikal Bolşeviklerle temas kurmaktı. İzlediği "Tabula-rasa" politikasında Lenin kilit isimdi.

Parvus'la Lenin görüşmesini ayarlamakla görevlendirilen Fürstenberg-Hanecki, Almanya'dan geçerken Lenin'e yakınlaşmaya çalışan Wilhelm Jannson'unkine benzer bir görev üslenmiş oluyordu. Jannson'un misyonu başarısızlıkla sonuçlanmış, Lenin'in Alman sendikalarının Jannson aracılığıyla gönderdikleri selama yanıt vermeyi reddetmesi yeterince küçültücü olmuştu[441].

Fürstenberg-Hanecki uyarılmış olmalı ki şefini Malmö'de bekliyordu. Trenle Stokholm'e giderken "Parvus meselesi"ni ayrıntılı olarak konuşma olanağı buldular. Parvus'la özel bir görüşme yapmak gerekli miydi ve taktik olarak akıllıca olur muydu? Lenin bir an bile tereddüt etmeden bu buluşmaya evet demeyi reddetti. Lenin'in bu kararını Helphand'a Fürstenberg-Hanecki iletecekti.

Lenin'le görüşmek için Stokholm'e gelmiş olan Parvus, bu red kararını önce konspiratif bir önlem olarak değerlendirmişti. "Ortak arkadaşları" Hanecki'yle yaptığı gizli görüşmede Lenin'in politik planlarını öğrenmesini istedi: "Bugün öncelikle barışa ih-

441) Ayrıntılar için bkz. W.Hahlweg: Agy S.20-22.

tiyaç var, dolayısıyla barış koşulları gerekiyor, o ne yapmak niyetinde?[442]"

Bu oyuna katılmayı ikinci kez reddeden Lenin'in verdiği yanıt kısa ve inciticiydi: "*Kendisi diplomasiyle ilgilenmiyordu, onun görevi sosyal-devrimci ajitasyondu.*"

Bu olay sadece Parvus tarafından aktarıldığı için ihtiyatla yorumlamakta yarar var. Lenin'in Parvus'la şahsen görüşmeyi kesin bir dille reddettiği ise tartışma götürmez. Zaten burada asıl problem Lenin'in red kararıyla neyi amaçladığıdır. Helphand'ı Mayıs 1915'tekine benzer biçimde terslemekte kararlı mıydı? Almanya'dan yardım almamakta kararlı olduğunu göstermek mi istiyordu?

Dışişleri Bakanlığı belgeleri -ileride görüleceği üzere- Lenin'in Almanya'nın yardım teklifi hakkında herhangi bir karar vermediğini ikna edici delillerde kanıtlamaktadır. Lenin'in kararlı olduğu husus, maddi yardımın politik görüşmelerin konusu yapılmamasıdır. İşbirliğinin mümkün olabileceği koşulları açık biçimde gösteren Lenin, politik koşulların tartışma dışı bırakılmasında ısrarlıydı. Politik planları hakkında bilgi vermeyi de bu ilkesel nedenlerle reddetmişti. Kimsenin hizmetinde bulunmadığını, ajanlar ve politik işbirlikçilere saygı duymayan bağımsız bir devrimci olduğunu göstermek istiyordu.

Böylece Parvus'un iki kaba hata yaptığı açıkça görülür. Birincisi, Alman Çoğunluk Partisi'nin temsilcisi olarak Stokholm'e gitmiş; ikincisi *politik* sorunlar hakkında görüşme talep etmişti. Oysa Lenin, bu koşullar altında görüşmelere evet demeyecek kadar deneyimli bir taktisyendi. Maddi yardım konusu en üst seviyede değil, daha alt kademelerde, sorumlu liderlerin saygınlığına gölge düşürülmeden görüşülmeliydi. Parvus fazla ileri gitmişti. Görüşme önerisini reddederek, tarafların temas noktalarının nasıl organize edilebileceğine işaret eden Lenin'le Parvus arasındaki

442) Parvus: *Der Kampf um die Wahrheit*, S. 51.

iplerin bu kez de tamamen kopmaması hiç şaşırtıcı değil. 1915'te olduğu gibi yine gelecek için bütün olanakları açık bırakan dolaylı bir ilişki sağlanmıştı. Görüşmeleri Lenin değil, Lenin'le birlikte İsviçre'den ayrılan Karl Radek yürütecekti. Bolşevik parti şefi Parvus'la Radek'in gizli görüşmesine karşı değildi.

Parvus'un kendisini önce aşağılanmış hissetmesi son derece doğal. Anılarında anlattığına göre, Lenin'e, Hanecki'yle şu haberi göndermişti: "*Lenin'e söyleyin, ajitasyon çalışmalarına devam etsin; ama devlet politikasını reddediyorsa benim ellerimde alet olacaktır*[443]."

Gösterdiği bu öfkeli tepkiye rağmen politikasını değiştirmeyen Parvus, Bolşeviklerle işbirliğinin zorunlu olduğuna inanıyordu. Eğer Lenin şahsen görüşmeyi kabul etmiyorsa Radek'le yetinecekti. Başka seçimi yoktu.

13 Nisan 1917'de Parvus'la Radek gizli bir görüşme yaptılar. Bu görüşmede neler konuşulduğu hâlâ bilinmiyor. Fakat sonuç, Parvus'un rapor vermek için derhal Kopenhag ve Berlin'e dönmesini gerektirecek kadar önemli olmalı. 16 Nisan'da Kopenhag'a gelen Parvus'u hemen kabul eden Brockdorff-Rantzau, Dışişleri Bakanlığı'na Helphand'ın Stokholm'den döndüğünü rapor etmiş, ancak raporda Radek'le görüşmenin içeriği anlatılmamıştır. Elçiye, Parvus'un "Rus mülteciler"le görüştüğü yönünde genel bir bilgi verilmiş, 18 Nisan'da Berlin'de olacağı bildirilmişti.[444].

Parvus'un Berlin'de yaptığı görüşmeler de Kopenhag elçiliğindeki görüşme kadar gizliydi. Raporunu verirken ne tutanak tutulmuş, ne protokol düzenlenmişti. Diplomatların bu konuyu herhangi bir kayıt almadan halletmeyi daha güvenli buldukları anlaşılıyor.

---

443) *Agy*. S.51.

444) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na 16 Nisan 1917 tarihli ve 595 sayılı telgraf, Dışişleri Bakanlığı belgeleri, WK 2 geh.

Buna karşılık Parvus'un Radek'ten öğrendiği kırık dökük bilgilerin sosyalistlerin Çoğunluk Grubu'nun yönetim kurulu toplantısında ele alındığını biliyoruz. 18 Nisan akşamı erken saatlerde yapılması planlanan toplantı, Parvus, Kopenhag'tan Berlin'e saat 10'a doğru geldiği için saat 11'e ertelenmişti.

Toplantıda, kendisine bir kaç gün önce yetki vermiş olan partili arkadaşlarına, Lenin'le görüşemediğini, fakat Radek'le konuşma fırsatı bulduğunu söyleyen fakat hangi sorunları görüştüklerine hiç değinmeyen Parvus'un altını çizdiği tek şey, Rusya'dan yeni barış ataklarının beklenmesi gerektiğiydi.

Parti liderleri bir gün sonra yani 19 Nisan'da yapılan partinin genişletilmiş kurulunda sorulara yanıt verirken epeyce terlediler. Scheidemann Alman delegasyonunun Kopenhag yolculuğu hakkında rapor vermeyi ve basında çıkan söylentilerle ilgili görüş bildirmeyi reddetti. "*Adları kesinlikle anılamayacak olan, anılmaması gereken insanlarla çalışmak, onları hesaba katmak zorundayız*" demişti konuşmasında. Fakat kurul önünde, parti liderlerinin, "*Alman sosyalistleri ve enternasyonal sosyalistler olarak*" yabancı sosyalistlerle görüşmelerini sürdürecekleri güvencesini verdi. Partinin amacı en kısa zamanda barışın imzalanmasını sağlamaktı. Eğer derhal bir genel barış yapılamazsa parti ayrı barış imzalamaya hazırdı.

Daha sonra parti meclisi, dış politika alanında, 14 Nisan'da Petersburg Sovyeti tarafından yayınlanan açıklamaya yanıt olarak Scheidemann tarafından hazırlanan bir kararı tartıştı. Bu açıklamada Petersburg Sovyeti ilhak ve savaş tazminatı olmayan bir barıştan söz ediyordu ısrarla. Scheidemann'ın hazırladığı ve oybirliğiyle kabul edilen kararda aynı formül açıkca tekrar ediliyordu.

Kararın esası şöyleydi:

> "*Bizler, Rus Devrimi'nin zaferini ve bu zaferin uyandırdığı uluslararası barış çabalarının yeniden*

gündeme gelmesini coşkulu bir ilgiyle kutluyoruz. Rus İşçi ve Asker Sovyetleri Kongresi'nin, bütün halkların özgür ulusal gelişmesi esasına dayalı, ilhak ve savaş tazminatına yer vermeyen ortak bir barış hazırlama kararını onayladığımızı bildiririz[445]."

Bu karar, Rus sosyalistleriyle görüşmelerin devamı için bir örnek oluşturmasa da, Borgbjerg'e verilen görüşme koşullarının ciddiyetinin kanıtıydı. Danimarkalı sosyalist, artık sosyal-demokratların çoğunluk kanadının izlediği politika adına daha kolay propaganda yapabilecekti.

Böylece Berlin Parti Meclisi üstüne düşeni yapmış oluyordu. Şimdi doğu politikasında attığı bu ilk bağımsız adımların hangi sonucu vereceğini bekleyecekti.

Parvus genişletilmiş parti meclisi toplantısından sonra İskandinavya'ya dönmüştü. Şimdiki görevi Petersburg'tan dönecek olan Borgbjerg'i iyice dinleyip, bu misyonun sonucu hakkında parti liderlerini bilgilendirmekti.

Helphand'ın 18 ve 19 Nisan'da Berlin'de neler yaptığı, kaynaklar büyük bir özenle değerlendirildiğinde bile tam olarak açıklığa kavuşmuyor. Elimizdeki tutanaklar ve günlük notlarında parti organlarının toplantıları ve Borgbjerg'in misyonuyla ilgili tartışmalar yer almaktadır. Dışişleri Bakanlığı'na gidip Radek'le görüşmesi hakkında bilgi verdiği, katılanların hiç biri tarafından kaydedilmemiştir. O nedenle Parvus'un Wilhelmsırasse'de neler önerdiği sadece tahmin edilebilir. Daha sonraki aylarda yaşanacak olanlar göz önüne alındığında, diplomatlara Bolşeviklerin yararına gerçekleştireceği destek aksiyonu için somut teklifler götürdüğü varsayılabilir. Ne var ki Dışişleri Bakanlığı'nın böyle bir projeye itinayla hazırlandığını biliyoruz. 3 Ni-

445) Berlin Parlamento binasında 18 ve 19 Nisan 1917'de yapılan genişletilmiş parti meclisi toplantısının tutanakları, 1917, S.74.

san'da Maliye Bakanlığı'ndan, Rusya'da politik amaçlarla kullanılmak üzere 5 milyon Mark almıştı. Ancak bu paralarla neler yapılacağı konusunda sessizlik hâkimdi. Maliye şefi Kont Roedern'e, bu paranın kullanımıyla ilgili bilginin ancak şifahen verilebileceği söylenmişti[446].

Bolşevikleri destekleme politikasının sonraki haftalarda nasıl gerçekleştiği ve paranın hangi kanallarla Petersburg'a aktığı çözülmesi zor bir bilmece olarak hâlâ önümüzde durmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden biri de Parvus'un Stokholm'deki bazı Bolşeviklerle kurduğu şüpheli ve karanlık ilişkilerdir.

Stokholm'deki "Bolşevik Yurtdışı Bürosu" Parvus'un en önemli ilişki noktasıydı.

Bu büro Petersburg'taki Merkez Komitesi'nin diplomatik alanda görev yapan yurtdışı merkezi, aynı zamanda da Bolşevik propaganda kuruluşuydu. Biri "*Bote der russischen Revolution*, diğeri ise "*Korrespondenz Pravda*" adıyla Almanca yayınlanan iki adet yayınla Batı Avrupa'da faaliyet gösteren Bolşeviklerin izledikleri politika hakkında haberler veriyordu.

Nisan ortalarında Lenin'in talimatıyla kurulan Yurtdışı Bürosu'nun Polonya kökenli üç üyesi vardı: Daha önce sözünü ettiğimiz Karl Radek, Jacob Fürsterberg-Hanecki ve Waklaw Worowski-Orlowski. Büro'nun bu tuhaf bileşimi, Parvus'un bu büroyla olan ilişkisini daha net açıklamak isteyen tarihçilerin işini daha da zorlaştırmaktadır.

Bohem sosyalist Radek'le Parvus'un tanışıklığı ve arkadaşlığı savaş öncesi yıllara dayanıyordu. Fürstenberg-Hanecki ise Kopenhag İthalat İhracat Şirketi'nin ticari müdürü olarak onun sözlemeli memuru sayılırdı. Bolşevik Parti'nin emektar üyelerinden, dengeli karaktere sahip, kültürlü ve eğitimli bir mühendis olan Worowski-Orlowski ise, yüzyıl başlarında Münih Teknik Üniversite'nde Parvus'la tanışmıştı. 1912 ve 1913 yıllarında

446) Z.A.Zeman: Agy., S. 24.

Odesa'da gazeteci ve organizatör olarak çalışmış, 1913'te geçici bir sürgünün ardından Moskova'ya taşınmış ve orada Siemens-Schukert şirketine girmişti. Bu şirketin temsilcisi olarak Ocak 1916'dan beri İsveç'in başkenti Stokholm'de yaşıyordu.

Bolşevik Büro'nun faaliyetlerine bakıldığında belirleyici olduğu kuşku götürmeyen Radek, farklı kanallar kullanarak, Bolşeviklerin Geçici Hükümet'e karşı kısa süre içinde zafer elde edecekleri yönünde Alman makamlarına telkinde bulunulmasını sağlıyordu. Bu kanalların arasında örneğin Parvus, kısa süre sonra Alman hükümetinin temsilcisi olarak Stokholm'de yapılan Sosyalistler Konferansı'na gelecek olan profesör Gustav Mayer, Erzberger'in ajanları Goldberg ve aynı anda İsviçre, Avusturya ve Alman hükümetleri için çalışan -bu hükümetlerin birbirinden haberi yoktu- İsviçreli sosyalist Karl Moor gibi kişiler vardı. Radek, Stokholm'de kış için yeni bir ev aramak zorunda kalmayacağını, çünkü o zamana kadar Bolşevikler zafere ulaşacağı için Petersburg'ta olacağını söylüyordu[447].

Lenin tarafından reddedildikten sonra Parvus, Bolşevik Yurtdışı Bürosu'nun personel bileşimini kendisine yapılmış bir jest olarak değerlendirebilirdi. Artık bütün problemleri mutlak bir gizlilik içinde görüşebileceği kurum gösterilmişti kendisine. Radek, Fürstenberg-Hanecki ve Worowski, Alman yardımının gizli ve güvenli biçimde Rusya'ya akıtılmasını sağlıyorlardı. Diplomatik görev yapan bir dış merkez olarak kendi sorumluluklarıyla hareket ettikleri izlenimini yaratmaları gerekiyordu. Zira yaptıkları işin sorumluluğu, parti liderliğinin doğrudan muhatap olamayacağı kadar tehlikeliydi. Büro'nun bağımsız davrandığı izlenimi yaratılarak Bolşeviklerin politikasında değişen bir şey olmadığı görüntüsü veriliyordu. Lenin daha kısa süre önce, aynı 1915'te olduğu gibi, Parvus ve onun arkasındaki adamlarla

---

447) G. Mayer: *Vom Journalisten zum Historiker der deutschen Arbeiterbewegung*, 1949, s. 276 ve devamı

herhangi bir ilişkiyi reddetmemiş miydi? Stokholm'de olup bitenler, Yurtdışı Bürosu'nun bağımsız inisiyatifi olarak değerlendirilecekti. Lenin, Parvus'un neredeyse her gün üç "Polonyalı"yla biraraya geldiği, Bolşevik temsilciliğin neredeyse dördüncü üyesi olduğu gerçeğini görmezden geliyordu. Parvus'la ilişki tehlikeli bir cihazdı, ama çalışıyordu. Henüz ciddi bir tehlike görünmediğinden şimdilik Lenin de, Parvus da bu çözümden hoşnut olabilirlerdi.

Parvus Bolşeviklerle işini bitirmişti ki Mayıs başlarında Borgbjerg misyonu yeniden gündeme geldi. Aracılık için Petersburg'a giden Danimarkalı sosyalist, sınırı geçerken bazı zorluklar yaşamasına rağmen, Nisan sonunda Petersburg'a ulaşmıştı. Sovyet liderlerinden Çeidse, Kerenski ve Skobelev'den bilgi aldığı görüşmelerden sonra, 6 Mayıs'ta İcra Komitesi tarafından genel bir tartışma için davet edildi. Tartışma konusu Alman partisi tarafından iletilen barış önerileriydi. Ruslar Borgbjerg'i çok iyi karşılamışlar, fakat tartışma sırasında kritik konular su yüzüne çıkmıştı. Danimarkalı konuğa, Almanya Elsas-Loren'de de halkların kendi kaderlerini tayin hakkını uygulayacak mı, diye sorulmuştu. Ebert'in hazırladığı barış önerileri parlamento çoğunluğunun önerileriyle aynı mıydı, yoksa bu öneriler sadece SPD'nin önerileri miydi? Borgbjerg verecek doğru dürüst bir yanıtı yoktu.

İcra Komitesi'nin ne tür tepki vereceğini birkaç gün merak içinde bekleyen Borgbjerg'e sonunda şu haber iletilmişti: İşçi ve Asker Sovyeti, sosyalist barış konferansı fikrini destekleyecekti, fakat bu kongreyi kendisi toplama kararı almıştı. Muhataplara davetiyeler en kısa zamanda gönderilecekti.

Borgbjerg'in aracılık misyonu politik durumun iyice karmaşık bir hal almasına yol açmıştı. Nisan sonunda Hollanda-İskandinav Komitesi'nin sosyalist konferans toplamak için yolladığı davetiyelerden sonra, İşçi ve Asker Sovyeti'nin bu girişimiyle birbirinden bağımsız iki sosyalist konferans planı çıkmıştı ortaya. Oysa iki konferans uluslararası proletaryanın birliğini hızlandır-

mayacak geciktirecekti. Öte yandan Borgbjerg Petersburg'ta, Bolşevikleri sosyalist barış konferansına katılmaya ikna edememişti; halbuki onların katılımı Alman partisinin işine yarayacaktı. İcra Komitesi'nde yapılan tartışmadan iki gün sonra 8 Mayıs 1917'de, Bolşevik Parti Bütün Rusya Konferansı, 8 çekimser oya karşı 140 oyla, genel sosyalistler konferansına katılmaya prensipte reddeden Kamenev, Lenin ve Deshnew tarafından hazırlanan kararı kabul etti. Kararda Borgbjerg'in, emperyalist Alman hükümetiyle Alman ve İskandinav sosyal-şövenistlerinin "ajanı" olduğu ifade edilmekteydi[448].

10 Mayıs'ta Haparanda üzerinden Kopenhag'a dönen Borgbjerg geldikten hemen sonra Parvus'la görüştü. Görüşmenin içeriği 15 Mayıs'ta Almanya'nın Kopenhag elçisi tarafından şansölye Bethmann-Hollweg'e telgrafla bildirilmişti. Borgbjerg'in masaya koyduğu SPD'nin barış önerilerinin Petersburg'ta "büyük etki" yarattığı ifade ediliyordu. Bunun üzerine Sovyet, sosyalistler konferansı toplama kararı almıştı. O nedenle Borgbjerg ve Parvus, Almanya'nın, bu olumlu izlenimi bozacak bir şey yapmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Hatta Parvus, şansölyeden bundan sonraki ilk açıklamasında barış politikasına "daha fazla vurgu yapması"nı rica etti. Aksi halde bu sorunla ilgili hiçbir şey söylememek daha iyi olurdu[449].

Parti yönetimi tarafından görevlendirilen Scheidemann, Borgbjerg'in raporunu bizzat dinlemek üzere 25 Mayıs'ta Kopenhag'a geldi. Danimarkalı sosyalist lider Stauning'in evinde Petersburg izlenimlerini özetleyen Borgbjerg, Ruslara, Almanya'da "*görünür bir süre içinde*" devrim beklenmemesi gerektiğini anlatmaya çalıştığının altını çizmişti özellikle[450].

---

448) Bkz.N.Avdeyev: *Revolyuziya 1917 Goda* (Chronika Sobyti), 1923, Cilt II, S.258.

449) Brockdorff-Rantzau'dan şansölyeye 15 Mayıs 1917 tarih ve 752 sayılı telgraf. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri. WK 2 geh.

450) Ph. Scheidemann. Agy. S.429.

Bu arada, Hollandalı Troelstra ve İsveçli Branting'in itici gücü oluşturduğu Hollanda-İskandinav Komitesi, 21 Mayıs'ta Stokholm'de, konferansa katılacak ulusal delegasyonlarla bir dizi ön konferanslar yapmaya başlayacak kadar ilerletmişti işleri. Konferansı düzenleyen komite çeşitli delegasyonlarla görüşmeler yaparak genel kongre için bir görüşme zemini oluşturmayı ve daha sonra Petersburg İşçi ve Asker Sovyeti'yle bu zemin üzerinde anlaşma sağlamayı umuyordu.

Bulgar, Fin, Avusturya, Çek ve Macaristan sosyal-demokrasileriyle ön görüşmeler yapan komite, 4 Haziran'da Berlin'den Almanya Çoğunluk Partisi'nin delegasyonunu beklemekteydi.

Başlamış bulunan Stokholm Konferansı yüzünden Parvus çelişkili bir duruma düşmüştü. Daha sonraki yayınlarında, Stokholm Konferansı'na ne kadar önem verdiğini sürekli yazmasına rağmen, hazırlıklar ve görüşmeler sürerken Stokholm Konferansı'nın tanıtımı için tek sözcük kaleme almadığı herkesin malumudur. Doğu'da meydana gelen her gelişme hakkında başyazı yayınlayan *GLOCKE*, Stokholm Konferansı hakkında dikkat çekici biçimde sessiz kalmıştı. "Tabula-rasa" planlarına uygun olarak Parvus, Rusların barış sorununa ilişkin görüş beyan edecekleri 2. Enternasyonal anlamında genel bir barış kongresinden çok, Rus sosyalistleriyle, özellikle de Bolşeviklerle görüşmekten yanaydı.

O nedenle Parvus'un, Ebert, Scheidemann, David, Hermann Müller, Carl Legien ve Gustav Bauer'den oluşan Alman delegasyonunun coşkusunu paylaşmaması son derece anlaşılırdır. Ne var ki politik çekinceleri, Stokholm'e giderken 30 Mayıs'ta Kopenhag'a uğrayan Alman delegasyonunu mükemmel biçimde ağırlamasına engel olmamıştı. Brogbjerg ve Stauning'le görüştükten sonra Parvus tarafından villasında akşam yemeğine davet edilen delegasyon 2 Haziran'da Stokholm'e gitmek için yola çıkmıştı. Parvus ise Alman yoldaşlarına eşlik etmek yerine romatizmal şikâyetleri nedeniyle dört haftalık bir kur için Marienbad'a

gitti. Petersburg Sovyeti temsilcileri Stokholm'e geleceklerini açıklamadan konferansta bulunmanın gereksiz olduğuna inanıyordu.

Alman delegasyonuyla Hollanda-İskandinavya Komitesi arasında Stokholm'de yapılan tartışma Parvus'un çekincelerini güçlendirmişti. Alman ve Avusturya partileri, kendilerine hükümetleri tarafından dikte edilen programı savunmak zorundalardı. İleri sürdükleri müzakere önerileri "ilhaksız ve savaş tazminatsız" formülüne rağmen ne Alsas-Loren'le, ne de *savaştan önceki durumun* yeniden kurulmasıyla ilgili tartışma alanı sunuyordu[451].

Helphand ön konferansa, resmi Petersburg İşçi ve Asker Sovyeti delegasyonunun Haziran başlarında Stokholm'e gitmesiyle ilgi göstermeye başladı. Rus delegasyonunda eski Bolşevik J.P. Goldenberg, iki sağ kanat mensubu Smirnov ve Ehrlich ve sosyal-devrimcilerin temcilcisi olarak Rusanov bulunuyordu. Parvus, Rus delegasyonuyla görüşmeye hazır olmak için Temmuz başlarında Marienbad'tan Kopenhag'a döndü.

Ayın ortalarına doğru Stokholm'e giden Parvus, 13 veya 14 Temmuz 1917'de Rus delegasyonu üyeleriyle yaptığı özel ve gizli görüşmelerin içeriği hakkında 16 Haziran'da -Alman parlamento çoğunluğunun barış kararının yayınlanmasından tam bir gün önce- Berlin'deki parti yönetimine bilgi vermişti.

Parvus'un Alman yoldaşlarına söylediğine göre, Ruslar "*son derece makul*" şeyler söylüyorlardı. Alman partisi gibi suç sorununu görüşme önerisini hemen reddetmiş ve Fransızların Alsas-Loren'de toprak taleplerine de karşı çıkmışlardı. Fakat Peters-

451 Merkezi Devletlerin hükümetlerinin tutumu en net Viyana Dışişleri Bakanlığı'nın belgelerinde görülmektedir. 10 Mayıs'ta Czemin, İstanbul'daki Büyükelçi Palavicini'ye çektiği telgrafta aslında Ballhausen'ın Stokholm Konferansının sonuçsuz bitmesini istediğini söyledi. "...Sosyalistler Konferansı'nda önemli olan, daha sonra, sosyalistlerin değil bizim son derece iyi kabul ettireceğimize inandığımız talepleri ön plana çıkartmaktır." 250 sayılı telgraf, HHUsTA, P.A Krieg 25 z, 958.

burg delegasyonu, yapılacak barış konferansının bütün taraflar, bu arada Almanlar için de bağlayıcı olması gerektiğinde ısrarlıydı. O nedenle parti yönetimi çoğunluk kararlarına uyacağını açıklamalıydı.

Parvus, Berlin'deki parti yöneticilerini Rusların bu isteğini yerine getirmeleri için zorluyordu. Fakat gerekçeleri ikna edici değildi. Eduard David, güncesinde yönetim kurulunun tepkisini şu sözlerle anlatmaktadır:

> *"Şimdiki genel biçimiyle olanaksız. Ana fikirle, yani ilhaksız ve savaş tazminatsız barış ve hükümetlere bu yönde etkide bulunmayla sınırlandırılması gerekir"*[452].

Eduard David'in güncesine bakılacak olursa, Parvus'un bu kez de yenilmiş ve savunmasız bir Rusya'yla ne yapılması gerektiğini ifade etmemiş olduğu görülüyor. Belli ki Parvus'un "Tabularasa" planları resmi parti yönetiminin duyarlı kulakları için uygun değildi.

O nedenle Rusya'daki iç politik gelişmeler hakkında düşüncelerini partinin değil, Dışişleri Bakanlığı diplomatlarının önünde anlatmıştır. Bolşeviklerle istenen ilişki gayet memnuniyet verici biçimde kurulduktan sonra Wilhelmstrasse, artık Helphand'ın faaliyetine her zamankinden daha fazla değer vermekteydi. Müsteşar Zimmermann onu özel bir görüşme için davet etmiş, bugüne kadar boş çıkan girişimlerinin ardından nihayet Almanya dış politikasını yöneten kişiye kadar ulaşmıştı.

Bu görüşmede Parvus, önce Stokholm'de yapılacak ön konferansa ilişkin raporunu tekrar etti. Rus devrimcileriyle yaptığı çeşitli görüşmeler sonucunda *"olumlu bir izlenim"* edinmişti. Genel barış düşüncesini savunan Lenin'in ve diğer grupların etkisi *"hala artmaya devam ediyor"*du. Bu durumu Rus ordusunun yeni

---

452) 16 Temmuz 1917 tarihli kayıtlar. Federal Arşiv Koblenz.

başlayan ilkbahar saldırısı da değiştiremezdi. Bu saldırının tek nedeni, Amerikalılar ve İngilizlerin, bundan sonra yapacakları para ve malzeme yardımı için bunu şart koşmalarıydı.

> *"Şimdiden"* deniyordu görüşmeyle ilgili andıçta *"düşkırıklığı başlamış ve bu ordunun daha fazla yıpranmasına neden olacakmış. Bu durum, saldırıdan önce öyle bir boyuta ulaşmış ki askerler -adını vermek gerekirse Brussilov- hızla bir saldırı gerçekleşmezse ordunun çöküşünün kaçınılmaz olduğunu açıklamışlar. Buna bir de bu yılki kötü mahsulü eklemek gerekiyormuş. Stokholm'de bulunan Ruslar ekilebilir toprakların ancak yüzde 30'unun işlendiğini söylüyorlarmış. Helphand bu rakamı abartılı buluyor, fakat yüzde 50'yi bulamayacağını söylüyor*[453]".

Dışişleri Bakanlığı'nda Parvus etkileyici bir iyimserlik sergilemişti. Diplomatlara gelişmenin artık doğru yolda olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Kendisi tarafından öngörülen kaos kısa süre içinde patlak verecekti. Aldığı haberlere göre Petersburg'ta hiçbir güç Bolşeviklerin yıkım işini tamamlamalarına engel olamayacaktı.

Dışişleri Bakanlığı kısa süre önce benzer öngörüleri genelkurmayın politik seksiyonundan da almıştı. 17 Nisan'da Stokholm'deki Alman savunma merkezi başkanı Berlin'e şu telgrafı çekmişti:

> *"Lenin Rusya'ya girmeyi başardı. Tamamen istediğimiz yönde çalışıyor. Stokholm'deki Antant-Sosyal-demokratlarının öfkeyle ulumaları bundan*[454]"

---

453) 17 Temmuz 1917 tarihli andıç Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 2 geh.

454) W.Hahlweg. Agy., S.105. Belge No. 68.

Helphand'a göre Almanya'nın izlediği doğu politikasına biraz ara verilebilirdi.. Durum, doğrudan bir saldırı için henüz olgunlaşmadığından, herhangi bir kaygı duymaksızın, hem ticaret hem ziyaret niyetiyle ondört gün kalmak üzere İsviçre'ye gitti.

Fakat hemen İskandinavya'ya gitmemesinin başka nedenleri de vardı. Onun için Stokholm ve Kopenhag son derece tehlikeli olmaya başlamıştı. Yaz başında gazeteciler, mülteciler, diplomatlar ve sosyalist delegeler ordusu Stokholm'e gelmiş ve kentte yoğun bir dedikodu, iftira, birbirini gözetleme atmosferi yaratılmıştı. Otel çalışanları ve posta memurları, para karşılığından özel haber alma hizmeti sunuyorlardı. Stokholm, politik güç ve yeni haberlerin alınıp satıldığı bir borsaya benziyordu. Kamuoyunun söylenti ve tekziplerle manipüle edildiği, her katılımcının aynı zamanda bilgi toplayan ve bilgi kaynağı olduğu bir yer haline gelmişti kent.

Böyle bir atmosferde Parvus gibi biri doğal olarak kuşku ve merakla izlenecek, mektupları alıkonacak, konuşmaları dinlenecek ve yorumlanacaktı. Kopenhag'tan farklı olarak Stokholm'deki sosyal-demokrasiye de güvenemezdi. Ayrıca burada Alman elçiliğiyle ilişkileri pek sıkı ve güvene dayalı değildi. Müsteşar Zimmermann'ın resmi tavsiye mektubuna rağmen - Helphand'ın Danimarka'da yaptığı hizmetlerin tanıtıldığı bir yazıydı bu- Parvus görüşmeleri hakkında rapor vermek üzere oldukca seyrek uğruyordu elçiliğe.

Berlin'den önce Stokholm'e değil de İsviçre'ye gitmesinin bir nedeni İskandinavya'nın politika sahnesinden bir süre uzak kalmak, bir başka nedeni ise Rusya'daki gelişmelerin kaçınılmaz olarak kaosa, devletin ve ordunun çöküşüne yol açacağına duyduğu politik güvendi. Ancak bu hesabı yaparken önemli bir faktörü, yani Petersburg'taki geçici hükümetin umutsuz bir direnme iradesi göstereceğini gözden kaçırmıştı. Parvus İsviçre'ye gitmek üzere Berlin'den ayrılırken Kerenski Hükümeti, Bolşeviklerin yaygınlaşan nüfuzuna karşı kesin darbe için düğmeye bastı.

Petersburg'ta 16 ve 17 Haziran 1917'de Geçici Hükümet'e karşı tehlikeli bir ayaklanma patlak verdi. Bolşevik Parti elini ilk kez iktidara uzatmış, hükümet ancak silah zoruyla otoritesini yeniden tesis edebilmişti. Lenin'in ülkeye girişinden duyulan korkunun paniğe dönüştüğü görülüyordu. Adalet Bakanı Pereverzev, elinde, Bolşeviklerin işini kesin olarak bitirecek uygun bir silah olduğu inancındaydı. 18 Temmuz'da, konuyu Başbakan Krenski'yle görüşmeden, Bolşeviklerin vatana ihanet suçunu işlediklerini kanıtlayacağını düşündüğü bir dizi belgenin yayınlanmasını sağladı. Adalet Bakanına göre Lenin'in Almanlardan para yardımı aldığı "*belgelerle kanıtlanacak*"tı. Bu belgeler Hanecki, Koslowski ve Petersburglu ticari temsilci Eugenia Sumenson'un gönderdikleri ve aldıkları iş telgraflarından oluşuyordu. Ayrıca Lenin'in Hanecki ve Alexandra Kollontai'a gönderdiği ve en azından Stokholm'den Petersburg'a para havale edildiği kuşkusu uyandıran bazı telgraflar da yayınlanmıştı[455].

Rusya'nın vatansever basını hemen ertesi gün bu sansasyonel olayı işlemeye başladı. Daha 1915'te Bolşevik Parti'yi vatana ihanet etmekle, bu yönde temaslarda bulunmakla suçlayan Burzev ve Alexinski, saldıranların başını çekiyordu. Bolşeviklerle Almanya'nın işbirliğinin Parvus tarafından organize edildiğini, iki gazeteci de -daha sonra iddianameden anlaşılacağı üzere- hükümet de biliyordu. Gizemli aracı bulunmuştu; Parvus'un, paraları, Bolşevik Parti kasasına, Fürstenberg-Hanecki'yle kurduğu iş ilişkisini kullanarak akıttığından herkes emindi.

Burzev 20 Temmuz 1917'de Milyukov'un gazetesi *REÇ*'te şöyle yazmıştı:

> *"Parvus provakatör değil, daha fazlası: O, II. Wilhelm'in ajanı."*

Burzev, Lenin'in bazı nedenlerden dolayı kullanmaktan sakındığı o tanımı kullanmıştı işte.

3 Ağustos'ta açılan davanın resmi iddianamesi durumu şöyle anlatmaktaydı. Berlin'in doğrudan Parvus'a verdiği para, onun tarafından Fürstenberg-Hanecki ve Kollontai'a ulaştırılıyordu. Bir süre Stokholm'de yaşadıktan sonra artık Norveç'te ikamet etmeye başlayan eski menşevik Kollontai'a savaş başladığından beri Lenin'in çok güvendiği anlaşılıyor. İsveç'ten çeşitli aracılarla Petersburg'a uzanan ilişki ağı sayesinde Stokholm'de Nye Bank. Petersburg'ta ise Sibirische Bank üzerinden yapılan son derece rafine ticari manevralarla Petersburg'ta Eugenia Sumenson adına açılmış özel bir hesaba gelen para, buradan parti kasasına akıyordu.

Lenin, Zinovyev, Kollontai, Parvus, Hanecki, Koslovski, Sumenson ve diğerleri hakkmdaki iddianamenin önemli cümleleri şöyleydi:

> *"Soruşturma sonucunda Jacob ('Kuba') Hanecki-Fürstenberg'in savaş yıllarında Kopenhag'ta yaşadığı sırada, Alman hükümetinin ajanı Parvus'la mali konularda sıkı bir ilişki içinde olduğu ortaya çıkmıştır.*
>
> *Bunun da ötesinde Alman ve Avusturya ajanı Parvus, Rusya'nın yenilgiye uğraması ve Ukrayna'nın Rusya'dan ayrılması amacıyla faaliyet yürütmekteydi...*
>
> *Soruşturma makamlarının elinde bulunan çok sayıda telgraftan, Petersburg'ta Sumenson, Ulyanov (Lenin), Kollontai ve Koslovski'yle Fürstenberg (Hanecki) ve Helphand (Parvus) arasında düzenli ve kapsamlı bir yazışma olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazışmalar ticari işlerle -her türden mal sevkıyatı ve para işlemleri- ilgi-*

---

455) En önemli belgeler İngilizce olarak B.V.Nikitine'de bulunmaktadır: *The Fatal Years Fresh Revelations on a Chapter of Underground History*, 1938. S.119, 1934, S. 278 ve devamı

liymiş gibi görünse de, casusluk ilişkilerini gizlemek için maske olarak kullanıldığı sonucunu çıkarabileceğimiz bir sürü ipucu bulunmaktadır[456]."

Mevcut belgelere göre savcılık, sanıkların, Rusya'nın askeri savaş gücünün zayıflatılması amacıyla Almanya'yla işbirliği yaptıklarının kanıtlandığını düşünüyordu.

"Bu amaçla ve sözü edilen devletlerden alınan parayla, sivil halk arasında ve düşman devletlere karşı düzenlenecek askeri aksiyonlara karşı derhal direnişe geçmeye çağırdıkları ordu içinde, propaganda organize etmişlerdir."

Bolşeviklere karşı bu suçlama büyük politik sansasyon yarattı. Burjuva ve sosyalist-vatansever basın Lenin'in ajanlığı ve Ludendorff'la imzaladığı gizli anlaşmayla ilgili sayısız açıklama ve spekülasyon yayınlıyordu. Sonuçta hükümet tarafından sahneye konan kampanya, kısa süre önce bastırılan Bolşevik isyanın da Alman genelkurmayının talimatıyla çıkarıldığı iddiası ortaya atılacak noktaya ulaştı. İstenen gerçekleşmişti. Kamuoyunda aniden anti-Bolşevik ve anti-bozguncu bir havanın -özellikle de Lenin'e karşı- oluştuğu gözleniyordu. Hatta Lenin'in bu günlerde Trotzky'e söylediği gibi, hükümet Bolşevik liderleri kurşuna dizdirmekten çekinmeyecek gibi görünüyordu[457].

Zamanında uyarıldıkları için Lenin ve Zinovyev ortadan kaybolmuş daha sonra da Finlandiya'ya kaçmışlardı. Sadece Koslovski ve Sumenson, bir süre sonra da Trotzky Petersburg'ta tutuklandı. Parti, hükümetin suçlamalarına karşı yeraltından ken-

456) *The Provisional Government 1917*, Documents, selected and edited by R.P. Browder and A.F.Kerensky. 1962 Cilt 3, S 1370 ve devamı.

457) L. Trotzky: *O Lenine*, 1924, S.58 ve devamı

disini savunmaya çalışıyordu. Yasaklanan *PRAVDA*'nın yerine yayınlanan *LISTOK PRAVDA*'da Merkez Komite, Lenin'e karşı "*çirkin suçlamalar*"a ve karşı-devrimcilerin "*korkunç iftiraları*"na karşı sesini yükseltmişti. 19 Temmuz 1917'de yayınlanan açıklamada Merkez Komite, "*pogromcular ve satılık iftiracıların bu komplosu*"nu açıklığa kavuşturmak üzere bir araştırma yapılmasını istiyordu[458].

Bolşevikler, yapılan suçlamaları çürütmeye çalışırken zorunlu olarak Parvus'un kişiliği ve Kopenhag'taki şirketini tartışmaya açmışlardı. Parvus'la olan eski dostluğu nedeniyle suçlanan çevre içinde bulunan Trotzky, ilk söz alanlardan biri oldu. 21 Temmuz'da *NOVAYA SHISN*'de eski dostu ve hocasıyla arasına bir kez daha mesafe koymuştu. *NAŞE SLOVO*'da yayınlanan "Anma Yazısı" ve *Humanite*'de Helphand'ın kurduğu bilimsel enstitüyle ilgili yaptığı uyarı, bu hususta onun en önemli alibisiydi.

Bolşeviklerin Parvus'la ilişkisi açısından Stokholm Yurtdışı Bürosu'nun yapma gereği duyduğu açıklama yararlı olmuştu. 31 Temmuz 1917 tarihli *KORRESPONDENZ PRAVDA*'da büyük olasılıkla Radek tarafından kaleme alınan makalede, suçlamaların, eski OHRANA'nın düzmece belgeleri ve "*Alexinski grubu*"nun "*yalan malzemeleri*"nin yardımıyla Bolşeviklere karşı sahneye konan bir komplo olduğu söyleniyordu[459]. Yazıda şimdiye kadar hiç kimsenin göze alamadığı bir açıklıkla Parvus'un kişiliği tartışılıyordu. *GLOCKE*'nin, Lenin'in 1915'te dönek ve sosyal-şövenist olarak damgaladığı editörünün izlediği politika hakkında, partinin bütününün "*aynı düşüncede olduğu*" söylenmekteydi. Parvus'un düşünceleri, savaş başladıktan sonra kesin olarak ve tamamen reddedilmişti.

Makale Parvus'un Kopenhag'taki araştırma enstitüsüyle ilgili olarak daha çekimserdi.

458) *The Provisional Government*, Cilt 3, S. 1366.

459) "Aus unserer Materialsammlung über den Komplott gegen die Bolschewiki: Parvus. Russische Korrespondenz Pravda", Sayı 14, 31 Temmuz 1917.

Esas itibariyle söz konusu enstitünün "*tamamen bilimsel*" bir kuruluş olduğu kuşkusuzdu. Ancak buna rağmen bütün Bolşevikler enstitüye katılmamaları yönünde ısrarla uyarılmıştı.

> *"Hepimiz, Parvus'un kurduğu bu bilimsel kuruluşta yapılacak çalışmanın, kötü niyetli muhaliflerimiz tarafından politik işbirliği olarak gösterilebileceği için, bizim açımızdan, politik olarak arzu edilir bir şey olmadığı düşüncesindeydik."*

Oysa bu enstitüde çalışan başka fraksiyonların mensupları için Bolşeviklerin tek kötü laf etmediği belirtiliyordu yazıda.

Özellikle Parvus'la Hanecki arasındaki kişisel ilişkinin açıklığa kavuşturulmasının amaçlandığı anlaşılmaktaydı. Hanecki Kopenhag'a geldiğinde, politik nedenlerle Enstitü'ye katılmak istemediği için Parvus'un ticaret şirketinde çalışmaya başlamıştı. Bu kararı verirken fazla zorlanmamasının iki nedeni vardı:

> *"1. Parvus'un dürüst bir insan olduğunu düşünüyordu (halen de böyle düşünmektedir),*
>
> *2. Böylece sadece ailesini geçindirebilmekle kalmayacak, aynı zamanda Rusya-Polonyası'ndaki Polonya parti örgütüne maddi destek sağlayabilecekti...*
>
> *Hanecki'nin Parvus'la herhangi bir politik ilişki içinde olmaması bir yana, Alman işgaline karşı amansız bir mücadele yürüten ve Liebknecht'le dayanışma içinde bulunduğunu resmen açıklayan Polonya parti basını ve parti örgütünü destekleyerek Parvus'un politikasına karşı politik faaliyet yürütüyordu."*

Makale bu tanıtlamayla tehlikeli bir zemine girmiş oluyordu. Bir yandan Hanecki'nin Parvus için sadece *ticari* faaliyet yürüttüğünün altını çizerken, öte yandan Hanecki'nin Parvus'la bir-

likte kazandığı paranın bir bölümünün *politik amaçlarla* kullanıldığı söylenmekteydi. Hanecki'nin üye olduğu ve Alman işgaline karşı çıkan *Polonya* sosyal-demokrasisinin desteklendiği ifade ediliyordu, fakat Polonya'da Hanecki'nin partisinin Lenin tarafından yaratıldığı ve Rus Bolşeviklerle çok sıkı ilişkiler içinde bulunduğu gerçeği dile getirilmemişti.

Ancak buradan herhangi bir olumsuz sonuç çıkarılmaması için *Rusya'daki* Bolşeviklerin tek bir kuruş bile almadıklarının altı çizilmişti.

> *"Hiçbir Bolşevik, herhangi bir politik amaç için Parvus'tan tek kuruş almamıştır.*
>
> *Parvus hiçbir bolşeviğe böyle bir teklifte bulunmamıştır."*

Elbette yazıyı kaleme alan, Parvus'la Hanecki arasındaki ilişkileri anlatırken sadece bazı imalarda bulunabilecek, her şeyi açıklayamayacaktı. Hanecki'nin Parvus'la Lenin arasında oynadığı aracılık rolü kesinlikle tartışmaya açılmamalıydı. Yine de 1915 sonbaharında Lenin'in, *GLOCKE*'nin kuruluşu için kaleme aldığı, Parvus'un sosyal-şövenizmin temsilcisi haline geldiğini ve böyle biriyle Bolşevik Parti'nin artık herhangi bir işi olamayacağını dile getiren yazısının bir adım ötesine gidilmişti. O günlerde Lenin gerçeği bilmesine rağmen Parvus'u *ajan* olarak değil *mülhit* olarak tanımlamakla yetinmiş, Parvus'la daha sonra kurulan ilişkinin bozulmasına meydan vermeden kamuoyunu tatmin etmişti.

Fakat Stokholm'den gelen yazı, Helphand hakkında bu dikkatli ve tamamen teorik değerlendirmeyi bile uygun bulmamıştı. Belli ki, Yurtdışı Bürosu'nun Bolşevik temsilcileri, destekçileri Parvus'u biraz daha parlatmak istiyorlardı. Yazıda Parvus'un Alman ya da Avusturya ajanı olmadığı *kesin* bir dille belirtiliyordu. Hatta Lenin'in 1915'te ki değerlendirmesini de kamuoyu

önünde düzeltme cesareti göstermişlerdi. Lenin'in, Helphand'ın izlediği şövenist savaş politikasının nedenini yürüttüğü ticari faaliyete bağladığı, buna karşılık *bazı* Bolşeviklerin, Parvus'un, kendisini doğrudan veya dolaylı satmış olamayacağını düşündükleri belirtiliyordu. Özellikle Hanecki, Parvus'un izlediği savaş politikasının köklerinin, onun sosyalist ideolojisinde bulunduğunu ve çok önceden geliştirdiği devrimci teorinin 1914'ten sonraki düşüncelerinin anahtarı olduğunu düşünüyordu. Fakat "*insan olarak Parvus hakkında Lenin'in mi, yoksa Hanecki'nin mi haklı olduğunu tarih gösterecek*"ti.

Tarihsel gerçeklik sorusu elbette tamamen retorikti: Lenin de Stokholm'dekiler de gerçek durumu açıklığa kavuşturmak istediğinde değillerdi. Şu an tartışılan sadece, Geçici Hükümet'in suçlamalarına karşı uygun bir savunma metodunun nasıl geliştirileceği ve Bolşeviklerin meydan okumaları halinde tehlikeli olabilecek Parvus'a nasıl bir açıklamayla itibar kazandırılabileceğiydi.

Parvus'la birlikte çalışan Bolşevik Yurtdışı Bürosu'nun temsilcileri, Petersburg'taki MK'nın Parvus'a karşı daha olumlu yaklaşması gerektiği kanısındalardı. Buna karşılık Finlandiya'da saklanmakta olan Lenin, Stokholm Bürosu'nun Parvus yanlısı bu atağını izlemek için bir neden görmüyordu. Örneğin, *BOTE DER RUSSISCHEN REVOLUTION*'da yayınlanan açıklaması Helphand'ın kişiliği üzerine herhangi bir yorum içermez. *GLOCKE*'nin ilk nüshasının tartışılmasını hatırlatmayı ve Parvus'tan para aldığı yolundaki suçlamayı şiddetle reddetmeyi yeterli görmüştür[460].

Görünen o ki Lenin, Parvus hakkında kesin bir hüküm vermeye henüz hazır değildi. Ortaya çıkan nazik durum nedeniyle hareket kabiliyeti kalmamıştı: Ne Parvus'un sosyalist olarak itibarını iade edebilirdi, ne de onu ajan olarak damgalayabilirdi. Geçici yol arkadaşlığının yararı için çatışmayı ertelemek kaçınılmazdı.

460) Lenin: İştiracılara, *Bote der russischen Revolution*, 22Eylül 1917 tarihli 2. sayı

Parvus da Petersburg'tan gelen beklenmedik açıklamalar yüzünden zor durumdaydı.

Birincisi, güvenlik nedeniyle Lenin'le her türlü işbirliğini reddetmek zorundaydı; öte yandan bu tekzibi kendisini Bolşeviklerle arasına mesafe koyuyormuş izlenimi uyandıracak kadar büyük bir vurguyla yapmaması gerekiyordu. Kendisini *ister istemez* Lenin'le anlaşmayı bozmayacak biçimde savunmalıydı.

Uluslararası basın, hakkında gerçek bir sürek avı başlattığında Parvus, İsviçre'ye yeni varmıştı. Alman Dışişleri Bakanlığı kanalıyla ona ulaşmaya çalışan Fürstenberg-Hanecki ve Worowski, Bern elçiliği üzerinden iki telgraf göndererek, Hanecki ve Bolşevik parti üyeleri kanalıyla Rusya'ya para göndermediği yönünde yeminli bir açıklama yapmasını, ayrıca hemen İskandinavya'ya dönmesini istediler[461].

Almanya'nın Bern elçisi von Romberg önce Helphand'ın İsviçre'deki adresinin bulunamadığı yanıtını vermişti. Ancak 27 Temmuz'da, büyükelçilik Parvus'un Bern'de bir otelde kaldığını öğrenip Stokholm'den gelen telgrafları kendisine ulaştırabildi

Helphand'ın, Bolşeviklerin Stokholm Yurtdışı Bürosu'na verdiği yanıt diplomatik kanallarla iletilmemiş olmalı ki, Büro'yla tartışmasıyla ilgili herhangi bir belge bulunmamaktadır. Fakat Parvus'un kendisinden istenen yeminli açıklamayı yaptığı, Hanecki ve Worowski'yle savunma yöntemi konusunda anlaştıkları kesine yakın biçimde tahmin edilebilir.

Sadece açılan hukuk davası için donanımlı olmak değil, aynı zamanda uluslararası basın kampanyasına karşı durabilmek için de hızlı davranmak gerekiyordu. O nedenle İsviçre'de tatilini sürdürürken "Kerenski ve Ortaklarına Yanıtım" adıyla kaleme almaya başladığı savunma broşürünü 8 Ağustos'ta Berlin'deki kendisine ait yayınevinden çıkardı. Kamuoyuna yaptığı açıklama be-

461) Müsteşar Stumm'dan Bern Elçiliği'ne , Bern Elçilik Belgeleri , "Russland Sonderheft über Personen Pelphands."

ceriyle kaleme alınmış, çok anlamlı ve belirsizdi. En önemli soruya, yani Bolşevik Parti'ye para akıtıp akıtmadığı sorusuna Bolşevik önderlerden çok daha az ilkesel bir yanıt vermişti.

> *"Ben Rus devrimci hareketini"* diye yazıyordu *"bu hareket sosyalist olduğu sürece bütün ömrüm boyunca elimde olan her türlü olanakla destekledim ve bundan sonra da destekleyeceğim. Sizi budalalar, aradığınız ne, Lenin'e para verip vermediğim? Özellikle Lenin ve diğer adı geçenler benden ne hediye ne de borç olarak para istediler. Ama ben sizlere ve birçoklarımıza para ve dinamitten daha kötü şeyler verdim. Ben, sizin bugün kökünü kazımak istediğiniz ama beceremediğiniz Rus proleterlerinin devrimci iradesini zihinsel olarak besleyenlerden biriyim*[462]*."*

Bağımsız Alman Sosyal-demokrat Partisine yakın *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG* bu açıklamayla yetinmeyip *"neden özellikle Lenin'e para vermediği"*nin altını çizdiği sorusuna Parvus şu yanıtı vermişti:

> *"Bunu neden mi söylüyorum? Bir önce ki cümlede bütün ömrüm boyunca Rus sosyalist hareketini bütün olanaklarımla desteklediğimi belirttiğim için*[463]*."*

Böylece Parvus savunmasını daha genel bir zemine çekmiş oluyordu Ancak bir yıl sonra *"Im Kampf um die Wahrheit"* adlı broşürde Bolşeviklere maddi yardımda bulunduğu suçlamasını şiddetle reddederken daha net ve açıktır ifadesi. Fakat bu kez de kanıtı olmayan bir iddianın ötesine geçemez.

---

462) *Meine Antwort an Kerenski und Co.*, 1917, S.3.

463) *Internationale Korrespondenz*, 4 Yıl, 1917, 27 Ağustos 1917 tarihli 38.sayı, S.289

"Fürstenberg'le aramdaki para alışverişi tamamen ticari niteliktedir ve Kopenhag'ta herkesin gözü önünde gerçekleşmiştir...Ben, Bolşeviklere para yardımında bulunmadığımı açıkladım[464]*."*

Ancak tarafların açık duyurularına tarihçiler tarafından gereğinden fazla anlam atfedilmemelidir. Zira o koşullar altında düz bir reddediş olanaklı değildi. Bolşeviklere Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından para akıtılıp akıtılmadığı, eğer akıtıldıysa hangi yollarla yapıldığı sorusu ancak Dışişleri Bakanlığı'nın belgeleri incelendikten sonra tümevarımsal çıkarsamalar yapılarak yanıtlanabilir.

Bir önceki bölümde saptandığı gibi -Dışişleri Bakanlığı belgeleri göz önüne alındığında-, Mart 1917'den önce, Keskül a ve Sefeld üzerinden parti kasasına giren küçük miktarlar bir yana bırakılırsa, *Bolşeviklerin* büyük ölçekli Alman desteği aldıklarını gösteren ne bir kanıt, ne de bir işaret vardır. Fakat George Katkov'un 1956'da kanıtlayabildiği gibi[465], Mart 1917 sonrasıyla ilgili Bolşeviklerin Alman hükümetinden destek aldıklarını açıkca gösteren belgeler mevcuttur.

Bu kanıtlardan ilki, Arthur Zimmermann'ın yerine atanan müsteşar Richard von Kühlmann'ın Büyük Genel Kurmay bünyesinde yer alan Dışişleri Bakanlığı temsilcilerine gönderdiği rapordur. 29 Eylül 1917'de kaleme alınan raporda şöyle denmektedir:

"Doğu Cephesi'nde büyük ölçekli planlanmış ve başarıyla hayata geçirilmiş olan askeri operasyonlar; Dışişleri Bakanlığı'nın Rusya'da gerçekleştirdiği yoğun bir yıkıcı faaliyet sayesinde desteklenebilmiştir. Bu bağlamda öncelikle ulusal-ayrılıkçı çabaları mümkün ol-

464) Parvus: *Im Kampf um die Wahrheit*, S.31

465) G.Katkov: "German Foreign Office Rocuments on Financial Support tho the Bolshevika in 1917": *International Affairs*, Cilt 32, 1956, S. 187.

duğunca teşvik etmeyi ve devrimci unsurları güçlü biçimde desteklemeyi görev bildik. Bu hususta ordu genel kurmayı Berlin seksiyonuyla (Hauptmann v. Hülsen) tam bir anlaşma içinde hareket ettik. Ortak çalışmamız gözle görülür başarılara neden oldu. Bolşevik hareket bizim sürekli ve geniş desteğimiz olmaksızın bugün sahip olduğu kapsam ve nüfuza kesinlikle ulaşamazdı. Bütün belirtiler bu nüfuzun daha da genişleyeceğine işaret etmektedir. Aynı şey Finlandiya ve Ukrayna bağımsızlık çabaları için de geçerlidir...[466]"

İkinci belge de en az birincisi kadar açıklayıcıdır. Söz konusu olan yine Kühlmann'ın Büyük Genel Kurmay'a orada bulunan imparatoru bilgilendirmek için gönderilen 3 Aralık 1917 tarihli rapordur. Müsteşar bu raporda Rusya'ya ulaşan paranın etkisi üzerine somut verilerden söz etmektedir. Raporun girişinde şunlar söylenmektedir:

"Savaşın en önemli diplomatik amacı Antant'ın dağıtılması ve sonra da bizim uygun bulduğumuz politik kombinasyonların oluşturulmasıdır. Düşman zincirde en zayıf halka Rusya'ydı; o nedenle bu halkayı gevşetmek ve eğer mümkünse zincirden ayırmak gerekiyordu. Cephe arkasında Rusya'da yapılmasını sağladığımız yıkıcı faaliyet, özellikle ayrılıkçı eğilimlerin ve Bolşeviklerin desteklenmesi bu amaca hizmet ediyordu. Farklı kanallardan ve farklı etiketler altında Bolşeviklere akıtılan bu paralar sayesinde Bolşevikler, merkez yayın organları 'Pravda'yı çıkarmayı, canlı bir ajitasyon sürdürmeyi ve başlangıçta epeyce dar olan parti tabanlarını iyice genişletmeyi başarabilmişlerdir[467]."

466) Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Rusya 63 Nr.1 sec.; A. Zeman: Agy., S.70.

467) Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Almanya Nr.1 31 sec.; ingilizce çeviri G. Katkov'da: Agy., S.187. ve Z.A. Zeman: Agy., S.94.

Ayrıca bizzat Bolşeviklerin yaptığı açıklamalardan da ek kanıtlar çıkarmak mümkündür. Bugüne kadar ısrarla savundukları, Lenin'in Stokholm'den para almadığı, Hanecki ve Koslowski'yle para işlemleri yapmadığı iddiasına karşı kanıt yine Lenin tarafından sunulmuştur. Radek ve Hanecki'ye Nisan 1917'de yazdığı ve 1923'te Moskova'da yayınlanan *PROLETARSKAYA REVOLJUZIYA* adlı dergide basılan özel mektupların ikisinde aşağıdaki pasajlar dikkat çekmektedir. Parti şefi birinci mektupta "*Şimdiye kadar sizden..... para almadık*", diye yakınmakta ve Yurtdışı Bürosu'nun üyelerini şöyle uyarmaktadır;

"İlişkilerinizde olağanüstü dikkatli ve özenli olun".

İkinci mektupta ise Lenin, Koslovski'den 2.000 -olasılıkla Ruble- aldığını teyit etmektedir[468].

Ayrıca, bu hususla ilgili, Bolşevik MK'nın açıklanan toplantı tutanakları tamamlayıcı bilgiler sunmaktadır. Bu para olayının sadece uluslararası basında değil, Lenin'in partisi içinde de şiddetle tartışmalara yolaçtığı görülüyor. MK tutanaklarından anlaşılacağı üzere Partinin bu en üst organı 1917 Ağustos'undan Eylül'e kadar en az sekiz kez Hanecki ve Koslowski'nin bu "*tartışmalı olayı*"nı ele almıştır.

Ancak tutanakları yayınlayan Bolşevik yayıncılar, tutanakların bu bölümünü araştırmalara açmayı uygun görmemişler, sadece bir dipnotla mevcut olan -fakat yayınlamadıkları- materyalin, tartışmalı sorunlara açıklık getirmeye yetmeyeceği görüşünde olduklarını ifade etmişlerdi[469].

Para olayının arka planı üzerine elde edilen bütün bu bilgiler ışığında Temmuz'da Geçici Hükümet'e kanıt oluşturan o telgraflar yeniden gözden geçirildiğinde şaşırtıcı ölçüde kolay bir ço-

---

468) *Proletarskaya Revolyuziya*, nr.9(11), 1923, S.227 ve devamı.

469 *Protokoly Zentralnogo Komiteta RSDRP* (b) Avgust 1917-Fevral 1917, S 12 ve devamı

züm çıkmaktadır ortaya. Daha önceki bölümlerden birinde anlatıldığı gibi, Parvus, Sklarz ve Fürstenberg tarafından yürütülen Kopenhag'taki şirket Rusya'ya para transferi için kurulmuştu. Berlin'in verdiği paralar ticari mal olarak Rusya'ya ithal ediliyor, orada satılarak politik subvansiyonlara dönüştürülüyordu. Görüldüğü gibi bu çapraşık sürecin orta kısmı tamamen normaldi: Rusya'ya mal ithali. Bu sürecin iki ucu, yani işlemin başlangıcı ve sonu devrimci politikayla bağlantı halkalarını oluşturuyordu. Geçici Hükümet'in eline geçen belge ve telgraflar normal gibi görünen bu orta kısımla ilgiliydi. Yayınlanan telgraflardan örneğin Eugenia Sumenson'un Fürstenberg'in Saltsjösbaden'daki karısı Bayan Gisa'ya çektiği telgrafın metni şöyleydi:

> *"Gisa Fürstenberg Saltsjösbaden -kasanın durumu epeyce düşük -bir şey yapamıyoruz- gerçekten acilse son ödeme kalem olarak 500 ver -başlangıçta zarar büyük- umutsuzluk içinde Nye Bank'a talimat veriyorum. 100 bin daha yolla. Sumenson*[470]".

Petersburg'ta savcılık makamı "*kalem*" sözcüğünün "*Ruble*" yerine kullanıldığını düşünürken tamamen yanlış bir iz peşindeydi. Kopenhag'taki şirket gerçekten de kalem ticareti yapıyordu; Batı Avrupa'dan büyük miktarlarda alınan kalemler Rusya'ya gönderiliyordu[471]. Savcının, malların Avrupa'daki menşelerini ve Rusya'da elde edilen kazancın nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmadan iddiasını yeterince temellendirmesi olanaksızdı. Geçici Hükümet'in Bolşeviklere karşı açtığı davayı, iddiadan öteye götürememesi raslantı değildi.

Sansasyonel biçimde başlayan vatana ihanet davası, birkaç hafta içinde kamuoyu üzerindeki etkisini kaybetmişti. Çaresizce

---

470) B.V. Nikitine: Agy. S.120.

471) M. Futrell: Agy., S.179.

sürüklenen Rus devlet gemisi, buhar bırakmış ama patlama tehlikesi ortadan kalkmamıştı. Lenin'e karşı yapılan bu suçlama bolşevizmin yayılmasına engel olamamıştı. Kitlelerin aklında bütün bu sansasyondan geriye kalan, Geçici Hükümet'in alelacele bulunmuş silahlarıyla çökertilemeyen Bolşevik yeraltı örgütünün konspiratif becerisiydi.

Parvus, Yurtdışı Bürosu'ndaki Bolşevik arkadaşlarıyla, özellikle de Fürstenberg-Hanecki'yle birlikte gerçek bir şaheser gerçekleştirmişti. Basında yer alan bütün spekülasyonlara rağmen bağlantı kanalları açığa çıkmamıştı. Rusya'ya para akımı -olasılıklı güvenlik nedeniyle- artık sadece Kopenhag'taki şirketten olmamak üzere, devam ediyordu.

Bir kısım para da, Almanya'nın Stokholm elçiliği tarafından Bolşevik Yurtdışı Bürosu'na doğrudan verilmiş olabilir. Bir kısmı ise tuhaf ve bağımsız biri olan İsviçreli sosyalist Karl Moor eliyle Bolşevik parti kasasına girmiştir[472].

Doğrudan tehlike savuşturulduktan sonra artık Parvus Petersburg'taki Geçici Hükümet'le *politik* olarak da hesaplaşma yoluna gidebilirdi. Kerenski'ye karşı mücadelede Bolşevikleri, hiç kimse Parvus kadar kararlılıkla desteklememiştir. Parvus'un "*Kerenski ve Ortaklarına Yanıt*"ı adeta Bolşevik propaganda yazısı gibidir.

Rus başbakanını "*kafası karışık bir hayalperest*" olarak adlandıran Parvus, Bolşeviklere ve kendisine karşı açtığı davayı, 1906'da çarlık OHRANA'sı tarafından açılan davaya benzetiyordu. Fakat Petersburg Sovyeti'nin çoğunluğu, özellikle de sosyalizme ihanet eden sosyalist bakanlar da saldırılarından nasibini almıştır.

"Kucağınıza düşen iktidardan başınız dönmüş ve aynı zamanda korkmuş olarak tiranlar gibi davranı-

472) Alman belgelerinde Moor "Baier" takma ismiyle geçmektedir. Bkz. örneğin Zeman'ın belgeleri: Agy., S.93-97.

yorsunuz. Size devrim tarafından ülkeyi demokratikleşme görevi verilmiş olmasına rağmen, siz sadece çarın mutlak iktidarını devraldınız ve ülkeyi eskisi gibi yönetiyorsunuz. Sadece saltanat el değiştirmiş oldu[473]."

Parvus geçici hükümeti şimdiye kadar olumlu hiçbir şey yapmamakla suçluyordu. Ne Kurucu meclisi toplamış, ne toprak dağıtmış, ne ateşkes gerçekleştirmiş, ne de barış imzalamıştı.

"Barış yerine yeni kitlesel kurbanlar, toprak yerine vergiler, demokrasi yerine otokrasi! Çar'ın yerine bir sürü küçük çarlar!"

Parvus'un bu polemikten sonra açıkca Bolşeviklerin yanında yer alması sadece tutarlılık göstergesiydi. Bolşeviklerin Temmuz Ayaklanması'nı, devrimin "*sosyalist gelişimi*" diye adlandırıyordu. Buna karşılık Geçici Hükümet, taşradan gelen "*gerici alaylar*"ın yardımıyla bu ayaklanmayı bastırırken yeni özgürlüğün "*temelleri*"ni yıkmıştı. "*Devrimci hareket*" -Parvus "*Bolşevik*" sözcüğünü kullanmamıştı- güçlenecek ve er ya da geç Rusya'da zafere ulaşacaktı.

"Ben, Rusya'da devrimci hareketin kısa süre içinde güçlenip barışı gerçekleştireceğine eminim. Kerenski ve onun soytarı alayı çarlığın baskı araçlarını yeniden canlandırarak akıntıya karşı kürek çekemeyecek. Olayların sonucunda tırmandıkları iktidar basamaklarından aşağı yuvarlandıklarında, ne kadar küçük ve budala olduklarını herkes görecek. Fırtınaların neden

473) *Meine Antwort an Kerenski ve Co.*, 1917, S.6

olduğu selin üstünde hep en değersiz pislikler yüzer[474]."

Parvus için barışa giden en emin yol Kerenski'yi yenilgiye uğratmaktan geçiyordu ya da tersine. Broşürleri öncelikle Rus kamuoyu için düşünüldüğünden yaptığı barış çağrısı -genel bir barış veya özel bir barış- "ama öncelikle barış!" Lenin'in izlediği politikayla özdeşlik anlamına geliyordu. "*Kerenski ve Ortaklarına Yanıt*"ı, Bolşeviklerin zaferinin önceden ilanı, Ekim Devrimi'ne ve Brest-Litovsk Barışı'na doğru atılmış bir adımdı.

Parvus'un "Yanıt"ının Rusya'da mümkün olduğunca çabuk yaygınlaştırılmasının özellikle Leninistlerin işine geldiği açık. Leninistlerin bu isteğinden haberdar olan Brockdorff-Rantzau, 16 Ağustos 1917'de Dışişleri Bakanlığı'ndan, bu bildirinin Wolfsche Telegraphen-Büro (WTB) tarafından yayınlanmasını rica etti. Ne var ki Wilhelmstrasse Bolşeviklerin propaganda arzularının tümünü yerine getirmek niyetinde değildi. Elçi von Bergen, Parvus'un broşürü üzerine 14 Nisan'da *VORWAERTS*'de yayınlanan tartışmayı yeterli görüyor, fakat Kopenhag elçisine verdiği yanıtta, İsviçre ve İsveç'te de yayımlanmasına gayret edeceğini söylüyordu[475].

Ancak Parvus'un geçici hükümeti "samık sandalyesine" oturttuğunun ifade edildiği *VORWAERST*'deki sempatik mülakatın Alman partisinde kesinlikle sınırsız kabul gördüğü söylenemezdi. En şiddetli eleştirenlerden biri de sosyalist parlamenter Cohen-Reuss'tu. 20 Ağustos 1917 tarihli *VORWAERTS*'de yayınlanan eleştiride Parvus'un hesaplaşmasını "*anlaşılmaz ve tehlikeli*" olarak nitelendirmişti; bu yazı Alman-Rus anlaşmasına -ki *SOZI-*

474) Agy., S. 13.

475) Bergen'den Brockdorff-Rantzau'a, 16 Ağustos 1917 tarihli ve 606 sayılı telgraf, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 2 geh

ALISTISCHEN MONATSHEFTE yazarları bunu özellikle acil buluyorlardı- kesinlikle katkı sağlamayacaktı. Cohen-Reuss'a göre Alman partisi, Helphand'ın görüşleriyle arasına mesafe koymalıydı. Zira Kerenski'ye karşı böyle bir saldırı "*açıkca maksimalist propagandadan yana olmak demek*"ti.

Parvus'un Bolşevik mücadele yazısı kaleme aldığını farkeden belki de tek kişi olan Cohen-Reuss, böylece Helphand'ın izlediği politikanın özüne dokunmuş oluyordu. Parvus'un 1 Nisan'da Brockdorff-Rantzau'la yaptığı gizli görüşmede Almanya'nın doğu politikasının amacı olarak tanımlanan şey, şimdi onun tarafından şartlara bağlanmış olsa da, bir sosyalist postulata yükseltilmişti. Bolşeviklerin zaferi Almanya'nın zaferiyle aynı anlama geliyordu.

Bunun da ötesinde doğuda Alman hedeflerinin geniş ölcüde gerçekleşmesi demekti.

Parvus *banko* oynamıştı: Yıllardan beri bazen Lenin'den yana, bazen Lenin'e karşı çıkarak izlediği zigzag sonrasında şimdi bütün kozlarını bolşevizme yatırdığı anlaşılıyordu.

Artık beklemekten ve Bolşeviklerin zaferi için hazırlanmaktan başka yapacak hiç bir şey yoktu. Son haftalarda Bolşeviklerle Alman hükümeti arasında oynadığı aracı rolü iyice açığa çıktığı için şimdilik İskandinavya'ya dönmeyi uygun bulmamıştı. Aynı dönemde yaptıkları kömür işi nedeniyle ağır eleştiri altında bulunan Danimarka sendikalarını düşündüğü için de birkaç hafta Berlin'de kalmaya karar verdi. Ekim ortalarında ise İsviçre'ye geçti.

Bu aylarda, en atılgan diplomatik kuryelerden biri olan ve Parvus'un düşüncelerinin mümkün olduğunca geniş politik ve askeri çevrelerde tartışılmasını sağlayan Viktor Naumann onun adına çalıştığı için gelişmeleri rahatça bekleyebilirdi. 1917 başlarında Adolf Müller kanalıyla tanıştığı Naumann, imparatorluk Almanya'sındaki ilişkileri ve daha sonra şansölye olacak olan Graf Hertling'le özel dostluğu sayesinde gerekli yerlere

ulaşabilen ve politik kanaatlerin oluşmasını dolaylı olarak etkileyen girift bağlantılara sahip herhangi bir resmi görevi olmamasına rağmen büyük nüfuza sahip cana yakın bir hatipti. Berlinli protestan bir burjuva ailenin oğlu olarak Leipzig ve Freiburg'ta öğrenimini tamamladıktan sonra oyun yazarlığını denemiş fakat başarısız olmuştu. Yüzyıl bitiminde katolikliği kabul ettikten sonra Münih'e yerleşerek Hıristiyanlığı savunan yazılar kaleme almış, bir süre sonra da Bavyera eyaletinin başkentinde muhafazakâr-katolik saray çevrelerine girmeyi başarmıştı.

Parvus, Naumann'ın bilgi ve ilişkilerine öyle değer veriyordu ki 1917 yazında lobi faaliyetleri ve sağladığı haber iletişimi için kendisine resmen ücret ödemeye başladı[476].

Aynı yılın Haziran ayında Marienbad'ta kalırken talimatlarını iletebilmek için onu yanına çağırdığını biliyoruz. Helphand'ın Rusya'yla ilgili planlarını en etkili askeri ve politik çevrelerde tartışmaya açmakla görevlendirilen Nauman, görevini yerine getirerek bu düşünceleri Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Czernin'e iletmiş, ayrıca Alman ve Bavyera veliahtıyla ve general Ludendorff'la yaptığı özel görüşmelerde bu düşüncelerden söz etmişti[477].

Kasım 1917 başlarında, Dışişleri Bakanı Czernin ile görüşmesini sağlamak için Parvus'la birlikte Viyana'ya da gitmişti[478]. Görüşme tarihi saptanmadan önce Bolşeviklerin başarılı darbesiyle ilgili ilk haberler Avusturya başkentine gelmeye başladı. Bolşeviklerin doğuda bir "Tabula-rasa" çözümü için uygun ortak olup olmadıklarına karar verileceği an gelmişti.

---

476) Helphand'ın Belgelerinde bulunan makbuzlar. Rep 92 Nr.7. Berlin Merkez Arşivi

477) V. Naumann: "Dokumente und Argumente", S.257 ve devamı.

478) "Elçi" sıfatıyla Naumann savaştan sonra Dışişleri Bakanlığı Basın Bolumü'nü yönetiyordu. Naumann 10 Kasım 1927'de öldü.

KİRLİ ELLER

6 Kasım 1917'de Bolşevikler, Geçici Hükümet'e karşı kesin darbeyi vurmak için hareket geçtiler. Hemen ertesi gün duruma egemen olan Lenin, 8 Kasım'da *Halk Komiserleri*'nden oluşan bir kabineyle hükümeti resmen devraldı. Devrik rakibi Kerenski Amerikan elçiliğinin arabasıyla taşraya kaçmıştı.

O günlerde Viyana'da bulunan Parvus, Viyanalı işçilerin Petersburg'taki Bolşevik Devrimi büyük bir sevinçle karşılamalarını şaşkınlık içinde izledi. *ARBEITERZEITUNG* "*Barış için devrim*"den söz ediyordu. 11 Kasım Pazar günü kitlesel bir gösteriyle Rusya'daki olaylar "*uluslararası proletaryanın kurtuluş mücadelesinde yeni bir çağ*" olarak kutlandı[479].

Üç gün sonra, 14 Kasım'da, halen Viyana'da bulunan Parvus, Stockholm'deki Bolşevik Yurtdışı Merkezi'nden bir telgraf aldı. Bolşevik temsilciler Parvus'tan hemen Stokholm'e geri dönmesini istiyorlardı. Bildirdiklerine göre Bolşevik Hükümet, Merkezi Devletler'deki sosyalist partilerin desteğine acilen gereksinim

479) *Arbeiterzeitung*, Viyana, 9 ve 13 Kasım 1917.

duyuyordu; düzenlenecek "*büyük gösteri ve grevler*" çok makbule geçecekti[480].

Olasılıkla aynı gün Parvus, Dışişleri Bakanı Kont Czernin tarafından kabul edildi. Görüşmede, artık iyice yakınlaşan barış görüşmelerinin genel sorunlarının ele alındığını biliyoruz. Parvus, Rus imparatorluğundan ayrılmaları sağlanıp bağımsızlaştırılacak Polonya, Litvanya ve Kurland bölgelerinin yeniden düzenlenmesinin Bolşeviklerle mutabakat içinde gerçekleşebileceği konusunda iyimserdi. Ona göre Lenin, halkların kendi kaderlerini tayin hakkından yana o kadar net tavır almıştı ki, bu noktada sorun çıkacağı endişesi duyulmamalıydı. Ancak görüşmede Parvus'a eşlik etmiş olan Viktor Naumann, bu resmi görüşme hakkında şansölye Hertling için kaleme alınmış bir raporda şunu eklemişti:

> "*Elbette bu karar daha sonra, bizim isteklerimize uyacak şekilde düzenlenebilir*[481]."

16 Kasım'da Parvus, Dışişleri Bakanlığı ve sosyal-demokrat parti başkanlığı tarafından beklendiği Berlin'e vardı. Dışişleri Bakanlığı Petersburg'ta meydana gelen olaylar karşısında, siyasi taşkınlıktan uzak son derece nesnel tepki vermişti. Bolşevik hükümet "*büyük mali zorluklarla mücadele etmek zorunda olduğu*" ve bu nedenle para temin etmesi gerektiği için, Bern'deki elçilikten, Karl Moor'u Stokholm'e göndermesi istenmiş[482], aynı nedenle Stokholm Elçiliği'ne 10 Kasım'da "...*malum amaçla iki milyon daha*" havale edilmişti[483].

---

480) Ph. Scheidemann: *Anılar*, Cilt 2, S. 122.

481) V. Naumann'dan şansölye Hertling'e, 14 Kasım 1917 tarihli rapor: Dışişleri Bakanlığı elçeleri WK 2 gizli dosyalar.

482) Müşteşar von dem Bussche'den Romberg'e, 28 Kasım 1917, AA, WK 11 c secr. dosyalarında ; bkz. Zeman agy, S. 93.

483) Riezler ve Lucius'dan von Berger'e, 8 Kasım 1917, AA, WK 2 feh. dosyalarında

Wilhelmstrasse'yi ziyaret eden Parvus, Alman diplomatların önünde Rusya'da bundan sonraki gelişmeler hakkında iyimser bir tablo çizdi. Müsteşar von dem Bussche'ye sunduğu kısa andıçta, Alman hükümetini, Bolşeviklerin 9 Kasım'da yayımlanmış olan barış çağrısını olumlu ve "*büyük bir iyiniyet*" le yanıtlaması için sıkıştırdığı anlaşılıyor. Rusya'da barış hareketini güçlendirmek ve resmi barış görüşmelerinin başlamasını sağlamak için ona göre Almanya'nın, "*ilhak ve savaş tazminatı yok*" formülüne sıkı sıkıya sarılması gerekliydi. Bu çağrıya Alman hükümetinin vereceği uygun bir yanıt kamuoyunu derinden etkileyecek ve olasılıkla Rus ordusunun tamamen çökmesine yol açacaktı. Rus cephesi şu anda sadece Alman saldırısı korkusuyla bir arada tutulabiliyordu. Ayrıca, Almanya'nın barışa hazır olduğuna ilişkin bir kanıt Bolşeviklerin pozisyonunu da önemli ölçüde iyileştirecekti. Çünkü şimdiye kadar en kararlı biçimde acil bir barıştan yana olanlar onlardı[484].

Parvus'un diplomatlara ilettiği Petersburg'tan gelen son bilgilere göre, Bolşevikler henüz konumlarını sağlamlaştırabilmiş değillerdi. Halkın çoğunluğu hükümeti desteklemiyordu. "*Bir azınlık olarak bir azınlığa karşı zafer kazanmışlardı*": Kerenski'nin ordusu tehditini sürdürüyordu; yiyecek maddeleri konusu tam bir kaosa dönüşmüştü; toprak sorunu inisiyatiflerinden çıkmıştı; "*her şeyi oluruna bırakıyorlar*"dı. Ayrıca son haftalardaki çatışmalar, Parti'ye "*karanlık kalabalıkların*" eşlik etmesine yol açmıştı, şimdi bu güçler yeni düzeni tehdit ediyorlardı.

Bütün bu nedenlerden dolayı Bolşevik Hükümet "*enerjik, net ve sade bir politika*" izlemek zorundaydı. Yeni Rus hükümetinin sadece barış yaparak, konumunu savunabileceğini ve kurulacak meclisin desteğini alabileceğini söylüyordu. Bolşeviklerin şimdi-

484) Andıç –alışılmış olduğu üzere- Parvus tarafından imzalanmamıştır. Ancak birinci sayfada Bergen'in elyazısıyla şu not bulunmaktadır: "Dr. Helphand-Parvus tarafından verilmiştir", AA, WK 2 dosyalarında.

ye kadar somut barış görüşmeleri konusunda bu kadar çekingen davranmalarının nedeni, Almanya ve Avusturya'da devrim beklentisi içinde olmalarıydı. Ama prensip olarak Bolşevik Parti içinde "*özel olarak Alman hükümetine karşı bir düşmanlık yok*"tu. Özel bir gururla, Bolşevik liderlerin Alman sosyal demokrasisi okulundan geçtiğine dikkat çeken Parvus'un dediğine göre bu liderler, "*planlarının maceracı yanlarından kurtulduklarında Alman sosyal demokrasisiyle ve Alman kültürüyle bağlarını yeniden kuracaklar*"dı. Artık bugün, Petersburg'ta devrim başarılı olduktan sonra, Parti içinde Alman dostu olan büyük çevre yeniden gün yüzüne çıkmaya cesaret etmişti.

> *"Bizzat liderler arasında, Lenin'le Trotzky'nin en yakın çevresinde, savaş boyunca Alman sosyal demokrasisi ile ilişkilerini korumuş kişiler bulunmaktadır."*

Daha sonra somut barış koşullarına ilişkin görüşlerini dile getiren Parvus'un son derece dikkatli olduğu gözlerden kaçmaz. Şimdiye kadar sadece "*plan*" ve "*proje*" olarak ileri sürülen düşüncelerin artık karara dönüşeceği an gelmişti işte, ama Rusya'nın parçalanmasını hedefleyen büyük programı kaleme alan Parvus'un, korkuya kapılarak bütün cephelerdeki hedefleri özenle geriye aldığı görülür. Söz konusu bölgelerin ayrılmasını, "olanaksız" saymadığını açıklıyor, ama bunu önemli bir koşula bağlıyordu: Rusya'nın -yani Bolşeviklerin denmek isteniyor- "koşulsuz rızası." Parvus, sadece teritoryal sınır kaydırmalarının Rus sorununu çözemeyeceğini doğru zamanda anlamıştı. Doğudaki yeni siyasi düzen ekonomik önlemlerle bağdaştırılmalıydı. Rusya'nın demiryollarına, karayollarına, makinelere ve alet-edavata gereksinimi vardı. Almanya bu durumdan faydalanmaya çalışmalıydı. "*Rus pazarına*", diye sürdürdü Parvus sözlerini "*ve Rusya'nın sanayileşmesine katılmak bizim için Rusya'dan ayrılacak bütün bölgelerden daha önemlidir.*"

Böylece diplomatların eline çerçevesi kalın hatlarla çizilmiş de olsa çok ölçülüp biçilmiş bir program verilmiş oluyordu. Bolşevik hükümet asla rencide edilmemeliydi. Savaş ganimeti dağıtılırken sadece Almanya değil, sosyalizm de galip görülmeliydi. Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan görüşmeden sonra Parvus, Ebert ve Scheidemann'la bir araya geldi. Çoğunluk partisi liderleri, Bolşeviklerin "*büyük gösteri ve grevler*" yapılması yönündeki isteklerini coşkuyla karşılamamışlardı. Mevcut durumda Alman partisinin hükümeti asla arkadan vurmaması gerektiğini ileri sürdüler. Ancak kısa süre sonra ülke içinde çıkacakları ajitasyon turunda Rusya'yla bir uzlaşma barışı yapılması için propaganda yapmaya hazır olduklarını açıkladılar.

Ebert ve Scheidemann Parvus'la şu hususta anlaşmışlardı: Parvus Stokholm'e giderek, Bolşevik Yurtdışı Bürosu'na Alman sosyal demokrasisinin kutlamalarını iletecek, Bolşevik temsilcilere, Parti Yönetim Kurulu'nun, 18 Kasım'da Dresden ve Barmen'de yapılacak iki kitle gösterisinde, Bolşevik hükümete sempati açıklaması yapılmasına çalışacaklarını bildirecekti. Parvus'un Stokholm'de planlanan bu karar taslağını açıklaması ve Büro'nun olurunu hemen Parti Yönetim Kurulu'na bildirmesi gerekiyordu. Ebert ve Scheidemann son olarak Bolşeviklerden, Dresden ve Barmen'deki gösterilerde okunmak üzere yanıt telgraflarını göndermelerini rica ediyorlardı.

Bolşeviklerle telgraf alış verişini ajitasyon turunda kullanabilmek için çok acele etmek gerekiyordu. Brockdorff-Rantzau'la bilgi alış verişinde bulunmak için gezisine Kopenhag'da kısa bir ara verdikten sonra, 17 Kasım'da Stokholm'e varan Parvus, aynı gün görüşme talebiyle Bolşevik Yurtdışı Bürosu'na başvurdu.

Bolşeviklerin Stokholm Bürosu'nda neşeli bir hava vardı; Radek, Hanecki ve Worowski Bolşevik devrim haberini bir kurtuluş mesajı gibi algılamışlardı. Siyasi hasımlarının ve ajanların şiddeti giderek artan saldırılarına maruz kalan Büro'nun içinde bulunduğu hassas durumu daha sonra Worowski'nin anlattıkla-

rından biliyoruz. Özellikle Hanecki, Alexinski'nin ağır saldırıları nedeniyle artık sinirlerine egemen olamayacak bir noktada bulunuyordu. Neyse ki Petersburg'tan zafer haberi tam zamanında gelmiş, çok rahatlayan "*pratisyen*" Hanecki, yeni talimatlar almak için Rusya'ya gitmekle görevlendirilmişti. Worowski'nin dediğine göre o Stokholm'den ayrılır ayrılmaz Alman partisinin yönetim kurulunun gönderdiği haberi getirmişti Parvus.[485].

Alman Çoğunluk Partisi'nin iyi dileklerini ileten Parvus, Radek ve Worowski'den, Dresden ve Barmen'deki mitinglere sunulacak olan karar taslağını onaylamalarını istedi. Karar taslağının metni şöyleydi:

> *"Miting, Rus devriminde işçilerin kazanımlarını selamlar ve zorlu görevlerinde başarılarının devamını diler. Rus sınıf yoldaşlarıyla dayanışma içinde olduğunu teyit ederek, gerek Almanya gerekse diğer ülkeler için serbest ekonomik gelişimi güvence altına alacak demokratik bir barışın hazırlanmasını amaçlayan ateşkesin derhal ilan edilmesi talebini onaylar*[486]."

Bolşevik temsilcilerin karar taslağı metnine prensipte itirazları yoktu; ancak "*dayanışma*" sözcüğünün arkasına "*enerjik destek sözü verir*" cümlesinin eklenmesini istediler.

Bunun üzerine Bolşevik Büro'nun yanıt telgrafı için şu anlaşmaya varıldı: Bolşeviklerin mesajı hem Alman Sosyal-demokrat Partisi'ne, hem de Bağımsız Alman Sosyal-demokrat Partisi'ne yöneltilecekti. Parvus, aşağıdaki telgrafı Berlin'deki her iki partinin yönetim kurullarına iletme sözü verdi.

> *"Rusya'daki devrimci hareket yeni bir döneme girdi. Rus işçi ve askerleri, iktidarı devrimin barış ve sosyal hedeflerinden vazgeçmiş olanların elinden çekip aldılar.*

485) W.W. Worowski: *Socinemic*. Cilt 3, 1933, S. 358

486) *Vorwaerts*, 19 Kasım 1917.

İktidarı ele geçirdiler ve şimdi halkların kendi kaderlerini tayin hakkı temelinde ilhakların ve savaş yaptırımlarının olmadığı barış görüşmelerine derhal başlamayı öneriyorlar. Ancak gerek Rusya'da, gerekse de yabancı ülkelerde halkların isteği olan bu barışa karşı sermaye güçleri baş kaldıracaktır. Önümüzde uzun bir mücadele süreci var; bu süreç bizi, ancak proletaryanın ortak enternasyonal tutumuyla davranabilirsek zafere taşıyacaktır. Bolşevik Yurtdışı Temsilciliği, Fransız, Avusturya ve Alman sosyal demokrat parti ve örgütlerinden, Rus proletaryasını bütün güçleriyle destekleyecekleri güvencesini almış, bu haberi Rus işçi sınıfına iletmiştir. Bolşevik Yurtdışı Bürosu, halklar arasında barış sağlanması için mücadele eden tüm sosyal demokrat işçilere kardeşçe selamlar göndermekte, uluslararası proletaryanın dayanışmacı mücadelesiyle kardeş katlinin sona erdirileceğini ve böylece sosyalizmin hayata geçirilmesi için temelin atılabileceğini ummaktadır[487]."

Parvus ancak bu resmi misyonu yerine getirdikten sonra Radek'ten gizli ve özel bir görüşme rica etti. Bu görüşmede, yeni Sovyet hükümetine hizmet edebilmek için Rusya'ya geri dönme isteğini dile getirerek Radek'i şaşırtmıştı. İzlediği savaş politikası nedeniyle, Rus parti çevrelerinde kendisine kuşkuyla bakıldığını, sayısız iftiraya uğradığını söylüyordu. Bu nedenle yaptıklarının hesabını vermek için işçilerden oluşan bir mahkemenin önüne çıkmaya hazırdı. Mahkemenin kararına boyun eğecekti. Radek, bu isteğini Lenin'e şahsen iletmeli ve onun kararını kendisine bildirmeliydi[488].

---

487) *Vorwaerts*, 20 Kasım 1917.

488) Radek ancak Helphand'ın ölümünden sonra, 14 Aralık 1924 tarihli *Pravda*'da yayınlanan bir anma makalesinde bu epizodu yazmıştır. Tekrar basım: Radek, *Portrety i Pamfletv*, 1927, S. 131 ve devamı

Daha önce Petersburg'a doğru yola çıkmış Hanecki'nin ardından Radek'de hemen Rusya başkentine gitmek için harekete geçti; Alman partisinin gönderdiği mesajı ve Helphand'ın özel görevini iletmesi gerekiyordu Bolşevik liderlere. Hanecki'ye yetişmiş Haparanda-Torneo'da birlikte sınırı geçerken macera yaşamışlardı. Oradan Lenin'e aşağıdaki telgrafı çektiler:

"Özel trenle Petrograd'a geliyoruz. Son derece önemli haberlerimiz var. Hemen buluşmak istiyoruz"[489]

20 Kasım'da Petersburg'a vardılar.

Bu arada Parvus Berlin'de, Bolşeviklerin mesajını her iki sosyalist partiye iletmekle meşguldü. Radek ve Worowski'yle görüştükten hemen sonra elçilik müşaviri Kurt Riezler tarafından kabul edildiği Alman elçiliğine gitti.

Dr. Kurt Riezler'i Parvus iyi tanıyordu. Helphand'ın Rusya'da devrimin desteklenmesiyle ilgili büyük planı Dışişleri'nde ilk kez tartışıldığı Şubat 1915'te de Şansölye Bethmann Hollweg'in ekibindeydi. Temmuz 1917'de Berlin Hükümeti onu, Rus devrimiyle ilgili ortaya çıkabilecek her türlü sorunda Elçi Lucius von Stoedten'e yardımcı olması için Stokholm'e göndermişti. Parvus'la ilişkisinin soğuk olduğu apaçıktı. Brockdorff-Rantzau'un tersine Riezler, sadece değerli bir ajan olarak gördüğü, Alman çıkarları için yararlanmak istediği Parvus'un bağımsız davranmasından yana değildi. Parvus, Dışişleri Bakanlığı'nın talimatlarına uymalı, kendisi siyasi hedefler saptamaya kalkışmadan verilen görevleri yerine getirmeliydi. O nedenle Rietzler'in, Bolşeviklerin Alman sosyal demokrasisi ile doğrudan görüşmelerine karşı çıkacağı öngörülebilirdi.

Oysa Parvus'un, Dışişleri Bakanlığı'nın SPD'nin bağımsız barış adımlarını tolere edeceğine inandığı görülüyor; Petersburg'ta-

489) *Pola Narodu*, Sayı 219, S.P. Melgunov'dan alıntı: *Solotoi Nemezki Klutsch Bolschevistkoi Rewoluzi*, 1940, Sayfa.

ki Kasım Devrimi'nden beri *hükümetin* hedeflerinin artık *kendisininkilerle* uyum içinde olmadığını henüz kavramamıştı. Ancak her iki sosyal demokrat yönetim kuruluna telgrafları iletirken ortaya çıkan durumlar, bu konuda netlik sağlayacaktı.

Parvus Riezler'den, Bolşeviklerin telgrafını hemen Berlin'e iletmesini rica etti. Scheidemann ve Ebert'in telgrafı Dresden ve Barmen'de yapılacak gösterilerde kullanabilmeleri için ertesi gün ellerine geçmesi gerekiyordu. Ardından elçilik müşavirinin dikkatini, telgrafın hem SPD'ye, hem de USPD'ye iletilmesi gerektiğine çekti.

Riezler herhangi bir çekince ifade etmemiş, görevi aynen yerine getirme sözü vermişti. Oysa kararı kendisi verdi: Bolşeviklerin telgrafını, Alman hükümetinin izlediği savaş politikasına muhalefet eden USPD'ye iletmeyecekti. Ayrıca Berlin'e gönderdiği telgraf metnini Helphand'ın bilgisi dışında iyice kısalttı. Sonuçta telgraf sadece SPD'ye iletilmişti. Ancak Alman Dışişleri Bakanlığı, bu kuşa çevrilmiş metni bile, Dresden ve Barmen'deki mitingler için fazla tehlikeli bulmuştu. Bu nedenle von Bergen, Bolşeviklerin mesajının ancak mitingten sonra ellerine geçmesini sağladı. USPD'ye ise miting sonrası bile verilmemişti. Haase 20 Kasım'da telgrafın hâlâ eline geçmediğini bildirdikten sonra, Scheidemann nihayet bir kopyasını getirtti.

Aynı ölçüde aldatılmış olan SPD ve USPD liderleri, Dışişleri'nin bu *keyfi tavrı* nedeniyle boş yere şikâyette bulundular. Müsteşar Kühlmann, bütün protestoları bir kenara itti, hatta telgrafın diplomatik yoldan iletilmesine onay verdiği için elçilik müşaviri Riezler'i eleştirdi. Müsteşar Stokholm'e çektiği telgrafta, eğer "*özel şahısların, özellikle Alman olmayanların*" bildirimleri için kullanılırsa Alman şifresinin tehlikeye sokulacağını söylüyordu[490].

490) Müsteşar Kuhlmann'dan Riezler'e: 18 Kasım 1917 tarihli 1562 sayılı telgraf. Stokholm Elçiliği'nin dosyalarında, 72 a

Alman sosyal demokrasisiyle Bolşevikler arasındaki telgraf alış verişinin yarattığı galeyan, Parvus'u, Temmuz'da patlak veren mali skandalın ardından ikinci kez genel eleştirinin hedefi haline getirmişti. Stokholm'deki diplomatik çevrelerde Helphand'ın misyonu, megolamanlığının ve ne pahasına olursa olsun bir rol oynama çabasının sonucu olarak değerlendiriliyordu. Özellikle Avusturya elçiliği, Alman müzakerecinin kendine özgü kişiliği yüzünden sosyalist barış çabalarının zora sokulduğunu ileri sürmekteydi[491].

17 Kasım'da Alman parlamentosunda, azınlık partisinin lideri Avukat Hugo Haase, böyle bir görev için Helphand'ın seçilmesini şiddetle eleştirmiş, SPD'nin Bolşeviklere bu şekilde yakınlaşmayı gerekli görmesinin son derece şüpheli olduğunu söyleyerek, savaş spekülasyonlarıyla servet edinmiş, savaş sürerken son derece garip koşullar altında Alman vatandaşı olmuş Parvus gibi bir adamın müzakereci sıfatıyla Stokholm'e, Bolşeviklerle görüşmeye gönderilmesinden dolayı Alman proletaryasının teşekkürlerini iletmişti[492].

Scheidemann ne diyebilirdi ki. Helphand'ın dürüst kişiliği hakkında söyledikleri pek inandırıcı değildi. Bu nedenle en iyisi, Parvus'un kendiliğinden değil, Bolşeviklerin ricası üzerine bu misyonu üstlendiğini resmen açıklamak olacaktı[493].

Parvus tehlikeli bir pozisyona itilmişti. Siyasi yolu çatallaşmıştı artık net bir karar vermesi gerekiyordu. Söz konusu olan Rus devriminin siyasi sömürüsüydü. Kendi hedefleriyle Alman hükümetinin hedeflerinin örtüşmediği apaçık ortaya çıkmıştı. Dışişleri Bakanlığı'nın -ki telgraf olayından sonra bundan kuşku

491) Prens Fürstenberg'ten Viyana Dışişleri Bakanlığı'na, 22 Kasım 1917 tarihli 715 sayılı telgraf, HHuStA, P.A. Krieg 25 z, 958.

492) Alman parlamentosunda görüşmeler, XIII. Yasama Dönemi, II. Toplantı Devresi, Cilt 311, S. 3961.

493) Agy., S. 3965 ve devamı

düşülemezdi- oyunda elini sosyalistlere gösterip durmaktan bıktığı görülüyordu. Bolşevikleri kıskaca almak ve Alman sosyalistleriyle başka bir düzlemde pazarlık yapmalarını engellemek niyetindeydi. Proletarya temsilcilerinin yaptıkları özel görüşmeler, hiçbir koşul altında tahammül edilmemesi gereken diplomatik rekabetten başka bir şey değildi..

Peki Helphand'ın hedefi neydi? Aynı Kurt Riezler gibi 1917 yazında özel danışman olarak Stokholm'e gelmiş olan Avusturyalı elçilik müşaviri Prens Emil von Fürstenberg'in bir raporunda bu hedef şaşırtıcı bir netlikle tanımlanmaktadır. Fürstenberg 18 Aralık 1917'de Dışişleri Bakanı Kont Czernin'e şunları yazıyordu:

> *"Helphand'ın düşüncelerini, Wilhelmstrasse'ye egemen olan düşüncelerle aynı şapkanın altına sokmak zor. Taktiklerini geliştirirken bambaşka öncüllerden hareket ediyorlar, hedefleri de pek o kadar özdeş değil. Helphand, son iki yıldır Rus devriminin hazırlanmasına bütün gücüyle katılmış, bugün eserini, deyim yerindeyse kendi koruması altında bulunanlar arasında halkların kardeşliği barışını sağlayarak taçlandırmak isteyen eski bir Rus devrimcisidir... Helphand -ifademi mazur görün- üçte bir oranında (aynen alınmıştır!) Merkezi Devletler için, ikincisi sosyal demokrasi için ve üçüncüsü elverişli koşullar sağlayarak proletaryasına angaje olmak istediği Rusya için çalışıyor. Bu koşullar altında, onun satranç hamlelerinin dikkatle izlenmesi ve belki de fazla zenginleşmesine izin verilmemesi tavsiye edilir*[494]."

Önüne çıkarılan bu zorluğa rağmen Parvus, Dışişleri Bakanlığı'na tabi olmak istemiyordu. Onun açısından Wilhelmstras-

[494] Fürstenberg'ten Czernin'e, 18 Aralık 1917, HHuStA, P.A. XXVI, 33

se'nin ajanı olmama gibi ahlaki bir gerekçeden daha fazlası vardı işin içinde. Alman diplomasisinin, yapılacak barış görüşmelerinde pazarlık tarafı olarak Avrupa sosyalist partilerini katmayı reddetmesi, izlediği savaş politikasının temellerini yıkmıştı. Eğer savaştan sosyalizmin çıkarları için yararlanılacaksa -ki Almanya'yı desteklemesinin temel nedeni buydu-, o zaman işçi partilerini, bağımsız faktörler olarak diplomatik oyuna katmak için şimdi kendisinin inisiyatifi ele alması gerekiyordu. Rusya'da barış, sosyalistlerin katılımıyla ve onların düşünceleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmeliydi.

Artık Dışişleri'nin desteğini hesaba katamayacağı için, kendisine, bağımsız bir politika izleyebileceği yeni bir platform yaratmak zorundaydı. Bu amaçla doğal olarak partili arkadaşlarına başvurdu. Öncelikle başarısızlığa uğramış Stokholm'deki Sosyalistler Konferansı'nı kullanacaktı manivela olarak. Bu barış görüşmelerinin yeniden canlandırılması, diye hesaplıyordu Parvus, olasılıkla hükümet düzeyinde görüşmeleri nötralize edebilecekti. Sosyalist partiler, diplomatik temsilcilerden çok önce anlaşabilirlerdi. Dolayısıyla; "*eğer resmi barış görüşmeleriyle aynı zamanda, taraf devletlerin sosyalist temsilcilerinin kongresi toplanırsa, bu kongrenin çalışmalarının kamuoyu üzerinde demokratik barış yararına güçlü bir baskı yaratacağından*[495]" kuşku duyulamazdı.

Danimarka sosyal demokrasisinin lideri Thorvald Stauning'in, sosyalist barış kongresi propagandasını yürütmek için uygun olduğunu görmüştü. Stauning, yapılacak işbirliğine hazır olduğunu bildirdi. Parvus'un, konferansı yazın olduğu gibi Stokholm'de değil de Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yaptırma eğiliminde olduğunu öğrenince iyice şevklenmişti. Helpland'ın bu niyetinin çıkarlarına da uygun düştüğünü bilmek gerekiyor. Onun devrimci ana karargâhı Kopenhag'taydı; Danimarka sos-

495) Parvus: *Im kampf um die Wahrheit*, S.54.

yal-demokrasisinden saygı görüyor, önemli sorunlarda kendisine mutlaka danışılıyordu. Dolayısıyla kongre başkanı olarak Stauning onun tavsiye ve isteklerini atlayamayacaktı. Böylece Parvus'un elinde, Berlin'li diplomatların korkmasını sağlayacak bir erk olacaktı.

Ancak Stauning, konferansın Kopenhag'ta yapılmasını kendisinin önermesinin iyi olmayacağını söylemişti. Parvus, buna da bir çare buldu. Ebert ve Scheidemann'dan yönetim kurulunun Kopenhag lehine karar almasını sağlamalarını ve bu yönde propaganda faaliyeti yürütmelerini rica etti. Berlin bu isteği coşkuyla karşılamamıştı; Ebert ve Scheidemann, Danimarkalı dostlarına, "her iki yerin de onlar için aynı" olduğunu bildirdiler.

Helphand'ın, taraf ülkelerin sosyalist partilerinin kendi aralarında barış görüşmeleri yapmaları için gösterdiği çabalar, Merkezi Devletler'in hükümetlerini alarma geçirdi. Kurt Riezler, Parvus'un düşüncelerinin, Stokholm'deki Bolşevik temsilci Worowski tarafından da desteklendiğini kaygıyla sapamıştı. Gerek Avusturya gerekse Alman elçiliği, hükümet düzeyindeki barış görüşmelerinin, sosyalist partiler arasında yapılacak müzakereler nedeniyle engelleneceği ve geciktirileceğinden kaygı duyuyordu. Matthias Erzberger'in de Rusya'yla kendi barış kanallarını kurmuş olması Alman hükümetinde hoşnutsuzluk yaratmıştı. Parlamentoda öndegelen merkez milletvekili olarak Erzberger, Parvus'unkine benzer hedefler gütmekteydi; sadece görüşme masasında taraf olarak sosyalistleri değil, parlamento temsilcilerini görmek istiyordu.

Kurt Riezler'in, Bolşeviklerin gözünde, Parvus'la Erzberger'in itibarını sarsmak için çok uğraştığını biliyoruz. Hemen hemen her gün görüşmelerin seyri hakkında Worowski'yle istişarede bulunuyor, Alman hükümetini muhatap alırlarsa Bolşeviklerin bundan kârlı çıkacaklarına ısrarla dikkat çekiyordu. Müsteşar Kühlmann'ın talimatı üzerine, Berlin hükümetinin, barış imzalandıktan hemen sonra Rusya'ya büyük miktarda borç vermeye

hazır olduğunun Petersburg'a iletilmesini sağlamıştı[496].

Parvus, Aralık ayının ilk günlerinde Lenin'den hala yanıt alamamıştı. Konferans projesi siyasi tartışmanın patlayıcı maddesi haline gelmiş olmasına rağmen henüz somut bir biçim kazanamamıştı. Buna karşılık Alman hükümetinin ilişkileri daha fazla ilerlemiş görünüyordu. Her şey, birkaç gün içinde Brest-Litovsk'da resmi ateşkes görüşmelerinin başlayacağına işaret etmekteydi.

Bu durumda Parvus umarsız bir adım atmaya karar verdi. Sosyalistler konferansı bir türlü toplanamadığı ve dolayısıyla Berlin hükümeti hala istediğini yapabileceği için Bolşeviklerle Alman sosyal demokratları arasında en azından özel bir görüşme ayarlamayı acil bir zorunluluk olarak görüyordu. Barışın sosyalistler tarafından imzalanmasını arzu ettiklerini Bolşeviklere kanıtlamak için, Scheidemann ve Ebert'in, Stokholm'e gelmeleri gerekliydi. Gerçekten de Scheidemann'ı Stokholm'e gelmesini sağlayarak Dışişleri Bakanlığı'nı şaşırttı.

Dışişleri Bakanlığı, Scheidemann'ın yola çıktığını, ancak o Kopenhag ve Stokholm'e doğru hareket ettiğinde öğrenmişti[497]. Müsteşar von dem Bussche, Danimarka elçisini arayarak, Scheidemann'ın Kopenhag'ta alıkonmasını veya Stokholm'de sadece hükümet düzeyinde görüşmeleri savunacağı sözünün alınması talimatını verdi. Sosyalistler arasında görüşmelerin yapılması hem anayasaya aykırıydı, hem de barışın imzalanmasını geciktirmekteydi[498]. Bizzat Scheidemann'a telgraf çekerek Alman partisinin sosyalist konferansı destekleyerek Antant'ın ekmeğine yağ sürdüğünü ifade eden müşteşara göre böylece düşman hü-

496) Kühlmann'dan Riezler'e, 22 Kasım 1917 tarihli, 1571 sayılı telgraf, Stokholm Elçiliği Belgeleri, 72 a, "Rusya Genel".

497) Scheidemann Haziran ayındaki konferans için pasaporta sahip olduğundan hala özel izin olmaksızın yola çıkabiliyordu. Bkz. *Anılar*, Cilt 2, S. 127 ve devamı.

498) Von dem Bussche'den Brockdorff-Rantzau'a, 9 Aralık 1917 tarihli 933 sayılı telgraf, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri WK 2 geh.

kümetlere, Alman "sosyal demokrasisini, Rusya'yla Almanya'nın barış niyetlerine karşı kötüye kullanma" fırsatı sağlanmış oluyordu[499].

Almanya'nın Kopenhag elçisi, Scheidemann'la, Stokholm'e doğru yola çıkmadan kısa süre önce buluşmuş, görüşme nesnel ve Alman diplomasisi açısından son derece olumlu geçmişti. Scheidemann, Stokholm'e, konferansa katılmaktan çok Parvus'la görüşmek için gittiğini temin ederek Brockdorff-Rantzau'u sakinleştirdi. "Kendi tavrını belirlemek için Helphand'ın tavsiyelerini almak" istiyordu. Elçi'nin hükümetin "hükümet atlanarak yapılacak barış görüşmelerinden duyduğu ciddi kaygı" yı dile getirmesi Berlin'den gelen konuğun üzerinde etki uyandırmakta gecikmedi. Scheidemann veda ederken "*hükümetin yapacağı görüşmelere zararı olabilecek hiçbir adım atmayacağı, tersine onu teşvik etmeye çalışacağı*[500]" sözünü verdi.

Scheidemann 11 Aralık'ta, Helphand'ın evine yerleştiği Stokholm'e vardığında, Kurt Riezler onu beklemekteydi. Dışişleri Bakanlığı'nın talimatıyla, Brockdorff-Rantzau'un başlattığı etkileme faaliyetini sürdürmek için gelmişti. Kopenhag'ta olduğu gibi şimdi de boyun eğen Scheidemann'ın, "Sevgili Doktor"u -Parvus'a böyle hitap ediyordu- bu kez de havasını almıştı.

Bu durumda Alman parti liderinin ziyaretinin Parvus için tamamen anlamsız hale geldiği ortadaydı. Alman diplomasisinin güdümünde bu kadar gönüllü yürüyen, kendi kişisel inancını savunmak için bir nebze cesareti olmayan bir adamla bağımsız politika izlemek olanaksızdı. Scheidemann'ın özellikle Helphand'ın düşüncelerini aktif biçimde destekleyen Worowski'yle buluşması konferans projesine ağır zarar verecekti. Bu nedenle

---

499) Von dem Bussche'den Scheidemann'a, 10 Aralık 1917 tarihli 936 sayılı telgraf, Kopenhag Elçiliği Belgeleri, No. 122, "Danimarka".

500) Brockdorff-Rantzau'dan Dışişleri Bakanlığı'na, 10 Aralık 1917 tarihli 1440 sayılı telgraf, agy.

Worowski'nin daha baştan Scheidemann'la görüşmeye sıcak bakmaması Parvus'un çok işine gelmişti. Bolşevik temsilci Berlin'den gelen konuğa, kendisini şimdilik kabul edemeyeceğini bildirdi; düşünce ve önerilerini, neredeyse her gün Yurtdışı Bürosu'na gelen Parvus'la iletebilirdi.

Ancak 14 Aralık 1917'de Scheidemann ile Worowski arasında, Parvus'un da katıldığı üç saatlik özel bir görüşme gerçekleşti. Berlin'den aldığı talimatlara uygun davranan Scheidemann, ne Bolşeviklerin hükümetler arası görüşmelerin Brest-Litovsk'tan Stokholm'a alınması önerisini, ne de Parvus'un ortaya attığı sosyalist konferans önerisini kabul etti. Önemli olan, diyordu, *nerede* değil *nasıl* görüşüldüğüdür[501].

Scheidemann'ın ziyareti Parvus için siyasi fiyasko olmuştu. Alman elçiliğinin 15 Aralık'ta Berlin'e büyük bir hoşnutluk içinde rapor ettiği gibi, Scheidemann *"Parvus'a rağmen sosyalistler konferansı için hiçbir şey" yapmamıştı*[502]. Aynı gün Helphand'ın durumunu daha da kötüleştirecek başka bir olay daha gerçekleşti: Antant yanlısı Stokholm gazetesi *SOCIALDEMOCRAT*'ta, Worowski ve Parvus'un yürüttüğü Bolşevik "gizli diplomasi"sine karşı bir makale yayımlandı. Gazete, Scheidemann'ın gizlenen Stokholm ziyaretini ifşa ediyor, Alman sosyal demokrasisinin Bolşeviklerle resmi barış görüşmelerine başladığı yolundaki varsayımı buna dayandırıyordu. Alman elçiliği haklı olarak makaleyi, Almanya'nın yürüttüğü resmi politika için yararlı bulmuştu. *SOCIALDEMOCRAT*'taki makale Parvus'la Worowski arasındaki özel ilişkileri zora sokuyor ve Bolşeviklerin *"sosyalistler konferansı düşüncesinden vazgeçmesine"* katkıda bulunuyordu.

Scheidemann'ın sonuçsuz kalan seyahatinden sonra Parvus'un elinde kalan son koz, Bolşeviklerin sosyalist konferans projesi-

501) Ph. Scheidemann: agy., Cilt 2, S. 131.

502) Riezler ve Lucius'tan Dışişleri Bakanlığı'na, 15 Aralık 1917 tarihli 2037 sayılı telgraf, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri WK 2 geh

nin arkasında durmalarıydı. Radek'in Lenin'den getireceği olumlu bir yanıt, sosyalist barış görüşmeleri için harcadığı onca çabanın destek gördüğü anlamına gelecekti. Ancak şu anda yapabileceği tek şey Worowski'yle ilişkilerini geliştirmekti. Bolşevik Büro net talimatlar alıncaya ve Radek Petersburg'tan dönünceye kadar beklemek zorundaydı.

Almanya'nın Stokholm elçiliği dikkatli bir güvensizlik içinde, neredeyse hergün gerçekleşen Parvus-Worowski görüşmelerini izliyordu. Riezler ve Lucius, Scheidemann'ın son ziyaretinin siyasi bakımdan son derece başarısız olduğunu dikkate almadan Helphand'ın faaliyetlerini hala tehlikeli bulmaya devam ediyorlardı. Berlin'in de onu asla hafife almadığı anlaşılıyor. Dışişleri Bakanlığı, Parvus'un, ilerleyen günlerde Brest-Litovsk'ta başlayacak görüşmeleri, Worowski üzerinden gizli entrikalar çevirerek bozabileceğini düşünüyordu. Kaygının en temel nedeni onun Bolşeviklerle kurduğu doğrudan ilişkiydi. Soruna Dışişleri Bakanlığı'nın bulduğu çözüm şu oldu: Rahatsız edici rakip, "*önemli ekonomik görüşmeler*"e katılması için Stokholm'den Berlin'e çağrılacaktı. 17 Aralık 1917'de müsteşar von dem Bussche, Stokholm ve Kopenhag elçiliklerine Parvus'u hemen Berlin'e gönderme talimatı verdi[503].

Parvus, Dışişleri Bakanlığı'nın gerçek maksadını anlamıştı. Önce bilet bulamama bahanesiyle, çağrıyı "*sürüncemede*" bırakmayı denedi. Radek, Petersburg'tan Lenin'in yanıtıyla geri dönmeden önce Stokholm'den ayrılmak istemiyordu. Bolşeviklerin izleyeceği siyasi rotayı bilmeden, kendi pozisyonundan emin olmadan Alman diplomatları karşısında savunmasız kalacaktı.

Helphand'ın Rusya'ya geri dönmek için başvuruda bulunması büyük riskler taşıyan siyasi bir hamleydi; bu adımı atmasının çeşitli nedenleri vardı. Fakat bu hamleyi hiç kimse Parvus'un ara-

503) Bussche'den Kopenhag elçiliğine, 17 Aralık 1917 tarihli telgraf, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 2 geh

cı olarak seçtiği Karl Radek kadar yanlış anlamamıştı. Eski dostu için kaleme aldığı bir anma yazısında, Parvus'un Kasım devriminden sonra, o zamana kadarki yaşamının "*bataklığı*"ndan kendisini kurtararak Rus devriminin hizmetinde yeni bir yaşama başlama kararı aldığını söylüyordu. Aralık 1917'deki gelişmelerin tek tanığı, Bolşeviklerin zaferiyle Parvus'un siyasi bir *Damaskus* yaşamış olduğuna sonraki kuşakları inandırmak istiyordu.

Parvus'un kendisi daha sonraki yazılarında Rusya'ya geri dönüşüyle ilgili tek sözcük etmemiştir. Ancak kişilik tahlili yapılacak olursa büyük olasılıkla, Radek'in ona atfettiği motiflerin bu karar üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucu çıkarılabilir. Parvus dramatik jestlerle kendini kandırmayacak kadar soğukkanlı, çıkarcı ve zekiydi; kesinlikle başarısız denemeyecek geçmişini yanılgı ve hata olarak değerlendirip bir kenara atmayacak kadar özgüvene sahip ve kendini beğenmişti. Sovyetlerde dürüst bir sosyalist kimliğiyle yeni hayata başlayarak sovyet devletine tabi naif ve eleştirisiz işbirliği yapabileceğinin hayaline kapılmayacak kadar da kuşkucu ve gerçekçiydi. Rusya'ya geri dönüş başvurusunun, Leo Tolstoy'un yaşamının sonunda gerçekleştirdiği o büyük gösteriyle hiçbir ortak yanı yoktu.

Bu adımı atmasına sıla hasreti ya da Rusya'da yaşamak isteği de neden olmamıştı. Almanya'yla gurur duyuyor, kendisini Rus değil, Alman sosyalisti olarak hissettiğini her fırsatta yineliyordu.

Açıktır ki içinde Rusya'ya geri dönme isteği uyandıran siyasi nedenlerdi. Lenin ve Trotzky'nin mantıklı, duruma uygun bir rota izleyeceklerinden emin olabilir miydi? Son on yıldaki deneyimleri ona, Lenin'in inatçılığına ve Trotzky'nin demagojisine güvensizlik duymayı öğretmemiş miydi? Rusya'da işçi demokrasisinin ilkelerini kim savunacaktı? Parvus, Rusya tarihinin belirleyici anında orada bulunmak istiyordu; niyeti, nüfuzunu kullanmak ve gelişmelerin yönünü Bolşeviklerle birlikte belirlemekti. Bu amaçla -olasılıkla- bir süreliğine de olsa Petersburg'ta olması gerekiyordu.

Ayrıca kişisel nedenleri de vardı. Zafer anında Bolşevikler tarafından silah arkadaşı ve müttefik olarak kabul edilmeyi istemek anlaşılır bir insani beklenti değil miydi? Bolşeviklerin onun mali deneyimine muhtaç olduklarını ve kendisine danışmaktan vazgeçemeyeceklerini bilmek memnuniyet verici değil miydi?

Parvus Rusya'ya geri dönmeyi arzu ediyor, ancak Lenin'in yürütme organı olmak istemiyordu. Bolşeviklerle nasıl bir işbirliği tasarladığı, Radek'in geri dönüşünü beklerken yeni Rusya hakkında yayımladığı makaleden anlaşılmaktadır[304]. "*Kerenski ve Ortaklarına Yanıtım*" broşürünün Aralık 1917'de kaleme alınmış olan Danimarka baskısına yazdığı önsöz, hem saldırı hem savunmaydı. Bolşeviklerin partisi, "*mülk sahibi sınıfların karşısına işçi kitlelerin çıkarlarını açık ve net biçimde koyan*" en aşırı akımdı. Bu yüzden yeni hükümeti, iktidara tesadüfen ulaşmış olan bir "*maceracılar kliği*" olarak görmek yanlış olurdu. Bolşevikler Petersburg'ta oyların yüzde 45'ini alabilirlerdi; işçi ve köylülerin güvenine sahip oldukları -Parvus bu saptamasına birkaç hafta sonra bütün gücüyle karşı çıkacaktı- tartışmasız bir gerçekti. Kasım devrimini, köylü ayaklanmasının özellikleri, Vahşi Batı'yı anıştıran bazı çizgiler ve Büyük Fransız Devrimi'nin belirtilerinin görüldüğü bir kaos olarak tanımlıyordu. Devrim, bir bütün olarak ele alındığında, "bir nazır programı"yla kıyaslanmaması gereken bir "*çözünme süreci*"ydi

Bolşeviklerin devrimci *gücüne* güvenen Parvus, siyasi organizasyon yeteneklerinden ve düşüncelerinin netliğinden emin değildi. Bolşeviklere güvenini ifade ettikten hemen sonra Lenin'e karşı ileri sürdüğü eleştirel itirazlar, onun Bolşeviklerin sosyalist dünya konseptiyle kesinlikle bağdaşamayacak olan düşüncelerine uygundu. Parvus Lenin'i, "sosyal demokraside şimdiye kadar görülmüş en berbat ilke ihlali..." olan köylülerle uzlaşması ne-

304) Parvus: *Bolşevikler Kerenski ve Ortaklarına Yanıtım* yazısının Danimarka baskısına önsöz, *Glocke*, 3 Yıl 1917, S. 521-533.

deniyle eleştirmişti. Bolşevik hükümetten net bir program, "*devrimci ajitatör coşkusunu*" bir kenara bırakma cesaretine sahip sosyalist bir "*devlet politikası*" talep ediyordu. Kastettiği ilk planda, Parti'nin şu an temel düsturunun barış olması gerektiğiydi. Parvus ayrıca, Rus dış politikasının, Avusturya ve Almanya'da devrimin kısa sürede gerçekleşeceği yönündeki hayale dayandırılmasının açıkca reddedilmesini talep ediyordu. Almanya'da yaklaşan devrimin Rus devrimine benzeyeceğinin düşünülmemesi gerektiğini Bolşeviklere kavratmak için samimiyetle uğraştığı söylenmelidir. Almanya ve Avusturya'da gerçekleşecek devrimle Rus devriminin arasında *nitel* bir fark vardı. Almanya *sosyalist* devrim bekliyordu; oysa savaş koşulları altında bu mümkün değildi. Hatta devrimin, savaş sonrasında ekonomik yüksek konjonktür dönemini izleyecek ticari krizle birlikte patlak vermesi olası görünüyordu. Sosyalizmin zaferi, günler ya da aylarla hesaplanamayacak "*tarihsel*" bir "*süreç*"ti.

Parvus daha sonra, Batı Avrupa'da kapitalizmi "*birkaç yıl*" daha varlığını sürdürse de Rus devriminin hayatta kalacağına ilişkin inancını ifade ediyordu. Bu güvenin nedeni, Rusya'da yaklaşan gelişmeleri, sosyalist devlet oluşumu içinde değil, kendisi tarafından ilk kez 1905'te tasarlanmış *işçi demokrasisi* biçiminde düşünmesiydi. Daha o zamanlar, diye vurguluyordu yazısında, "*Rusya'nın da henüz sosyalizm için yeterince olgunlaşmadığı, anca ülkede sanayi gelişirken işçi sınıfının ve gençlde emekçi kitlelerin çıkarlarını koruyacak bir işçi demokrasisi kurmak için, bu gelişmeyi akıllıca hızlandırmak ve üretimin toplumsallaşmasına yönelik temelleri atmak için koşulların uygun olduğu*"nu göstermişti.

Parvus aslında, 1907'de Trotzky'nin sürekli devrim teorisine karşı ileri sürmüş olduğu itirazların aynısını yineliyordu. Rusya'nın kapitalizm ve liberalizm aşamasını atlayamayacağı inancını korumaktaydı. Sosyalizmden anladığı sanayi toplumunu inşa etmek değil, yeniden düzenlemekti. İzlenecek işçi demokrasisi politikası, liberal gelişme aşaması içinde, sosyalist kitle örgütle-

rının geliştirilmesini tamamlaması için proletaryaya yeterince yaşam alanı sağlamalıydı. Parvus Lenin'in aksine, sosyalizmin organik olarak büyümesine, sosyalizmin özündeki yaratıcı ve kurucu unsura vurgu yapıyordu. Proletaryanın sosyalizme ulaşabilmesi için, Bolşeviklere şu öğüdü veriyordu:

> *"Proleter-devrimci bir ruha sahip olmak yetmez, proletaryanın sınıf karakterinin temel özelliği olan organizasyon ruhu da buna dâhildir. Bu, yıkıcı değil, yaratıcı bir özelliktir. Proletarya, sosyal konularda yaratıcı gücünü sergilemek zorundadır."*

Helphand'ın işçi demokrasisiyle ilgili düşüncelerini açıklaması Lenin'in, onun siyasi arzuları hakkında yeterince kanaat edinmesini sağlamıştı. Rusya'ya dönerse sürekli çıbanbaşı olacağı, huzursuzluk ve disiplinsizlik yayacağı açıktı. Parti'yi yerecek, eleştirecek, Lenin'le Trotzky'nin önünde bile durmayacaktı. Onun Rusya'ya dönüşü, gerek iç gerekse dış politikayı ağır bir ipotek altına sokacaktı.

Dış politikada Antant Devletleri, Parvus'la Bolşeviklerin barışmasını, Temmuz suçlamalarının doğruluğuna bir kanıt olarak değerlendirebilirlerdi. İç politikada Lenin, Parvus'un parti içinde var olan gerilimleri önemli ölçüde güçlendireceği tehlikesini hesaba katmak zorundaydı. 1917 Ekim sonlarından beri parti içinde, Kamenev, Zinovyev, Rikov, Milyutin ve Nogin çevresinde gelişmeye başlayan muhalefete katılma olasılığı bile[505]. Lenin'i, Helphand'ın talebini yerine getirmemeye zorunlu kılıyordu.

---

505) Muhalefet önce silahlı ayaklanmanın hazırlanmasına karşı çıkmıştı. Sonra Lenin başarıya ulaşmış olan *Coup d'etat*'m ardından, sosyalist partilerin koalisyon hukumetini kurdurmaya karşı çıktığında muhalefet grubu Merkez Komite'den ayrıldı. Ayrıntılar için bkz. J. Bunyan and H. H. Fischer: *The Bolshevik Revolution 1917-1918*, Documents and Materials, 1934, S. 204 ve devamı.

Parvus'la ilişkileri nedeniyle bazı Merkez Komite üyelerinin ağır saldırılarına maruz kalan Fürstenberg-Hanecki'ye karşı parti içinde baş gösteren muhalefet belki daha ağırlıklı bir öneme sahipti. Hanecki'ye karşı muhalefet, Aralık sonunda yapılan -Lenin'in katılamadığı- MK toplantısında, daha önceki oturumlardan birinde Hanecki'nin Rusya'nın İskandinavya diplomatik temsilciliğine atandığı kararın feshedilmesiyle ortaya çıkmıştı. Lenin'in Merkez Komite'ye yazdığı 12 Aralık 1917 tarihli protesto mektubu, bazı MK üyelerinin, Parvus'la Lenin'in ortak dostunu temsilci olarak Stokholm'e göndermemek için Hanecki'nin Parvus'la kurduğu kuşkulu ilişkileri yeterli gördüğünü açıkça göstermektedir. Lenin protesto mektubunda, Hanecki'yle Parvus arasındaki ilişkileri siyasi olmayan ve salt ticari ilişkiler olarak geçiştirmek için samimiyetle çaba gösteriyordu. Mektubun belirleyici cümleleri şöyledir:

> *"Hanecki'ye karşı elde kanıt var mı?... Hanecki ekmeğini Parvus'un hissedarı olduğu bir firmada çalışarak kazanıyordu, bana anlatılan bu...Aramızda Rus İngiliz veya diğer kapitalist ticari firmalarda çalışmış olan başkaları yok mu?...Bütün bu olup bitenin (Lenin bununla kararın revizyonunu kastediyor, Yazar) tek nedeni sorumsuz boşboğazların dedikoduları karşısında duyulan"korku"dan başka bir şey değil...10 yıldan fazla bir süredir parti için çalışan ve burada hazır bulunmayan bir yoldaşa yönelik böylesi bir tutum adaletsizliğin doruğudur*[506]*."*

Merkez Komite çoğunluğu buna rağmen görüşünü değiştirmemiş, Stokholm'e diplomatik temsilci olarak Alexandra Kollontay

506) Mektup ancak 1960'da *Leninsky Sbornik*'in XXXVI. Cildinde yayımlanmıştır. s. 18 ve devamı.

gönderilmişti. Böylece Lenin uyarılmış, Parvus'la barışmanın beraberinde hangi tehlikeleri getireceği kendisine açıkca gösterilmiş oluyordu. Aralık 1917 koşullarında Bolşevik Parti şefinin, Helphand'ın başvurusunu reddetmekten başka bir çaresi bulunmadığı görülüyor. Aralık ortasında Stokholm'e geri dönen Radek'e, Parvus'a başvurusunun reddedildiğini bildirme görevi verilmişti. 17 Aralık 1917'de Stokholm'e vardıktan kısa süre sonra Hephand'ı gizli bir görüşme için kabul eden Radek, diplomatik bir üsluba bile gerek görmeksizin, hatta ahlaki bakımdan üstün olduğu pozlarına girerek arkadaşını olabildiğince aşağıladıktan sonra Lenin'in, geri dönüş başvurusunu reddettiğini açıkladı. Bolşevik Parti, "*devrim davasına kirli eller*"le dokunulmasına izin veremezdi.

Lenin'in kendini beğenmişlik ifadesi olan bu kararı Parvus için ağır bir darbe olmuştu. Rusya'ya geri dönme girişimine daha sonraki yazılarında hiç değinmemiş olması, kendisini ne kadar yaralanmış hissettiğinin kanıtı sayılabilir. Radek, Hanecki ve Rakowski gibi arkadaşlarının karşı çıkmadan Lenin'in kararına boyun eğmelerinden özellikle acı duymuş olmalı; dostlarının siyasi kariyerlerine eski bir dostluğu korumaktan daha fazla önem verdikleri görülmüştü. Parvus kendisini yarı yolda bırakılmış ve ihanete uğramış hissediyordu. Alman vatandaşı olmasına rağmen göçmenlik acısını tekrar hissetmişti iliklerinde. Lenin'in itaatkâr aleti olan, eski bir dost için söyleyecek uzlaştırıcı tek bir söz edemeyen Radek'i özellikle küçümsüyordu. Radek'i anılarından silmişti artık: Gelecekte onu sadece siyasi soytarı olarak tanımlayacaktı.

Bu arada Petersburg'tan gelen olumsuz yanıtın Parvus için insani bir hayal kırıklığından fazla anlam taşıdığı unutulmamalıdır. Bu, izlediği sosyalist barış politikasının Bolşevikler tarafından reddedildiğini gösteriyordu. Parvus artık, küçük, bağımsız üssünü yitirmişti; oradan hareketle herhangi bir girişimde bulunması olanaksızdı. Alman ve Rus hükümetlerinin diplomatik

cepheleri arasında sürdürdüğü tek başına yürüyüş hızla sona ermişti. Bolşeviklerin sağladığı manevi siper olmaksızın, Dışişleri Bakanlığı'na anında teslim olacağını görüyordu. Bir kez daha eski konumuna itilmişti. Dışişleri Bakanlığı içinde danışman sıfatıyla sözünü dinletebilirdi, fakat Alman politikasını dıştan baskı yapması mümkün değildi. Kesin olan onu bir düşüşün beklediğiydi. Eğer hala oyunun içinde kalmak istiyorsa, Wilhemstrasse'ye yeniden yakınlaşmaya çalışması gerekiyordu. Fakat görüldü ki diplomatlar, bu başarısız yalnız adamla yeniden ilişki kurmak konusunda hiç de isteksiz değillerdi. Brest-Litovsk görüşmelerinin nasıl sonuç vereceği açıklık kazanmadan önce Parvus'la işbirliğini reddedemeyeceklerine inanıyorlardı. Parvus 1917'nin Noel gecesi Almanya'nın Stokholm'deki elçiliği'ne, artık Bussche'nin çağrısına uyarak Berlin'e gidebileceğini bildirdiğinde, Kurt Riezler, Helphand'ın Dışişleri Bakanlığı tarafından kabul edilmesiyle ilgili hazırlıkları özenle tamamladı. Riezler, Parvus'la arasında son haftalarda açılan uçurumun kapanmasına yardımcı olmak istiyordu; Dışişleri Bakanlığı'nın Parvus'la ipleri koparma riskine girmesini engellemek gerektiğini düşünmekteydi, çünkü iplerin kopması Almanya'nın izlediği politikaya zarar verecekti.

Bergen'e yazdığı 24 Aralık 1917 tarihli özel mektubunda mektubunda şöyle yazıyordu:

> *"Çıkarlarının bizimkilerle bir kez daha paralel yürüdüğü bu anda kendisi yine çok önem kazanmıştır. Berlin'e, özellikle Romanya sorununda ona alabildiğince güvenerek ve mahrem başvurulmasını tavsiye etmek isterim. (Rokovski'nin gelecekteki rolü vs.) O çok güçlü ve mükemmel fikirlere sahip biridir. Kısa süre içinde Rusya'daki konumumuzu Leninistlerden biraz daha geniş çevrelere dayandırmamız gerekebilir, bu durumda ona kesinlikle ihtiyacımız olacaktır. Kendisinin bu-*

radan uzaklaştırılmak istendiği kuşkusuna kapılmamalıdır..

Özellikle eğer Brest'de her şey yolunda giderse Rusya'ya dönmesine karşı değilim. Sadece kendisini başka bir yerde daha iyi kullanabileceğimize inanıyorum, çünkü Stokholm Petrograd'la yavaş bağlantı kurulabilmesi nedeniyle, eğer Brest'de işler kötü gitmezse, Rusya için her türlü önemini hızla yitirecektir[507]."

26 veya 27 Aralık'ta Parvus Dışişleri Bakanlığı'nı ziyaret etmiş, ancak görüşmeyle ilgili herhangi bir tutanak tutulmamıştır. 30 Aralık'ta Parvus'un Kopenhag'da Brockdorff-Rantzau'la görüştüğünü biliyoruz; bu görüşmenin özetinden, Parvus'un Dışişleri Bakanlığı'na nasıl bir politika önerdiğini ve Rusya'da gelişmelerin devamını nasıl değerlendirdiğini yeniden kurmak olanaklı[508].

Bolşeviklere öfkesini ilkel biçimde boşaltan Parvus, maruz kaldığı muamelenin karşılığını vermek istiyor, Lenin'e geri ödemeyi kendi para birimiyle yapıyordu. Brockdroff-Rantzau Parvus'un Bolşeviklere büyük bir şiddetle saldırdığını şaşkınlıkla kaydetti. Lenin'in iktidar döneminin, anormal, zamansal olarak sınırlı bir geçiş dönemi olduğunu söylemekteydi. Barış yapıldıktan sonra yaklaşık iki yılda sona erecek ve bir "meşruti cumhuriyet"le sonuçlanacaktı.

Brest-Litovsk'ta görüşmelerin başlamasını son derece cesaretlendirici ve memnuniyet verici olarak tanımlayan Parvus'a göre, ancak eğer Bolşevikler zorluk çıkaracak ve barış anlaşmasını geciktirme girişiminde bulunacak olurlarsa, o zaman Almanya "*eski plan*"a el atmak, Rusya'yı bölmek, güçten düşürmek ve yerle

507) Riezler'den Bergen'e, 24 Aralık 1917, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 2 geh.

508) 30 Aralık 1917 tarihli "gizli kayıt", Brockdorff-Rantzau'un Belgeleri (H 232334-H232345)..

bir etmek zorundaydı. Artık Rusya'yı "*tamamen ezmek*" için Almanya'nın 500.000 askerden fazlasına ihtiyacı yoktu.

Sonra Brockdorff-Rantzau söz alarak Parvus'a, Batı Cephesi'ndeki olayların Bolşeviklerin tutumundan bağımsız olarak, Almanya'nın Brest-Litovsk'daki konumunu etkileyip etkilemeyeceğini sordu. Batı'da ordunun bir yarma harekâtı gerçekleştirmesi durumunda, Alman halkına, Rusya'yla "*uzlaşma barışı*" yapılmasını kabul ettirmenin mümkün olup olmadığını bilmek istediğini söyledi. "*Gizli kayıtlara*" göre Parvus "*ısrarla altını çizerek aşağı yukarı sözcüğü sözcüğüne*" şunları söylemişti:

> "*Elbette ki bu artık söz konusu olamazdı. Rus devrimi patlak verdikten hemen sonra Berlin'de yapılan bir parti toplantısında, Rusya devre dışı bırakılıp Fransa yenilgiye uğratıldığında, elbette başka perdeden konuşacağımıza ve geniş bölgeleri ilhak etmek zorunda kalacağımıza dikkat çekmiştim. Aslında ben son olarak Fransız ordusunun kesin biçimde yok edilmesi, Rusya'nını parçalanarak tekrar büyük bir ordu kurmasının engellenmesi ve sadece Almanya'da bütün Avrupa'ya egemen olan dev bir ordu kurulması gerektiğini düşünüyordum. Bu sempatik düşüncelere Scheidemann'm tavrının ne olacağını sordum, H., ilhaklarla ilgili programı kayıtsız şartsız onaylayacak ilk kişinin Scheidemann olacağı yanıtını verdi.*"

Bu gözü dönmüş haydut ruh hali nedeniyle Helphand orantı kurma yeteneğini yitirmişti; hayal peşinden koşuyor ve bu arada giderek daha fazla nasyonal-sosyalist pozisyon alıyordu. Politik düzen tablosu yeni aksanlar kazanmıştı. Almanya ve Rusya arasında kıtasal denge düşüncesinin yerini Avrupa'da Alman egemenliği düşüncesi almıştı. Şimdiye kadar içinde hala canlılığını koruyan sosyalizmin uzak hedefleri, artık emperyalist bir

sarhoşluk tarafından tüketilmekteydi. Parvus, Almanya'nın güçlerini çok fazla yüklediğini bu durumda aynı Rusya gibi çöküşünün kaçınılmaz olduğunu görecek durumda değildi.

Ancak konuşmanın sonuna doğru tekrar gerçekliği anımsayan Parvus, kendi kopardığı yaygaranın etkisinden ürkmüştü. Rus revanşizminin hayaleti yine gözlerinin önünde belirmişti. Acaba Doğu'da bir "*uzlaşma barışı*" aramak daha makul olmaz mıydı? Geri adım atarak Brockdorff-Rantzau'un, Finlandiya, Polonya ve Ukrayna'da tasarlanan bağımsız devlet oluşumlarının "*daima Rusya'ya doğru yönelecekleri*"ni düşünmesini sağladı; bunların Almanya için sadece son derece sınırlı bir güvenlik değeri vardı. Kasım Devrimi'nin patlak vermesinden hemen sonra kaleme aldığı raporda olduğu gibi Parvus, yine ekonomik taleplere siyasi ve teritoryal taleplerden daha fazla öncelik tanınması gerektiğini vurguluyordu. Almanca için, bugün Rusya'nın elinde bulunan bazı vilayetleri sınırlarına katmak yerine, Rusya'nın ekonomik gelişiminde kendi payını güvence altına almak daha büyük öneme sahipti. Sadece yapılması gereken demiryolu hattı iki-üç bin kilometreyi buluyordu.

> *"Almanya'ya düşen rol, ekonomik yaşamı geliştirme konusunda Rusya'yı desteklemek, orada bizzat iş yapmak, Fransa, İngiltere ve Amerika'yı ekonomik olarak tamamen Rusya'dan söküp atmaktır."*

Parvus, çözüme şiddet kullanılarak ulaşılması veya uzlaşma barışı imzalanması hususunda kararsızdı. Bir "*Tabula-rasa*" çözüm peşindeydi, ama Bolşevikler de bunu istiyordu zaten. Düşünceleri Rusya'ya duyulan "*hem nefret hem de aşk*" denebilecek bir duyguya uygundu. En iyi olasılığı bulup çıkarmak fiilen Dışişleri Bakanlığı'na kalmıştı.

Diplomatlar bu durumdan hoşnuttu. Parvus Brest-Litovsk'daki görüşmeleri kabul etmiş ve Berlin'in izlediği politikayla barış-

mıştı. O artık Wilhelmstrasse için rakip değildi. Bu nedenle, hiç düşünmeden tekrar Stokholm'e geri dönmesine izin verildi.

Parvus bir süre taviz vermiş. Fakat sosyalist barış konferansı düşüncesini resmen tekzip etmeye yanaşmamıştı. Diplomatlarla barışmak için verdiği tavizlerin yettiği anlaşılıyor. Artık Parvus, Bolşeviklerle çatışmaya yönelmek için serbest kalmıştı. Çünkü Lenin'in meydan okumasını kabul etmeye kesin kararlıydı.

Bolşevik rakibinin entelektüel nitelikleri hakkında fazla bir fikri yoktu. Bolşeviklerin neredeyse bütün liderlerini uzun yıllardır tanımaktaydı ve onların en önemli öğretmenlerinden biri olduğunu sanıyordu. İktidarının ilk haftalarında yapmış olduğu hataların, gerek Rusya'da gerekse Avrupa'da yeni hükümetin ölümcül biçimde itibar kaybetmesine yol açacağını düşünmekteydi.

20 Aralık 1917'de Merkez Komite, kısa sürede herkesi korkutan bir güç haline gelen ÇEKA adını verdiği bir siyasi polis örgütü kurdu. Hükümet 26 Aralık'ta, Avrupa devrimini desteklemek için iki milyon Rubleyi onayladı. Parvus, bu önlemlerin halkın çoğunluğu tarafından destek bulamayacağına inanıyordu. Bolşevik Parti'nin bu ilke ihlalini açıktan eleştirmeyi ve Lenin'in Petersburg'taki sosyalist hasımlarını gücü elverdiğince desteklemeyi görevi sayıyordu.

Bolşeviklere karşı planladığı saldırı iki aşamada gerçekleşecekti: ilk aşamada yönlendireceği bir basın kampanyasıyla Bolşevik Parti'yi halk çoğunluğundan tecrit edecekti; yerel parti örgütlerine ve Parti'nin "assubayları"na Petersburg'taki liderlerin tehlikeli bir macera politikası yürüttüklerini telkin edecekti. Parvus muhalif havadan yararlanmak niyetindeydi; rejim karşıtlarını seferber etmek ve hükümeti baskı altında tutmak istiyordu. Klasik marksist terminolojinin eleştiri diye tanımladığı bu faaliyet ikinci aşamada yapılacak eylemlerden önce gerçekleştirilecekti. Ancak eleştiri süreci sonunda kitleler eyleme hazır hale geldiğinde, özgürleşen muhalif güçleri birlikte harekete geçirme

zamanı gelmiş oluyordu. Parvus bunun için, Bolşevik cihaza karşı gelebilecek, bütün Rusya üzerine yayılmış gizli bir organizasyon yaratmayı planlamaktaydı.

Planın birinci aşaması olan Bolşeviklere karşı eleştiri kampanyası Aralık ortasında Stokholm'de başlamıştı. Parvus bu amaçla, tam olarak gereksinimlerini karşılayacak bir Rus dergisi kurmuştu. "*Dışarıdan*" (*Iswnje*) adıyla kurulan derginin bütün yazıları Parvus'un kaleminden çıkmaydı. Dergi düzensiz aralıklarla birkaç bin nüsha olarak Rusya'ya gönderiliyordu. İlgilenenler, Stokholm'deki yazışlerinden dergilerin ücretsiz olarak gönderilmesini isteyebilirlerdi.

Parvus *ISVNJE*'de Lenin'e ilk eleştiri oklarını fırlattı. 28 Ocak'ta Avusturyalı lejyon müşaviri Fürstenberg'e söylediği gibi, amacı:

> *"Bu yayın aracılığıyla... gerek büyük kentlerde gerekse de taşrada Asker-ve İşçi Sovyetleri üzerinde etkili olmak,... donanımlarını sağlamak ve temel olarak geçen haftalar içinde, kendisinin öz çıkarlarına tamamen gözlerini kapayarak işlediği bütün hataları hükümetin önüne getirmekti*[509]."

Makaleleri ders verir gibi kaleme almıştı: Alt düzey fonksiyonerleri aydınlatacak ve uyaracak sosyalist derslerdi bunlar. Parvus onlara yanlış yola sevkedilmiş, ama arayış içinde olan öğrenciler gibi yaklaşmaktaydı.

> *"Şu anda bu değerlendirmeleri"*, diye yazıyordu derslerinden birinde, *"olasılıkla pek anlamıyorsunuz; bunun basit bir nedeni var: sizin için devrimin gerçekleşmesiyle mükemmele ulaşan proletaryanın sınıf mü-*

509) Fürstenberg'ten Czernin'e, 28 Ocak 1918, HHStA, P.A. Krieg 3, 836.

cadelesini biliyorsunuz; fakat endüstri, dünya piyasası, para trafiği, sosyalist üretim biçimine giden kapitalist gelişim sürecine yabancısınız. Bugün bu konular kapitalistlerin, finansörlerin alanı. Bu konuları kitapları inceleyerek öğrenmek için yıllar gerekir, hatta o zaman bile herkes konuya egemen olamayabilir, sadece pratiğe dayanarak öğrenilebilecek birçok şey eksik kalır. Bu nedenle neyin sözkonusu olduğunu sizlere daha anlaşılır göstermeye çalışacağım[510]*."*

Birinci ve en önemli bilgi olarak Parvus okurlarına, Rusya'nın sosyalizm için yeterince olgunlaşmadığını anlatır. Rusya henüz sanayi gelişiminin embiyonel aşamasında bulunmaktaydı. Sosyalizme ulaşabilmesi için önce endüstriyel gelişimini tamamlanmalıydı. Çünkü sosyalizm bir "resmi talimat" değil "sosyal bir süreç"ti.

"Bolşeviklerin, sosyalizmi henüz ruşeym halindeki sanayi temelinde inşa etmeye çalışmaları, genel bir yağmalamanın onaylanmasına yol açmaktadır."

Bolşeviklerin sosyalizme götürecek ilk adımlar olarak göklere çıkardıkları şey, *"halkı kandırmak"*tan ve *"safsata tufanı"*ndan başka bir şey değildi. Bankaların Lenin'in emriyle devletleştirilmesi *"ürkütücü, dipsiz bir cehaleti ve anlayışsızlığı"* gözler önüne sermekteydi. Rusya'nın günlük ekmek kadar gereksinim duyduğu özel sermaye Rus sanayinin gelişimi için yaşamsal öneme sahipti. Bankaların devletleştirilmesi ve sosyalist ekonomi ilkelerinin yürürlüğe sokulması, ancak gelişmiş sanayi toplumlarında olanaklıydı. Oysa Rusya'da önce sanayi yaratılmalıydı. Eğer Rus-

510) Parvus: Özel bankalara bolşevikler tarafından el konması (Stokholm'deki Rus dergisi "Iswnje"den), *Glocke*, 3. Yıl 1917, S.690.

ya sosyalizm için henüz olgunlaşmamışsa, proletaryanın tek başına egemenliği için de yeterince olgunlaşmamış demekti. İşçi sınıfı henüz azınlıktaydı. Egemenlik talep etmeden önce gelişmesi ve kitle örgütlerinde bir araya getirilmesi gerekiyordu. Proletaryanın Rusya'da diktatörlüğünü kurmak için ne hakkı vardı, ne de yeteneği.

Helphand'ın Bolşeviklere karşı itirazları, inançlı bir demokratın itirazlarıydı; çekinceleri, İkinci Enternasyonal'in ortak esaslarını olan demokratik ilkelere bağlılıktan kaynaklanıyordu. Savaş patlak verdiğinden beri Parvus ile Rosa Luxemburg arasındaki uçurum ne kadar büyük olursa olsun, Bolşeviklerin anti-demokratik politikasını, örgütlü azınlığın çoğunluğa karşı uyguladığı terörü yargılama konusunda tamamen aynı fikirdeydiler[511]. Parvus ve Rosa Luxemburg, demokrasiyi sadece Batı Avrupa tarihinde ortaya çıkmış bir fenomen olarak kabul etmek isteyenler tarafından Batı Avrupalı ya da Batılı sosyalistler olarak adlandırılabilirler. Ancak onların temel düşüncelerinden biri olan kitlelerin inisiyatifine, proletaryanın yaratıcı gücüne inançlarını ciddiye alanlar, Bolşeviklere karşı yönelttikleri eleştiriye büyük önem atfedeceklerdir. Her ikisi de başından itibaren Lenin'in, devrim görevini işçi kitlelerine vekâleten üstlenecek olan devrimci elitlerin oluşturduğu örgüt tüzüğünü kararlılıkla reddetmiş ve devrimi sadece işçilerin, *halkın* proleter *çoğunluğunun* gerçekleştirebileceği düşüncesinde ısrar etmişlerdi. Her ikisi de demokratı, çünkü kitlelerin bilinci ve inisiyatifine inanıyorlardı; çünkü onlar için devrim, konspiratif bir elit grubun örgütsel be-

511) Bkz. Örneğin R. Luxemburg'un 1918 yılında kaleme alınmış "*Rus Devrimi*" broşürü. Özgürlük kavramı ile ilgili olarak şöyle denmektedir: "*Sadece hükümet yandaşları için, sadece bir partinin üyeleri için özgürlük -bunların sayıları ne kadar çok olursa olsun- özgürlük değildir. Özgürlük daima sadece farklı düşünenin özgürlüğüdür... Elbette: Diktatörlük! Ancak bu diktatörlük, demokrasinin ortadan kaldırılması değil, kullanılması biçimindedir.*" (yayınlayan O.K. Flechtheim), 1963, S. 73-78.

cerisi değil, çoğunluğun iradesinin ifadesiydi. Parvus, Bolşevik yoldaşlarına, işçilerin aydın kesimden gelen liderlerden kurtulacağı günün mutlaka geleceğini; sonunda işçiler adına işçlerin konuşmak isteyeceklerini tekrar tekrar anlatmaya çalışmıştı. Bolşeviklere karşı eylem planı tam da bu düşünceye dayanmaktaydı. Kitleyi Bolşevik yönetici elitten ayırmak ve işçileri bizzat eyleme geçirmek istiyordu.

Helphand'ın Rusya'daki gelişim için ileri sürdüğü siyasi reçete işçi demokrasisiydi. Onun konsepti -sosyalist olmasa da- çoğunluğun kararına saygı duyuyor, fakat sosyalist azınlığa, siyasi örgütlenme ve kitlelerin eğitimi için gerekli yaşam alanını garanti ediyordu. Parvus bu nedenle Bolşeviklerden, Kurucu Meclis'in haklarının korunmasını -bu oluşum içinde işçiler azınlık olarak temsil edilse de- talep ediyordu.

> *"Bununla birlikte işçiler, örgütleri aracılığıyla ve sahip oldukları siyasi bilinç sayesinde Kurucu Meclis içinde seçkin, hatta yönetici bir rol oynayabileceklerdir. Devrimci diktatörlüğün de sınırları var. İşçi hükümetinin iktidarda sürgit makineli tüfeklerin yardımıyla tutunması olanaksızdır. Dolayısıyla zamanında bir uzlaşmaya gitmek ve proletaryanın örgütlerinin olabildiğince büyük nüfuza sahip olmasını garanti altına almak çok daha iyi olacaktır..."*[512]

Bolşeviklere yöneltiği eleştiri esas olarak sürekli devrim teorisinin eleştirisiydi. Parvus, 1907 yılında ileri sürmüş olduğu argümanları yineliyordu, fakat şimdi 1918 Ocak ayında Trotzky'nin düşünceleri sadece *akılları* ele geçirmekle kalmamış, arkasına tek başına argümanlarla yanına yaklaşılamayacak olan *devlet cihazının* gücünü de almıştı. Ancak Parvus uyarıcı sesini

512) Parvus. *Im Kampf um die Wahrheit*, S.66.

daha yükseltti. Bolşeviklerin şimdiye kadar yaptıkları, "*Avrupa devrimlerinin şanlı tarihiyle alay*" etmek demekti. İşçi ve Asker Sovyetleri ona modern bir demokrasiden çok "*Yahudi Kahal*'ını" anımsatıyordu. Bolşevikleri, artık kendilerini, halkın çoğunluğuna karşı sadece silahlı "*koruyucu güç*"le durabilecek olmakla itham ediyordu. Kızıl Ordu'yla, "*Amerika'nın multi milyonerleri gibi*"[513] kendi "*özel dedektifleri*"ni yaratmışlardı.

Bolşeviklerin günah listesi gittikçe uzuyordu. *ISWNJE* Lenin'le Trotzky'i Kızıl Ordu'nun kurulmasından, Kurucu Meclis'in zorla dağıtılmasından ve ekonomideki kaotik durumdan dolayı bombardımana tutmaktaydı. Bu eleştiri, Brest-Litovsk Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla doruğa ulaştı.

Nihayet Parvus başına zafer tacı geçirebilecekti. Eğer Bolşevikler kendisinin geçen yılın Kasım ayında, aynı zamanda toplanacak sosyalist barış konferansı önerisine olumlu yaklaşmış olsalardı, Rusya için daha elverişli bir anlaşma sağlanabilirdi. Alman hükümeti, Avrupalı sosyalistler tarafından rahatsız edilmeyeceği konusunda kendisini güvende hissedince Bolşeviklere "*pırangayı takmıştı*". "*Pazar çığırtkanı*" Trotzky'nin örümcek kafalılığı sınır tanımıyordu. Çünkü pazarlık daha nesnel temellerde yapılmış olsaydı, her şeye rağmen daha elverişli bir sonuç elde edilebilirdi. Almanya ilhak istemiyor, sadece Doğu Prusya'da Rus saldırısından korunmak için tampon devletlerin oluşturulmasını savunuyordu. Bu taleple ilgili olarak kesinlikle bir uzlaşma bulunabilirdi[514].

Parvus, bu tezin gerçeğin sadece yarısı olduğunu biliyordu. Bolşeviklerin taktik olarak akıllı davranmadıkları kesindi. Ama Alman diplomatlar genelde ölçülü bir uzlaşmayla ilgili olabilirler miydi? Doğu'nun nasıl düzenleneceğini onlara öğreten kendisi değil miydi? Rusya'nın güçsüzleştirilmesini kendisi onayla-

513) Parvus: *Das soziale Programm der Bolschewiki*, agy. S.766

514) Parvus: *Im Kampf um die Wahrheit*, S.57

mamış mıydı? Fakat her zaman, bunun ancak Bolşeviklerin koşulsuz rızasıyla gerçekleşebileceğini eklemişti. Ama bu talep Brest-Litovsk'da Dışişleri Bakanlığı tarafından dikkate alınmamıştı. Parvus zorla kabul ettirilen bir barışa onay vermek istemiyordu. Kamuya açık tartışmalarda sadece Bolşevikleri suçluyor olsa da, özel, mahrem sohbetlerde Alman ve Avusturyalı diplomatlara demediğini bırakmıyordu. Merkezi Devletler zordan medet umuyorlardı; ilhak arzuları anlaşmalı bir barışı olanaksız hale getirmişti. Böylece Almanya kendisini doğuda ekonomik tekel konumundan mahrum etmişti. Diktanın "*güzellik kusurları*" gelecek yıllarda Alman-Rus ilişkilerini ağır biçimde etkileyecekti[515].

Brest-Litovsk barışını eleştirmesi Parvus için bir bakıma tragediydi: Aslında kendisine ait düşüncelerin yanlış uygulanmasına karşı mücadele etmekteydi. Ocak 1905'te Rus proletaryasının iktidar talebini ilk dile getiren kendisiydi. Trotzky'nin sürekli devrim teorisine ilham veren kendisiydi. Bu düşünceler değişikliğe uğratılmış, saptırılmış biçimde şimdi kendi yaratıcılarına karşı çıkıyorlardı.

Parvus Dışişleri Bakanlığı'nda da mutlu değildi. Bolşeviklerle son derece zorlu, ama tarafların anlaşmasına dayanan barış düşüncesi, şiddete dayanan ve sadece şiddet uygulanarak hayata geçirilebilecek bir diktaya dönüşmüştü.

İki taraf da Helphand'ın düşüncelerini alarak kendi tarzlarında hayata geçirmişlerdi. Parvus, gelişmelerin yönünü belirleyecek durumda olmadan, yolu düzlemeye yardımcı olmuştu. Ne Berlin'deki kraliyet hükümetinin, ne de Petersburg'taki Bolşevik hükümetin ömrünün fazla uzun olamayacağı yönündeki düşünce yüreklendiriciydi. Almanya'daki gelişme, önünde sonunda yolu önceden çizilmiş olan devrime giden yoldan yürüyecekti.

Fakat Bolşevik hükümetin de devrilmesini de, özellikle kendi

515) Furstenberg'ten Czernin'e, 23 Nisan 1918, HHuStA, P.A. XXVI, 33.

görevi olarak değerlendiriyordu. Bolşevizme karşı sadece eleştirerek bir şey yapılamayacağını bilecek kadar marksist olan Parvus, aksiyon planının, hedefi Rusya'da yaratılmış olan hoşnutsuzluktan yararlanmak, muhalif grupları koordine etmek ve etkili bir organizasyon kurmak olan ikinci safhasına geçmesi gerektiğini düşünüyordu. Yüzyılın başından beri Rus işçi partisi içinde sahip olduğu eski itibarına güvenmekteydi. Gerçi Lenin ve Trotzky'nin ona cephe alacaklarından emindi, ancak partinin alt kadrolarının kendisine katılacağından neredeyse emindi. Kurt Riezler'in 24 Aralık 1917'de von Bergen'e yazdığı gibi Parvus,

> *"daha küçük beyinlerin...ondan yana olduğuna kesinlikle emin. Dr. Helphand şimdi, Lenin ve Trotzki'ye rağmen ve olasılıkla onlara karşı 'astsubaylar'ın yardımıyla Rusya'da güçlü bir konum yaratmaya çalışıyor[516]."*

Fakat sözkonusu amaç için sadece Rusya içinde faaliyet yürüten ve dış görünüş itibariyle muhalefet merkezi izlenimi uyandırmayan bir örgüte gerek vardı. Parvus'un aklından geçen şüphe çekmeyecek, arkasında siyasi niyetleri gizleyebilecek sağlam bir ticari kuruluştu. Çarlık rejimi altında başarılı olduğu görülen aynı konspiratif yöntemler neden Leninist devlet mekanizmasına karşı kullanılmasındı? Kopenhag İthalat-ve İhracat şirketi ile bu alanda yeterince deneyim toplamıştı. Ve bu tür organizasyonlar kurma konusunda asla sıkıntı çekmemişti.

Aralık ayının sonlarına doğru, Radek, Lenin'in emrini getirdikten birkaç gün sonra, Dışişleri Bakanlığı'nı ziyareti sırasında bu yönde bir plan da sunmuştu. 30 Aralık 1917'de Brockdorff-Rantzau ile yaptığı görüşmede de aynı konu tartışıldı. Dışişleri

516) Riezler'den Bergen'e, 24 Aralık 1917, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, WK 2 geh.

diplomatlarına Rusya'nın gerek içinde gerekse dışında kamooyunu işleyecek "*büyük çaplı bir basın örgütü*", bir "*Genel Basın Bürosu*" oluşturmayı düşündüğünü iletmişti. Brockdorff-Rantzau'un "gizli kayıtları" bu konuda şu ayrıntıları veriyor:

> "*Bu 'Genel Basın Bürosu'nun merkezini Berlin'de, şubelerini de Stockholm ve Kopenhag'da kurmak istiyor. Bunun için dört milyon Mark talep etti; bu parayla, Antant'ın taraflı haberlerine karşı, bütün dünyaya yaymak istediği, Rusya'nın her tarafından Pasifik Okyanusu'na kadar otantik haberler sağlayabilirmiş*[517]"

Gerek Brockdorff-Rantzau gerekse de Stockholm'den gelen elçi Lucius von Stoedten öneriden etkilenmişlerdi ve Dışişleri Bakanlığı'na bu düşünceyi "*sağlıklı ve mutlaka dikkate değer*" bulduklarını[518] bildirdiler. 5 Ocak'ta Berlin'den artık olumlu bir karar çıkmıştı. Aynı gün Bergen Lucius'a, Dışişleri'nin planı "*kabul ettiği*"ni ve "*ödeme biçimleri konusunda*" haber beklediğini bildiren bir telgraf çekti[519].

Parvus olasılıkla aldığı paranın bir kısmını önce, Rusya'da kurulacak dağıtım ağını, planladığı basın örgütünün üreme hücreleri olarak düşündüğü *ISVNJE* dergisini finansmanı için kullandı. Ama birkaç hafta sonra, bu kadar sermayeyle "*büyük çapta*", en azından konulan siyasi amacın gerektirdiği boyutta bir basın bürosu kurulamayacağını anlamıştı.

Bu nedenle 1918 Haziran başında Dışişleri Bakanlığı'na, Basın Bürosu'nun daha da genişletilmesiyle ilgili düşüncelerini açıkladığı ayrıntılı bir andıç sundu. Parvus burada Alman diplomatla-

---

517) Brockdorff-Rantzau Belgeleri (H 232343).

518) Agy. (H 232344).

519) Bergen'den Lucius'a , 5 Ocak 1918 tarihli 27 sayılı telgraf, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Wk 2 geh

rına, "*eğer gerekli incelik ve büyük olanaklarla işe girişirsek,... bütün Rus gazetelerini kontrolümüz altına alabiliriz*[520]", teminatını veriyordu.

Rusya'nın her yerinde, birbirini destekleyen ve bilgilendiren 200 günlük gazete kurulmasını planlamıştı. Bu gazetelerin hizmetinde "*yaklaşık 100 ajans*"la Çin, Japonya, Afganistan ve İran'a kadar ulaşan bir istihbarat servisi olacak, her gazete bağımsız ve kendi başına çıkacaktı.

> *"Bağlantıyı sağlayan, Berlin'deki merkezde hisse senetlerinin ortak mülkiyetidir, ancak kamuoyunun bu konuda bir şey bilmemesi gerek. Merkez talimatlarını mutemetleri aracılığıyla verir... Bütün bunlar 200 milyon Mark tutarında bir sermayeyle mümkün olabilir."*

Basın bürosunun çapı, Parvus'un bu yıllardaki büyük çaplı düşünme ve planlama alışkanlığını apaçık gözler önüne sermektedir. Projenin uygulanmasıyla bağıntılandırdığı ticari çıkarlar da kişiliği için son derece belirleyicidir. Siyaset, ticaret, devletin esenliğine ilgi ve para hırsı onun ruhunda öylesine ayrılmaz biçimde birleşmişti ki, her siyasi hamle konjönktürle ilgili önlem haline geliyor, siyaset ticarete hizmet ediyor ve finansal kârın yüksekliği, siyasi önlemlerin başarısı için kriter olarak değerlendirilebiliyordu. Basın bürosuyla ilgili uygulama önerilerinden de anlaşılacağı üzere, Parvus Rusya içinde anti-Bolşevik bir cephe şirketiyle son derece özel, ticari bir çıkarı da birleştirmişti. Basın örgütü aynı zamanda neden ticari dağıtım ve temsil ağı olmasındı? *GLOCKE*'nin yayınevi müdürü olarak Louis Cohn da 1915 sonbaharında derginin yayın işleriyle uğraşırken bir yandan da

520) Andıcın başlığı şöyledir: "Almanya'nın Rusya'yla İlişkisi". İmzasızdır ve tarihi yoktur. Sadece ekteki bir pusulada, Parvus'dan geldiği not edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Almanya No.31 geh./gizli

onu Münih'teki gıda maddeleri fiyatları hakkında bilgilendirmemiş miydi? Bolşevikleri Rusya'da tecrit etmek diye tanımlanan siyasi amacın yanı sıra bu bir iş haline getirilemez miydi? Parvus Bolşevik hükümete karşı mücadele ediyordu, ama işlerinin bundan dolayı zora girmesi gerekmiyordu. 1918 Temmuz sonunda Bolşeviklerin Berlin elçiliğiyle Alman hükümeti arasında ekonomik görüşmeler başladığında hemen orada bitivermesinin rastlantı olduğu söylenemez. 100.000 ton kömürün Petersburg'a teslimi tartışılmaktaydı. Rus temsilcilere aracı olmayı öneren Parvus'un talep ettiği miktar yüzde beşten az değildi. Fakat Bolşevikler sunduğu "yardımı" teklifini reddetmişlerdi[521].

Kabul: Doğuda anlaşmalı barışdan yana olan Parvus, Rus revanşizmi tehlikesini görmüş ve bunun önüne geçmeye çalışmıştı. Fakat Rusya'yla ticari ilişkiler geliştirerek Rus pazarını Alman tekeli haline getirme amacını da görmezden gelmemek gerekir. Büyük basın planını daha sonra "*Brest-Litovsk'a yanıtım*" olarak adlandırmasının çifte anlamı vardı. Genel Basın Bürosu, Bolşeviklere karşı muhalefet grubu olarak çalışacak, ayrıca Bolşeviklerin kendisi hakkında verdikleri talihsiz karara rağmen Rusya ile ticari ilişkilerini genişletme olanağı bulacaktı.

Yakından bakıldığında basın planının altında ticari bir çapanoğlu olduğu hemen görülüyordu. Parvus'un sözünü ettiği 200 günlük gazete bir uzak hedef, gelecek için bir umuttu. Oysa şu an daha alçak gönüllü olmak gerekiyordu. Önce Rusya'da bir satış ve dağıtım ağı kurulmalıydı. Bu amaçla Parvus, Rusya içinde satılması gereken 1 milyon adet konut takviminin üretilmesi fikrini ortaya atmıştı.

Takvimlerin satışı iki işlevi yerine getirecekti:

1. Bütün Rusya'ya yayılan sağlam bir organizasyon oluşturulacaktı.

---

521) G.A. Solomon *Sredi Krasnych Weshdei*, 1933, Cilt 1, S. 100

"Gerek büyük kentlerde, gerekse de taşra kentlerinde, daha sonra gazeteleri devralacak olan elemanların istihdam edileceği işyerleri kurulacaktı... Buralarda toplam 1.000 daimi çalışan dışında, ajanlar, satıcılar ve komisyoncularla birlikte hesaplandığında 10.000 kişiyi bulacaktı eleman sayısı ."

2. Almanya'ya ticari reklâm ve siyasi propaganda yapma olanağı sunulacaktı.

"Gerekenleri İngiltere üzerinden de söyleyeceğiz. Kısaca bol bol propaganda yapacağız."

Bir milyon adet takvimin imalatını Parvus üstlenmek istiyordu. Bunun için Berlin'deki yayınevinin "Verlag für Sozialwissenschaften [Sosyal Bilimler Yayınevi]" olan adı "Rusya ve Doğu Yayınevi" olarak değiştirilecek ve kapsamı genişletilecekti. Takvim başına maliyet fiyatı 4 Mark olarak hesaplanmıştı ve fatura önce Alman hükümetine yazılacaktı.

Fantastik düşler içinde kendisini yitiren Parvus, raporunda altını çizerek ifade ettiği gibi "Lord Northcliff ve benzerlerinin ulaştıkları noktanın daha da ötesine geçecek" bir basın tröstünün ortaya çıkışını görüyordu. Ancak güven duygusu ve coşkusu öylesine inandırıcı olmuştu ki, Alman diplomatlar plana derhal ilgi gösterdiler. Dışişleri Bakanlığı'nın talebi üzerine İmparatorluk Hazine Dairesi 17 Haziran 1918 tarihinde Parvus'un kullanması için "*40 milyon daha*" verdi[522].

Parvus, takvimlerin imalatına derhal başlamakla görevlendirilmişti.

---

522) İmparatorluk Hazine Dairesi'nin, Dışişleri Bakanlığı'nın 15.Haziran tarihli sorusuna 17 Haziran 1918 tarihli yanıtı, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Almanya No.131 gizli. "Das Verhaeltnis Deutschlands zu Russland".

Alman diplomatlarının, eleştirmeden, itiraz etmeden bu dev projeye ilgi göstermelerinin önemli bir nedeni de, Almanların Doğu politikasının o anki durumuydu. Brest-Litovsk'daki başarıların cesaretlendirdiği Alman Hükümeti büyük sanayinin güçlü baskısı altında 1918 yazında büyük Rusya'yı "*elde tutma*" ve ekonomik olarak Rusya'ya sızma çabası içindeydi. Parvus'un, liderlerden doğrudan söz etmeksizin Bolşeviklere karşı gazete çıkarma planını Berlin'e sunuşu, müsteşar Hintze tarafından savunduğu Doğu politikasının son derece yararlı biçimde ikmal edilmesi olarak değerlendirilebilirdi. 1918 Ağustos başında kaleme aldığı bir memorandumda yeni müsteşar Rusya karşısındaki politikasının ana çizgisini şöyle formüle ediyordu:

> "*Doğu'da ne istiyoruz? Rusya'nın askeri paralizasyonunu. Bolşevikler bunu herhangi bir Rus partisinden daha iyi yapıyor, hem de bizim tek adam harekete geçirmemize, tek kuruş harcamamıza gerek kalmadan. Ülkelerini sıkıştırdığımız ve çökerttiğimiz için onların, ya da diğer Rusların bizi sevmesini bekleyemeyiz...*
>
> *Çünkü yaptığımız şey bu: Biz onlarla çalışmıyor, onları sömürüyoruz. Bu politiktir ve politikadır*[523]."

Gerek Parvus, gerekse Alman dış politikasını yönetenler, Rusya'nın ileriki yıllarda topyekün bir kaosla mücadele etmek zorunda olduğu tezinden hareket ediyorlardı. Devlet mekanizmasının dağılması, Rus imparatorluğunun yakın gelecekte, Çin'in durumuna benzer biçimde sömürüye açık olacağı umudunun doğmasına yol açmıştı. Kısa süre sonra Bolşevik Parti'nin yarattığı güçlü bir devlet mekanizmasının Rusya'yı avucunun içine alacağı, Berlin'de bir olasılık olarak bile hesaba katılmamaktaydı

Bu kez de Alman politikasının genel eğilimini kapsamlı bir ak-

523) F.Fischer'den alıntı. *Griff nach der Weltmacht*, S 764 ve devamı

siyon planı içine yerleştiren Parvus, Alman İmparatorluğu'nun dış politikasının doğrultu ve hedeflerini saptarken neredeyse hiç yanılmıyordu. Fakat onun esas becerisi, resmi hükümet işlerini sosyalizmin tali hedefleriyle bağdaştırmak ve uygulamayı kârlı bir iş haline dönüştürmekti. Politikasına içkin bu üçlü hedef, neredeyse her zaman -parçada da olsa- başarıya ulaşmasını açıklamaktadır: Hükümet ya da sosyalist partiler için olumlu bir sonuç ortaya çıkmadığı zamanlarda bile, en azından para kazanmıştı. Ancak büyük projelerinin sonuncusu olan Genel Basın Bürosu ve takvim satışı, tam bir fiyaskoyla sonuçlandı.

1918 yılının sonunda 600.000 adet takvim hazırlanmıştı. Eğer Almanya'nın askeri çöküşü aynı dönemi rastlamamış olsaydı, girişim başlayabilirdi. Artık Alman dış politikası süper güç olma iddiasını bırakmak zorundaydı. Rusya'ya ekonomik olarak sızma ve Helphand'ın kuracağı basın örgütüyle Lenin'e karşı bir muhalefet merkezi yaratma umudundan da vazgeçmek gerekiyordu. Almanya'nın Bolşevikleri sömürme düşü tuzla buz olmuştu; geriye basılmış takvimleri Rusya'ya satmaya ve en azından sermayeyi kurtarmaya çalışmaktan başka bir şey kalmamıştı.

Devrilen monarşinin tasfiye memurları Ebert ve Scheidemann, yoldaşları Parvus'u, hükümetin siparişi üzerine imal edilmiş takvimlerle birlikte yarı yolda bırakmak istememişlerdi. Takvimlerin askeri uçaklarla Rus sınırına taşınması emrini verdiler.

Bu kez de takvimler sınıra takılmıştı, çünkü Bolşevikler propaganda amaçlı takvimleri Rusya'ya sokmuyorlardı. Bu arada Berlin'de muhalif basın girişimle ilgili koku almıştı. Ancak herhalde hiç kimse, Ebert ile Scheidemann'ın sadece, Alman diplomasisinin fiyaskoyla sonuçlanmış bir girişimini tasviye etmeye çalıştıklarını bilmiyordu. Arka plandaki gelişmelerden haberdar olmayanların SPD liderlerini kayırmacılık, Parvus'u da rüşvet ve yolsuzlukla suçlamış olmalarına şaşmamak gerekir. Mesele çok büyümüş, Censor Germaniae Maximilian Harden olayı ifrada var-

dırarak dev bir skandala dönüştürmüştü[524].

Olayı savunmak ve hatta idealize etmek için derhal pozisyon alan Parvus, *GLOCKE*'de yayınlanan yazıda, takvimin hazırlanmasının kendisi için büyük bir ticari riziko oluşturduğunu söylüyordu. Bu görevi üstlenmesinin tek amacı, Rusya'yla Almanya arasında barış ve kültürel ilişkilerin yeniden kurulmasına hizmet etmekti. Uluslararası dialog yararına gerçekleştirdiği, fakat özel çıkarlarıyla örtüşen hizmetleri için kendi kendine yağdırdığı övgü, kaçırdığı kazançla karşılaştırıldığında en azından hafif bir avuntu vermiş olmalı[525].

Giderek yaşlamakta olan ellibir yaşındaki Parvus'un karakter özellikleri, 1918 yılının dev gazete projesinde iyice açığa çıkmıştır. Politikayla ticareti birbirinden ayırma konusunda sergilediği beceriksizlik en açık biçimde bu girişimde görülür. Almanya'nın politikasına hizmet sunduğuna gerçekten çok emindi. Girişimin, aynı zamanda kendi ticari çıkarlarına hizmet etmesini ise önemsiz bir özel mesele olarak değerlendirmekteydi. Sadece kendisinin olağanüstü ticari yetenekleri sayesinde, bu tür projelere el atılabildiğini söylüyordu; üstüne üstlük bir de para kazandırmaları sadece ve sadece onun becerisinden kaynaklanmaktaydı.

Politikayla ticareti birbiriyle ilişkilendirmek, Prusyalı memurların tehlikeli ve ahlaksızca bulduğu kadar doğaldı Parvus için. Maximilian Harden'in saldırılarına karşı kendisini savunurken sergilediği özgüven, bu anlayışı açıkça gözler önüne serer. Neden ticari yeteneklerini kullanarak kâr elde etmemesi gerektiğini soruyordu *GLOCKE*'de? Yaşlılık yılları için tedbir almasına karşı çıkılabilir miydi? İşlerinde, herhangi bir burjuva tüccarın kazandığından fazlasını kazanmamıştı.

---

524) Bkz. *Die Zukuft*, 6 Aralık 1919.

525) Parvus: *Zur Aufklaerung Glocke*, Yıl 5 1919, S. 1216 ve devamı

Parvus'un gazete imparatorluğunu bu kadar büyük boyutlarda tasarlaması meselenin ahlaki açılarından daha az şey anlatmıyordu. Herhangi bir işe küçük araçlarla başlamak ve ortalama dozlarla yetinmek hiçbir zaman onun tarzı olmamıştı. Ancak olup bitenler değerlendirildiğinde savaşın sonuna doğru Helphand'ın fantezilerinin ve hayalgücünün eleştiri yeteneğini iyice zaafa uğrattığı görülür. Parvus gerçeklik duygusunu ve yapılabilir olanla imkansızı ayırabilme yeteneğini yitirmişti; fantezisi onu artık ütopik dünyalara götürmüştü. Gerçekliği kendi isteğine göre şekillendirdiği bir düş dünyasındaydı artık. Örneğin Rusya'da gazete çıkarmayı planlarken Bolşevik hükümetin karşı önlemler alacağını tamamen gözardı etmişti. Sadece böyle olmasını istediği için Bolşeviklerin naif olduğuna inanmıştı. Bolşeviklerin, entelektüel becerisiyle kolayca yönlendirebileceğini düşündüğü "*yarı asyatik kültür*"ün[526] temsilcisi oldukları hayaline kaptırmıştı kendisini.

1918 yazında Parvus'un politik gerçeklikle bağının giderek daha fazla koptuğunu görüyoruz. Gerek kişiliğine, gerekse de savaş ticareti yapmasına karşı giderek daha da şiddetlenen eleştirilerin, Alman partisinden soyutlanmasına yol açtığını da farketmiyordu artık. Bolşevikleri finanse ettiği yolundaki yayınlardan sonra tartışmasız bir üne kavuşmuştu; elbette kötü bir ündü söz konusu olan. Parvus'un ticari faaliyetlerini mercek altına almış olan Kopenhag gazetesi *KOBENHAVN*'da yayınlanan daha önce sözünü ettiğimiz yazı dizisi, onu karaborsacı, savaş taciri ve spekülant olarak nitelendirmişti. Öyle anlaşılıyorduki savaşın sonu Parvus'un kariyerinin de sonu olacaktı. 1918 yaz başında suçlamalara karşı kendisini savunmak için kaleme aldığı iddialı "*Im Kampf um die Wahrheit* [Gerçek Uğruna Mücadele]" başlıklı yazı da sonuç vermedi. Kendisini haklı çıkarma konusunda sergilediği tutkulu tavrı kimseyi ikna edememişti. Yaptığı kömür ti-

526) *Im Kampf um die Wahrheit*, 58.

careti, savaşla bağıntılı işleri ve Bolşeviklerle ilişkileri hakkında açıklamak zorunda kaldığı şeyler, gerçekler, yarı gerçekler ve olguların bilinçli suistimalinden oluşuyordu ve bu haliyle söylentilere ve kuşkulara yeni malzeme sağlamaktan başka bir şeye yaramamıştı. Parvus'un ahlaki bir patlamayla kaleme aldığı izlenimi uyandıran bu savunmanın, kamuoyunun kişiliği hakkında verdiği hükmü düzeltmeye yetmeyeceği görülüyordu.

Savunmasında şunları söylerken itham ediyordu adeta:

> *"İftiracılara kulak verildi, inanıldı, cesaretlendirildiler ve hatta belirli bir üne kavuşmalarına yardım edildi.*
>
> *Ancak ben 30 yılı aşkın bir süredir kamu yaşamıyla ilgileniyorum, çeyrek yüzyıldan fazla bir süredir edebi faaliyet içindeyim. Benim düşüncelerime göre değerlendirilmeyi ve bana bayağı motifler atfedilmemesini talep etme hakkına sahip olduğumu sanıyorum. Benim yaşamım edebi eserlerimle sanki kilometre taşları gibi işaretlenmiştir: Düşünce faaliyetimin odağını neyin oluşturduğu, yaşamımın o anda neyle dolu olduğu bunlara bakarak yıl be yıl saptanabilir...*
>
> *Aşağılara, en dipte çırpınıp duran ve bana pislik atmaya çalışan bu küçük adamlara baktığımda, bu kalabalıkla aramda kültür tabakalarının bulunduğunu hissediyorum...*
>
> *Ben yeni eski görevlere doğru yoluma devam ediyorum*[527]*."*

Yeni eski görev, her koşul altında Almanya'nın zaferini garantilemekten başka bir şey değildi elbette. Parvus, kendisi için tek kurtuluşun öne doğru kaçış olduğunu hissediyordu, her şeyi haklı gösterebilecek Alman zaferine kaçış.

---

527) Agy., S.45 ve devamı

Beklenen nihai zafere cankurtaran simidi gibi sarılmıştı. Doğu'daki barışın artık şansın Almanya'dan yana dönmesini sağlamayacağını; Amerika'nın savaşa katılmasıyla Almanya'nın çöküşünün elle tutulur biçimde yakınlaştığını; Merkezi Devletler"in maddi yorgunluğunun yenilgiyi kaçınılmaz hale getirdiğini kabullenmek istemiyordu. Almanya'nın siyasi sahnesinde şaşkın bir figüran gibi yolunu arıyordu. "*Almanya'nın ve müttefiklerinin zaferi*", diye yazıyordu "*Gerçek Uğruna Mücadele*"de, "*artık engellenemez.*" Parvus'a göre Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'daki maddi yardımcı kaynaklar, genişlemiş Antant koalisyonuna uzun süre karşı koyabilmek için yeterliydi. Almanya'nın batıda aynı doğuda olduğu gibi barışı zaferle sağlayacağından emindi. Bakışı, Almanya'nın önderliğinde birleşmiş Avrupa düşünün labirentlerinde yolunu şaşırmıştı.

> *"Silahlı Avrupa'ya karşı kendisini savunmak yerine, kendisi tarafından silahsızlandırılmış Avrupa'yı korumanın Almanya için çok daha kolay olacağından emin olmak için Avrupa haritasına bir göz atmak yeterlidir...Almanya'ya karşı olmak demek aynı karşı çıkışla boyun eğmek demektir, Almanya'yla birlikte yürümek diğerleriyle birlikte tabi olmak anlamına gelecektir*[528]*."*

Almanya'nın gücü hakkında abartılı düşünceleri fantastik boyutlara varmıştı. Öyle ki Prens Fürstenberg'in hazır bulunduğu bir görüşmede, Almanya'nın savaştan önce Afrika ve Asya'da izlediği dünya politikasıyla ilgili hedeflerinin, şimdi Rus "tasfiye kütlesi" içinde gerçekleştirebileceği düşüncesini geliştirdi. Şimdiye kadar deniz aşırı ülkelere giden Alman ve Avusturya göç akını, Alman milletinin tabanını doğuya doğru genişletmek için Rusya'ya yönlendirilmeliydi[529].

---

528) Agy., S. 63.

529) Fürstenberg'ten Czernin'e. 23 Mart 1918. HHuStA, P.A. XXVI. 33.

Savaşın Almanya'nın zaferiyle sonuçlanması durumunda Parvus'un kariyerini kurtarma umudu içinde olduğu açık, fakat bu zafere duyduğu kesin inancın asıl nedeni dünyayla ilgili bilgisinin sınırlı oluşudur. Amerika'nın gücü ve askeri kapasitesi onun tahayyül gücünü aşıyordu. Hayatında sadece bir kez, 1896 yılında, Enternasyonal'in Londra'da yapılan kongresine katılmak için ayrılmıştı kıtadan. Avrupa merkezli dünya görüşü, dünya pazarının ekonomik birliği üzerine yaptığı bütün araştırmalara rağmen, soyut bir teoriydi; bu soyut teori içinde Amerika, stratejik ve ekonomik ağırlığı olmayan bir sözcükten ibaretti. Bir zamanlar düşünceleri çağdaşlarının çoğundan çok ileride olsa da dünya savaşının neden olduğu olayları, Amerika'nın önemini hesaba katarak öngörebilecek düzeyde değildi. 1918'de bütün alanlarda becerilerinin sınırına geldiği görülüyordu. Olaylar Almanya'daki çağdaşlarının çoğu gibi onu da geride bırakmıştı.

Ancak Eylül başında, savaşın Almanya için yitirilmiş olduğunu yavaş yavaş anlamaya başlayan Parvus'un gözlerinden, şimdiye kadar net görmesini engelleyen bir sis perdesi kalkmıştı sanki. Düş dünyasından gerçekliğe düşüşü sert ama aydınlatıcı olmuştu. Gerçek dünyaya dönmek gözlerini açmış, uzun süredir aşikâr olan felaketi görmesini sağlamıştı. Uzun süre ve umarsızca zafer umuduna sarılmıştı, artık bütün gücüyle savaşın hemen sonlandırılması için çaba sarfetmeye başladı. Sonucu askeri bakımdan kesinleştikten sonra savaşın sürdürülmesi boş yere kan dökülmesi demekti. Manasız bir dayanma politikası, Rusya'nın 1917 ilkbaharından sonra yaşadıklarına benzer gelişmelere yol açacaktı.

Çıkardığı yayın organlarını yeni barış rotasına sokarken artık hiçbir tartışmaya girmiyordu. *INTERNATIONALE KORRESPONDENZ*'in şef redaktörü Ernst Heilmann'ı dayanma politikasından caydırmayı başaramayınca hemen yayını durdurma kararı aldı. Sözleşmenin zamanından önce feshi nedeniyle Heilmann'a ödenen 20.000 Mark, en azından kendi yayınlarının savaş propagandasının hizmetinden çekilmesine değerdi.

Savaşın sona erdirilmesi gerektiği açıktı; ancak Almanya'nın yeniden inşasında sağlamak istediği yapıcı katkı konusunda kafası net değildi. Yeni Almanya'nın, demokratik ve cumhuriyetçi partilerin siyasi zaferinin sonucunda değil de, askeri yenilginin raslantısal ürünü olma olasılığı Parvus'u huzursuz kılıyordu. Ekim 1918'de, henüz yıkımdan önce *GLOCKE*'de, böyle bir "*yenilgi-demokrasisi*" tehlikesine dikkat çekmişti. Prens Max von Baden'ın yeni kabinesini örnek göstererek, imparatorluk yönetiminin sadece hikmet-i hükümet nedenleriyle demokratikleşmeye karar verdiğini gözler önüne serdi. Uzlaşma barışı için Antant'a Vorleistung sunmak için demokrasiya ihtiyaç vardı. Bu anlayıştan hareket edilirse Almanya'nın reorganizasyonu varlığını koruyamazdı. Parvus tüm cumhuriyetçileri ve sosyalistleri, hikmet-i hükümet nedenleriyle değil, *inandıkları için* demokrasinin oluşumuna yardımcı olmaya çağırdı[530].

Yenilgi-demokrasisinin imâ edilmesi, askeri yıkımdan kaynaklanacak devrimin doğuşuna gizli bir imâydı adeta. Bu devrim onun yaşamı boyunca uğruna mücadele ettiği devrim değildi. Helphand'ın teslimiyetçi ruh halini ve yaşadığı hayal kırıklığını, Alman sosyal-demokrasisine duyduğu coşkun inanç da gizleyemiyordu;

> *"İmparatorluğun esenliği için mücadeleden, askeri olarak kısa çöpü çektiğimiz için vazgeçmiyoruz. Bu mücadeleyi fikri silahlarla, demokrasinin ve proletaryanın sınıf dayanışması silahlarıyla sürdürüyoruz. İmparatorluğa güven duymak, Alman işçileri için kendilerine güvenmek demektir*[531]."

Parvus imparatorluğa güven duymaktan söz ediyordu, devrime değil. İmparatorluğun çöküşü ve devrimin patlak vermesi,

530) Parvus: "Notizen zur Kanzlerkrise", *Glocke*, Yıl 4, 1918, S. 904.
531) Agy., S. 904.

Alman tarihinde bir çağın sona ermesi ve yeni dönemin başlaması Parvus'un katılımı olmaksızın gerçekleşti. Olayların dışındaydı, adeta tecrit edilmişti. O bu devrimi istememişti, hatta engellemek için her şeyi yapmıştı. Yenilgi de, devrim de kapıya dayandığında ise, yeni duruma uyum sağlayabilecek ve zorunluluklar içinde özgürlüğü yeniden kazanacak düşünsel güce sahip değildi.

Berlin'de sosyal-demokratlarla birlikte çalışmak ve bu çöküş günlerinde parti yönetimine danışmanlık yapmak yerine, Münih Devlet Ofisi'nde yaklaşmakta olan iç savaşa karşı önlemler üzerine görüşmeler yapıyordu. Bavyera Başbakanı von Dandl'la, Viktor Naumann tarafından ayarlanan görüşmede Parvus, Berlin'de hemen parlamento seçimleri yapılmasını önerdi. Berlinli parlamenterler, Ebert hariç, iş yapmadan çok konuşmaya alışmışlardı. Halka düşüncesini ifade etme ve parlamentoya yeni temsilciler gönderme olanağı tanınmalıydı[532].

Büyük olasılıkla halkın parlamentoya göndereceği bu yeni temsilciler arasında Parvus yoktu; kendisi bunu hissetmiş olmalı. Kamuoyu ona güvenmiyordu artık; son yıllarda adının karıştığı skandallar nedeniyle bu tür mevkilere gelmesi olanaksızdı. Siyasi angajmanına rağmen, savaş ortamını kendi ticari işleri için kullanmıştı ve askeri çöküşten de kazanç sağlayacağından kimsenin kuşkusu yoktu. Askeri cihazın iflas masasından kârlı bir iş fırsatı çıkarmazsa kendi doğasına aykırı davranmış olurdu. Gerçekten de ordudan satın aldığı eski askeri taşıtları sivil kullanım amacıyla yenileyerek pazara sunmak üzere hazır ve nazırdı. Taşıtların büyük bölümü Danimarka'ya gönderilmiş, Danimarka metal işçileri sendikasına ait makine fabrikası "Aurora" da arabalara yeni karoserler yapılıp İskandinav pazarında satılmıştı. Parvus'un daha sonra yazdığına göre bu iş "*ticari bakımdan elverişsiz*" olmamıştı[533].

532) V. Naumann, *Dokumente und Argumente*, S.406 ve devamı.

533) Parvus: "Zur Aufklaerung", *Glocke*: 5. Yıl 1919, S.1215.

9 Kasım 1918'de Berlin'de devrim patlak verdiğinde Parvus için yaşamının önemli bir bölümü sona ermiş oldu. Dışişleri Bakanlığı'yla yaptığı işbirliği dolayısıyla askeri yenilginin sonucunda yıkılan devlet düzeninin -bilerek ya da bilmeyerek- parçası haline gelmişti. İzlediği savaş politikasıyla gerçekleştirmeye çalıştığı, Scheidemann'ın 9 Kasım'da parlamento balkonundan ilan ettiği bu cumhuriyet değildi. Berlin'de yeni devletin geleceği hakkında karar verilirken Parvus, İsviçre'ye geçici ve gönüllü bir sürgüne gitmekteydi. 1891 yılında İsviçre'den Almanya'ya geldiğinde radikal ve militan bir sosyalistti. Başarılarla başarısızlıkların dengede olduğu 27 yılın ardından şimdi İsviçre'ye, teslimiyetçi bir ruh hali ve büyük hayal kırıklıkları içinde geri dönüyordu, fakat bu kez İsviçre'nin sunduğu ayrıcalıklardan kaygısızca yararlanacak kadar zengindi.

WAEDENSWYL'DEN SCHWANENWERDER'E

Yenilmiş, isyan halindeki Almanya içinde yaptığı uzun bir yolculuktan sonra 20 Kasım 1918'de Zürih'e ulaşan Parvus, 1. sınıf kompartımanının penceresinden olup biteni izleyerek kaosun boyutları hakkında bir fikir edinmişti. İstasyonlar asker ve savaş malulleriyle doluydu; yüzlerinden yoksunluk, ama daha çok acı ve nefret okunuyordu. İnsanlar bir parça ekmek veya bir tas çorba alabilmek için uzun kuyruklarda bekleşiyorlardı.

Tren İsviçre sınırına geldiğinde tablo tamamen değişmişti; barış ve refah vahası gibiydi burası. Derin bir nefes alan Helphand, ağır bir karabasandan kurtulmuştu adeta. Almanya'da tanık olduğu yoksulluk ve sefalet manzarası umutsuzluğa kapılmasına neden olmuştu. Açlık çekenlere acımıştı, ancak daha çok, bunca yoksulluk varken kendisinin sürdürdüğü lüks hayat vicdanını rahatsız etmişti. Oysa şimdi öğrencilik yıllarının ülkesinde içinin yeniden yaşam sevinciyle dolduğunu hissetti. Nihayet, suçluluk duymaksızın yaşamın tadını çıkarabilecekti.

İsviçre seyahatinin sabit, kalıcı bir hedefi vardı. Artık yerleşmek, yaşlılığında oturacağı, emekliliğini rahatça geçirebileceği

bir yer istiyordu. Zürih Gölü kenarındaki küçük Waedenswyl köyünü seçti. Bir zamanlar August Bebel de burada -karşı kıyıdaki Küssnacht'ta- yaşlılık günlerini geçirmişti

Parvus her zamanki gibi geniş kapsamlı planlarla işe koyuldu. Önce gölün içine doğru uzanan burun üzerinde geniş ve konforlu bir villa aldı. Bu lüks evde hizmetinde aşçı kadınlar, hizmetçi kızlar bulunuyordu, bir de şoförü vardı. Çiftçiliği denemek isteyen Parvus, yakınlardaki bir tarımsal işletmeyi satın aldıktan sonra iki İsviçreli köylüye toprağı işlettirdi; hatta üç inek alıp hayvancılığa bile başladı.

Waedenswyl'deki darkafalı taşra ahalisi için "*ünlü yoldaş*" Parvus'un gelişi yerel sansasyon yaratmıştı. Yerel yöneticiler, serveti herkesi etkileyen bu konuğa oturma izni vermemek için hiçbir neden görmüyorlardı. Bu kadar zengin bir adamdan kuşku duymaya gerek yoktu. Eğer Waedenswyl'liler Helphand'ın serveti konusunda daha çok şey bilselerdi herhalde daha da çok etkilenirlerdi. Helphand 1919 ve 1920 yıllarında İsviçre resmi makamlarına 2.220.000 Frank'lık servetinin ve yıllık 123.000 Franklık gelirinin vergisini ödemek zorundaydı[534]. Bu rakamlar, Türkiye'den İsveç'e kadar hemen hemen bütün Avrupa ülkelerine yatırılmış olan servetinin sadece bir bölümünü ifade etmektedir.

Ancak Waedenswyl sakinlerinin hemşerileri hakkında daha çok şey öğrenmeleri uzun sürmedi. Birkaç hafta sonra, Helphand'ın savaş politikasının son yıllardaki yankısı hülyalı Zürih Gölü'ne de ulaştı. Avrupa kamuoyu, Parvus'un siyaset sahnesini arka kapıdan terk etmesini istemiyordu.

İsviçre'ye son derece uygunsuz bir zamanda taşındığı ortaya çıkmıştı. Ülkede, herkesi Bolşevik darbe olacağı korkusuyla sarsan tehlikeli bir genel grev yaşıyordu. Güvensizlik ve sebepsiz suçlamalar havayı iyice zehirlemişti. Bu koşullarda Parvus gibi birinin İsviçre vatandaşlarında büyük korku uyandıracağı açık.

534) Zürih Kantonu polisinin yazara 6 Ocak 1959 tarihli mektupla bildirimi.

Bolşeviklerle gizli ilişkiler kurmamış mıydı? Lenin'in gizli ajanları arasında değil miydi? Uğursuz söylentiler hızla yayılıyordu. Hatta gazetelerden biri, genel grevde Parvus'un parmağı olduğunu yazmış, bir başkası ise, Rus Dışişleri Bakanı Çiçerin'in, 1919 Ocak sonunda Avrupa sosyalistlerinin Bern'de toplanan kongresinde verdiği talimatla Bolşevik propaganda yürüttüğü haberini vermişti. Bu durumda insanların, Parvus'un servetinin İsviçre'nin devrimcileştirilmesi için kasasına akıtılan paralardan oluştuğuna inanmaları doğal değil miydi?

Hiç kuşku yoktu: Parvus iflah olmaz bir Bolşevik, konfederetif devlet düzenine karşı yürütülen bir komplonun başıydı! En azından İsviçre basını buna inanıyordu. Zürih Asliye Mahkemesi soruşturma hâkimi Bickel de bu kanıdaydı. Bickel'in basında çıkan haberlerden oluşturduğu dosya, devrimci yeraltından dehşet uyandıran bilgiler içeriyordu. Helphand İsviçre'ye geldikten dokuz hafta sonra kapanı çalıştıran soruşturma hâkimi, 30 Ocak 1919'da Parvus'un "*Bolşevik entrika*"lara karıştığı gerekçesiyle tutuklanması talimatını verdi.

Sorgulamada, Parvus'un Bolşeviklerden aldığı paraları İsviçre'ye getirdiği ve Bolşevik liderlerle toplantılar yaptığı şüphesinin gazete haberlerine dayandığı ortaya çıktı. Parvus suçlamaları iç rahatlığıyla "*katıksız yalan*" olarak reddedebilir ve bu arada, devrimden hemen sonra, Gisbert Freiherr'in yerine Almanya'nın Bern elçisi olarak atanan dostu Adolf Müller'in diplomatik müdahalesini bekleyebilirdi. Gerçekten de Müller tutuklama günü olan 31 Ocak 1919'da İsviçre hükümetine ağır bir protesto çekti. Dr. Helphand'ın, Alman sosyalist çoğunluk partisinin üyesi olduğunu vurgulayan elçi, onun "*spartakistlere ve hele de Bolşevizme karşı en sert biçimde mücadele eden*"[535] bir politikacı olduğunu ifade ediyordu.

---

535) Müller'den Dışişleri Bakanlığı'na, 31 Ocak 1919, Telgraf No.223, Dışişleri Bakanlığı Belgeleri, Almanya No 141 No. 7 gizli. "Ajanlar"

20.000 Frank tutarında kefalet karşılığında hemen ertesi gün serbest bırakılan Parvus'a isnat edilen suçlar o kadar temelsizdi ki, mahkeme kısa süre sonra kefaletin de geri ödenmesi talimatını verdi.

Buna rağmen basın peşini bırakmıyordu. Çoğunlukla Antant yanlısı *NEUE SCHWEIZER ZEITUNG*'un yol açtığı zincirleme reaksiyon gibi, söylentiler, yalan haberler ve yarı gerçekler konfederasyonun gazetelerinde dolanıp duruyordu. Aynı zamanda Helphand'ın sınır dışı edilmesini talep eden ilk sesler duyulmaya başlamıştı.

Ancak Waedenswyl'deki villa sahibi buna rağmen kendisini güvende hissediyordu. Kendisiyle ilgili sonu gelmeyen gazete haberlerini soğukkanlılıkla görmezden gelmeye alışmıştı. Oturma iznine dokunulmadığı sürece, gazeteler istediklerini yazabilirlerdi. Dikkatini tekrar politikaya vermişti; gerçi artık müdahale etme olanağı yoktu, zaten etmek de istemiyordu, fakat en azından yayın yoluyla yeniden söz söyleme zamanının geldiğini düşünmeye başlamıştı.

Partili arkadaşları Berlin'de, üzerlerine gelen spartakist seli engellemek için canla başla çabalarken Helphand İsviçre'de, dört dizi olarak kaleme aldığı "Alman İşçilerine Mektuplar"ı büyük miktarlarda bastırmıştı. Alman sosyalizminin iç ve dış politik sorunları hakkında öğretici tarzda dersler verdiği bu mektuplar, Almanya'da sosyalizm için neyin önemli olduğu konusuna açıklama getirecek sosyalist bilgelik kitabındaki okuma parçalarını andırıyordu[536].

İşçi konseylerine karşı saldırıya geçtiğinde, içinde eski bir tutkunun kıvılcımı çaktı. Konsey düşüncesini ilk kez formüle eden

536) Parvus: *Der Arbeitersozialismus und die Weltrevolution Briefe an die deutschen Arbeiter I. Die wirtschaftliche Überwindung des Kapitalismus II Sozialismus und Bolschewismus. III. Die Entfaltung des sozialistischen Wirtschaftssytems IV. Der Friede und der Sozialismus.* Berlin 1919.

kendisiydi"[537]. Ama o konsey önerisini Almanya için değil, 1905 Rusya'sı için ileri sürmüştü. İşçi konseyleri Rusya'ya özgü bir oluşumdu; tam gelişmemiş Rus işçi örgütlerine yardımcı yapı olarak tasarlanmıştı. Oysa Almanya parlamenter geleneğe, eğitimli ve disiplinli bir işçi hareketine sahipti. Bu nedenle sosyalizmi geliştirmeye yardımcı olmak için konseyler tarafından uygulanacak ikincil bir iktidara ihtiyaç yoktu. "*Avrupa kültürü*", diye gürlüyordu, "*sonuçta Moskova'nın kandil mumunu kullanmak için mi elektrik ışığına kadar geldi?*" Devrimci hareketin yönetimi parti ve sendikaya aitti.

Özgür seçimle oluşmuş parlamento ve tam gelişmiş demokrasi Parvus'a göre sosyalizmin temeliydi. Sosyalizm ancak bu temel üzerinde inşa edilebilirdi. Ancak bu temel atıldıktan sonra ekonomik ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için ikinci hamleyi yapmak mümkündü. Sosyalizasyonu onaylıyor ancak bunun organik bir süreç olarak anlaşılmasını istiyordu. Ana sorun kamulaştırma değil, organizasyondu. İlk olarak madenciliği, demir endüstrisini ve trafik işletmelerini devletleştirmek yeterliydi; tek başına bu bile muazzam bir girişim demekti. Ancak bu arada, büyümekte olan devlet erki karşısında bireyin özgürlüğünün korunmasına dikkat edilmeliydi. Böylece, daha 1910 yılında dikkat çektiği tehlikeli bir noktaya bir kez daha değinen Parvus, sahip olduğu siyasi tecrübe ve realist bakış sayesinde, Friedrich Engels'in, devletin yavaş yavaş yok olacağıyla ilgili fantastik teorisine harfiyen inanmıyordu. Bolşeviklerin aksine, sosyalist devletin de bireye karşı, hatta işçilere karşı hak ihlallerinde bulunabileceğini hesaba katmaktaydı. Bu nedenle sendikalar bir denetim ve koruma işlevi üstlenmeliydiler. Çünkü sınıf karşısında bireylerin ve devlet karşısında sınıfın çıkarlarını koruyabilecek tek güç sendikalardı.

Avrupa'nın geleceği açısından Parvus, bütün umudunu Mil-

537) Bkz. aynı zamanda 11 Kasım 1918 tarihli *Munchner Post*'daki makalesi.

letler Cemiyeti'nin etkinliğine ve genel silahsızlanmaya bağlamıştı. Dış politikada, SPD içinde etkin bir akım olarak ortaya çıkan, siyasi nüfuz bakımından güçlü olmaktan çok iyi niyetle sivrilen "pasifist uzlaşma politikası"[538] çizgisini izlemekteydi. Ancak Rusya'dan gelecek tehditle ilgili dikkate değer bir netlik içinde olduğu görülüyordu. Savaş sürerken önerdiği doğu politikasıyla tam bir devamlılık içersinde bugün de, Rus devrimini kendi sınırları içinde tutmak ve Avrupalı demokratları Moskova egemenliğinden korumak için çare ve olanak arıyordu. Ona göre en büyük tehlike Bolşeviklerin Rusya'yı büyük bir askeri güce dönüştürmelerinde yatıyordu, ki bu dönemde Batı Avrupa'nın dengeyi sağlamak için Rusya'nın karşısına çıkarabileceği gücü yoktu.

> *"Çekoslavakya, Yugoslavya ve Polonya gibi devletler ortadan kalkacaktır; Rusya askeri gücünü geliştirirse olacak budur, bunlar, bir kuşak bile varlığını sürdüremeyecek oluşumlardır*[539]*."*

Bu şaşırtıcı bir öngörüdür; gerçekleştirilebilir karşı öneriler getirilmese de, tehlikenin farkına varıldığını gösterir. Çünkü pratiğe ilişkin düşünceleri bu kez pasifist bir düş dünyasında yolunu şaşırmıştı. Almanya zorunlu askerlik hizmetini kaldırarak ve silah üretiminden vazgeçerek diğer devletlere örnek olmalıydı. Rusya ve Antant ülkeleri ancak Almanya bu hamleyi yaparsa onu izlemeye cesaret edeceklerdi. Sadece İsviçre'nin Waedenswyl'inde kulağa ikna edici gelebilecek güzel bir hayal!

Oysa kısa süre içinde Berlin'deki partili arkadaşları ona iyi bir ders vereceklerdi. 1919 Temmuz'unda Weimar Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı Philipp Scheidemann Helphand'ın daveti

---

538) Bkz E. Matthias: *Die deutsche Sozialdemokratie und der Osten*, 1954, S.54

539) Briefe an die deutschen Arbeiter, IV, S.12.

üzerine Wedenswyl'e geldi. Versailles Barış Anlaşması'nı imzalamayı reddettikten sonra görevinden yeni istifa etmişti. Almanya'daki durum hakkında en iyi bilgiyi o verebilirdi.

Yeni Alman cumhuriyetinin hayata küsmüş, kişiliği incitilmiş ve hayal kırıklığına uğramış temsilcisi Scheidemann, siyasi hasımları tarafından Almanya'nın zaferini sabote etmekle ve Spartakistleri katletmekle suçlanmış, kendi partisi onu, muzaffer devletlerin baskısı altında yarı yolda bırakarak barış anlaşmasını imzalamıştı. Bu yüzden hayata küsen Scheidemann'ın Versailles'e ve Berlin'e bakışındaki uzlaşmazlık ve artık sabit fikir haline gelmiş düşünceleri, Alman Cumhuriyeti'nin güvenliğine ilişkin ifade ettiği endişe, Parvus' un Avrupa'nın sosyalist barış çağından henüz çok uzakta bulunduğu, Almanya'daki sosyal-demokrasinin bile zaferinden asla emin olamayacağını sezmesine neden olmuştu.

Bu kötü önsezilerine rağmen önce konuğunun kaygılarını fazla önemsememeye çalışmıştı. Scheidemann'ın kötümserliğinin nedeni aşırı çalışma, sinirlilik ve fiziksel yorgunluk olamaz mıydı? Usta manevralarla Scheidemann'ı siyasi sohbetlerden uzaklaştırmaya gayret ediyordu. Birlikte İsviçre'nin kaplıcalarını gezdiler. Ziyaretini konuğu için olabildiğince hoş hale getirmek için hiçbir lüks Helphand için pahalı değildi[540].

Kendi kendini kandırma sadece birkaç hafta etkili olabilmişti. 1919 Eylül sonunda Berlin'e dönen arkadaşına eşlik eden Parvus, Almanya'daki durumun Scheidemann'ın anlattığından kötü olduğunu kendi gözleriyle gördü. Ne monarşistler, ne de komünistler Weimar Cumhuriyeti'yle uzlaşmak niyetindelerdi. Yeni doğan devletin baş ebesi sosyal-demokrasi korkunç bir baraj ateşi altındaydı. Cumhuriyet ilk aylarda yok olup gitmemesini hükümet adına Ebert'le imparatorluk ordusu adına Groener ara-

540) Scheidemann, anılarında, cömert ev sahibinin adını anma cesaretini gösteremedi Bkz. Cilt 2, S.380

sında kurulmuş olan ittifaka borçluydu. Ancak 1919 yılının ortalarında artık ordunun eski kurmay heyetiyle anlaşmak sorun haline gelmişti. Üst rütbeli subayların cumhuriyet düşmanı ifadeleri imparatorluk ordusunun güvenilirliği konusunda ciddi endişelere yol açmaktaydı. Ordu ciddi bir temizliğe ihtiyaç duyuyor olabilir miydi? Sosyal-demokrat önderlik bu konuda ikiye ayrılmıştı: Başbakan Ebert ve Savunma Bakanı Gustav Noske'in başını çektiği grup, askeri uzmanlığa siyasi güvenilirlikten daha çok değer veriyordu; Philpp Scheidemann'ın başını çektiği grup ise ordunun koşulsuz sadakatini talep etmekteydi.

Parvus da istemeden bu tartışmanın içine çekildi. Birlikte Berlin'e giderlerken, Scheidemann'ın memleketi Kassel'de mola vermişler, istifa etmiş olan başbakanın akşam yapılacak toplantıda konuşacağı ilan edilmişti. Öfkesini dizginleme gereği duymadığı bu toplantıda Scheidemann, sadece subaylara saldırmakla kalmamış, yoldaşı Noske'ye ve "sosyalistlerin elinde olan" bütün hükümete çatmıştı..

Bu şiddette bir iç politik çatışmayı Parvus yıllardır yaşamamıştı. Buna rağmen Scheidemann'ın "*Düşman Sağda Duruyor!*" başlıklı yazısının kendi yayınevinden 20.000 adet basılıp yayımlanmasına onay verdi.

Tartışma Berlin'de de sürüyordu. Orduyla ilgili bir görüşme için Başbakan Ebert tarafından kabul edildiğinde Scheidemann'a Parvus eşlik etmişti. Bu arada Ebert orduya duyduğu güvenin sarsılmasına izin vermiyordu. Scheidemann'ın müdahalesi başarılı olamamış, ancak Parvus'un kesin tavır almasına yol açmıştı. *GLOCKE*'de Noske'nin karşıtlarıyla özdeşliğini açıkladı. Bir ülkenin "özel dedektifler"le ne yönetilmesi, ne de savunulması mümkündür yazıyordu Eylül sonunda. Noske'nin, halkın, ordudan gelecek her türlü darbeye dayanabilecek güçte olduğunu söylemesiyle yetinmek tehlikeli bir oyundu. Almanya'nın, gerek "*anarşist gerekse de monarşist darbeciliğe*" karşı harekete geçirilebilecek "baştanbaşa cumhuriyetçi" bir orduya ihtiyacı vardı.

"*Orduyu Almanya'da tehlikesiz bir düşman olarak değil, enerjik bir dost olarak görmek istiyoruz*[541]."

Parvus, kısa bir süre kaldığı Berlin'de önemli bilgiler edinmişti. Sosyalizme barışçıl geçiş umudundan geriye pek bir şey kalmamıştı, birleşik Avrupa hakkındaki pasifist düşlerden de. Berlin hükümetinin mücadele etmek zorunda olduğu dış politikayla ilgili zorluklar hakkında ancak şimdi derin bir bilgi edinebilmişti. Gerçeklik karşısında düş dünyası devam edemezdi. Baskıyı karşı baskıyla yanıtlayan ve uluslararası ilişkileri ideallerden çok ortak çıkarlar üzerine inşa eden bir gerçekler politikasına ihtiyaç vardı.

Reel politikaya geri dönüşü en açık biçimde Sovyetler Birliği'ne ilişkin değişen tavrında görülüyordu. Parvus, Bolşevizmin sosyalizmi saptırdığı görüşünde ısrarlıydı; fakat Alman hükümetinin Bolşevik Parti'nin kök saldığı gerçeğini kabul ederek doğu politikasını buna dayandırmak zorunda olduğunu görüyordu. 1920 başında *GLOCKE*'de ortaya koyduğu gibi, Bolşevizmle artık "*dıştan*" mücadele edilemezdi. Bolşevizmin dönüştürülmesi artık sadece, ticaret, ekonomik yardım ve işbirliği aracılığıyla içerden gerçekleşebilirdi. Alman-Rus ilişkileri için anahtar sözcük boykot değil, işbirliği olmalıydı. Versailles Anlaşması'nın 292. maddesi, Berlin'le Moskova arasındaki devletlerarası bütün anlaşmaları iptal etmişti. Bu boşluk Rusya'yla bir anlaşma imzalanarak hızla kapatılmalıydı. Böylece Almanya'yı çevreleyen Antant kuşatmasında muazzam bir gedik açılacaktı. Ayrıca Almanya Rusya'dan bazı önemli hammaddelerle gıda maddeleri alabilirdi. Rapallo Anlaşması'ndan tam iki yıl önce Parvus, daha sonra gelişecek olan Alman-Rus ilişkilerinin temel ilkelerini tasarlamış oluyordu.

Fakat Rapallo'ya kadar yürünmesi gereken uzun bir yol vardı;

541) Parvus: "Reichswehr", *Glocke*: 5. yıl, 1919, S. 801-804.

Parvus'a göre bu yol Alman yoldaşlarıyla omuz omuza yürümek için fazla uzundu. Berlin'de kaldığı kısa süre, İsviçre'deki evini ve oradaki huzuru özlemesine yetmişti. Ekim sonunda sessiz sedasız Zürih Gölü'ne geri döndü.

Fakat burada da hiç rahatsız edilmeden yaşaması olanaksızdı. Aleyhinde yürütülen basın kampanyası henüz sona ermemişti. İsviçre basınının bir kısmı için Parvus'un yaşamı hiç tükenmeyen siyasi eğlence malzemesiydi artık. Yayınlar cansıkıcıydı, ama henüz tehlikeli olduğu söylenemezdi. Ancak İsviçre'deki basın kampanyası Berlin'den gelen yeni malzemelerle atağa kalkınca Helphand'ın konumu ciddi olarak sarsıldı.

Araştırma dergisi *DIE ZUKUNFT*'un yayıncısı ve şef redaktörü Maximilian Harden, dolandırıcılık ve rüşvetle suçladığı Georg Sklarz'a karşı ağır suçlamalarla dolu bir yazı yayınlamış, Sklarz'la ortaklığı nedeniyle Parvus da bu giderek tırmanan skandalın içine düşmüştü. Harden, sosyalist parti liderleri Ebert, Scheidemann, Haenisch ve Noske'yi, legal ve illegal işlerini yürütürlerken Parvus ve Sklarz'ı kayırmakla suçluyordu. *DIE ZUKUNFT* kanıt olarak okurlarına Parvus'un takvim işinin ayrıntılarını vermişti[542].

Haenisch ve Noske, karşı açıklamalar ve düzeltmeler yaparak Harden'e karşı koymaya çalışırken, Parvus kendisini hâlâ, Karl Kautsky'le gereksiz ve tehlikeli bir polemiğe girecek kadar güçlü görmekteydi. Kautsky tarafından temin edilen Alman Dışişleri Bakanlığı'nın savaşın başlamasıyla ilgili belgelerinden oluşan bir derleme, yayıncısı Paul Cassirer aracılığıyla İngiliz basınına ulaştırılmış ve Almanca baskısı yayımlanmadan önce bölümler halinde yayımlanmıştı. Bu olayda Kautsky'nin, savaş konjonktüründen yararlanma ve siyasi sansasyonlardan finansal avantaj sağlama yönünde bilinçli çaba gösterdiğini iddia eden Parvus, *GLOCKE*'de yayınladığı bir makalede, Kautsky adının karışığı

542) *Die Zukunft*: 29 Kasım 1919, cilt 107, S. 277 ve devamı.

bu olayı kendi ticari işlerine siyasi bir motivasyon kazandırmak için uygun bir fırsat olarak kullandı. Sadece parası sayesinde, düşünsel bağımsızlığını koruması ve düşüncelerini finansal kaygılardan uzak savunabilmesi mümkün olmuştu. "*Kapitalist toplum içinde zihinsel bağımsızlığını korumak isteyenler, yeterli paraya sahip olmak zorundadırlar*[543]."

Kautsky'nin, 22 Aralık 1919 tarihli *WELT AM SONNTAG*'ta verdiği yanıt Parvus için adeta ostrasizm gibiydi. Kautsky Helphand'ın ithamlarını, belgelerin İngiltere'de yayınlanmasının yayımcısının suçu olduğunu çürütmekle kalmamış -yayınevi sorunları konuşulmaya başlandığına göre- Helphand'ın Münih'teki yayınevi olayı hakkında bazı suçlayıcı ve nahoş ayrıntıları açığa çıkarma zamanının geldiğini de düşünmüştü. Bir zamanlar gözdesi olan Heplhand'ı kepaze etmek için ailevi meseleleri bile gündeme taşıdı. Marksist dogmaların koruyucusu, Parvus'u, gerek birinci karısını (Münih dönemi), gerekse de ikinci karısını (1904-1907 yılları) bu evliliklerden olan iki çocukla ilgilenmeksizin yarı yolda bırakmakla suçlarken, Alman darkafalılığın garez duygularını hesaba katmaktaydı.

Polemik Parvus için tehlikeli bir hal almıştı. Harden ve Kautsky tarafından altından kalkamayacağı bir *ahlak* tartışmasına zorlanıyordu. Bilimsel ya da teorik tartışmalarda zihinsel üstünlüğü, polemik yeteneği ve espri anlayışının yardımıyla hiç altta kalmamıştı. Ancak burjuva ahlak ilkelerine dayanan ahlaki saldırılara, kınamalara ve eleştirilere karşı kendisini savunmada yetersiz olduğu görüldü. Harden ve Kautsky'e *GLOCKE*'de verdiği yanıt çelişkiliydi. Parvus, gerek Gorki'yle ilişkilerinde, gerekse de savaş ticareti yaparken burjuva ahlak yasalarını çiğnememiş namuslu bir iş adamı olduğunu iddia ediyordu. Önce lafı dolandırmadan servetini, terk ettiği kadınları ve çocuklarını kabul etti. Fakat dürüst biri olduğunu iddia ettikten hemen sonra bur-

543) Parvus: "Der Fall Kautsky", *Glocke*, 5. yıl, 1919, S. 1149 ve devamı.

juva değer yargılarının kendisine zorla kabul ettirilmesine izin verdiği için midesinin bulandığı anlaşılıyor. İçinde Alman küçük-burjuvaların "*kirli parmakları*"na ve "*darkafalılık*"larına duyduğu nefret bir volkan gibi patlamıştı. Okur kâğıda döktüğü sözcüklerden kişiliğinin şeytani, içgüdüsel, tekin olmayan ve sınırsız yanını hissediyordu, öyle ki "haydut yuvası" diye adlandırdığı aileye nefreti, şeref ve ahlaki değerleri küçümsemesi, düzenli, normal, sınırlı ve alışılmış karşısındaki sinizmi ve tiksintisi neredeyse elle tutulabilecek kadar somuttu;

> *"Şimdi ben ahlaki olarak bozulmuş ya da tümden ahlaksız mıyım?*
>
> *Bilmiyorum, benim yaşamım bu. Ben böyleydim, böyleyim, istediğiniz gibi yargılayın, başka türlü yapamam*[544]*"*

Hiç kuşku yok: Parvus içindeki hıncı dışa vurmuş, ama bunu yaparken kişiliğinin gizli yanlarını da gözler önüne sermişti. Hiç bir zaman böylesine şaşırtıcı derecede dürüst olmamıştı, ama aynı zamanda böylesine içgüdüsel ve şeytani, böylesine çaresiz ve yine de böylesine kendinden emin. İyi, ya da özverili görünmeyi önemsemiyordu; çevresinde bir umacı etkisi uyandırsa da, *nevi şahsına münhasır* biri olarak kendisinden hoşnuttu. Hiç kimse onu tam olarak anlayamayacaktı, en yakın dostları bile.

Bu dostlara gelince, Parvus'un değerlendirmesi son derece doğruydu. Helphand'ın ruhunda açılmış olan uçurum onları dehşete düşürmüş, korkutmuştu. Birkaçı dışında dostluğunu itiraf etme cesaretini gösteren olmadı. Bağlılığını sürdüren az sayıda kişiden biri de, geçen süre içinde Prusya'da Kültür Bakanlığına yükselmiş olan *GLOCKE*'nin şef redaktörü Konrad Ha-

544) Parvus: "Philister uber mich", *Glocke*: 5. Yıl, 1919, S. 1331 ve devamı.

enisch'ti. *ACHTUHRABENDBLATT*'da sıcak, samimi bir duygudaşlıkla yazılmış makalede, insani zaaflarını asla küçültmeye çalışmadığı, kişilik haklarını ise bir o kadar kuvvetle savunduğu arkadaşı ve hamisi için hoşgörü ve anlayış istiyordu.

> *"Öyle inanıyorum ki, protestan bakireler derneğinin onur üyeliği Parvus'un üzerinde pek o kadar iyi durmayacaktır. Fevkalade güçlü bir karaktere sahip olan Parvus, onlarca yıl süren sefil mültecilik yaşamından sonra, hayatın zevkusefa tarafları da dâhil bütün alanlarında kendisini gerçekleştirmektedir... Parvus'un yaşam biçimimin şu ya da bu ayrıntısı kardinaller meclisi tarafından hoş karşılanmayabilir...O halde ilk taşı hiç hata yapmayan atsın...Belki de bazen -bilemiyorum- fazla riskli, ayrıntılarını bilmediğim ticari işlerine gelince, lütfen Parvus'un kusursuz bir Alman küçük-burjuvası olmadığını, doğal olarak da olamayacağını unutmayınız.*
>
> *O, damarlarında garip bir biçimde Yahudi, Rus ve Tatar kanı taşıyan, Avrupa'nın sınırsız -ruhsal olarak da sınırsız- olanaklarının ülkesi Rusya'nın oğludur. Bu adam kendi karakterininin ve varoluşunun yasalarına göre yargılanma hakkına sahiptir. Almanya'da iliğimize kemiğimize işlemiş günlük kavramların endazesiyle değerlendirilemez, değerlendirilmemelidir ve bizim, aslında tamamıyla haklı görüşlerimizin içine sıkıştırılmamalıdır*[545]*."*

Haenisch elinden geleni yapmıştı. Savunması iyi niyetliydi, ama büyük yangının üzerine sadece benzin dökmüş oldu. Parvus gibi bir adam Prusya Kültür Bakanı'nın dostu ve hamisi olabilir miydi, olmalı mıydı? Yeni demokrasinin Scheidemann gibi

545) 5 Aralık 1919 tarihli Preussische Zeitung'un baskısından alıntılanmıştır.

ünlü bir temsilcisinin, masraflarının kuşkulu bir işadamı tarafından ödenmesine izin vermesi savunulabilir miydi?

Parvus ve Sklarz çevresindeki skandal, tüm sosyalist hükümeti ilgilendiren bir güven krizine dönüşmüştü. Maximilian Harden, sosyalist bakanların nüfuzlarını Parvus'un işlerini kayırmak için kötüye kullanıp kullanmadıklarını araştıracak bir meclis araştırma komisyonunun hemen görevlendirilmesini istiyordu. Ancak saldırının hükümete yönelmesi Helphand adının giderek unutulmasını sağlamıştı. Bu bütün suçlananlar için iyi oldu, çünkü 1919/20 kışında mevcut güç ilişkileri göz önüne alınacak olursa doğrudan hükümete yapılan saldırılarla pek bir şey elde edilemeyeceği açıktı. Tartışma, somut bir sonuca ulaşamadan sönümlenmişti, fakat artık komünistlerden sağ muhaliflere kadar bütün cumhuriyet karşıtlarının eline, parlamenter demokrasiye ve özelde sosyalist partiye karşı, 1933 yılına kadar ısıtıp ısıtıp öne sürecekleri tehlikeli bir propaganda kozu verilmiş oluyordu. Parvus "Kasım Canileri" nin yolsuzluklarının, Yahudiliğin "ırk-bozucu" etkisinin sembolü haline gelmişti. Adı, daha sonra Naziler'e, Kristal Gece'den nihai çözüme doğru giden politikalarını savunurken de hizmet etti.

1919/20 kışının Berlin rüzgârı İsviçre'ye de ulaşarak Waedenswyl'in kırsal idilini yerle bir etmişti. İsviçre basınının, Parvus'un geçmişiyle ilgili önemli hikâyelerden okurlarını mahrum bırakması düşünülemezdi. Ayrıca, Helphand'ın Zürih Emniyet Müdürü'yle samimi ilişkileri, Waedenswyl'deki "haremi", villasında genç "bayanlar"la yaptığı azgın âlemler ve onu "Zürih Kralı" haline getiren başarılı yolsuzlukları hakkında yeni haberler de veriyorlardı.

1919 Kasım ortalarından itibaren Parvus'un sınırdışı edilmesi giderek daha yüksek sesle söylenir olmuştu. Zürih soruşturma hâkiminin talimatı üzerine İsviçre'nin Berlin Elçiliği bile başka suç unsurları temin etmek için devreye sokulmuştu. İsviçre'deki Elçi Adolf Müller için dostunu korumak giderek daha riskli

hale geliyordu[546]. Yeni yılda saygın *NEUE ZÜRCHER ZEITUNG* da Helphand'ın "*özel yaşamının tatsız tablosu*"na karşı yayın yapmaya başlayınca karar fiilen verilmiş oldu[547]. Merkezi yabancılar polisi Ocak sonunda Parvus'a oturma izninin artık uzatılmayacağını bildirdi;11 Şubat 1920 tarihine kadar İsviçre'yi terk etmek zorundaydı.

Basın'ın istediği olmuştu; kendi meslekdaşları kovdurmuştu onu İsviçre'den. Parvus'un özel yaşamıyla, yani Haenisch'in de sözünü ettiği "*zevkuseſa*"yla ilgili kınamaların özü doğruydu. Hakkında yaratılan siyasi şüphelerin ise temelsiz ve yanıltıcı olduğu söylenmelidir.

Onu sıradan olanın, vasat olanın düzeyine çekmeye çalışan kıskançlar ve küçük beyinler tarafından izlenen Parvus kendisini dışlanmış ve aşağılanmış hissetmekteydi. İsviçre Polisi'nin kararına karşı *GLOCKE*'de büyük bir öfkeyle mücadele etti. Paranın koruyucu, her şeye kadir gücüne duyduğu inanç ağır bir darbe almıştı. Artık serveti hakkında küçümseyici ifadeler kullanıyordu. Serveti bir lanet gibi peşindeydi. Bir keresinde dertleşirken Radek'e söylediği gibi, kendisini Midas'in "zıttı" olarak değerlendirmekteydi. "*Altına dokunsam boka dönüşüyor*[548]."

1920 Şubat'ında, yaşlanmış, hayal kırıklığı içinde ve yapayalnız Berlin'e geri dönen Midas, "Kaiserhof" otelinin suitinde geleceğine ilişkin kafa patlatıyordu. Almanya'nın başkentinde kalıp kalmama konusunda emin değildi; bazen aklından Güney Almanya'ya Bodensee'ye taşınmak da geçiyordu. Fakat sonunda Berlin'de, Schwanenwerder adasında konforlu bir malikânede yaşamaya karar verdi.

Artık polisiye baskılardan korkması gerekmeyecek, kendisini

546) 5 Şubat 1920'de soruşturma hakimi Bickel şu notu kaydetmiştir: "*Belki İsviçre Federal Konseyi Adolf Müller'e çoktan hakkettiği tekmeği atma cesaretini gösterebilir.*" Gazete kupürleri, Federal Arşiv, Bern

547) 3 Ocak 1920 tarihli *Neue Zürcher Zeitung*.

548) K. Radek: *Portrety i Pamflety*, S. 132.

güvende hissedebilecek olmasına rağmen, çok zorlanarak vermişti bu kararı. *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'un eski editörünün oğlu Bruno Schönlank jun.'a yazdığı mektupta, yalnızlığını ve boyun eğişini duygulu bir biçimde ifade ediyordu:

> *"Berlin'e gelmeye zor karar verdim. Bu kez burada mahvolacağımı hissediyordum. Bu taş yığınlarından nefret ediyorum, ovaların havası bana iyi gelmiyor. Berlinlilik; Fransız espirisinden yoksun, kaba-saba bir sonradan görmelik halinin karıştığı bu dünya kenti sinizmi hiç hoşuma gitmiyor.*
>
> *Bir şey daha var: Dedikodu. Ve her taraf boğucu bir nefretle kaplı.*
>
> *Bu çok kötü. Peki insan kendisini aşağılamaksızın bundan kaçınabilir mi; bunun yolunu biliyor musunuz? Birlikte aç kalmak, günahlarını affettirmek için çile çekmek, ihtiyacı olmamasına rağmen, sırf diğeriyle eşit olmak için zavallı Eyüp'ü oynamak?...*
>
> *Bütün bu pisliğin bu kadar canımı sıkmasının nedeni, kendimi, günümüzün düşünsel yaşamından kopuk hissetmem. Bu yaşamı ben mi göremiyorum, yoksa gerçekten yok mu?... Benim etkileşime, tanıklık eden yaşama ihtiyacım var ama gördüğüm sadece çürüme, çamur ve bozulma. Sadece ayak sesleri ve pazar çığırtkanlığı duyuyorum... Aç kalabalıkların arasında olmak istemiyorum; tek dileğim bütün bunların son bulması, katlanamıyorum çünkü. Ama her şeye rağmen karnımı tıka basa doyurmak, yine çalışanların, çabalayanların dünyasına dönmek istiyorum, bu cinayet çığlıklarından, bu sızlanmalardan bıktım artık, düşünsel yaratı, umud edebilme sevinci, düşünsel başarının zaferi, yeni keşifler istiyorum-medeniyetin nabzını hissetmek istiyorum yeniden*[549]*."*

549) Parvus'tan Schönlank jun.'a, 25 Nisan 1920, Bay Bruna Schönlank'ın özel mülkiyetinde. Zürih.

Berlin, geçmiş hayal kırıklıklarını anımsatmaktaydı. Eski faaliyet bölgesine geri dönmesi içinde derin ruhsal krize yol açmıştı. Schwanenwerder umudu bile hafifletemiyordu içinde kopan fırtınaları. Rosa Luxemburg, Schönlank, Karski ve Mehring'le birlikte mücadele edip planlar yaptığı Dresden'deki yazışleri odasıyla karşılaştırıldığında bu adanın değeri neydi ki? Bir zamanlar Trotzky'le yaşadığı gibi bir entelektüel paylaşım yaşamayacaksa eğer bütün bu lüksün anlamı var mıydı? Parvus Alman sosyaldemokrasisi içinde iyice yaygınlaşmış olan yorgunluğu, düşünsel tembelliği ve verimsizliği hissediyordu. Devrim yerini bürokratizm ve ahmaklığa bırakmış; kitlelerin bezginliğinin üstesinden gelebilecek zihinsel devrim, yeni düşünceler ve taze güçlerle bağ kuramamıştı. Genç kuşağın yeni yöntemler ve çözümler geliştirme konusundaki yeteneksizliği, hala hayata geçmemiş eski sosyalist idealleri papağan gibi tekrarlamakla yetinmesi, Parvus'un içindeki eski, mücadeleci tutkuyu tekrar alevlendirmişti. Geriye bakan bu kuşağın temsilcisi olarak hitap ettiği Schönlank'a yazdığı bir başka mektupta, partili yoldaşlarının beyinlerini hadım edişlerini muazzam bir *stakato* içinde lanetledi.

> *"Tek bir yeni düşünce yok!" diye yazıyordu Mayıs 1920'de. "Yani: yaşam yok, hareket yok, sanat yok, bilim yok, son işçi kadın, karnı doyduktan sonra ellerini kucağında kavuşturup esneyerek, her şeyin yolunda olduğunu söyleyesiye kadar güneş hareketsiz duruyor...*
>
> *Sosyalizm gerçekleştirilinceye kadar kültürün bu sözde durgunluğunun içinde köleleştirilmiş bir sınıfın o lanetlenmiş görmezden gelme ve kültür düşmanlığının bulunduğunu, bunun sonuçlarının Bolşevik pogrom politikası olduğunu kavramıyor musunuz?*
>
> *Beni vülger sosyalizmden ayıran ve her zaman ayırmış olan şey tam da budur işte: Ben sosyalizmden ve sosyalizm uğruna mücadeleden her zaman, çalışmayı*

ve hep daha çok çalışmayı, bütün kolektif güçlerin işe koşulmasını, en üst seviyede düşünsel çabayı, bütün insan ilişkilerinin düşünsel devrimcileştirilmesini, yeni düşünsel güçlerin akın ederek baskı yapmasını anladım.[550]!"

Ancak 1920 yazının ortalarında "Kaiserhof"tan Schwanenwerder'e taşınınca yeniden özgüvenine kavuştuğu görülüyor. Parvus'un Wadenswyl'deki evinin "yerine" bulduğu bu ihtişamlı ev lüksle donatılmıştı; bakımlı bahçesi, Wannsee kenarında özel kayık iskelesi vardı. Evin beyi ve onun konuklarıyla beyaz eldiveli üniformalı hizmetçiler ilgileniyordu. Schwanenwerder'de sonradan görmelerin şatafatı göze çarpıyordu, bunun Helphand'ın zevkine uygun olduğu söylenmeli. Depresyondan çıkıp neşeli bir ruh haline kavuşmuş, eski mücadele isteği yeniden uyanmıştı. Politika ateşi bütün hücrelerini sarmıştı.

Canlılık ve girişim ruhuyla tekrar *GLOCKE*'nin editörü olarak görevinin başına döndü. Derginin yönetimi, Konrad Haenisch'in 1919 yılının sonunda, Prusya Kültür Bakanı olduktan sonra devlet görevine yoğunlaşmak istediği için ayrılmasının ardından, 1914'ten önce *VORWAERTS*'in muhabiri olarak Londra'da çalışan ve savaş yıllarından beri *Verlag für Sozialwissenschaft*'ın başarılı yazarları arasında bulunan Max Beer'e geçmişti. Beer, *GLOCKE*'ye Almanya'da çıkan yayınlar arasında sağlam bir yer edindirmek için dürüstçe çalışmış ancak başarılı olamamıştı: Bernstein, Scheidemann, Wissel, Breitscheid, Quarck gibi ünlü yazarların ya da Ernst Niekisch, Erich Ollenhauer, Theodor Heuss ve Ernst Reuter gibi daha gençlerin ara sıra sundukları katkılar, *GLOCKE*'nin, her zaman haklılık iddiasında olan doçentlerin, eğitim müfettişlerinin ve halk eğitimcilerinin, alkolizm, kürtaj ve okul reformları gibi vülger sosyalizmin klasik konula-

550) Parvus'tan Schönlank'a, 6 Mayıs 1920.

rı üzerine tartıştıkları entelektüel bir dömimondun oyun sahası haline geldiğini gizleyemiyordu. 1918'e kadar "Germanicus" takma adıyla *WELTBÜHNE*'de çalışan kültürlü ve parlak muhabirlerden Robert Breuer'in derginin yönetimini devralmasıyla *GLOCKE* son kez kısa da olsa canlanma yaşadı.

Breuer, derginin çehresini tamamen değiştirme konusunda Parvus'la fikir birliği içindeydi. Bundan sonra parti organı olmayacaktı. 1920 Nisan'ında "*Sosyalist Haftalık Dergi*" olan alt başlığı "*Politika, Finans, Ekonomi ve Kültür için Haftalık Dergi*" olarak değiştirildi. Bütün cumhuriyetçi ve demokratik partilerin eylem birliğini savunan bir çizgi izliyordu. Pratikte birlik, savaş tazminatları ve iç politik tehditlerle karşı karşıya olan Almanya'nın önünde duran görevleri ancak politikanın "*ideolojiden arındırılması*"yla yerine getirebileceği yönünde propaganda yapıyordu.

GLOCKE, yayımcısının yorumlarını aylık, hatta zaman zaman haftalık olarak basmaktaydı. Bu yorumların çoğu finans politikaları ve savaş tazminatlarının çözümlenmesiyle ilgiliydi. Kolay anlaşılır ve siyasi dayanakları bakımından inandırıcı olan bu yazıların, savaş tazminatlarının uzmanlık gerektiren ekonomik sorunlarının -M.J.Bonn anekdotunda belirttiği gibi- "döviz" sözcüğünü önce "glamour girl" için bir tanımlama sanan kalabalıklara anlatılmasında önemli katkıları olmuştu[551].

Savaş tazminatları hakkında en önemli makaleler 1921 sonunda "İnşa ve Tazminat " adlı antolojide yayımlandı. Kitap akla, soğukkanlılığa, ticari düşünceye ve uluslarası ekonomik ilişkilerin normalleştirilmesine çağrı olacaktı. Parvus, acil önlem olarak Alman parasının stabilizasyonunu talep ediyordu. Banknot basımına derhal son verilmeliydi. Daha sonra madeni para kısıntısı markın değerine göre kâğıt Mark'ın kurunu düşürmeliydi. Ancak bundan sonra Almanya, Avrupa'nın yeniden inşasına katılacak duruma gelebilecekti. Fransa ise savaş tazminatını para biçi-

551) M. J. Bonn: *The wandering Scholar*, 1949, s.234.

minde talep etmekten vazgeçmeliydi. Sadece üretken ayni ödemeler Avrupa ekonomisini tekrar canlandırabilirdi. Savaştan dolayı yıkılmış bölgelerin yeniden inşası için Parvus, Avrupa'nın bütün uluslarının katılması gereken bir süper konsern oluşturulmasını tavsiye ediyordu.

Helphand'ın önerilerine, kendisini, makul düşünceler ve kapsamlı organizasyonla tüm zorlukların üstesinden gelebilecek yetenekte gören bir ekonomik rasyonalizm ruhu egemendi. Bu iyimserlik, Antant Devletleri'nin 5 Temmuz 1921 tarihli Londra Ültimatomu'nda öne sürülen fantastik para talepleri karşısında bile gerilememişti. Ültimatom Almanya'nın savaş borcunu 123 milyar altın Mark'ı olarak saptamıştı; bunun 50 milyarı hemen ödenecekti. Parvus, iyi niyetle yerine getirme politikasını savunuyordu: "*Kabul etmek acı, kabul etmemek sözkonusu bile değil!*" Taleplerin, en azından ilk 50 milyarın ödenmesi imkânsız değildi. Ona göre Almanya, tazminat taleplerini büyük bir sadakat içinde ödemeye hazır olduğuna Antant devletlerini inandırmak için elinden ne geliyorsa yapmalıydı. Ekonomik ilişkilerin afakîleştirilmesi, politikanın, savaş tazminatlarının salt ekonomik alanından çıkarılması ancak böyle mümkün olabilirdi. Şaşırtıcı bir netlikle, savaş tazminatları sorununun irrasyonel ele alınması nedeniyle doğacak siyasi sonuçlara dikkat çekiyordu.

Almanya'nın iflası, Avrupa'nın kalbinde, Bolşevizme davetiye çıkararak onu adeta batıya doğru iten siyasi bir boşluk yaratmıştı. Eğer Avrupa birleşmezse, Rus emperyalizminin üstünlüğü karşısında ne Avrupa'nın kenar devletleri, ne de Almanya tutunabilirdi. Fransa'yla ilgili olarak 23 Mayıs 1921'de şunları yazmıştı:

> "*Alman imparatorluğunu ortadan kaldırırsanız, Alman halkını gelecek dünya savaşının organizatörü haline getirirsiniz.*
>
> *Sadece iki olasılık var: ya Batı Avrupa'nın birliği, ya*

da Rusya'nın egemenliği. Kenar devletlerin oynadıkları oyun, eğer Orta Avrupa'yla Rusya'nın karşısına çıkaracakları ekonomik bir ortaklıkta birleşmezlerse, Rusya'ya katılmalarıyla son bulacaktır..

Ya Batı Avrupa endüstriyel liderliği elinde tutmak için politik olarak biraraya gelmek zorundadır, ya da ekonomik, politik ve kültürel olarak, sınırları Pasifik'ten Atlantik Okyanusu'na kadar ulaşacak olan büyük Rusya'ya tabi olacaktır...

Bu gerek Alman gerekse de Fransız kültürünün çöküşü anlamına gelecektir. O zaman okullarda çocuklarımıza, büyük Rus egemenliğine hazırlıklı olsunlar diye, şimdiden Rusça öğretsek ve Rusya tarihi okutmaya başlasak iyi olur[552]"

Bu düşünceler yeni değildi: Parvus, Almanya'nın çöküşüyle birlikte başarısızlığa uğramış olan Rusya'ya karşı güvenliği sağlamak için düşünülmüş doğu politikası sisteminin aynısını kuruyordu yeniden. O zamanlar Rusya'nın Batı'ya doğru ilerleyişini Almanya'nın zaferiyle engellemek isterken, şimdi aynı hedefe Avrupa'nın birleşmesiyle ulaşmaya çalışıyordu. Değişen sadece yöntemdi; onu bugün Avrupa birliğinin bayraktarı haline getiren anti-Rus, anti-Bolşevik kompleksi ise hala yerindeydi.

Avrupa'nın birleşmesinin siyasi gerekliliğine duyduğu inanç, yeni bir yayın için bir kez daha harekete geçmesini sağlamıştı. *GLOCKE* tribünü ona, aklından geçen iyi niyet misyonu için yeterince seçkin görünmüyordu, menzili çok sınırlı, yankısı fazla taşralıydı. Düşündüğü şey, Almanya'nın bütün cumhuriyetçi partilerinin ortak eseri olarak, aynı zamanda beş Avrupa dilinde Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca olarak yayımlanacak büyük çaplı bir ekonomi gazetesiydi. Savaş tazmi-

552) Parvus: *Aufbau und Wiedergutmachung*, 1921, S.195-198.

natları ve uluslararası uzlaşma sorunları ona göre, bütün devletlerin aklı başında ve yaratıcı güçlerini etrafında toplayacak ve ortak eylemde birleştirecek bir *dünya organını* gerektiriyordu.

Dergi için gerekli personelle bağlantıları kurmak için Parvus, politika ve ekonomi çevreleriyle olağanüstü ilişkilere sahip olmakla ünlü önde gelen Berlinli bir liberale başvurdu. Yazar, bilim adamı ve diplomat olarak isim yapmış neşeli, siyasal yetenekleri herkesçe kabul gören Suebyalı Ernst Jaeckh, danışmanlığını yaptığı Dışişleri Bakanlığı tarafından savaş esnasında Türkiye uzmanı olarak, çeşitli gizli görevlerle Balkanlara gönderilmişti. Helphand'ın dergi planı, açık fikirliliği derin bilgelik, inisiyatifi süreklilik, nezaket ve cana yakınlığı gizlilik ve ketumlulukla birleştirmiş olan Berlin Siyaset Yüksek Okulu'nun kurucusu Jaeckh tarafından coşkuyla karşılandı. *YENİDEN İNŞA* adıyla yayınlanacak olan dergi için kalem oynatacaklar, Parvus'un düşüncelerine uygun "demokrat-sosyaldemokrat-halk partisi koalisyonu" çevresinden olacaktı[553].

Parvus'un, siyaset ve ekonomi çevreleriyle var olan ilişkilerini derginin hizmetine sunmaya, ayrıca kuruluş hazırlıklarına katılmaya hazır olduğunu ifade eden Jaeckh'in tavsiyesi üzerine, derginin yazışmalarını müdürlüğünü önermek üzere görüştüğü Moritz Bonn da Jaeckh gibi liberal eğilimli bir bilim adamı, üstelik de yazardı. Lujo Brentano'nun öğrencisi olarak yüzyıl bitiminden kısa süre önce London School of Economics'de çalışmış, daha sonra gittiği Afrika'da uzun süre kaldıktan sonra Münih Üniversitesi'ne ekonomi profesörü olarak dönmüştü. Savaş yıllarını Washington elçiliğinde Kont Bernstorff'un yönetimi altında geçiren Bonn, o günlerde Versaille'de ekonomi uzmanı olarak Brockdorff-Rantzau'la birlikte çalışıyordu.

Bonn, Parvus'la karşılaşmasından derin biçimde etkilenmişti. "*Hoşnutsuz-melankolik görünümlü dev*" biçimsiz olmayan kaba yapısı, üstün zekâsı ve örgütçülük yeteneğiyle Balsac'ın roman

553) E. Jaeckh, *Weltstaat, Erlebtes und Erstrebtes*, 1960, S. 59

kahramanlarını andırıyordu. Yeni derginin önüne koyduğu politik hedef de en az yayıncısı kadar etkilemişti Bonn'u, çünkü kendisi de "dünya kültürel birliğini amaçlayan reel politika"ya ve savaş tazminatları sorununda sadakat temelli işbirliği olanağına inanıyordu. O nedenle yazılışleri yönetimini üstlenmeyi hiç tereddütsüz kabul etti.

Ancak adının derginin künyesinde yer almamasında ısrarlıydı; yazılışlerinden istediği zaman ayrılabilme olanağına sahip olmak istiyordu[554].

4 Mayıs 1922'de *WIEDERAUFBAU* dergisinin ilk sayısı, beş Avrupa dilinde ve oldukca iddialı biçimde yayımlanabildi. Ernst Jaeckh ve Moritz Bonn'un, Almanya'nın ekonomi çevrelerinde dergi adına gerçekleştirdikleri temaslar sonuç vermişti. Birkaç ay sonra derginin yazarları arasında şu isimler yer alıyordu: Kimya sanayiinden Carl Duisberg, Prusya Başbakanı Otto Braun ve Maliye Bakanı Moritz Saemisch, eski imparatorluk bakanları Walter Simons ve Bernrhard Dernburg, Hamburg-Amerika Hattı'ndan daha sonra şansölye olacak imparatorluk danışmanı Cunow, Siyaset Yüksek Okulu'ndan Theodor Heuss, Rusya Dış Ticaret Halk Komiseri Leonid Borissoviç Krasin, Siemens'ten Robert Bosch, Carl Friedrich, Karl Renner, ayrıca Alman sosyalistlerinin kaymak tabakasından Wilhelm Keil'dan Rudolf Wissel'e kadar birçok isim. Bosch, AEG, Mercedes ve Banco di Roma'nın büyük ilanları sosyalist yayımcıya, derginin yüksek giderlerini karşılamada yardımcı oluyordu.

Derginin en önemli elemanı ve en düzenli başyazarı kendisiydi. Parvus haftalık yazılarında *GLOCKE*'de işlemeye başladığı, ulusal kaosun aşılması, standart gelir ve servet vergisi sayesinde vergi sisteminin reorganizasyonu, Mark'ın devalüasyonu ve iç devlet borçlarının indirilmesi sayesinde para reformu, yıkılmış bölgelerin yeniden inşası için amaca bağlı savaş tazminatları,

554) M. J. Bonn: *The Wandering Scholar* (Almanca çevirisinin adı: So macht man Geschichte, S. 257).

enflasyonu yükselten parayla ödeme yerine ayni ödeme, bütün devletlerin uluslararası işbirliği, iyi niyet ve savaş tazminatları karmaşasının politikadan arındırılması için bütün cumhuriyetçi güçlerin birleştirilmesi.

Dış politika alanında *WIEDERAUFBAU* net ve kararlı bir batı rotası izliyordu. Yol Rapallo'ya değil, Locarno'ya çıkmaktaydı. Politikanın hedefi, diğer Avrupa devletleri tarafından eşit ve güvenilir kabul edilen, yüzünü batıya dönmüş bir Almanya'ydı. Bu Avrupa programı içinde, 1922 Paskalyası'nda Rapallo'da imzalanan Almanya-Rusya özel anlaşmasına benzer bir anlaşmaya yer yoktu. Helphand'ın müdahalesiyle Genua'daki yapılacak konferans delegasyonuna dâhil olan Moritz Bonn, bu anlaşmayı, muzaffer batılı devletlerin nezdinde Almanya'nın güvenilirliğini sarsan ve *WIEDERAUFBAU*'un güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasını istediği zaten çok zayıf olan Avrupa dayanışması zeminini tehlikeye düşürdüğünü söylemiştir. Rapolla Anlaşmasına ilişkin herhangi bir yorum yapmayan Parvus'un şef redaktörünün, esasen şansölye Ebert'inkiyle de uyuşan değerlendirmesini paylaştığı varsayılabilir.

Ancak Parvus burada açık bir çelişkiye düşmüş oluyordu. 1920 ilkbaharında *GLOCKE*'de Almanya ile Rusya arasında bir *rapprochement* çağrısında bulunan kendisiydi. Ne var ki, 1920 ve 1922 yılları arasında Rusya hakkındaki ifadelerinin bütününe bakıldığında, Rapolla Anlaşması hakkında *GLOCKE*'de ifade ettiği görüşlerin, Parvus'un, Batılı devletlerle ilgili umudunu geçici olarak yitirdiği bir panik ruh halinin sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Savunduğu dış politika aslında, devasa Rus devletinin elini kolunu bağlamak ve tecrit etmek için gerekli gördüğü Avrupalı Batılı devletlerin birliğini hedeflemekteydi. Birleşmiş bir Avrupa Rus yayılmasına karşı kale işlevi görecekti. Helphand'ın Batı rotası aslında başka araçlarla sürdürülen defansif doğu politikasıydı [555].

555) Bkz. Örneğin Parvus: "Das russische Problem", 4 Mayıs 1923 (1922) tarihli *Wiederaufbau*, Sayı 1

Başarının, fazla gürültü koparmaması ve somut olamaması *WIEDERAUFBAU*'un önüne koyduğu görevin karakterinde yatmaktaydı. Ancak bu, derginin inatçı, gerçekçi ve yapıcı çalışmasına hakettiği değeri değeri vermemenin gerekçesi olamaz. Dergi, savaş tazminatları sorununun Daves ve Youn Planı düzeyine çıkarılmasına, kin atmosferinin temizlenmesine ve Locarno'ya giden yolun adım adım inşa edilmesine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

WIEDERAUFBAU'un iç politika da etkisi daha hissedilir ve somuttu. Friedrich Ebert'in büyük bir gayretle savunduğu ve Volkspartei'ın katılmasıyla hayata geçirilen büyük koalisyon, 1922 yılının ortalarında beri *WIEDERAUFBAU*'un yazarlar çevresinde başarıyla uygulanıyordu. Savaşın sonuçlarının ortadan kaldırılması ve Avrupa'nın silahlardan arındırılmasını amaçlayan ortak irade, merkezdeki bütün demokratik partilerin birliği için güçlü bir zemin olarak görülmekteydi.

Dergi, siyasi iklimin düzeltilmesinin ötesinde, 1923 sonunda Luther, Helfferich ve Schacht tarafından gerçekleştirilen para reformu için son derece değerli olan ön çalışmayı yapmıştı. Rentenmark'ın değiştirilmesiyle ilgili teknik ayrıntılar *WIEDERAUFBAU* tarafından geliştirilmiş olmasa da, derginin Alman parasının yenilenmesinin teorik ve yazınsal zeminini hazırladığı doğrudur.

Her şeye rağmen *WIEDERAUFBAU* dergisi Weimar Cumhuriyeti'ni yayın florasında son derece ilginç bir çiçekti. Daha da ötesi vardı: Sosyalist Parvus'un editörlüğünde, derginin künyesinde adı geçmeyen liberal bir ekonomi profesörü tarafından redakte edilmesi yetmezmiş gibi, giderlerinin bir bölümü de Volkspartei üyesi önde gelen bir sanayici tarafından finanse ediliyordu. Profesör Bonn gibi, adının künyede geçmesini istemeyen bu gizli katılımcı, siyasi hırsları olan, ekonominin tuttuğunu koparan lideri, Rhein ve Ruhr bölgesinin sanayi kaptanı Hugo Stinnes'ten başkası değildi. Bu tuhaf adam çağdaşlarınca ekonominin alşi-

misti olarak görülüyor, "*patriark, Commis voyageur ve uçan Hollandalı kırması*"ymış[556] hissi uyandırıyordu. Yüzüne ürkünç-ekzotik bir ifade kazandıran son derece sık ve siyah Asurlu sakalıyla dikkat çeken bu adam, savaş konjonktüründen ustalıkla yararlanmayı bilmiş ve sahibi olduğu kömür ocaklarıyla nakliye şirketlerini tröste dönüştürmüştü. Deutsche Volkspartei'ın parlamento milletvekili sıfatıyla ve Ruhr Bölgesi Sanayii temsilcisi olarak, Almanya'nın savaş tazminatı politikası üzerinde belirleyici etkide bulunuyordu.

Başlangıçta Stinnes ve Parvus'un pozisyonları birbirine taban tabana zıttı. Dev boyutlarda düşünmek ve planlamak alışkanlığı dışında çok az ortak yönleri vardı. Parvus, Wirth ve Rathenau'un yükümlülükleri yerine getirme politikasından yana olduğunu kesin bir dille açıklamıştı. Oysa Stinnes, 1922 yılına kadar Versailles Anlaşması'na karşı aktif muhalefeti sürdürmüştü. Ancak Nisan 1922'de Fransa karşısında tavizler vermeye hazır bir politikaya dönüş yaptı. Aynı ay içinde *CONFEDERASYON GENERALE DES COOPERATİVES DE RECONSTRUCTION DES REGIONS DEVASTEES* başkanı Fransız Marquis de Lubersac'la hükümetlerini atlayarak, Kuzey Fransa'nın yeniden inşasına, Almanya'nın katılmasını sağlayacak bir Mal Tedarik Anlaşması imzaladılar.

Bu anlaşmayı imzaladıktan sonra, artık Helphand'ın iyi niyet-yayını *WIEDERAUFBAU*'a sessiz sedasız ortak olmasına küçük bir adım atması yetmişti. Ancak ikisinin ilişkisi öyle gizli ele alındı ki, kamuoyuna ve hatta derginin şef redaktörü Profesör Bonn'a bile derginin finans aranjmanı hakkında hiçbir bilgi sızmadı[557]. Stinnes'in hisseninin miktarı hakkında da hiçbir şey öğrenilemedi.

---

556) Harry Graf Kessler: *Walther Rathenau, sein Leben und sein Werk*, 1928, S. 294.

557) Bu anlatım, Breuer'in çalışma arkadaşı ve daha sonra Ernst Jaeckh'in eşi Martha Jaeckh'in verdiği bilgilere dayanmaktadır. Bayan Jaeckh Stinnes'in vekilleriyle toplantılara bizzat katılmıştır. Yazarlar çok yönlü yardımlarından dolayı Bayan Jaeckh'e özel teşekkür borçludur.

Hugo Stinnes kuruluş sermayesine katkıda bulunmasına rağmen dergi, birkaç ay sonra mali sıkıntılar yaşamaya başlamıştı. Beş dilde yayımın masrafları, yayıncının hesaplamalarını ve öz kaynaklarını fazlasıyla aşıyordu. Öte yandan teknik organizasyonun da çok eksiği olduğu görülmüştü. Çeviriler çoğu zaman geç teslim edildiği için dergi güncelliğinden çok şey yitiriyordu. Bu girişimi tek başına sürdürebilmesi mümkün olmadığı için Stinnes'ten para desteği istemek zorunda kalan Parvus, ortağıyla yaptığı pazarlıklarda başarılı olamayınca zorbaca bir şantaja başvurdu; dergiyle ilişkisini açıklama tehdidiyle Stinnes'ten bir miktar daha para -son kez- koparabilmişti[558].

Fakat bu para da derginin daha uzun süre suyun üstünde kalmasını sağlayamadı. 1923 yılı ortasında Moritz Bonn, yayıncının ne organizasyon anlayışı, ne de personel politikasıyla uyuşmadığını söyleyerek yönetimden istifa etti. Bonn'un istifasıyla, projeye, çoktan zamanı gelmiş merhamet darbesi indirilecekti. 51. sayının ardından dergi 17 Eylül 1923'te yayımını durdu. Locarno yolu ona çok uzak gelmişti.

Parvus, politika üzerinde etkili olabilmek için sadece *GLOCKE* ve *WIEDERAUFBAU* gibi dergileri kullanmakla kalmamış, savaş yıllarından beri çevresinde topladığı ve şimdi iktidarın kilit pozisyonlarına ulaşmış özel arkadaş çevresini de bu amaçla harekete geçirmişti. Sosyalist bakanlıklardaki bürokratlarla ilişkilerini canlı tutmak ve daha da geliştirmek için çok çaba ve para harcadığını biliyoruz. Schwanenwerder'e yerleşmeden önce, zaman zaman "Kaiserhof"ta dostları için sazlı sözlü davetler veriyordu. Zengin *ziyafetlerden sonra*, davetlilere dünya politikasının sorunları hakkında dersler vermeyi ihmal etmezdi. Hatta bu konuşmaları diplomatik konuklar ve yabancı gazeteciler için Fransızca yapıyordu: Kont Kessler'in 14 Ekim'de hayranlıkla günlüğüne not

558) Martha Jaeckh'in yazara mektubu, 28 Aralık 1958.

düştüğü gibi fransızcayı aksanlı fakat hatasız konuşuyordu[559].

Schwanenwerder'e yerleştikten sonra bu davetler daha ailevi ve mahrem oldu. Helphand'ın villası, sosyalist cemiyet toplantılarının ve büyüklü küçüklü parti yöneticileriyle içki akşamlarının sahnesi haline geldi. Aile şenlikleri tarzında daha iddialı *partiler* daha çok devletin üst düzey sorumluları için düşünülmüştü. Bunların arasında Parvus'un son derece uygun bir sözleşmeyle yayınevine bağladığı Scheidemann, Prusyalı Kültür Bakanı Haenisch, sosyal-demokrasi'nin başkanı Otto Wels, Berlin'deki Saksonya elçisi Georg Gradnauer, Başbakanlık basın şefi ve daha sonraki Polonya elçisi Ulrich Rauscher, daha sonraları Polonya elçiliğine atanacak olan her işin adamı, ağzı sıkı özel kurye Viktor Naumann ilk göze çarpanlardır. Helphand, Berlin'de çok tanınan ve Alman-Fransız ilişkilerinin düzeltilmesi için büyük çaba sarfeden iki Fransız; Profesör Heshard ve Haguenin'le de görüşüyordu..

Özel konuklar dışında, gazetelerini büyütmek için kredi veya avans isteyen sosyalist taşra gazetecileri; matbaa ve parti binaları edinmek için yardım uman lokal parti sekreterleri gibi istenmeyen ricacılar da geliyordu. Bunların çoğu Schwanenwerder'den eli boş dönmezdi.

Helphand'ın yakın dostlarından şansöyle Ebert, kişisel nedenlerle olmasa da sunulan konukseverliği kullanma konusunda rahat değildi; Schwanenwerder'de ağırlananların arasında görünmek bile istemiyordu. Parvus'la ilişkisi gizli, sessiz ve derin izler bırakmadan gelişiyordu. Ancak şansölyenin önemli siyasi meselelerde Parvus'a kulak verdiğinden kuşku duyulmaması gerekir. Scheidemann'ın anılarında, "Rus"tan, "*Ebert'le iyi arkadaş olan Dr. Helphand*"dan sözetmesi nedensiz değildir; burada kıskanç-

559) Kessler, Günlükler, 1962, S.203: Kessler "muazzam şişman bir Sokrat'tan" söz ediyor.. "ruhu aynı bedeni gibi kapsamlı görünüyor..."

lık ve rekabet duygularının da rol oynamış olabileceği düşünülmelidir[560]. Profesör Bonn da anılarında, Parvus'un her istediğinde telefonla şansölyeye ulaşabildiğini yazmaktadır[561]. Fakat Ebert her zaman mesafeli davranıyor, kibir duygusu ve mevki hırsının Parvus tarafından tatmin edilmesine seve seve izin veren Scheidemann'la aynı seviyede olmamaya çalışıyordu. Helphand'ın *tavsiyelerini* dikkatle dinliyor ama söylediklerini birer sosyalist öngörü olarak benimsemiyordu.

Parvus'un genç sosyalist kuşağın eğitimi içinde çok çaba sarfettiği söylenmelidir. Genç kuşağın en aktif temsilcilerini Schwanenwerder'e davet ederek sosyalist teori ve pratik hakkında konferanslar vermeyi seviyordu. İçlerinden ikisi onun özel sempatisini kazanmıştı. Bunlardan biri, Robert Breuer tarafından *GLOCKE*'nin yazılışlerinde gazeteci olarak yetiştirilmiş, Helphand'ın güvenini kazandığı için özel sekreterliğini yapmış, bugün ise Berlin gazetesi *TELEGRAF*'ın etkin yayımcısı Arno Scholz'du. İkincisi ise Bruno Schönlank'tı. *LEIPZIGER VOLKSZEITUNG*'da çalışırken büyük destek gördüğü eski şeflerinden birinin oğluna destek çıkarak eski bir şükran borcunu da ödemiş oluyordu. Genç yazar, savaş yıllarında kaleme aldığı şiir ve dörtlüklerle öne çıkmıştı ve o zamandan beri de Helphand tarafından destekleniyordu. Schönlank'a yazdığı 19 Mart 1920 tarihli mektubunu, "*şairlik sanatınızla henüz saraylar elde edemediğinizi varsayıyor ve bu nedenle ekte 5.000 Mark'lık bir çek gönderiyorum*[562]" diye bitiren zevk düşkünü tüccar Parvus'un sanatı sessiz sedasız korumaya çalıştığı da unutulmamalıdır.

Parvus'un Schwanenwerder'deki pırıltılı yaşamının derinlerinde sessiz bir melankoli ve hüzün yattığı söylenebilir. Kuşkusuz sözünün hala ağırlığı vardı, tavsiyeleri hala çok yönlü etkiler

560) Ph. Scheidemann: *Memoiren*, Cilt 2, S.384.

561) Yazara 20 Şubat 1958 tarihli mektup

562) Bruno Schönlank'ın mülkiyetindedir, Zürih.

uyandırıyordu, ama çevresindeki vasatlık canını acıtmaktaydı. Savaş öncesi yılların anıları içinde hüzün ve öfke patlamalarına yol açıyordu. Şu Scheidemann, Wels ve Naumann gibilerinin, artık barikatın öbür tarafından duran Trotzky ya da Clara Zetkin gibi savaşçı karakterlerle karşılaştırıldığında ne önemi vardı? Yeni dostlarının onun devrimci geçmişiyle pek ortak yanlarının olmadığını hiçbir şey unutturamıyordu. Bunlar -Gustav Mayer'in söylediği gibi Moabit'ten Köpenick'e kadar[563]- ufukları dar, iyi niyetli, hoş küçük-burjuvalardı. Yüreksiz, devlet adamı inisiyatifinden yoksun, kişisel ışıltıları olmayan ruhsuz birer Bebel-Yedeği'nden fazlası değillerdi. Ve daha da acısı: Konrad Haenisch dışında hiç biri bu ilişkiyi açıktan savunma cesaretini gösteremiyordu. Yaşamları pahasına bilgiyi canlı tutan; onu hasımlarına karşı sözle ve yazıyla savunan, yeteneklerine ve hizmetlerine uygun resmi konuma kavuşması için nüfuzlarını kullanan dostları neredeydi? Hiç biri yoktu! Cumhuriyette kendisine yer bulamamış, hiç bir görev, hiçbir rütbe alamamıştı. Parvus, kendisiyle geceleri ilişki kurulan, fakat Berlin'in ana caddesi "Unter der Linden"de karşılaştıklarında yanından hızla uzaklaşılan "*gece güzeli*"ne benziyordu.

Parvus'un aklından geçenleri sadece Haenisch tahmin edebiliyordu, sadece o Parvus'un "hayata küstüğü"nü hissetmişti[564]. Ama Parvus'un bu duygusu sadece dış yaşam koşullarıyla değil, aynı zamanda kendi hayatıyla da ilgiliydi. Artık hayatının sonbaharında güçlerini boşa harcadığını, sürekli bu yönde çalışmasına rağmen büyük eseri gerçekleştirediğini kendisine itiraf etmek zorunaydı. Düşüncelerini, boşlukta uçuşan kıvılcımlar gibi sönüp giden deneme ve makalelerde ortaya koymuştu. Savaştan önce Rudolf Hilferding'le birlikte modern kapitalizm üzerine bir

563) G. Mayer: *Erinnerungen-Vom Journalisten zum Historiker der deutschen Arbeiterbewegung*. 1949. S. 308.

564) K. Haenisch: Agy., S. 44

incelemeye başlamış olduğunu anımsadı. Arkadaşları bu çalışmanın onun temel eseri olmasını, Hilferding'in ise bu zorlu çalışmaya profesyonel katkı sunmasını bekliyorlardı. Gerçekte ise Hilferding ünlü "Finans Kapital"ini tamamlamış, kendisi ise alelacele, çalakalem bir broşür dizisi üretmenin ötesine geçememişti. Kendisini suçluyor, çalışmalarını bütünleştiremediğini düşünüyordu; parçalara dağılmış ve başkaları tarafından alınıp yeniden biçimlendirilmiş fragmanlardı bunlar, öyle ki düşüncelerini artık kendisi bile tanıyamıyordu. Yazıları Peer Gynt'in soğanı gibiydi; katmanları çoktu, ama bir türlü cücüğüne ulaşılamıyordu[565].

Eğer ömrü yeterse son eserini kaleme alacaktı; son on yılın sosyalist teori ve pratiğinin bilançosunu çıkarmak istiyordu. Engels'in "*Anti-Dühring*"i ya da Bebel'in "*Kadın ve Sosyalizm*"i gibi anımsanacak, kalıcı bir çalışma olacaktı bu. Dostlarının yüreklendirmesiyle sona ermekte olan bir çağın bilançosunu çıkarmanın kendisinin görevi olduğunu söylüyordu. Fakat bu kez de söz konusu çalışma bir türlü uygulama safhasına geçemedi. Parvus, siyasi vasiyeti sayılabilecekbir eser kaleme almak yerine, Fransa'nın yeniden inşası işini üstlenecek Avrupa çapında süper bir konsern kurmanın derdine düşmüştü. Sonunda planladığı çalışma ince bir broşür olarak çıktı, beş dilde aynı zamanda yayımlanmıştı ama asla onun Geist'ının anıtı niteliğinde değildi[566].

1923 yılı sonlanırken, Parvus'un çevresi gözle görünür biçimde sessizleşti. Dostları daha seyrek ziyaretine geliyor, daha kısa kalıyorlardı; sohbetler önemsizleşmişti. Parti çevrelerinde Parvus'un siyaset sahnesinde son rolünü oynadığı ve artık sahneden çekilmesi gerektiği konuşulmaktaydı. Sadece cumhuriyet düşmanı basın saldırısına bir türlü son vermiyor; villasında yaşadığı ahlaksızlıklar, sosyal-demokrasi üzerinde ahlak bozucu etkisi

565) A. Litwak: *Geklibene Schriftn* (jiddisch), 1945, S. 254 ve devamı.

566) Parvus: *Der wirtschaftliche Rettungsweg*, 1922.

ve savaş ticaretinden kazandığı efsanevi serveti hakkında çeşitli öyküler basmaya devam ediyordu. Adı cumhuriyete karşı başlatılan sürek avının sembolü haline gelmiş, nefret duygusu kör, öldürme hırsına dönüşmüştü. Ehrhardt'ın gizli teşkilatında elden ele dolaşan ortadan kaldırılacak kişiler listesinde Helphand isminin bulunması tesadüf değildi[567]. Walther Rathenau'un sağ radikal fanatikler tarafından katledildiği günlerde, Bracht ve Krull adlı iki eski subay Parvus'a suikast girişiminde bulundu. 22 Eylül 1922 tarihli *VORWAERTS*'in bildirdiğine göre, Helphand'ın Schwanenwerder'deki villası havaya uçurulacaktı. Ancak saldırı daha önce ortaya çıkarıldı ve engellendi.

Suikast başarılı olmuş olsaydı, artık kendisinin sadece gölgesi haline gelmiş Parvus'u hedef almış olacaktı. Bazı gazeteler Schwanenwerder'de hafifmeşrep kızlarla yaptığı âlemler hakkında masallar uydurmaya devam ederken, o kırgın, ölümün her an kapısını çalabileceği bir adamın yaşamını sürmekteydi. *WIEDERAUFGABE*'nin kuruluşu ve yayınlanması Parvus'un iradesinin son kez şahlanışını sağlamıştı. Eylül 1923'te dergi yayın hayatından çekilince o da siyaset sahnesine veda etti. Ağır romatizmal şikâyetler ve kalp spazmları nedeniyle 1920'den beri defalarca Marienbad'da kaplıcalara gitmek zorunda kalmıştı. Artık huzura ve bakıma muhtaç halde, İsviçre'den sınırdışı edildikten hemen sonra evlendiği, politikayla uzaktan yakından ilişkisi olmayan, genç sekreter kızla sakin bir aile yaşamı sürdürüyordu; bir de kız çocukları olmuştu. Karısı büyük bir özveriyle sağlığıyla ilgileniyordu ama Parvus'un bütün gücü tükenmişti. Dur durak bilmeyen vahşi bir yaşam sona ermek üzereydi. Fiziksel ve ruhsal olarak tükenmiş vaziyette 1924 yılını adeta kendisini sürükleyerek geçirdi. Sonunda 12 Aralık 1924'te geçirdiği felç sonucu yaşama veda etti.

---

567) E. Von Salomon *Der Fragebogen*, 1951, S.128.

SONSÖZ

Parvus 17 Aralık'ta Wilmersdorf krematoryumunda yakıldığında, hiç bir parti bürosu ve hiç bir resmi makam bayrağını yarıya indirmedi. Basın ölüm haberini açık nefret duyguları, ferahlama biraz da ölçülü bir saygıyla vermişti. Az sayıda arkadaş ve dostunun geldiği törende, Parvus'un yaşamına uygun olarak ne tutku, ne de duygusallık vardı.

Çeşitli zamanlarda yararlandıkları tavsiyeleri ve cömert yardımları için teşekkür eden SPD Başkanı Otto Wels, Parti adına değil, kendi adına konuşmuştu. Wels'in yanı sıra, Helphand'ın siyasi çalışmasını ve *SAECHSISCHE ARBEITERZEITUNG*'un gelişmesi için yaptığı hizmetleri anlatan Georg Gradnauer ve Robert Grötzsch söz aldılar. Merhuma bağlılıklarını hiçbir zaman inkar etmemiş olan Danimarka sendikalarının gönderdiği delegasyon alçak gönüllülükle arka sıralarda saf almıştı.

Parvus'un yayın şirketleri, kurucularının ölümünden sonra ancak birkaç hafta daha ayakta kalabildiler. *GLOCKE*, altı hafta sonra yayımını durdurdu; bu süre içinde sadece cenaze törenin-

de yapılan konuşmaları yayınlamıştı. Hemen sonra Sozialwissenschaften Yayinevi de dağıldı. Berlin'deki serveti, miras kalan yükümlülükleri karşılamaya ancak yetmişti. Schwanenwerder'deki evi iyice arayan ailesi ve arkadaşları ne bir vasiyetname, ne de siyasi bırakıt anlamına gelecek bir belge bulabildiler. Durum çok esrarengizdi, çünkü Parvus'un servetinin bu kadar kısa sürede eriyip gitmesi olası görünmüyordu. Paranın bir kısmının İsviçre'de gizli hesaplara yatırılmış olduğu söylentileri dolandı ortalıkta, ama bunu kanıtlamak olanaksızdı. Parvus, ailesinin geleceğini güvence altına almadan ölmüştü.

Artık anısı sadece anti-cumhuriyetçi propaganda da yaşatılıyordu. "Kasım canisi", rüşvetçi "sosyal-şovenist" olarak polemik yazılarında ve yergilerde dolaşıyordu ruhu; adı, gericiler ve milliyetçilerin elinde umacıya dönüşmüştü. Almanya'yı felakete götürecek yolu onunla açmışlardı.

Alman sosyal-demokratları ise, Parvus'un adını ağızlarına almamayı, onun yaşamını ve eserlerini unutmayı yeğlediler. Saygın partililer ailesi bu ahlaksız oğullarından kurtuldukları için gizliden gizliye rahatlamışlardı. O -herkesin bildiğini sandığı gibi- bir vurguncu, bir savaş taciri ve bir hovarda değil miydi? Parvus'un kişiliğini, kesinlikle uzak durulması gereken bir "zihniyet ve iş" karışımından ibaret gören Friedrich Stampfer'in sözlerinin[1] birçok partili adına sarfedildiği açıktır. Schwanenwerder'de verilen ziyafetlerden birine davet edilen, fakat tiksintiyle -ve aç- geri dönen aygın ve dürüst Württembergli sosyal-demokrat Wilhelm Keil'ın yargısı da son derece serttir; böyle bir dünyanın onun düşünceleriyle ve sosyalizmle en ufak ortak yanı olmadığını söyler[2].

Parvus'u tiksinti ve utanç duymadan anımsayan arkadaşlarının sayısı yok denecek kadar azdı. Georg Gradnauer'in cenaze töreninde Helphand'tan alıntıladığı "*yaşamın yüksek dalgalarını sevi-*

1) Nisan 1957

2) W. Keil: *Erlebnisse eines Sozialdemokraten*, 1948, Band 2, S. 202.

yoruz" sözleri, sanırız onu oldukca iyi anlatmaktadır. Arkadaşları, dalgaların üstünde gezinmeyi seven bu yürekli adamın peşinden gitmemiş olsalar da, sahnelediği oyunu büyülenerek ve hayranlıkla izlemişlerdi. Helphand'ın kişiliğinin kutsallık inancından, ruh ve karakter uyumundan, düzen ve alçakgönüllü insancıllıktan yoksun olması rahatsız etmiyordu onları. Parvus'un başına buyruk davranışlarına; güvenilirlik ve itaat değil ama canlılık ve düşünsel cesaret konusunda ön sırayı kimseye kaptırmamasına aldırmıyorlardı. Bu kişiliğin hakkı ancak, bu arkaik görkemi, yasa tanımazlığı ve eşsiz olma halini anlayabilecek sonsuz hissedebilme yeteneğinden kaynaklanan uygun bir hoşgörüyle verilebilirdi. Zaten Parvus'un kişiliğinin hakkını vererek değerlendirenler sıradan insanlar değillerdi. Profesör Bonn, Parvus'u Balzac'ın roman kahramanlarının ete kemiğe bürünmüş hali diye tanımlamıştı. Haenisch "vahşi Rönesans insanı"ndan söz ediyordu, Maximilian Harden ise Dostoyevski tarafından betimlenmeyi hak ettiğini düşünmekteydi.

Helphand'ın ömrü boyunca Alman partisinde yapayalnız kalmasının nedeni dizginlenemez enerjisiydi. Daha savaş başlamadan önce Alman sosyal demokrasisinin yazılmamış tüm yasalarını çiğnemişti; zenginliğe hayranlık duyuyor, tek eşliliği küçümsüyor, ama kendisi de böyle yaşamaya çalışıyordu; riskli ve çoğu kez kirli ticari pratiklere eğilimliydi. Alman partisinin küçük burjuva atmosferine boyun eğmeyi reddederek kendi kendisini tecrit eden Parvus'un, kişisel yaşam tarzı ve gerçek sosyaldemokrasi tarafından reddedilmesine rağmen gündelik hayatta harfi harfine uyulan burjuva ahlak kavramlarına duyduğu küçümseyici tavrı, Alman partisinin devrimin liderleri hakkında tasarladığı püriten tabloyla çelişiyordu. Hiçbir zaman ne kişisel, ne de düşünsel düzeyde, uzlaşmayı kolaylaştırabilecek bir yaklaşım sergilemedi. Otoportresi içerdiği gerçeklik dozu bakımından ilginçtir:

"Düşünce alanında uzlaşma tanımıyorum. Ben her şeyi eleştiririm; devrim ve sosyalizm, iyi ve kötü, adalet ve ahlak kavramları dahil...

Çünkü ben, sizin gibi duygulara, programa, işitilene, söylenene, geleneğe ve rastlantısal koşullara göre devrimci olanların anlayamayacağı biriyim: ben düşüncenin devrimcisiyim[3]*."*

Bu arada başarılarından duyduğu gururun, kendisinin neden olduğu başarısızlıkların ikrarını yeterince gizleyemediği görülüyor. İnsan olarak Parvus'la birlikte teoriysen Parvus da unutulmuştur. Ancak bunun nedeni kişisel olmaktan çok nesneldi. Güçlü bir iyimserlikle belirlenmiş sözün gücüne inanan Parvus da Marx gibi dünyayı sadece tarif etmek veya açıklamakla yetinmiyor, değiştirmek istiyordu. İktidara giden yolu göstermeyi amaçladığı yazılarının fazla başarılı olduğu söylenemez. Parti'yi ileriye doğru itmek için kullandığı kırbaç darbeleri, kötü niyet ve demagoji olarak suçlandı. Pek az partili, onun düşünce ve planlarını gerçekten anlayabilmişti. Teorisi, kitle ajitasyonunda kullanılamayacak kadar karmaşıktı. "Hem, hem de"nin devrimci pratikle ilgili orta yoluna işaret eden düşünce sistemi; eylem için kılavuz olarak tamamen akla dayanılarak geliştirilmişti ve dolayısıyla Parti'nin ne sol, ne de sağ kanadını ateşleyebiliyordu. Radikaller, gündelik işleri fazla önemsemesi ve sendikaların işlevini abartmasıyla, reformistler ise, devrimci palavraları ve polemikçi saldırganlığıyla dalga geçiyorlardı. İki kanadın da teorik yapının bütününü göz önüne almadan parçada eleştiri yaptıkları söylenmelidir.

Ancak bu seçmeci değerlendirmenin suçlusu büyük ölçüde Parvus'un kendisiydi. Çünkü evrimle devrimi birleştirmek isteyen devrimci gerçekçilik teorisi, bölük-pörçük, başını sonu olmayan kocaman bir taslak, büyük bir fikir olarak kalmıştı. Taşları bir

3) Parvus: *Im Kampf um die Wahrheit*, s. 45.

türlü üst üste koyamayan Parvus'un düşünce ve planları, çağdaşlarının kesinlikle görmezden gelemeyeceği sayısız makale ve broşür içine dağılmıştı. Kurduğu sistemi toparlamayı ihmal eden Parvus, yaşamının son yıllarında sözünü ettiği *büyük eseri* tamamlamaya da fırsat bulamadı. Dolayısıyla kendisini Peer Gynt'le kıyaslamakta son derece haklıdır. Teorisi, kitlelerin beyinlerinde yer edemediği için neredeyse hiçbir etki bırakmadan sönüp gitmiştir. Ordusu olmayan bir stratejist olarak sonunda hayatı boyunca olmaktan korktuğu şey olmuştu: Yazar ve entelektüel.

Fiili siyasette neden kabul görmediği de bununla açıklayabilir. Parvus'un geliştirdiği teorinin uygulanabilirliğini göstermesi mümkün olamadı, çünkü bu hususta fazla beceriksiz, fazla sallantılıydı. Dostu ve öğrencisi Trotzky'le birlikte baş rol oyuncuları olarak siyaset sahnesine çıktıkları 1905 Rus Devrimi, Parvus için ilk liyakat sınavlarından biri olmuş, fakat o bu sınavı geçememişti. İşçi Sovyetleri'nin lafta büyük savunucusu, bu kurumun fiili idaresini de üstlenen adam olmayı beceremedi (bk. S.347 9. satır.....). Zekası, kitleleri kendi iradesine tabi kılmaya yetecek kadar kıvrak değildi. Aslında o ne halk kahramanı olabildi, ne de sade vatandaş.

İkinci kez fiili siyaset yapmayı denediğinde ise daha hazırlıklıydı. Çıraklık dönemini, daha sonra başarıyla pratiğe geçirdiği belirli bilgileri edindiği Türkiye'de geçirmişti. İktidar mücadelesi her türlü araçla sürdürülmeliydi. Eğer hedefe hizmet edecekse hiç bir silah hor görülmemeli, hiçbir müttefik küçümsenmemeliydi. Parvus eskiden, kurulu düzenin bütün kalelerini işgal etmeyi, geçici her koalisyon ortağından amaçları doğrultusunda yararlanmayı öğütlerken, artık bu reçeteyi topyekun siyasi mücadele stratejisi olarak genişletmişti.

Bu dramada kendisinin hangi rolü oynayabileceğini de Türkiye'deki deneyimlerinden öğrenmişti. Onun yeri kulislerin bulunduğu ve talimatların verildiği sahne arkasındaydı. Parvus -servete ve saygınlığa ulaştıktan sonra- güçlülerin masasında oturma-

nın yararlarını görmüştü. Aslında kendi başına güç ne iyi ne de kötüydü; önemli olan gücün nasıl kullanılacağını bilmekti.

Bu bilgileri savaş esnasında dev bir zeminde sınamak Parvus'a uygun değildi. Savaş ona göre sosyalizme giden kapıyı aralamıştı. Çarlıkla birlikte Avrupa gericiliğe de düşecekti. Bu hedef için her araç, her müttefik kabulüydü. *Uğursuz ittifakı* kulis arkasında gerçekleştirmişti. Almanya, Rusya'daki devrimci hareketi destekliyordu; Bethmann Hollweg ve Hindenburg sosyalizmin yöneticiliğine terfi ettiler. Alman imparatorluk diplomasisi, kapitalizmin mezarını kazmaya etkin biçimde katılacaktı.

Evdeki hesabın çarşıya uymamasının, Parvus'un olasılık olarak bile değerlendirmediği iki nedeni vardı. Rus proletaryası devrimin, ama hem kapitalizme, hem de sosyalizme karşı gerçekleştirilen bir devrimin öncüsü olmuştu. Avrupa'nın demokratik sosyalizmi hiç beklemediği bir anda sola ve sağa karşı yürütmek zorunda kaldığı iki cepheli bir savaşın içine düştü. Savaş, Kasım 1918'de silahlar bırakılmadan önce yitirilmişti. Geleneksel anlayışa sahip Avrupa sosyalizmi Birinci Dünya Savaşı'nın baş mağlubuydu.

Neredeyse sonuna kadar kabullenmeyi reddettiği Almanya'nın askeri yenilgisi Helphand'ın felaketi oldu. Eski düzenin bir parçası haline geldiği için yıkımı zarar görmeden atlatması mümkün değildi. Ustaca manipüle edebileceğini sandığı "akıl hileleri" onu da alt etmişti; hem de savaştan sonra sıradan bir istatistikçiye dönüştürecek kadar.

Parvus yenilgi sürecini gerçek bir trajedi olarak yaşamadı, çünkü politikacı, teoriysen ve sosyalist Parvus dışında bir de, yıkımdan büyük bir ganimetle çıkmış iş adamı Parvus vardı. Tek bir ata oynamak onun tarzı değildi. Politikayı ticari işlerini verimli kılmak için kullanmış, bazen de ticaret politikaya hizmet etmişti. Politika ve ticaret, artık birbirinden ayrılamayacak kadar içiçe geçmişti.

Helphand'ın Weimar Cumhuriyeti'nde siyaset sahnesinde

yeniden yer edinememesinin nedeni bu dikkat çekici zenginlik, alışılmadık tarzda edinilmiş bu servetti. Devenin iğne deliğinden geçmesini, zengin olmuş bir sosyalistin inançlarına sadık kalmasından daha olası gören kökleşmiş düşünceye karşı boş yere direndi. Alman sosyalistlerden birinin zamanında Belçikalı Vandervelde için söylediği şu sözler Parvus için de geçerliydi: "O sosyalist olamaz, şampanya seviyor."

Parti çoğunluğunun sosyalist ekonomi spekülatörlerine sempati duymadığı herkesin malumuydu. Fakat Parvus, partili yoldaşlarının kendisine duydukları antipatiyi güçlendirmek için her şeyi yapıyordu. Siyasi iktidarın parayla satın alınabileceğine inanmıştı; hareket tarzını da bu inanç belirliyordu. *Mağripli* yöntemlerle Weimar Cumhuriyeti'nin siyaset sahnesine bir kez daha çıkmaya uğraşıyordu. Kullanılan araçlarla karşılaştırıldığında başarı hiç denecek kadar az oldu. Buna rağmen Parvus partili yoldaşlarının üzerinde, gazeteci ve teoriysen olarak bıraktığı etkiden daha büyüğünü *Mağripli* olarak bırakmıştı. Yazar, politikacı, devrimci Parvus'u hatırlayan yoktu, ama safa pezevengi Parvus hiç unutmadı.

Parvus'un Weimar Cumhuriyeti'nin sosyal- demokrasisi tarafından tarihin sandık odasına gönderildiği herkes için açık, ancak Godesberg Programı'nın partisinin de onu aynı muameleye layık gördüğü söylenmelidir; modern SPD'nin tarihinde Parvus adının hiçbir önemi yoktur, özel olarak anılmayı hak eden hiçbir şeyi temsil etmez. Parti'nin 100. Yıl jübile yayınlarında Helphand'ın düşünceleriyle ilgili her türlü tartışmadan kaçınılmıştır. Parvus'un adı fotoğraflarda görüldüğü yerlerde öylesine geçmektedir. Hatta adı bile sorun yaratıyor gibi görünüyor. Yeni *VORWAERTS* 1 Mayıs 1957'de, Lenin'in Almanya'dan geçişiyle ilgili Paul Olber'in bir anısını yayınladı. Redaktörler, bu anı makalesinde adı geçen Parvus hakkında o kadar az şey biliyorlardı ki, onu okurlarına Konstant Parwus olarak tanıttılar.

Alman sosyal demokrasisinin attığı gerçekten tuhaf bir saf-

radır: Marx, Engels, Kautsky, Luxemburg, Parvus. Marx'ın büyük bir tutkuyla talep ettiği geçmişten kopuşu, modern sosyalistler, Parti'nin kurucularının düşünemeyecekleri ölçüde radikal tarzda gerçekleştirdiler. Ancak böylece parti burjuva geçmişten değil, kendi geçmişinden kopmuştur.

EK
TROTZKY'NİN "9 OCAK 1905'E KADAR" ADLI BROŞÜRÜNE ÖNSÖZ
CENEVRE 1905

Münih, 18 (31) Ocak 1905

9 (22) Ocak, yani Kanlı Pazar, Rusya tarihinde yeni bir çağ açmış, Rusya, gelişiminin devrimci aşamasına girmiştir. Eski düzen parçalanırken, hızla yeni siyasal formasyonlar oluşuyor. Aslında devrimin propagandası olayların önünden gittiği için, devrimci düşünceler ütopik görünüyordu. Oysa bugün olaylar zihinleri devrimcileştiriyor ve devrimci taktik devrimci gelişime yetişemiyor. Devrim politik düşünceyi hızlandırıyor; bir kaç gün içinde, kitleler hükümete, hükümet biçimine karşı, parlamenter düzende bile mümkün olamayacak eleştirel ve net bir tutum aldılar. Yukarıdan reform düşüncesi kesin biçimde reddedildi ve bağıntılı olarak Çar'ın ulusal misyonuna inanç azaldı. Rus kamuoyu kısa süre sonra meşruti monarşi düşüncesinden koptu. Daha dün ütopik görünen geçici hükümet ve demokratik cumhuriyet düşüncesi siyasi gerçeklik kazandı.

Devrim bütün siyasi akımlara ve görüşlere damgasını vurarak muhalefeti birleştiren mayayı oluşturuyor. Ortak devrimci görevler, partiler arasındaki farkları ortadan siliyor. Liberalizm ide-

olojisi devrim tarafından gidebileceği en uç siyasal noktaya taşınıyor. Liberal partiler, gerçekte olduklarından daha radikal tavır alıyor, dayandıkları toplum katmanlarının yardımıyla hayata geçirebileceklerinden daha fazlasını vaat ediyor, önlerine daha büyük görevler koyuyorlar. Devrim tüm muhalefet partilerini sola itiyor, birbirine yaklaştırıyor, devrimci düşünceyle buluşturuyor.

Devrim, siyasi değişikliği netleştirirken siyasi partilerin kafasını karıştırdı. Bu tarihsel yasa, Rusya'nın bugünkü devrimci döneminde de -ki ülkenin politik gelişiminin belirli özellikleri bu süreçte yararlı olmuştur- açıkça görülüyor.

Rusya'da siyasal güçlerin bölünmesi henüz tam olarak gerçekleşmedi, gerçekleşemedi. Toplumun siyasal güçlerini sınıflandırmak ve özel ekonomik çıkarlarına göre birbirlerine karşı konumlarını belirlemek aslında parlamentarizmin tarihsel görevleri arasındadır. Parlamentarizm "halk hükümeti" ideolojik formülüyle toplumun bütün katmanlarını siyasal iktidar mücadelesine çekiyor. Bu -yasal ve kurallara bağlı- mücadele içinde sınıfların karşılıklı siyasal ilişkisi açıklığa kavuşuyor; sınıfların gerçek güçleri ortaya çıkıyor. Rusya'da siyasi akımlar -ileride sözü edilecek olan proletaryanın ve sosyal demokrasinin sınıf mücadelesi bir yana- , şimdiye kadar ideolojinin hassas alanlarında gelişmiştir, kelimenin dar anlamında halkla veya "toplum"la, yani burjuvaziyle bağlarını henüz kurmaya çalışıyorlar. Politika rüzgârının bir oraya bir buraya taşıdığı, kolayca dağıttığı ve yine kolayca bir araya getirdiği belirsiz, şekilsiz, uçucu bu akımlar, esas olarak dayandıkları toplumsal katmanlar tarafından belirlendikleri için günlük politikaları siyasi gelişimleriyle şiddetli bir çelişki içinde bulunabilir. Örneğin bugün liberalizmin temel dayanağı olan Rus Semtsvo'su[1], parlamenter Rusya'da aşırı muhafazakâr eğilimli bir tarım partisi oluşturacaktır. Mutlakıyet rejimi,

1) Aristokrat yerel özyönetim birlikleri (Yazarın notu.).

çiftçilerin endüstri sermayesine karşı mücadelesinin doğal seyrini izlemesine izin vermemiş, dolayısıyla her ikisinin de düşmanlığını kazanmıştır.

Tarım Rusya'sının kapitalizmin gelişmesine karşı mücadelesine siyasi bir ifade kazandırmanın olanaksızlığı, sanayi kapitalizminin edebi düzlemde eleştirisini güçlendirmiştir. Köylü hareketleri tarımda sınıfsal bölünme başladıktan sonra Batı Avrupa'nın kültürel gelişiminin etkisi altında ve tabii her devrimci eleştiriye içkin gelişim yasası uyarınca demokratik bir karakter kazanmış ancak ülkede gelişmiş olan işçi sosyalizmine evrilmediği için, kapitalizmle kültürel ittifakı reddeden dolayısıyla da kültüre tamamen arkasını dönen, yani kendi idealist fiyaskosunu tarihsel prensip katına çıkaran Tolstoycu öğretide sonlanmıştır. Yaşamın sanatsal yansımalarının, hayalperestlerin, garip, bazen de göz kamaştıracak kadar renkli hayallerine ve o eski güzel zamanların romantik ilerleme çabalarına karıştığı bu hayali edebi düşünceler, politik ideolojiyle karmaşık bir içiçelik gösterdikleri için çıkarların sınıfsal temellerini gizliyorlardı. Narodnik harekette vücut bulan edebiyatla siyasetin bu karışımı, bütün partiler içinde yaygınlaştı; öte yandan sosyal demokrasiden uzaklaşan edebiyat, akım politik bakımdan ne kadar radikalse o ölçüde ağırlık kazandı.

Batı Avrupa'da siyasi radikalizm bilindiği gibi temel olarak küçük-burjuvaziye dayanıyordu. Küçük-burjuvazi, zanaatkârları ve genelde burjuvazinin endüstriyel gelişmenin kapsamı içinde olmasına rağmen kapitalist sınıf tarafından bir kenara itilmiş olan bölümünü tanımlıyordu. Batı Avrupa'da kentleri zanaatkârların yarattığını, kentlerin onların egemenliği altında geliştiğini, zanaat ustalarının yüz yıllarca Avrupa kültürüne damga vurduklarını unutmamak gerekir. Gerçi parlamenter hükümet biçiminin uygulanmaya başlandığı dönemde zanaat ustalarının iktidarı çoktan yıkılmıştı, ancak sayısız kentin varlığı, kentlerdeki orta sınıfın sayısal üstünlüğü, bu üstünlüğün sadece gelişmekte

olan proletarya tarafından aşılmaya başlaması bile büyük siyasi önemi sahip olgulardı. Bu toplumsal güçler, kapitalizmin yarattığı sınıf çelişkileri içinde çözüldükçe, demokratik partiler de, ya işçilere katılarak sosyalistleşiyor, ya da kapitalist burjuvaziye katılarak gericileşiyorlardı. Rusya'da kentler, kapitalizm öncesi dönemde, Avrupa'dan çok Çin örneğine benzer biçimde gelişmişlerdi; hiç bir siyasi öneme sahip olmayan, son derece resmi görünümlü idari merkezler, ekonomik açıdan ise çevredeki büyük toprak sahipleriyle köylüler için alışveriş yerleriydi. Kendisine uygun büyük kentler -yani sanayi kentleri ve dünya ticaret merkezleri- kurmaya başlayan gelişmekte olan kapitalizm tarafından sekteye uğratıldıklarında gelişimleri henüz çok yeniydi. Bunun sonucunda Rusya'da kapitalist burjuvaziyi temsil eden olgu ortaya çıktı, fakat Batı Avrupa siyasal demokrasisinin kökeni ve dayanağı olan orta burjuvazi oluşmadı. Modern kapitalist burjuvazinin orta katmanları Rusya'da, bütün Avrupa'da olduğu gibi, doktorlar, avukatlar, yazarlar gibi serbest denilen mesleklerin üyelerinden, üretim ilişkileri içersinde bulunan toplumsal katmanlardan, sanayide, ticarette, sigorta şirketlerinde, bankalar gibi kuruluşlarda çalışan teknik personelden ve büro elemanlarından oluşmaktadır. Bu karmakarışık unsurların sınıfsal programı olamaz. Dolayısıyla da siyasal sempati ve antipatileri sürekli olarak proletaryanın devrimci ruhuyla kapitalistlerin tutucu ruhu arasında gidip gelir. Rusya'da bunların yanına bir başka unsur olarak -Rusya'nın kapitalist gelişim sürecinin henüz masedemediği- reform öncesi sınıf ve zümrelerin artıkları Rasnoçinzy'i[2] eklemek gerekir.

Rusya'daki siyasal radikalizm, Batı Avrupa ortaçağının tarihsel okulundan geçmemiş, ekonomiyle herhangi bir bağı olmayan, ne geçmişle geleneksel bağlara, ne de gelecek idealine sahip bu kent nüfusuna ihtiyaç duymaktadır. Siyasal radikalizmin hâlâ

2) Çeşitli zümrelerden entelektüeller (Yazarın notu).

başka yerlerde destek aramasında şaşılacak bir şey yok. Bir eliyle köylülüğe tutunuyor; sınıfın siyasal programı yerine, emeğin ve çilenin edebiyatta kutsallaştırılmasını koyan Rus narodnik hareketinin edebi karakteri burada apaçık ortaya çıkar. Siyasal radikalizm diğer eliyle de fabrika işçileri arasında kök salmaya çalışıyor.

Bu koşullar altında Rus devrimi, iktidar düşmanı akımları birbirine yakınlaştırmaya ve birleştirmeye çabalıyor. Heterojen unsurların bu birliği devrimden önce devrimin gücü, ama devrimden sonra da zaafıdır. İktidarın ortak mücadeleyle devrilmesinden sonra, devrim için birleşmiş olan siyasi akımların çıkarlarının farklılığı ve karşıtlığı açıkça ortaya çıkar, devrim ordusu çözülerek birbiriyle mücadele eden parçalara bölünür. Sınıflı toplumlarda bütün devrimlerin tarihsel kaderi bugüne kadar hep buydu, bundan başka siyasal devrimlerin olması da mümkün değildir.

1848'de bu iç mücadelenin devrimin siyasal gücünü tamamen felç edecek kadar güçlü olduğunu; Fransa'da burjuvazinin, gericiliğe ve karşı devrime karşı mücadeleye birlikte başladığı işçilerle kanlı bir çatışmaya giriştiğini biliyoruz.

Rusya'da otokrasinin devrilmesinden sonra, kapitalist burjuvazi, proletaryayla arasına, aynı 1848'de Batı Avrupa burjuvazisi gibi derhal mesafe koyacak, ancak devrimin üstesinden gelmek zorunda olduğu siyasi görevlerin karmaşıklığına bağlı olarak devrimci değişim süreci devam edecektir; çünkü Rusya'da söz konusu olan sadece siyasal rejim değişikliği değil, otokrasinin oluşturduğu devlet kurumları ve polis sistemi yerine modern bir sanayi ülkesinin çok katmanlı yaşamını kapsayan bir devlet organizasyonunun kuruluşudur. Devrimci değişim sürecinin devamı, Rusya'da tarım ilişkilerinin karmaşıklığı ve proletarya dışındaki siyasal akımların daha önce tanımlanmış olan şekilsizliği ve sosyal angajmansızlığına bağlıdır .

Rus devriminin bu objektif gelişim koşulları altında sosyal-

demokrat partinin görevleri nelerdir?

Sosyal demokrasinin görüş alanı içine, sadece devrimin *başlangıç noktası* olan otokrasinin devrilmesi değil, bundan sonraki gelişiminin tamamı da girer.

Sosyal demokrasi geliştireceği taktiği sadece içinde yaşanılan siyasal ana dayandırmamalı, kendisini daha uzun devrimci bir gelişime göre ayarlamalıdır.

Sosyal-demokrasi, sadece otokrasiyi yenmeyi değil, devrimci gelişim içinde önderliği ele almayı da başarabilecek siyasal bir güç oluşturmak zorundadır.

Sosyal-demokrasinin elindeki bu güç sadece kendisi için bir sınıf olarak örgütlenmiş proletarya olabilir.

Sosyal-demokrasi, proletaryayı, bütün halkın, bütün toplumun devrimci hareketinin merkezine ve tepesine sevk ederken, aynı zamanda, otokrasinin yıkılmasının ardından gelecek iç savaşa; tarım ve burjuva liberallerin saldırısına, siyasi radikallerin ve demokratların ihanetine hazırlamak zorundadır.

İşçi sınıfı, devrimle otokrasiyi devirmenin kesinlikle aynı şey olmadığını, devrimci değişimi gerçekleştirmek için, önce otokrasiye sonra burjuvaziye karşı mücadele etmek zorunda olduğunu bilmelidir.

Proletarya için kendi siyasal tecrit olmuşluğunun bilincinde olmaktan daha önemlisi örgütenmesinin bağımsızlığı, bütün diğer siyasal akımlarla arasına fiili mesafe koymasıdır.

Bize, ülkenin tüm devrimci güçlerini birleştirmenin gerekliliğinden söz ediliyor, fakat proletaryanın devrimci enerjisinin parçalanmaması için önlem almak bizim için daha önemlidir.

Dolayısıyla proletaryanın örgütlenmesinin ve politikasının bağımsızlığı, sadece devrim öncesinde, esnasında ve sonrasında sürecek olan devrim mücadelesi için değil, aynı zamanda devrimci değişim için de gereklidir. Ancak bu, proletaryanın siyasal yabancılaşması, diğer partilerin siyasal mücadelesinin gözardı edilmesi anlamına gelmemelidir. Siyasal durum tüm karmaşıklı-

ğı içinde kavranmalı, taktik sorunların çözümünü kolaylaştırmak için basitleştirilmemelidir. Liberallerle birlikte! veya Liberallere karşı! demek kolaydır. Böyle bir yaklaşım çok basit, dolayısıyla çok tek taraflı ve bu nedenle de yanlış çözüm demektir. Proletarya bütün devrimci ve muhalif akımlardan yararlanmalı, ama aynı zamanda kendi siyasal bağımsızlığını korumalıdır.

Olası müttefiklerle ortak mücadele durumunda kolaylık olsun diye, bunu birkaç noktada özetlemek mümkündür.

1) Örgütler birleştirilmemeli. Ayrı yürünmeli, birlikte vurulmalı.

2) Öz-siyasal taleplerden vazgeçilmemeli.

3) Çıkarların farklılıklarının üstü örtülmemeli.

4) Sadece düşmanlara değil, müttefiklere de dikkat edilmeli.

5) Müttefikleri kaybetmemekten çok, mücadeleyle yaratılmış durumdan yararlanmaya önem verilmeli.

Yani öncelikle proletaryanın devrimci kadroları örgütlenmeli, bu güçten devrimin siyasal safrasını atmak için yararlanılmalıdır. Safradan anladığım, otokrasiyi yıkmak için proletaryayla birlikte yürüyen, ama sonra düşmanca tutumları, siyasal eksiklikleri veya kararsızlıklarıyla siyasal değişimi geciktiren, zayıflatan ve bozan toplum katmanlarının ve siyasi partilerin etkisidir. Buna karşılık siyasal demokrasi ve radikalizmin bütün akımları geliştirilmelidir.

Demokratları yüreklendirmek onları eleştirmek anlamına gelir. Fakat bazı eksantriklere göre bu, ağızlara bir parça şeker verilerek kandırılan salon köpekçikleri gibi pohpohlayarak yola getirmek demektir. Demokratlar her zaman yarı yolda durma eğilimindedir, yani geride bıraktıkları bir parça yol için övgüler yağdıracak olursak hemen oracıkta duracaklardır.

Tek başına eleştiri yetmez, siyasal baskı da gerekmektedir. Ve bu bizi bir kez daha proletaryanın devrimci partisine götürür.

Rus proletaryasının sınıf mücadelesi otokratik rejim altında

son derece açık biçimler alarak ilerlemiştir. Üretimin zanaatsal biçiminin az gelişmişliği küçük-burjuva demokrasisinin gelişimine zarar verirken proletaryanın sınıf bilincinin oluşumu için yararlı olmuştur. Böylece proletarya başlangıçtan itibaren fabrikalarda toplandı, başlangıçtan itibaren ekonomik egemenliğin en kusursuz şekliyle -yabancı kapitalist şirketlerle- ve tamamen askeri güce dayanan, devlet erkinin en yoğunlaşmış biçimi olan otokrasiyle yüzleşti

Kendi deneyimlerini biriktiren sosyal-demokrasi Batı'nın tarihsel deneyimleriyle daha da zenginleşti.

Rus proletaryası bu üç kat eğitimden boşuna geçmediğini gösterdi. Bağımsız politikasını sağlam adımlarla uygulamaya koyuldu. Rus devrimini gerçekleştirdi, kendi sınıf çıkarlarının genel devrimci hareket içinde çözülüp gitmesine izin vermeden hem kendisi birleşti, hem de toplumu ve halkı birleştirdi. Proletaryanın sunduğu işçi demokrasisinin siyasal programı sınıf mücadelesini geliştirmek için siyasal özgürlük, vatandaşlık hakları ve bir iş yasası talep etmektedir.

Bugün bizim görevimiz, sekiz saatlik işgünü ve parlamento bütçe yasasını devrimci değişimin ilkesi yapmaktır.

Fakat devrimin siyasal programına proleter karakter kazandırmakla işimiz bitmiş sayılmaz, artık geldiğimiz noktada olayların devrimci seyrinin gerisinde kalmamalıyız.

Devrimci proletaryayı diğer siyasal akımlardan ayırmak istiyorsak, devrimci hareketin düşünsel önderliğini üstlenmeli, herkesten daha devrimci olmalıyız. Devrimci gelişimin gerisinde kalırsak, proletarya, devrimci karakteri nedeniyle, örgütümüz tarafından kucaklanamayacak ve devrimin spontane süreci içersinde çözülecektir.

Bizim devrimci inisiyatif taktiğine gereksinimimiz var.

Siyasal merkeze taşıdığı proletaryanın çevresinde toplumun tüm liberal ve demokrat katmanlarını birleştiren Büyük Rus Devrimi'nin birinci perdesi sona erdi. Artık önümüzde proletaryanın

devrimciliğinin sağlamlaştırılması ve bütün muhalif güçlerin proletarya çevresinde birleştirilmesi olarak ifade edebileceğimiz ikili bir süreç var. Eğer hükümet tavizler vermeye yanaşmazsa, devrimci süreç şiddetini artırarak ilerleyecektir. Proletarya hem birliğini, hem de bilincini geliştirecektir. Bize düşen görev, bu durumdan proletaryanın devrimci örgütü için yarar sağlamaktır. Liberal toplumun, bu gelişmeyi izleyip izleyemeyeceği, ya da proletaryanın büyüyen devrimci gücünden korkup korkmayacağı sorusuna kesin yanıt vermek olanaksız. Ben, büyük olasılıkla kararsız tutum alacağı kanısındayım: Devrimcilerden korkup iktidara sığınarak, iktidardan ensesine yediği tokatların acısıyla sarsılıp devrimci saflara kaçarak iki taraf arasında mekik dokuyacaktır. Demokratik unsurlar seçimlerini işçilerden yana yapacaklardır, ama daha önce söylediğimiz gibi, Rusya'da bu kesim çok zayıftır. Köylüler harekete giderek daha büyük kalabalıklar halinde akabilir. Sadece ülkedeki siyasal anarşiyi büyüterek iktidarı zayıflatabilecek olan bu köylü kalabalıklar, birleşik devrimci ordu kuramayacakları için devrimci sürecin ileriki aşamalarında proletarya siyasal çalışmanın giderek daha büyük bir bölümünü üstlenmek zorunda kalacaktır; bu, proletaryanın özgüveninin artması, siyasal enerjisinin yükselmesi demektir.

Rus proletaryası daha şimdiden, tarihin bugüne kadar devrimci ayaklanmalarda tanık olmadığı bir devrimci güç geliştirmiştir. Daha önce hiçbir yerde bu kadar kalabalık halk kitleleri ülke genelinde ayaklanmamıştı. Alman ve Fransız halkları çok daha az fedakârlıklarla özgürlüklerini kazandılar. Çarlık hükümetinin direnişi, sahip olduğu askeri güç sayesinde daha ağır oluyor; ama bu direniş, proletarya içinde daha büyük bir devrimci enerji üretmekten başka bir işe yaramayacaktır. Rus proletaryası, ancak otokrasiyi devirdiğinde, devrimci mücadele içinde çelikleşmiş, siyasal taleplerine güçle vurgu yapmaya daima hazır, kesin kararlı bir ordu haline gelecektir.

1848'de Fransız proletaryası temsilcilerini zorla geçici hükü-

mete aldırdı. Devrim hükümeti işçilerin desteği olmaksızın varlığını sürdüremeyeceği için işçilere devlet yardımı komedisini sahnelemişti.

Proleter taleplerini şimdiden devrimin siyasal programına taşımış olan Rus işçileri, devrim anında çok daha güçlü olacaklar, en az 1848'deki Fransız işçileri kadar sınıf bilinçli davranacaklar ve temsilcilerini devrim hükümetine göndereceklerdir. Sosyal-demokrasinin önünde iki seçenek olacaktır: Ya geçici hükümet sorumluluğunu üstlenecek, ya da işçi hareketinden uzaklaşacaktır. Sosyal-demokrasinin tutumu ne olursa olsun, işçiler geçici hükümeti kendi hükümetleri olarak göreceklerdir. Verdikleri devrimci mücadele sonucu geçici hükümetin kurulmasını sağladıkları ve ülkede başlıca devrimci güç olarak kaldıkları için, iktidarı, oy pusulalarıyla mümkün olduğundan daha sıkı kendilerine bağlayacaklardır.

Rusya'da devrimci dönüşümü sadece devrimci işçiler tamamlayabilirler. İşçi demokrasisinin hükümeti olan devrimci geçici hükümet, eğer sosyal-demokrasi, Rus proletaryasının devrimci hareketinin başına geçerse, sosyal-demokrat nitelikte olacaktır. Sergilediği devrimci inisiyatif proletaryadan uzaklaştığında, sosyal-demokrasinin önemsiz bir tarikat haline dönüşeceği ise kesindir.

Öte yandan sosyal-demokrat bir geçici hükümetin de Rusya'da köklü sosyalist dönüşümler gerçekleştiremeyeceği bilinmelidir, fakat sırf otokrasinin yıkılıp demokratik cumhuriyetin kurulması bile, proletaryaya, siyasal çalışmaları için verimli bir zemin hazırlayacaktır.

Biz Batı Avrupa'da, sosyal-demokrasinin bazı temsilcilerinin burjuva hükümetler içinde çalışmasına, sosyal-demokrat bir bakanın sosyal devrimden başka bir şeyle ilgilenmemesi gerektiğini düşündüğümüz için değil, hükümet içinde azınlığı temsil edeceği ve ülkede yeterli siyasal desteğe sahip olmadığı sürece, kapitalist hükümete sadece bizim eleştirilerimiz için paratoner

olarak hizmet etmekten başka hiçbir şey yapamayacağını söyleyerek karşı çıkıyorduk.

Oysa sosyal-demokrat geçici hükümetin, hükümet erkinin çok büyük olduğu devrim anında kurulmuş sosyal-demokrat çoğunluğun birleşik hükümeti olarak, konumu çok farklıdır. Sırtını, siyasal devrimi yeni gerçekleştirmiş ve bu arada tarihte örneği olmayan bir siyasal güç geliştirmiş devrimci işçi ordusuna dayayacaktır. Bundan sonra hükümet, bütün Rus halkını devrimci mücadele içinde birleştiren siyasal görevlerle karşı karşıya kalacaktır. Sosyal-demokrat geçici hükümetin bu görevleri başka hükümetlerden çok daha esaslı biçimde hayata geçireceği kesindir.

Çarlık hükümeti kısa süre içinde tavizler verse bile, politik sıkıntılar ortadan kalkmış olmayacaktır, hatta böylece durumun daha da karışacağı açıktır. Devrimci gelişme içinde bile uzun süreler gerektiren Rusya'nın siyasal reorganizasyon sürecinin, devletin tepesinde, bu ilerici gelişimin önüne her adımda engel çıkaran bir hükümet durdukça, gecikeceği anlaşılıyor. Öte yandan, devrimin sekteye uğrattığı siyasal partilerin oluşum süreci daha yoğun biçimde yeniden başlayacaktır. Ancak siyasal ideolojinin pembe toz bulutu içinden sınıfların sınıfsal çıkarlarına uygun siyasal partiler ortaya çıkıncaya ve bu partiler, birbirleriyle ve taraflar arasında gidip gelecek hükümetle ilişkileri hakkında netlik kazanıncaya kadar, ülke bir türlü durulmayacaktır; bu süreçte siyasal hakların ve özellikle parlamentonun haklarının genişletilmesi için kesintisiz mücadele edilmesi gerektiği için huzursuzluk artacaktır. Ortaya çıkacak olan bu uzun siyasi huzursuzluklar döneminde, her zaman gerçekten kullanılmasa da, son belirleyici faktörü şiddet temsil etmektedir: Hükümet askeri şiddete, halk ise devrimci şiddete başvuracaktır.

Bu durumda da proletarya aktif siyasal rol oynayacaktır. Eğer siyasal bağımsızlığını korumayı başarırsa, önemli siyasal başarılara imza atması kesindir.

İşçilere şimdiden iki taraf da her zamankinden daha fazla kur yapmaya başladı. Çarlık hükümeti iş yasasını genişleteceği sözünü verdi, liberal hatta yarı liberal basın ise işçilerin sıkıntıları, işçi hareketi ve sosyalizm hakkında makalelerle dolu. Bu örnek hükümetin de burjuvazinin de, proletaryanın devrimci gücünden nasıl korktuğunu, proletaryaya nasıl saygı duyduğunu göstermesi bakımından karakteristiktir.

Bu koşullar altında sosyal-demokratik taktiğin hedefi, süreci daha da devrimcileştirmek, siyasal çatışmaları genişletmek ve bu çatışmalardan hükümeti devirerek devrimci gelişmenin yolunu açmak için yararlanmak olmalıdır.

Bundan sonraki siyasal gelişme ne yönde olursa olsun, biz her koşulda diğer siyasal akımlarla aramıza mesafe koymayı amaçlamak zorundayız. Devrim geçici de olsa politik farklılıkları silikleştirdiği için, partilerin siyasal taktiğinin tarihi 9 Ocak'tan önce nasıl geliştiğini saptamak daha büyük önem kazanmaktadır. Trotzky yoldaşın broşürü, reformları yukarıdan gerçekleştirmesi için hükümete baskı yapmayı hedefleyen liberallerle demokratların yürüttüğü siyasal mücadelenin ne kadar cansız ve kararsız olduğunu gözler önüne sermektedir; akıllarından başka bir olasılık geçmiyordu, başka bir perspektifleri yoktu; sonuçta hükümet, uyarılarına, ricalarına ve taleplerine kulak asmayıp reformları uygulamayı reddedince halktan tecrit oldular, artık ölü noktaya sıkıştırılmışlardı. Öyle aciz duruma düştüler ki, gerici hükümete karşı yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. Oysa öte yandan, Rus işçilerinin siyasal mücadelesinin nasıl geliştiğini, nasıl zemin kazandığını ve giderek nasıl daha fazla devrimci güç biriktirdiğini görüyoruz. Broşür 9 Ocak'tan önce yazıldı, ancak Rus proletaryasının devrimci mücadelesi, öyle mesafeler katetti ki, sonraki olaylar boyutları bakımından şaşırtıcı olsalar bile, bizleri hayrete düşürmediler. Proletarya gerçekleştirdiği devrimle liberallerle demokratları içine düştükleri çaresiz durumdan kurtardı; eğer işçilerin saflarına katılırlarsa onlar da yeni mücadele

yöntemleri ve araçları bulacaklardır. Proletaryanın devrimci aksiyonu diğer toplumsal kesimleri devrimcileştirmiştir.

Rus proletaryası devrimi başlatmıştır, sürdürülmesi ve zafere ulaşması sadece ona bağlıdır.

Parvus

DR. HELPHAND'IN ANDICI

(A 8629 -WK 11c secr. Band 5) 9 Mart 1915[1]

Rusya'da politik genel grev hazırlığı

Rusya'da, ilkbahar aylarında Özgürlük ve Barış şiarıyla politik genel grev hazırlanacak. Hareketin merkezi olarak Petersburg düşünülmüştür; kentteki Obnokov[2], Putilov ve Baltık fabrikaları üs görevi görecek. Grevin, Petersburg-Varşova, Moskava-Varşova demiryolu bağlantılarını ve Güney-Batı-Demiryolunu kapsaması amaçlanıyor. Demiryolu grevi öncelikle işçilerin güçlü olduğu büyük merkezlerde, demiryolu atölyelerinde gerçekleştirilecek. Grevin yaygınlaştırılması amacıyla, 1904/1905 grev hareketinde olduğu gibi, mümkün olan her yerde demiryolu köprüleri havaya uçurulacak.

Rus sosyalist liderler konferansı

Bu iş sadece Rus sosyal-demokrasisinin önderliği altında gerçekleştirilebilir. Sosyal-demokrasinin radikal kesimi şimdiden

---

1) Andıcın tarihi ve imzası yok. Bergen temize çekerken "(Parvus)" ibaresini koymuştur. Ayrıca ilk sayfada kimin yazdığı bilinmeyen bir "Sosyalist Parvus"tan eki yapılmış. Andıca Dışişleri Bakanlığı 9 Mart 1915 tarihini vermiş.

2) Obodov fabrikaları kastediliyor

eyleme geçti. Bu sürece daha ılımlı olan azınlık grubunun da katılması gerekli. Şimdiye kadar birleşmeyi çoğunlukla radikaller engelliyorlardı, fakat iki hafta önce liderleri Lenin, azınlıkla birleşme sorununu ortaya attı. Ülke içinde idari mekanizmanın, savaş nedeniyle zayıflamış olmasından, otokrasiye karşı güçlü bir eylemliliği başlatmak için yararlanmak amacıyla orta noktada birleşme gerçekleşebilir gibi görünüyor. Ilımlı kesimin Alman sosyal-demokrasisinin sürgit etkisi altında bulunduğu göz önüne alınırsa, Alman ve Avusturya sosyal-demokrasisinin bazı liderlerinin nüfuzları kullanılarak bu grupla çok şey yapılabilir. Özenli bir ön incelemenin ardından, İsviçre'de veya diğer tarafsız ülkelerden birinde Rus sosyal demokrat liderler kongresi yapılmalıdır. Kongre'ye katılması gerekenler şunlardır:

1. Sosyal-demokrat Bolşevik Parti, 2. Menşevik Parti, 3. Yahudi Bund'u, 4. Ukrayna örgütü: Spilka, 5. Polonya Sosyal-demokrat Partisi, 6. Sosyal-demokrat Polonya Partisi, 7. Litvanya Sosyal-demokrat Partisi, 8. Fin sosyal-demokrasisi. Kongre, çarlığa karşı doğrudan eylemin başlamasıyla ilgili ortak kararlar alacağı garanti edilirse gerçekleşecektir

Ancak kongre toplanmadan önce Rus sosyal demokrasisinin Bolşevik ve Menşevik partileri arasında görüşmelerin yapılması gerekebilir. Kongre'ye belki 9. katılımcı olarak Ermeni Taşnak Partisi, 10. katılımcı olarak Hınçak eklenebilir.

Kongre, son derece büyük örgütsel önemi bir yana, aldığı kararlarla da Fransa ve İngiltere kamuoyu üzerinde büyük etki uyandıracaktır.

Rus Sosyalist-Devrimciler

Rus Sosyalist-Devrimciler Partisi'yle özel görüşmelerin yürütülmesi gerek. Daha çok milliyetçi görüşte olan bu kesimin işçiler üzerinde etkisi yok denecek kadar azdır; Petersburg'ta sadece Baltık fabrikalarında bir miktar taraftara sahipler. Genel grev sorunuyla ilgili olarak kolayca devre dışı bırakılabilirler. Asıl kır-

sal alanlarda faaliyet yürütüyor, köylerde ilkokul öğretmenleri aracılığıyla köylüler üzerinde etkili oluyorlar.

Kısmi hareket

Genel grevin hazırlanması için örgütsel zemin yaratmak amacıyla bu ön çalışmayla birlikte yürütülecek doğrudan ajitasyon faaliyeti derhal başlatılmalıdır. Bulgaristan ve Romanya üzerinden, Odessa, Nikolayeff, Sivastopol, Don kıyısındaki Rostoff, Batum ve Bakü ile bağlantı kurulabilir. Bu bölgelerde Rus işçiler; devrim esnasında, önce elde ettikleri ama daha sonra gaspedilen yerel ve mesleki talepler ileri sürmüşlerdi. Bu talepler için mücadeleden hâlâ vazgeçmiş değiller: Daha iki yıl önce bahriyelilerle liman işçileri, eski taleplerini tekrar gündeme getirdikleri büyük bir grev yaptılar. Ajitasyon buralara dayanmalı aynı zamanda politik bakımdan dönüşüm sağlamalıdır. Gerçi hüküm süren işsizlik karşısında, Karadeniz Havzası'nda genel grevin gerçekleşmesi olanaklı görünmüyor, ama Nikolayeff'de, Don kıyısındaki Rostoff'da ve Odessa'da çeşitli iş kollarında kısmi grevler örgütlenebilir. Bu tür grevler, Çarlık İmparatorluğu'nda, savaşın başlamasıyla birlikte iç çatışmaların durması nedeniyle yaşanan huzuru bozarak, gelecek günlerde neler olabileceğine işaret eden önemli belirtiler oluşturabilir.

Bu ajitasyonu yürütebilmek için, son yıllarda merkezi İstanbul'da olan daha sonra da İskenderiye'ye taşınan Rus denizcilerinin örgütünü yeniden canlandırmak gerekir. Merkez bugün Konstanza veya Galata olmalıdır. Karadeniz'e kıyısı olan kentler deniz savaşları nedeniyle huzursuzluk yaşayacaklarından, siyasi ajitasyona duyarlı olacaklardır. Savaş sırasında büyük acılar çeken en yoksul sınıfların sıkıntılarına yardımcı olmak için, Odesa'daki devrimci örgütlerin, 1905'te olduğu gibi, işçilere dayanarak kent yönetimini ele geçirmeye çalışmaları gerekir. Böylece, genel devrimci harekete yeni bir hamle kazandırılmış olacaktır. Odesa'da gerçekleşecek bir ayaklanmanın Türk donanması tara-

fından desteklenmesi mümkün olabilir.

Karadeniz Donanması'nda ayaklanma olasılığı hakkında ancak Sivastopol'la daha yakın temas sağlandıktan sonra karar verilebilir. Bakü ve petrol bölgesinde grev, çok fazla özel zorluklarla karşılaşılmaksızın gerçekleştirilebilir. İşçilerin büyük bölümünün Tatar, yani Müslüman olması da önemlidir. Grev başladığında, 1905'deki gibi, Nafta kaynakları ve petrol depolarının yakılması amaçlanmaktadır. Donez maden havzasında da grev mümkün görünüyor. Ural bölgesinde ise koşulların özellikle uygun olduğu söylenmelidir. Çoğunluk Partisi bu bölgede son derece güçlü. Eğer biraz para bulunabilirse maden işçilerinin politik grevler örgütlemeleri sağlanabilir; çünkü halk çok yoksul.

Sibirya

Sibirya'ya özellikle dikkat edilmelidir. Avrupa'da sadece sürgün yeri olarak tanınan büyük Sibirya bölgesini boydan boya kateden demiryolu ve nehirlerin kıyısında, merkezi hükümet tarafından rahatsız edilmeden yaşamayı yeğleyen, gururlu, bağımsızlığına düşkün güçlü bir köylülük yaşamaktadır.

Kentlerde girişken tüccarlarla, siyasi sürgünler veya onların etkisi altında bulunan aydınlardan oluşan bir kesim bulunuyor. Sibirya seçim çevreleri Duma'ya sosyalist temsilciler gönderiyor. 1905 devrimi esnasında bütün idari kurumlar devrimci komitelerin eline geçmişti. İdari cihaz son derece zayıf, Japonya tehdit olarak algılanmadığı için, ordunun bölgedeki varlığı asgari düzeydedir. Bu koşullar, Sibirya'da bazı eylem merkezleri kurmayı olanaklı kılar. Aynı zamanda siyasi sürgünlerin Avrupa-Rusyası'na kaçabilmelerini sağlamak için bazı önlemler de alınmalıdır. Bu sorunların üstesinden gelinmesi sadece paraya bakar. Böylece, sayısız ilişkilere ve sınırsız otoriteye sahip binlerce çalışkan ajitatör yukarıda belirtilen ajitasyon merkezlerine ve Petersburg'a sevkedilebilir. Bu uygulamalar, tek tek kişilerden nerelerde yararlanılacağını iyi bilen sosyalist örgütler tarafından gerçekleştirilebilir.

Sosyalist örgütler kararlı tutum benimser ve faaliyetlerinde eşgüdümü esas alırlarsa sözü edilen eylemler daha çok gelişecek ve eylem birliği artacaktır. Öte yandan, sırf bu nedenle bile hemen hayata geçirilmesi gereken bu uygulamalar, sosyalist parti merkezlerini kırbaçlayacak, onları birliğe zorlayacaktır.

Basın kampanyası

Rus sosyalist partilerinin, basında tartışma açarak, broşürler yayınlayarak vs., eylemlerin doğrultusuna vurgu yapmaları gerekir. Rusça broşürleri İsviçre'de yayınlamak mümkün. Paris'te, yazı kurulunda bazı menşevik liderlerin yer aldığı "Golos" isimli bir Rus gazetesi çıkıyor. Çok farklı koşullar altında basılmasına rağmen bu gazete savaş karşısında objektif tutumunu korumuştur. Dolayısıyla Parti taktiği üzerine tartışmaya katılmaktan kaçınamayacaktır. İsviçre ve İtalyan sosyalist gazeteleri, ayrıca Danimarka, Hollanda, İsveç ve Amerika'nın sosyalist basını bu yönde kullanılabilir. Uluslarası üne sahip Alman sosyalist liderler bu tartışmaya kolayca katılabilirler.

Ayrıca böyle bir basın kampanyası tarafsız devletlerin, özellikle İtalya'nın tavrı üzerinde, Fransa ve İngiltere'nin sosyalist çevrelerine bile sirayet edebilecek önemli etkilerde bulunabilir. Savaş hakkında nesnel düşüncelerin, İngiltere ve Fransa'ya, büyük zorluklarla da olsa sosyalist bayrak altında aktarılabilmesi bile, kendi başına çok önemlidir.

Bulgaristan ve Romanya'nın sosyalist basını, çarlığa karşı güçlü bir mücadele yürütme söyleminden kolayca etkilenebilir.

Güney Rusya'da devrimci ajitasyonun merkezi Romanya olacağı için, sırf bu nedenle bile olsa, Romanya basınının tutumu önemlidir; bu, Romanya'nın savaşa ilişkin kendi tavrını belirlemesi açısından da çok önemlidir. Şu an ülkedeki büyük gazetelerinin hepsi Rusya'nın hizmetinde bulunuyor. Bunlar parasal olarak o kadar bağımlılar ki yükümlülüklerini yerine getirmemezlik yapamazlar. Buna karşılık eğilim olarak Almanya'ya daha

yakın duran bağımsız bir günlük gazete çıkarabilmek için saygın gazetecileri örgütlemek fazla sorun yaratmayacaktır. Romanya basını kendisini, Rusya'nın zaferini endekslediği için savaşın bugüne kadarki gelişimi nedeniyle şimdiden önemli ölçüde prestij yitirdi. Oysa kurulması planlanan yeni gazete, objektif haberciliğiyle yeni okur kitlesi kazanacaktır. Olayların gelişimi sonucunda kamuoyunu giderek daha fazla kendi çevresinde toplayacak ve diğer gazeteleri de tutum değiştirmeye zorlayacaktır.

Kuzey Amerika'da ajitasyon

Birleşik Devletler'e de özel bir dikkat göstermek gerekir. Birleşik Devletler ve Kanada'da, çarlığa karşı ajitasyona duyarlı çok sayıda Yahudi ve Slav yaşıyor. Rus sosyal-demokrasisi ve Bund'un bu ülkelerde çok önemli bağlantıları var. Bazı ajitatörlerler, faaliyet göstermek üzere buralara gönderilmelidir. Bu ajitatörler kalabalıkların önüne çıkarak onları, bulundukları yerlerde daha güçlü bir tutum almaya yöneltebilir, mevcut örgütleri güçlendirebilir, çok sayıda Rus ve Yahudi gazetesinin gelişmesini sağlayabilir ve böylece planlı bir faaliyet yürütebilirler.

Bu, çoğunlukla kısa süre önce memleketlerini terk etmiş olan milyonlarca Rus göçmenin Rusya'yla ilişkilerini koruyor olmaları nedeniyle çok önemlidir. Amerika'daki Rus göçmenler arasında çarlığa karşı gelişecek hareket, Amerikan kamuoyu üzerinde de etkisini gösterecektir. Ayrıca bu çevrelerden ajitatör güçler Rusya'ya gönderilebilir. Alman ulusunun geleceğinin söz konusu olduğu mevcut savaşta Alman unsurunun daha aktif tutum alması gerekir. Amerika'daki Ruslar, ya da Rus Yahudiler arasında çarlığa karşı güçlü bir hareket Almanlar'ın atağına uygun zemin yaratacaktır. Alman ve Avusturya sosyal- demokrasisi içinden bazı konuşmacılarının buralara gönderilmesi gerekir.

Devrimci hareketin büyümesi

Tarafsız devletlerde yürütülen ajitasyon Rusya'daki ajitasyona

güçlü biçimde yansıyacak ve elbette bunun tersi de olacaktır. Gelişmenin nasıl olacağı büyük ölçüde savaşa bağlıdır. Rusya'daki ilk günlerin zafer havası artık iyice sönmüştür. Çarlığın hızlı zaferlere ihtiyacı var, oysa kanlı yenilgiler alıyor. Rus ordusunun kış süresince şimdiki pozisyonlarında kalması sağlanabilirse huzursuzluk artacak ve bütün ülkeye yayılacaktır.

Yukarıda genel hatlarıyla anlatılan ajitasyon cihazı aracılığıyla bu huzursuzluktan yararlanılacak, mevcut huzursuzluk derinleştirilip, yaygınlaştırılacaktır. Çeşitli zaman ve yerlerde yapılacak grevler, ayaklanmalar, artan politik ajitasyon, çarlık hükümetini zor duruma sokacaktır. Baskı yöntemlerine başvurması halinde, öfke daha da büyüyecek hoşgörülü davranmaya çalışması zaaf belirtisi olarak yorumlanacak ve esas o zaman devrimci hareket alevlenecektir. 1904/1905'te benzer deneyimler çokça yaşanmıştı.

Bu arada Rus ordusunun daha büyük yenilgiler alması durumunda, rejim karşıtı hareket beklenmedik boyutlar kazanabilir. Eğer bütün güçler, yukarıda kaba hatları çizilen plana göre harekete geçirilirse, ilkbahar aylarında politik genel grevin gerçekleşebileceği hesaba katılabilir. Genel grevin yayılması halinde, çarlık, ülke içindeki askeri güçlerini öncelikle Petersburg ve Moskova'da yoğunlaştırmak zorunda kalacak, demiryolu bağlantılarını korumak için askerlere ihtiyaç duyacaktır. 1905 Aralık grevleri sırasında sırf Petersburg-Moskova hattını korumak için 2 alaya gereksinim duyulmuştu. Grevciler tarafından Tiver ve başka yerlerde demiryolu köprülerinin defalarca havaya uçurulması engellendikten ve ayaklanma bastırıldıktan sonra Muhafız Alayı Moskova'ya sevk edilebilmişti. Örgütlenmesi planlanan grevde esas olarak batıdaki demiryolu bağlantıları önem kazansa da, mümkün olan her yerde grev örgütlenecektir. Elbette her yerde başarılı olunamayabilir, fakat en azından çarlık hükümetinin, köprüleri, istasyonları vs. korumak için ordunun büyük bölümünü kullanmak zorunda kalmasıyla, aynı zamanda idari cihazın çözülmesi sağlanacaktır.

Köylü hareketi ve Ukrayna

Bu gelişmelere, 1905'teki gibi, köylü hareketi eşlik edebilir. Rusya'da köylülerin koşulları o zamandan beri, düzelmemesi bir yana daha da kötüleşti. Rus köylüsü bütün bu olumsuz koşulların toprak sorunundan kaynaklandığını düşündüğü için yine büyük toprak sahiplerinin topraklarına el koyup onları tehdit edecektir.

Gerçi esas itibariyle Rusya'da köylü sorununun temelini büyük toprak mülkiyeti oluşturmaktadır, ama çözümü kooperatiflerin kurulması, ucuz kredi verilmesi, okul eğitimi, vergi sistemi ve devlet idaresiyle sıkı sıkıya bağıntılıdır. Ukrayna'da bu taleplerin hepsi özerklik ana başlığıyla ifade edilmektedir. Ukrayna'da toprağı Rus soylulara armağan etme ve köylülerine karşı büyük toprak mülkiyetini koruma politikası izleyen çarlığın egemenliği sürdükçe, köylüler, hükümetin baskısının azaldığını veya hükümetin zorluklarla karşı karşıya bulunduğunu hissettikleri anda isyan edeceklerdir. Ukrayna hükümetinin ilk görevlerinden biri, çarlık rejiminin sonucu olan anarşizmin yerine yasaları ve hukuk kurallarını koymak, bu çerçevede hükümet ederek Ukrayna halkının güveni kazanıp, bu koşullara son vermek olacaktır. Bağımsız Ukrayna'nın kurulması, hem çarlık rejiminden kurtuluş, hem de köylü huzursuzluklarının yarattığı kaostan kurtuluş demektir.

Merkez Rusya'da köylü huzursuzlukları baş gösterdiğinde, Ukrayna'da köylüler başkaldırırken büyük Rusya köylüleri de kesinlikle sessiz kalmayacaklardır; bu durumda Rus Sosyalist-Devrimciler Partisi de harekete geçmek zorunda kalacaktır. Bu parti, ilkokul öğretmenlerinin aracılığıyla büyük Rus köylülüğü arasında önemli nüfuza sahiptir ve köylü halk partisi Trudoviki'nin Duma grubu içinde otoritesi tartışılmaz. Rus sosyal-demokrasisinin köylü huzursuzluklarına ilişkin tavrını, çarlığa karşı aktif tutum alma kararı belirleyecektir.

Finlandiya'da Hareket

Bu genel hareketin ortasında Finlandiya'da önemli şeyler yapılabilir. Finlandiya partileri son derece zor durumdalar. Ülkede hatırı sayılır miktarda Rus askeri var. Öte yandan İsveç tarafından ilhak edilme korkusu yaşıyorlar. Aslında İsveç Finlandiya'yı ilhak etmek değil, bir tampon devlet, yani bağımsız bir devlet haline getirmek istiyor. İsveç partisi küçük bir azınlık oluşturmaktadır. Bu nedenle öncelikle, İsveç hükümetiyle Finlandiya partileri arasında -bu partilerin içinde en önemlisi Sosyal-demokrat Parti'dir- mutabakat sağlamak için çalışılmalıdır. Bu amaca belki de, Finlilere geniş özyönetim garanti eden ve hangi federasyona katılmak istediklerini bizzat onlara bırakacak bir yoldan ulaşmak mümkündür. Mutabakat sağlandıktan sonra Finlandiya'da planlı ve gizli genel ayaklanma hazırlanabilir. Finlandiya sosyal-demokrasisi, Alman sosyal demokrasisine benzer mükemmel örgütlenmelere sahiptir. Haklarını inatla savunan Fin halkı, çarlık despotizmine karşı mücadelede suskunluk ve sessiz faaliyet konusunda çok eğitimlidir. Dil farklılığından dolayı da ortam çok uygundur. Rusya'da daha büyük bir politik grev hareketi gündeme gelinceye kadar her şey gizli hazırlanmalıdır. Bir süre sonra Finlandiya'da konuşlanmış ordunun bir kısmı Petersburg'a çekilecektir. İşte bu an Finlandiya'da genel ayaklanmanın başladığı an olacaktır. Finlandiya yayılmasını sürdürürse çarlık hükümeti, ya hizmetindeki askeri güçleri, çeşitli isyan odaklarına karşı mücadele edebilmek için küçük parçalara ayıracak, ya da bu güçleri önemli idari veya stratejik noktalarda yoğunlaştırarak kırsal bölgeleri isyancılara bırakacaktır. Birinci şık, 1905 devrimci hareketini yenilgiye uğratmak için çarlık tarafından uygulanmış olan taktiktir. Komutanlarının askeri ve idari yetkiye sahip olduğu çok sayıda irili ufaklı hareketli birlik oluşturulmuştu. Plan Petersburg'ta, genelkurmay ve en üst yönetimden beylerin katıldığı özel bir komisyon tarafından hazırlanmıştı Devrimcilerin elinde bulunan yürütme, bu komisyo-

nun çalışmalarından haberdardı fakat planı bozamadı. Yine de çarlık hükümeti, ayaklanmayı, bütün ordusunu kullanarak iki yılda bastırabilmişti. Bugün Çarlık hükümeti Finlandiya'da aynı şeyi yaparsa, İsveç ordusunun, Finlandiya'nın bağımsızlığını korumak için müdahalede bulunması gerekecektir. Bu, ayaklanmaları bastırmak için en iyi yöntem olabilir, ama orduyu, ülkeye girmiş olan düşman orduları karşısında tamamen dirençsiz kıldığı için, çarlık hükümeti herhalde 2. yöntemi izleyecek ve orduyu idari merkezlere, yani demiryolunun yanındaki sahil şeridine geri çekecektir. Hatta Finlandiya'yı İsveç'e bağlayan demiryolu hattını imha da edebilir. Bu durumda Rus egemenliği fiilen artık sadece Botni Körfezi kıyılarını kapsayacaktır. Asiler kendi ülkelerinin efendisi olacaklar, eğer demiryolları imha edilmişse, İsveç birliklerinin zorlaştırılmış ilerleyişine olarak sağlamak için, 1904/1905'te olduğu gibi bir ulusal muhafız kıtası oluşturacaklardır. Elbette bir çok şey Petersburg'taki olayların gelişimine bağlıdır.

Genel ayaklanma patlak vermeden önce Finlandiyalılar bir sürü şey yapabilirler; örneğin ülkelerindeki Rus ordusunun sayısı, konumu, hareketleri, donanmanın durumu hakkında bilgi verebilir, uçakların faaliyetini yönetmek için sinyal merkezi kurabilirler (Finlandiya'da kır evlerini, özellikle bu evlerin çatılarını kırmızıya boyama alışkanlığı bu hususta yararlı olabilir: Kırmızı çatının bir bölümünün sökülmüş olması yön tayini için işaret olabilir.) Ayrıca telsiz istasyonları kurabilir, bina ve köprülerin havaya uçurulması için hazırlıklar yapabilirler. Ama öncelikle Rus devrimcilerinin Petersburg'la ilişkilerine aracılık edebilirler. Askeri işgale rağmen, ülkenin büyüklüğü, Petersburg'a yakınlığı ve saat başı ulaşımın çok hareketli olması sayesinde bir haber alma ve nakliye servisi kurulabilir. Ayrıca silah depoları oluşturma, silah, patlayıcı madde gibi şeyleri Petersburg'a sokma işlerini gerçekleştirebilirler.

Kafkasya

Çarlık hükümeti devrim sırasında uzun süre Kafkasya'ya dönüp bakmadı. Dıştan gelecek herhangi bir tehdit altında olmadığı için, Kafkasya'da her şeyi oluruna bırakmıştı. Bu hususta o kadar ileri gitti ki, idarenin başında devrimci komitelerle açıkça ilişkisi olan valilere göz yumuyordu. Rusya'da egemenliğini sağlamlaştırdığında, Kafkasya'ya yine boyun eğdireceğinden emindi. Gerçekleşen de bu oldu. Ama bu kez durumu Türk-Rus savaşı değiştirdi. Bugün Kafkasya'nın Rusya'dan ayrılması mümkün görünüyor. Savaşan ordunun arkasında gerçekleşen bir ayaklanmanın önemi de böylece bir kez daha ortaya çıkmıştır. Ancak iyi örgütlenmiş genel ayaklanmanın gerçekleştirilebileceği Finlandiya'dan farklı olarak Kafkasya'daki hareketin üzerinde her zaman, ulusal parçalanmışlığın ve taraflar arasındaki çatışmaların gölgesi vardır. Devrim yıllarında Kafkasya'da yaşayan uluslar içinde en güçlü kesim Gürcülerdi.

Kutay Eyaleti'nde, küçük-köylü kitlelere dayanarak kendi yönetimlerini, kendi mahkemelerini kurabilir, kendi ülkelerinin efendisi olabilirlerdi, fakat hareketin başında ayrılıkçı güçler değil, sosyal-demokratlar vardı. Ermeniler ise kısmen sosyal-demokrasi saflarında mücadele ediyor, kısmen de ayrılıkçı eğilimlerinden çoktan vazgeçen ulusal Ermeni partilerinin etrafında gruplaşıyorlardı. Ancak bugün, devrimin yarattığı hayal kırıklıklarından sonra ve savaş nedeniyle ayrılıkçı eğilimlerin popülarite kazandıkları dikkate alınmalıdır.

Grevlere Tatar işçiler de katılmışlardı. Genelde Tatar kitleler gerici rol üstlenirler; örneğin Petersburg hükümetinin ajanları tarafından Ermenilere karşı kışkırtılmış, iki halk arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştı. Çarlık hükümetinin bugün, kutsal savaşın ilan edilmesinden sonra, artık Müslüman nüfusa dayanması mümkün değildir. Fakat gizliden gizliye dinsel nefreti körükleyecek ve Ermenileri kutsal savaş şiarıyla korku içinde tutacaktır. Bu yüzden Türklerin, Kafkasya Müslümanlarına, kutsal savaşın,

çarlıkla savaşta, Müslümanlarla Hıristiyan komşularının sıkı birliğini gerektirdiğini anlatmak için her şeyi yapmaları gerekir. Aynı şekilde Türkiye'de Jön Türklerle, Rusya'dakilerin aynısı olan Ermeni partileri arasında ittifak kurulması zorunludur. Bu aksiyonun ayrıntıları -ki hayata geçirilirken çeşitli zorlukların aşılması gerekecektir- bu andıcın çerçevesini aşar. Dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta ise, Kafkasya'da Ermenilerle Gürcülerin davranışları üzerinde, Rus sosyal-demokratlarının kararlı tutumunun çok etkili olacağıdır. Sosyal-demokrasinin hareketi tek başına yönetmesi mümkündür, bu yüzden her koşul altında ulusal partileri de mücadeleye girmeye zorlayacaktır. Bu nedenle de, Rusya'daki sosyalist parti liderlerinin yukarıda değinilen konferansı acil bir gerekliliktir.

İran, Mısır, Kuzey Afrika gibi yerlerde büyük hareketlere yol açabilecek kutsal savaş, Rusya'da pek büyük etki yaratmayacaktır. Volga ve Koma kıyısındaki Tatarlar kıllarını kıpırdatmayacaklardır. Çünkü, Rus nüfusun sayıca kendilerinden çok kalabalık olduğu bölgelerde yaşayan bu insanlar, tamamen boyun eğdirilmiş, barışçıl köylülerdir. Kafkasya'da koşullar biraz daha farklıdır; fakat Kafkasya'nın çoktan pasifize olduğunu da kabul etmek gerekir. Eski zamanlarda bağımsızlık uğruna verilen kahramanca mücadelenin anıları bile solmuş durumda. Öte yandan Müslüman halk gerekli kültürel gelişmeyi kaydedemediği için, modern devrimci harekete de henüz katılamaz. Kafkasya dağ kabilelerinin eskiden Rusya'ya karşı yürüttükleri mücadele, genel olarak merkezi devlete karşıydı. Artık günümüzde kabile örgütlenmesi tamamen dağılmıştır. Toprak sahiplerine dönüşen kabile liderleriyle kitleler arasındaki bağ farklılaşmış, halkın bağımsızlık duygusu yitip gitmiştir. Hıristiyan halkın karşısında, kendilerini ekonomik ve kültürel bakımdan yenik hissettikleri için, güçlüler arasında en güçlü olan hükümete yaslanmaktadırlar. Tabii ki Müslüman bir hükümeti yeğleyeceklerdir; fakat bu hükümetin önce çarlığı yenecek güçte olduğunu göstermesi gere-

kir. Olası Müslüman hükümet elbette Türk ordusunun müdahalesini olumlu karşılar, fakat bu koşullar altında Rus iktidarını kendi gücüyle yenmek zorundadır. Özellikle İran sınırında tek tük çeteler ortaya çıksa da Kafkasya'da Müslüman halkın partizan savaşına başlayacağını düşünmek mümkün değil. Kuban kazaklarının ayaklanması ise imkânsız görünmüyor, buna Ukrayna propagandası zemin hazırlayabilir.

Hareketin sonu

Çarlık imparatorluğunda devrimci hareketin gelişmesinin, genel bir huzursuzluk yaratacağı kesindir. Bu huzursuzluğu güçlendirmek için savaşın genel seyri dışında özel önlemlere başvurulabilir. Bilinen nedenlerle özellikle Karadeniz ve Kafkasya havuzu dikkate alınmalıdır. Tersanelerinde iki büyük savaş gemisinin denize indirilmesi için çalışmaların büyük bir hızla sürdürüldüğü Nikolayeff'e özellikle dikkat edilmelidir. Burada işçilerin greve gitmelerini sağlamak için çalışılmalıdır. Grevin mutlaka politik karakter taşıması gerekmez, ekonomik talepler üzerinde de yükselebilir.

Ayakta kalabilmek için çarlık hükümetinin hızlı zaferlere ihtiyaç duyduğu tez olarak ileri sürülebilir. Oysa Rus ordusu, her hangi bir ilerleme kaydetmeden sürekli yıpranmaktadır; bu durum ilkbahara kadar sürerse devrim patlak verecek demektir.

Fakat hareketin önündeki zorluklar da görmezden gelinmemelidir. Bu zorlukların başında güçlü genç unsurların topraktan koparılıp seferber edilmelerine, sonra da savaşa sürülmelerine yol açmış olan ulusal duyguların yükselmesi gelir. Ama bu duygu şu an başarısızlık nedeniyle öfkeye dönüşerek çarlığa yönelmiş durumda Rus sosyal-demokrasisinin, örneğin Ukraynalılar, ya da Finlandiyalılar gibi Rus imparatorluğuna düşmanca tavır almayacağı da düşünülmelidir. Devrim sürecinde bir milyondan fazla işçiyi örgütlerinde birleştirmiş olan Rus sosyal-demokrasisine kitlelerin gösterdikleri rağbet o zamandan beri öyle yüksel-

di ki, hükümet, Duma'yı sosyal-demokrat milletvekillerinin doldurmasından korktuğu için seçim yasasında iki kez değişiklik yapmak zorunda kaldı. Böyle bir parti ancak halk kitlelerinin çıkarları ve ruh hallerinin ifadesi olabilir. Halk kitleleri savaş istemiyorlardı, ama savaşıyorlar. Rus sosyal-demokrasisi, çarlık diplomasisinin amaçladığı sınırsız genişlemeye karşı kararlılıkla direniyor; bunu, aralarında Rus ulusunun da bulunduğu imparatorluğu oluşturan ulusların iç gelişiminin önünde dev bir engel olarak görüyor, savaşın sorumlusunun çarlık hükümeti olduğunu söylüyor. Bunun anlamı şudur: Savaşın Rusya için zararlı olması ve yenilgiyle sonuçlanması durumunda bundan hükümeti sorumlu tutarak şu talepleri ileri sürecek: Hükümet devrilmeli ve derhal barış imzalanmalıdır.

Devrimci hareket daha da yaygınlaşırsa, çarlık hükümeti Petersburg'ta iktidarı elinde tutsa bile, ateşkes ve barış anlaşması sorununu gündeme getirecek ve bu konuda diplomatik görüşmelere başlayabilecek bir geçici hükümet görevlendirilecektir, eğer çarlık daha önce ateşkes imzalamak zorunda kalırsa, devrimci hareket daha büyük bir güçle saldıracaktır. Savaş sürerken iktidarı elinde tutmayı başarsa bile bu işe yaramayacak, kendisine dayatılan barışı imzaladıktan sonra varlığını sürdürmesi mümkün olmayacaktır.

Böylece birleşmiş ordular ve devrimci hareket tarafından, Rusya'da çarlığın temsil ettiği ve varlığını sürdürdüğü sürece dünya barışı için tehlike arz eden siyasi merkezileşme yerle bir edilecek, Avrupa'da siyasi gericiliğin kalesi yıkılacaktır.

Sibirya[3]

Sibirya'ya daha özel bir önem vermek gerekir, çünkü Birleşik Devletler, Rusya'ya büyük top ve diğer silahları Sibirya üzerin-

3) Bu bölümle, daha sonra kaleme alınan düzeltmeler ve eklemelerin yapıldığı ayrı bir bölüm başlamaktadır.

den gönderebilir. Bu yüzden Sibirya aksiyonu diğerlerinden ayrı ele alınmalıdır. İyi donanıma sahip bazı dikkatli ve azimli kişiler, demiryolu köprülerini havaya uçurmak için özel görevle Sibirya'ya gönderilmelidir. Sürgünler arasında yardımcı güç bulma sıkıntısı çekilmeyecektir. Patlayıcı maddeler Ural-Maden Ocakları'ndan sağlanmak zorundadır; daha küçük miktarlar ise sanırım Finlandiya'dan sokulabilir. Bu hususta teknik talimatlar hazırlamak gerekecektir.

Basın kampanyası

Romanya ve Bulgaristan'la ilgili öngörü andıç kaleme alındıktan sonra gündeme gelen gelişmeyle doğrulanmış oldu. Bulgar basını şimdi tamamen Almanya tarafına geçmiştir, Romanya basınında ise değişim belirmeye başlamışır. Tarafımızdan alınan önlemlerin ileride daha büyük sonuçlar verdiği görülecektir. Şimdi özellikle şunları yapmak gerekiyor:

1. Çarlık hükümetine karşı mücadeleyi bütün araçlarla sürdüren Rus Sosyal-demokrat Çoğunluk Fraksiyonu finansal bakımdan desteklenmelidir. Grubun liderleri İsviçre'de ziyaret edilmelidir.

2. Odesa ve Nikolayeff'deki devrimci örgütlerle Bükreş ve Jassy üzerinden doğrudan bağlantı kurulmalıdır.

3. Rus bahriyeliler örgütüyle bağlantı kurulmalıdır. Sofya'da yaşayan biri aracılığıyla şimdiden temas sağlandı, diğer bağlantılar Amsterdam üzerinden yürütülüyor.

4. Yahudi sosyalist örgüt "Bund"un -siyonist değildir- faaliyetleri desteklenmelidir.

5. Rus sosyal-demokrasisi ve Rus Sosyalist-Devrimcileri içinden İsviçre, İtalya, Kopenhag ve Stokholm'de yaşayan önemli kişiler ziyaret edilmeli ve çarlığa karşı mücadeleye kararlı oldukları ölçüde desteklenmelidir.

6. Savaş sırasında da çarlığa karşı mücadelenin surdürülmesini savunan yazarlar desteklenmelidir.

7. Finlandiya sosyal-demokrasisiyle bağlantı kurulmalıdır.

8. Rus devrimcilerinin kongre yapmaları sağlanmalıdır.

9. Çarlığa karşı mücadeleye ve Merkezi Devletler'e yedeklenmeleri bağlamında tarafsız devletlerin kamuoylarının, özellikle sosyalist basın ve sosyalist örgütlerin etkilenmeleri için çaba sarf edilmelidir. Bulgaristan ve Romanya'da bu şimdiden başarıyla gerçekleştirildi. Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, İsviçre ve İtalya'da sürdürülmesi gerekir.

10. Önemli demiryolu köprüleri havaya uçurulmalı ve Amerika'dan Rusya'ya silah sevkıyatını engellemek için Sibirya'ya donanımlı bir keşif birliği gönderilmelidir. Ayrıca siyasi sürgünlerin ülke içlerine kaçmalarına olanak sağlamak için bu birliğin elinde yeterince para olmalıdır.

11. Rusya'da ayaklanmanın teknik hazırlığı:

a) Rusya demiryollarının eksiksiz haritaları temin edilmeli ve trafiği felce uğratmak için imha edilmeleri gereken önemli köprüler işaretlenmeli, önemli merkez binalar, depolar, atölyeler belirtilmelidir.

b) Her tekil olayda amaca ulaşmak için gerekli olan patlayıcı madde miktarı tam olarak belirtilmelidir. Bu arada malzemenin azlığı ve aksiyonların gerçekleştirileceği zor koşullar göz önünde bulundurulmalıdır.

c) Köprüleri, büyük binaları vs. havaya uçururken yararlanılacak patlayıcı maddelerin nasıl kullanılacağı açıkça belirtilmelidir.

d) Patlayıcı madde hazırlamak için basit reçeteler verilmelidir.

e) Özellikle işçi semtleri göz önünde bulundurularak Petersburg'ta silahlı iktidara karşı ayaklanmış halk için direniş planı hazırlanmalı, evlerin ve binaların korunması, barikat kurma, süvari ve piyade birliklerinden korunma yöntemleri öğretilmelidir.

Rusya'daki Yahudi "Bund", işçi kitlelere dayanan ve daha 1904'te önemli işler yapmış, "siyonistler"le çelişen devrimci bir örgüttür

Siyonistlerden hiçbir şey beklememek gerekir, çünkü

1) Parti bağlantıları çok gevşektir.

2) Savaş sırasında saflarında Rus-yurtseverliği güçlü bir akım olarak gelişmiştir.

3) Balkan savaşlarından sonra, merkez yönetim, Ingiliz ve Rus diplomasisine yaranmak amacıyla çok uğraşmasına rağmen imparatorluk hükümetine yaltaklanmak zorunda kalmaktan kurtulamamıştır.

4) Genelde hiçbir politik eylem yapma becerisi yoktur.

Alman Sosyal Demokrat İşçi Hareketi'nden İttihat ve Terakki'ye ve Bolşevik Devrimi'ne uzanan bir hayat.... Bir politik biyografi.
İttihat ve Terakki'nin Parvus Efendi'si...
Lenin ve Trotzky'nin yakın arkadaşlığından ve sosyalist teorisyenlikten Enver ve Talat Paşa'nın dostluğuna uzanan bir yaşam...

Parvus'un koruyucuları politik iktidar çevrelerinden kimlerdi? Enver Paşa mı, Talat Paşa mı, daha sonra maliye bakanı olan Cavit Bey mi? Bunu kimse bilmiyor, zaten bu bilginin herhangi bir önemi de yok. Önemli olan Parvus'un iktidarın güçlü isimleriyle kurduğu yakın ilişkilerden yararlanmış olmasıydı. Bir devletin koruması altında bulunma ayrıcalığının tadını almış, nüfuz ve güç sahibi olunca, hedeflerin daha kolay gerçekleştirildiğini görmüştü. Doğru: O, sadece yarı resmi bir danışmandı, başrol oyuncularına sufle vermekten başka bir işlevi yoktu ama eski durumuyla karşılaştırıldığında her şey çok farklıydı. Eskiden, bir ajitatör, bir muhalif, herkesi ürküten bir devlet düşmanıyken, artık iktidar sahiplerine telkinlerde bulunan bir danışman, gücün kokusunu alan bir pragmatist ve oportünist olmuştu. Parvus'un mevcut durum ve kendi konumundan çıkardığı sonuç son derece açıktır: Güç ve nüfuz sahibiysen sadece para kazanmakla kalmaz, başka alanlarda da etkin bir rol oynarsın. Acaba, mevcut toplumsal düzeni değiştirmek için kullanmak amacıyla bu gücün hareket ettirici koluna kadar ulaşabilecek miydi? Güç sahibi olmak, muhalefet etmek ve ajitasyon yapmaktan daha yararlıydı. O zamana kadar iktidarla ilgili teoriler kuran Parvus, aniden bir politikacıya, bir pratisyene dönüşmüştü. Amacı aynıydı, sadece metotlar ve araçlar değişmişti...

ISBN 9944-115-18-6
9 789944 115186

FİYATI: 32 YTL